

GESTA ABBATUM TRUDONENSIIUM.

EDIDIT D. R. KÖPKE PH. D.

(Georgius Heinricus PERTZ, *Monumenta Germaniæ historica*, Script. t. X, p. 213.,

PROLEGOMENA.

Nullum facile monasterium ex omnibus quæ originis suarumque rerum laudatorem invenerunt, vel benigniorem præbuit scribendi materiem, vel accuratiores habuit auctores, qui per longius temporis spatium fortunæ secundæ vel adversæ vicissitudines persecuti sunt, quam quod in Hasbania fundatum est Sancti Trudonis monasterium. Per septingentos frīgita octo annos a quatuor rerum scriptoribus gesta exhibitum monasterii Sancti Trudonis deducta sunt, quæ integra plenaque in hoc Monumentorum Germaniæ volumine primum dare luci publicæ haud immerito nobis gratulari posse videmur. Anni enim 628 usque ad 1366, grande historiæ Germaniæ spatium omnique memoria dignum, in his quos proponimus vīginti uno gestorum libris comprehensi sunt. Non omnia quidem quatuor illi Trudonenses, qui et priorum et suorum temporum memoriam posteritati commendarunt, eadem auctoritate scribere poterant, cum neque antiquiora ex ipsorum recordatione traherent, neque omnes eodem felici ad scribendum ingenio essent ornati. Sed hæc est eorum laus, ut quod unusquisque suo loco suisque viribus proferre

potuerit, haud male ad effectum perduxerit. Summa vero gratia habenda est illi viro, qui primus ad scribendas res Trudonensium manus admovit, atque ut eandem viam, qua ipse præierat, ingredi conarentur suo exemplo invitavit reliquos. Est hic vir Rodulfus abbas Trudonensis, cujus nomen apud suorum temporum homines præclaro honore celebrabatur, qui primus horum gestorum fundamenta saluberrimo posuit consilio. De quo, cum unius ex omnibus Sancti Trudonis scriptoribus nomen servatum sit, paulo altius est repetendum. Cum vero et ipse, et qui primus post eum scribendi partes exceperit, uberrime scripserit de juvenili ejus ætate et vita monachica, deque itineribus et ratione qua abbatis munus administraverit, hoc loco leviter tantum adumbrasse sufficiat, quæ apud ipsum auctorem majore cum utilitate unusquisque potest legere.

Rodulfus (1) parentibus plebeiis Monasterii ad Sabim, in comitatu Namurcensi, ubi lingua utebantur Walonica, ante annum 1070 ut videtur (2) natus, in celeberrima Leodiensium schola omnibus illorum

NOTÆ.

(1) Primus quod sciam ex recentioribus qui Rodulfi fecerunt mentionem est Trithemius in Chron. Hirsaugiensi ad a. 1120, ubi hæc leguntur: *Claruit his ferme temporibus Rodulfus abbas monasterii Sancti Trudonis in Brabantia finibus, nostri ordinis, in diœcesi Leodiensi, homo in Scripturis sua tempestate doctissimus, nec minus regularis vitæ sanctimonia quam litterarum eruditione venerabilis, qui scripsit inter cætera ingenii sui opuscula insigne volumen contra Simoniacos in libros septem divisum, Chronicon quoque transacti temporis librum composuit unum et quædam alia nobis incognita. Eadem fere leguntur apud eundem Trithemium in libro De scriptoribus ecclesiasticis ed. Fabricius, p. 93: Rodulfus abbas Sancti Trudonis in diœcesi Leodiensi, ordinis divi Patris Benedicti, natione Teutonicus, vir in divinis Scripturis jugi exercitatione peritus et in sæcularibus litteris non infime doctus, carmine valens et prosa et musicus excellens, nec minus opere quam scientia clarus. Scripsit utroque stylo non spernenda opuscula, de quibus feruntur contra Simoniacos libri VII, Chronica quoque liber 1, carmina multa. Cantus etiam in laudem sanctorum plures dulci et reulari*

melodia composuit. Claruit sub Henrico V, anno Dom. 1125. Dein rei litterariæ scriptores accuratius modo, modo levius Rodulfi vitam litteris mandarunt; ita Possevinus in Apparatu sacro II, 550. V. Andreas in Bibliotheca Belgica, p. 707. Swerinius, Athene Belgicæ p. 655. Vossius, De historicis Latinis p. 598. Gelenius, De magnitudine Coloniae p. 365. Fisen, Flores Leodienses, p. 151. Mabillon, Ann. ordin. sancti Benedicti V, 493; VI, 66, 121, 285. Quidinus in Comment. de antiquis script. eccles. II, 4010. Dupin, Nouvelle biblioth. des auteurs ecclés. IX, 185. Cave, Biblioth. script. eccles. 1, 571. Fabricius et Mansi, Biblioth. script. med. et infimæ Lat. VI, 115. Foppens, Biblioth. Belgica II, 1082. Ceillier, Hist. gén. des auteurs sacr. XXII, 68. Histoire littéraire de la France XI, 675. Martène et Durand, Coll. ampliss. IV, p. 17. Gallia Christiana III, 958. Paquet, Mémoires pour servir à l'histoire lit. des Pays-Bas II, 569. De Windt, Bibliothek der nederlandschen Geschidschryvers I, 26. Supplément à l'art de vérifier les dates, in collectione Nouveaux mémoires de l'Académie de Bruxelles, VIII, 91.

(2) Quod probari videtur iis quæ sequuntur.

temporum bonis artibus instructus est. Tum Porceti apud Aquensem urbem nomen ad vitam monasticam Azelini abbatis tempore professus est anno ætatis decimo octavo, cum legendis sanctorum Vitis animus ejus ad cœlestia petenda esset erectus (3). Cum vero ibi pœlatum ad præpositi munus provectus, sine ullo fructu pro regula accuratius servanda contendisset, in aliis monasteriis, e. g. in Hersfeldensi post annum 1088 (4), et præcipue apud Gladbacenses, qui severiorem Cluniacensium normam sibi vitæ ducem sumpserant, hospitari cœpit, et post Azelini mortem, quæ a. 1091 accidit (5), Porceto relicto in alium religiosæ vitæ portum confugere statuit. In Flandriam itaque profectus ad Sancti Trudonis monasterium venit hospes annis 1099-1101 (6), et a Theoderico abbate, qui felicem ejus indolem perspexerat, ad refrenandam Trudonensium feritatem, quæ interiustina abbatum bella ingruerat, socius et adjutor retentus est. Duos per annos scholarum magister pueros primis litterarum rudimentis imbuat, et monachorum cantum satis barbarum secundum Guidonem Aretinum felicissime emendavit. Dein anno circiter 1103 prior electus, acerrimo studio monachorum disciplinam in meliorem statum reformare cœpit. Cumque in saluberrimo hoc consilio abbas Theodericus liberam ei dedisset potestatem, constanter pugnans contra efferos monachos, mores eorum emendavit et semiruta monasterii ædificia resarcinavit. Anno vero 1106 pene desperans de monachis in exilium ivit, sed eodem anno revocatus, tandem a. 1107 hoc evicit, ut Cluniacensium usus apud Trudonenses introducerentur. Quantum vero odii quantumque inviliæ his omnibus in se susceperit, ipse, suppresso quidem suo nomine, satis tamen aperte indicavit (7). Sed in aliis etiam periculis Rodulfus abbati suo fidelissimus fuit adjutor contra Heinricum ducem Limburgensem, qui monasterii advocatus major Herimannum monachum Trudonensium abbatem obtrudere conabatur. Sed longe majores tempestates concusserunt monasterium, cum post Theoderici obitum mense Aprili a. 1107 de eligendo novo abbate difficillima quæstio exorta esset. Cum enim qui Herimanno favebant suæ partis tutorem

adepti essent Heinricum quintum regem, ab hujus legatis et Gisleberto comite Durachiensi advocato in monasterium ille introductus est abbas (8). Qua de causa Rodulfus ad Adalberonem episcopum Mentensem missus legatus, ad cujus dominium spectabat Sancti Trudonis abbatia, se adjunxit comitem exercitui Friderici archiepiscopi Coloniensis et Godefridi ducis Lovaniensis, qui eodem tempore Verdunum ad regem proficiscebantur. Qua in expeditione, quam prædones potius quam milites facere videbantur (9), cum decem per dies summo cum vitæ periculo hæsisset et inimicorum insidiis vix evasisset, tanta in eum eruperunt adversariorum odia, ut Rodulfus in tutiorem locum Sancti Laurentii monasterium se reciperet (10). Tandem vero ad concordiam hæ turbæ redierunt; in concilio enim Heinrici regis Leodii eodem anno habito Herimannus ab usurpato munere se abdicavit, et Rodulfus die 30 Jan. 1108 abbas electus, die 23 Febr. consecratus est (11). Gravioribus tandem periculis ereptus est morte Herimanni, qui anno 1114 non sine magno monasterii commodo e vita excessit (12). Sed mox in novas calamitates incidit abbas. Exarsit enim bellum inter Godefridum Lovaniensem ducem et Gislebertum comitem Durachiensem, quo eodem anno 1114 in oppidi Sancti Trudonis incendio monasterium etiam vixdum restauratum igne adustum est (13). Quibus ex bellorum fluctibus cum vix emersisset, denuo in altum mare rejectus est. Nam in turbis de episcopatu Leodiensi exortis contra Alexandrum, quem confirmaverat imperator, Rodulfus fautor erat Friderici episcopi canonice electi, maluitque in exilium ire anno 1121 quam cum excommunicato illo ejusque amicis communicare (14). Primum Gandæ apud Sanctum Petrum commoratus, dein Coloniæ profectus est, ut synodo Friderici archiepiscopi Coloniensis interesset, qua Alexander se ab episcopatu Leodiensi recedere velle promisit. Paulo post d. 6 Sept. 1121 a monachis Sancti Pantaleonis abbas electus est Rodulfus, magnaque cum laude suorum usque ad annum 1123 monasterio præfuit (15). Quo tempore testis interfuit effodiendis reliquiis sanctorum Thebæorum, ex quibus nonnullas ad Sanctum Trudonem transmi-

NOTÆ.

- (3) VII, 2.
 (4) Tempore Friderici abbatis, ut ipse testatur I, 5, ejus mentio recurrit in tabulis annis 1095 et 1099 datis apud Wenk Hessische Landesgesch. Urkundenbuch tom. II, 51.
 (5) Azelinum hoc anno mortuum esse Quix, vir in rebus Porcetensibus peritissimus, contendit in Adversariis suis, quæ servantur in bibliotheca regia Berolinensi; in libro quem de abbatia Porcetensi conscripsit nomen quidem Azelini occurrit, neque quod sciam alias ejus mentio facta est.
 (6) Tempus quo ad Sanctum Trudonem venit Rodulfus arctioribus finibus circumscribi nequit. Theoderico abbate regnante, qui obiit mense Aprili 1107, in monasterium receptus est, ut probatur V, 7, alioque loco, VI, 8, testatur se eodem Theode-

Drico regnante vidisse intra quinque vel sex annos monasterium a septemdecim monachis esse relictum, unde patet eum jam anno 1101 apud Sanctum Trudonem commoratum esse. Anno 1102 inaugurationi novæ cryptæ se interfuisse probat VI, 2.

- (7) VI, 22.
 (8) VII, 2.
 (9) VII, 3, 4.
 (10) VII, 12.
 (11) VII, 15, 16; VIII, 1.
 (12) X, 12.
 (13) X, 14, 15.
 (14) XI, 11, 13, 14.
 (15) XI, 16—18. Cf. epistola 50 de inventione sanctorum Thebæorum et Chron. Sancti Pantaleonis ap. Eccard Corpus SS. med. ævi I 927

sit. Anno demum 1123 mense Junio rediit ad suos Trudonenses, cum tandem Adalberonis episcopi electione Leodiensium res pacatæ et in pristinum statum essent redactæ. Sed horribilem sane præbebat aspectum res domesticæ. Rodulfo exsule Gislebertus advocatus monasterium denuo tanquam prædium suum explaverat (16). Quibus miseriis omnibus circumventus, aliud consilium animo volvere cœpit abbas Romam proficiscendi, ut inde sibi solatium peteret. Itaque comes factus Alexandri olim inimici sui, qui peccatorum absolutionem petiturus erat, non sine novis et itineris et prædonum periculis per Fusciam Romam anno 1126 profectus est. Cum vero res Romanas longe alias quam expectaverat esse vidisset, anno sequenti corporis morbis fractus domum rediit (17). Nihilominus anno 1128 apostolorum limina iterum adiit cum eodem Alexandro, qui ob expiandam Simoniam, qua post Adalberonis mortem ipso anno episcopatum adeptus esse accusabatur, Romam erat vocatus (18). Sed ob hoc solum anno 1129 in patriam salvus videbatur rediisse, ut novis tempestatibus abriperetur. Anno 1129 Trudonenses crudelissimo bello pressi sunt a Godefrido duce Lovaniensi, cujus ducatus ab imperatore datus erat Waleramno Limburgensi, et a Gisleberto comite, cui advocatia abjudicata erat ob innumerabiles injurias, quibus Sanctum Trudonem vexare non cessabat (19). Cumque inter ipsos illos socios anno 1135 bellum exortum esset, Rodulfus cum suis non minora mala passus est (20). Sed post decursum longum malorum spatium ab omnibus his miseriis morte liberatus est. Cum anno jam 1132 paralyti ita percussus esset, ut sine magno labore ambulare nequiret (21), post triginta annos, quibus in abbatis munere omni cum studio omnibusque animi sui viribus id unum egisset, ut Sancti Trudonis monasterium in meliorem statum redigeret, die 6 Martii 1138 diem supremum obiit (22). Quod quam feliciter cesserit inter gravissimas tem-

pestates, locorum reditumque probat catalogus, quos Sancto Trudoni partim recuperavit, partim novos acquisivit (23). Quantas vires quodque tempus consumpserit in reparando meliusque ædificando cœnobio, quomodo dirutum illud vastum monasterium ad firmam perduxerit, Rodulfi continuator nobis testis est (24). Summaque opera, quam in emendanda monachorum disciplina posuerat, ita apud omnes bonam monasterii famam extulit, ut monachorum numerus, qui ante Rodulfum vix 17 vel 18 fuerat, illius temporibus alterum tantum excederet (25). Quibus omnibus ad tantum et gloriæ et bonæ conditionis fastigium monasterium evectum est, ut postero tempore ad minora tantum descendere posse videretur. Sed ut suo tempore rebus gestis, ita posteritati scriptis consulit Rodulfus.

Primum inter eos quos composuit libros obtinent locum Gesta prædecessorum suorum abbatum Trudonensium, quæ eo consilio litteris mandavit ut ea conservaret, quæ priorum negligentia pene essent oblitterata, et hoc potissimum moneret posteros, ut priorum socordia vitata suarum rerum gestarum monumenta scripta conderent. Quod eo magis erat monendum, cum præter illos, qui vitam sancti Trudonis sibi tradendam sumpserant (26), historiæ Trudonensium scribendæ manum admovere in mentem venerat sane nemini. Fontes igitur unde priorum temporum memoria hauriri poterat, exaruerant pene omnes. Nam de iis quæ Adelardi primi tempora præcesserant, i. e. annum 999, memoria servata erat pene nulla; neque ante Adelardi II tempora, qui monasterio ab anno 1055 præerat, largius historiæ flumen promanavit. Si jam tredecim illos Gestorum libros, quos primus editor Dacherius uni Rodulfo ascripsit, paulo accuratius inspexeris, vix te fugiet ab uno eodemque auctore hæc omnia minime scribi potuisse. Alius potius auctor Rodulfi vestigia presso pede secutus est. Nam

NOTÆ.

(16) XII, 1.

(17) XII, 2, 3.

(18) XII, 5, 6.

(19) XII, 7, 8.

(20) XII, 14.

(21) XII, 9, 10.

(22) In nonnullis etiam tabulis Rodulfi invenitur mentio: anno 1119 in charta qua continetur divisio jurium inter monachos Trudonenses habitantes in Dunk et parochum, quæ facta est per ipsum Rodulfum, apud Miræum I, 520; dein 1131 in Andreæ episcopi Ultrajectensis confirmatione ecclesiæ Alburgensis data Trudonensibus, ibid. IV, 364; denique anno 1136 in Stephani Metensis episcopi confirmatione monasterii Averbodiensis, quæ facta est consensu Rodulfi, ibid. I, 102.

(23) Cf. Rodulfi epistola ad Stephanum episcopum Metensem in libro IX et X, 2.

(24) IX, 29, 30; X, 15. 16—18. XII, 10.

(25) IX, 30.

(26) Primus qui centum circiter annos post sancti Trudonis mortem vitam ejus posteris tradere apud animum constituit, Donatus erat presbyter, cujus libellus legitur apud Mabillon Act. ord. Sancti Benedicti sæc. II, 1069, et Ghesquier in Act. SS. Belg. V.

Post hunc Guicardus quidam monachus Trudonensis patroni vitam sibi sumpsit scribendam sæculo undecimo, cujus liber tenebris nescio quibus tegitur; sed mentionem ejus fecit tertius scriptor Vitæ sancti Trudonis Theodericus abbas in libro suo his verbis: quem (sanctum Trudonem) longe ante Donatus diaconus et postea Guicardus, utriusque lingue usque ad interpretem uterque periti, Latinitati tradiderunt. Cf. Surii Act. sanct. VI, 544. De Theoderici Vita sancti Trudonis vide Sigebertum De viris illust. cap. 171. Idem Theodericus conscripsit etiam sermonem de translatione sanctorum Trudonis et Eucherii ibid. pag. 566, qui vero nullius faciendus est momenti. His denique accedunt Stepelini Miracula sancti Trudonis lib. II, qui conscripti sunt ante a. 1055; dedicati enim sunt Guntramno abbati, cujus temporibus ultimis miraculis celebrari cœpit sancti Trudonis sepulcrum. Leguntur apud Mabillon Act. sanctorum ord. Ben. sæc. VI, 2. Recentiori tempore Gerardus Moringus Lovanii 1540 et Molanus in Natalibus sanctorum Belgii vitæ sancti Trudonis operam navarunt, qui præter illos alium libellum inter præsidia habuerunt, quem nominant *Informatio domni Trudonis prioris loci*. In meam notitiam hujus argumenti liber non venit.

Rodulfum a Grimone abbate usque ad ipsius electionem anno 1108 res Trudonensium persecutum esse ex illis apparet verbis, quæ sub finem libri septimi subjunxit: *Neque enim adhuc pax fuit de Herimanno, adhuc restat inde dicenda gravis inquietatio, quam illi scribendam servamus, qui gesta hujus abbatis post domnum Theodericum assumet sibi scribenda, qui si fidelis diligensque relator exstiterit, inseret gestis hujus abbatis, quid Herimannus ei fecerit et qualem novissime finem habuerit.* Neque postea consilium mutavit, sed alius calamum a Rodulfo depositum recepit, et sequentibus sex usque ad decimum tertium libris historiam Trudonensium usque ad annum 1136 circiter deduxit (27). Nam, etsi eadem fere scribendi ratione usus est Rodulfi historiarum continuator primus, suamque narrationem cum altera illa conjunxit arctissime, tamen nemo unus dubitabit, quin minime Rodulfus, sed continuator sit qui hæc conscripserit. Quod quo magis in aperto sit, nonnullos apponam locos, qui sententiam illam certo certius confirmabunt. VIII, 17 continuator hæc habet verba: *Quæ autem postea secuta sunt, usque dum abbatiam intraret (Rodulfus) et quomodo introierit, puto, quod satis inde scriptor præcedentis historiæ prælocutus sit; ad illum recurat quisquis hæc diligenter scire desiderat.* X, 10 ad Rodulfi epistolam ad Stephanum episcopum Metensem supplementa quædam se addere velle scribit: *Necesse est, ait, nos amodo ad priorem narrationis ordinem redire, ut si quid forte omisit (Rodulfus), aut obscurius, quia brevius, posuit, nostra narratio restituat et elucidet.* XI, 2 Rodulfus est dominus abbas; XII, 9 in describendo ejus morbo Rodulfus nominatur caput nostrum, denique XII, 10 eum his verbis suæ narrationis testem fecit auctor, ut ipse referre solebat. Quibus argumentis minime convellendis vix est quod addam, quod Rodulfus ipse de se abbate suppresso tantum nomine loquitur (28); idem non fecit continuator, qui eum formosum, pulchreque litteratum juvenem, et alio loco pulchre personatum fuisse dicit (29), quod a viro tam modesto scribi potuisse nemo sane facile credat. Continuator demum secundus in sua præfatione satis aperte indicavit priora tempora non ab uno auctore esse descripta his verbis: *Quoniam tribulationes ecclesiæ nostræ — stylo quorundam sapientium illustrari meruerunt, etc.* Neque ideo hæc comoveri posse videntur, quod continuator uno

alterove loco quodammodo ex ipsius Rodulfi persona scribere conatus est, quod fecit e. g. VIII, 15 ubi hæc leguntur: *De quibus (i. e. turbis inter Theodericum et Herimannum) superius partem aliquam tetigimus;* at non ipse sed Rodulfus est qui has turbas descripsit; alioque loco de iisdem abbatum contentionibus, quas non tetigit, dicit idem, *quas superius diximus (30).*

Huic conscribendo operi quod septem continetur libris, post multas gravesque exantlatas miserias manum admovit Rodulfus abbas (31). Et si quid video uno tenore composuit librum suum exeunte anno 1114 vel anno 1115. Quod hæc mihi persuadere videntur argumenta, ultimis suis, quæ supra attulimus, verbis probat Rodulfus, novissime obiisse Herimannum usurpatorem, quod anno 1114 factum esse legimus (32). Alio loco primum monasterii incendium a. 1086 narraturus, ad aliud, et ni fallor ad illud incendium, quod factum est die 19 Jul. 1114 Sancti Trudonis oppidi, respexit his verbis: *Unde ipsi aliquando meminimus et post præsentis vidimus, non solum oppidum nostrum incendio prorsus conflagrasset, verum, etc.* (33). Uno loco monasterii suo tempore denuo restaurati fecit mentionem (34), at, cum ecclesiam anno 1115 summis viribus reparari cœptam (35) silentio præterierit, auctorem hunc annum scribendo transgressum non esse conjicimus. Minime vero eodem tempore in lucem publicam emisit librum; maluit enim eum tanquam testamentum posteris tradere, ut probant verba ejus in præfatione (36). Fontes ex quibus narratio hauriri poterat, haud ita benigne promanabant; erant potius ob intestinas turbas vix unquam sedandas interrupti et parcissimi, et merito Rodulfus modo negligentiam antiquorum hominum modo conditionem eorum litteris minime faventem vehementer dolet (37). Libri et tabulæ quas in auxilium sibi adsciscere poterat, sunt paucissimæ. Mentionem quidem fecit tabularii monasterii, sed se nunquam quod ibi quæsierit invenire potuisse profitetur; neque bibliotheca meliora præsidia videtur præbuisse (38). Ex libris laudavit vel Donati vel Theoderici Vitam sancti Trudonis, Vitam sancti Remacli et codicem quemdam, in quo præter alia legebantur nomina antiquorum abbatum usque ad Adelardum II, quorum posterioribus appositi erant numeri annorum et regni et Christi nati. Quas notulas tenuissimas, prout in libello invenerat, in præfa-

NOTÆ.

(27) Quod viderunt etiam auctores libri *Histoire litt. de la France* XI, 675.

(28) In libro septimo.

(29) VIII, 4; IX, 17.

(30) X, 5.

(31) I, 8. *Nos autem qui adhuc supersumus, sicut sagella iræ Dei et indignationis super locum nostrum non vidimus incepisse, ita quoque gravissima anxietate ingemiscimus adhuc quotidie necdum desiisse.* Cuius his cf. III, 1, et præfationem.

(32) X, 12.

(33) Quod copiosissime narratur X, 11.

(34) III, 12; quo loco voce *ecclesia* eum non de

ædificio sed de toto monasterio usum esse apparet.

(35) Quod probatur X, 16, ubi monasterium idem est quod nostris *munster*. Accedit quod Rodulfus ipse in epistola ad Stephanum Metensem, quam Gestorum quasi supplementum anno 1136 scripsit, ecclesiæ anno 1117 denno consecratæ ab Obberto Leodiensi episcopo fecit mentionem IX, 29.

(36) *Dum adhuc in carne, qua nunc agonizatis, positus essem.*

(37) I, 2, 4; III, 10.

(38) Præfatio III, 11.

tionem exscripsit. Ex ano libro thesauri Sancti Trudonis catalogum addidit, quem anno 870 Adventii Metensis episcopi legati conscripserunt (39). Reliqua vero omnia ex iis sibi petivit quæ antiquorum fratrum et testium oculatorum veridica narratione didicerat, vel longo temporis spatio prior et abbas Trudonensium suis oculis ipse viderat. Quas auctoritates in præfatione his apertis indicavit verbis: *Cætera vero fidelium virorum, qui hæc viderunt, aut eos qui hæc viderant, relatu didici; quæ me præsentem aut me jam juvene existente acta sunt aliquantula fidelissimæ quidem memoria mandabo.* Et paulo post: *A secundo autem Adelardo usque ad me quidquid referam, aut ipse vidi aut videre potui, et quæ non vidi, eorum relatione qui hæc viderunt didici.* Antiquorum narrationes præcipue in libro primo secutus est, qui historiam trium abbatum Adelardi I, Guntramni, Adelardi II, annis 999-1082 continet (40). Longe vero majorem narrandi messem in describendis potuit facere illis temporibus, quæ Adelardi II mortem et Theoderici obitum intercessere, quorum viginti quinque annorum historiam in reliquis sex libris ex iis quæ vela testibus oculatis audierat (41) vel ipse viderat (42) posteritati tradidit. Quibus præstidiis adjutus, rerum scriptoris munus, ut res gestas vere sincereque scriberet, ita profecto administravit, ut hanc laudem, quod partes suas bene egerit, ei negare non possis. Rarissime enim quod sciam erravit (43), et clarissimam quam sibi finxit muneris imaginem a rerum scriptore suscepti his verbis bene descripsit (44): *Nemo me mordeat, nemo michi detrahat, si veritatem loqui ipsa me compellat veritas; — historiographi debitum est nec assentatione nec amore*

A nec odio nec timore a veritatis tramite declinare; scribam igitur, Deo teste, sicut a multis didici, et ut veracius exquirere a fratribus quoque potui, qui erant apud nos tunc temporis, et qui necum postea inde ore ad os ista sunt locuti. Neque artis criticæ, qua minime carere potest qui res præteritas vult memoria commendare, oblitus est, sed in singulorum testium narrationibus examinandis accuratum se præbet atque providum virum, qui quæ fide minus digna viderentur non uno loco aperte indicavit (45). At verum est, nonnulla silentio prætereunda esse satius duxit, quæ se pudore ordinis sui fecisse protestatur (46). Altiores etiam sensus in narrandis rebus ipsis non desiderantur, quibus velut fundamento totam narrationem superstruxit. Ex his hanc potissimum sententiis haud paucis repetivit locis (47), omnes calamitates Trudonensibus illatas pœnas esse a justo Deo exactas, ob luxum superbiamque quæ abripi passi essent. In dijudicandis rebus politicis et ecclesiasticis ex parte Romani pontificis auctorem stare vix est quod mireris, si cogitaveris eum illo tempore fuisse educatum, quo Gregorius VII pontificatus libertatem ab imperio vindicare cœperit. Itaque in rebus ecclesiasticis Romano pontifici magis obediendum esse quam imperatori aperte indicat (48). Si jam quæris quomodo tantam et rerum gestarum et sententiarum molem digesserit, eum unam illam viam ingressum esse haud negabis, quæ in scribendis rebus tam perplexis tamque turbatis incedi poterat, quam ipse descripsit viam his verbis ab initio libri sexti: *Cum varias abbatum commutationes post obitum abbatis Adelardi secundi retulimus,*

NOTE

(39) I, 3.

(40) Exempla quomodo ex senioribus fratribus antiquiorem monasterii historiam quæsierit ipse affert in præfatione: *Sed neque quisquam erat antiquis de fratribus, qui se usquam hoc legendo reperisse, vel unquam audiendo didicisse diceret, ut ego scire querebam.* Quibuscum est conjungendum quod de Stepelino narratur VIII, 8, qui ei antiquarum rerum auctor erat.

(41) Hi sunt loci quibus ad aliorum testium narrationem respexit: Præf., *Quod fidelium narratione didici, breviter referam.* I, 4, de Adelardo I, qui obiit anno 1031 legimus: *Unde et usque in hodiernum diem de eo a plerisque solet tale quid memoriale referri.* Ibid. de eodem, aiunt et referri audivi; I, 3, *accidisse cognovimus;* ibid. de Guntramno, *audivimus;* III, 3, *audivimus,* de Lanzone abbate a. 1085 a Liuponis fautoribus in turri obsessio; III, 8, *dicitur,* de Henrico episcopo Leodiensi cum Trudonis urbem videret concrenatam; infelicissimam urbis cladem postea audivit a monachis quibusdam, *qui diu postea nobiscum fuerunt,* e. g. cum Stepelino supramemorato diu vivebat in monasterio, qui æque testis his rebus interfuerat; IV, 4, *audivimus,* de fraude quam monasterium a. 1088 esse perpeusum; IV, 11, de Liuponis itinere a. 1091 ad imperatorem in Langobardiam facti, *sicut a multis didici;* V, 2, de inopia monasterii post Liuponis mortem, nonnullos ore proprio audivi referre; V, 6, *aiunt fratres;* VI, 5, miseriam, quæ primo Theoderici tempore circiter a. 1101 pressit monasterium, descripsit *secundum quod audivimus maximeque ex parte ipse vidi;* VII,

2, de Herimanno juniore unum habet testem qui cum illo erat, cum denuo in monasterium irrupisset.

(42) Quæ sequuntur inde ab ineunte libro sexto Rodulfus ex sua ipsius cognitione narravit, ut accurata probat rerum descriptio et ipsa ejus verba testantur; VI, 11, *ipse oculis* vidit summam letitiam qua receptus est Theodericus abbas anno 1106, cum ex exsilio rediret; VI, 19, omnibus viribus laboravit ut inter Henricum ducem Limburgensem et Theodericum abbatem pax constitueretur. Reliqua omnia ipse testis oculatus litteris mandavit; cf. VII, 3, 13.

(43) I, 6. Gisela imperatricem cum sancta Cunigunda videtur confudisse, aliisque quibusdam locis, ni fallor, in computandis annis lapsus est; e. g. II, 13; VI, 25.

(44) IV, 11.

(45) Præf.: *Nam de supradictis cæteris nihil accepi quod fide certa proferre audeam.* I, 1: *At unde hoc potissimum accidisset, fide plena relatione non didici.* I, 4: *Non plura didicimus;* I, 5: *Quo ordine non didicimus;* Ib.: *Quomodo vero inde transierit Hersfeldiam nescimus, sed quod ex eo transierit didicimus.* I, 12: *Quod verisne an falsis hominum fieret suggestionibus, hoc Domino Deo nemo novit melius,* etc.; IV, 2: de Herimanno seniore nihil didicimus quod dignum memoria videatur.

(46) Præf. IV, 11.

(47) II, 1, 4, 8, 19. III, 2, 7, 9.

(48) III, 2.

certam annorum seriem propter violentias eorum et frequentes ejectiones et regressiones singulorum nequaquam tenere potuimus. Nam, ubi nullus legitimus ordo succedentium sibi abbatum seruebatur — observari facile certus annorum numerus non potuit de singulis, maxime, etiam si posset, cum familiari semper nostris negligentia nemo erat qui operam impenderet. Recte et bene; nam si annalibus hæc omnia auctor inclusisset, non sine magno perspicuitatis damno largissimum narrationis fluvium interrupisset.

Sed vir omnibus eruditionis præsidii ornatus in componendo hoc uno Gestorum libro sibi vix satisfacere potuit. Exstant haud pauca doctrinæ et diligentia ejus specimina hoc loco enumeranda, ex quibus nonnulla nis Gestis dabimus subjuncta. Primo loco hic censendæ sunt Rodulfi epistolæ, quibus ex parte Gestorum supplementa haud contemnenda continentur. Ex his præ cæteris mentione sunt dignissimæ litteræ ad Stephanum episcopum Metensem, a. 1136 datæ, quas servatas debemus continuatori primo, qui eas librum tanquam nonum Gestis ipsis prudenti consilio inseruit. Hoc potissimum ante oculos habebat Rodulfus, ut enumeraret ea prædia monasterii, quæ ipse sive nova acquisierat sive injuste possidentibus extorserat. Quem bonorum indicem, si nova accesserint, suo tempore complere apud animum constituerat, ideoque Metensi episcopo commendaverat ut sua auctoritate hunc bonorum Trudonensium statum integrum servaret. Quæ omnia ex tabulario Trudonensi hausit (49). Ad eundem Stephanum aliam scripsit epistolam, quæ item haberi potest Gestorum supplementum, de injuriis et vexationibus quibus Otto comes Durachiensis, filius Gisleberti advocati, Sancti Trudonis monasterium per longum tempus presserat. De inventione porro reliquiarum sanctorum Thebæorum deque tempore quo apud monachos Sancti Pantaleonis vivebat, uberrimam conscripsit narrationem anno 1122 in epistola ad Trudonenses (50). Accedit quarta epistola, copiosior illa, qua continetur dissertatio ad eosdem monachos Sancti Pantaleonis, qui a

Rodulfo consilium petierant de viro quodam divite, qui filium iis dederat monachum educandum, hæreditate ejus retenta sub vitanda Simonix specie. Scripta est epistola post annum 1123 (51). Quintam, brevem vero, dedit inter annos 1119 et 1138 ad Walerannum ducem de Trudonensis advocati juribus. Nonnulla alia quæ composuit opuscula aut perierunt aut felicem fortasse expectant inventorem. Teste continuatore primo Rodulfus ipse omnium suorum operum confecit catalogum, quem ab illo descriptum non esse dolemus (52). Ex quibus videtur fuisse gravissimum opus septem libris conscriptum contra Simoniacos, de quo hæc leguntur (53): *Exstat et aliud volumen septem librorum ejus, quos contra Simoniacos scripsit, quatuor ratione, tribus agens auctoritatibus.* Cujus parvum ipse servavit fragmentum in libello ad monachos Sancti Pantaleonis, ut his patet verbis, quæ hoc loco repetere liceat: *Ad quæ probanda (argumenta contra Simoniacos) cum per campos sanctarum Scripturarum aliquando luderemus, has pila multis et variis auctoritatum floribus respersimus nostra vestigia. Exstant volumina per quæ scribendo modo recurrere piget, vestro tamen amore pauca recolligere libet.* Nemo facile dubitabit quin ad opus supra laudatum respexerit auctor, quod ab eo ante annum 1123 luci datum esse apparet. Anno primo quo apud Trudonenses morabatur, jubente Theodorico abbate collectionem canonum conscripsit, quam continuator primus *utilissimas* vocat *compilationes, plenas plurimarum divinarum sententiarum et multorum decreta conciliorum* (54). Ad Alexandrum Leodiensem anno ut videtur 1119 de injusta ejus episcopatus invasione et de electione canonica misit epistolam, quod sciam, non servatam (55). Præterea duo composuit carmina de incendio, quod Sancti Trudonis oppidum anno 1114 consumpsit, quibus acerrime perstringens Godefridum ducem Lovaniensem, in manus ejus incurrit odium (56), et aliud carmen de Eucharistia (57). Denique cantus ecclesiasticos hymnosque panxit, et graduale conscripsit ad moderandum cantum mona-

NOTÆ.

(49) IX, 22, 24.

(50) Acta translationis primus edidit Surius in Actis sanctorum et post eum ex codice Trudonensi Martene et Durand in Collect. ampliss. VI, 1014.

(51) Una cum Siberti epistola ad Rodulfum edidit eam Mabillon in Analect. veterib., p. 465.

(52) VIII, 15. *Exstat volumen opusculorum ejus, in cujus præfatione invenitur quid scripserit, quid modulatus fuerit, et cur et quando.*

(53) I. I. Mabillonii tempore servabatur codex hujus libri in monasterio Gemblacensi, sed postea irreparabili ut videtur damno consumptus est. Qualis fuerit argumenti, ex Mabillonii annotatione, qui codicem inspexerat, in Analect. veterib. p. 465 conjici potest, quam hoc loco repetere liceat: *Volumen illud uti et duas præmissas epistolas inveni in bibliotheca Gemblacensi sub hoc exordio: « Rudolfus gratia Dei sanc: i, ne Trudonis id quod est, Lieberto suo, salutem. Scio me ante librum morosius hac illicque deferr, » etc. Tum incipit præfatio: « Nuper tibi, frater Lieberte, scripseram libellum quem laberinhum primæ Simonis intituleram, » etc. In primo libro primam*

et maximam hæresim esse Simoniam ostendit. In secundo deplorat quod nihil maximum aut minimum tunc esset in domo Dei, quod qualicumque modo non esset venale. In tertio ab agris incipiens, id est a presbyteris villarum, progreditur usque ad rectores et magistratus ecclesiarum, ostendens quomodo soleant clerici fieri et ecclesias suscipere. In quarto ab agris transit ad urbes agens de venditionibus præbendarum et omnium officiorum quæ sunt in ecclesia. In quinto sibi objicit quod de monachis loquens Simonius eorum dissimulet. In duobus posterioribus purgat se de ejusdem objectis. Eundem codicem postea incendio periisse adnotat Mabillon Ann. VI, 125. Alius codex servabatur in monasterio Villariensi teste Sandero in Biblioth. Belg. I, 271.

(54) VII, 4. Cf. Leubeuf *Dissertations sur l'histoire de Paris*, II, 130.

(55) XI, 6.

(56) X, 14.

(57) Ex quo quatuor tantum versus servati sunt, qui leguntur ex Groppero, qui eos primus dedit, *Hist. litt. de la Fr.* XI, 686. Rodulfo falso ascriptam.

chorum satis incultum (58). Virum libris scribendis tam deditum magnum eruditionis apparatus legendis aliis scriptoribus sibi comparasse facile conicias. Sed veterum sententiis libros suos minus quam alii distinxit; unum tantum Horatii locum inveni (59). Sæpius laudavit Ecclesie Patres Hieronymum, Augustinum, Gregorium, Benedictum (60) et canones, quibus scribendis et legendis summam operam videtur navasse (61), Vitasque sanctorum Mauri, Lucie, Laurentii, Cæcilie (62). Hæc de Rodulfo.

De Gestorum abbatum Trudonensium continuatore primo pauca tantum possunt afferri. Nam monachi hujus Trudonensis (63) ne nomen quidem posteritati traditum est, sed optimum sui monumentum in continuatione posuit, in qua eum rerum scriptorem invenies Rodulfo vix inferiorem. Deduxit Gesta abbatum usque ad annum 1136 (64), neque haut ita diu post videtur ea conscripsisse intra annos 1136 et 1138. Quod ni fallor ante Rodulfi obitum 6 Mart. 1138 factum est; nam ultima fata viri a se omnibus laudibus ornati minime sane silentio præterisset auctor, si illo tempore jam accidissent, quo libro suo finem erat impositurus. Aperte indicat se quæ traditurum erat exhaustisse, nullamque scribendi materiem superesse, seque priora quæ scripserit relegisse (65). Quibuscum consentit Gestorum codex antiquior, in quo desideratur brevis illa de morte Rodulfi narratio, legitur vero in altero codice Bruxellensi. Postero itaque tempore videtur esse adjecta, et si quid video, a continuatore secundo, qui ad eam primis his videtur respexisse verbis: *Anno igitur Inc. Dom. 1138 — defuncto, ut prædiximus, pridie Non. Mart. abbate Rodulfo*, etc. (66). Itaque vivente Rodulfo abbate prima Gestorum continuatio scripta est (67). Quin imo jam Rodulfi prioratus tempore inter monachos videtur fuisse auctor, nam quomodo fuerit tunc vita monachica, vix ab alio quam ab oculato teste tam accurate scribi poterat (68). Et ni fallor unus erat ex fidelissimis Rodulfi amicis, nam accurate enarrat, qui potissimum fuerint viri qui abbatis familiaritate usi essent (69), proculque dubio in iis quæ

ipse non vidit Rodulfum habebat testem (70) et uno loco quid senserit, quid cogitaverit ille quantaque fuerit animi ejus perturbatio copiosius descripsit; quæ omnia unius Rodulfi tantum auctoritate posteritati tradi poterunt (71). Ex limpidissimis igitur fontibus ubique suam hausit historiam, quam Gestorum libris sex posterioribus composuit. In ipsa scribendi ratione jam supra monuimus cum in Rodulfum quasi in exemplar clarissimum intuitum esse, eumque id præcipue egisse, ut suos libros illis adaptaret quam arctissime, unumque ex utraque parte volumen conficeret; quod quam feliciter ad effectum perduxerit nemo non videt.

Post primum hunc continuatorem præterlapsi sunt anni quadraginta duo, antequam unus ex posteris, quos Rodulfus ad scribendam historiam excitare voluerat, ad exsequendam hanc exhortationem se accingeret, cum jam haud paucæ res, quæ priori tempore accuratius scribi potuerant, oblivione essent obfuscatæ. Continuator secundus quatuor libris sibi scribendam sumpsit historiam abbatum Folcardi, Gerardi, Wirici, i. e. annorum 1138-1183, quorum illos duobus prioribus, hunc duobus posterioribus paulo uberius absolvit. Nam hoc præcipue sibi proposuit ut Wiricum abbatem, cujus tempore vivebat ipse, ita celebraret, ut merita ejus viderentur postulare. Quod consilium ultimis suis his indicavit verbis (72): *Dignum est igitur ut tanti patri operum et multiplicium beneficiorum grata memoria in benedictione apud posteros habeatur, quorum usibus et commodis tam egregie tamque paterne desudasse luce clarius comprobatur. Ei ergo commune precum conferamus juvamen, orantes, ut spiritus ejus in pace requiescat*. Quibus verbis hoc etiam elucere videtur, quod auctor haud ita diu post Wirici mortem a. 1183 opus suum aggressus est. Neque arctioribus finibus circumscribi videtur posse tempus quo librum suum composuit, nam clariora desiderantur indicia; Wirici vero eum fuisse æqualem, qui anno 1155 ad abbatis munus evectus est, apparet. Rebus enim anno 1167 in Italia gestis se fuisse æqualem indicat (73), anno 1169 reliquis

NOTÆ.

esse Vitam Lietberti episcopi Cameracensis, qui obiit anno 1076, a Mabillonio Anal. vet. p. 465 et in Annalibus V, 102. quod post hunc repetierunt alii, observavit Bethmannus in Gestis episc. Cameracensium Mon. Germ. Script. VII, 398, n. 47. Neque alius Rodulfi Vita Petri venerabilis abbatis Cluniacensis nostro dari potest, quod mera videtur esse conjectura Fabricii in Biblioth. script. med. Latin.

(58) VIII, 5. Vide etiam narrationem de Rodulfi morte.

(59) IX, 30. Qui sit physicus cuius affert verba in præfatione nescio.

(60) Omnes in epistola ad monachos Sancti Pantaleonis.

(61) II, 10, 11.

(62) Epistola ad mon. Sancti Pant.

(63) Hoc eum fuisse et per se patet et ipse indicavit, e. g. VIII, 5, 7, 11, aliisque locis.

(64) XII, 15.

(65) XIII, 2, 3.

(66) I, 1.

(67) Non obstare videtur locus unus VIII, 10, unde fortasse conicias continuationem scriptam esse post mortem Rodulfi; leguntur enim ibi verba *totaque vitæ illius tempore* malas quasdam monachorum consuetudines esse repressas. Nam minime hoc uno modo, opinor, interpretanda sunt illa verba, ut vitam Rodulfi jam præterisse credamus.

(68) VIII, 9, 10; X, 4. Turbis post Obberti Leodiensis mortem exortis 1119 testis intererat oculus: *sic vidimus, sic audivimus, sic scribimus*, dicit de illis. XIII, 9, *vidimus* de Rodulfi dicit temporibus.

(69) VIII, 18. *Atque in tantum — rem quam certissime scio fidelissime referam ecce! coram Deo, quia non mentior — quod nullus fratrum tam carnaliter tamque spiritualiter poterat ei esse familiaris*, etc.

(70) VIII, 2 sqq. in narranda Rodulfi juventute, e. g. XIII, 8, seniores fratres habet testes.

(71) X, 12.

(72) IV, 32.

(73) III, 11. *Quod ne cui in dubium veniat nosque, quia rei non interfuimus, utpote longo terrarum ab*

sancti Lietberti effodiendis testis oculatus interfuit (74), itemque miraculo quo sanctorum reliquiis militis ejusdem brachium videbatur sanatum esse (75). Reliqua scribendi præsidia potissimum e Sancti Trudonis tabulario sibi petiit. Sunt litteræ tabulæque publicæ, quas partim laudavit partim in ipsum textum integras inseruit (76). Ex libris duos tantum quod sciam inter subsidia admisit: Sigeberti continuationem Gemblacensem (77), et triumphum sancti Lamberti (78), quæ in universum magis excerptis quam ad verbum descripsit. Itaque ut minora erant ejus præsidia, ita in scribendis rebus minime ad eandem ut Rodulfus et continuator primus potuit pervenire laudem. Minus enim benigne profluere videtur rerum narrandarum copia, minor est ipsius narrationis perspicuitas, minor simplex illa venustas; sunt potius omnia arida magis et jejuna minusque apta ad animum commovendum. Neque ejusdem sunt momenti quas posteritati tradidit res gestæ. Priores rerum scriptores non unum suum monasterium respexerant, neque suæ provinciæ aut imperii historiam a suo munere amandaverant, quod sæpissime fecit continuator secundus. In simplicioribus enim his rebus potissimum acquievit, in enumerandis monasterii juribus et redditibus, in fidelium donationibus, in describendis ædificiis noviter constructis, in enarrandis sanctorum inventionibus aliisque hujusmodi rebus; in secunda demum parte libri quarti ad alia scribenda animum vertit (79). Eruditionis etiam specimina sunt rarissima; uno tantum loco, si quid video, Horatii laudavit versum (80).

Longe denique latiore campum sibi percurrendum statuit, qui illum excepit continuator tertius. Is enim Trudonensium abbatum Gesta deduxit ab anno 1183 usque ad annum 1366, longeque difficilius erat quod sibi proposuerat exsequendum consilium. Nam non modo Gestorum continuationem sed etiam supplementa dare conatus est, et quod Rodulfus ante annos ducentos quinquaginta perficere non potuerat, ut de primordiis monasterii Sancti Trudonis scriberet, hoc sibi difficilius non esse continuator tertius opinabatur. Priores, rerum magna ex parte testes oculati, sua præcipue tempora descripserunt, hic antiquissima etiam tempora

A doctorum virorum more, ut ita dicam, perscrutanda sibi sumpsit. Duæ igitur tertiæ continuationis partes sunt discernendæ; prior, in qua libris tribus monasterii origines ab anno 628 usque 999 conscripsit, et posterior altera, in qua eorum abbatum, qui monasterio annis 1183 usque 1366 præerant, historiam libris duobus posteritati mandavit. Quam continuationem duplicem eo consilio auctor composuit, ut cum vetustioribus Gestorum libris suos accurate conjungeret, et ita quidem ut partem primam præmitteret operi Rodulfi, alteram tanquam continuationem tertiam antecedentibus subnecteret. Sed non in hoc uno acquievit; totam Trudonensium historiam adornare omniaque, quæ vel ab aliis scripta invenerat vel scripserat ipse, in unum Gestorum abbatum Trudonensium volumen redigere et compingere conatus est, ita ut ex antiquissimis temporibus usque ad ea quæ novissime erant gesta lector descendere posset. Quod consilium in præfatione primæ partis uberius exposuit auctor, et quomodo absolverit, probatur aperte illo in quo servatæ sunt hæ continuationes codice Bruxellensi. Scripta enim invenit in codice sæculi XII Gesta Rodulfi primique continuatoris, cum quibus secundam conjunxit continuationem, quæ in codice sæculi XIII erat contenta (81). Huic duplici volumini tanquam primam (82) et quartam (83) addidit partem quæ ipse sæculo decimo quarto conscripserat. Sed neque hoc ei satis erat. Ubi plura aut meliora posteris se tradere posse quam Rodulfus opinabatur, haud pauca ex illius libro rasuris delevit, suaque in ipsum textum intravit aut in margine annotavit, ex parte tanquam ab ipso Rodulfo essent scripta; quas interpolationes *Incidentia* appellavit. Ut in unum denique ordinem omnia redigeret, in capita etiam Rodulfi librum divisit, quod illi ipsi minime in mentem venerat. Hoc modo Trudonensium scriptorum corpus condidit continuator quartus. Quis fuerit accuratus hic atque diligens auctor, utrum monachus an fortasse abbas Trudonensis, hoc ex tenebris in lucem produci non potest; hoc unum apparet, eum fuisse Trudonensem. Ne rebus novissime gestis manum admoveret bene sibi cavet, ne, ut ipse in præfatione profiteatur, si

D *gestarum rerum veritatem persequeretur, quorumdam*

NOTÆ.

cis semoti spatio, falsa referre credat, etc.

(74) IV, 1. *Nobisque Deum et ejus martyrem (Liberium) — collaudantibus, etc.* Ibid. *Robertum ducem Hasbanie — ibidem cum uxore sua sepultum seniorum nostrorum attestazione didicimus, etc.* IV, 2. *Aperto — foramine invenimus sarcophagum, etc.*

(75) IV, 9. *Nobisque subito inchoantibus hymnum, etc.*

(76) 1, 3, tabulas laudat Stephani Metensis episcopi Trudonensibus datas; 1, 5, aliam de lite quadam inter Forcardum abbatem et Arnoldum de Diest; 1, 11, chartam donationis Tegonis ejusdem; III, 10, Alexandri archidiaconi, Heinrici episcopi Leodiensis et Victoris papæ confirmationis tabulas; III, 7, in narratione secutus est litteras quas a 1179 Fridericus I et Adrianus papa miserunt alter contra alterum; III, 11, Raynaldi archiepiscopi Colonia-

sis epistolam de rebus in Italia gestis a. 1167 ex parte descripsit.

(77) 1, 3.

(78) 1, 4.

(79) Sed cfr. etiam III, 7; IV, 26.

(80) III, 6.

(81) Præf. part. 1. *Deinde consequenter trium abbatum gesta, qui Rodulfo immediate successerunt in antiquo libello scripta inveniens anzei.*

(82) Ibid. *Pauca que collegi ad continuandum rerum gestarum ordinem, libris per venerabilem dominum Rodulfum de gestis novem abbatum nobiliter digestis anteponeere curavi.*

(83) Ibid. *Postremo autem posui duodecim abbatum gesta, qui præservari ab anno Domini 1180 (errat: 1185) usque ad obitum Roberti abbatis, qui obiit anno Dom. 1366. Et sub finem ejusdem præfa-*

*forsan, qui adhuc superstites sunt, offensam incurro- rem, aut si a veritate discederem, adulationis seu mendacii nota fuscarent. Et ob eandem sine dubio causam satis diu post annum 1366 opus ad finem perduxit; uno enim loco mentionem fecit anni 1372 (84) alioque pestem quandam usque ad annum 1383 (85) durasse testatur, et Zacheus abbas, Roberti successor, cujus sub finem libri fecit mentionem, anno 1391 obiit (86). Est hic scribendi terminus qui excedi nequit, nam equidem posterioris temporis indicia non inveni. Diversi generis sunt subsidia quæ in conscribenda parte prima continuationis adhibuit, quæ descripsit ita in præfatione: *Evolutis tandem bibliothecæ nostre libris et cartharum copiis pauca que, etc.* Quibus accedit antiquarum rerum memoria, quæ monachorum ore circumferrebat. Verum est, resectis omnibus quæ descripsit auctor, nonnulla restant quæ et post Rodulfum memoria sunt haud indigna. Ordinem chronologicum totiusque libri fundamenta ex Sigeberto desumpsit, ut apparet ubivis usque ad finem partis primæ, inque iis quæ incidentia appellavit; unoque loco Sigeberti auctarium Amfigemense exscripsit (27). Neque minorem messem fecit ex sanctorum Vitæ; sunt vero quas in auxilium vocavit hæ: Theoderici Vita sancti Trudonis (88), Vita sanctorum Theodardi (89), Amandi (90), Chlodulfi (91), Sigeberti regis (92), Remacli (93), sancti Beregisi (94), Reneci Vita sancti Lamberti (95), Huberti (96), Eucherii (97), Visio sancti Eucherii (98), Rigoberti (99), Stepelini Miracula sancti Trudonis (100), Vita Brunonis (101), Sigeberti Vita Theoderici episcopi Metensis (102), Vita Balderici (103) episcopi Leq-*

diensis. His addidit Martinum Polonum (104), et fortasse Martinum Minoritam (105), quem inter auctoris fontes fuisse haud ita certo contendam. Majorem adhuc dubitationem movent nonnulla alia, quæ inter ejus præsdia fuisse fortasse conjiciat aliquis. Unus alterve enim locus in memoriam mihi revocarunt Fredegarium (106), Gosta Trevirorum (107) et Chronicon comitum Flandriæ (108), sed libros ipsos ab eo esse inspectos vix credam. Regionem (109) videtur legisse, sed inter fontes eum non habuit. Sequuntur denique tabule e scriniis Sancti Trudonis, quas vel laudavit (110) solum vel lectorum utilitati exscripsit (111), et epitaphia (112). His tabulis et antiquorum hominum narrationibus (113) debentur ea quæ majoris momenti posteritati tradidit auctor. Ex iisdem fere fontibus continuationis partem secundam hausit. In qua componenda his usus est chronicis: Vincentii Bellocensis speculo historiali (114) ejusque quadam continuatione (115), Vita sanctæ Liutgardis Aquiriensis (116), Hocsemii Gestis episcoporum Leodiensium (117), et annalibus mihi quidem ignotis (118). Sequuntur tabulæ partim laudatæ (119) partim in textum receptæ (120), epitaphia (121), martyrologia (122). Alia neque paucissimam ex antiquorum hominum memoria et fama vulgari sibi petivit (123). Ipse vero de fontibus suis hoc in præfatione testimonium fecit: *Horum duodecim abbatum actus ex diversis hinc inde libris et ex antiquorum relatiis collegi, ac ea quæ meis temporibus videre et audire potui inserui.* Cum vero continuator scriptioni operam dare cœpisset, iterum haud pauca oblivione hominum memoriæ videntur

NOTÆ.

tionis hæc leguntur: *Distinguitur autem hæc gestorum abbatum compilatio in quatuor partes, quarum prima pars continet libros tres, secunda libros tredecim, tertia quatuor libros, quarta vero in duobus libris completur.*

- (84) Gesta Roberti, c. 11.
- (85) Gesta Amelii, c. 5.
- (86) Gallia Christiana, III, 963.
- (87) A. 1085.
- (88) Cont. quartæ part. prim. I, 1, 2, 4, 6, 8, 10 — 13, 16, 18, 21 — 26; II, 8, 9.
- (89) I, 2, 3, 7, 12, 18.
- (90) I, 2, 5.
- (91) I, 3.
- (92) I, 5.
- (93) I, 5, 12.
- (94) I, 16.
- (95) I, 19, 20, 22.
- (96) I, 28, 29.
- (97) I, 31; II, 3, 4, 6.
- (98) II, 5.
- (99) II, 3.
- (100) III, 4, 7, a. 1021.
- (101) III, 13.
- (102) III, 15.
- (103) A. 1013.
- (104) II, 10, 14, ubi Martini nomen laudat. 15, 20, 22, a. 1003, 1025.
- (105) II, 14.
- (106) II, 4.
- (107) II, 15, 20.
- (108) II, 15.

(109) II, 23. Omnes has auctoritates scriptas uno alterove loco in universum laudavit I, 16, ut veterum historia refert; leguntur; II, 2, excepta gestorum antiquitatum; III, 4, solemniium virorum historie testantur.

(110) II, 2, 14, 15; III, 11, 14.

(111) II, 7; III, 5, 10, 11.

(112) III, 14, 16.

(113) II, 7, ut aiunt; II, 23, ut ferunt; III, 2, secundum antiquorum relationem.

(114) 1187, 1188, 1190, 1191, 1197, 1198, ubi laudatur Vincentius, 1211-1214, 1226, 1245.

(115) 1273, 1292, 1289, 1309, in vetustissimis legitur editionibus.

(116) 1200.

(117) 1257, 1274, 1281, 1282, 1292, 1296-98, 1300, 1301, 1307, 1309, 1312, 1316, 1318, 1324, 1326-1328, 1351-1355, 1357, 1342, 1345, 1346.

(118) 1345.

(119) 1181 prout in chartis nostris — continetur. 1227 ubi chartæ ipsæ sunt fontes. 1258 prout in litteris inde confectis plenius continetur. Cf. etiam 1288, 1316, 1327, 1338.

(120) 1250 Willelmi abbatis litteræ, epistola Conradi cardinalis Sanctæ Rufinæ, 1348 Clementis papæ epistolæ tres. 504.

(121) 1221 Christiani abbatis, 1248 Thomæ abbatibus.

(122) 1253.

(123) 1189 ferunt, 1227, 1269, 1271 credunt, 1248, 1300 dicunt, 1256 secundum relata, ut ferebatur, 1271 prout relata auditi, 1308 dicebatur.

fuisse abstersa. Nam minoris sunt momenti quæ A
 in primo libro de prioribus novem abbatibus, ex-
 cepto uno Wilhelmo primo, litteris mandavit; quod
 est longius quam centum annorum spatium 1180-
 1297. Hic de rebus monasterii potius internis scripsit
 quam externis, de prædiis acquisitis vel amissis, de
 villicationibus et debitis, quibus supra modum oneratum erat monasterium. Uberior scribendi materia
 parata erat auctori inde ab anno 1297 usque ad
 1366, potissimum in Roberto et Amelio abbatibus,
 i. e. ab anno 1330. Quæ hic leguntur totam magis
 provinciam oppidumque Sancti Trudonis spectant
 quam monasterium; sunt præter ducum et comitum
 bella urbium potissimum communitates, quarum
 sæpissime mentio facta est, ut non monasterii sed
 urbis potius cujusdam historiam legere tibi videaris. B
 Satisque dilucide et perspicue scripta sunt, quæ de-
 dit auctor in secundo hoc libro, ut sine ullo dubio
 hunc priori illi præferas. Utrum quarto hoc conti-
 nuatore posteriorem scriptorem Trudonensium res
 invenerint, non satis in aperto est. Unus exstat
 Bruxellensis codex (124) in quo supplementum
 quoddam legitur, quod incipit nomine *Zachæus de*
Vrankhoren, etc., qui est Zazeus Roberti abbatis
 successor. Quod vero num justa sit Gestorum conti-
 nuatio an abbatum catalogus nescio. Grammaye lau-
 dat chronicon Trudonopolitanum 600-1560 auctore
 Roberto (sine dubio Rodulfo) abbate et quatuor mona-
 chis post eum (125). Neque de oppidi Sancti Trudo-
 nis Chronico, quod servatur in Giessensi bibliotheca, C
 accuratius aliquid afferre possum (126). A posteriori-
 bus scriptoribus in Bruxellensi nostro codice pau-
 cissima sunt adnotata de Arnolde de Beringh et de
 Georgio Sarens a. 1469 et 1493 abbatibus, quæ ne
 quid omittatur ad calcem dabimus, etsi per se mi-
 nimi sunt momenti. Sæculo demum decimo sexto
 duo quod sciam erant qui res Sancti Trudonis
 conscripserunt, quorum erat primus Moringus jam
 supra laudatus, qui Chronicon Sancti Trudonis
 edidit inde ab anno 1410, quod postea alius quidam
 monachus Trudonensis continuavit, et alium ejusmodi
 argumenti librum composuit Joannes Latomus, qui
 obiit anno 1578; codex priori tempore Leodii serva-
 batur (127). Qui denique ex posteris Gesta abbatum
 Trudonensium tanquam fontem adierunt suaque
 inde petierunt, quod sciam, pauci sunt: Ægidius
 Aurexvallis (128), interpolator Chronici Sancti
 Laurentii Leodiensis (129) et Brusthemius, cujus
 fragmenta dedit Chapeville (130), qui omnes si quid
 video, unius Rodulfi et continuatoris primi libros
 exscripserunt.

Ex iis qui in notitiam nostram pervenerunt codi-
 cibus duos tantum in editione adornanda adhibui-
 mus; sed sunt, ni fallor, codicum qui hodie exstant
 antiquissimi, ut facile supersedere possimus reli-
 quis. Ambo vero codices arctissime inter se co-
 hærent.

1) Codex sæculi XII, mel., membr., in octavo,
 quem beneficio viri reverendissimi de Ram, de rebus
 Belgicis meritissimi, ex sua bibliotheca nobis trans-
 misit vir reverendissimus Cortens, vicarius gene-
 ralis Mechliniensis; quibus duumviris summas pu-
 blice referre gratias officium est religiose coleendum.
 Codex eleganter undecim et dimidio quaternione
 scriptus est. Scribendi compendia neque multa sunt
 neque inusitata; et sæpius occurrit in casibus obli-
 quis primæ declinationis et in aliis quibusdam voci-
 bus, e. g. in *ecclesia*, *penitentia*, *accepit*, *fecit*, etc.
 Sed etiam *e* pro *æ* legitur, e. g. quod constanter
 scribitur *pre*; lineola litteræ *i* superposita in littera
 duplicata tantum admittitur. Capita textus non
 quidem numeris sed litteris initialibus colore pictis
 distincta sunt, quæ in numerandis nostris textus
 capitibus secuti sumus. Hic est codex in quo quasi
 in fundamento nostra nititur editio; integrum enim
 Rodulfi et continuatoris primi sine interpolationibus
 præbet textum, præterque unam ad monachos
 Sancti Pantaleonis epistolam litteræ et continuatio-
 nes desunt reliquæ omnes.

1*) Cod. 18181, membr., sæc. XII ex. et XIV, fol.,
 e Burgundica bibliotheca Bruxellis, quem prius
 possidebat Lammens (131), arctissime cohæret cum
 codice 1, ex quo sine ullo dubio pars ejus prior
 descripta est, quod haud paucis probari potest
 exemplis; repetuntur enim errores nonnulli (132)
 in quos librarius codicis 1 incurrit, et præterea
 rarissime duo illi inter se differunt codices. Constat
 codex foliis 203; f. 31-118 leguntur Gesta Rodulfi
 primique continuatoris, quæ undecim quaternioni-
 bus sæc. XII conscripta peculiare sine dubio priore
 tempore confecerunt volumen, quod a tribus ut
 videtur conscriptum erat librariis. Item singularis
 erat codex sæculi XIII qui sequitur f. 123-144, quo
 tribus quaternionibus historia abbatum annis 1138-
 1183 legitur. Scribendi compendia, quibus librarii
 in priore parte modestius uti erant, jam frequen-
 tiora et graviora occurrunt, e. g. *pr* pro *pater*, *pria*
 pro *patria*, *mīa* pro *miseriordia*, *cū* pro *causa*, etc. Fol. 144-
 195 septem sequuntur quaterniones, qui sæc. XIV
 exarati continent Gesta annorum 1183-1266. Et hic
 graviores sunt breviationes; *qs* pro *communis*,

NOTÆ.

- (124) Cod. 7647 sæc. XVII, Archiv. VIII, 504.
 (125) *Catalogue des Historiens du Brabant*; cf. Le
 Long Biblioth. I, 790.
 (126) Archiv. IX, 578.
 (127) Sanderi Biblioth. Belg. II, 160.
 (128) C. II, 20, ap. Chapeville Gesta epp. Leod.
 II.
 (129) Mon. Germ., SS. VIII, 262.
 (130) II, 36, 37, 64, 65.

- (131) Ach. VIII, 546.
 (132) E. g. I, 12, in utroque codice legitur falso
canis pro *canus*; V, 4, falso *abbatiam* pro *abbatia*;
 VI, 5, *sibi* falso repetitur; VI, 19, *æque* pro *neque*;
 VI, 24, *lene* pro *leve*; VII, 10 in falso legitur in utro-
 que codice; X, 21, *propulsus* falso pro *propensius*;
 XII, 4, *terra* falso pro *terram*; XII, 9, *solum* falso
 pro *totum*; ibid. *paralicam* pro *paraliticam*.

multa promultitudine, etc. Eadem denique manu Gestorum pars prima f. 1-20 scripta est, quæ annos 628-999 continet; f. 20-30 denique eadem manu confectus est index capitum Gestorum Rodulfi. Jam supra monui hæc capita non a Rodulfo sed a continuatore tertio esse instituta, itaque nullius sunt pretii, neque in nostra editione index ille est repetendus. Idem denique est interpolator, qui textum genuinum undecim locis in Rodulfi Gestis erasit, suaque manu alia in textum intrusit vel in margine apposuit. At minimi faciendæ sunt hæc interpolationes, nam sæpissime Rodulfi sententiæ amplioribus verbis repetuntur eo consilio, ut capita sua, quibus haud raro contra sensum librum divisit, eo facilius afferre posset. Qua de causa interpolationes, quæ nihil genuini continent, inter varias lectiones recepimus. Totum denique hoc Gestorum volumen in unum quasi corpus redigere conatus est auctor ordine chronologico, et in singularum paginarum margine superiore apposuit litteris minio scriptis hanc inscriptionem: *prima — secunda — tertia — quarta pars*. Nos vero, cum librorum singulorum restituenda sit forma genuina, eundem ordinem secuti non sumus, sed antiquissimo ex his auctoribus Rodulfo dedimus locum primum; deinceps sequitur continuatio prima et secunda, et ne ea quæ ab auctore quarto scripta sunt discerpamus, priorem partem ultimæ continuationis dabimus tanquam Auctarium Trudonense, cui incidentia in ordinem chronologicum redacta, et loco ultimo continuationem quartam addemus.

Hi præter illos sunt codices qui ex codice 1^c descripti omnes, hoc loco sunt enumerandi:

1^a) Codex Parisiensis biblioth. Arsen. hist. Lat. 35, qui est exaratus anno 1479 (133).

1^b) Cod. Bruxellensis biblioth. Burgund. 16607, sæc. xvi (134).

1^c) Cod. Bruxellensis biblioth. Burgund. 14965, sæc. xviii (135).

Una exstat Gestorum Trudonensium editio apud

Dacherium in Spicilegio (136), sed vltiosissima illa et negligentissime confecta. Codicem secutus est editor nescio quem, nam ne verbo quidem ejus fecit mentionem; sed neque interpolationes neque continuationes videtur habuisse codex, in variis itaque lectionibus magis consentit cum codice 1 quam cum 1^c. Ita vero perversæ sunt haud raro variæ lectiones, ut facile conjicias codicem fuisse recens apographum, cujus litteras negligentius exaratas legere non poterat Dacherius. Sæpius etiam modo minorem modo majorem narrationis partem mira negligentia omisit, quas lacunas suis locis sub littera *D*. adnotabimus. Secundum Dacherii textum excerpta quædam ex Rodulfi Chronico suo more dedit Bouquet (137). Minime vero Dacherius erat primus in cujus notitiam venerant Gesta abbatum Trudonensium, sed ante eum alii singula fragmenta luci dederant, quorum nomina hic videntur apponenda. Molanus, quod sciam, primus est qui Gesta abbatum Trudonensium laudavit et libro suo adscivit præsidium (138). Anno 1615 Sausseye (139) illas Gestorum partes typis mandavit quæ sanctum Eucherium spectant; hæc apud ipsos Trudonenses ex nostro ut videtur codice 1^c sibi petierat. Anno 1624 Chronici Trudonensis hinc inde mentionem fecit Miræus, qui codicem etiam cum continuationibus videtur possedisse (140). Anno 1634 secutus est Meurisse, qui ex excerptis a Chesnio sibi transmissis haud paucos publici juris fecit locos ex Rodulfi et continuatorum chronicis (141). Sæpissime Gesta Trudonensium in consilium vocavit Mantelius (142), qui Historiam suam comitum Lossensium pene in hoc uno fundamento posuit. Henschenius denique in Actis sanctorum (143) ex Chronico Trudonensi manuscripto ex singulis continuationibus dedit fragmenta de sancto Eucherio, Lietherto, etc., quæ repetita sunt a Chesquierio (143). Scribam Berolini mense Maio 1848.

R. КОРНЕЕ.

NOTÆ.

(133) Archiv. VIII, 357.

(134) Ibid. VIII, 544.

(135) Ibid. VIII, 541. De monasterii Sancti Trudonis codicibus in universum vid. ibid. VIII 48, 49, et de chartulariis VII, 844.

(136) II, 659.

(137) XI, 204. XIII, 591.

(138) Natales SS. Belgii ubi verbis prout testantur Gesta abbatum Trudonensium ad locum a. 1227 in tertia continuatione respexit.

(139) Annales Ecclesiæ Aurelianensis, Paris. 1615. 4, p. 271 hæc leguntur: *Visum est hoc loco chronologiam ex annalibus Sancti Trudonis, quam misit ad nos dictus Remigius Watzonius abbas anno Dom. 1607, d. 24. Sept., quamque nos ipsi apud ipsum monasterium diligenter legimus anno 1600, hoc loco de verbo ad verbum inserere*. Vide etiam p. 256, 258, 265.

(140) Opera diplomatica ed. Foppens I, 61, ubi hæc habet: *Rodulfus abbas Trudonensis scripsit monasterii sui chronicon, quod manuscriptum apud me exstat*. Cf. ibid. I, 493, 520.

(141) *Histoire des evesques de Metz*, p. 154, ex quo singulos locos collegit v. d. Hirsch De vita et scriptis Sigeberti, p. 231, qui recte conjecit Gestorum partem primam a Rodulfo non esse compositam.

(142) Historia comitum Lossensium 1671 p. 19, 38, 55, 57, 85, etc. Sed minime ubique accurate consentit narratio cum nostri textus verbis, ita ut facile conjiciam eum non Gestis genuinis sed textu quodam postea amplificato usum esse.

(143) Act. SS. Febr. III, 222, in commentatione de translatione sancti Eucherii.

(144) Act. SS. Belgii V, 11, sqq.

RODULFI GESTA ABBATUM TRUDONENSIVM.

Rodulfus¹ N. Salutem. Notum est² omnibus, quibus gratifica manus liberalis³ fortunæ experiendi copiam dedit quod vetera vina gelidis promptuariis toto anni circulo liquata autumni tempore ad tempus seponantur, et nova musta naturali motu adhuc calentia et necdum prorsus defæcata avidius sumantur. Ut quid hoc? Utique non ut nova et turbida veteribus et defæcatis quasi meliora preponantur, sed quod novæ res delicatas hominum animos, irruente passione desideriorum, oblectabilius afficere soleant, donec, saciata passione desideriorum, cum alacriore aviditate ad veterum usum revertantur. Unde quidam physicæ non ignarus ait: *Alternis uti delectabile est; ipsaque alternitas saporis, licet impares, æque tamen interdum gratificat.* Secundum hujus dictæ⁴ rei similitudinem, dilecte mi et semper⁵ diligende preposite Sancti Dyonisii N.,

A mitto tibi hystoriam nova incude formatam de his quæ acciderunt antiquo et moderno tempore erga æcclesiam nostram, ut qui veterum et novarum rerum usu delectaris, vetera nostra et nova per eam sapias, per quam cupidum animi ad condignam passionem afficias. In qua licet ad eruditionem parum proficias, scire tamen poteris, qui nova scire cum veteribus queris, qualis quondam æcclesiæ nostra fuerit, de quam sublimi⁶ ad quas abyssus voragines frequenter corruerit, et quantum laboris sper vix extantem adhuc veteris ruinæ favillam, contra malignorum statuum⁷ importunitatem cotidie irruentem, ne prorsus avolet, egerrime sustineam⁸. Quod te scire in eo michi proderit, quia solent plerumque miseri homines referendo suos æquanimius sustinere dolores, cum invenerint qui eos audiant familiariter et compatienter⁹.

INCIPIUNT GESTA ABBATUM SANCTI TRUDONIS

Rodulfus gratia Dei sanctorumque Trudonis et Eucherii abbas eorum cœnobii, omnibus posteris meis tam abbatibus quam monachis, qui in hoc eodem cœnobio¹⁰ Deo sunt militaturi, id fore quod profitemini, et peccatrici animæ meæ interdum reminisci. Sepe nec non et sæpissime, fratres¹¹ karissimi, totam armarii nostri revolvens suppellectilem, dum adhuc in carne, qua nunc agonizatis, positus essem, ardebam vehementer me posse reperire, qui et quot et cujus professionis, utrumne¹² omnes monachicæ an canonicæ aliqui fuissent predecessores mei, et cujus quisque vocabuli et quot annis preverit. Quod ad desiderium meum fateor me nunquam potuisse reperire; sed neque quisquam erat antiquis de fratribus, qui se usquam hoc legendo reperisse, vel unquam audiendo didicisse diceret, ut ego scire querebam. Hoc utrumne contigerit familiari semper nostris negligentia notariorum, an inter frequentissimas loci desolationes amissione forsitan librorum, certum similiter habere nullo modo potui. Domnum autem nostrum et piissimæ memoriæ sanctum Trudonem clericum fuisse et sacerdotem et cœnobii nostri primum edificatorem, Vita ipsius docet (145) necnon et beati

Hemacii Tungrorum episcopi, ubi et aliqui leguntur de principibus regnorum et rectoribus æcclesiarum, quorum temporibus hoc nostrum sanctissimæ puritatis lilium effloruit. Sed hoc manifeste neque tibi neque alias usquam datur intelligi, utrum per eum ipsum regetur primo edificatum cœnobium nostrum sive per alium, clerici quoque sive monachi fuerint quos in eo constituerit, et quando monachi in eo esse inceperunt. Talia quæ quidem dignissima essent sincera annotatione, dum lectione aut vera relatione sepe et, ut dixi, sæpissime vehementer arderem cognoscere, inveni libellum quemdam ubi vita sancti Silvestri habebatur atque translatio sancti Benedicti nec non et sermo de assumptione sanctæ Mariæ semper Virginis; in eo quantum reppererim hic annotare curavi. Unde excusatum rogo¹³ habere me lectores hujus mei opusculi, si minus quam velletis certos vos reddidero ex his de quibus ipse certior esse non potui. Hæc mea in hoc opusculo est intentio, ut quod aliorum negligentia ferme obliteratum repperi, nostra salvum diligentia puriusque eliquatum futuræ conservem posteritati. Abbates et monachos post me futuros in hoc cœnobio volo sollicitos inde reddere,

VARIE LECTIONES.

¹ R. 1. 1°. R. — salutem desunt D. ² ita 1. D. facimus 1°. ³ deest D. ⁴ r. d. 1°. ⁵ deest D. ⁶ ita 1. 1° quam sublimitate D. ⁷ sustineant D. ⁸ compatiantur D. Vale addit 1°. ⁹ ita 1. vox S. Trudonis erasa et nomina præfatio libri primi addit 1°, in quo adscripsit interpolator prohemium. ¹⁰ nobis 1°. ¹¹ mei addit 1°. deest 1. D. ¹² deest D. ¹³ m. h. r. 1°.

NOTÆ.

(145) Num sit illa auctore Donato, quam vide apud Ghesquier, V. 23, an Theoderico, definiri nequit.

quatenus in anteriorum suorum negligentiam ulterius non incidant, sed suis quoque posteris de predecessorebus suis plenum fidei monumentum scripto relinquant. In quo dum probitas seu improbitas singulorum frequenter legi poterit, probi priorum exemplo accensi, in melius et melius semper proficiant, improbi imaginata sibi vita sua confusi, a malis operibus suis vel sic saltem respiciant. Accipite ergo, posteri mei, nomina quædam abbatum sine annis quibus presuerunt et absque annis Domini, quædam cum ipsorum tantum annis, quædam et cum ipsorum annis et cum annis Domini. Cætera vero fidelium virorum, qui hæc viderunt aut eos qui hæc viderant, relatu didici; ipse quoque de quibusdam frequentius didici. Quæ me presente aut me jam juvene quoque existente acta sunt, aliquantula fidelissimæ quidem memoriæ mandabo, plurima pudore nostri ordinis et nimio tedio longæ relationis preteribo.

Igitur nomina abbatum cœnobium quondam Sancti Trudonis regentium sunt hæc: Grimo abbas (146), Reyramnus abbas, Hardebenus abbas, Columbanus abbas, Angelramnus abbas, Ambrosius abbas, Gislebertus abbas, Adelboldus abbas, Hildradus abbas, Sabbatinus abbas, Ermenmarus abbas, Radulfus abbas, Luodowicus abbas, Ratbertus abbas, Rodegangus abbas. Huc usque repperi sine numero annorum quibus presuerunt. Reynerus

Abbas presuit a. 5 (147). Theudefridus abbas presuit a. 30 (148). Erenfridus abbas presuit a. 4 (149). Iluc usque repperi quot annis presuerint, sed tamen sine annis Domini. Adelardus abbas memoria dignissimus presuit a. 35, id est usque ad a. 1034 incarnationis Domini. Guntramnus abbas presuit a. 21, id est a. 1034 incarnationis Domini usque ad 1053. Adelardus abbas presuit a. 27, id est a. 1055 usque ad 1082 incarnationis Domini. Iluc usque et ita in supradicto libello repperi. Post hunc autem Adelardum illorum tantum nomina ponam, qui vel abbates fuerunt vel abbates se esse voluerunt, usque ad nostrum introitum, quoniam tantam confusionem annorum inter se contendentes fecerunt, quod de singulis nullum certum tempus habere potuimus preter unum, sicut in sequenti opere explanabimus. Nomina autem eorum fuerunt: Lanzo, Luyppe, Herimannus, et alter Herimannus, et predecessor noster dominus abbas Theodericus. De tribus vero supradictis abbatibus, scilicet Adelardo, Guntramno et secundo Adelardo, quod fidelium narratione didici, breviter referam; nam de supradictis cæteris nichil accepi, quod fide certa proferre audeam. A secundo autem Adelardo usque ad me quicquid referam, aut ipse vili aut videre potui; et quæ non vidi, eorum relatione qui hæc viderunt didici.

EXPLICIT PRÆFATIO. INCIPIT TEXTUS OPERIS.

LIBER PRIMUS.

1. Igitur primus Adelardus nativam linguam non habuit Theutonicam, sed quam corrupte nominant Romanam, Theutonicè Walonicam; familiam ecclesiæ nostræ viscerabiliter dicitur dilexisse, unde et usque in hodiernam diem de eo a plerisque solet tale quid memoriale referri. Cum ex sterilitate terræ, aiunt, fames aliquando ejus tempore accidisset, concurrebat ad elimosinam fratrum omnis sexus et ætatis inopportune et miserabiliter. Quorum aliquibus interdum ad se vocatis, querere dicebatur joculariter: *Cujus servus, tu ille? tuve illa, cujus ancilla es?* Respondentibus illis verbi gratia *sancti Lamberti* aut *sancti Petri*, sive *sancti Servatii*, sive *sancti Remacli*, postremo cujus-

VARIAE LECTIONES

¹⁴ deest D. ¹⁵ textus addit l'. quasi inscriptionem sequentis. ¹⁶ deest l'. ¹⁷ abbatum catalogi in l' minio scripti sunt. ¹⁸ Reimannus D. ¹⁹ scilicet D. ²⁰ 1059. D. ²¹ viginti D. ²² desunt D. ²³ centesimum octog. sec. D. ²⁴ consequenti D. ²⁵ deest D. ²⁶ hæc desunt l'. explicit præfatio desunt D. ²⁷⁻²⁸ factus abbas hujus loci anno Domini. 999 addit D. ²⁹ qui famuli in rasura interpolator l'. ³⁰ aiunt ut D.

NOTÆ.

(146) Secundum Roberti comitis tabulam, quam protulit continuator tertius II, 7, Grimo abbas præerat monasterio tenente interregno illo, ad quod tempore Caroli Martelli res post Theoderici IV mortem redierant.

(147) Si sequeris tabulam Ruechliandæ matris Reyneri abbatis apud continuatorem III, 5, præerat monasterio anno tertio Ottonis primi. At hunc annum cum sequentium annorum numeris minime quadrare satis patet; itaque aut in apponendis numeris erravit auctor, aut, quod ad veritatem propius accedit, desideratur in hoc abbatum catalogo nomen quoddam. Duas alias servavit continuator tabulas III, 10, 11, annis 21 et 23 Ottonis I, i. e.

957 et 959 scriptas, in quibus mentio facta est Adalberonis episcopi Metensis et ejusdem abbatis Trudonensis. Obiit anno 964 eique successit teste continuatore Theudefridus abbas, qui munere suo usque ad annum 994 functus est. Adalbero vero monasterio præfuisse dicitur per annos viginti, i. e. 944—964.

(148) Obiit die 13 Januar.

(149) Obiit 5 Novemb. De his diebus emortualibus vide continuatorem tertium III, 16, 17.

(150) Anno 1006 magna fame illam terram pressam esse testantur Annales Leodienses Mon. Germ. SS. IV, 48. Cfr. etiam Alpert. I, 6, ibid.

libet sancti, aiebat : *Quid igitur tibi et familie sancti Trudonis? Pascat te tuus dominus, cujus tu es servus.* Qui sancti Trudonis se esse profitebatur, paternę ab eo audiebat : *Pascet ergo te hodie sanctus Trudo dominus noster, conservus enim noster es.* Primis ejus annis æclesia nostra necessariis illi deficientibus anxie nimis, ut referri audivi, laboravit. At unde hoc potissimum accidisset, fide plena relatione non didici.

* Anno ²¹ Domini 999, imperii Ottonis tercii anno . . . , præsulatus vero Notgeri Leodiensis episcopi a. 27, defuncto Erenfrido abbate hujus loci, successit Adelardus primus hujus nominis, nativam linguam non habens Theutonicam, sed, etc.

2. Quorundam fratrum suorum inquietatione Theodericus (151) Mettensis episcopus in eum⁴ adeo commotus exstitit, quo cum aliquamdiu quasi exsulem abductum Mettis teneret, et per prepositos interim res nostras curaret; sed episcopo Leodiense (152), cujus diocesis erat, jus suum in eo defendente, tandem honorifice revocatus est. Quem reversum tanta comitata est gratia, ut ecclesiam suam non modo necessariis faceret abundare, verum etiam interius et exterius vario cultu diversisque utensilibus gloriose choruscare. Quorum per pauca, preciosissima tantum, vidimus, nam cætera, sicut et alia per plurima, furor debacchantium Symoniacorum, et de nostra abbacia inter se decertantium, variis modis diversisque vicibus dampnose nimis distraxerat perditionique perpetuę sepeliverat. Et ne quis videns hodie paupertatem æclesiæ nostrę et in substantia et in thesauro, existimet eam semper tam tenuem tamque nudam fuisse, videtur michi non ingratum illi debere fieri neque nostris verecundum, si hic ei retulero quod in quodam alio libro inveni de thesauro quondam nostro et de substantia prebendę fratrum ita annotatum :

Hæc verba erasis duabus lineis ita ampliavit interpolator 1° : Anno secundo prelationis Adelardi primi Adelberone Metensi episcopo hujus nominis terciio mortuo, Theodericus secundus hujus nominis, consanguineus ipsius, episcopatum sibi usurpat. Dux enim Mosellanorum, qui et Lotharingie, Theodericus, defuncti Adelberonis frater, episcopatu præfato Adelberoni hujus nominis quarto, filio suo adhuc puero, collato, ipsum Theodericum eidem tutorem constituit, qui, puero ab urbe excluso, episcopatum sibi

usurpans patrem pueri bello cepit, et in episcopatu permansit. Post aliquot vero tempus quorundam fratrum instigatione contra abbatem Adelardum adeo, etc.

3. Anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi 870²¹, indictione 3 et a. 13 sedie domni Adventii, gloriosi presulis, sub die 18 Kal. Sept. facta est descriptio per jussionem ipsius ex abbacia Sancti Trudonis per suos legatos, videlicet Fredelonem et Herigaudum. — Hinc etiam, sicut ex aliis multis, nostrorum negligentia debet merito reprehendi, qui hic neglexerunt annotare nomen abbatis sui, qui tunc temporis preerat, cum non tantum Mettensis episcopi²² nomen hic invenitur annotatum, sed etiam nomina legatorum ejus, qui hanc descriptionem fecerunt. — Repperimus²³ de thesauro æclesiæ Sancti Trudonis rebam (153) ipsius corporis auro argenteoque fabricatam Item rebam sancti Eucherii argento nobilitatam. Item in dextera parte sancti Trudonis similiter. Item altare in honore sanctæ Mariæ et²⁴ sancti Petri auro argenteoque imaginatum cum cyborio (154) desuper; in medio cyborio pendentem coronam aream deauratam. Item altare in honore sancti Stehani argento paratum. Capsam 1 gemmis auroque insignitam. Item capsas argento tectas 21. Cruces inter majores et minores argento paratas, 10. Capsas evangelicas argento paratas 3. Mala granata argentea 2. Calices argenteos cum patenis inter majores et minores 19. Item patenas 6. Item calicem 1 aureum cum patena²⁵ argentea, unde debentur de argento libræ 8 et dimidia. Item cruciculas aureas 3, argenteas 6, ex cupro 2. Altaria parva argento parata 5. Thuribula argentea 3 et unum ex cupro. Candelabra argentea 7. Buxilas argenteas 2 ad ferendum incensum. Offerteria (155) argentea 16²⁶. Scyphos argenteos 4, et 2 ex cupro. Buxilem²⁷ argenteum. Vitium sancti Trudonis argenteam cum imaginibus decoratam. Lampades argenteas 5, et 7 ex stagno. Coronas argenteas 2, et 8²⁸ ex cupro partim deauratas. Claves argenteas 2. Item clavicellam ex auro. Cambutas (156) 2 argento tectas. Vexilla 4. Coppæ 33 preciosæ de pallio (157). Casulæ (158) 12 preciosæ de pallio. Dalmaticas 9 cum tunicis subdiaconalibus. Cussinos sericos 3. Pallia inter majora et minora 44. Item pallium 1 cum friso (159) et margaritis. Item pallas (160) lineas serico cooperatas 10. Item D pallas lineas sine serico 98. Facistergios²⁹ 4. Fano-

VARIÆ LECTIONES.

Æ³¹ Anno — Theutonicam interpolator 1° scripsit erasis que antea fuerant tribus lineis. Numerum Ottonis abscondit bibliopega. ³² 770 D. ³³ n. M. ep. 1°. ³⁴ hic catalogus in 1 ita conscriptus est, ut una linea alteramento, altera vero minio exarata sit. ³⁵ deest 1°. sanctique D. ³⁶ etiam addit 1°. ³⁷ 17 D. ³⁸ ita videtur legendum; suxtilem, 1. 1°. ³⁹ et 8 — argenteas 2 desunt D. ⁴⁰ facistergios — cuttillum desunt D.

NOTÆ.

(151) Est secundus, qui sedebat inde ab anno 1006—1047.

(152) Quis ille fuerit non satis patet; nam intra annorum 1006—1034 spatium Leodiensem Ecclesiam rexerunt episcopi 5, Notkerus, Baldericus, Wolpodo, Durandus, Reginhardus.

(153) l. q. repa, est feretri operculum.

(154) Idem quod paulo supra rebā.

(155) Calicis vel patene genus.

(156) Virga pastoralis episcoporum.

(157) l. e. de materia pallii, hoc sensu pallium est quoddam genus panni serici.

(158) Idem quod planeta; est vestis sacerdotalis, quæ, teste Rhabano, supremum omnium indumentorum est et cætera omnia interius per suum munimen tegit et servat.

(159) Fimbria.

(160) Auleum quo altare operitur.

nes (161) ad offerendum 8. Cortinas lineas 6, lanes 2. Buxtas eburneas 3. Anappum (162) 1 cum aqua. Manile (163) ex cupro. Faldones (164) 2 cum cussinis. Cultellum 1 auro paratum. Fuscinulas aureas parvas de auro pensas denariorum 5. Fialam ⁴¹ 1 argenteam. Item de argento fracto libras 4 et dimidiam. Mucronem 1. Situlas (165) 2 ex cupro. Circulos ⁴² 2 argenteos, cuprinos 3. Restant adduc inquitendæ in aures aureæ appendentes 21, cum gemmis decentissime ornatae. Item aliæ in aures aureæ appendentes denarios 13. Item mancosos (166) 5, pensantes denarios 6. Habent ipsi fratres ad proprium usum deputatam speltam ad panem faciendum corbos 120, quod colligitur ad modios 1600; ad cervisam faciendam ordeï corbos 192, quod colligitur ad modios 1920. Sunt simul inter speltam et ordeum corbi 312, quod colligitur ad modios 3520 ⁴³. Porcos saginatos 15, leguminis modios 60, salis modios 24.

4. Talem quondam fuisse thesaurum nostrum et fratrum prebendam certa annotatione legatorum Mettensis episcopi reperimus, diu tamen ante istum Adelardum, majoremque partem permansisse ferme usque ad ipsum, ipsumque nichilominus nonnulla perdita reparasse, quædamque illius studio acquisita usque ad nostra tempora, non tamen usque ad nostram prelationem perdurasse. Nam, ut superius diximus et in subsequentibus (167) suo apte loco ponemus, furor pertinacissimus debacchantium Symeniatorum, et de nostrâ abbatiâ inter se collidentium variis modis diversisque vicibus, miserabiliter nimis preciosissimum æcclesiæ nostræ thesaurum distraxit; sepultoque irrevocabiliter inestimabili illo decore, sedere eam usque hodie facit lugubrem et miserabilem extrema plenaque confusione suæ nuditatis. De Adelardo preter obitum ejus non plura didicimus; nunc ad successorem ejus convertamur.

5. Post primum Adelardum successit Guntramnus natus de Hasbania (168), liberorum prosapia, innutritus cœnobio nostro ab adolescentiâ, ibidemque æcclesiasticis adprime institutus officiis et regularibus disciplinis. Tempore autem quo predecessor ejus, abbas scilicet Adelardus, a Mettense episcopo Theoderico exul tenebatur, accidisse cognovimus, sed quo ordine non didicimus, cœnobii nostri curam agere primum Poponem Stabulensem abbatem. Interea nonnulli de fratribus nostris loco

nostro diversis exulabant cœnobiis, amissi pastoris gravissimo dolore exacerbati. Inter quos precipui et religiosissime magnifici viri Gonzelinus et Godezo, servi Dei, carne quidem germani, sed spiritu uno in Deo coanimati, qui reverso tandem pastore ad ovile sunt reversi et apud nos consepulti. Interea cum pro ordinanda re utrique homini nostro necessaria, primus Poppo Stabulensis abbas (169) — utpote qui exulantis abbatis vices agebat — ad cœnobium nostrum descendisset, capitulum fratrum, ut audivimus, ingressus est, et de culpâ cœpit agere pastoraliter; cumque usque ad istum Guntramnum devenisset, elegantissimæ formæ juvenis qualitate perspecta, cœpit de eo sagaci mente pium aliquid humileque presagire, atque in lucem velle producere, si, ut sibi de eo videbatur, ita experiri posset in re. Oblatam igitur sibi ordinis negligentiam cœpit in eum ex industria vehementius aggravare, et pie caritatis stimulis pectus humilitatis tebrebrare; tandem quasi in contumeliam perceptum dat ei per obedientiam, ut ad agendam ibi negligentiam suam pœnitentiam, pedes eum sequeretur usque ad Stabulensem æcclesiam. Erat ille primeva pube vernans, forma elegantissima, statura ultra nostræ ætatis homines procerâ, grossitudine proceritati congrua; vocalitas in eo instar tubæ altissona, predulcis tamen et mole corporis non indigna. Claris eum natalibus ortum superius diximus, et apprime eruditum officiis æcclesiasticis et regularibus disciplinis. Itaque quæ plerisque vagis juvenibus superbiendi solent esse multa materies, pulcherrimus juvenis tanto in se existimabat venustiora fore, quanto humiliori exercerentur obedientia. Vicino igitur jubentis pede obedientiæ iter Stabulaus alacriter pedesque aggressus est, nec pudore insueti peditis motus nec difficultate itineris exterritus. Ubi cum lassus quassusque tenerum corpus delicatus juvenis pervenisset, ex precepto abbatis, cui portarius eum jam adesse nuntiaverat, ad portam atrii, ad quam suscipiuntur hospites, scilicet extra conventum fratrum, nocte ea manere jussus est. Agebat pius pater ex industria, qualiter ejus comprobata exaltaretur humilitas. Portarius igitur, pia humilitate et hilaris vultus obedientia in tam specioso nobilique juvene sagaciter considerata, atque tam fratribus quam priori æcclesiæ nec non et ipsi tandem abbati in admirationem celebri facta, facile

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ fialam — mucronem desunt D. ⁴² circulos — denarios 6 desunt D. ⁴³ ita recte D. 3700 1, 1.

NOTÆ.

(161) Est mappula, quæ manibus tenetur, quando missæ officium agitur.

(162) l. q. anaphus, id est vas.

(163) Urceus quo aqua manibus infunditur.

(164) Indumentum laneum.

(165) Est liquorum mensura; 30 situlæ erant una carrada.

(166) Mulierum ornamentum; armilla.

(167) In tertio libro et sequentibus.

(168) Est pagus in Mosæ sinistra ripa situs inter fluvios Mehaigne, qui in Mosam exundat, Demeram et in quem hic se præcipitat, Dylam.

(169) Obiit anno 1048; cf. Vita Popponis apud Mabillon Act. SS. ord. S. Ben. sæc. VI, 1, p. 569.

per ipsos obtinuit, ut a conventu fratrum non differretur tam honestus tamque preclare obediens juvenis. Itaque conventui admissus est, at loco ultimo positus; totis scapulis celsior quoque majoribus habebatur. Nocte illa conversio sancti Pauli annualis de more solemniter celebrabatur (*Jan. 25*), qua ille ad invitorium ymnos, psalmos, antyphonas, responsoria dulciter jugiterque instar amplissimæ tubæ reboans, attonitas aures fixosque in eum omnium fratrum animos absque invidia delectabat. Cumque ad illud responsorium ventum fuisset⁴⁴, quod cantandum abbati ab armario (170) deferretur, significavit abbas armario, ut memorato juveni pro se cantandum deferret, eo loco quo stabat in ultimo. Guntramnus suscepta cum humilitate cantandi responsorii obedientia, tam mirabili tubæ suæ vocis novitate atque organica fistulati gutturis dulcedine totum chorum ipsumque maxime abbatem permulsit, ut finito versu et *Gloria Patri*, eadem hora abbas significaret ei ad se venire, et de eo quo ultimus stabat loco eum a se secundum stare. Itaque aliquanto ibi mansit tempore, majori semper cunctis habitus admirationi et reverentiæ. Quomodo vero inde transierit Hersfeldiam nescimus, sed quod ex eo transierit didicimus, quia factum eum ibi camerarium abbatis cognovimus⁴⁵. Locus regius, studiis artium liberalium mundanarumque rerum gloria egregie precipuus. Mansimus quoque et nos aliquamdiu apud loci illius abbatem Fredericum (171), et exuberantium divitiarum ejus jugem invidiam et liberalium artium apud fratres studiosam efficaciam cotidie tanquam de novo expavimus. Camerarius autem abbatis non idem qui et fratrum; est honor magnus, nam et pluribus abundat, et domesticis imperans, eis quæ debentur abbati quasi tertius participat. Ubi dum moraretur, corporis pulcritudine morumque⁴⁶ nobilitate in brevi factus est celebris aulæ regię, ipsique religiosæ imperatrici maxime.

⁴⁴ *Ab interpolatore 1^a erasis septem lineis hæc inserta sunt*: Descriptis igitur monasterii hujus thesauris et fratrum prebenda, et scripto commendatis, priusquam a Normannis monasterium ipsum destrueretur, ad proseguendum historiam est redeundum. Tempore autem hujus domni Adelardi quidam laudabilis juvenis nomine Guntramnus, natus ex Hasbania liberorum prosapia, nutritus in cenobio hoc ab adolescentia, floruit ibidemque, etc.

⁴⁵ Processu vero temporis quo venerabilis scripsit idem interpolator 1^a, una linea erasa.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ v. f. *desunt D.* ⁴⁵ *probitate et addit D.* ⁴⁶ *tanto viro desunt D.* ⁴⁷ *reputabat 1.* ⁴⁸ *deest 1*

NOTÆ.

(170) Custos bibliothecæ monasterii et idem præcentor etiam.

(171) De quo vide supra præfationem.

(172) Bardone, qui inde ab anno 1031 Hersfeldiæ abbas, eodem anno Moguntinus archiepiscopus factus est. Hersfeldiæ anno 1035 successit ei Meginherus.

⁴⁹ *Interpolator quatuor lineis erasis hæc*: Post tribulationem vero que domno Adelardo primo increbuerat. dum hujus loci commonachi exultantes per diversa hincinde cenobia hospitabantur, Guntramnus supradictus in cenobio Hersfeldiæ, quod situm est in Turingia, hospitalitatis gratia multo tempore moratus, factus est camerarius loci ipsius abbatis. Est enim locus, etc.

6. Interea primus Adelardus abbas loco nostro et honori suo jam dudum restitutus, defungitur (*an. 1034*) 35 annis æcclesiæ prelatus, fama que volante Hersfeldiæ ipsique imperatrici nuntiatur. Nec mora, apud utrosque sit deliberatio, qualiter Guntramno daretur nativi soli sui honor et proprii loci prelatio; sed parvum quid esse hoc tanto viro⁴⁶ reputabatur⁴⁷, nisi quod inter suos eum sublimandum, majus multum illi peregrino honore gratiusque posse fore asserebant. De provehendo eo Hersfeldia imperatrixque gratulabantur, sed quod tanto viro talique carerent mestificabantur. Magnis igitur muneribus ab abbate Hersfeldense (172), maxime vero ab ipsa⁴⁸ imperatrice honoratus, cum litteris imperialibus et commendaticis honestoque comitatu Mettens transmititur, ut episcopo annuente abbas loci nostri, quin immo sui sine contradictione constitueretur. Theodericus, qui tunc erat Mettensis episcopus, frater imperatricis (173) secundum carnem habebatur; atque ita Deo ordinante contigit, ut simul una die venirent ante episcopum et imperatricis nuntii cum Guntramno et fratrum loci nostri missa legatio. Utrorumque audita episcopus legatione, distulit rem usque in crastinum; sed seorsum utrisque recedentibus, cum jam profundior esset vespera, jubet episcopus duos de obsequio suo famulos ire ante Guntramnum cum aureis suis candelabris necnon et flammanibus super ea cereis usque ad illius hospitium, simulque candelabra illa dono jubet ei relinquere servitioque ejus et honori; quæque illi sunt suisque secum necessaria transmittuntur large de episcopali curia. Quo viso, fratres rem ut erat futura intelligunt, et facto mane unanimiter hilarique vultu consentiunt episcopo de preferendo sibi confratre suo, viro venerabili Guntramno.

7. Factus igitur abbas Guntramnus Mettis et consecratus Leodii⁴⁹, multam paupertatem in loco nostro invenit parumque in ordine nostro religionis. Maturius utrumque correxit; paupertatem ex eis, quæ ab imperatrice dono acceperat et a regio loco secum detulerat, ordinem ex disciplina maxima,

quam Hersfeldiæ didicerat. Mox qui dispersi fuerant monachis redeuntibus, nonnullisque ex seculo apud nos habitum vitamque mutantibus, florebat locus odorificentissime religiosorum senum canitie obedientiamque juvenum officiosa multitudo. Per 21 annum, quibus eum presuisse comperimus, æcclesia nostra et temporalibus et famosissime crescebat spiritualibus.

Anno Domini 1035, imperii Conrardi ratione nominis secundi, sed ratione imperialis benedictionis primi anno 9, et Reginardi Leodiensis episcopi anno 11 (174), annotavit interpolator 1° in margine.

8. Hujus vitæ ultimis annis domini nostri sancti Trudonis sepulchrum frequentissimis cœpit choruscare miraculis, quæ ille ⁴⁹ studiosissime satagebat occultare; sagaci enim pectore concipiens quod futurum erat, signa data esse infidelibus non fidelibus (I Cor. xiv, 22) dicebat, quod non longe post illum nonnulli de nostris experti sunt, qui inter ipsa quoque miracula Deum offendere non timuerunt. Nos autem qui adhuc supersumus, sicut flagella iræ Dei et indignationis super locum nostrum non vidimus incepisse, ita quoque gravissimam anxietate ingemiscimus adhuc cotidie necdum desiisse.

9. Tempore hujus domini abbatis Guntramni usque ad medium producta est maxima pars turris nostræ cum utrisque testudinibus suis. Quia vero, ut superius in juventute ejus testificati sumus, forma erat elegantissimus, corporis proceritate convenientique grossitudine delectabilis hominum aspectibus, ex eoque ⁵⁰ sonora valde modulatione dulces canorus, hunc ei contulerat honorem æcclesia Leodiensis (175), ut summis ejus sollempnitatibus indutus, honorificentissime chorum medius ⁵¹ cantorum regeret, pulchritudine magni corporis pascens visus astantium, et dulcedine vocis tubæ aures delectans eum ammirantium. Quid plura? Talis ante eum in loco nostro non surrexit, nescio utrumne post illum futurus sit ⁵². Obiit tandem a. 1035. incarnationis Domini confessus et unctus, adhucque vigente in eo toto sensu animi disposita sapienter super stratum doloris sui re familiari, et consolata multimodis domo sua spirituali. Multa dona in argento, equis,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹ deest 1°. ⁵⁰ ex eo quoque 1°. ⁵¹ medium 1°. ⁵² deest 1°. Qui postquam præfuit a. 21, inseruit interpolator 1°, litera O erasa. ⁵³ reliquit repetit 1°. ⁵⁴ Eodem anno superscripsit interpolator 1°. ⁵⁵ in rasura addidit manus recentior II in 1.

NOTÆ.

174) Hæc non accurate quadrant in Rudolphi chronologiam.

(175) Cui tempore Guntramni præerant Reginhardus, Nithardus et Wazo episcopi.

(176) Adalbero III qui sedit annis 1046-1072, filius Theoderici ducis Lotharingiæ. Vide stemma hujus familiæ Mon. Germ. SS. IV, 548.

(177) Est Fridericus Luciburgensis dux Lotharingiæ inferioris per annos 1048-1065. Vide Sigeberti Chron. et Stenzel Frank. Kaiser II, 119. Adalberonem episcopum Metensem et hunc Fridericum fuisse fratres, ipse testatur Adalbero in tabula quadam data anno 1065, quam ab aliis jam editam suo loco dabimus, cum in his ipsis Trudo-

annona cæteraque suppellectili famulantibus sibi familiaribusque reliquit, et victum atque vestitum abundantissime usque in alterum annum ulteriusque ⁵³ fratribus suis; sepultusque in æcclesia nostra jacet nunc juxta exteriorem partem templi versus aquilonem, medio parietis qui jungitur fratrum conventui.

10. Huic successit ⁵⁴ Adelardus secundus, liberis ortus parentibus de Brabantia, de vico qui dicitur Lovinium juxta Lovanium, atque inde diminutivato. Hic a puero innutritus est cœnobio nostro sub Adelardo primo et Guntramno abbatibus, honeste litteratus, neque ignarus de sculptendis pengendis-que imaginibus; post alios nonnullos æcclesiasticos honores de majore preposito electus est abbas et consecratus. Magnæ gloriæ apud mundales in abbacia habitus est, multis affluens divitiis et expensis utens sumptuosus, utpote huiusmodi dominum habebat fortem et religiosum, Alberonem ⁵⁵ (176) videlicet Mettensem episcopum, fratrem ducis Frederici (177), cui in omnibus quæ erant ipsius episcopi, nullus principum sive advocatorum audebat quicquam dampni inferre, sed pro ejus sanctitatis reverentia et ejus timore — quia tota pendebat ab eo imperialis curia, necnon quia tota utriusque Franciæ regno diffusa erat per nobiliores ejus parentela — ubique pacata exercebantur et multiplicabantur exteriora bona nostra. Sed et venerabilis abbas Guntramnus pingue ditatam abbatiam bonisque omnibus refertam illi reliquerat, paceque vigentem et rebus affluentem securus eam glorioseque possidebat. Accedebat quoque ad augendam illi divitiarum magnitudinem sepulchrum beati Trudonis frequentissimis cotidie mirabilibusque choruscans miraculis, quæ tanta toto orbe terrarum fama resperserat, ut multitudinem peregrinorum non solum templi ambitus, sed et ipse quoque totus oppidi nostri locus ferre minime posset. Namque ab oppido nostro pæne usque ad dimidium miliare per omnes in circuitu populares vias ad nos se dirigentes, necnon et per campos atque per prata tantus peregrinorum cœtus, nobilium videlicet liberorumque atque popularium

denarium Gestis egatur. Ex eadem tabula apparet Fridericum ex beneficio Adalberonis fratris advocatiam monasterii Sancti Trudonis tenuisse, et post mortem ejus eandem esse datam ab episcopo Metensi Udoni successoris ejusdem Friderici. Hunc vero Udonem, qui in præcepto quodam anni 1061 appellatur *Udo egregius comes de Lemborch* apud Ernestum in *Histoire de Limbourg*, VI, 106 fuisse generum Friderici ducis et patrem Henrici comitis de Limburg, de quo infra plura leguntur, eundem qui alio nomine appellabatur Walmarus comes Arlonensis, certo certius probasse videtur idem Ernest. I. I. Cfr. etiam infra V, 5.

sexus utriusque pene cotidie, maxime vero diebus solennibus confluebat, ut in papilionibus tabernaculisque frondeis cortinatisque (178) habitantes, lotum ipsum oppidum circumsedisse obsidionis speciem viderentur, quos præ multitudine ipsæ oppidanorum domus aliis refertæ, capere non poterant; tum mercatorum copia, qui vix in equis et curribus, plaustis et animalibus tanta poterant advehere, quæ sufficerent multitudini peregrinæ. Ie oblationibus altaris quid dicam? Taceam animalia, palefridos, boves et vaccas, verres, arietes, oves, quæ incredibili multitudine offerebantur; sed et linum et cæra, panes et casei nullo pondere, nullo numero, nullo existimabantur precio, fila argentea et vix jam clauso vesperè Olympo (179) exhaustus denariorum acervus quam plurimos in recipiendo et recondendo custodes fatigabant, et præter id nichil penitus cotidie agere⁶⁶ sinebant. Erat igitur non tam incomputabilis quam revera inestimabilis peregrinorum semper venientium ad altare oblatio, et nomen beati Trudonis frequentissimis mirabilibusque miraculis cœnobiumque nostrum exuberans divitiis, diffamatum plus quam toto Romani orbis imperio. Nam si licet vera referre etiam credere nolentibus, major longe altius, si recto existimaretur, erat per totum annum integrum altaris fructus quam omnes, vel modo vel tunc, abbatix reditus; atque hoc non uno aut⁶⁷ duobus annis, sed per totum vitæ tempus hujus abbatis Adelardi. Pace igitur et abundantia securus gloriose vivebat, cunctis⁶⁸ de regno nobis et nostris reverentiam exhibentibus; hinc gloriosis sancti patroni miraculis, hinc domni nostri episcopi Mettensis virtute et nobilitate ejus utriusque hominis. Quantacunque esset terra⁶⁹ in patria⁷⁰, quantacunque discordia in regno, securus ambulabat, securus terram suam inhabitabat quicumque sancti Trudonis sive servum sive ancillam se esse dicebat. Milites vero, qui de circum adjacentibus villis ob infestationem inimicorum suorum oppidum nostrum incolebant, cum adhuc esset sine omni vallo et munitione, tanta tamen pacis securitate in eo manebant, ut si forte contigisset aliquando eos super hostes suos longius processisse, et fugientes, ut plerumque assolet, redire, hanc prestantis beneficii gratiam ex meritis et reverentia beati Trudonis haberent, quatenus ex eo loco cessarent eos inimici eorum insequi, quo primum poterat altior pars turris monasterii nostri videri.

41. Interea abbas Adelardus secundus sollicitè

agens, ne tantus elemosinarum fructus ocio totus cederet et luxui, monasterium, quod neque vetustate neque rimis aliquam ruinam videbatur minari, non sane passus est præsumptosorum hominum tam monachorum quam laicorum temeritate dirui, sed amplitudine latitudinæque majus satis ordinatum muro firmissimo columnisque spectabilibus, pulcherrimo tandem opere, sed expensis inestimabilibus reparari. Videre erat mirabile et relatu erit⁶¹ incredibile, de quam longe quanta hominum multitudo quantoque studio et læticia lapides, calcem, sabulum, ligna ac quæcunque operi erant necessaria, nocte ac die, plaustis et curribus gratis propriisque expensis non cessarent advehere. Ipsi quoque lapides⁶² maceriales atque in fundamento grandes atque gravissimi positi fideliter hoc possunt attestari, qui in tota Hasbania cum non possint reperiri, de alienis partibus comprobantur apportati. Columnas autem de Guormatia per Renum Coloniam usque navigio deductas, atque aliunde alias plaustisque invectas, tanquam a Colonia usque ad nos per terram vehendas populus vicatim, funibus plaustis injectis, ardentissimo studio rapiebat, et sine omni bonum jumentorumque amminiculo, per ipsum quoque fundum Mosæ sine ponte trajectory catervatim ad nos ymnisonis vocibus perducebant. Quid plura? Muro vidit consummatum et tecto totum pene obumbratum, excepta parte aliqua, quæ inter majorem turrim et arcum grandem antepositum continetur.

42. Nec minus interea in edificandis per abbatiam æcclesiis et emendis æcclesiæ nostræ nobilium villis et prediis de oblationibus ad altare fideliter operam dabat. Nam dimidium quod habemus in Villario (180), et totum quod habemus in Moscha (181) a comite Brunone de Hengebac æcclesiæ nostræ acquisivit emptum 700 marcis, similiter et totam villam de Stades (182), emptam 100 marcis a duce Frederico, et quidquid habemus in Harches (183) a comite de Musal Alberto, necnon et partem illius quod possidemus in Sarchinio. Pro his tamen plurima de thesauro æcclesiæ distraxit; inter cætera quidem calicem aureum magni ponderis et frontem auream de feretro sancti Trudonis; aliqua etiam molendina in vadio posita morte preventus redimere non potuit. Æcclesiæ quas per abbatiam novas edificavit, seu quas reedificari ex parte juvit, sunt hæc tam numero quam nomine: prima major nostra æcclesia; secunda sanctæ Mariæ semper virginis in oppido nostro; tertia sancti Gengulfi martyris in eodem;

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ facere 1°. ⁶⁷ vel 1°. ⁶⁸ que addit D. ⁶⁹ esset terra desunt D. ⁷⁰ in rasura 1. propria D. ⁶¹ erat 1°. ⁶² deest D.

NOTÆ.

(178) Tabernaculæ de cortina; panni quadam specie factæ.

(179) Virg. Æn. I, 374.

(180) Num Ville-en-Waret in comitatu Namurcensi haud procul ab Huy?

(181) Num Moxhe an Moha in terra Leodiensi in sinistra ripa Mosæ?

(182) Stays haud procul a S. Trudone.

(183) Herk ad fluvium Herk inter Diest et Hasselt.

4. in Alburg (184); 5. in Guimala; 6. in Pire; 7. in Scafe (185); 8. in Guebechem (186); 9. in Dunch (187); 10. in Stades; 11. in Mere; 12. in Bevinges (188); 13. in Horel; 14. in Jemapia (189); domum etiam nostram quæ est Leodii a fundamento fecit renovari. Cumque ⁶³ tot et tantis operibus, quæ ipsum quoque imperatoris ærarium possent attenuare, libens sollicitaretur, sollicitus occuparetur, tamen a dominis nostræ æclesiæ et a ⁶⁴ tyrannis principibus terræ non minus vexabatur frequentibus obsoniis (190) et gravissimis precariis. Et licet oblationum altaris fructus interdum per eptomadam centum posset estimari libris, preter quod hac illacque distraxerat audax custodum fraus et dampnosa manuum niqvarum rapacitas, tamen inter has illasque sollicitudines et expensas frequenter egere videbatur, et egebat intolerabilius, quia a nemine sibi inde credebatur. Jam enim sanctæ memoriæ Adelbero Mettensis ⁶⁵ episcopus, frater, ut dixi, ducis Frederici, murus et arma paxque post Deum et sanctos et læta abundantia nostri cœnobii, obierat. Cui succedens Herimannus (191) pro disensione, quam contra Heynricum ⁶⁶ imperatorem moverat, eum videlicet qui sub filii sui persecutione longe post, istis pene omnibus jam defunctis, Leodii profugus obiit, gravissimis exactionibus abbatem cotidie, ut ita dicam ⁶⁷, exossabat, æcclesiasque et

A censum suis beneficiari majoris dampni dampnatione cogebat. Quem usque Mettis semel ex violentia precepti sui pertractum tanto memore gravatum remisit, ut inibi beatum prothomartyrem suppliciter exoraret, quatenus prius sommo mortis domi quiesceret, quam Mettis amplius reversus recideret iterum in violentas iudicii ejus manus. Sed et Heynricus Leodiensis episcopus (192), hujus Herimanni contemporaneus, frequentissime ad audientiam sibi vocatum anxie nimis terrebatur eum, et in pace esse sine gravissimo dampno minime tandem permittebat. Nam licet canus ⁶⁸ toto albicaret capite, et in senium vergens omnem emulis videretur tollere suspirationem familiaris vitæ suæ, tamen apud eum non penitus habebatur acceptus; quod verisne an falsis hominum fieret suggestionibus, hoc domino Deo nemo novit melius. Hic de abbacia multa suis beneficio dedit, et fiducia oblationis altaris nichil vel reliquit vel constituit quod luminaribus vel cæteris necessariis serviret monasterii. Jamque eum tedeat vivere, cum neque oblatio altaris neque multus fructus pinguissimæ tunc abbatiæ valeret gravi sollicitudini ejus satisfacere, cessissetque loco Sigeberte (193) intentus animo, si eum non retinisset prepositi ejus Gerardi nomine cura et devotio. Quievit tandem in pace ⁶⁹ anno 1082. inc. dom., prelatus æcclesiæ nostræ 27 annis.

EXPLICIT LIBER PRIMUS⁷⁰, INCIPIT SECUNDUS.

1. Postobitum abbatis Adelardi secundi mala gravissima et dolores super dolorem mulieris parturientis apprehenderunt æcclesiam nostram, qualia non sunt audita in toto unquam mundo ab illo famoso sub Tito et Vespasiano Jherosolimorum excidio; quæ in hoc secundo libro altiori repetenda dignum duxi principio, ut directa per ordinem veritatis semitam viantem gravatum longo plano relevet vestigio. Siquidem pius multum et patientissimæ longanimitatis dominus Deus non precipiti ira, neque subito furoris sui turbine statum evertit æcclesiæ nostræ; sed ⁷¹ multa diutissime sustinuit miseratione teruitque signorum et miraculorum incessanti per annos plurimos formidandaque formidine. Sed qui tunc erant temporis, patientia Dei abutebantur in

C contumeliam, vitam suam magis magisque distendentes in luxum et desidiam; itaque cæcitate sua et contemptu miserationis Dei vim tandem fecerunt patientiæ ejus et longanimitati. Nam quod periculosissimum est, atque iræ Dei maximum incitamentum, nolebant intelligere suis peccatis accidere Dei super se flagellum, sed eorum tantum hominum, per quos Deus puniebat in eos suis contemptum. Unde factum est ut agitati tandem intolerabili iudiciorum Dei turbine, dispergerentur diversis partibus orbis terræ, longiusque multo ipsis corporibus exiliarentur quam infami nomine prius ventilarentur.

2. Igitur, ut superius dixi, miracula ad sepulchrum beati Trudonis, quantum licuit quantumque

VARIE LECTIONES.

⁶³ ita 1. D. dum 1°. ⁶⁴ deest 1°. ⁶⁵ secundus addit D. et recentiori manu 1°. ⁶⁶ i. m. H. 1°. III. addit recentior manus in 1. ⁶⁷ ut i. d. desunt 1°. addunt 1. D. ⁶⁸ canis 1. 1°. ⁶⁹ 8. Id. Dec. superscripsit inter. 1°. ⁷⁰ desunt D. ⁷¹ sed — formidine desunt D.

NOTÆ.

(184) Teste Stepelino qui miracula S. Trudonis conscripsit, in pago Masualensi; vid. Ghesquier 1, 55.
(185) Schaffen.
(186) Webecom haud procul a Diest.
(187) Donck.
(188) Beringen in provincia Limburgensi haud procul a Diest.
(189) Genappe in Brabantia.

(190) Est convivium quod vasallus certis temporibus domino parere debet.

(191) Sedit annis 1072-1090; vide Lambertum et Bernoldum.

(192) 1075-1091; cfr. Ann. Leod.

(193) Monasterium rigidioris disciplinæ ab Annore constructum ad Sieg fluvium.

humana industria facere potuit, occulta fuerunt usque ante paucos annos obitus domni Guntramni abbatis. Intelligebat enim tanquam vir prudens non evenire ea suis neque suorum meritis, sed ammonitionem ea esse de vitæ et morum sui suorumque ⁷³ correctione, quoniam signa data esse infidelibus non fidelibus legerat. Satagebat ergo quam plurimum fratrum numerum augere et meritum, quapropter a liberalissima manu omnipotentis largitoris hanc obtinuit benedictionem, ut omnibus diebus vitæ ejus pax et abundantia comitarentur ejus studiosam religionem. Defuncto autem eo (an. 1055) et succedente abbate Adelardo secundo, cœperunt haberi miracula et virtutes sepulchri beati Trudonis non tam timori et reverentiæ, quam ostentui et populari gloriæ. Frequentabat enim sepulchrum ejus infinitus peregrinorum numerus; neque diebus tantum singulis, sed singulorum dierum horis et scripulis superveniebat multitudini, atque noctis medio grandisona fiebat venientium et abeuntium inquietatio. Vellent nollent fratres, per omnes claustrum irrumpebant partes, maxime quia aqua nostri qui adhuc superest putei dicebatur potata in nomine sancti Trudonis fieri medela, atque fiebat accedentibus ad eam languidis; sed et leprosi ibidem de ea loti referuntur nonnunquam fuisse curati. Quid multa? Oratorium, chorus, templum, claustrum, pratum nocte dieque non inveniebatur a multitudine vacuum, quarumperstreptentium continua inquietatio magnæ fiebat molestiæ et ordnis impedimento senioribus, solitis et volentibus Deo servire in quiete et silentio. Juniores vero, quibus tedio erat religio et disciplina odio, gratulabantur prius occulte hæc quasi necessitate se magistræ regulæ mandata præterire. Accessu vero temporis et frequentissimo usu peregrinæ multitudinis, tandem inverecunda fronte cœperunt ad libitum cuncta agere; locorum indifferenter abutebantur qualitatibus et horarum: tam incompetentium quam competentium vicissitudinibus, seniorum increpationes indignanti supercilio respue-re, in ipsum quoque abbatem interdum indecenter protrevire, quodque primum in anima monachi totius perditionis radicabile est seminarium, et supremum exterminandi ordinis vixque unquam evadendum excidium, interea illicitis proprietatibus ardentem studere, et a secularium personarum accessibus vel mediocriter non abstinere, audere quod non expediebat. Hinc quosdam superbi sanguinis effrenabat tumida recordatio, hinc quibusdam lenocinantibus modo submurmurata modo palam objecta accendebat ejusdem fastus suggestio. Quorum impunitas alios animo et sanguine degeneres audaciores reddebat ad similia aut ma ora committenda, et impatientiores efficiebat, si

A forte decepti digne plecterentur regularis disciplinæ sententia.

3. Ad hoc ruinosum perituræ æcclesiæ precipitium accedebat grande, ut ita dicam, lubricamentum, videlicet quod de hac vita subtrahebantur cotidie sancti et religiosi viri, qui nutriti fuerant sub disciplina abbatis Guntramni; quantoque eorum imminuebatur numerus, tanto presumptio et indisciplina invalescebat amplius. Qui vero de illis supererant, admodum pauci sibi soli cum dolore vivere, et de juvenum insolentia nec audere mitro Quid pudore et reverentia nostri ordinis teneor? Quanto longius ferebatur relatione peregrinorum gloriosa celebritas miraculorum sancti Trudonis, tanto et nostrorum reprehendebatur secularitas ex levitate morum et abusione indiscipline. Erat enim summa oportunitas quibusque nostri ordinis perire volentibus ex peregrina, ut dixi, veniente et abeunte multitudine, tum ex confracti monasterii vasta reparandaque amplitudine.

4. Et quoniam quicquid a discipulis delinquitur ad abbatem respicere beatus Benedictus testificatur, extendit pius et cautus salutis nostræ monitor manum suam ad percipiendum abbatem Adelardum, quia remissius multo agens quam necesse est animabus, non opponere se ad tantum animarum periculum et ad avertendum imminentis furoris Dei exterminium. Percussit igitur eum Dominus sensuque alienavit, ut etiam inter signa et miracula, quibus per beatum Trudonem vitam nostrorum emendandam cotidie ammonere, ex hoc ammonitos fratres terreret, terribus animadvertere faceret, quod eorum peccatis facientibus ille sensu esset alienatus, cujus ducatu regi deberent nutantes eorum gressus. Ductus itaque est Leodium ad monasterium beati Laurentii, ibique freneticorum more factis multis diebus in cripta beatæ Mariæ semper Virginis, curari tandem meruit ejus intercessione ad sepulchrum beati Wulbodoni episcopi (194). Sed neque sic sentire voluit nostrorum mala cæcitas, quam pie, quam caute manum misericordiæ porrigeret eis divina misericordia, in flagello sui capitis periculum ammonens totius corporis. Quin magis impetu irrevocabili ferebantur ad omnem quod erat eis desiderio et voluptati, capta, ut superius dixi, oportunitate ex circumstreptenti peregrinorum multitudine atque ex vasta fracti monasterii amplitudine. Tum quia si quid forte concupiscentiæ ⁷⁴ cujusquam deerat, supplebat singulis ad placitum suam pruriginis effusissima oblatio sepulchri beati Trudonis; non enim noxias manus a tanto sacrilegio continere curabant. Latere ista omnino non poterunt dominos nostros, scilicet Mettensem et Leo-

VARIÆ LECTIONES.

⁷³ que deest 1°. ⁷⁴ concupiscentiæ 1°

NOTÆ.

(194) Leodiensis qui obierat anno 1021.

diensem episcopos, quin immo invidorum delatione A
 majora satis veritate cœperunt inde credere, abba-
 temque gravissimis exactionibus et frequentibus
 audientis supra posse gravare. Nam clerici, quos
 in exiciale malum suum parvulos educarat inter
 scolares pueros nostros stulta abbatis seniorumque
 indulgentia, rem sibi ex prima familiaritate nimis
 notam cum augmento deteriore per multorum ora
 spargebant, ipsosque episcopos modo litterarum
 transmissione, modo presenti suggestionem in no-
 strorum omnium ejectionem et aliorum monacho-
 rum introductionem vehementissime accendebant.
 Quorum impudentes linguæ atque impudentibus
 litteræ plus cæteris omnibus delatoribus, plusque
 ipsa fama rem semper augmentante, nostris qui eos
 educaverant exiciales, ut dixi, fuere. Unde factum B
 est ut duo supradicti episcopi, Mettensis scilicet
 Herimannus et Leodiensis Heynricus, pari in unum
 conspirarent consilio, quatenus, si superstes adhuc
 defungeretur abbas Adelardus secundus, nunquam
 nostris ex nostris abbas daretur, sed ad evacuandam
 irreligiositatem eorum, alius aliquis religiosus eis
 introduceretur. Bonum siquidem et utile consilium,
 si magistra discretionem et non ira vindice esset
 consummatum. Quid plura?

5. 8 Idus Decembris abbas Adelardus secundus
 defungitur, fratrum electio Mettis respuitur, 3. 7°
 Idus Augusti in capitulo nostro ab utrisque episcopis
 cum religiosis tam clericis quam monachis conveni-
 nitur. Aduit et abbas Sancti Laurentii Berengarius
 (195), et magnæ vitæ et nominis Franco, magister C
 scolarum Sancti Lamberti religiosus (196). Recitan-
 tur sub omnium audientia delatrices litteræ ab ini-
 quis illis clericis maleque nobis familiaribus datæ,
 ascribuntur illis et illis de nostris aliæ atque aliæ
 criminationum infamissimæ notæ, deinde omnibus
 pro hac infamia fratribus in commune precipitur, ut
 exilio longe lateque per diversa cœnobia ferantur.
 Totum pondus capituli die illa in nostros conver-
 titur; non enim erat qui miseretur quibus jam
 dudum cæcitate sua obduratis longanimus Dominus
 tandem invehatur iratus. Tamen petita vixque
 impetrata audientia, unus ita respondet pro om-
 nibus :

6. *Licet peccata nostra, o domini nostri et episcopi,*
vosque sanctus tam clericorum quam religiosus abba-
tum et monachorum conventus, alienent pia corda
vestra a nostri miseratione, tamen debita justiciæ
piique iudicii regula nunquam debet vacare ab uni-
versali matre virtutum, sancta discretionem. Si a regula
sancti Benedicti quam professi sumus hactenus ut-
cunque deviamus, iccirco regulam datam esse cre-

dimus monachis, ut regulæ prevaricatio ipsius aucto-
ritate et sententia emendetur, ita tamen secundum
eandem regulam, ut rubigo vasis sic abradatur, ne
testa humanæ fragilitatis penitus comminuat.
Peccatis quidem nostris exigentibus, licet sero tamen
recognoscimus factos nos esse obprobrium omnibus
per circuitum nostrum, non tamen cuncta vera esse
quæ loquuntur adversum nos malignæ linguæ odio
nos habentium. Quapropter si canonicum hoc est,
si regulæ nostræ consentaneum, si vestræ religioni
debitum, si usibus æcclesiasticis usitatissimum, date,
oramus pronisque tam mentibus quam corporibus
imploramus, date, supplicamus, date, piissimi domini,
nobis abbatem, quoniam noster defunctus est. Cum
datus ille nobis fuerit, de omnibus quibus infamati
sumus, quibusque hodie accusamur tam falsis quam veris
vocibus, magistra regula ipso (197) ordinante, vobis
etiam si placet presentibus, satisfacere et emendare
parati sumus. Qui si prius cuiquam inde respondere
debemus, sanctus iste vester decernat conventus. Ele-
ctus noster, cum non tantum careat crimine sed omni
quoque mala suspitione, isque nulla possit auctoritate
respui, si nostris tantum, licet falsis, reprobatur cri-
minibus, detur nobis quicumque vobis placuerit alius.
Non contradicimus, quin libenter annuimus, dum-
modo habentes caput purgari et emendari sub oculis
ejus ex his possimus, quibus vel presentes vel absentes
arguimur.

7. Et quidem erat electus ille vir peroptimus, pru-
 dens et religiosus monachus, humana divinaque
 pagina adprime eruditus, diuque loci nostri prepo-
 situs, nomine Gerardus, ex discipulis Guntramni
 abbatis superstitum adhuc unus. Sed tanta fuerat,
 proh pudor 7°! infamia eligentium, ut prejudicans
 prevaleret adversus electi meritum; quoniamque
 Dei benignitate et patientia abutentes, aurem cordis
 a clamore ejus diu averterant, effectum petitionis
 suæ, licet justæ, licet regularis, justo tamen Dei
 iudicio assequi non poterant. Quid plura? Solvitur
 tandem die illa capitulum cum ira magna et indi-
 gnatione episcoporum.

8. Ratione et regulari auctoritate se premi dissi-
 mulantes, tamen occulte ingemiscebant, sed tam-
 quam ministri iræ et virga furoris Domini in nostros,
 etiam volentes assentiri non poterant. Satagebant
 ergo tota die illa simul, ut qui ferri in exilium relucta-
 rentur, viribus et ignominiose sequenti die de mo-
 nasterio et oppido eicerentur, ut que ejecti miseratione,
 humana a nullo reciperentur vel in hospitio. Pro-
 gressus in publicum episcopus Leodiensis Haynricus
 stolatus auctoritate episcopali per bannum omnibus
 in episcopio suo præcepit, ut et hospitio eis non in-

VARIÆ LECTIONES.

7° 13. D. 7° dolor D.

NOTÆ.

(195) Qui præerat suo monasterio inde ab anno
 1076: cf. Ruperti Chron. Sancti Laurentii Leodiens.
 c. 44.

(196) De quo vide Mon. Germ. SS. IX, 2.

(197) Scilicet Abbate.

dulgerent, et quicquid habere invenirentur primo illis obviantes impune distraherent. Res miserabiliter miseranda, et nisi iudicio Dei accidisset, nullo Dei et hominum iudicio suscipienda. Sed ne forte in iudicio duorum istorum episcoporum occultum Dei iudicium videamur reprehendere, sinamus cum reverentia iustum iudicem Deum peccata nostrorum per istos punire; hoc tantum ad miseriam eorum veraciter referamus, quod etiam non intelligentes ⁷⁶ ministros iræ Dei et virgam furoris Domini se esse, esse tamen meruerunt et pro peccatis suis peccata aliorum punire, atque ita, ut non modo hoc fieret sine reverentia monachici ordinis, sed etiam sine compassione in homines peccatores saltem extremæ humanitatis ⁷⁷. Quæ enim regula, quis canon, quis ordo, quæ leges hoc auctorizant, ut defuncto suo abbate monachi abbate regulariter petentes, et quicquid de eis vel fama mentitur vel veritas perhibet ⁷⁸, secundum regulam suam vel purgare vel emendare volentes, ire ante datum abbatem ab episcopo in exilium compellantur, et nisi assentiant, stola et banno omnes in episcopio christiani ab eorum hospitalitate interdiciantur? Sed cum reverentia, ut diximus, iustum Dei iudicium in istorum injusto iudicio suscipiamus, proximiorumque Dei clementiam indubitanter credamus esse erga illos, quos dignatur corripiendo flagellare, quam quos voluit ministros iræ suæ et virgam furoris sui esse, si tamen in humilitate conscientiæ suæ sciunt correptionem Dei suscipere.

9. Episcopi igitur nec justæ petitioni nostrorum acquiescentes, nec Deum in se nostros persequi pro peccatis tam suis quam nostris intelligentes, sprete nostrorum digna electione et quæ reprobati non poterat aliqua regulari objectione, sicut jam dudum deliberaverant, sequenti die, stupentibus oculis monachorum, introduxerunt in monasterium nostrum Lanzonem quendam de cœnobio sancti Vincentii Mettis abbatem, virum quidem religiosum et inter religiosos nominatissimum, at nichil religioni ejus detraxissent, si tamdiu a regimine cœnobii nostri abstinuissent, donec canonica auctoritas etiam repugnantem eum ad id pertraxisset.

10. Nam nisi me fallunt auctoritates sedis apostolicæ, scilicet Cœlestino papa precipiente, necnon et illud idem Nicholao papa ad Karolum Francorum regem (198) et Egilonem episcopum Sennensem multipliciter iterante (199): *Illicitum est in aliena stipendia quæquam obrepere, et ex transverso venientem in castra inter quæ non militavit ducatum arripere. Tunc tandem alter de altera eligendus est æcclesia, si de civitatis ipsius clericis vel monachis nullus dignus inveniri potuerit, qui ordinandus sit. Primum*

A enim illi requirendi ⁷⁹ sunt, quam ⁸⁰ aliqui de alienis æcclesiis preferantur. Hubeat unusquisque fructum suæ militiæ in æcclesia sua, in qua suam super omnia officia transegit ætatem; in aliena stipendia minime alter ⁸¹ obrepat, nec alii debitam alter sibi audeat vendicare mercedem. Hæ sunt auctoritates sedis apostolicæ.

11. Quod si quis dominum istum et religiosum quidem virum, Lanzonem abbatem, ex eo conatur defendere, quia faciente ipsius famosa religione consenserint in eum duo episcopi isti de violenta ejus in nostros prelatione, audiat se inde redargui hac ejusdem Nicholai papæ ad eundem Egilonem auctoritate: *Quid autem, inquit, suffragatur consensus episcoporum, ubi non pro regulis paternis, sed contra regulas adunatur?* Et paulo post: *Cujuscunque itaque sit sanctitatis dono quilibet preditus, alienos non debet labores preripere, quippe cum jubetur nichil eorum quæ proximi sunt aliquo modo concupiscere. Eo ipso enim quo quisque alteri pertinentia jura surripit, sanctitas gratiam perdit; nam quæ sanctitas vindicat mercedem alteri debitam? Quæ sanctitas alterius sibi met fructus usurpat?* Contra has æcclesiasticas auctoritates et sedis apostolicæ interdictiones, licet sanctus, licet justus, licet religiosus, licet suffragante illi duorum episcoporum consensu, peccatis nostrorum ita merentibus, dominus Lanzo abbas est super nostros introductus. Donum tamen rerum temporalium et cura committendarum ei animarum dilatum est ab episcopis usque 9. Kal. Sept. Die vero capituli convenerunt in chorum ad vespers omnes confratres nostri, vestientes chorum formosis viris magnarum personarum et eruditus, apprime in omnibus officiis æcclesiasticarum institutionum. Felix quidem æcclesia tot et talibus et tantis viris, si non iratum habuissent sibi Deum patrem pro peccatis suis, vel iram ejus scissent portare in humilitate cordis et contritione carnis. Sed quid moror?

12. Eadem nocte intelligentes ab amicis quod sequenti die violenter et contumelioso truderentur in exilium, si in claustrum essent inventi, pavore dissoluti — ut est humana natura et maxime formidolosa simplicitas monachorum — fuga sibi consuluerunt. Unus tantum eorum Luipo nomine, exilio sibi magis quam fuga electo, transmissus est Leodium sub Berengario abbate apud ⁸² Sanctum Laurentium; paucissimi vero cum abbate Lanzone remanserunt, Gerardus scilicet prepositus ille nostrorum electus, necnon et Bliгерus, Herimannus quoque senior cum alio Herimanno nepote suo, atque Eigo, qui paulo post missus est Mettis in exilium, ceterorum vero plurimis per Flandriam et Angliam, Daciam et Saxoniam. regnum quoque Theutonicorum dispersis.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ indulgentes D. ⁷⁷ necessitatis D. ⁷⁸ prohibet 1°. ⁷⁹ reprobandi Mansi. ⁸⁰ ut Mansi. ⁸¹ deest 1°. ⁸² ad 1°.

NOTÆ.

(198) Nicolai 1 ep. 20 Mansi XV, 391.

(199) Nicolai 1 ep. 21 in Appendice apud Mansi XV, 395. Tunc — mercedem sunt verba Cœlestini 1,

Pars minima, habitu sibi retento, per diversa cœnobhia hospitabatur, pars maxima, nichil sibi de monacho retento, presbiterorum more per diversas parrochias vagando ferebatur. Sed et Leodii et Coloniae, post iræ Dei super locum nostrum pœnitentiam et redditam nostris miserationis suæ gratiam, vidimus nonnullos eorum inter clericos sub clericorum habitu consenuisse in ordine canonicorum; Leodii in monasterio sanctæ Crucis necnon et sancti Johannis, Coloniae in monasterio sancti Georgii.

13. Interea Lanzo abbas duorum fultus auctoritate episcoporum, cœpit strenue de temporalibus et spiritualibus apud nos agere, advocata sibi de Mettensium⁸⁸ partibus religiosorum monachorum multitudine; sed nescimus quo occulto Dei judicio, gravissima contritus est divinitus⁸⁹ adversitate, dum humana nimium forsitan elevaretur prosperitate. Nam tercio prelationis ejus anno (200) super nostros 7 Idus Martii (an. 1085) combustum corruit mirificum illud et pulcherrimum operis monasterium nostrum, quod incomparabilibus in hac terra nostra columnis, et tectura irrecuperabili pene consummaverat pia sollicitudo abbatis Adelardi secundi; tan-

tumque fuit, non dicam infortunium, sed ut dixi⁹⁰ occultum Dei judicium, ut de una domuncula, longe quidem posita, in toto oppido nostro solum nostrum combureretur monasterium. Globus namque ardentis straminis altissime se attollens ab incendio flammivomantis domunculæ, dicitur visibiliter tandem corruisse super nidum cyconicæ in una duarum turrium, quæ est juxta orientales absides in australi latere⁹¹; et oppidanis ad clausum ostium monasterii concurrentibus, sed fratribus causam nescientibus, tandiu protelatum illis esse introitum, donec vis ignea inexpugnabile sibi preoccupasset totius domus imperium. Cecidit igitur tandem, cecidit illud monasterium, cujus simile amplius nostrum non habebit cœnobiun, illeque mirabiles columnæ, super quibus labor, expensæ, studium, opus, pulchritudo, magnitudo referri digne vix potest, ita funditus igne resolutæ corruerunt, ut de duodecim reformari non posset una similis preteritarum. Sed a tam luctuosa descriptione paululum hic jam respirare oportet, et secundi libri sine terminato, ad tertium inchoandum molestum animum recreare clementiori otio.

* Sita ad dexteram capelle Sancti Trudonis in superiore margine addidit interpolator 1°.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS, INCIPIT TERTIUS.

1. Dum⁹² gravi sollicitudinum mearum pressura urgeor, tenue nimis viliterque scissum ipse reprehendo, quicquid in hac ordita tela texuisse videor. Sed quid? Si talis non fuerit res peracta, ut digna sit ita permanere, tantum saltem conferet ex sua vilitate, quod quandoque coget erubescens se in melius stilum commutare. Interim, lector, animadvertite quod scribitur, non quam bene scribitur. Anno igitur dominicæ incarnationis 1082 obiit abbas Adelardus secundus 8. Idus Decembris; 3. vero Idus Augusti capitulum actum est super confratres nostros a duobus episcopis, Herimanno scilicet Mettense et Heinrico Leodiense; qua nocte dispersi sunt omnes confratres nostri preter paucos, quos superius nominavi⁹³. 9. autem Kal. Septemb.⁹⁴ (201) Lanzo, abbas Sancti Vincentii Mettis, ordine⁹⁵ quo secundo libro disserui⁹⁶, abbatiam nostram regendam suscepit; tercio vero anno introitus ejus com-

bustum est monasterium nostrum, scilicet 7. Idus Martii anno videlicet dom. inc. 1085⁹⁷. Hildebrandus papa, qui et Gregorius⁹⁸ est appellatus, et Henricus⁹⁹ Romanorum imperator, qui Leodii obiit filii persecutionem fugiens, gravissimis discidiis regnum et sacerdotium hac illacque miserabiliter distrahebant¹⁰⁰. Quare imperator faventium sibi episcoporum Mogonticæ¹⁰¹ concilio habito, sui que papæ Clementis appellati, Ravennatum¹⁰² scilicet archiepiscopi, auctoritate, ut sibi videbatur, roborato, Herimannum Mettensem episcopum hostem imperii publicum adjudicatum, quoniam¹⁰³ sequi contra imperatorem videbatur Gregorium, abjudicari fecit¹⁰⁴ in eodem concilio totoque alienari Mettensium dominio (202), abbate¹⁰⁵ quodam Sancti Arnulfi Mettis Gualone dicto episcopo¹⁰⁶ pro eo supposito¹⁰⁷.

* Ante hos vero annos cum interpolator una linea erasa 1°.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ Mettensibus 1°. ⁸⁹ Anno Domini 1085 abbas Lanzo gravi attritus est scripsit interpolator 1°. duabus lineis erasis. ⁹⁰ ut d. desunt 1°. ⁹¹ quam 1°. ⁹² nominavimus D. ⁹³ Anno sequenti addit interpolator in rasura 1°. ⁹⁴ memorato addit D. ⁹⁵ quo — disserui desunt D. ⁹⁶ ita D. ⁹⁷ VII addunt D. et interpolator 1°. ⁹⁸ III. rec. man. in 1°. ⁹⁹ distraxis sent interpolat. in rasura 1°. ¹⁰⁰ rasura 1°. ¹⁰¹ Ravennensium D. ¹⁰² quoniam — Gregorium desunt D. ¹⁰³ interpolator 1°. fecisset. ¹⁰⁴ abbatem quandam interp. 1°. ¹⁰⁵ Gualonem dictum episcopum interp. 1°. ¹⁰⁶ supposuit interp. 1°.

NOTÆ.

(200) I. e. anno 1086. Si revera ut ex sequentibus patet combustum est monasterium anno 1085, erravit auctor in computando abbatis; erat annus secundus. Cf. etiam infra IX, 29; X, 15.

(201) Ita legendum esse, non Decembris, quod

exhibent codices et Dachery, ex antecedentibus II, 11 patet.

(202) Vide Sigebertum ad hunc annum et Mansi XX, 613. De Gualone vide Hugonis Flav. Chron.

2. Interea Luipo, unus de fratribus nostris, ille inquam qui Leodii apud Sanctum Laurentium exilii sententiam susceperat, fuga exilium evadit, necessitate quidem ea, quia Leodensium episcopum longius eum velle in exilium mittere sensit. Qui cum per omnes quos utiles sibi fore existimabat, per ipsum quoque imperatorem apud abbatem Lanzonem omni humilitate ageret, ut receptus in claustro suo, quo nutritus fuerat, ordine quo et alii vivere posset, nullo modo impetrare valuit. At ille cum parentibus suis Lovanii, interdum vero Salechem aliasque nonnunquam — nobiliter enim natus fuerat — de patrimonio suo tristis et merens¹⁰³ vivebat. Sed auditis inimicitis, quæ inter imperatorem et Herimannum Mettensem obortæ fuerant, et quia abjudicatum illi episcopatum imperator cum omnibus appenditiis ejus, simul etiam et abbatiam nostram eadem lege habebat in manu sua¹⁰⁴, locutus fratribus nostris qui Gande in monasterio sancti Bavonis exulabant, necnon et quibusdam qui abbatem Lanzonem aliquantum cum eo morati tandem effugerant, simul etiam aliquibus qui cum eo adhuc erant, ut multa interea hac illacque preteream, ab imperatore tandem obtinuit, ut suscepto dono abbatiae nostræ de manu imperatoris, per duos comites ejus in eam introduceretur, Gerardum scilicet de castello quod dicitur de Guassenbergo¹⁰⁵, et Gozwinum, avunculum ejus, de castello quod dicitur Heinesberge. Hæc autem ea geri videbantur ratione, quia absque electione domnus Lanzo introierat, fratrum electioni superpositus, episcopatusque Mettensium, qui Herimanno abjudicatus videbatur, in manu imperatoris habebatur, cujus capiti inheret¹⁰⁶ nostra abbatia. Quare imperator Lanzonem tanquam invasorem removere posse sibi videbatur, et fratribus nostris suum electum dare. Nostro tamen iudicio non videtur coherere hæc ratio; cum si quid contra canones actum esset ab episcopis in nostros, de Lanzone apostolica prius coerendum esset auctoritate, quam illicita imperatoris potestate. Sed apud mortales per mortales nichil juste rationabiliterque igitur, cum rationis iusticiæque regula Deus iudex justus victa patientia insurrexerit iratus. Hac tamen ratione et ordine Luipo abbatiam nostram primum visus est intrasse; qui si tum et postmodum gratis et per ostium intraverit, testabuntur sequentia ipsius operis. Intravit igitur 7 Kalendas Junii (an. 1085) in pompa magna militum, qua die secunda feria fuit rogationum. Cujus tirannidem Lanzo veritas intra parietes se continuit, turrimque preoccupans cum paucis monachis vitæ sibi eam solatium fecit. Primus quidem ipse fuit, qui turrim nostram

A sibi vitæ presidium fecit. Quæ res perniciosissimum postea exemplum nostris extitit, fiducia tanti presidii factis rebellibus in excidium totius loci nostri; non tamen vir religiosus ita¹⁰⁷ intellexit, cum eam ascenderet, qui nichil ex ea nisi vitam sibi servandam cogitabat, donec episcopi auxilio salvus evadere posset. Sed seditiosus populus noster et ad omne quod est turbæ et discidii levissimus; hujus viri necessitatis leviter in malo potuit meminisse, oblata sibi rebellandi et calumniam faciendi occasione. Unde ipsi aliquando meminimus, et post presentes vidimus, non solum oppidum nostrum incendio prorsus conflagrasse, verum turris hujus occasione plurima miserabilia in eo accidisse cum humani sanguinis larga effusione (203).

B 3. Igitur quidam de fratribus nostris, qui prelationem Lanzonis abbatis ferebant inviti, ad Luiponem statim se convertunt; beneficiati æcclesie preter paucissimos, necnon et oppidani fidelitatem ei faciunt. Lanzo interea letanias rogationum (204) intra parietes templi agebat cum paucis monachis; Luipo per campos, ut mos est, cum multis de fratribus nostris et turba laicali. Homines nostros ad hujusmodi seditiones facillimos, et modo hac modo illac levissime devios usque ad nostra quoque tempora invenimus; quod et interdum gravissime experti sumus, quam diu de monachis nostris superfuit vel unus, qui contendere de abbatia nostra moliretur. Quid moror? Franguntur tandem ab hominibus Luiponis fores monasterii versus claustrum, et abbatem Lanzonem intra turrim coactum ostium exire non permittunt. Tantam eum in ea necessitatem audivimus sustinuisse, ut aliquot diebus a pauperioribus mulierculis per fenestras aleretur grosso et arido pane, vasculoque parvissimæ refocillaretur¹⁰⁸ aquæ. Sic et sic, et hæc et illa per 15 dies sunt inter eos acta. Quinto decimo demum die, in qua fuit¹⁰⁹ secunda feria pentecosten, 5 scilicet Idus Junii, misit episcopus Leodiensis abbatem Berengarium de cœnobio sancti Laurentii Leodii, et astu simpliciter ereptum abbatem Lanzonem de nostra turri, cum eodem abbate manere fecit Leodii in monasterio sancti Laurentii. Fecit etiam ibidem servire ei quicquid habere videmur in Sesnin¹¹⁰ (205) et in Jemapia et in Villario et in Orele (206), deliberans interea quid de Luipone ageret. Post hæc nichil moratus Luipo Mettis proficiscitur, et redditum Gualoni baculum, qui super Herimannum episcopus ibi dicebatur, ab eodem recipit, presentibus ibi de fratribus nostris multis et de oppidanis melioribus. Episcopus Leodiensis hanc presumptionem¹¹¹ Luiponis con-

VARIE LECTIONES.

¹⁰³ vixit qui sequenti anno scilicet 1086 interp. 1°. ¹⁰⁴ suis D. ¹⁰⁵ Guastenberge 1°. ¹⁰⁶ inhererat 1°. ¹⁰⁷ deest 1°. ¹⁰⁸ a. r. 1°. ¹⁰⁹ fuit — Junii desunt D. ¹¹⁰ Seni 1°. Sesuin D. ¹¹¹ de hac presumptione D.

NOTÆ.

(203) Cf. X, 14, 15.

(204) Quæ celebrantur ante Ascensionem Christi.

(205) Seny haud procul a Huy.

(206) Oreya inter Sanctum Trudonem et Leodium.

temptumque æcclesiæ sancti Lambertis suis tam abbatibus quam archidiaconibus totique simul æcclesiæ conquestus, eorum iudicio Luiponem excommunicat 17 Kal. Julii, octavis scilicet Pentecosten, omnesque adherentes ei.

4. Heu ! heu ! Nunc, nunc inualescit materia de miseriarum nostrarum miserima relatione, sub cuius pondere mens collisa hebitudine sua stilum quoque hebetem facit, horroreque informis monstri et enormis materiæ timet in lucem prodire. Dicendum enim hic erit post primam et miserabilem illam mirabilis quondam flamma faciente templi nostri ruinam secundo vix anno, et quasi calidis adhuc templi cineribus, quomodo totum oppidum nostrum in una quasi favilla corruerit, et humanus sanguis non modo perustus semirutosque templi parietes fedaverit, verum altius largeque supra ipsas altariorum crepidines roraverit. Igitur Luipo quid faceret? Episcopum Heinricum inexorabilem prorsus sibi videt; rem igitur suam ad imperatorem iterum atque iterum refert. Imperator in turbato sibi regno et sacerdotio egre occupatus, rem ejus usque in curia Aquisgrani differt. Fit curia in natale Domini (an. 1087); assunt episcopus et Luipo. Longus inter utrosque post et ante imperatorem verborum conflictus; cedit tandem episcopus, victus terrore imperatoris magis quam legibus. Solvitur cum suis omnibus ab excommunicatione Luipo; sed interim fratribus nostris omnibus divino interdicto officio, donec dato sibi conductu veniens ad audientiam pacifice Leodii discuteretur Luipo, si quomodo posset de eo peticio imperatoris fieri. Luipo instante die licet conductum sibi videret desse, Cunradum scilicet Ulterioris Trajecti episcopum, qui sibi promissus fuerat coram imperatore, tamen ad diem tendit. Quem ministri Leodiensis episcopi excipientes insidiis juxta villam Jupiliam (207) Leodio proximam, graviter verberatum spoliant, neque tamen sic a proposito itinere prorsus deterrent. Sedit concilium; jubetur Luipo intrare. Ille non abnuit, dummodo spoliato sibi res suæ restituerentur, et qui eum introduceret promissus ei adesset conductus. Iterum atque iterum et usque tertio vocatus cum superius dicta ratione venire nollet, tandem excommunicatur; sicque tristis ad claustrum reversus res domesticas disponit et statim ad imperatorem redit. Nec mora; fautores ejus consilio simul habito de munienda turri nostra deliberant, et quicquidmunitioni obsidionique videbatur esse necessarium parant. Eliguntur ad tale negotium juvenes audacissimi, multarum in corpore et parentela virium, sed parvissimi consilii, ut, si episcopus Leodiensis Lanzo-
nem abbatem reducere vellet, timor turris ab illis

occupata eum a reitu arceret, donec dominus eorum Luipo ab imperatore pace habita rediret. Tantaque erat cæcitas iudicio Dei eorum, qui videbantur in oppido nostro sapientiores et natu majores, ut non attendere vellent, quam pessimum finem haberet, quod domus Dei, illis cooperantibus aut consentientibus sive non resistentibus, fiebat militum presidium, quin immo spelunca latronum et sacrilegorum refugium. Cœperunt interea novi illi castellani edificatam sibi munitionem possidere, multo Dei contemptu et rerum æcclesiasticarum abusione. Nam cortinis et tapetibus, quibus tunc multis et preciosis abundabat nostra æcclesia, velabant undique exterius novæ edificationis suæ circa turrim ambulatoria, sub illis et circa ea protegentes se ab æstivalis solis ardore, et bibentes et manducantes dormientesque in eis luxuriose. Nam spacium monasterii, quod est a turre usque ad arcum primum ante ipsam turrim, munitioni suæ quasi antemurale conjunxerant, et per fenestras trium simul positarum turrium trabibus ingentibus longe porrectis, in giro extra turres placidum aspectu composuerant ambulatorium. Ibi, ut dixi, cortinis et tapetibus cæterisque æcclesiasticis utensilibus luxuriose nimis abutebantur. Censum quoque et annonam quæ pertinebant ad prebendam fratrum gulæ suæ et libidini prodige nimis servire faciebant. Nam inter magnos et parvos vix octo fratres tunc habebantur apud nos. Qui enim Deum timebant, Leodiensis episcopi dispositione per alia cœnobia hospitabantur; et quidam, vestibus abjectis monachicis, clericali habitu exules abutebantur; quidam vero illorum qui cum Luipone remanserant, horum omnium malorum non tam incentores quam etiam cooperatores existebant, et simul cum seditiosorum furore quasi oleum in igne rebellionum insania effervebant.

5. Quorum scilicet turrensium insolentiam cum majores oppidanorum, tarde quidem nimium, colibere vellent, nullo modo jam poterant, quia et parentela et armis insuperque forti beneque stipendiata munitione confidentes, ad modum quem excusserant redire, jam nisi inviti volebant. Unde frequenter inter eos est rixa exorta, inque fori medio et intra ipsum atrium cruentè pugnatum. Tunc demum peregrinorum multitudo cœpit cessare, quæ, ut superius descripsi, cotidiana concertatione ad sepulchrum beati Trudonis solebat oblationem afferre. Nam hinc illos dehortabatur horror bellicæ immo diabolicæ faciei, quam ex armata turre impresserant latrones illi domni Dei; hinc episcopalis terrebat interdictio, quæ sacrilegos illos preconabatur ex oblatione fidelium non debere stipendiari. Quid longius moror ?

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ Tunc Luipo merens et *interpolat.* in *rasura* 1°. ¹¹² *deest* 1°. ¹¹³ *dixi* 1°. ¹¹⁴ *deest* 1°.

NOTÆ.

(207) Jupille ad Mosam in ripa dextra.

6. His et aliis innumerabilibus nostrorum presumptionibus provocatus, Leodiensis episcopus movit tandem exercitum ad expugnandam, non jam turrim æcclesiæ, sed speluncam latronum. Igitur ¹¹⁸ Nonas Julii, feria secunda, obsessum est ab eo oppidum nostrum, ipseque resedit ante portam illam, quæ exit Sarchinium. Erat tunc temporis totum oppidum nostrum vallo fortissimo munitum, atque desuper postibus fortissimis magnisque tabulis ¹¹⁹ coronatum; supra singulas portas turres lignæ eminentius edificatæ strætæque per medium et vestitæ per circuitum cratibus firmissimis et nullis sagittarum acuminibus perviis. Preterea turris monasterii firmissima quasi arx excelsa in medio oppidi, instar montis, eminebat, qualem non deceret tunc temporis habere monasterium, sed civitatem bellicosissimam aut castellum regium. Tum fortissimus monasterii murus, qui in anteriore anno concrematis tectis adhuc totus stabat nudus, longo suo exteriori gyro et amplo interiori spacio, aptissimos et plenos securitatis prebens illis qui in turre morabantur recessus. His itaque freti munitionibus, tum multitudine maxima bellicosorum magnæque audaciæ virorum, quibus semper abundasse oppidum nostrum scitur, prima die obsidionis frequentes temerariosque nimis faciebant in exercitum excursus, ita ut episcopum loco moveri facerent, et majorem suorum convocare multitudinem; potuissentque non multum timere illam obsidionem, nisi propter injustam eorum causam et domus Dei prophanationem Deum vindicem habuissent expugnatorem.

7. Orta igitur sequenti statim ¹¹⁷ die inter eos est seditio, aliis de deditioe murmurantibus, aliis de repugnatione conclamantibus. Itaque invitis qui turrem occupaverant, alii, quos jam pœnitebat incepti, obsides episcopo tradunt, ut sanis rebus suis et corporum concessa sibi incolumitate, episcopus cederet ab obsidione, oppidani a rebellionatione. Sed quæ prudentia, quod consilium effugere tandem potest iudicis iræ Dei iudicium? Nam etiam ipsa pœnitentia interdum esse potest infructuosa, cum facti mali pœnitent nos magis, ne de rebus temporalibus aliquid perdamus, quam ut Deum quem offendimus satisfactione placare studeamus. Erat tunc temporis adhuc inter Brustemienses (208) et nostros Trudonienses gravissimum et antiquum belli jure discidium, quorum alterutros nunc lancea, nunc sagitta, plerumque et gladius usque ad quam plurimos et de melioribus semper viris voraverat. Itaque Brustemienses intelligentes de pace faciendâ inter nostros et episcopum, gravissime ferunt, et, quicquid illud sit, audent moliri ad nostrorum excidium.

8. Postposita, igitur fide, qua episcopus obsides

A nostros susceperat, eadem hora qua ante eum venerant, per quosdam recessus ultra vallum in oppidum nostrum transiliunt, nostris nichil minus quam id suspicantibus pro pace laudata et datis jam obsidibus, et ideo remisse positisque armis se continentibus. Prius ergo silenter igne injecto, deinde pedestri populo clamoribus in id ipsum concitato, demum igne et ferro totum invadit exercitus oppidum nostrum spe prædæ captivandorumque cupiditate, non respicientes ad reclamantem fermeque solum relictum episcopum, qui nichil Brustemiensium insidiarum sibi conscius, egre nimis ferebat pro acceptis obsidibus, lacrimasque et grave suspirium dicitur fudisse, cum victricem flammam videret æcclesiæ beatæ Mariæ semper virginis corripuisse. Nostris licet sero ad arma tamen audenter convolantibus, per plateas, per compita, per notos sibi melius quam illis viarum recessus, multus hostium sanguis effunditur; hinc tamen eos igne, hinc armis jugiter circumvallantibus, inque fori medio gravissimo commissum est prelio. Armorum collisione et gemituosa humani sanguinis effusione tetra et miserabilis facta est diei illius facies, horribilis quoque et cruenta tota fori planities. Prevaluit tandem multitudo, et nostros in atrium retrogrado cogunt vestigio. Heu! quantum sanguinis ibi effusum fuit, priusquam possent nostri compelli intra portas monasterii! Nam qui supra turrim erant omni defensionis genere hostes miserrime procul et prope conterebant, etiam quibusdam ex monachis, qui diu postea nobiscum fuerunt ¹¹⁸, acerrime accinctis ad hujus defensionem necessitatis.

9. Miserabile erat videre a fenestris turris sanctam imaginem Domini, sanctum scilicet crucifixum pendere, et in expositum sancti Eucherii feretrum congregentem multitudinem sagittas jacere. Cumque recepti intra templi parietes, qui fugæ aut neci superfuerant de nostris, portas clausissent, multitudo hostium dolore gravissimo suorum mota occisorum, speque illecta majoris prædæ, cœpit diligentissime explorare per gyrum monasterii parietum, si quem ad nostros possent habere accessum; et fracto tandem muro ad austrum contra criptæ introitum, necnon et per fenestras cœperunt irrumperere in monasterium. Interea nostri timorem et solitudinem intus silentio simulantes, quantos volunt de hostibus intrare permittunt, subitaque in eos facta irruptione non tantum trucidunt, quantum supra ipsa quoque altaria insilientes horribiliter immolant. Fit, prohi dolor! in domo Domini cedens cruentissima, humani sanguinis libatio profluentissima ¹¹⁹, ita ut membratim concisorum hostium hac illacque plurima facta congerie, visceribusque effusis, insa-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸ Eodem anno Domini scilicet 1036, qui fuit quartus annus Lanzonis in hac abbatiâ, *annotavit interpolator in margine inferiore 1°* ¹¹⁹ trabulis D. ¹¹⁷ 8. Id. Julii *interpolator 1° in rasura.* ¹¹⁸ vixerunt D. ¹¹⁹ humani — profluentissima *desunt* D.

NOTÆ.

(208) Brusthem villa Sancto Trudoni vicina.

cia bili furentis gladii mucrone, non solum parietes, A
pavimenta humano aspergerentur sanguine, sed ipsa
quoque altaria sanctorumque Trudonis et Eucherii
sepulchra avulsarum intestinalium, heu! heu! pol-
luerentur stercore. Nec satis hoc erat huic tam
misere victæ nostrorum victoriæ, nam artus exanim-
es igni circumfurenti injectos hic vigens ¹²⁰ adhuc
flamma horride circumlambebat. ibi prunarum ex
incendio ferventissimus factus acervus, pestiferi ni-
doris profluente sanie, miserabiliter urebat. Hocce
portendebant, beate Trudo, tua miracula, quæ tantis
prius temporibus fiebant ad sepulchrum tuum, tot,
tam crebra, tam stupenda, tam gloriosa? Portende-
debant quidem, quia dum blanda commonitione mi-
raculorum tuorum non corrigeretur negligentia vitæ
nostrorum, quin magis inconsiderate elati in luxu B
et desidia abuterentur fructu inestimabili ad altare
oblationum, meruerunt tandem experiri tam terrifi-
cam, tam gemituosam sententiam in se iræ Dei ju-
dicatorum. Intellexerat hoc longe ante prudentia sa-
gacis mentis religiosi abbatis Guntramni, qui, quando
suo prius tempore inciperent fieri hæc signa, di-
cebat ex auctoritate divinæ Scripturæ, infidelibus, non
fidelibus signa data primum fuisse; et quasi ad di-
vinam commonitionem per ea signa humilior factus
et timidus, satagebat prius multum de occultandis
quæ fiebant suo tempore miraculis, deinde de vitæ
sæ, fratrum suorum correctione, quam predicabat
cotidie ea miracula commonere. Quod quoniam no-
stri noluerant animadvertere, involuti sunt tandem
hæc, quam descripsimus miserima vultus sui con-
fusionem. Quid tandem? Tota die pugnatum est.
Noctis intervenientis beneficio cessaverunt utrinque
hostes; in toto oppido nostro nec minima domun-
cula die illa superfuit incendio. Nocte illa quique
supererant de nostris fuga dilabuntur, quippe qui
nichil congregaverant sibi, unde in monasterio
sustentarentur; pauci qui erant in turre, et qui tan-
torum malorum maxima pars fuerant, licet ambigui,
necdum tamen nocte illa recesserunt, sed missis
munitis ad comitem Arnulfum de Los (209), turrim
ei tradiderunt.

40. Heu, heu! quibus gemitibus quibusve læcri-
mis referam gloriosam adhuc tunc thesauri æcclesiæ
nostræ supellectilem, quæ in ea turre comportata
fuerat a reddentibus, a recipientibus turrim quibus
quantisque modis distracta fuerit, quo ludibrio ha-
bita, non tam viris aut matronis, quam ipsis quoque
mæchis et mulierculis! Nudata est die illa, die illa ¹²¹
æcclesia nostra omni interiore sua et exteriori glo-

ria. Pauci de monachis, qui in ipsa obsidione gravi
senecta corporis locum relinquere non poterant,
miserabilem loci faciam intus et exterius aspicien-
tes, et nichil aliud preter ruinam, nisi horribilem,
solitudinem, utcumque exire inde conantur, viamque
Mergueles arripientes, a nostris quoque perfidissi-
mis et nullo unquam Dei iudicio castigatis corri-
piuntur, percutiuntur, spoliantur, episcopoque Leo-
diensi plectendi transmittuntur. Erant in his duo
viri magnarum et pulcherrimarum personarum,
viri ¹²² litterarum artibus et usu æcclesiæ nostræ
apprime eruditi. Alter, prior scilicet 'Liebertus, cu-
jus studio multi et optimi adhuc hodie habentur in
biblioteca nostra libri, et qui multa thesauro æccle-
siæ nostræ addiderat, quæ illo exterminio cum cæte-
ris aliis quam plurimis bonis, non tam predonum
quam nostrorum quoque manus sacrilegæ diripue-
runt; alter vero Stepelinus (210), cujus nos diu
post sepulturæ interfuimus. Cæteri utcumque miseri-
time quidem evaserunt. At episcopus illos preter
nostrorum perfidissimorum spem impunitos abire
permisit, episcopium tamen suis eis interdixit.

41. Acta sunt hæc 8. Idus Julii. Interea comes
Arnulfus de Los turrim nostri monasterii pro pre-
sidio habebat. Cumque in monasterio nostro nec
puer, nec juvenis, nec senex, nec quisquam mona-
chorum tandem remansisset, nudosque et semirutos
monasterii et claustrum parietes solitudo cum nimio
horrore nocte et die inhabitaret, erat nimis mise-
rabile et gemituosum etiam inimicis de tam gloriosa
quondam domo faciem tam tristem, tam lugubrem
tamque horribilem aspicere, vespertinisque horis
necnon nocturnis et matutinalibus pro dulci quon-
dam psallentium monachorum choro, stridores tan-
tum in ea audire vespertilionum, et male ominatos
cantus ulularum. Tunc de ea dici illud apte nimis
quidem poterat, quod Dominus per Isaiam propheta-
tam minatur de Babylonia. *Et erit, inquit, Babylon
illa gloriosa in regnis, inclita in superbia Caldeorum,
sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorram (Isai
xiii, 19). Atque illud Iheremias: Precipitavit Dominus
nec pepercit omnia speciosa Jacob, destruxit in furore
suo munitiones (Thren. ii, 2). Et infra: Et succendit
in Jacob quasi ignem flammæ devorantis in gyro
(ibid. 3). Et paulo post: Factus est Dominus velut
inimicus, precipitavit Israel, precipitavit omnia mæ-
nia ejus, dissipavit munitiones ejus, et replevit in filia
Juda humiliatum et humiliatam. Et dissipavit quasi
ortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum
suum. Oblivioni tradidit Dominus in Syon festivitatem*

VARIE LECTIONES.

¹²⁰ vigens — circumlambebat *desunt* D. ¹²¹ d. i. *desunt* D. ¹²² *deest* 1'.

NOTÆ.

(209) Est Arnulfus IV, quem filium fuisse dicunt
Enonis comitis Lossensis, ex illa familia oriundus,
quæ nomen a castro Looz vel Borgloon in vicinitate
Sancti Trudonis ducens, originem ad sæculum de-
cimum usque reduxit. Cf. Mantelii Historia Lossen-
sis ed. Robyns, Leodii 1717, p. 50, 84.

(210) is est ille qui, teste continuatore tertio, ad
annum 1050 ad Guntramnum abbatem scripserat
librum *De miraculis sancti Trudonis*, quem edidit
Mabillon. Act. SS. ordin. S. Bened. Sæc. VI. 2,
cujusque fragmenta nonnulla ex alio codice dedit
Ghesquier V, 49.

et sabbatum; obprobrio in indignatione furoris sui A regem et sacerdotem. Reppulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ, tradidit in manu inimici muros turrium ejus (ibid., 5-7). Et paulo superius: Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus (Thren. 1, 10).

12. Possem currere pene per omnem lamentationem Jheremiæ super Jherusalem, et etiam ad litteram invenire possem, aptissime convenire eam ad æcclesiæ nostræ lamentabilem miseriam. Qui enim etiam nunc hodie eam aspicit intus et foris, cum tamen multo et incredibili labore et sumptibus pars aliqua murorum, inmo multa sit resarcita et edificiorum restructa, substantiæ reacquisita, fratrum numerus major, ordo et vita eorum melior, et prius, cum adhuc florens staret æcclesia, videre eam potuit B in pulchritudine sua et divitiarum gloria, parvissimum quidem est, unde consoletur suam mesticiam, cum vix umbra sit hæc ad priorem ejus gloriam. Sed de his satis hic dictum sit; ad¹²³ narrationis ordinem recurramus.

13. Igitur hac miseria, et majore quam sciamus dicere, hocque in monasterio solitudinis horrore jugiter permanente, preter quod milites comitis Arnulfi de presidio turris prophanatica præsumptione frequentabant ingressum et egressum monasterii, tandem episcopus Leodiensis misertus miseriæ loci, tam quondam gloriosi quam tunc ignominiosi, eodem anno, parum scilicet ante Augustum, remisit ad locum nostrum, prepositum Gerardum, illum scilicet, quem superius diximus fuisse ad abbatem electum. His enim malis super locum nostrum irruentibus, et abbate Lanzone apud Sanctum Laurentium Leodii morante — posuerat eum episcopus apud Sanctam Jacobum in eadem civitate, diligens et honorans eum tamquam virum prudentem et religiosum — remisit igitur eum, ut dixi, ante Augustum, ut horrea construeret, fruges colligeret, et circa exustos monasterii parietes aliquas utcumque domunculas repararet, sepulchrumque sanctorum Trudonis et Eucherii qualicunque capellula circumdans, prepararet, ubi aliqui de fratribus redeuntes possent incipere Deo servire et habitaculum aliquod manendi invenire. Qua re pro tempore et loci facultate peracta, cœperunt fratres bini et bini redire, sed illi tantum qui Luiponem execrantes Lanzonem noluerunt deserere.

14. Lanzo autem¹²⁴ abbas novissimus suorum omnium rediit 10 scilicet Kalendas Martii, die natalis sancti¹²⁵ Eucherii, et, ut dixi, pro tempore et loci facultate agere strenue cœpit, nichil tamen unquam remissius agere permittens de his que sunt

nostris ordinis. Sed erat odibilis supra modum pene omnibus oppidanis, dicentibus eum causam fuisse malorum, quæ acciderant eis. Tunc tandem milites comitis Arnulfi recesserunt de presidio turris, et oppidum nostrum cœpit licentius inhabitari. Interea dum hæc aliaque perplurima mala geruntur apud nos, et non tam volubili fortunæ rota, quam justa in nostros vindicis Dei ira, nichil firmum, nichil certum, nichil prosperum nostris esse permittitur, Mettensis quoque æcclesia, cujus nos membrum sumus, tanto altiorum fluctuum gravissima quatiebatur collisione, quanto caput cætera quælibet membra solet supereminere.

15. Itaque Gualo, quem superius diximus episcopo Mettensium Herimanno superpositum¹²⁶ (211), videns quod nichil proficeret, quin immo veraciter cognoscens, quod se graviter apud homines infamasset, apud Deum condempnasset, quia scilicet illicita ascensione viventis adhuc patris sui cubile maculasset, penitentia ductus ad humillimam satisfactionem Herimanno venit coram omnibus majoribus et religiosioribus episcopii, proque emendatione tam illiciti facinoris positus in cœnobio Gorziensi sub disciplina, factus est custos puerorum, qui antea dicebatur episcopus Mettensium. Postea tamen vidimus eum abbatiam suam recepisse, scilicet sancti Arnulfi Mettis, compulso ad miserationem ejus Herimanno episcopo super patientia¹²⁷ humillime penitentis. Verumtamen imperator Herimannum nec sic esse quietum sinebat; statim enim contra eum et supra eum Mettensibus alium figuravit episcopum, Brunonem scilicet filium comitis de Calveh (212), hominem quidem nobilem sed levissimum, inque solo mendacio gravissimum, cujus frater Godefridus postea extitit comes palatinus.

16. Bruno igitur per missaticos suos ea, quæ apud nos habere videtur beatus prothomartyr Stephanus, sibi usurpans, frequentibus et humillimis litteris Lanzonem abbatem ad se venire rogabat, suamque invasionem hujus viri auctoritate palliare volebat. Sed viri religiosi constantia nullo modo acquiescebat, habens eum solum pro suo et Mettensium episcopo (213), quo vivente videbat adhuc vacare sedem illam absque canonico judicio. Quid tamen faceret? Permanente ita invasore illo, aut abbatia sancti Vincentii Mettis, quam cum nostra tenebat, erat illi carendum, aut ad illum quoquomodo respiciendum. De nostra quoque non bona multum spe diutius presumebat, cum et illam super se irruere cotidie metueret, et plurimis oppidanorum nostrorum propter templi incendium et loci excidium se intolerabiliter exosum videret. Nam cum nocte ad

VARIÆ LECTIONES.

¹²³ ad — recurramus desunt D. ¹²⁴ eodem anno, scilicet 1086 interpolator in rasura 1° ¹²⁵ scilicet 1°. ¹²⁶ suppositum 1° ¹²⁷ penitentiam D.

NOTÆ.

(211) III, 2
(212) l. e. Calw in Suevia; erat filius Adalberti comitis Calvensis, cujus mentio sæpius occurrit apud Bernoldum; de hoc Brunone vide etiam Wal-

tratum II, 30. qui eum monachum Sancti Trudonis fuisse falso dicit.

(213) scil. Herimannum.

matutnorum hymnos surgeret, procedere nunquam ad chorum audebat, nisi stipatus armatorum manu, neque inde aliter regredi.

17. Pertesus igitur tandem tantorum malorum et jam quasi desperans ultra de pace, versus Jherosolimam cœpit ordinare peregrinationem suam, toto tamen illo anno et usque dum Leodium veniret ita occulte, quod nullus nostrorum omnium illud unquam potuit subintelligere. Itaque contra vitæ suæ propositum et nominatæ¹²⁸ in eo religionis habitum cœpit in argentum æque et inique conflare, quicquid per totam abbatiam de sua¹²⁹ et fratrum prebenda potuit corraderet¹³⁰. Inter quæ constat eum tunc gravi dampno æclesiæ nostræ dedisse quæque nunc de Renhrode videntur extra dominicalia (214) nostra esse. Qui etiam silvas quæ Mere et Burlo pertinebant fecit extirpari, sumptum inde precium servans suæ peregrinationi. Censum vero molendini de Moyse juxta Vilarium ad quinque tantum solidos redegit, quod multis longisque reclamationibus longe post prorsus dirutum et destructum de fortiorum

quorundam manibus labor preecessoris nostri domni abbas Theoderici et Ekardi¹³¹ tunc prepositi, nostro tandem tempore, preposito Folkardo maxime alloborante, nostra quoque sollicitudo maximis dispendiis ad dominicalia nostra retraxit, totumque ex novo reedificatum vix contra renitentes plurimo dampno retinere¹³² potuit. Similiter quicquid in villa Hallei (215) habere videmur, eodem tempore cuidam forti tyranno, scilicet Everardo de Nodewet, culpatur beneficiasse, sumpto ab eo mulo ipsa profectiois suæ die. Sic et sic multo collecto argento, æque, ut dixi, et inique¹³³, exivit de oppido nostro, nemine quo proficisceretur, preter unum suorum¹³⁴ hoc sciente, veniensque Leodium in cripta sancti Laurentii, stupentibus omnibus nostris qui aderant, reddidit episcopo Leodiensi curam abbatiae nostræ et baculum; cappas tamen et casulas, et quicquid de reliquiis thesauri nostri tulerat, per manus prepositi¹³⁵ Gerardi ad nos remisit, sed uno tantum die se reliquisse fratribus, unde viverent, preposito confessus discessit (216).

EXPLICIT LIBER TERTIUS, INCIPIT¹³⁶ QUARTUS.

1. Heu! heu! heu! domine Deus! Qui Lanzone recedente putabamus naufragi perditis mercibus nudi saltem portum tenere, ecce, videmus nos iterum in altissimum sevientis maris profundum gravi revolvi turbine. Perpauci igitur fratres de nostris qui jam redierant — nam premiserat suos Lanzo abbas qui secum venerant — Mettis mittunt relationem de abbate Lanzone, quomodo discesserat petuntque humiliter primam adhuc sibi concedi electionem, saltem post tantam loci nostri desolationem. Annuit eis Bruno, qui Herimanno superpositus post Gualonem Mettis invaserat episcopatum, mandat tamen se prius ad nos venturum. Interea¹³⁷ prepositus Gerardus consulit episcopum Heinricum de secunda sua electione et fratrum de eo unanimitate. Alter namque alteri familiarissime sibi credebat, et quis alterum potius diligeret, non facile poterat intelligi. Dissuadet episcopus pretenta ei sicut et superius indomabili inquietudine fratrum, tum quia videbat Brunonem illum, a quo accepturus erat baculum, super canonicum adhucque viventem episcopum invasisse episcopatum, per quem si intraret, canonicam ei benedictionem dare non posset. O Heimrice, Heinrice! verum quidem et pium est, per manus invasoris religiosus vir intrare non debet; sed

cur non permisisti tunc intrare, cum prius posset canonice, scilicet cum Herimannus pacifice adhuc maneret in sua sede? O quanta mala delaberet hodie nostra ecclesia, quæ tibi imputantur omnia, dum illum prohibes nobis promoveri, quo possent hæc et alia futura nobis mala utcumque arceri. Itaque Bruno, paucis interim diebus interlapsis, ad nos descendit, nullum habens secum de honorabilioribus Mettensium; audiensque Gerardum prepositum velle accipere de manu sua baculum, nullo modo eum coegit, quin magis gavisus, cuidam fratrum nostrorum, Herimanno scilicet, qui calvus et senior cognominabatur, pecunia gravissima abbatiam vendidit. Habebat iste Herimannus germanum quemdam virum, virum quidem tam genere nobilem quam prediis a patribus suis predivitem, nomine Engerannum, cujus inter cætera dicitur fuisse villa de Horfale, et fuit; hic de suo proprio totum dedit, quod de vendita abbatia nostra Bruno accepit.

2. Quod audiens factum episcopus Heinricus, indignatus de presumptione, voluit Herimannum statim excommunicare; sed obstitit instantissima supplicatio familiaris sui et amici, prepositi Gerardi, proponentis ei et commomentis simili re primam desolationem æclesiæ nostræ sub Lanzone et Lui-

VARLÆ LECTIONES.

¹²⁸ invio latae D. ¹²⁹ suo 1°. ¹³⁰ corrodere 1. 1°. ¹³¹ Gerardi D. ¹³² redimere D. ¹³³ Anno 7. intrusionis sue, qui fuit annus Domini 1089, a claustro nostro clam diffugiens, nunquam rediturus. *Annotationio interpolatoris in margine inferiore* 1°. ¹³⁴ pr. u. s. desunt D. ¹³⁵ sui addit D. ¹³⁶ liber addit 1°. ¹³⁷ Anno eodem interpolator in margine 1°.

NOTÆ.

(214) Dominium proprietatis.

(215) Halle Occidentem versus a Sancto Trudone.

(216) Minime videtur in terram sanctam profectus esse; a. 1090 Mettis subscripsit tabulam Herimanni

episcopi, 1096 Urbanus II dedit ei privilegium quoddam, et anno 1099 subscripsit tabulam Richeri episcopi Viridunensis, anno 1098 de sua abbatia pulsus. Calmet *Hist. de Lorraine* 1, pr. p. 395, 507, 512.

pone accidisse, timentisque adhuc inde gravius quæque multum posse accidere, cum jam populus non haberet, quid sicut primo perderet, et in vindictam preteritorum dolorum facillime commoveri posset. Episcopus, audita ratione considerataque tempestuosorum temporum necessitate, acquievit, et Herimanno neque maledixit neque benedixit. Verum quidem ille scilicet Herimannus non satis erat ad hunc honorem idoneus, utpote in quo de aliquibus virtutibus nichil didicimus, quod dignum alicujus memoriæ videatur, neque de sæculari neque de scientia litterali.

3. Interea Bruno sevissimus quidem turbo in superextantes cinerum nostrorum favillas, quæcumque nostra et ejus apud nos erant ventilata diligentissime, cœpit in omnem ventum dispergere; utque hic B lætam de plurimis tamquam de minimis, inter cætera villas nostras vendidit viro cuidam forti et nobili, Ottoni videlicet de Diste, patri Arnulfi, scilicet Guebechem, Palte, Hæltre (217), Guimale; acceptisque ab eo 100 marcis, traditione quali potuit ei firmavit. Inde Aquisgrani ad curiam profectus, ultra ad nos non est reversus; nam ¹³⁸ Mettenses cum insolentiam ejus ferre non possent, stultaque ejus suorumque superbia, Deo ita volente, provocarentur, armis tandem in eum irruerunt, et intra monasterium beati prothomartyris conclusum obsederunt. Sed foribus tandem super eum fractis, milites ejus hac illacque per monasterium gladiis lanceisque confoderunt, quosdam super ipsa altaria immolantes, quosdam ipsis altariis contortis spiculis affigentes. Itaque Bruno vix elapsus, tam honore quam nomine episcopi ea ipsa die penitus est privatus a Mettensibus (218). Quid igitur misera æcclesia nostra poterat facere? Post ignem et gladium gravius ferebat hoc dampnum sibi contigisse, maxime cum nemo esset, etiam si posset, qui nostris misereri vellet. Mettis turbatio, Leodii super nos et nostra Dei et hominum indignatio, abbas quasi nullus, quippe cui neque pulchrum responsum pro aliqua nostra necessitate daretur.

4. Accidit quoque eodem tempore ad cumulum malorum nostrorum, dum in his aliisque perturbationibus nostris negligeretur æcclesia nostra de Alborg ¹³⁹, ut clausa diutissime caderet tandem iudicio in manibus episcopi Trajectensis Cunradi, gravissimi et potentissimi hominis (219), neque prius inde posset eximi, donec amplius quam 60 ¹⁴⁰ libras constaret nobis; pro quali tunc necessitate venditus est calix magnus aureus, multo preciosior hac quantitate pecuniæ, auri valentissimi pondere et mirabilium

gemmarum operisque mirifici inestimatione. In quo negotio multam fraudem audivimus fecisse nobis — sicut et sepius fecerunt — hujus rei venditores et argenti portitores, maxime vero presbiteros nostros, semper et usque hodie æcclesiæ fratrumque nostrorum dampnosos insidiatores. Quid amplius? Undique concluderat nos Dei indignatio, nullorumque hominum maximeque domesticorum compassio applicabat se nostræ miseræ, quin ipsa nostra familia erubesceret se fateri nostræ esse æcclesiæ. Cum his tantis malis aliisque multis quæ pretermittimus non tam quateremur quam funditus erueremur, tetigit dominus Deus cor Heinrici episcopi non nostris meritis, sed ipsius; et reminiscens, quanta mala nobis ac nostris accidissent in brevi suo tempore, ipsumque maximam partem inde fuisse, tactus intrinsecus cordis dolore — erat enim homo pii cordis — atque graviter se peccasse inclamans in nostram æcclesiam, accinxit se ad succurrendum illi in quibus laborabat, et ad parcendum in quibus ulterius peccaret humanitus. Primum igitur 40 marcas de proprio misit ad reparandam æcclesiam sanctæ Mariæ semper virginis, quæ combusta fuerat tempore nostræ obsidionis. Deinde Ottoni, viro illi forti et nobili, qui villas nostras a Brunone emerat, minaciter interdixit, ut de bonis æcclesiæ nostræ nullo modo se intromitteret, alioquin eum excommunicaret. Non enim poterat esse ratum, quod contra Dei et hominum leges inde fuerat factum. At ille non acquievit.

5. Mandante igitur episcopo nobis, fratres nostri et multa familia æcclesiæ tam militum quam pedum cum feretro et reliquiis sancti Trudonis Hales ad eum veniunt. Qui vero ad Guebechem et ad alias villas nostras pertinebant, quas Otto sibi usurpaverat, nudati pedes laneisque induti, miserabili cultu maximoque ejulatu ex altera parte fluminis (220) sanctis nostris occurrerunt, ita ut ipsum etiam episcopum compungerent ad lamentum. Itaque cum grandi suorum nostrorumque processione introduxit episcopus sanctos nostros in Guebechem, celebratoque ibi in æcclesia ¹⁴¹ divino sacramento, interdixit ante altare Ottoni episcopali auctoritate villas nostras, satisfaciens omnibus qui astabant ratione, quod non posset stare legitime illa venditio, quam fecisset non episcopus, sed fur et latro; habuitque de presenti inde sermonem ad populum, initiis ibi: *V. homini illi per quem scandalum venit (Matth. xviii, 7)*. Sicque nostris in pace et leticia magna dimissis ¹⁴², ipse ibi prope ad sua pernoctaturus pertransiit.

VARIE LECTIONES.

¹³⁸ jam 1°. ¹³⁹ Alburg 1°. Alhoro D. ¹⁴⁰ 40 D. ¹⁴¹ s. in ac. 1°. ¹⁴² episcopus addit D.

NOTÆ

(217) Num Hallet in terra Leodiensi?

(219) Qui Heinrici IV partes sequebatur.

(218) Quod Bernoldo teste jam factum est anno 1088

(220) Mosæ.

6. At Otto nec sic quievit; nam recedente episcopo ut prius omnia illa sacramento sibi mancipavit. Contigit autem, Deo ita ordinante, pacis die (221) hoc illum presumpsisse. Quod audiens episcopus, ut erat vir valde potens nec minus nobilis, indigne admodum tulit; veniensque Leodium paribus illius majoribusque sui episcopii conquestus est acriter contemptum suum et pacis violamentum. Quorum iudicio tandem prosecutus est Ottonem, ut reus adjudicatus ad satisfactionem tandem venire compelleretur, et non solum villas nostras sine ulla nostra ¹⁴³ redemptione exfestucaret, verum episcopo pro gratia ipsius 100 marcas persolveret. Sicque Deo miserante sanctoque Trudone intercedente, episcopo vero miro studio allaborante, recepit æcclesia nostra bona sua et tenet usque hodie.

7. Interea auctore hujus mali Brunone ab urbe Mettensi et episcopio irremeabiliter, ut superius dixi, expulso, Herimannus episcopus ad suam rediit sedem, non tamen satis adhuc securus propter imperatorem. Qui (222) mandans se cito venturum ad nos, precepit non Herimanno a Brunone abbati posito, sed Gerardo preposito, ut pararet ei servitium suum, Herimannumque numquam adducerent ante conspectum suum. Cumque Leodium venisset, volebat ei jurare super sancta ¹⁴⁴ cum undecim adductis secum liberis Engeramnus, germanus Herimanni (223), quod de bonis æcclesiæ nichil omnino datum fuisset pro fratre suo posito abbate, sed de suo totum, nihilque amplius inde vellet exigere. Quem episcopus benigne audiens rem distulit usque in loco nostro. Ubi cum venisset, nulla nos voluit communione suscipere, donec absolveret nos a banno, quo dicebat nos teneri pro excommunicato illo Brunone. Cumque altero die sedens in cella abbatis de negociis suis strenue ageret, prandiumque illi ingens ex dampno nostro paratum interea expectaret, inter plures oppidanorum nostrorum, qui ante eum ad placitum vocati fuerant, unus eorum ita protervo ore indignanti supercilio profatus est: *Hiccine est, viri optimi, episcopus, qui facta in æcclesia ista et oppido nostro tanta seditione de suis abbatibus, nostra omnia incendio fecit cremari, et parentes nostros, nobis vix elapsis, gladio cruento jugulari? Et ecce, nunc in conspectu filiorum cum miseris excidii nostri reliquiis contendit iudicio, cui non deberet rependi nisi mors pro tanto nostro nostrorumque excidio?*

8. Subintelligens hæc verba episcopus ¹⁴⁵ rem diligentius interrogatam alto silentio dissimulat, secreteque parari sibi equum suis ¹⁴⁶ secretariis mandat, habensque in verbo, quod foris super cam-

pum nepoti suo scilicet ¹⁴⁷ Leodiensi episcopo deberet occurrere, Hoiium (224) statim citissime tetendit, neque ultra ad nos aut nostra est reversus. Excepto autem dampno, quod de magnifice sibi parato servitio afflictæ nostræ fecerat, duos ei Herimannus equos transmisit, pro quibus molendinum de Stades in vadio positum fuit. Sic et sic inter episcopos et abbates cotidie ibat in deterius æcclesiæ nostræ; Herimannus vero ita remansit in abbatiâ. Dum hæc et illa aguntur per annos aliquot, Luipo jam dudum sine spe auxilii ab imperatore redierat, adhucque excommunicatus cum parentibus suis Lovanii hac illacque manebat, ubi gravissima, ut visum est, infirmitate correptus — fuerunt enim, qui eam simulatam fuisse dicerent, ut taliter absolvi ab episcopo posset, et ad claustrum suum redire, cum quasi desperare de vita videretur — per parentes suos, nobiliter enim natus fuerat, hoc effecit, ut absolutus ad claustrum suum, si forte vivere posset, referretur; sed cito convaluit, et cum reversis redeuntibusque fratribus nostris privatus manere cœpit.

9. Reversi autem majori parte fratres, cum diutina longaque nimis in se Dei animadversione exterriti et emendati esse possent, oblitii sunt citius et preteritarum culparum suarum et pœnarum pro his subsecutarum, de vita sua, de religione magis, ut ita dicam, cotidie deteriorantes quam emendantes. Et cum experti fuissent quanta per alienos ¹⁴⁸ passi essent, haberentque ex se ipsis modo prelatum, per quem nullo modo gravarentur si vivere vellet quiete, ita agere noluerunt, sed verbis et factis suis miserrime illum cotidie affligentes ut ranæ bacillum conculcabant. De substantia æcclesiæ pene annullata, de combusto reedificando monasterio, de reparandis a fundamento officinis et claustris nulla eis aut minima cura erat, sed ventri tantum et eis quæ sunt ventris servire, portionesque grandes piscis et mensuras vini exigere. Hinc lites horis et locis incompetentibus competentibusque cotidie, hinc maledicta, hinc convicia in miserum illum Herimannum sine ulla miseratione ¹⁴⁹. Contigit ergo quadam die pro una mensura vini necio vel medonis uni fratrum deficiente, ut ad cellam ejus ruerent, et nisi declinasset procacibus affectum conviciis, male quoque eum multassent. Hujus mali incentor fomesque quidam fuerat frater noster Stepelinus, sollicitans cotidie Luiponem de readipiscendo precepto illi abbatis honore, ammonens eum de non vilipendenda ejus nobilitate, Herimannum ante subsannans retroque condempnans, gra-

VARIE LECTIONES.

¹⁴³ deest 1'. ¹⁴⁴ sacramenta D. ¹⁴⁵ Herimannus, inseruit interpolator 1'. ¹⁴⁶ que addit 1. ¹⁴⁷ interpolator in rasura scripsit Henrico 1'. ¹⁴⁸ altercationes D. ¹⁴⁹ sequentia omnia usque ad necessitatibus expendens desiderantur apud D.

NOTÆ.

(221) Pacem Dei anno 1085 Henricus IV Moguntæ publice constituerat; cf. tabulam Mon. German. Legg. II, 55.

(222) Scil. Herimannus episcopus Metensis.

(223) Abbatibus Trudonensibus.

(224) Huy ad Mosam.

vissima inquietudine, linguæ suæ facultate, dicens, non debere nomen aut honorem abbatis habere hominem idiotam vilemque personam, indignum benedictione. Sed cum diutius ista et alia quam multa Herimannus, inimo Deus pati non posset, res ista digna gravitate episcopo Leodiensi per Herimanni amicos relata est, promissaque ei et suis usque ad 14 marcas argenti pecunia, ut liberaret a ecclesiam de talium virorum intolerabili malicia. Que cum magno dampno ecclesie tota fuit persoluta, atque ita eveniebat, ut dum invicem morderent, ab invicem consumerentur. O dura precordia, o insensata animalia! O circa pectora, quæ Deo recalcitrabant inter ipsa flagella, manifestissime adhuc super se manu Domini extenta. Vocantur igitur Luipo et Stepelinus Leodii ad audientiam. Quos excipiens episcopus inclamosa voce et gravi indignatione ait ad Luiponem: *Tunc es, inquit, Luipo ille, cujus malitia fecit me ad Sanctum Trudonem ire, et pro peccatis meis totum illud tantum oppidum, necnon et ecclesiam sanctissimam semperque Virginis Mariæ incendere?* Ad Stepelinum autem conversus: *Tunc, inquit, inveterate dierum malorum canis canis, quid debucharis in reliquias patens adhuc ruinæ et miserandæ desolationis?* Respondereque volentes dedignatus audire, astanti sibi advocato nostro Ottoni (225), patri Gisleberti, minaciter ait: *Precipiendo precipio tibi, ut facias pacem ecclesie sancti Trudonis de istis duobus Dei inimicis.* Quos in multa oculorum suorum confusione ad domum nostram Leodii reversos Gislebertus, filius Ottonis advocati, tyrannulus tunc, statim e vestigio persecutus est, et casos graviter fœdeque laceros domo ejecit, tollens eis paretidos et quicquid preter simplicem vestem habere videbantur. Itaque Stepelinus Mosum (226) se contulit, Luipo Lovanii mansit. Herimannus in abbacia cum parvo quidem honore preter solum nomen fuit; nam facientibus in aliss superioribus, cotidieque novis supervenientibus, vix corrodere poterat unde panem quoque qui redierant fratres victitarent, interdum etiam vestimenta sua domesticis necessitatibus expendens.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ imperatore Henrico permittente episcopus Herimannus a Metensibus in urbe recipitur, et ipso die post prandium in lecto mortuus invenitur. a. Domini 1090. Post cujus obitum Henricus primus, Leodiensis episcopus, nepos ejus, sequenti anno obiit; eum eodem anno Obbertus in episcopatu successit. *Ita ex Sigeberto interpolator 1°, duabus lineis erasis in textu et in margine inferiore.* ¹⁰¹ interpolator 1°. *in rasura addidit tunc.* ¹⁰² sede vacante Leodiensi superscripsit interpolator 1°. ¹⁰³ tercio anno suo superscripsit interpolator 1°. ¹⁰⁴ Domini 1091. adscripsit interpolator 1°.

NOTÆ.

(225) Est Otto comes de Duras subadvocatus monasterii Sancti Trudonis, quo munere cum jam anno 1060 et 1065 functum esse patet ex tabulis Theoderici et Adalberonis III episcoporum Metensium, quas jam alias editas ex nostro codice dabimus infra. Jam initio seculi undecimi comites Durachienzes habuisse hanc advocatiam probat tabula quedam ex tabulario Sancti Trudonis luci data a Mantelio p. 55. Deprehendimus hic anno 1024 Gislebertum advocatum Sancti Trudonis, filium Godefridi comitis, quem hujus Ottonis patrem fuisse minime nimis audax videtur esse conjectura. De hac advocatu cf. etiam St. Genois *Histoire des avoueries en*

10. Parvo interea preterlabente tempore ¹⁰⁰, morimur ambo episcopi Herimannus Metensis et Heyricus Leodiensis, imperator autem ¹⁰¹ in Longobardia morabatur (227). Sicque factum est ut quisque teræ nostræ potentium quantum vellet usurparet sibi quæ suis adjacebant vel interjacebant partibus. Igitur comes Heyricus Lovaniensis, cujus defuncti frater Godefridus comitatum tenuit, qui etiam primus Lovaniensium postea dux extitit (228), iste quidem Heyricus tunc potentior habebatur in nostris partibus. Et quoniam, mortuo episcopo Heyrico nulloque alio ei substituto, non erat qui ecclesiastice ei resisteret, viribus autem secularibus neque ipse etiam dux (229) eum offendere auleret, Luiponem ¹⁰² in abbacia nostra restituit, fratribus ita volentibus, laicisque partim assentientibus, partim contralicere non audentibus. Sic itaque ¹⁰³ Herimannus de ablati honore et nomine irrecuperabiliter ejectus, in claustrum nostrum mansit, quietus quidem et nullum unquam inde scandalum movens. Qui nobiscum tandem gravissimo languore et longo multum consumptus, atque prius in paupertate propter loci desolationem magnam et multam angustia cruciatus, preter ossa et nervos tensamque desuper cutem pallidam nichil habens vigoris, paucum hominem vivens exutus, tandem confessus, unctus et communicatus, presentibus nobis, obiit, atque in fratrum cimiterio sepultus est. Dies vero qua hoc Herimanno ejecto Luipo intravit, fuit translatio sanctorum Trudonis et Eucherii, 5. scilicet Idus Augusti, defuncto eodem anno ¹⁰⁴ in diebus pentecosten (250) episcopo Heyrico. Qua etiam die sub Herimanno episcopo et Heyrico supradicto, capitulum illud ante actum est, quo fratribus nostris expulsis, Lanzo abbas Sancti Vincentii Mettis apud nos quoque abbas constitutus est.

11. Tunc vero quidam canonicus Sancti Lamberti, Obbertus nomine, prepositus in eadem civitate in monasterio sanctæ Crucis, jam dudum (231) ad imperatorem in Longobardiam profectus fuerat, spe adipiscendi Leodiensem episcopatum, sicut et adeptus est. Videns igitur Luipo oportunitatem

Belgique p. 99.

(226) Muysen hand proenl a Sancto Trudone.

(227) Per annos 1090-1097.

(228) Quod Sigeberto teste factum est anno 1106.

(229) Godefridus de Bullonio, qui tenebat ducatum inde ab anno 1089.

(250) Secundum Martyrologium Sancti Laurentii Leod. obiit die 31 Mai., vid. Chron. Sancti Laurentii Leod. c. 44, n. 61 et Egidium Aureæval. Dies Pentecosten incidit in 1 Jun.

(251) Quod ante annum 1090 factum esse nequit. Cf. etiam Chron. S. Laur. Leod., c. 45.

semper ad confirmandum se in abbacia nostra, circa autumnum et ipse ad imperatorem in Longobardiam profectus est. Nemo me mordeat, nemo michi detrahat, si veritatem loqui ipsa me compellat veritas, ipse animæ meæ timor de mendacio, ipsa Dei per sanctam scripturam comminatio; nam *omne mendacium a diabolo est* (Joan. 11, 24), et *os quod mentitur, occidit animam* (Sap. 1, 11). Historiografi debitum est, nec assentatione, nec amore, nec odio, nec timore declinare; scribam igitur, Deo teste, sicut a multis didici, et ut veracius exquirere a fratribus quoque potui, qui erant apud nos tunc temporis, et qui mecum postea inde ore ad os ista sunt locuti. Sed quid rem profanam verbis juvat multiplicare? Gravissima pecunia Luipo hoc ibi effectit apud imperatorem, ut Obertus factus episcopus Leodinumque reversus et consecratus, secundum Jussionem imperatoris eum consecraret in abbatem Sancti Trudonis. De qua persolvenda illis, quibus constituerat Imperator, et aliis, quibus ipsemet promiserat, multa fœda et illicita placita visa sunt, ipsa etiam die qua indutus fuerat ut consecraretur (252); de quibus honestius est silere quam loqui. Hoc tantum sufficiat, et nimium sit dixisse, quia neque prius neque tunc intelligere potuimus eum secundum Deum intrasse.

12. Qui paulo post gravissime ingemiscens de malis, quæ per eum apud nos acciderant, et conscientiam suam infirmam crebris protens suspiriis, accingere se videbatur ad diluenda peccata sua per multas elemosinas et per suscipiendos pauperes et peregrinos et etiam interdum leprosos lavandos, tergendos manibusque propriis ungendos. Acer quidem erat constansque et intrepidus ad resistendum violentiæ advocatorum, tamquam generose natus de libertate et familia Lovaniensium. In pa-

rentibus vero suis et cura domestica profusus nimis et gloriosus¹⁰⁰, plura victus et vestitus effundebat quam in fratribus, et quæ interdum tolerare non poterant abbatiæ redditus, unde et rusticolas in precariis frequenter nimis¹⁰⁰ aggravabat. Cultor tamen agrorum et nutritor pecorum habebatur strenuus. Quid? Temporalia quidem in manibus ejus prosperabantur, sed de tenenda aut¹⁰⁰ emendanda religione pristinaque morum fratrum qualitate, neque timor, neque respectus aliquis apud eos habebatur. De reparando monasterio et claustro quædam incipienti illi parum succedebat; nam quod memoria dignum sit, nichil inde egit. Quartam tamen illam partem claustrum, hoc est domum tantum quæ est ad occidentem, inceptam per Lanzonem abbatem, ipse consummatam tenuit, et interius sursum et deorsum sine omni cultu reliquit, in qua postea tantas fieri commutationes officinarum vidimus, ut nesciamus quo magis nomine eam appellemus.

13. Quodam vero tempore diebus inessis valde æstuans lassusque de agro reversus, cum vesperum multum bibisset cum domesticis suis, mulum letatus stratoque sanus repositus, media nocte inventus est membris pæne omnibus in eum emortuis, ita ut neque loqui neque movere se posset, deteriusque semper et deterius ageret; vixque utcumque usque¹⁰⁰ ad primum vivens diluculum, tandem expiravit, neque confessus, neque unctus, neque communicatus. Obiit autem¹⁰⁰ Kalendas Augusti, vix post consecrationem suam vivens in abbacia duobus annis, sepultusque est in monasterio nostro. Quo etiam anno prepositus Gerardus mortuus est, prius confessus, unctus et communicatus, sicque tandem in bona memoria ad patres suos in monasterio nostro est appositus.

FINIT¹⁰⁰ LIBER QUARTUS, INCIPIT QUINTUS.

1. Considerata lugubria miserabilisque operis instanti pondere, qui superius heu! ter exclamaveram, nunc septies atque multo crebrius illud idem exclamare in assumenda michi materia opus haberem; nam quæ altius provehor, terribiliores fluctus in faciem michi consurgere video. Igitur¹⁰⁰ defuncto Luipone, per quem ante abbacia¹⁰⁰ et in abbacia navis ecclesiæ nostræ onerosa peccatis nostris in gravissimas Sirtes defluerat, et inexplata Caribdis voraverat quicquid fructus et decoris in domo Dei intus et foris apud nos fuerat, dux¹⁰⁰

Codefridus, qui postea¹⁰⁰ Iherosolimam profectus rex ibi defunctus¹⁰⁰ est, totam abbatiæ nostram suo mancipat servitio. Necdum reparata erant templi claustrique nostræ edificia, sed fratres quasi in tuguriis circa æstuos parietes hæc illacque habitabant; parum apud eos religionis minusque consilii. Inter quos erat quidam Herimannus, nepos superius dicti Herimanni, nobiliter natus et a puero claustrum nostro innutritus, simplexque sine prudentia, tacitus et patiens ad sufferendas injurias, sed obstinatus ad occulæ ulciscendas, facillimus ad

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ gulosus D. ¹⁰⁰ deest 1°. ¹⁰⁰ et 1°. ¹⁰⁰ deest 1°. ¹⁰⁰ A. Domini 1093. *adscriptis Interpolator* 1°. ¹⁰⁰ expliciit 1°. ¹⁰⁰ Anno eodem *superscripsit interpolator* 1°. ¹⁰⁰ abbatiæ 1. 1°. ¹⁰⁰ Lotharingie et Bullouii *interpolator* 1°. ¹⁰⁰ Anno 3. *adscriptis interpolator* 1°. ¹⁰⁰ rex ibi def. *desunt* D.

NOTÆ.

(252) Quod demum factum esse potest post diem 14. Febr. 1092, quo ipse Obertus Leodiensis episcopus consecratus est, teste Chron. Sancti Laur.

Leod., c. 46, in quo etiam hujus Luiponis mentio occurrit c. 47

quibus presumentiam, sed pertinacissimus ad non dimittendum, de liberali scientia insulsus, usu ecclesie suae tantum exercitatus. Hic laicorum suggestionem corruptus et partim eorum, qui propter Leipnensem turrim olim occupaverant, ex dono ducis superius dicti Godefridi providentiam invadit totius abbacie nostrae, sperans sic tandem ipsum et nomen et fructum obtinere posse. Huic dono ¹⁶⁶ fratres vehementissime reclamabant, tum quia ad talem curam enim inutilem esse omnino sciebant, tum quia metuebant, ut event, de promissa ab eo duci pecunia pro eo dono totam vastandam abbatiam. Victi tamen ducis violentia, corrasae est illi modo hinc modo illinc cum maximo dampno ecclesie gravis nimis pecunia. Nam soli nostri homines de Testrebant (233) usque ad 60 marcas inde persolventes, mendicare tandem compulsi sunt, qui prius fuerant divites. Quid singula enumerem? Undecumque fuerit corrasa 100 marcas nescio quantum superexcessit summa.

2. Sic et sic, et sic et sic pauci etiam, qui apud nos tunc erant, fratres summa vivebant inopia, rudi turpiter et famelicis intolerabiliter. Quidam vero ab introentibus monasterium, ut ipsos ore proprio audiri referre, stipem interdum petebant; aliqui eorum, qui a parentibus suis, cognatis et amicis aliquid accipiebant, inde aliquamdiu tenuiter nimis victitabant; aliqui, si quid in libris aut vestimentis haberent, quo patientius carere possent, vendentes, panem inde emebant. Herimannus autem laicorum consiliis serviliter addictus, eorum etiam qui habebantur de stultioribus, nunc apud episcopum Obbertum, qui Henrico Leodii successerat, nunc apud archidiaconos ceterosque aulicos promittendo, dando, mentiendo, voces fratrum pro necessitatibus suis clamantium ad effectum aliquem pervenire non sinebat. Audiens autem quod prevalente adversus imperatorem (234) ecclesia, Herimanno Poppe successerat (235), magno laicorum stipatus agmine, sed nullo omnino sibi de fratribus nostris comite, Mettis ad eum tetendit, et quibuscumque pravis molis solet illud fieri, donum ab eo abbacie ambire cepit. Aderant illi aliqui de nostris fratribus, missi a ceteris, legationemque ecclesie nostrae

A necnon et Leodiensis episcopo Mettensi ¹⁶⁷ canonicam offerebant, simulque et Treverensis (236) litteras, quibus Herimannum, inter minas quidem et verbera direptionemque eorum suorum et vestimentorum, ad abbatem sibi non debere dari constantissime rationabiliterque refutabant. Sed quid? Prevaluit pecunia, prevaluit adversum fratres laicorum malitia. Data est Herimanno hac auctoritate abbatia.

3. Fratres inde reversi, laceri, spoliati et pedites per tam longum perque tam difficile iter, rem per ordinem ecclesie sancti Lamberti episcopoque laicabiliter conquesti sunt et dampna ecclesie, quae ¹⁶⁸ passa per Herimannum fuerat, et majora, quae nunc eam passuram metuebant, suisque victis et vestitus extremam inopiam. Victi tandem sui contemptu et nostrorum miseria etiam illi, quos transversos aliquando agebat Herimanni pecunia, accendunt episcopum ut ad audientiam faciat venire monachus et Herimannum. Vocatur sciel et iterum ac tercio Herimannus, tandemque venire nolens canonica prosecutione excommunicatur et dampnatur. Neque sic tamen cessit ¹⁶⁹. At veritus ¹⁷⁰ episcopum, ne, sicut disponebat, manu militari eiceret eum, oppidum nostrum exivit, et apud villam nostram Hales aliquamdiu multo dampno ecclesie commoratus, transivit ad comitem de Lemburg Henricum nomine (237), majorem tunc temporis advocatum nostrae ecclesie. Sperabat enim per eum se posse recuperare quandoque abbatiam, aut se afflicturum eam, sicut fecit, frequentibus dampnis et multis irruptionibus.

4. Interea ¹⁷¹ necdum cessante discidio, quod erat inter Mettensium episcopum et imperatorem Henricum, imperator partem illam dominicalem, quam Mettensis episcopus apud nos habere videbatur, tradidit in beneficio comiti Arnulfo de Los. Quod indigne ferens comes Henricus de Lemburg, quoniam major apud nos erat advocatus, introivit oppidum nostrum cum aliquantis equitibus, usurpans sibi quod comes Arnulfus in ep. habere videbatur. Adduxerat etiam tunc secum Herimannum, ut in abbacia vi restitueret eum, at fratres tanta unanimitate et constantia spreverunt eum, ut neque signum pul-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁶ dampno D. ¹⁶⁷ deest B. Popponi superscripsit interp. 1°. ¹⁶⁸ quae — majora deest D. ¹⁶⁹ neque cessit deest D. ¹⁷⁰ Leodiensem superscripsit interp. 1°. ¹⁷¹ A. Domini 1094. interp. 1°.

NOTÆ.

(235) Pagus inter fluvios Leck, Waal et Mosam. Ernst. *Hist. de Limbourg* II, 176, 232 conjicit hoc loco cogitandum esse de illis partibus pagi Texandriae quae erant vicine pago Testrebant.

(234) Qui apud Mettenses Adalberonem episcopum constituere volebat anno 1093; vid. Bernoldum ad a.

(235) Quod factum erat tempore paschali anni 1095.

(236) Eigilberti.

(237) Henricus de Limburg erat filius Walrami comitis Arlonensis, qui primus construxit castrum

Limburg, unde postea tota illa provincia sibi deduxit puerum. Accurate de hac familia, quae originem duxit inde a Theoderico I, duce Mosellanorum, disseruit Albericus in Chron. ad a. 1064. Mater hujus Henrici erat Judith, filia Frederici ducis Lotharingie inferioris, qui mortuus anno 1065, teste eodem Alberico, filiae uxorque Walrami reliquerat dominium ultra Mosam prope Leodium. Primus qui post Duchesium, Bertholetum aliosque dilucida commentatione hanc originem comitum Limburgensium proposuit, est Ernst in *Histoire de Limbourg*, tom. II ab initio.

care ¹⁷³ neque divinum officium facere vellent, A quamdiu eum sciebant esse intra septa monasterii nostri aut atrii; terroribus, iniuriis, blanditiis, promissionibus per homines Henrici comitis pulsati frequenter, nullo modo movebantur. Ille vero interim latebat in angulo unius nostri spicarii, ad quem accedentes fautores ejus, homines levissimi et nullius boni inter nostros testimonii sive consilii, animabant eum ad perseverandum in proposito, et comitem Henricum etiam convitiis inflammabant ad vindicandum terribiliter in nos contemptum suum de abbate suo. Interea comes Arnulfus, collecta suorum ingenti multitudine, comitem Henricum aut in oppido nostro occidisset aut dedecorose eiecisset, nisi orantem ita suppliciter per nuntios suos comes Godefridus de Lovanio, qui postea dux extitit, interponendo se illum eripuisset; Cujus conductu sanus evadens, abduxit quoque secum suum abbatem, statimque apud nos et signum horæ tertiæ sonuit, et divinum officium, quod propter eum dimittebatur, fieri cepit. Utraque igitur repulsa comes Henricus gravissime cæcatus, Herimanno apud se collocato, quæcumque de nostris poterat, invadit, dissipat, affligit, suisque ut similiter faciant precipiendo precipit. * Quis referre totum queat, quibus quantisque malis distracta tunc temporis bona æcclesiæ nostræ aut prorsus in perpetuum sunt nobis sublata, aut nimia longaque afflictione nobis amplius pene inutilia reddita? Nam dux ¹⁷³ Godefridus, qui postea rex Iherosolimorum ibidem obiit, nostra sibi quæque erant in Hasbania et in Testerbant ¹⁷⁴ ad libitum servire faciebat; comes Henricus quæ erant circa et ultra Mosam et in Ripuaria et circa Renum; comes Henricus palatinus (258) quæ habere videmur supra Mosellam. Ab illa die invasam nobis æcclesiam de Fonce (259), non longe a Mettensi urbe, nunquam postea rehabere potuimus, quæ adhuc Lanzonis abbatis tempore et longe post adhuc ut nostra possidebatur. Preterea villici nostri et quidam de beneficiatis hominibus ecclesiæ nostræ quicquid eis placuit, quicquid eis melius tunc visum fuit, suis attraxerunt villicationibus suisque feudis, nobis modo volentibus ea recipere offerentes jurare, sua fuisse antiqua legalique beneficii aut villicationis possessione.

* precepit. A. Domini 1095, Henrici in regno quarti, in imperio tertii anno 40, et Othberti Leodiensis episcopi anno 5, Herimanno symoniaci invasore juste ab hac abbazia anno precedenti repudiato, hæc prius famosa abbazia per annos circiter 4 pastore caruit, cujus violentas irruptiones per tyrannos ingestas, qui referre

totum queat? *Hæc ab interpolatore inserta sunt una linea erasa 1°.*

5. Nulli igitur mirum sit, si in gloria et divitiis attenuati hodie humiliter vivimus, cum magis mirandum diligenter attendentibus possit videri, quomodo inter tot loci nostri desolationes vel tantum adhuc relictum est, quod congregatio apud nos esse et abbazia appellari potest. Itaque paucissimi tunc temporis apud nos fratres remanserant, nullus apud eos ordo, nulla religio, utpote qui victus et vestitus necessitate afflicti, fame et frigore pene interibant, et qui neque claustrales officinas habebant, quibus suas necessitates occultarent; tantaque fuerat miseria, tanta desolatio, tanta rerum distractio, ut desperantes plerique vel ipsum nomen abbatiæ loco posse remanere, satagere viderentur ut clericorum prepositura fieret, et sex aut octo sub se clericos haberet. Inter hæc et cætera innumerabilia mala, cum pæne ¹⁷⁵ jam annullata esset nobilissima illa et famosa quondam abbazia nostra, tandem misericordia divina tetigit corda Leodiensium, habitoque simul frequenti colloquio, carperunt viscerabiliter tractare, quomodo desolata et pene adnichilata abbatiæ subvenire possent. Sed quoniam temporale bonum nostrum ad Metenses, curaque animarum tantum pertinet ad Leodienses, erant aliqui inter eos, ut plerumque fit, qui ad subveniendum nobis non multum erant attenti, dicentes hoc tantum ad eum pertinere, cui debebatur annalis redditus nostræ æcclesiæ, Leodiensesque non debere nobis abbatem donare, sed tantum ordinare. E contra sapientiores et religiosi asseriebant canonicè hoc posse facere Leodiensem æcclesiam, ut, quia cura animarum et consecratio abbatis ad eam pertinebat, et Metensis æcclesia nobis subvenire non poterat propter tribulationem suam, Leodiensis æcclesia abbatem æcclesiæ curæ suæ provideret atque ordinaret, ita ut nichil ex his quæ debebat Metensi detraheret; non enim esset leve ferendum tantum locum, tantum nomen, tantum quondam honorem negligentia Metensium annullandum esse ab æcclesia Leodiensium.

6. Querebatur igitur diligentissime si quis superesset de filiis nostræ æcclesiæ, cui idonee comulitū D posset cura subveniendi matri suæ. Aium: fratres nostri necnon clerici et laici, qui cum cognoverant, quod Gande in monasterio sancti Petri moraretur (240) unus de nostris fratribus nomine Theodericus, qui a loco nostro recesserat sub contentione abbatum Lanzonis et Luiponis. Hic si posset inde ex-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷³ facere D. ¹⁷⁴ Lotharingie et Bullonii *superscripsit interp. 1°.* ¹⁷⁵ Testebrant 1. ¹⁷⁶ i. p. 1°.

NOTE.

(258) Obiit 12 April. 1095. Cf. Crollius Erlanterte Reine der Pfalzgrafen, p. 154, et adnotationem Lavalleyi in Ernst Hist. de Limb. II, 175.
(259) Ponce in sinistra ripa Mosellæ meridiem versus a Mettis.
(240) In hoc exsilio composuit librum De vita

sancti Trudonis hortatu Gerardi, quod opusculum ipse in præfatione *pignus ab exsilio angustia destitutum, et exsulatus libellum* appellat, vide eum apud Sorium VI, 543, et quæ dedit Chesquier V, 7.

trahi, idoneus illis videretur ad regendum abbatiam, quoniam Theutonice et Gualonice lingua expeditus, liberalibus artibus egregie eruditus, in prosa et versu nulli esset suo tempore secundus, dulci et altissona sonorus vocalitate, brevis sed pulchra persona meliisque ætate; qui etiam fratrum suorum infirmitatibus melius sciret compati, tamquam a puero illis connutritus, et qui viderat et audierat mala quæ passi erant in suis tribulationibus. Quid plura? Gavisus est inde episcopus Obbertus et ecclesia Leodiensis.

7. Electum igitur a fratribus cum necnon clericis et laicis vix tandem de cœnobio sancti Petri Gande litteris et missaticis suis abstrahit, et ductum secum Aquisgrani facit eum accipere donum abbatie nostræ de manu imperatoris, sicut mos erat tunc temporis. Hoc ideo per manum illius factum est, quia imperator, quicquid beatus prothomartyr in partibus nostris habere videtur, suo juri mancipaverat, propter Popponem episcopum Metensem, qui episcopatum absque dono et consensu imperatoris obtinebat; adhuc enim imperator hoc in toto regno suo jure

antiquo possidebat, ut absque dono ejus nullus in eo constitueretur episcopus. Nunc autem, quoniam, ut dixi, Poppo absque dono et voluntate imperatoris episcopatum Metensem intraverat, et hac de causa imperator quæ sunt apud nos beati prothomartyris suo juri mancipaverat, necessitas hoc fecit, ut de manu imperatoris baculum de abbatia nostra reciperet, ne longa inter imperatorem et episcopum decertatione locus noster miserabiliter desolatus interiret. Quamdiu ergo Aquisgrani erat, eunti illuc et moranti ibi episcopus obsonium illi dabat; inque suis expensis reducens eum Leodium, tandem ¹⁷⁶ secum tenuit, donec ordinatum ad abbatem per semetipsum ad nos adduceret, et loco abbatis posito fratribusque et populo commendato, omnibus diebus vite suæ consilium et auxilium suum ei in auribus omnium presto fore promitteret, dummodo strenue agens de loci recuperatione propter nimiam ejus desolationem non desperaret. Datus est ei baculus 3 Kalend. Februarii Aquisgrani, consecratus est in abbatem et sacerdotem Nonas Martii Leodii, anno ab incarnatione dominica 1099.

EXPLICIT LIBER QUINTUS, INCIPIT SEXTUS.

1. Cum ¹⁷⁷ varias abbatum commutationes post obitum abbatis Adelardi secundi retulimus, certam annorum seriem propter violentias eorum et frequentes ejectiones et regressiones singulorum nequaquam tenere potuimus. Nam ubi nullus legitimus ordo succedentium sibi abbatum servabatur, sed quam citius quisque poterat emulum suum eiciebat, isteque quam minus poterat illum preesse sinebat, observari facile certus annorum numerus non potuit de singulis, maxime, etiam si posset, cum familiari semper nostris negligentia nemo erat qui operam impenderet. Superius igitur repetens ab obitu scilicet abbatis Adelardi secundi usque ad introitum abbatis Theoderici in abbatiam annos continuabo, et quod aliorum interpositorum scisma dirupit, per duos istos renodare studebo, notatis ex obitu alterius et alterius introitu annis incarnationis Domini. Abbas Adelardus secundus obiit a. 1082 incarnationis dominicæ, abbas Theodericus introivit abbatiam a. 1099 ¹⁷⁸ ejusdem incarnationis; fuerunt igitur ab obitu abbatis Adelardi secundi usque ad introitum in abbatiam Theoderici abbatis 17 anni, quos inter se compleverunt, iste plus, iste minus, Lanzo, Luipo, Herimannus et aliter Herimannus de abbatia contententes, et nullum certum tempus invicem habere permittentes.

2. Anno igitur ab incarnatione sempiterni principii 1099; post longas et diuturnas mortes, quibus a

domno abbate Adelardo secundo usque ad ea tempora de ecclesia sancti Trudonis omnis viciaria desperaverat, quidam Theodericus, ejusdem loci antea nutritus, ad eandem ecclesiam regendam a domno Obberto episcopo et primis Leodiensium, tertiis jam missis litteris, a Flandria monasterio sancti Petri Gande tantum est revocatus, nescio magis an coactus, et Nonas Martii presbiter et abbas loci nostri consecratus. Quantum desolationem intus et foris invenerit, crede michi, o qui hæc legis, quia nulla vi ingenii possum exprimere nullaque facultate exponere, sicut veritas se habuit. Nam de toto monasterio præter turrim nichil tectum habebatur, quin interioribus parietibus collapsis, exteriores vastissime patebant, continentes in medio vilissimam capellam supra sanctorum Trudonis et Eucherii sepulchrum. Nostri autem post combustionem templi, cum sanctuarium, stante adhuc armissime muro fortissimo, facili sumpu possent cooperuisse, totum ¹⁷⁹ potius funditus diruerant, et majus stulta temeritate orbitum, voluta jam cripta, usque ad fenestras cancelli illud produserant. Ad quod opus ferventissime accinctus domnus abbas Theodericus, brevi tempore quicquid est superius a fenestris cancelli pulcherrimo opere consummavit, duobusque pilariis cum superstantibus illis parietibus juxta chorum edificatis, totam illam partem monasterii, quæ est ab arcu supra sepulchrum sancti

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁶ ibi addit D. ¹⁷⁷ dum 1° post D. ¹⁷⁸ Eodem anno Godefridus de Bullio, dux Lotharingie et princeps Hierosolymorum, obiit, post quem Henricus imperator anno sequenti ducatum Lotharingie Henrico comiti Lemburghensi contulit. Hæc ex Sigeberto ab alia (tertia) manu in margine adjeta sunt. ¹⁷⁹ Quidam ex intrusis abbatibus superscripsit interpolator 1°.

Trudonis ad partem orientis, cœmento plasmavit, A calce dealbavit, fenestris vitreis decoravit, calatura continuavit, tectumque superius pavimento linivit inferius; similiter et criptam, quam volutam tantum invenit, cæteris omnibus que deerant consummavit, atque in honore beati prothomartyris Stephani principale in ea altare dedicari fecit¹⁶⁰. Anno ab incarnatione Domini 1102¹⁶¹ de vilissima capella supra sepulchra beatorum Trudonis et Eucherii introduxit nos in eam criptam cantare. Quæ dies visa est nobis et fuit immensæ lætitiæ, cum in ea jam inciperemus secundum ordinem et orationes facere et in choro stare et ad altare procedere, quod nullo modo poterant prius fratres per multos annos in angustia capellæ. Nam ab ea die, qua vetus monasterium dirutum fuerat et novum combustum atque discissum, inter cæteras etiam desolationes et calamitates, quæ fratribus accidisse superius retulimus, ordo et disciplina prorsus abolita fuerant, maxime loci positura deficiente, in qua teneri possent.

3. Positus igitur est unus de fratribus antiquioribus, vix pre senectute se ipsum valens regere, custos puerorum, qui stantè adhuc veteri monasterio videbat disciplinam dõrni et ordinem fratrum. Itaque paulatim cœperunt reviviscere quæ erant religionis, et frequent in capitulo collatione abundantius prospicere. Postquam vero eduxit nos de cripta in chorum pulcherrimum et in partem illam monasterii, quam partim edificaverat, partim reformaverat a sepulchro beatorum Trudonis et Eucherii usque in finem operis versus orientem, cum augmento lætitiæ cepit et religio augmentari et fratrum numerus aliquantulum crescere. Hoc autem vehementissime impediebat, quia officinas (241) claustrii fratres paucissimas atque illas vilissimas habebant partibus illis, quæ sunt ad orientem et aquilonem, non habentibus nisi tantum sepem nudam et vilissimam, quæ non modo hominibus, sed et canibus et porcis indifferenter pervia erant. Pars illa claustrii, in qua sedentes fratres ad lectionem conventum suum silentio vel loquendo modo tenent, medio intertextæ pariete tantum cooperturæ habebat, sub qua fratres capitulum suum faciebant, dimidiumque superextantis dimi hi necdum coopertum ex varia aeris intemperie fratribus ibi sedere volentibus multam molestiam tam æstate quam hyeme faciebat. Refectorium fratrum ac dormitorium domus illa una erat, quæ ad occidentem pars quarta claustrii esse debebat, intertextæ nichilominus pariete, habens

A subtus scolam puerorum, cellarium, domum infirmorum. Sed, ut superius dixi, sine aliquo cultu erant omnia; tectura nulla ante officinarum istarum ostia, iugeque lutum hyeme et molestia grandis intus pluvix, nivis, grandinis et boreæ, nichilique obstaculi quo prohiberetur quodvis animal accedere.

4. Domus infirmorum neque die habebat ignem neque nocte lumen, nisi fratres in ea jacentes undecumque sibi, interdum etiam ex viem et vestitu suo, ca¹⁶² procurarent. Sed neque in dormitorio lumen erat, fratribus tota nocte in tenebris jacentibus et per tenebras ad matutinos euntibus. Quid quidem erat gravissimum eis, quia de illa parte domus in qua dormiebant, oportebat eos per tenebras B transire partem aliam in qua resiciebant, atque inde exeuntes sub tectura partim lignea partim straminea, utraque vero senivuta, iuxta murum monasterii palpando frequenterque ruendo aut offendente fre omni nocte ad matutinos, et de matutinis similiter per tenebras redire. Infra matutinos si quis fratrum aut puerorum volebat aliquando exire ad necessaria nature, dum timeret tenebrarum horrorem longique¹⁶³ itineris luteam difficultatem, magnam interim sustinebat naturalis necessitatis injuriam. Hyemali tempore lecta fratrum aspergebantur nive densissima, surgentesque ad matutinos sicut se albicantes nive super vestimenta sua inveniebant, ita et revertentes tota lectisteria sua. Propter C communem quorumlibet accedere volentium importunitatem nichil tute servare poterant de lectisteriis suis in dormitorio, nichilque de his quibus serviebatur mensæ eorum in refectorio; qua necessitate habebant qui habere poterant pro lectis ligneis arthas seratas, in quibus surgentes lectisteria sua obfirmabant; qui vero habere non poterant, frequentes molestias de vestimentis suis a turibus sustinebant. In refectorio autem post se in muro fenestras diligenter seratas habebant, recondentes in eis mappulas suas, cultellos, ciphos et quæ supererant eis de mensâ, quia non habebant quibus necessitatibus suis succurrerent, nisi ex ea substantia, quæ aut supererat, aut quam ori suo subtrahabant; ad elemosinam nichil inde aut periodicum dabatur.

5. Transitus trinus sexus utriusque erat, plurimum vero ad missas mane per eum locum, quem tunc appellabamus et nunc habemus conventum, et frequens in eo cum fratribus fabulosumque laicorum et clericorum usque in noctem colloquium. Si

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁰ Anno eodem 1100. 3. Kal. Oct. annotavit interpol. 1°. ¹⁶¹ dedicata est cripta nostra a domino Obberto episcopo Leodiensi. ad instantiam domni Theoderici, qui hæc verba desunt in utroque codice 1 et 1'; at in illo manus sæc. XIV ea in margine adscriptæ; leguntur etiam apud D. ¹⁶² sibi repetunt 1. 1'. ¹⁶³ longique — difficultatem desunt D.

NOTÆ.

(241) Cubicula, in quibus servabantur quæ ad singulorum monachorum victum reliquosque usus pertinebant.

quā potens persona, ut frequentissime assolet, A hospitari apud nos voluisset, fratribus hæc illacque misere panem suum manducantibus, ipsā in refectorio ad mensam fratrum discumbentibus aut si prior esset elementiorque aer in medio præli. Milites usque ad ostium refectorii sive ad medium conventus equitantes ibi descendebant, nullamque reverentiam, non dicam monachis, sed ipsis quoque sanctis locis exhibere usque ad noctis medium curabant. Testor Deum, quia digne non possum os meum stilumque miseræ applicare, quo tantam majoremque miseriam fratrum, secundum quod audivimus maximaque ex parte ipse vidi, fideliter valeam referre.

B. Vir autem bonus, scilicet domnus abbas Theodericus, noviter hanc Iherosolimiticam nescio an magis B hylonicam desolationem ingressus, cum omnia simul invenisset corruisse, omnia simul et repente non poterat erigere. Verum, ut superius retuli, ad monasterium reprimendum et animo intendebat, et studio infatigabili acringe auro. Qui dum facilli oris gratia contionaretur diebus paschæ sive pentecosten in ecclesia beatæ Mariæ ad populum, frequenter eis dicebat decem aut duodecim plusve minusve marcarum ad monasterii reparandi auxilium. Ubi occupatus minus intendebat ad claustrum, tamen quam cibus potuit in domo infirmorum, in dormitorio, in cella abbatis, in cripta, ante altare beati prothomartyris lumen constituit de ecclesia de Corbece (242), disponendum per manus custodis ecclesiæ de marca et dimidia census ejus, constituens custodi marcam ad luminare, preposito vero dimidiam ad prebendam fratrum, quæ prius non persolvebat nisi 5 tantum solidos. Similiter de censu ecclesiæ de Stades constituit custodi 5 solidos ad luminare, quæ amplius non persolvit. Elemosinâ pauperum prorsus abolitâ 6 cotidie constituit siligineos panes dandos de decima de Brustemia, quam redemit positam in vadio pro 10 marcis. Molendinum de Moyse cum auferre prorsus non posset viro potenti, qui dicebat se illud acqui isse pro censu 5 solidorum singulis annis, et quod plus valebat, accepisse in beneficio de manu abbatis Lanzonis, multis sumptibus, multis laboribus eo produxit, ut ferro inde sublato paulatim decidendo annullaretur, et præter aquam et ripam nec vestigium molendini ibi relinqueretur; quod usque ad nos ita permansit. Alia plura molendina redemit, quæ gravissima pecunia invadiata aut beneficiata dicebat sibi frons maligna nostrorum feneratorum.

7. Ad missæ suæ ornamentum reponendum scrianiola duo tali operi convenientia fecit, suoque studio amictum magno aurifrigio (243) et longo ornatum, albanque laqueum a collo aurifrigio factum, et

nodum undè affigebatur ex auro et margaritis pulchre habentem compactum, in eis acquisivit. Similiter et cingulos duos, unum de nigro bonoque pallio latum satis, aurifrigio latitudinis trium digitorum in fine decoratum, alium de pallio varii coloris valde bonum, a nodo ante ventrem cingentis eum, filis aureis usque ad summitatem operose multum crasseque undique contextum. Sed et balteum et calicem cum patena argenteum, intus et circa oras exterius deauratum, pixidem argenteam, similiter et argenteam acerram vasque argenteum ad vinum, trium firtonum (244) pondus habens; thuribulum quoque de cupro deauratum, catenulas argenteas habens; pelvulam simulacro bestiolæ caudatam de cupro factam ad suscipiendam aquam manuum lavandarum, intus habentem imaginioles argenteas fusili opere calatas; tresque lucellas, unam sternendam super altare, aliam sub fibro, tertiam ad tergendam manus. Crucem quoque cum crucifixo et pede quatuor evangelistarum imaginibus operoso, utrumque de cupro sed deauratum. Columbam etiam cupream, auro tamen superius argenteo variatam, continuentem aquam ad opus manuum. Casulam de nigro pallio circa collum et a collo usque ad pedes ante ventrem aurifrigio lato ornatam; cappam similiter de nigro pallio pane eodem, circa collum et super cristam capiti aurifrigio ornatam, ante pectus habentem plus quam palmæ unius longitudinis, aqua longitudine et latitudine, aurifrigium, neque tantum aurifrigium quam rem filis aureis desuper solis sine contextam, in medio habentem gemmulam bullula circumclusam. Hæc omnia ad officium missæ suæ et ad ornamentum ecclesiæ proprio studio de novo acquisivit. Redemit quoque cappam unam albi pallii valde bonam, thuribulum quoque argenteum appendens septem marcas, quod postea cum prestisset archidiacono cuidam nomine Alexandro cum pallio uno optimo, quod ipse quoque emerat, et calice argenteo, nunquam rehabere potuit quæ ita usque hodie nostra ecclesia perdidit. Pallium quoque unum, quod sulcit ad majus altare cooperienturâ, emit totum novum, et de spisso pallio purpurei coloris, pallentis tamen, in grandisculis rotis imaginibus bestiarum variatum. Hoc hodie quoque penes nos habetur.

8. Fratres quos invenit benigne fovit, et quot et quos potuit addidit, multa perpressus ab his, quos necessitate minoris sibi numeri de aliis claustris exentes suscipere cogebatur, invectibus in illam frequenter maligne semper loquacibus in nos nostris oppidanis, quod tante fructum abbatiæ octo aut decem tantum fratres consumerent, non attendentibus neque veteri malicia caritatis suæ considerare volentibus, ad quantum paupertatem devolvissent ab-

NOTÆ.

(242) Corbeck ad Dylam in Brahantia.

(243) Gallis orfroi, broderie, limbus aca pictus, coloribus, auro argenteove distinctus.

(244) I. q. fertio, Gallis olim fertin, Germanis vierling, est quarta pars marce.

constructa p̄tibus reus posses adiudicari, frequenter ad eum conclusum in cella introibant, lethargicumque cerebrum ejus fetido adulationis suæ oleo implestantes, interim læcatricæ (250) suæ sic eum eo satifaciebant. Tota autem abbatia et maxime monachi ad domnum abbatem Theodericum humili fidelitatis obsequio et piæ obedientiæ oculo respiciebant, ejusque anxietatem amaro satis animo desidebant. Sequenti igitur die cum domnus abbas Theodericus vocante eum episcopo Obberto Leodium venisset, injuriam suam, persecutionem, rediviui Symonis superbiam, invasionem in auribus episcopi ecclesiarque beati Lamberti exposuisset, non eos tantum mesta compassione sustulit, sed et ipsam totam civitatem merore quidem maxime obnubilavit. Erat enim tam clero quam populo et monachis gratissimus, multa literarum sciencia et egregiæ vocis júbilo acceptissimus, tum placidissimis moribus et vultus hilaritate serenissimus.

15. Non tamén prout dēeret dignitatem disciplinæ et nominis Leodiensium, cito vindicatum fuit tam grave lætius in presumptorem impium. Sed nec mirum. Bona eis ventis indulgemus, dum necessitatem temporis et eorum angustiam respicimus. Erat enim tunc non parva turbatio, non in ea tantum ecclesia, sed et in toto episcopio, et unumquemque non modo respuplicæ, sed familiaris quoque sollicita urgebat occupatio. Sicut superius tetigimus pro recuperando extortū sibi regni statu imperator Henricus ibi anxie insudabat; et quia crudeli odio et gravissimis dissidebant inimicitis episcopus et Henricus dux, simul quoque Namucensis comes Godefridus (251) et idem dux, eos prius ad pacem et concordiam revocare imperator maxime laborabat, ut postea robur pacis eorum et concordia esset ei spes et causa victoriae. Quatuebantur etiam muri lotius civitatis et ecclesiae undosa imminens belli formidine, quia ferebatur, verumque erat, filium Imperatoris Henricum nomine in manu robusta et indignatione maxima ad civitatem obtinendam properare (252).

16. His malis intercurrentibus, quo puplicæ familiarique rei suæ unusquisque, prout necesse sibi videbat, consulit attentius, eo de nostra disponitur satis quam expediret nobis negligentius. Semel tamen¹⁹¹ atque iterum vocatum eum (253) episcopus tandem excommunicat omnesque ejus complices, precipiens archidiacono suo Alexandro, ut eum de cæminata abbatis atrioque suo eliminet. Sed ille

A omnino neglexit; qua causa, quo animo, ipse videtur. At dux non immemor injuriæ contemptusque sui in Herimannum¹⁹², arma copiasque suas in furore et indignatione magna adversum nos colligit, ut die data, quoscumque de nostris ad dedicationem sui Belis compellere non posset, eorum carnes in ejus sacrillicio victimas propiciabiles faceret. Sed comes Gislebertus, qui reconciliati sibi fidelis tunc adiutor existerat domni abbatis Theoderici, conducto sibi comite Lovaniense Godefrido, qui non multo post dux extitit (254), virilliter ei restitit, omnemque conatum Henrici, licet dominus sui, dum accelerare non auderet, irritum fecit. Nec multo post domnus abbas Theodericus reversus est de Leodio ad cænobium nostrum, grandi ferens patientia conclusum in cella sua emulmi sumi.

B 17. Jamque dies imminabat, qua comes (255) Flandrensium imperatori occurrere Andeguerp debebat. Quo dum imperatori profisceretur, contigit eum habere per locum nostrum transitum, atque in cella abbatis, qua non sani consilii frater ille habitabat, nocte una hospitium. Qui dum cellam omnino non auderet imperatori contradicere, si vero ab ea egrederetur, nullum sibi ulterius patere regressum formidaret, in cellarium sub cæminata descendit, ibique tota illa nocte mansit, ut factò mane, cum imperator viam suam profisceretur, ipse ex inferioribus abditis prodians ad obtinendam cellam regrederetur. Sed quidam de pueris nostris, qui nocte illa imperatori ministraverunt, fratrum nostrorum consilio prestruentes ei adium, in cella regredi non permiserunt, nichil tamen contumeliæ aut virium ei ejusque satellitibus intulerunt. Cumque sibi interceptam introeundi facultatem intelligeret, et se quasi in sepulchro, cellario illo scilicet, a pueris nostris suffocandum omnino formidaret, de lacu, in quo se ipsum male dampnaverat, novus quasi terrigena ad invisam sibi lucem per aliud ostiolum tandem erupit, et magnum spectaculum populo factus platearumque pueris, ad unam forensium domum homo sine honore, monachus sine pudore proripuit, aliquotque dies ibi faciens, sabbato sancto dominicæ resurrectionis iterum ad ducem transivit. Qua peste eliminata sentinaque ejecta de navi nostræ ecclesiae, mox, quia erat hora tertia, sonuit, et post tot luctuosos dies, quibus chorus noster siluerat, nos jam posse licenter divinis ora aperire laudibus grandis leticia fuit. Nam nostrum monasterium et parochia foris tandem ab episcopo

VARIAE LECTIONES.

¹⁹¹ deest 1°. ¹⁹² Herimanno 1°.

NOTÆ.

(250) Est incontinentia; læcator est homo gulosus, inconiueps; Belgis *lecker*, Gallis *lichard*.

(251) De hoc vide etiam Chron. Sancti Pantaleonis apud Eccardum I, 923.

(252) Henricus V, ante pascha 1106 jam certior factus de Henrico duce Lotharingie et Obberto episcopo Leodiensi imperatoris partes tuentibus, in ipsam Lotharingiam profecturus erat; cf. Ekkehard.

Uranglensis ad h. a.

(255) Herimannum.

(254) Qui ipso anno 1106 Lotharingie Inferioris ducatum Henrico de Limburg ereptum accepit teste Sigeberto.

(255) Robertus II quem vocant Hierosolymitanum; regnavit a. 1097-1112.

in danna posita erant, ut in eis nemo cantaret, donec de cella abbatis et de tota curia et atrio Herimannus exiret.

18. Quod cum nunciatum fuisset duci Heynrico — forte enim ipse eadem hora per forum nostrum transibat — ira incredibili exarsit, dolore intolerabili infremuit, et nisi hanc suam in exemplum omnibus injuriam vindicaverit, cum obstatione et horribili quorundam anathematizatione esuque omnia dicere morti exterminatioque crudeli devovit, ira igitur vehementi furorque ingenti necnon et indignatione non minima in nos et nostra exardescens, contemptum sui abbatis eorū gravius apposuit, totumque se statim in nostram nostrorumque vitam periculum, quam substantiæ tam membrorum quoque detrimentum dissolute nimis accinxit. Jamque nulli nostrum parcere, inter monachum et clericum, clericum et laicum nequa¹⁰⁰ quicquam discernere, crudeliter persequi, bestiali furore in nostros et nostra sevire, ut nullius nostrum misereantur suos omnes suppliciter orare, obsecrare, terribiliter precipiendo precipere. Tum si illos de nostris possent arripere, quomodo sine compassione decernebat suspendere, quibusdam oculos effodere, istis nares truncare, aliis manus amputare, aliis pedes abscidere, nonnullis crura continuere. Quibus vero misericordem atque humaniorem se exhibere volebat videri, eos diu carceratos tandem precipiebat gravissimo urgenti pondere debere redimi. Et certe illi longe se bestiores cæteris reputabant, qui nichil aliud se perire quam pecuniam metuebant. Erat igitur omnibus grandis formido, pavor et tribulatio, mentis habitudo, membrorum dissolutio, genuum collisio, cum nulli nostrum extra oppidum pateret aliqua via sine vitæ periculo, membrorum aut substantiæ detrimento. Sed et comitem Gislebertum, quia pro nobis se illi opposuerat, in tantum odio habebat, quod eum de infidelitate palam argueret, et hereditario propter hoc privare beneficio furibenter laborabat. Erant etiam tunc nobis adhuc Coloniae pithres cartæ vini, quas statim fecit suis usibus obfirmari.

19. Hæc aliæque plurima quæ nobis cotidie ingerebat mala — nam et villicis¹⁰¹ omnibus interminatos terribiliter fuerat, ne in quovis nobis responderent — domni abbatis Theoderici animum graviter afflicebant, et illud multo amari, quia audiebat eum velle beneficiare suis satellitibus quæ nobis juxta Mosellam nec non et in Testebant¹⁰² obaudiebant. Quod si semel in tam tempestrosa tempestate contingeret, aut vix aut nunquam ea amplius ecclesia nostra reciperet, et vinum et pisces ulterius abbacia nostra non possideret. Immensus igitur dolore

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ eque 1. 1°. ¹⁰¹ nostris addit D. ¹⁰² Testebant 1. ¹⁰³ Eodem anno Dom. 1106 mtrudō Henrico imperatore tercio ducatus Lotharingie abjudicatus est Henrico Lemburgensi advocato nostro *interpolar* 1°. duabus lineis erasis.

NOTÆ.

(256) In placito Wormatiæ habito diē Pentecostes testibus Ann. Hildesh.

et metu affliciebatur, metuens etiam et nimium sollicitus ne in tanta turba quisquam propter eum occideretur, carceraretur, spoliaretur. Sed cum sub hoc curarum sollicitudinumque onere importabiliter premeretur, fuerunt quidam ex amicis ejus cum duce, qui videntes angustiam, oppidanorum periculum, ecclesiæ intolerabile et irrecuperabile dampnum, mediante pecunia conabantur adhuc eum ab his malis quæ cogitabat in nos revocare. Vix tandem argenteo malleo enollita est nigri silicis duritia, exceptoque comite Gisleberto, annuit ut pacem habeat abbas noster et tota ejus ecclesia. Sed re perlata tandem ad dominum abbatem Theodericum — nam novit Dominus, se nesciente hoc prius ab amicis agitabatur — nulla ratione, nullo consilio, nulla persuasione, nullo timore adduci potuit ut acquiesceret, nisi res ecclesiæ quas impedierat prius ab omni impedimento dux enodaret, et comitem Gislebertum oppidanosque omnes, quibus propter eum molestus fuerat, in firmam pacem gratiamque suam revocaret. Quod miro inedicibile labore ab utraque parte tandem concessum est. Ipse presens istis interfui, et pro explendis feriis sexta parasceve Domini, die una Leodium equitavi, et multum ibi moratus pro hoc negotio, ipsa redii, et statim rescedens cum domino abbate iterum Leodium abiit. Peracta est ibi pacta prius pecunia, comiti Gisleberto reddita est ducis gratia, oppidani liberati sunt a timore, res ecclesiæ eo jubente prorsus sunt expeditæ. De Herimanno vero inter ducem et dominum abbatem hoc tandem dilinitum est, ut si cognoscens reatum suum ad satisfactionem et penitentiam venire vellet, misericorditer reciperetur, probataque ejus humilitate et obedientia, secundum ejus animi infirmitatem contumescere ei dominus abbas non dedignaretur. Sed inveterata miserandi hominis malicia humiliari nullo modo ad satisfactionem et penitentiam potuit, sed id quod fuit permansit, et quod non erat assumpsit.

20. Ex hac ducis oppressione et Herimanni invasione gravissime afflicta elanguit diu ecclesia nostra. Calix aureus nescio quanti ponderis cum patena, quem ipse dominus abbas Theodericus acquisierat, hac necessitate irrecuperabiliter venditus est, silva in Kircheym excisa et vendita, substantia alia multum attenuata, quodque magis dolendum erat inagisque defendendum, totum opus monasterii intermissum usque ad obitum ejus deperibat. Dei autem faciente judicio eodem anno abjudicatus fuit Heynrico ducatus¹⁰⁴ (256) et datus comiti Godefrido de Lovanio, causa existente, quia eadem septimana scilicet feria quinta, quæ fuit cæna Domini, pugnaverat contra filium abdicati imperatoris Heynrici

batiam furor mobilitatis eorum et contentio inter se abbatum factione eorum, et quanta consumenda essent in reparando monasterio, claustro et appendiciis eorum. Hac, inquam, male loquacium et maligne detrahentium necessitate compulsus, cum plures de suis fratres non haberet, et aliunde venientes monachos ignotos susciperet, multa et dampna et injurias sustinuit frequenter, talibus nullum ordinem servare volentibus, et cum de nuditate sua revestiti et de famelicitate sua refocillati essent, aut molestissime nobiscum commanentibus, aut cum dampno et ¹⁰⁵ injuria et ¹⁰⁶ detractioe nostri tandem a nobis effugientibus. Vidi ipse intra quinque aut sex annos de talibus 17 a nobis recessisse, revestitos apud nos a planta pedis usque ad verticem integra veste. Studium et laborem ejus circa emendam aëcclesiam nostram intus et foris, et quantum sub eo profecerit, longissimum esset enarrare, cum tamen nunquam defuissent interim ei tribulationes et persecutiones ab eis, de quibus aliquid hic modo volo referre.

9. Primo tempore introitus ejus in abbatiam gravissimus persecutor fuit ei comes Gislebertus de Duraz (245), advocatus noster, quem nunquam potuit placare, nisi dampnosa aëcclesie pecunia pro eo intercurrente. Preterea Heynricus de Lemburg, major noster advocatus, supradictum illum Herimannum, qui per violentiam non potens abbatiam nostram quam invaserat tenere, ad eum patrocinii causa confugerat, frequenter super domnum abbatem Theodericum in oppidum et usque in cellam abbatis introducebat, volens libentissime in abbatia eum confirmare, si et fratrum consensum inde prius habere potuisset, et fidelibus aëcclesie fidelitatem extorquere suo Herimanno. Sed fratribus constantissime illi pro domno abbate Theoderico in faciem resistentibus, atque adeo ex auctoritate Leodiensis episcopi, ut quamdiu Herimannus aut in cella abbatis aut quoquam in toto oppido nostro esset, divinum officium in aëcclesia nostra non fieret et nulla campana sonaret, cum multa tandem confusione et in nos et nostra indignatione recedebat, suumque iterum Herimannum in malum nostrum recipiens custodiebat. Jesu bone! quando totum dicerem, aut quomodo totum dicere possem malum

et dampnum, quod per hos duos sustinuit ecclesia nostra ¹⁰⁷?

10. Accidit interea turbato vehementissime regno et sacerdotio, ut Heynricus tertius Romanorum imperator augustus, traditis filio eque vocato Heynrico imperialibus insignibus (246), abjctusque a regno iterum regnare moliretur. Cujus maxima spes tunc temporis esse videbatur iste Heynricus comes de Lemburg (247), dux ¹⁰⁸ modico jam ante creatus (248). Quæ res prope exterminium debuit esse ecclesie nostræ, quia, cum tunc temporis non tam dux quam rex esse videretur, utpote qui regis erat patronus factus, non erat rex, non erat episcopus, non amicorum quisquam, qui auderet nos contra tantum tyrannum juvare; maxime pravissimis quibusdam de oppidanis nostris et hominibus de factione Luiponis et Herimannorum factionissimis ad hoc cotidie illum instigantibus, et in fornacem ardentissimam illius male suggestionis suæ oleum, picem, adipem, resinam et omnia instigationum fomenta congerentibus, ut suum Herimannum in abbatiam nostram restitueret, Theodericum ejiceret, modo venisse ¹⁰⁷ tempus ¹⁰⁹, in quo hoc liberrime facere posset; faceretque eum benedici, cum non auderet unquam episcopus contradicere ei, quem et introduxit, sed fratres non amplius quam antea inducetera ad suam voluntatem potuit. Relicto tamen eo cum custodibus sibi familiaribus in cella abbatis, abiit, multa vastatione facta in curia nostra et in claustro de rebus victui vestituique nostro preparatis.

11. Interim dominus abbas Theodericus secesserat ad castellum comitis Gisleberti Duraz, timens sibi, si tyrannum illum expectasset, de vita. Quo una parte oppidum nostrum egrediente, ipse (249) alia ingressus est. Testor Deum omnipotentem, quia nisi ipse oculis vidissem, et præ magnitudine leticiæ genitum eorum querelosa et suspiria auribus hausissem, non facile mihi, sed neque ipsi cui fiebat, posset persuaderi tantus affectus, tanta erga eum populi devotio sexus utriusque, diversæ etatis. Ipse e converso quam acclini vultu, quam modesto ore humiliari, quam profusis lacrimis, quam humectis genis tota facie irrorari; fiebant illi præ nimia qua eum ardebant caritate, fiebat ipse præ maxima qua se ipsum metiebatur humilitate. Tam triumphall

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁵ aut 1°. ¹⁰⁶ sequitur hoc loco in 1 folium vacuum, desiderantur igitur omnia usque ad verba in c. 13 malorum recordatione populus etc. Recentior manus quæ in margine superiore foliorum numeros apposuit, relicto folio vacuo a XXV ad XXVII transit; itaque minime a librario hæc omissa sunt, sed folium postea casu quodam excidit, aut potius, ut videtur, excisum est, quod inde quoque conjici potest, quod vacuum folium non cum quaternione coheret, sed postea insertum est. ¹⁰⁷ Lotharingie superscripsit interpolator 1°. ¹⁰⁸ utilissimum D. ¹⁰⁹ adesse addit D.

NOTÆ.

(245) Duras hand procul a Sancto Trudone. De Gisleberto comite vide supra IV, 9; pater ejus Otto inter annos 1090 et 1099 obiisse videtur. Si fides est Vitæ Arnulfi episcopi Suessionensis, Otto ille fuit frater Arnulfi comitis Lossensis, cf. Mantelium, p. 50.

(246) Quod factum est d. 31 Dec. 1105 Ingelheim; cf. Ann. Hildesh.

(247) Ad quem imperator tempore paschæ i anni 1106 Leodium venerat.

(248) Anno 1101 Natalitiis Domini Moguntiaë factum est testibus Ann. Hildesh. Eodem anno paulo ante comitem ab imperatore in castro Limburg obsessum esse constat.

(249) Theodericus abbas.

applausu, tam favorali populi devotione exceptus, A usque ante cellæ saxe janam est perductus. At illi fatentius eam obstruxerant, et strepitu indignationeque populi perculti, nil sibi certius quam eorum conforti gladiis expectabant. Quæ obstruptione populo magis magisque in iram indignationemque concitato, cum tamen quidam dubitare viderentur, utrumne vi in eam irruerent, quidam vero ad irruptionem cum clamore jam se accingerent, unus eorum, cujus sapientie et consilio totum innixi videbatur oppidum, vultu flammeo et ore grandisono prorupit in medium: *Eyia, inquit, viri, eyia viri, si tamen viri! Quid hic tam ignaviter excubatis? Quid ad postes hujus domicilii observatis? Cur statim frac'o repugulo, vel ipsis postibus radicibus erulsis, aperto ostio, micante gladio non irrumpitis? Quasi non voluntate neque judicio Dei, sed fortuito hic conclusi teneantur rei illi et gladiis nostris hodie decapitandi, quorum venenata delatione, pestilenti consilio domus vestre dampnoso olim flagrant incendio, matres legitime destitute sunt conjugio, nepotes vestri sine parentibus, vos ipsi, heu! heu! sine liberis estis et nepotibus. Et ecce, nunc iterum ad nostram contumeliam et nominis generisque vestri ignominiam in oculos nostros importuni, contumaces, ignobiles leones se ingerunt, ut quorum patres, filios, fratres, nepotes, affines, amicos, servos peremerunt, quosque igne et rapina de divitiis in inopiam, de gloria in ignominiam detruserunt, eorum nunc dominum inermes, ignavi, pauci acclerati ejiciant, ut, quæ ferro flammaque eorum cum periculo capitum nostrorum eripimus, libidinosi deglutiant; seditio-*

12. Erat hic Guntramnus servus ecclesie nostræ, homo gratissimæ grandisque facundie, statura procerus, grossitudine corporis ejus decentissime respondente proceritati, acerrimus in bello, audax animo, prudens consilio, constans in negotio¹⁰⁰, formosus tam venusto corpore quam pleno vultu et elegantissima facie. Hunc talem, qualis apud nos de nostris nemo surget amplius, oppidani nostri flagrantibus in eum odio maligno et nequissima invidia pro probitate ejus, casu volantis in frontem ejus sagittæ incerto auctore occiderunt, dum quadam die proditione ejus sic tandem patefacta, adversus eum sic nec opinantem consurrexissent armati. Quem si casus comminus se gladio defendere non vetuisset, o¹⁰⁰ quantam dedisset stragem, antequam occumbere posset! Sepultus jacet inter turrim et ostium, quod aperitur versus cymiterium fratrum

ad meridiem, juxta murum, statim ut exitur de ostio ad dexteram manum. Hoc tali viro ita, ut superius dixi, perorante ad populum, statim versus in furorem preteritorum malorum recorptatione populus, et tamquam ursus eruentis pregustatis carnibus in eos efferatus, stricto mucrone in eos conclamat ostia confringere, postes evellere pretemptat, ut omnes, tam monachos quam milites, minores quam maiores in ore gladii interficiat. Sed statim pietas et benignitas domni abbatis Theoderici per turris scelestis tutissimum scutum se opposuit, vehementerque inclamans Gisleberto comiti, necnon singulos suorum proprio ex nomine revocans, vix tandem ne in funestos illos irruerent multis precibus obtulit. Quibus sedatis, hoc modo fratres suos ante B populum alloqui cepit:

13. Absit a me, fratres karissimi, absit, inquam, dulcissimi filii, hoc peccatum in Domino, hoc scandalum in populo, ut regressus meus ad vos et pia in me vestra populique devotio maculetur, obsuascetur sanguine cujusvis aut homicidio. Non his armis decertandum nobis, non hoc gladio truncandus est impius hostis. Cujus nos sumus milites, i;se armatura nostra Christus est; hujus signifer beatus Paulus suis ita conclamat commilitonibus: « State, inquit, precincli lumbos vestros in veritate, et induite loricas justitiæ, et calciate pedes in preparationem evangelii pacis, super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis universa tela maligni ignita extinguere, et galeam salutis accipite et gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 14). » Illis armis ad similitudinem boni regis David muniti, hunc superbissimum, spurium et incircumcisum fiducialiter poterimus aggredi, ut, cum tantus blasphemus percussus in fronte, et in ea corporis parte vulneratus, in qua presumptor sacerdotii Ozias lepra incanduit, lepra corruerit, capite ei proprio mucrone truncato armisque omnibus expoliato, « confiteamur Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus, qui facit mirabilia magna solus (Psal. xxxv, 1). » Atque iterum cum nostro David dicamus: « Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prelium et digitos meos ad bellum; misericordia mea et refugium meum, susceptor meus et liberator meus (Psal. xliiii, 1). »

D 14. Hæc cum dixisset, populus ad propria rediit, ipse vero nobiscum in claustro habitavit. Qui autem conclusi erant in cella abbatis, ne a nostris qui turrim eis preperuerant, deberent interfici, nocte illa pene omnes effugerunt, et preter unum, qui cum Herimanno venerat de Mahmundaria monachum, quasi nulli cum illo remanserunt. Quidam tamen ex oppido nostro impurissimi nebulones, ventricolæ, apud quos data crustula hispidi panis cujusvis dignitatis nomen facile mercari, eademque

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ c. in neg. deunt D. ¹⁰⁰ quot quantamque D.

contracta patibulo reus posses ad iudicari, frequenter ad eum conclusum in cella introitant, lethargicumque cerebrum ejus foetido adulationis suae oleo impingnantes, interim lætætriæ (250) suæ sic cum eo satisfaciebant. Tota autem abbatis et maxime monachi ad domnum abbatem Theodericum humili fidelitatis obsequio et piæ obedientiæ oculo respiciebant, ejusque anxietatem amaro satis animo ferebant. Sequenti igitur die cum domnus abbas Theodericus vocante eum episcopo Obberto Leodium venisset, injuriam suam, persecutionem, redivivi Symonis superbiam, invasionem in auribus episcopi ecclesiæque beati Lamberti exposuisset, non eos tantum mesta compassione sensit, sed et ipsam totam civitatem mœrere quidem maxime obnubilavit. Erat enim tam clero quam populo et monachis gratissimus, multâ literarum scientiâ et egregiæ vocis júbilo acceptissimus, tunc placidissimis moribus et vultus hilaritate serenissimus.

15. Non tamén prout deceret dignitatem disciplinæ et nómibus Leodensium, cito vindicatum fuit tam gravé facinus in presumptorem impium. Sed nec mirum. Bonâ eis ventâ indulgemus, dum necessitatem temporis et eorum angustiam respicimus. Erat enim tunc non parvâ turbatio, non in ea tantum ecclesia, sed et in toto episcopo, et unumquemque non modo respública, sed familiaris quoque sollicita urgebat occupatio. Sicut superius tetigimus recuperando extorci sibi regni statu imperator Henricus ibi anxie insudabat; et quia crudeli odio et gravissimis dissidebant inimicitiiis episcopus et Henricus dux, simul quoque Namuncensis comes Godefridus (251) et idem dux, eos prius ad pacem et concordiam revocare imperator maxime laborabat, ut postea robur pacis eorum et concordie esset ei spes et causa victoriæ. Qualiebantur etiam huri totius civitatis et ecclesiæ undosa imminens belli formidine, quia ferebatur, verumque erat, filium imperatoris Henricum nomine in manu robusta et indignatione maxima ad civitatem obtinendam præparare (252).

16. His malis intercurrentibus, quo puplicæ familiarique rei suæ unusquisque, prout necesse sibi videbat, consulit attentius, eo de nostra disponitur satis quam expedit nobis negligentius. Semel tamen¹⁰¹ atque iterum vocatum eum (253) episcopus tandem excommunicat omnesque ejus complices, precipiens archidiacono suo Alexandro, ut eum de cæminata abbatis atrioque suo eliminat. Sed ille

omnino neglexit; qua causa, quo animo, ipse viderit. At dux non immemor injuriæ contemptusque sui in Herimannum¹⁰², arma copiasque suas in furore et indignatione magna adversum nos colligit, sui die data, quoscumque de nostris ad dedicationem sui Belis compellere non posset, eorum carnes in ejus sacrificio victimas propitiabiles faceret. Sed comes Gislebertus, qui reconciliati sibi fidelis tunc adiutor existebat domni abbatis Theoderici, conducto sibi comite Lovaniense Godefrido, qui non multo post dux extitit (254), viriliter ei restitit, omnemque conatum Henrici, licet domini sui, dum accedere non auderet, irritum fecit. Nec multo post domnus abbas Theodericus reversus est de Leodio ad cœnobium nostrum, grandi ferens patientia conclusum in cella sua emulum suum.

17. Jamque dies imminet, quæ comes (255) Flandrensi imperatori occurrere Andegerp debebat. Quo dum imperator proficisceretur, contigit eum habere per locum nostrum transitum, atque in cella abbatis, qua non sanè consilii frater illè habitabat, nocte una hospitium. Qui dum cellam omnino non auderet imperatori contradicere, si vero ab ea egrederetur, nullum sibi ulterius patere regressum formidaret, in cellarium sub cæminata descendit, ibique tota illa nocte mansit, ut facto mane, cum imperator viam suam proficisceretur, ipse ex inferioribus abditis proliens ad obtinendam cellam regrederetur. Sed quidam de pueris nostris, qui nocte illa imperatori ministraverunt, fratrum nostrorum consilio prestantes ei aditum, in cella regredi non permiserunt, nichil tamen contumeliæ aut virium ei ejusque satellitibus intulerunt. Cumque sibi interceptam introeundi facultatem intelligeret, et se quasi in sepulchro, cellario illo scilicet, a pueris nostris suffocandum omnino formidaret, de lacu, in quo se ipsum male dampnaverat, novus quasi terrigena ad invisam sibi lucem per aliud ostiolum tandem erupit, et magnum spectaculum populo factus platearumque pueris, ad unam forensium domum homo sine honore, monachus sine pudore proripuit, aliquotque dies ibi faciens, sabbato sancto dominicæ resurrectionis iterum ad duccem transivit. Qua peste eliminata sentinaque ejecta de navi nostræ ecclesiæ, mox, quia erat hora tertia, sonuit, et post tot luctuosos dies, quibus chorus noster siluerat, nos jam posse licenter divinis ora aperire laudibus grandis leticia fuit. Nam nostrum monasterium et parochia foris tandiu ab episcopo

VARIE LECTIONES.

¹⁰¹ deest 1°. ¹⁰² Herimanno 1°.

NOTÆ.

(250) Est incontinentia; leator est homo gulosus, incoquineus; Belgis *lecker*, Gallis *lichard*.

(251) De hoc vide etiam Chron. Sancti Pantaleonis apud Eccardum I, 925.

(252) Henricus V, ante pascha 1106 jam certior factus de Henrico duce Lotharingiæ et Obberto episcopo Leodiensi imperatoris partes tuentibus, in ipsam Lotharingiam profecturus erat; cf. Ekkehard.

Urangiensis ad h. a.

(255) Herimannum.

(254) Qui ipso anno 1106 Lotharingiæ Inferioris ducatum Henrico de Limburg ereptum accepit teste Sigeherto.

(255) Robertus II quem vocant Hierosolymitanum; regnavit a. 1092-1112.

in danna posita erant, et in eis nemo cautaret, donec de cella abbatis et de tota curia et atrio Herimannus exiret.

18. Quod cum nunciatum fuisset duci Heynrico — fure enim ipse eadem hora per forum nostrum transibat — ira incredibili exarsit, dolore intolerabili infremuit, et nisi hanc suam in exemplum omnibus injuriam vindicaverit, cum obstinatione et horribili quadam anathematizatione se unaque omnia diæ morti exterminioque crudeli devovit, ira igitur vehementi furoræque ingenti necnon et indignatione non minima in nos et nostra exardescens, contemptum sui abbatis cordi gravius apposuit, totumque se statim in nostram nostrorumque vitæ periculum, quam substantiæ tam membrorum quoque detrimentum dissolute animis accinxit. Janique nulli nostrum parcere, inter monachum et clericum, clericum et laicum neque¹⁰⁸ quicquam discernere, crudeliter persequi, bestiali furore in nostros et nostra sevire, ut nullius nostrum miserarentur suos omnes suppliciter orare, obsecrare, terribiliter precipiendo precipere. Tum si illos de nostris possent arripere, quosdam sine compassione decernebat suspendere, quibusdam oculos effodere, iatis nares truncare, illis manus amputare, aliis pedes abscidere, nonnullis crura comminere. Quibus vero misericordem atque humaniorem se exhibere volebat videri, eos diu carceratos tandem precipiebat gravissimo argenti pondere debere redimi. Et certe illi longe se bestiores cæteris reputabant, qui nichil aliud se perire quam pecuniam metuebant. Erat igitur omnibus grandis formido, pavor et tribulatio, mentis habitudo, membrorum dissolutio, genuum collisio, cum nulli nostrum extra oppidum pateret aliqua via sine vitæ periculo, membrorum aut substantiæ detrimento. Sed et comitem Gislebertum, quia pro nobis se illi opposuerat, in tantum odio habebat, quod eum de infidelitate palam argueret, et hereditario propter hoc privare beneficio fidenter laborabat. Erant etiam tunc nobis adhuc Coloniae pines tartaræ vini, quas statim fecit suis usibus obfirmari.

19. Hæc aliæque plurima quæ nobis cotidie ingerebat mala — nam et villicis¹⁰⁹ omnibus interminatus terribiliter fuerat, ne in quovis nobis responderent — domni abbatis Theoderici animum graviter afficiebant, et illud multo amariæ, quia audiebat eum velle beneficiare suis satellitibus quæ nobis juxta Mosellam nec non et in Testebant¹¹⁰ obaudebant. Quod si semel in tam tempestuosa tempestate contingeret, aut vix aut numquam ea amplius ecclesia nostra reciperet, et vinum et pisces veteris abbatiæ nostra non possideret. Immensus igitur dolore

et metu afficiebatur, metuens etiam et nimium sollicitus ne in tanta turba quisquam propter eum occideretur, carceraretur, spoliaretur. Sed cum sub hoc curarum sollicitudinumque onere importabiliter premeretur, fuerunt quidam ex amicis ejus cup duce, qui videntes angustiam, oppidanorum periculum, ecclesiæ intolerabile et irrecuperabile dampnum, mediante pecunia conabantur adhuc eum ab his malis quæ cogitabat in nos revocare. Vix tandem argenteo malleo emollita est nigri silicis duritia, exceptoque comite Gisleberto, annuit ut pacem habeat abbas noster et tota ejus ecclesia. Sed re perlata tandem ad dominum abbatem Theodericum — nam novit Dominus se nesciente hoc prius ab amicis agitabatur — nulla ratione, nullo consilio, nulla persuasione, nullo timore adduci potuit ut acquiesceret, nisi res ecclesiæ quas impedierat prius ab omni impedimento dux enodaret, et comitem Gislebertum oppidanosque omnes, quibus propter eum molestus fuerat, in armam pacem gratiamque suam revocaret. Quod miro inedicibilique labore ab utraque parte tandem concessum est. Ipse presens iatis interfuit, et pro explendis feriæ sexta parasceve Domini, die una Leodium equitavi, et multum ibi moratus pro hoc negotio, ipsa rediit, et statim recedens cum domino abbate iterum Leodium abiit. Per soluta est ibi pacta prius pecunia, comiti Gisleberto reddita est ducis gratia, oppidani liberati sunt a timore, res ecclesiæ eo jubente prorsus sunt expeditæ. De Herimanno vero inter ducem et dominum abbatem hoc tandem dilinitum est, ut si cognoscens reatum suum ad satisfactionem et penitentiam venire vellet, misericorditer reciperetur, probataque ejus humilitate et obedientia, secundum ejus animi infirmitatem condescendere ei dominus abbas non dedignaretur. Sed inveterata miserandi hominis malicia humiliari nullo modo ad satisfactionem et penitentiam potuit, sed id quod fuit permansit, et quod non erat assumpsit.

20. Ex hac ducis oppressione et Herimanni invasione gravissime afflicta elanguit diu ecclesia nostra. Galix aureus nescio quanti ponderis cum patena, quem ipse dominus abbas Theodericus acquisierat, hac necessitate irrecuperabiliter venditus est, silva in Kirebeym excisa et vendita, substantia alia multum attenuata, quodque magis dolendum erat magisque deffendum, totum opus monasterii intermissum usque ad obitum ejus deperibat. Dei autem faciente judicio eodem anno abjudicatus fuit Heynrico ducatus¹¹¹ (256) et datus comiti Godefrido de Lovanio, causa existente, quia eadem septimada scilicet feriæ quinta, quæ fuit cœna Domini, pugnaverat contra filium abdicati imperatoris Heynrici

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸ equæ 1. ¹⁰⁹ nostris addit D. ¹¹⁰ Testebant 1. ¹¹¹ Eodem anno Dom. 1106 mortuo Heynrico imperatore tercio ducatus Lotharingie abjudicatus est Henrico Lemburgensi advocato nostro *interpola-tor* 1. duabus lineis erasis.

NOTÆ.

(256) In placito Wormatiæ habito diæ Pentecostes testibus Ann. Hildesh.

regem creatam, Heynricum dominum suum, supra A fluvium Mosæ oppido Guisez (257) ante pontem, regemque contrito exercitu ejus fugaverat. Ad cunctum autem malorum nostrorum accidit nobis et ad malum, quanto de familiariori et amicali prius nobis potente persona tanto et gravius, tanto et intolerabilius. Ceperunt namque in invicem dissidere comes Gislebertus advocatus noster et dominus abbas Theodericus. Comes exigebat ab eo 24 marcas argenti, quas duci Godofrido dederat de Lovano, quia ducem Heynricum propter suum abjectum a nobis Herimannum super nos irruere non permiserat, et quicquid super eas ex usuris ecclie crescebat; abbas respondebat se ei non promisisse nisi 5 tantum, et eas se jam persolvisse. Sic et sic cotidie mala nostra multiplicabantur. Comes quid faceret? Rationi omnino acquiescere volens neque veritati, cum duplici dampno quam argenti hujus summa fuisset, totum per abbatiam quod exigebat diripuit, nulliusque umquam petitione abbati reconciliari voluit, sed conversus ad dominum suum comitem Heynricum (255) et ad emulum abbatis Herimannum, cœpit omni consilio et virtute agere, ut de abbacia ejiceretur et Herimannus reintroduceretur.

21. Habebatur tunc ¹⁹⁷ Mettis episcopus Adelbero ¹⁹⁹ (259) post Popponem (260), qui licet litteras suas et missalicos pro domino abbate Theoderico ad comites Heynricum et Gislebertum frequenter mitteret, nichil tamen aut modicum juvare eum poterat contra eos, nisi in hoc tantum, quod magis inde confortabat animos fratrum nostrorum et corda ambigua levium oppidanorum. Sub hujus fune contentionis aliquamdiu ancipites agitatae sunt utraque partes dissidentium. Cum igitur humano undique destitueretur auxilio, et ab illis vehementissime affligeretur, qui eum maxime debuerant juvare, ratum sibi duxit ad divinum eo modo confugere, si dissolutionem nostri ordinis, quæ diu nimis casibus diversis accidentibus apud nos non absque infamia inoleverat, religiosorum monachorum usibus posset emendare. Ad quod peragendum quidam de fratribus, pauci tamen instantissime eum perurgebant, plures autem gravissime inveteratas abstiones suas immutandas sibi ferebant, maxime D vero qui apud nos de aliis claustris profugi conduxerant. Sed cum Dei adjutorio prevalente meliori parte fratrum, licet minori, introducti sunt usus Cluniacensium in monasterium et claustrum nostrum, scilicet Kalendas Martii, quæ fuit eo anno sexta feria in capite jejunii ¹⁹⁹, ad quos demonstrandos misit nobis dominus abbas Sancti Jacobi de Leodio Stephanus duos de suis fratribus, abbas Sancti

Laurentii Berengarius de eadem civitate duos. Cœpitque doceri ordo Cluniacensium ferventissimo apud nos studio et exerceri tenacissime, non ex parte sed ex integro, maxime juvenibus nostris in eo laudabiliter sine omni mendacio nostro ferventibus, senibus cum silentio mente pacifica acquiescentibus, scolæ pueris sine gravi jugo cotidiana exercitatione disciplinam exhibentibus. Qui aliunde apud nos collecti fuerant mutarique veterem levitatem suam volebant, recesserunt; similiter et de nostris aliqui ejusdem levitatis. Volo autem hic annotare nomina eorum qui tunc de presenti vivebant, quando usus isti apud nos introducti sunt, ut et gloria eorum inde in hac quoque vita crescat, et posteri intelligant quanta apud nos fratrum paucitas extiterat: Abbas Theodericus, prior ego Rodulfus, secretarius Sybertus, prepositus Morungus cellerarius cantorque Folkardus, Engo jam senex, Gislebertus juvenis maturus. Prima autem die qua ordinem incepimus, exierunt de scolis quinque pueri: Thidelmus, Balduinus, Heynricus, Christianus, Franco, qui postea abjecto habitu fugit. Hi omnes jam adulti fuerant et de scolis jam dudum exisse poterant, sed prioris diligentia eos intra scolas usque ad eam diem tenuerat, timens, si ante inceptum ordinem, secundum veterem abusionem, extra scolas levitatis et ocii ¹⁹⁹ placitam juvenibus venenatamque dulcedinem gustassent, quod amplius rigide juvenum jugique insuetæ cervicibus applicari ad ordinem non possent. Pueri qui in scolis remanserunt, fuerunt hi: Guazelinus, Adulfus, Guulbertus, Fredericus, Humbertus. Inter majores et miyores eramus 17. Quo parvo numero cum adjutorio eorum qui de Leodio prestiti nobis fuerant, cœpit, ut dixi, ferventissime ordo teneri, maximo studio juvenum laudabiliter ad hunc se accingentium.

22. Si quis tamen nostrum præcipue existit cujus importunitas et oportunitas, cujus mille formis variata sagacitas animum abbatis ad hos usus tenendos prior induxerit, et cum multa sua tribulatione et angustia, odio et invidia apud ipsum ut tenerentur tandem obtinuerit, et cujus studio eo vivente viguerint, mortuoque refrixerint, non dubitat, quisquis ille sit, cum multum emendationis vitæ fratrum et profectus ecclesie per hos usus subsequutum sit, quod de eo nobis tacentibus, ille tacere debeat, pro cuius amore nichil adversi, nichil odii, nichil invidiæ, nichil periculi sustinere formidabat, dummodo religio introduceretur et locus a preteritæ irreligionis infamia liberaretur.

23. Injecta igitur nobis ab Heynrico gravissimè meroris nubila, magna jam ex parte deterserant nova introducti ordinis gaudia, et sub suavi jugo

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁷ A. 1107. interp. ¹⁹⁸ V. addit 1°. ¹⁹⁹ A. Dom. 1107. interp. in margine inf. ²⁰⁰ odii 1°.

NOTÆ.

(257) Visè inter Leodium et Trajectum; de die consentiunt Sigebertus et Ekkehardus.
(258) Qui ex carcere, cui Heynricus rex eum mandaverat, interim effugerat anno ipso 1106, pro-

bante Sigeberto.
(259) Quartus.
(260) Qui jam obierat anno 1106.

Domini leve ²⁰¹ satis habebatur nobis onus nostræ afflictionis. Vidit inimicus et invidit prosperis de ordine nostris successibus, atque multum doluit gyzauteis, ut ita dicam, nos in eo promoveri passibus. Implevit igitur spiritu suo nequissimo, enescio quota vice, eundem Heriticum ad affligendas animas nostras jam dudum usitatissimum sibi ministrum et familiarissimum. Qui oblitus preteritæ factionis cum domno abbate Theoderico dampnosæque multum nobis pecuniæ, quam ei extorserat pro sibi ulterius eo placato, mentitus fidem et non Dei reveritus iudicium, iterum aggressus est sine omni dilatione suam nobis intrudere Herimannum. Regnum autem et sacerdotium, ut superius dixi, ita adversus invicem erant conturbata et commota, ut adversus violentiam tyrannorum nichil aut parum juvare posset nos tunc ecclesiasticæ censura. Herimannus etiam per quosdam complices et in curia regis aliquantum familiares conciliavit sibi animum cancellarii regis Adelberti nomine, qui postea archiepiscopus fuit Magunticæ, et per ipsum regem habens eos fidos adiutores de sua restitutione. Res vero non fuerat ita notificata regi et cancellario, sicut se veritas habebat de Herimanno. Itaque mendaciis faventium Herimanno decepti, restitui eum in abbatia nostra per litteras et missaticos suos Metzani et Leodiensi episcopo preceperant, cuius adventus cotidie nobis nuntiabatur. Comes autem Gislebertus paratus erat suscipere, et quia advocatus noster fuerat, in abbatiam eum introducere.

24. Inter quæ minantia fœræ volitantis cotidie tonitrua, manus tonantis Dei excelsa, jam dudum ab antiquo gravissime super nos extenta, terribilissimo fulgure subito nos perforavit, tollens nobis de medio domnum abbatem Theodericum infirmitate, vix quinque dierum ex sanguinis minutione viam universæ carnis introductum. Heu! quo ore habeo referre, quo stilo scribere, quas tunc sustinuerimus pressuras, tribulationes et angustias? Illi qui vivente abbate Theoderico palam nos persequebantur propter Herimannum, vix jam manus continebant, quin nos vivos discernerent aut in frustra gladiis conciderent; et qui occulte soliti erant nobis ponere insidias, tunc aperta fronte proliabant, tanto in nos jam palam acriores quanto prius fuerant occultiores; paucissimi, qui nobiscum sentientes quicquam pro nobis agere velent, quod effectum aliquem virtuosi alicujus operis haberet. Herimannus cotidie proforibus nuntiabatur, et ab aliis invitatus ab aliis expectabatur. Omnium tamen fratrum animi erant contra eum obfirmati, non minus abbate defuncto quam prius vivente illo.

25. In hac nostra pressura, tribulatione et angu-

stia nullos graviores invenimus persecutores, quam presbiteros nostros tres potentissime, Reynerum scilicet de Hales, Hezelonem de Mergueles necnon et Lanzonem quemdam de oppido nostro. Istis dissensionibus magnas facientibus, et laicorum amentiam contra nos ante et retro concitantibus, vix obtinimus ut integro die defuncti abbatis corpus insepultum custodiremus, donec mandati compares ejus debitas ei solverent exequias. Alii presbiterorum et laicorum adventanti Herimanno acclamabant, alii tunc et illum, prout sunt qualitates hujusmodi partium, nulli tamen eorum secundum assensum nostrum; unde, ut dixi, vix se continuerunt quin sepelissent eum absque exequiis fratrum. Quorum furori, cum essem prior, constanti auctoritate me opposui, in multo tamen periculo vitæ meæ, floccifactus prius ab illis, multis convitiis et pluribus contusis injuriis. Evici tandem, et tertia die expectata, sepelivimus abbatem Theodericum, exhibente illi exequias domno abbate Berengario de Sancto Laurentio Leodii, prosequente funus ejus comitum et nobilium et populorum grandi turba interque sibi viventibus fideles et amicos, facientibus illi fratribus planctum magnum et miserabilem, ploratum et ejulationem irrepressibilem. Fuerat enim erga eos lenissimi affectus et grandis patientiæ, vultus hilaris et jocundæ allocutionis, malos equanimiter sciens tolerare, bonos amare et honorare. Obiit autem 7. Kalendas Maii, die lætitiæ majoris anno ab inc. dom 1107, exactis in abbatia annis 9 ²⁰² (261), mensibus tribus, sex diebus minus. Nichil de possessione sua tempore ejus perdidit ecclesia nostra, excepto allodio, quod jacet versus Andeguerp juxta Mallines (262) loco qui dicitur... ²⁰³ Hoc persolvebat singulis annis 25 solidos monete et ponderis de Andeguerp die conversonis sancti Pauli, quod ea necessitate vendidit, quia nichil inde habere poterat ecclesia nostra propter raptores et violentos predatores, ea autem intentione ut de precio ejus aliud apud nos allodium redimeret, fecitque illud non sui unius consilio sed majorum suorum, Metzani scilicet episcopi et advocatorum nostrorum et parium ecclesiæ. Sed morte illum preveniente, comes Gislebertus ab hominibus illis commissum argentum abstulit, qui servabant illud ad redimendum ecclesiæ aliud allodium; septem ecclesiæ tantum et alio ium perdidit et precium. Turbulum etiam argenteum ponderis 7 marcarum, et unum preciosum prorsusque novum pallium neron et calcem argenteum, appendentem ²⁰⁴ marcam et dimidiam, prestitit archidiacono eundem leodiensi nomine Alexandro, quæ usque hodie relabere non potuimus. Abstulit etiam comes Gislebertus eo defuncto ecclesiæ nostræ phylacterium (263) pre-

VARIE LECTIONES.

²⁰¹ lene l. 1°. ²⁰² ita l. 1°. ²⁰³ in l. et l' locus vocabulo relictus; loco qui dicitur desunt D. ²⁰⁴ revertit l.

NOTÆ.

(261) Imo octo, ex iis quæ ipse supra V, 6 protulit.

(262) Meebeln.

(263) Arca in qua servantur sanctorum reliquiæ.

desiderium, quod ei abbas prestiterat, tabulam
scilicet cuiusmodi longitudinem habentem tantum-
demque prope latitudinē, in exteriori parte argento

caelatam, in interiori auro purissima, multisque et
electissimis lapidibus miro opere ornatam et orna-
tam, plenam preciosissimarum reliquiarum ²⁰²,

FINIT ²⁰⁰ LIBER SEXTUS, INCIPIT SEPTIMUS.

1. Sepulto igitur domino abbate Theoderico, cum
videreu emulorum in eorum invidiam me sustinere
non posse, maxime propter novum ordinis introdu-
ctionem non licebat abuti claustrum nostro et horis
locisque inconyeniētibz fratrum colloquio, eadem
die humillima satisfactione petivi me absolvi a
prioratu; et absolutus sum, fratribz tamen id egre
ferentibus. Præterea quicumque Herimannum desi-
deranter expectabant, comitem Gislebertum et
uxorem ejus, et quotquot alios poterant, malignis de
me detractionibus et scetis aut veris meis sceleribus
in me cotidie inflammabant, certum habentes,
quandiu cum fratribz essem, quod adversus eos
ratione aut consilio de sua Herimanno prevalere
non possent. Factam igitur fratres electionem suam
cum Leodii episcopo ecclesieque representassent, et
inde Mettis transire vellent, invenerunt ibi nuntios
imperatoris Herimannum prevenisse literis impe-
rialibus, et viva voce episcopo precipientes, ut He-
rimannum ultra molestus de abbacia nostra non exis-
teret (264). Episcopus ²⁰⁷ tunc noviter imperatori
reconciliatus fuerat (265), defuncto Leodii patre
imperatoris, ejus partes contra filium adjuverat;
quo tempore non satis audebat, non tamen cum de-
cuisse, violentie imperatoris contradicere. Neque
tamen assensit, sed quantum salva gratia imperato-
ris potuit nuntiis rationem reddidit, quo modo apud
Sanctum Trudonem non posset amplius abbas cano-
nice fieri, atque subiunxit: *Non est meum dare
donum abbacie sancti Trudonis, sed abbatem ejus
benedicere; Mettensis illud est episcopi; quem michi
mittat benedicendum ipse viderit.* Ibi, sicut et alias
frequenter, religiosus vir abbas Sancti Jacobi Leodii
Stephanus, multa fiducia et ratione nuntiis impera-
toris ostendit, quod frustra laboraret imperator de
Herimanno, quem sua suorumque comparum æc-
clesiastico iudicio constabat jam dudum dampnatum
esse pro invasione hujus abbacie, et pro obstinatione
incorrigibilitatis suæ etiam excommunicatum fuisse,
nec ²⁰⁸ potuisse tandem mereri absolutionem, nisi
promissa amplius emendatione invasionis suæ et
violentiæ. Hac turbatione intermissa est fratrum
protectio Mettis, et reversi sunt ad claustrum no-

strum, disponentes nuntium suum mittere pro in-
stanti necessitate ad Mettensem episcopum.

2. Nec mora; adest Herimannus, et nuntiis impe-
ratoris eum adducentibus, per comitem Gislebertum
in abbaciam introducit; faciunt ei fidelitatem et
hominium quibus placebat ipse, et qui propter co-
mitem non audebant contradicere. Primi tamen
abbacie et honestiores viri manus suas continuerunt
a fidelitate ejus et hominio; fratres omnes unani-
miter non solum monasterio et claustrum, sed et nullum
eum dignantur nisi per internuntios colloquio, et en-
duro, et quod assentiri ei nollent ullo modo, nisi ad
audientiam et canonicam discussionem prius veniret,
quam ille tanquam infirmæ sibi conscientie, ut
semper ita et nunc refugiebat. Collaterales ejus et
consiliarii erant homines levissimi, mendaces, se
ipsos metiri nescientes, inanis spei, omnis presump-
tionis, nullius tam virtutis quam consilii, pars
maxima de illa Luiponis conjurata factione, adhuc
tunc truncas manus portantes in signum dampna-
tionis et exlegalitatis suæ. His miseris et miser-
ime miseris hominibus circumventus et, ut ab
uno eorum didicimus, juratus in sanctos illis, ad
insaniam eorum hac illaque nolens volensque fere-
batur insanus, nichilominus interdum illis tantum
diripientibus, ut non haberet saltem panem et cer-
visam, unde aleretur, aut preter simplicem tunicu-
lam, unde media quoque gravissima hieme cooperi-
retur. Qui sibi talis erat, qualem nobis futurum exi-
stinatis?

3. Quesitus interea nuntius qui de his malis relatio-
nem ferret Mettis, electus ad hoc et compulsus multis
fratrum sum ²⁰⁹ precibus, timens michi, sicut et
postea graviter sensi accidisse, quantum ex relicto
prioratu invidiæ et odii Herimannitarum credideram
michi minui posse, quod tantum contraherem, si non
amplius, ex hac suscipienda legatione; parvi tamen,
preciosorem michi non faciens animam meam quam
æcclesie utilitatem. Sed propter Herimannitarum
insidias non ausus publicam viam Mettis transire,
iunxi me exercitui episcopi Coloniensis Frederici et
ducis Lovanii Godefridi, simul ²¹⁰ et Namucensis co-
mitis Godefridi et Lonensis comitis Arnulfi, duorum,
ut putabam, si non amplius, millium militum, tenden-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰² gemmarum D. ²⁰⁶ explicit 1°. ²⁰⁷ Obbertus interp. superscripsit. ²⁰⁸ amplius hoc loco addit D.
²⁰⁹ sumptibus D. ²¹⁰ simul — Godefridi desunt D.

NOTE.

(264) Scilicet episcopus Leodiensis.

(265) Jam anno 1196 post Heinrici IV mortem ad

regem Aquisgrani venerat, ut legitur in Annalibus
Hildesh.

tinam ad imperatorem ad urbem Viridunum (266). Habuimus igitur iter de Leodio Holium, de Hoio per Hosslangiam et Villantiam (267), inde per castellum Yuuys (268), sicque per aliud castellum Dun²⁶⁹ (269) pervenimus tandem Viridunum. Jesu bone! Quanta in illo itinere sustinuerim²⁷⁰, quomodo referrem? Dum putarem nos nocte debere per villas hospitari, subito vix octava adhuc hora diei laxabant equos a nos scutiferi et militum nonnulli, et tota simul duarum vel trium villularum edificia rapientes grandemque et parvam materlem caudis equorum suorum ligantes, per viridaria secus fluenta aliqua quasi domicilia inde sub una hornla sibi et equis suis edificabant, secum hipeunes atque ferramenta ad tale opus portantes necnon et falces, quibus interea pars alia herbam ad opus equorum metebant. Domini autem in papiionibus suis magnis et operosis statim erectis quasi in domo propria habitabant, deducentes se spatioso usque ad vesperum, aut per viridaria secus fluenta, aut secus saltuum virgulta varie volucrum modulis voluptuoseque resulantia. At ego quid facerem monachus, et unum tantum habens famulum? Si ad villas tenderem, aut exercitu eas diripiente, jam villæ non erant, hominibus omnibus de eis per silvas latitantibus; aut si qua juxta remanserat, nichil totum me posse in ea servare nocte illa certum habebam, hinc a rusticis spolatis et nocte explorare venientibus exercitum de silvarum latibulis, hinc a comitibus quoque nostris sua sibi invicem diripientibus. Si autem per spatiosa pratorum viridaria inter exercitum remanerem, ut tacere de domiciliis et casulis, quos etsi scirem non habebam tamen unde edificare, aut michi aut equis meis victum, quem necum non portabam, nesciebam ubi emere, neque pabulum ad opus equorum. Famulum autem meum a me separare non audebam, quia solus remanens, cui me de exercitu conjungerem, æque omnibus incognitus, nesciebam. Tandem me et mea Deo et beato Trudoni committens, exiens exercitum ibi juxta ad unam villulam semirutam a comitibus meis transivi, nullum virum in ea inveniens, nisi tantum feminas propter timorem exercitus. Quæ videntes me monachum, irruebant in occursum meum certantes invicem, quæ illarum prima me posset habere nocte illa ad hospitium suum, ut mea presentia defenderetur de rapina inimicissimorum scutiferorum. Cumque ad unam de linassem, ejus domus nurritor michi parietibus videbatur, statim omnes mulierculæ cum pueris suis et infantibus de tota villa illa, relictis domibus suis, ad hospitium meum ululantes

A confugerunt, porcellos gallinasque suas et gallos et cætera parva animalia sua secum trahentes, et intra domum et horreum hospite meæ concludentes. Cascos autem et lac et panem, qualem habebant avencium, et michi et famulo meo gratis ingerebant ad comedendum, nec non et sænum et annouam, gratis nichilominus omnia hæc, ad pabulum equorum. Sed gratias Deo! nichil gratis ab illis accepi, et Deo me meritis sancti Trudonis protegente, non solum nichil ea nocte perldidi, verum quicquid pavida mulierculæ ad hospitium meum contraxerant, mane exercitu discedente, sine aliquo dampno receperunt. Mansi pæne tota illa nocte insomnis, maxime, ut est pavida natura mulierularum, me ibi trepidare facientium ubi non erat timor.

D 4. Sequenti die summo dilectula movente se exercitu, salutatis meis mulierculis surrexi adjuvans me nostro comitatu. Sed pro præteritæ diei fatigatione et nocte insomni, tota die illa sub gravissima solis ardore erapi estuans et anhelans, et super equum toto itinere diei illos somnolento capite et quasi fracto collo nutabundus equitans. Ea tamen die emens mihi et famulo meo hipeuntulam necnon et falcem, cæpinus amolo de casulis et hospitibus nostris, metante exercitu, sicut et ubi facere, magistra nobis necessitate, præter quod rapina et domorum contractione abstinebamus; concisique viminibus et lignis grandisculis, casulas nobis et equis nostris conficiebamus præsepia et aliqua obstruitoria. Faxor enim fini equorum et hominum, non longe a nobis ad recessum declinantium, pæne me cotidie enccebat, crebraq; perurgens²⁷¹ ad vomitum. Tum grandium die muscarum densissima infestatio et nocte dormire volenti tenne sibilantium, et usque ad effusionem sanguinis amare crebraque mordentium malarum culicum importuna pinis exultatio²⁷².

5. Tandem emenso itinere per decem ferme dies, quod tamen per quinque poteramus suaviter ferisse, Viridunum venimus, imperatorem ibi quia nequam venerat expectantes. Audiens autem quod episcopus Metensis hospitaretur ad unam villam juxta Viridunum nomine Dougei (270), illuc ad eum transivi, dans ei ibi litteras fratrum nostrorum, et viva voce supplens ei querimniam et petitionem eorum. Ipse vero respondere mihi Mettis distulit, consilio majorum suorum acturus de hac re ibi. Sed cum aliquandiu apud eum manerem, et quantas sustinui ibi contraversias et contradiciones a quibusdam Herimannis, Erat enim ibi comes Henricus de

VARIE LECTIONES.

270 dicit B. 271 sustinuerimus D. 272 pungens f. 273 infestatio D.

NOTÆ.

(266) Cum Henricus Pascha die 14 Aprilis 1107 Moguntia celebrasset, pape Paschali II, qui concilium habiturus in Franciam venerat, obviam ire voluit in confinio Lotharingæ et Franciæ, ut habent *Annal. Hiltesh.*; Pentecosten Mettis celebravit 2 Jun.

(267) Villance
(268) Ivois prope Mouzon.
(269) Ad Mosam.
(270) Dugny.

Lemburg cum episcopo, et ad eum miserant Herimannitæ presbiterum quendam nostrum verbosissime contentiosissimum, nomine Hezelouem de villa Mergueles, ut illi nuntiaret mortuum esse dominum abbatem Theodericum, et ammoneret eum iuvare apud episcopum de abbacia Herimannum. Qualem ibi frequenter simul conflictum ante et retro habuimus, quam vix evasi insidias ejus tensas mihi inter Dongei et Viridunum, dum pro hac necessitate pene cotidie equitarem ad episcopum!

6. Villa autem hæc, scilicet Dongei, quæ versus austrum Viriduno miliario parvo adjacet, sicut a Metensibus et indigenis tunc ibi dilici, una fuit ex illis quas dominus noster sanctus Trudo cum cætero alodio suo beato prothomartyri Stephano in pueritia sua Mettis tradidit. Quæ ad mensam episcoporum Metensium usque ad tempus episcopi Theoderici permansit, qui cœnobium monachorum sub titulo beati Vincentii martyris Mettis ædificans (271), fratribus Deo et beato Vincentio inibi famulantibus ad stipendium proprium eam in perpetuum tradidit. Sed cum Deo me protegente nichil mali michi ibi facere potuissent, tractabant quomodo in reditu meo insidiis me exciperent, et aut turpiter dehonestarent aut crudeliter interficerent. Sed commissus ab episcopo priori de Sancto Clemente Azelino nomine, qui postea extitit abbas Gorzes — habebat enim secum tunc eum tanquam virum sapientem et religiosum monachum — Mettis cum eo transivi, expectans ibi apud illum aliquamdiu episcopum. Qui cum venisset, consultus signatas michi dedit duas litteras, unas²¹³ ad fratres, alias²¹⁴ ad Herimannum ferendas, mandavitque fratribus cito se velle venire ad eos, ut presens presentibus consilio eorum terminaret longum contentionis funem inter eos et Herimannum. Littere autem ad fratres habebant, ut nullius timore frangerentur a justitia et veritate, quia vim nullam de Herimanno vellet eis facere; ad Herimannum vero ita erant modificatæ, ut duplici sensu possent intelligi, ab Herimanno de assentiente sibi episcopo, a fratribus de contradicente illi. Hæc ambiguitas iccirco facta erat ut, dum vana spe illud-retur Herimannus, ante adventum episcopi, qui cotidie expectabatur, nullam per satellites suos inquietaret de fratribus sibi assentire nolentibus, et fratres non frangerentur territi de dubio sibi animo episcopi.

7. Illis acceptis litteris, et in pacis osculo ab episcopo dimissus, viam qua veneram neque audebam neque sciebam reverti, poplicamque nichilominus viam metuens²¹⁵ insidias Heriannitarum, quas michi densissimas tetenderant. Igitur ducento me nuntio boni viri Azelini, transivi

A per castellum Briei (272), nocte illa habens hospitium apud religiosissimos canonicos in silva juxta ibi²¹⁶ monasterio Sancti Petri, noviter incepto ab illis edificari. Qui mane facto, die scilicet ascensionis Domini (Mai, 23, 1107), simul ter accepto ab illis conducto, veni ad castellum Cuns, ubi erat cellula fratrum de monasterio sancti Huberti, et apud eos nocte illa mansi. Tertia vero die perveni ad Sanctum Hubertum per viam longissimam et vasta solitudine horribilissimam, pene solis ardore cerebrum concrematus, et muscis quibusdam ante quasi dentatis, aliis vero sine dubio amare nimis retro aculeatis, equorum meorum carnibus gravissime concisis, et sanguine eorum pene exhausto, qui amarissimarum punctatione suarum aut sevissimorum morsuum agitatione tantum hac illacque pre angustia subitus me tota die illa dissiderant, ut vix me jam possent portare et amplius quam lentum passum incedere. Væ terra illi, cui Deus tam pessimorum monstrorum maledictione maledixit! Quarta die, ducente me quodam clerico qui non minus captivitate metuebat quam ego, nescio per quæ devia, per altissimorum montium juga saxosa, per densium vallium concava palustria, miserabiliter tota die illa enervati nos et equi nostri fuimus. Nec²¹⁷ valentes tota die illa de silva exire, tandem in medio ejus in vilina una turpissima pernoctavimus; semper aures attonitas ad omnem cujuslibet rei strepitum attolentes, ne forte caperemur, aut familiari loco illi latronum excursu dormientibus nobis equi nostri tollerentur. Quinta die illucescente locum execrantes effugimus, clerico viam suam tenente, me aliam. Habent Cluniacenses cellulam in silva inter Hoium et Leodium, ubi dicitur Ad sanctum Symphorianum; ad eam cum venissem, humanissime ab illis susceptus sum nocte illa. Sexta die pervenimus Leodium, apud piissimum et religiosissimum abbatem de Sancto Jacobo, dominum Stephanum. Ibi in securo jam positus, cepi tandem gravissime sentire, quid doloris contraxissem de longa itineris difficultate. Jesu bone! redde animæ ejus compassionis humanitatem, quam ibi infirmitati meæ exhibuit, quam benigno vultu, quam larga manu, quam consolatorio alloquio! Jam dudum ibi p²¹⁸ estolabantur quidam de fratribus nostris reditura meum, pio timore volentes²¹⁹ me avertere, ut ad claustrum tunc temporis non redirem, quoniam tota obstinatione conjurasset in me Herimannitæ, et jussu domini sui homines comitis Gisleberti summo pere quererent me dehonestare. Fateor, territus aliquantulum, modicum acceps hesi; sed resumpta michi constantia, etsi ad claustrum non transirem, gravissimo considerato ecclesie dampno, mira arte,

VARIAE LECTIONES.

²¹³ unam f°. ²¹⁴ aliam f°. ²¹⁵ ob addit D. ²¹⁶ nomen loci D. ²¹⁷ nec — pernoctavimus desunt D. ²¹⁸ m. v. f°

NOTÆ.

(271) Anno 970; cf. Vita Theoderici auctore Sigeberto Mon. Germ. SS. IV, 470 (Patrolog. CLX).
(272) Briey inter Viridunum et Mettim.

bona tamen, effeci, ut placarem michi uxorem (275) A Herimanni, quæ maxime incitabat dominum suum et suos in auxilium Herimanni. A qua facillime obtinui, ut de Leodio ad claustrum nostrum pacificum conductum michi daret, et Herimanno suisque preciperet, ut in nullo michi molesti essent. Suspenderam enim animum ejus, quod forsitan Herimanno concordarer, si secundum misericordes litteras episcopi, quas illi afferebam, consilio meo acquiescere vellet. Quod illa libentissime de ore meo suscepit, et quicquid volui de pace mea ab illa tunc inpetravi. Revera autem non mentiebar ei, quia, si Herimannus vellet consilio meo acquiescere, secundum litteras episcopi quas apportabam illi, quæ, ut dixi, duplici sensu poterat intelligi, in hoc concordarer ei, ut ab æcclesia nostra recederet et abbatem canonice nos habere permetteret. Ego autem dummodo sanus possem intrare claustrum, non multum postea timebam Herimannum. Sic simplicitate monachica delusa est mulieris astutia. Tendens itaque audaci fronte et nudo capite ad claustrum, stupori eram omnibus occurrentibus michi per viam, maxime qui me transeunte in medio oppidi nostri stabant. Rarus enim erat incola nostri territorii, qui ignoraret de conimata eorum obstinatione in periculum mei capitis, sed comitissæ nemo illorum contradicere audebat.

8. Fratres vero viso me in medio claustrum preter spem, cum magno stupore atque ingenti lætitia me circumsedebant, tamquam redivivum de sepulchro aut depensum a patibulo, et redditum vivum conventui suo. Labores itineris mei cum eis referrem, pectora sua percutiebant, et quod saltem vivum perciperent Deo gratias agebant. Interea episcopus Leodiensis monasterium nostrum et foris æcclesias in banno posuerat, quamdiu Herimannus in abbacia moraretur. Paulo post fratribus tradidi litteras legendas Metensis episcopi, et quomodo deberent intelligi aliæ missæ Herimanno exposui illis secundum sensum Metensis episcopi, unde fortissime in suam sententiam contra illum sunt animati. Suscipiens autem Herimannus de manu mea missas illi ab episcopo litteras, nullumque alium in eis sensum inveniens nisi qui ei placebat, familiaribus suis eas ostendit, addens etiam illis, quia episcopus ei mandaret, cum veniret quod de me pacem ei faceret, si nos concordare non posset. Quæ spes, licet inanis, tamen eos interim mitigabat, ne furorem, quem maligna mente in me²²¹ conceperant, maligniori opere exercerent. Acta sunt hæc in mense Maio.

9. Mense autem Julio, quarta eptomada, venit episcopus Metensis Leodium, tendens ad locum nostrum. Cui occurrentes fratres nostri, deprecabantur eum primum omni precum humillimarum

humilitate, ut non audiret contra eos factores Herimanni; deinde constanter affirmabant illi, quia, si contra æcclesiasticas regulas vim eis inferre moliretur, etiam usque Romam non vererentur eum appellare. Episcopus autem promittebat illis se nichil de Herimanno facturum, quod non esset canonicum; sed fautores Herimanni circumvenientes consiliarios et collaterales episcopi, incredibilibus promissis, modo fidem spondendo, modo jurejurando in tantum sibi eos inclinaverunt, ut de Leodio, ubi venerat, bona spe redire ad locum nostrum facerent Herimannum. Precessit episcopus, lente subsecutus est Herimannus. Episcopum venientem cum obvia processione suscepissemus, precantabamus ei cum multis lacrimis et singultibus illud responsorium: *Aspice, Domine, quia factus est desolata civitas plena divitiis*; et aliud: *Recordare, Domine, testamenti tui, et die angelo percutienti: Cesset jam manus tua (II Reg. xxiv, 16)*. Deinde introducto capitulum nostrum, lecta est ei et suis clericis illa lamentabilis Jheremiæ lectio: *Recordare, Domine, quid acciderit nobis, intueri et respice obprobrium nostrum*,²²² (*Thren. v, 1*) et cætera. Ubi cum ventum fuisset ad illum versiculum: *Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ, cervicibus minabamur*²²³, *lassis non dabatur requies* (*ibid., 3*), lector primum tantis increpuit singultibus et profusus est lacrimis, ut vox deesset legere inantea volenti, et visus pre inundantia lacrimarum obtenebraretur ante se aspicienti. Deinde totus conventus in id ipsum flebiliter incitatus, omnes episcopales ea hora ad pietatem et miserationem super nos inflexit; sed cito ab cordibus eorum miseratione illa et pietas evanuit.

10. Inde tamen surgens episcopus, humanis nos consolatus verbis, bona spe eventum rei modicum sustinere precepit. Siluimus, sed fautores, immo venatores Herimanni iterum atque iterum nocte et die collaterales et consiliarios episcopi, quin certe etiam vilissimos quosque de curia ejus, maximis promissis et quæ vix aliquis sperare poterat sollicitantes, satagebant summopere, ut sibi animum episcopi inclinarent, quod et factum est. Habet enim Herimannus nepotem quendam Gualterum nomine de Harche, liberum quidem hominem et plurimum in feodis²²⁴ et prediis possidentem. Huic non erat curæ quid promitteret, quid persolveret, quid juraret, quid pejuraret, sua multa bona in vadio ponens pro argento dando, pro equis et palefridis, pelliciis et pellibus grisiis et variis (274) cæterisque vestibus, dummodo Herimannus abbas statueretur. Cæteri nichilominus ejus complices nullo modo attendebant, quantum inde fidem mentirentur, quantum pejurarent, dummodo illum nobis nolentibus

VARIÆ LECTIONES.

²²¹ nos D. ²²² desunt D. ²²³ minabamur et cætera l' ²²⁴ feu lis l'

NOTÆ.

(273) Gertrudim.

PATROL. CLXXIII.

(274) Pelles murinæ; Gallis *rair gris*.

6

intruderent. Summa tandem persoluti argenti supputata est nobis fuisse usque ad 70²⁹⁹ marcas et aliquid amplius, et equorum atque palefridorum usque ad 42. Sic erat tunc fama, quin immo infamia, sibi imputetur, non michi, si sit mentita. Sed nos ea quæ vidimus et presentes audivimus veraciter referre possumus, quia ante cellam abbatis, in qua episcopus hospitabatur, et per tetam curiam magnus cotidie venientium et abeuntium equorum discursus et clamor hominum vendentium aut ementium eos habebatur, qui dabantur a fautoribus et amicis Herimanni consiliariis et collateralibus episcopi. Herimannus vero in spicario nostro morabatur, parvo satis spatio distante a³⁰⁰ cella, in qua episcopus hospitabatur, ita ut intercurrentes nuntii manifestissime ad eum ingrederentur, et de quantitate et qualitate sui turpissimi mercimonii antecum tractarent.

11. Hæc dum agerentur, nos interea gravissima victus et vestitus necessitate afficiebamur in tantum, ut presente episcopo et tyrannizante Herimanno die sollemnitatis sancti Petri apostoli, Kalendas Augusti, et in inventione beati prothomartyris Stephani, patroni et domini nostri, nichil omnino quod comederemus aut biberemus invenissemus ad mensam nostram, et cæteras per plurimas necessitates pateremur, quas hic enumerare longum esset. Quid moror? Corrupti graviter et facti turpiter abhominabiles in studiis pessimæ hujus symoniæ, omnes qui tunc aderant episcopales, maxime vero et ardentius clerici, subtilissima examinatione et astutissima pertractatione querebant, quomodo nobis deceptis Herimannum intruderent, ut sic promissa sibi acciperent, aut accepta deservirent, aut, si nos neque astu decipere neque vi aut ratione possent frangere, quomodo tanta eis promissa aut jam data illuso Herimanno retinerent. Qui frequentissime nobiscum inde agebant, et cum neque ratione superare neque astu possent decipere, malignis verbis et minis quam plurimis afficiebant. Ne tamen omnes hic lateat, quid nobis proponebant, et quid nos eis respondebamus, paucis hic annotare curavimus. Aiebant: *Cum Poppo, qui Herimanno Mettis in episcopatu canonice successit, Herimanno huic abbatiam Mettis dederit, quomodo audetis dono ejus contradicere, qui canonicus fuit episcopus?* Quibus fratres: *Popponem Metensem post Herimannum canonicum episcopum fuisse non negamus, sed Herimannum canonicum donum ab eo non accepisse, his rationibus usque ad majorem audientiam approbare parati sumus: Primo, quia scientia tam divina quam humana³⁰¹ honore et nomine abbatis sit indignus. Secundo, quia defuncto abbate suo fratribus ei reclamantibus, per vim et per pecuniam et per laicalem manum ducis Godefridi, ad quem nil pertinebat, ne-*

que de spirituali, neque de temporali dono abbatie nostræ, prelationem super nos accipere presumpsit, et homines ecclesie nostræ per sacramentum et hominum sibi mancipare. Tertio, quia bona ecclesie distraxit, familiam afflixit, nos victus et vestitus egestate cruciavit. Quarto, quia sine omnium consensu fratrum et electione Mettis profectus est, et donum illud quod accepit a Poppone, presentibus ibi fratribus nostris et viva voce ei contradicentibus diemque et audientiam petentibus, tamen accipere presumpserit; insuper cum ibi fratres in presentiarum habuissent litteras Leodiensis episcopi et alias, scilicet ejusdem ecclesie necnon et Treverensis archiepiscopi, magistri Metensis, quæ donum illi contradicebant cum fratribus nostris. Quinto, quod etiam illud donum per pecuniam obtinuerit, et quod contradicentes ei fratres spoliari et flagellari gravissime fecerit. Sexto, quod cum³⁰² necdum monachus sit, scilicet cum ad nullius unquam ecclesie titulum adhuc professionem fecerit neque benedictionem monachi susceperit, quod abbas vult esse et benedici in abbatem, qui necdum est benedictus in monachum? et quomodo monachis benedictionem monachilem dabit, qui eam necdum accepit? Aut³⁰³ quomodo profiteri faciet, qui necdum professus est? Septimo, quia pro his culpis cum semel atque iterum necnon et tertio canonice ad audientiam vocatus fuerit, et venire noluerit, quod inde excommunicatus usque ad eam diem adhuc extiterit. Quæ si ita esse nolent credere, dies daretur et audientia nobis et illi; si se posset excusare ab his, non contradiceretur ei. Talia cum a nobis Metenses audissent, nesciebant quid certi nobis respondere possent; attamen aviditas ardentissima gravissimæ eis promissæ aut jam datæ pecuniæ urgebat eos in omnes anfractus ire. Quid tandem? Ipsemet episcopus³⁰⁴ in capitulum nostrum venit, si forte vel ejus presentia frangi posset fratrum constantia; sed cum non posset, saltem loco abbatis suadebat nobis tandiu illum nobiscum pati, donec discuteretur nobis presentibus Mettis de his suis culpis. Fratres vero de discussionis illius die omnimodo acclamabant, sed quod ante discussionem in loco abbatis aut etiam fratris inter eos stare deberet, nullo modo pati volebant, maxime cum ecclesia Leodiensis in tantum pro excommunicato eum haberet, ut divinum ecclesie nostræ officium interdixisset, quamdiu intra atrium et curiam nostram esset; communicareque non audebant, cui Leodiensis non communicaret ecclesia, quoniam de ejus cura et communione erant. Sub hac dissensione die illa capitulum nostrum solutum est, muneratis ab Herimanno id egre ferentibus munerandisque multo egrius. Consolatum tamen cum et suos, sicut invenerant, reliquerunt, tollentesque secum grandem quam ab eo acceperant pecuniam, et magnam

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁹ 60 D. ³⁰⁰ in 1. 4°. ³⁰¹ deest D. ³⁰² dum 4°. ³⁰³ aut—professus est desunt D. ³⁰⁴ Adelbero super-

equorum numerum pellesque et pellitias tam varias quam grisias, Mettis recesserunt. Episcopo attem recedente, factus est apud nos error novissimus, pejor pejore, efferatis crudelissime omnibus Herimannitis in nostram tribulationem, fame, siti, nuditate; tamen de ordine, quantum unquam sustinere poterat humana fragilitas, secundum mala quæ accidebant, nichil voluntarie pretermittebant.

12. Versum est autem in me solum majus pondus istorum malorum, et in me successi furebant ardentissime animi omnium Herimannitarum. Putabant enim se potuisse prevalere, si solus cessissem, cum licet per me ²²¹ plurimum, non tamen per me solum totum fieret, quod prevalere non poterant. Comitissa vero Gertrudis tandem sentiens qua ei arte illusissem, iratum in me maritum suum comitem Gislebertum vehementius indignatione feminae cepit accendere, ita ut etiam intra parietes dissipati claustrum nostri non auderem me credere, infraque ipsum monasterium timerem capi plerumque. Quod meæ vitæ periculum cum diutius sustinere non possem, tacite egi per comitem Arnulfum Lonensem, ut me suo conductu sanum de claustrum nostro educeret, animamque meam de medio catulorum leonum eriperet. Eduxit igitur me 4 Kalendas Septembris tristem vehementissime, quod locum assuetum michi relinquerem, et ad juvenes in quos erudiendos multum desudaveram, ad omnemque congregationem pro qua plurimum laboraveram, non ultra redeundi spem haberem.

13. Erat enim multo major quam hodie quisquam existimare possit loci desolatio, fratrum tribulatio, cum Herimannus usurpata sibi tota abbacia, homo sine consilio et absque prudentia, per pessimos nebulones et mendacissimos et levissimos homines omnia ageret, patrocinantibus ejus violentiam parne omnibus, qui defendere deberent æcclesie nostræ justiciam. Unde laboris mei pro eo loco et multarum angustiarum, quas frequentissime sub domno abbate Theoderico sustinueram, multum me modo pigebat, in tenerrimo flore relinquens pede superborum contendum et luto miserimæ conversationis eorum imprimecudum, quod putaveram me perdere posse ad maturum piæ operationis fructum. Flebam igitur, amarissime discedens, nullamque longo subsequentis temporis spatio consolationem recipiens. Nec multum moratus, contuli me ad Sanctum Laurentium Leodii, sub magisterio sapientis viri abbatis Berengarii (275); ibi infra tertiam ebdomadam Septembris firmavi stabilitatem meam.

A Gratias illis, quia omni humanitate et majori quam dignus essem honore consolari satagebant fratres multo studio recentis doloris mei egritudinem. Interea nec Herimannus ab obstinatione mentis, nec fratres quamvis ejus infestatione aut sua penuria removeri poterant a sua constantia; tam diuque inter utrosque protractus ²²² est miserabilis contentio hujus funis, donec imperator Leodium reverteretur de sua in Flandriam profectioe, scilicet eodem anno (1107), mediante mense Decembre (276).

14. Ibi igitur proclamantibus fratribus imperatori coram episcopis et principibus, qui cum eo erant, quod contra sanctorum patrum instituta et canonum decreta Herimannum eis violenter vellet facere presse, cum olim culpa exigente ejectus excommunicatusque fuisset ab eorum æcclesia et prelacione judicio majorum Leodiensis æcclesie, imperator jussit Herimannum et fratres sequenti die adesse, ut coram Leodiensi æcclesia intelligeret, si ita esset de eo sicut fratres ei conquererentur. Nam factores Herimanni notum fecerant ei quod prejudicium passus fuisset, et quod non canonice sed obstinate fratres eum abjicerent. Die igitur data hujus indagandæ veritatis, sedit imperator in capitolio sancti Lamberti cum episcopis suis et principibus; sedit et episcopus Leodiensis Obbertus cum archidiaconibus, propositis, decanis, cantoribus, scolasticis et multo alio clero; sederunt et abbates de civitate, abbas Sancti Laurentii Berengarius, et abbas Sancti Jacobi Stephanus. Intravit autem capitulum et Herimannus, multa vi et ingenio ad hoc ut ante veniret compulsus. Aderant et fratres. Ibi si adesses, posses vidisse, quam parvi homo erat consilii, quam inverecondi animi, quam hebetis ingenii. Nam inter cætera eo usque perduxerant eum sui consilarii, qui tunc procul valde ab eo erant, quod in ipsa hieme vix habebat, unde vel frigus a se grosso aliquo tegumento propelleret, in medio tanti conventus, necessitate urentis eum frigoris, super tunicellam suam indutus vilissimam cappulam, cum qua equitabat.

15. Tunc surgens in conspectu omnium episcopus Obbertus narravit per ordinem, quomodo judicio suæ æcclesie actum esset olim de Herimanno, et quæ ratio esset, quod non liceret eum esse amplius abbatem Sancti Trudonis, et quod ejusdem culpæ obstinatione et frequentissima iteratione usque ad eam ipsam diem teneretur sub sua excommunicatione. Qui cum perorasset, abbates et archidiaconos et omnem suum qui ibi aderat clerum per obedi-

VARIE LECTIONES.

²²¹ me deest 1. 1°. ²²² peractus 1°.

NOTÆ.

(275) Qui ipse paucis annis ante exsul fuerat; vid. Chron. Sancti Laurentii Leod. sub finem.

(276) De Heinrici expeditione contra Robertum Flandriæ comitem mense Octobri anni 1107 facta cf. Ekkehardus Uraug. et Ann. Hildesh. et regis

præceptum die 23 Dec. Leodii datum ap. Chapea-ville II, 54, ubi pro *Kalend. Jan.* legendum est *x Kalend. Jan.*, ut ex ipsis litteris emendavit Ernst *Hist. de Limbourg* II, 256.

tiam ammonuit, si ita res esset acta de Herimanno olim. Quam eodem tramite repetentes, eodem fine concluderunt. Tunc imperator dixit ad Herimannum: *Frater, si habes aliquid adversus hæc dicere, exi, consule, revertere, et responde.* Sedebat juxta imperatorem fautor Herimanni potentissime tunc temporis famosus et famosissime potens in curia imperatoris Adelbertus, postea, ut dixi, factus Maguntinus archiepiscopus (277), confusus nimium, quia cum vellet, contra veritatem non poterat juvare eum. Rogabat autem Herimannus aliquos de archidiaconibus et de clero ut exirent ad consilium ejus; sed nullus cum excommunicato homine exire volebat. Tunc unus ²²³ de principibus nomine Guibertus de ²²⁴ juxta Albin fluvium (278) et Rabodonsis episcopus (279) dixerunt ad archidiaconos et clerum Sancti Lamberti: *Bene decet vos exire cum excommunicato homine ad consilium, ut consulatis ei, quatenus cesset ab ea re pro qua tenetur excommunicatus.* Quod audientes quidam exierunt, et aliquamdiu habito foris cum hebetate et obstinato homine conflictu, ad hoc tandem perduxerunt, ut reingressus in medio omnium se peccasse, se errasse fateatur, et toto corpore prostratus absolutionem deprecaretur, promittens se amplius talia nolle committere; ubi et absolutus est et jussus abire. Quem statim omnes satellites ejus non modo solum reliquerunt, verum precurrentes ad hospitium ejus, nec equum nec quicquam preter sicut stabat et ambulabat ei reliquerunt. Quidam autem canonicorum. Sancti Petri Leodii solum eum jam vesperascente invenit stantem ante capellam Sancti Trudonis ibidem Leodii, merentem et quo declinaret prorsus nescientem. Quem nocte illa ducens ad hospitium suum, mane jovit transire Mosam in silvam ad Sanctum Symphorianum, cellam celle Cluniacensium. Fratres autem nostri cum læticia magna reversi sunt ad claustrum suum. Sic agunt laici erga stultos et nimium eis credulos monachos, ad talem honorem perducunt honoris cupidos, sed honoris indignos! Imperator inde abiens habuit curiam suam Aquisgrani in natale Domini (280) (an. 1107, Dec. 25); ad quam cum audissent fratres nostri quod episcopus Metensis adesset, venerunt ibi ad eum, sua mala quæ passi fuerant, omnia ei imputantes, quoniam tyranni illius violentiam opprimere eos passus fuisset. Qui suspensus eos de die in diem reddens de dando illis abbate, tandiu distulit, nullo fratrum nostrorum quicquam ei pro abbacia promittente, donec cum eis ad claustrum nostrum

reverteretur. Tandem vero sentiens non bonam famam ubique volitari de se, pro eo quod nobis de Herimanno fecerat, Leodienses vero necnon et Metensium meliores non sine nota symoniacæ afflictionem æcclesiæ nostræ ei manifestius imputare, secretum cum suis iniit consilium, ut pro hac extinguenda infamia ipsemet iret Leodium, fratresque nostros meliores secum duceret, et ibi abbatum et primorum æcclesiæ consilio de preflciendo fratribus nostris abbate ageret. Quod et ita fecit.

16. Quarta igitur ebdomada Januarii (an. 1108) venit Leodium, et ad electionem fratrum nostrorum qui ibi aderant, prioris scilicet Guederici et prepositi Morungi sacristæque Siberti et cantoris celerariique Folkardi, consilio abbatum et monachorum nec non et majorum clericorum Leodiensium, primis Metensium qui aderant tam clericis quam laicis in id ipsum acclamantibus, necnon et melioribus de familia nostræ æcclesiæ, prefecit eis abbatem — cujus nomen non est meum hic ponere —, contradicente huic electioni multa animadversione advocato nostro comite Gislebeto. Sed fratres et maxime homines nostræ æcclesiæ maxima constantia et libertate coram Metensibus et Leodiensibus pronuntiabant, nichil omnino ad advocatum pertinere de tali re; quod si episcopus hanc libertatem æcclesiæ vellet infringere, nullus eorum omnino interesset novæ et inauditæ illis hactenus presumptioni et violentiæ. Vicit fratrum hominumque æcclesiæ constantissima acclamatio, et in novum abbatem et ei familiariter adherentes succensa est quasi fornax vehementissima advocati ira et indignatio. Acta sunt hæc Leodii in domo sancti Trudonis, scilicet quod abbas iste positus fuit 3. Kalend. Februarii. 4. vero Nonas Februarii, hoc est die purificationis sanctæ Mariæ oppidum et monasterium sancti Trudonis intravit, susceptus cum processione fratrum et multa multitudine utriusque sexus et diversæ etatis oppidanorum; statimque indutus candelas benedixit, processionem cum aliis egit missamque cantavit. 7. autem Kal. Martii consecratus est in abbatem, qua fuit eo anno prima dies scilicet dominica quadragesimæ, quando cantatur: *Invocavit me*, anno ab incarnatione Domini 1108, regnante Romæ imperatore quarto ²²⁵ Heinrico, cujus pater Leodii defunctus est, presidente Romæ in papatu Paschali post Urbanum, Mettis Adelberone quarto ²²⁶ post Popponem, Colonia Frederico post Herimannum, Leodii Obberto post Heinricum.

VARIÆ LECTIONES.

²²³ imus 1° ²²⁴ defluvium desunt D. ²²⁵ quinto 1. man. rec. in rasura et D. ²²⁶ ita 1. in rasura et D. quinto 1°.

NOTÆ.

(277) Anno 1111; anno 1112 contra Heinricum inimicorum partes tueri cœpit, teste Ekkehardo.
(278) Wichbertus marchio.

(279) Hartwicus episcopus Ratisbonensis.
(280) Recte noster contra Ekkehardum qui Heinricum Moguntinæ fuisse vult. Cf. Böhmer Reg. 1983.

Quod autem consecratio abbatis tamdiu dilata fuit, A quam attemptaret. Neque enim adhuc pax fuit de fecit hoc advocatus tunc noster comes Gislebertus, qui quocumque modo per se et per amicos suos adversabatur ei, tum causa Herimanni, quem sicut prius joverat, ita et tunc ²²⁷ quoque juvare adhuc de abbata volebat, tum quia acerrimum sibi eum fore metuebat, si libertatem æcclesiæ nostræ infringere propter advocatiam suam ullo modo un-

Herimanno; adhuc restat inde dicenda gravis inquietatio, quam illi scribendam servamus, qui gesta hujus abbatis post domnum Theodericum assumet sibi scribenda, qui si fidelis diligensque relator extiterit, inseret gestis hujus abbatis, quid Herimannus ei fecerit, et qualem novissime suam habuerit

FINIT²²⁸ LIBER SEPTIMUS, INCIPIT OCTAVUS.

CONTINUATIO PRIMA.

1. Obiit domnus abbas Theodericus 7 Kalendas B Maii anni ab incarnatione Domini 1107; fuit autem abbatia sine abbate usque 3 Kal. Februarii propter supradictas dissensiones, volentibus Herimannitis suum intrudere Herimannum, fratribus vero volentibus habere canonicè electum. Tandem igitur post inedificabiles labores suos et miras angustias prevaluit fratrum canonica unanimitas unanimesque constantia, et ²²⁹ 3 Kal. Februarii substitutus est abbas Rodulfus ordine quo superiore libro tacito nomine descriptum est de illo. 4 autem Nonas Februarii intravit, id est die purificationis sanctæ Mariæ, 7 vero Kal. Martii consecratus fuit.

2. Fuit iste Rodulfus natus de villa, quæ sita est supra Sambram (231) fluvium, nomine Monasterium (232), ubi habetur abbatia sacrarum monialium, C nigras vestes ferentium, locusque est in honore sancti Petri apostoli constructus a sancto Amaado episcopo, ubi requiescit sanctus Fredegaudus gloriosus et virtutibus probatissimus confessor. Parentes quidem ejus plebei sed christianissimi de ejusdem æcclesiæ familia, hospitalitati pauperum et refectioe eorum infatigabili studio servientes, et conjugalem vitam sine crimine et absque nota aliqua christianitatis suæ ducentes. Sub scolari disciplina et studio litterarum Leodii positus usque ad 18 annos ætatis suæ ibi mansit; ubi quantum metro et prosa profecerit ex scriptis ejus et opusculis ejus quæ postea fecit plane intelligi poterit. Jamque factus subdiaconus libertatemque eundi quo vellet adeptus, amore cujusdam clerici sodalis sui nomine Lamberti, qui confessus ei fuerat, quia Porceti (233) vellet monachus fieri, quod etiam dudum Deo et sanctis loci illius voverat, tum gratia videndi loca calidis aquis de terra emanantibus famosa, cum illo Porcetum, quod est juxta palatium Aquisgrani, transivit; nichil tamen minus fuerat ei tunc in voluntate quam fieri monachum.

At cum nocte de more monachorum vitæ patrum legerentur ad collationes fratrum, abscondebatur se in apto ibi juxta posito locello, unde audire totum et intelligere poterat quod legebatur. Neque hoc faciebat adhuc studio tantum ²³⁰ edificandi, quantum audiendi miracula vitæ simplicium virorum, de quibus ibi legebatur, et novo auditorio stili simplicioris. Cumque frequentius ardentiusque non tam stili rusticitati quam mirabilibus dictis et factis simplicium sanctissimorumque patrum, de quibus ibi legebatur, attenderet, cœpit ei vehementer vilescere presentis vitæ miseria, et nichilominus accendi ad contemptum sæculi, atque illud in corde suo hac illacque versare continua noctis in strata suo meditatione. Quid plura? Intra paucos dies in tantum coaluit lactea potatio illarum collationum in corde ejus, ut non solum titubantem aliquantulum sodalem suum de mutando habitu exhortatione sua firmaret, verum ipse una eademque die mutaret decimo octavo anno etatis suæ (an. 1088?). Die igitur conversionis sancti Pauli (Jan. 25) uterque habitum mutavit, monachumque professi sunt in loco qui dicitur Porcetum juxta palatium Aquisgrani, in monasterio sancti Joannis Baptistæ sub Azelino abbate. Sed cum audita regula videret fratres eam in perpauca observare, cœpit religiosa Coloniensis episcopi cœnobia frequenter circuire, interdumque ibi et menses et dimidium annum facere, maxime apud religiosum et pium abbatem D Adalberonem Gladebacensem, qui primus et noviter tunc tenebat ibi ordinem Sigebergensium nominatissimorum tunc temporis monachorum in ordine, religione, hospitalitate. Quorum disciplinam quo ardentiori animo ebibebat, eo fastidiosior loci sui dissolutionem et secularitatem nimiam abhorrebat

3. Mortuo interea abbate Azelino (an. 1091), cuius nimia simplicitas et gravis senectus et ordinem

VARIÆ LECTIONES.

²²⁷ nunc 1°. ²²⁸ explicit 1°. ²²⁹ sequenti anno *superscripti interpol.* 1°. ²³⁰ ita 1. D. *deest* 1°.

NOTÆ.

(231) Sambre.

(232) Moutiers occidentem versus a Namur.

(233) Burtscheid.

et temporale bonum nimis defluere nescientis melius dimiserat, successit Johannes custos et decanus ejusdem cœnobii, senex multum et in nullo prorsus valens ad tale ministerium; nam fratres secundum quod erant personam sibi idoneam elegerant. Tunc videns Rodulfus, quia multiplicata essent mala et dissolutio roborata, secundum quod rem veracissime intelligebat futuram, desperans de loci aut ordinis emendatione, accepta licentia recessit tendens iter in Flandriam, ubi audierat duci religiosam monachorum vitam. Gladebac autem, ubi sepe moratus fuerat, idcirco ire noluit, quia sentiebat, ut postea evenit, si abbas loci illius Adelbero moreretur, quod cum eo corrueret et ordo Sigeburgensis noviter ibi introductus. Multas autem et gravissimas frequenter injurias prius in Porceto sustinuerat, cum primum positus custos et scolaris magister puerorum, inde cellerarius, deinde minor atque major prepositus, de emendanda religione contenderet pene cotidie ipse et sodalis suus, cum quo monachus factus fuerat, fratribus eis convitiose multum atque injuriose resistentibus, cum parvum aut nullum haberent ab abbate inde auxilium.

4. Defetigatus igitur multum, ut dixi, desperansque de loci emendatione, recessit tandem tendens in Flandriam. Contigit autem eum habere transitum per Sanctum Trudonem, et nocte illa hospitio eum recepisse domnum nostrum abbatem Theodericum. Qui interrogans eum quis et unde esset, quoque qualique mente proficisceretur, cum bonum ejus propositum intellexisset, formosumque et pulchre litteratum juvenem illum attenderet, cœpit sagacissime satagere, quomodo eum sibi retineret, utilem sibi eum fore credens, primum ad instruendos sibi disciplina et doctrina pueros suos, deinde ad promovendum in aliquod, si ita forte accideret, ut accidit, æclesiasticum intus aut foris ministerium. Cui cum persuasisset demorandi secum voluntatem gratiosi oris facundia, primum ei scolares pueros scholaribus disciplinis instruendos commisit, quasdamque utilissimas compilationes, plenas plurimarum divinarum sententiarum scribendas et multorum decreta conciliorum (an. 1099-1101). Scripsit igitur ei eodem primo anno volumen illud utilissimum multum continens scripturæ, et pueros vix *musam* declinare sciolos non tam dictamen quam metrum quoque componere docuit. Gravissimum autem sustinuit laborem ad introducendos eos, cum ipse loqui eis Theutonicam nesciret, et quidam puerorum parvitate adhuc scientiæ et nativa illis lingua Theutonica neque Latine neque, ut ita dicam, Gna-

lonice possent eum intelligere. Vicit tamen labor improbus omnia vincens, et eodem anno fecit eos literate facillime intelligere quidquid volebat eis legere. Instruxit etiam eos arte musica secundum Guidonem, et primus illam in claustrum nostrum introduxit, stupentibusque senioribus faciebat illos solo visu subito cantare tacita arte magistra, quod nunquam auditu didicerant. Miserrima tunc adhuc, ut superioribus libris relatam est, et lamentanda habebatur loci facies, fratribus prorsus non habentibus neque claustrum neque monasterium, sed nudam et discissam atque horribilem templi vastitatem, et de claustrum domum unam tantum imperfectam, et incultam, in cujus dimidietate reciebant, et in altera dormiebant. Fratres autem qui tunc habebantur isti sunt: Primus domnus abbas Theodericus, secundus Boso decanus, quia sic tunc in isto veteri ordine appellabatur, qui modo in isto prior vocatur, tercius Stepelinus, quartus Herimannus cognomento calvus, de quibus superius aliquid dictum est, quintus Sybertus, sextus Engo, septimus Mornungus, octavus Folkardus, nonus Bovo, decimus Ruzelinus; pueri de scolis: Gislebertus, Gerardus, Thidelmus, Balduinus, quatuor hi tantum. Inter fratres et pueros 14 erant, preter duos hospites, qui paulo post recesserunt (284).

5. Itaque post duos ferme annos Boso, qui tunc erat decanus (an. 1103), moritur, et Rodulfus ad illud ministerium ab omnibus fratribus electus, in loco ejus substituitur. Qui statim accingens se ad emendationem ordinis cotidie in capitulo et extra caputulum conferebat cum senioribus, qualis et quomodo antiquitus ordo in monasterio priori et claustrum adhuc stante teneretur. Quibus consuetudines plenas honestissimæ gravitatis et religionis antiqui monasterii illi demonstrantibus, suadebat illis benigna arte, mollique et paulatim procedente, informabat vestigio, ut attemptarent eas posse recipere, et antiquam iniustæ illis infamiæ rubiginem sic aliquando vel tandem abraderet. Ipse autem nocte et die assiduus erat omnibus horis in choro, et de psalmis tractim cantandis et cantu dulci æqueque modulando indefessa illi sollicitudo. Sed cum nesciret secundum usum claustrum cantare — usus enim noster cantandi, nescimus unde hoc acciderit, nulli comprovincialium nostrorum convenit — erubesceretque vehementissime quasi stipem inutilem se inter cantandum in choro stare, miro quidem et inedibili labore, et gravissima capitis sui infirmitate, graduale unum propria manu formavit, purgavit (285), punxit (287), sulcavit (288), scripsit,

VARIE LECTIONES.

²⁸⁴ ita 1. 1°. ²⁸⁵ ita 1. D. qui 1°. ²⁸⁶ inter — hospites *desunt*. D. ²⁸⁷ ita 1. quidam 1°. ²⁸⁸ gradale 1°

NOTÆ.

(284) Cf. supra VI, 17.

(285) Liber in quo responsoria erant conscripta.

(286) Pumice pergamenum.

(287) Subulas affixit in singulis codicis foliis, quibus lineæ exarande præscribebantur.

(288) Lineas scripsit.

illuminavit, musiceque notavit, syllabatim, ut ita dicitur, totum usum prius a senioribus secundum antiqua illorum gradualia discutiens. Sed cum usum eorum per quam plurima loca, propter vitiosam abusionem et corruptionem cautus, nullo modo ad rectam regulam posset trahere, et secundum artem non posset notare, nisi quod regulari et verisona constaret ratione, ipse autem ab usu æcclesiæ non facile vellet dissonare, miro, ut dixi, inedificabile labore in hoc tantum se frustra amixit, quod ex toto usum mendacem regula vera tenere non potuit, sed in hoc proferit quod quidquid alicubi in monachordo (289) cantari potuit, de usu æcclesiæ non pretermisit se preterire. Multa tamen, propter negligentiorum suam perficiendi ²⁸⁸ operis velocitatem, quæ per graviorem litteras notari debuerunt, per acutas sive per superacutas notavit, et quæ per acutas sive per superacutas per graves; quod incorrectum reliquit alia sollicitudine intercurrente. Consummavit autem uno anno opus illud propria, ut dixi, manu, de omnibus parvis et magis quæ pertinere videntur ad graduale cum antiphonis rogationum et benedictione cerei in pascha. Statimque pueri et juvenes magisterium ejus et libri exemplar sequentes, non solum artem illam cœperunt addiscere, verum emendacius et accuratius libros suos post illum notare. Quod postquam vidit, petebat ut unus tolleretur de medio, ne propter ejus inemendationem et festinantis manus incuratam scripturam et notam, esset ei in posterum confusio. Sed pueri et juvenes qui ex illo introducti fuerant, magistri amore monimentum illius leviter deperire non sinebant. Scripsit igitur in posteriori parte voluminis inter duas ascellas (290) ita: *Graduale non tam regulare quam usuale, postremo neque usuale neque regulare, ut ostenderet, quia licet ita notasset, non tamen ignoraret quid erroris haberet, cum regulam propter usum et usum propter regulam tenere ibi non posset, et cum propter festinationem interdum de regula preterisset, ubi eam tenere attentus potuisset.*

6. Abbas autem Theodericus videns studium ejus et fervorem in religione, vehementissime super eo gloriabundus letabatur, et ad voluntatem ejus omnia quæ erant claustris sinebat libenter disponi. Sed ille affligebatur quam maxime et pæne continue a quibusdam inquietis monachis, quos propter paucitatem fratrum nostrorum abbas Theodericus permittebat nobiscum hospitari de aliis claustris, cum eos compelleret nobiscum sub regula et disciplina vivere, quam illi aut in cœnobiis suis non didicerant, aut exosam habentes effugerant; ille autem aiebat, malle se cum paucis religiose vivere quam cum multis irreligiose.

7. Tenebatur tunc quoque abusio quædam vestimentorum apud nos, non antiqua sanctione sed novella presumptione, scilicet quod tunicæ fratrum non erant sine capitulis, sicut modo sunt, sed ita habebant a se capitia, sicut a cucullis, pendencia, quod si quando tunicas induerent, sine cucullis ibant, et quando cucullas portabant, tunicas nunquam induebant, propter singula, ut dixi, capitia a singulis vestibus fixe dependencia. Et quia talis abusio ab illis tantum tenebatur, qui irreligiositate notabiles habiti seculares quoque monachi appellabantur, dolebat multum Rodulfus hac nota se et fratres suos teneri, quod absque aliqua corporis afflictione poterat emendari. Contra quam abusionem immutandam maxime repugnabant superius dicti hospites monachi, et alios hortabantur artificiosa adulatione, ut non acquiescerent juvenili Rodulphi insolentiæ, maxime cum nunquam debuissent cum aliunde accitum sibi profecisse.

8. Sed Rodulfus prudenti astu bonoque ingenio malam eorum frustratus est suggestionem; nam veniens ad unum de senioribus fratrum, nomine Stepelinum (291), interrogavit eum, quot anni haberentur, ex quo puer claustrum nostrum prius intrasset. Qui cum respondisset: *Pæne 80*, querenti illi ita ab eo subjunxit quoque se in pueritia sua seniores in claustro nostro vidisse, qui non minoris, quin imo majoris ætatis extiterunt quam esset ipse. Sed cum senior illum interrogaret, cur tam diligenter hoc quereret, adjunxit: *Quoniam, inquit, pater, vellem scire si de tam longo tempore, centum scilicet sexaginta annorum, de quibus tu potes meminisse, sive relatu eorum, quos vidisti octogenarios, sive visu tuo, cum sis ipse octogenarius in claustro isto hodie, si unquam ullo modo potes meminisse, hanc consuetudinem ab antiquo in ecclesia ista fuisse, ut fratres non haberent capitia a tunicis suis pendencia, sicut non habent hodie alia cœnobia religiose circa nos virentia. Cui senior: Certissimus, inquit, sum, et relatu seniorum meorum et visu proprio, quod a cucullis tantum penderent eorum capitia, sed invalescente sub abbate Adelardo secundo juvenum indisciplinatione et insolentia, presumpsisse eos hoc novissimo tempore hanc abusionem, ut ad utrasque vestes capitia fixa ferrent, seniores tamen semper tenuisse primam et antiquam consuetudinem. Cui Rodulphus: Igitur cum ita sit, pater, ut asseris, quare transgredimur illum qui sanctorum et antiquorum patrum in hoc quoque nostro cœnobio usus fuit olim communis omnibus, nunc quoque circa nos religiosis monachis? Pudor est, relicto religiosorum usu et antiqua cœnobii nostri consuetudine, imitari novam stultorum et indisciplinatorum juvenum presumptionem, hacque tantilla cultus corporis immutatione notabiles haberi circum-*

VARIÆ LECTIONES.

²⁸⁸ proficiendi 1°

NOTÆ.

(289) Musicum instrumentum.

(290) Signum quoddam, ut videtur, brachio simile.

(291) De quo vide supra III, 13.

quaque apud religiosos de irreligiositate. His aliisque A facundi oris persuasionibus conciliatis firmatisque sibi seniorum animis, abbati tandem rem eandem suggessit, facileque deinde obtinuit, ut unusquisque fratrum nostrorum capitium a tunica sua deponeret, abbate primum deponente suum.

9. Sed unus, quem de Sigeburgensium cœnobio abjectum dominus abbas Theodericus, firmata sibi stabilitate, propter nostrorum, ut superius dixi, paucitatem susceperat, huic decreto obstinatissime contradicebat, priore Rodulfo sepe cum ammonente atque tandem per obedientiam precipiente, ut capitium sibi a tunica deponi sineret, cum a puero inter Sigeburgenses illud ita semper portasset, et nos secundum antiquam consuetudinem idem modo facere videret. Sed ²²⁷ ille neque ammonitionem recipiebat, neque obedientiæ parebat. Prior autem videns duræ mentis illius obstinamiam, pendente a lecto ejus tunicam die quadam accepit, et mittens eam consutoribus fecit inde capitium honeste deponi, et ad modum aliorum ²²⁸ fratrum apte formari. At ille cum die quadam dominica, extracta de more cuculla ad primam vellet ire, indutus tunica capitium non invenit, torvoque vultu se ipsum circumspectum irridens, sine cuculla in sola decapitata tunica chorum intravit, tota illa prima spectaculum ²²⁹ se prebens fratribus fronte impudenti. Sed quid? Ventum est ad capitulum, vindicatumque est in illum regulariter impudentis hominis tale spectaculum, jussumque statim capitulum exire, et pendente a lecto ejus cucullam sub tunica induere; vellet, nollet, fecit eum C dominus abbas Theodericus secundum alios indutum incedere. At ille ²³⁰ alto malignæ mentis profundo rem factam sibi reponens (292), sed ad tempus dissimulans, altero mane, dormiente post matutinas priore, ad lectum ejus clanculo accessit, et sublata inde ejus cuculla, capitium secum tulit, truncatamque illam ad lectum ejus reponens, ad lectum suum, quasi nil mali fecisset, rediit. Cumque jam orto die tempus esset, ut prior signum faceret, quo fratres ad orationem surgerent, prior cucullam suam indutus absque capite eam respexit, miratusque primum vehementer, vix tandem rem ut erat ex crepitanti furtivi auctoris subrisione intellexit. Quid faceret? Tunica sua capitium non habebat, et malignus ille D artifex de cuculla ejus aliud detraxerat. Si surgens decapitata veste incederet, ridiculosum fratribus spectaculum de se preberet, maxime factæ sibi hujus auctori injuriæ; si autem diutius expectaret et horam surgendi preteriret, tamen nil amplius haberet, quid indueret. Tandem vocato ad se uno ex fratribus jam vigilante, significavit ei, ut sibi cucullam

unius senioris afferret; et ille quidem necdum capitium de tunica sua deposuerat, forsitan ad hoc reservatum divina providentia. Surgens igitur quod facturus erat fecit, contumeliamque sibi factam per seniores ad abbatem retulit. Abbas et seniores gravissima animadversione in presumptorem illum exacerbati, publice eum in foro virgis cedendum deliberant, et sic tandem de claustro ignominiose eiciendum. Sed prior omnino vetabat hoc fieri, dicens parcendum esse, si non tanto presumptori, nostro saltem propter sæculares ordini. Veniens igitur abbas Theodericus ad capitulum, gravissimo verberationum eum duabus scopis diu multum maceravit, et primum fratrum quidem intercessione in leviozem tantum culpam esse vix reliquit. Sed ille B sententiam nullo modo observans, sed culpis culpas cotidie superaccumulans, cum esset incorrigibilis, et compedibus ²³¹ tandem astrictus, cultello vellet priorem perforare, ejectus est tandem a claustro, permissus quo vellet irrevocabiliter abire. Cæteri vero fratres proficiebant cotidie ²³² melius et melius in ordine, priore totum ad hoc studium suum impendente, neque deficiente umquam hac sive alia aliqua contumelia aut cujusvis provocatione.

10. Sed et aliam quandam pravam consuetudinem, que male apud nos insolentia nichilominus dissolutorum juvenum diu inoleverat, prorsus cessare fecit, neque tantum inter nos, sed etiam ferme prorsus inter laicos nostros. Nam diebus rogationum, cum antiquo more prima die Septemburias (297) processio nostra venisset, per plurima pars fratrum prece vel mercede equis sibi conductis, ibi statim ascendebant, et Brustemiam ante processionem equitantes, indeque ad claustrum cum levibus oppidanorum juvenibus per campos ante faciem totius populi, modo quanta agilitate poterant equos suos laxabant, modo subita retentione hac illacque girabant, perticis intentis nunc hos aut illos fugantes seu fugientes; quod totis tribus illis rogationum diebus non cessabant facere, secunda die Falmiam (293), tertia Mergueles pergente processione. Unde hoc singulis illis diebus eveniebat, ut quicquid ad mensam fratres habere debuerant piscium aut plantarum illis darent, qui equos sibi prestiterant, preter paucissimos, qui prece sive mercede noluerant sibi conducere aut non poterant; quin etiam scolares pueri hac pravissima consuetudine tenebantur illecti. Fratres autem quos aut voluntas aut necessitas pedites ire et redire faciebat, populo cito vestigio equitantes sequente domum, gravissima affligebat defatigatio, tum ex longo itinere tum ex inassueta et cita ambulatione. Itaque dies rogatio-

VARLÆ LECTIONES.

²²⁷ sed — parebat *desunt* D. ²²⁸ ali *erasum* f. ²²⁹ spectaculo f. ²³⁰ *reliqua omnia usque ad* nullo modo observanda *desunt* D. ²³¹ et compedibus — perforare *desunt* D. ²³² m. et m. c. f.

NOTÆ.

(292) Virgiliti *Æn.* I, 209.

(293) Zepperen, una leuga a villa Sancti Trudonis distans.

(294) Vallem, una leuga meridie versus a S. Trudone.

num et lætaniarum supplicationes erant apud nos quasi militantium excursiones, et mollium juvenum lascivæ circumventiones. Quam detestabilem abusionem prior exhorrens Rodulphus, cum aliis ascendentibus offerretur ei ad equitandum equus, aiebat non decere neque laicorum nedum monachorum regulam, nulliusque prorsus christiani esse, ut in equo pœnitentiã ageret, dies²⁹⁵ rogationum dies ducens pœnitentiã et supplicationum; et hoc pretendere expoliatorum sibi pedum nuditatem atque jejunium, et quod cooperto capite supplicationes sanctorum recitatis eorum nominibus frequentarent. Qua et aliis quæ ad hoc pertinere videntur rationibus, primum persuasit domno abbati²⁹⁶, deinde cæteris fratribus, ut tandem cessaret illa equitatio, et quæ fiebat pro equitatione indecens monachorum dissolutio, et prebendæ eorum dampnosa elemosinæque distractio, cui suppetent de fratribus vires, iret, cui non, in claustrò maneret, sicque abbreviaretur via, ut euntes nimia defatigationis nulla afficeret molestia. Itaque cessare cœpit sub prioratu ejus illa ad rogationes equitatio, cessavitque toto vitæ illius tempore, tantumque populo cœpit placere, ut paulatim inducerentur pæne omnes similiter et loqui et facere.

11. Quid dicam de diebus solempnibus festivitatum sanctorum Trudonis et Eucherii atque sancti Remigii? (Nov. 23, Jan. 13.) Quidam clericorum nostrorum ex familiaritate qua scolaribus aliis in claustrò nostro cum pueris nostris pueri quoque ipsi nutriti fuerant, alii quoque nonnulli ex religiositate sua, apud antiquiores nobis olim jam diuque multum obtinuerant, ut supradictis solempnitatibus chorum nostrum annuatim ad majorem missam cum reverentia intrarent, induti albis sicut et fratres nostri, et si qui forte eorum vocales essent, tropos (295), qui tunc temporis apud nos cantabantur, aut graduale sive *Alleluia* cantarent, atque cum omni honestate diebus ipsis ad mensam fratrum in refectorio cum eis reficerent, indeque surgentes cantando alitis vocibus quod ad festum pertineret, fratres *Miserere mei, Deus* cantantes, ad æcclesiam precederent. Sed usus qui ex caritate et religione pium videtur habuisse initium, procedente tempore paulatim cœpit transverti in superstitionem et vicium. Nam cum illis tantum prius permitteretur, de quibus et sicut diximus, in hanc tandem evaserat superstitio presumptivam abusionem, ut quicumque presbiterorum ex agris ad nundinas magis quam ad solempnitatem diebus illis convenirent, indifferenter in chorum nostrum inter fratres intrarent, ad majorem missam sine omni reverentia ruerent, nonnulli vestibus laicorum fissisque ante et retro turpiter indu-

ti, paucissimi saltem nigris cappis et absque albis et superpelliciis (296). Tum, quod contrarium est non tam nostro ordini quam ipsis quoque religiosis laicis, quin immo omnibus recte christianis, inter agenda misteriorum Christi secreta, duo aut tres de ipsis clericis circumsedebant in ipso choro, unum aut duos de fratribus nostris aut singuli singulos circumveniebant, et verbis ociosis risuque et jocis reliquum missæ sic pariter peragebant. Ubi autem post plurimas intolerandasque indisciplinationes ad refectorium ventum fuisset, tantus inte. reficiendum fiebat ibi strepitus diversorum et etiam ignotorum presbiterorum et clericorum clamor et fabulatio, ut vix audiri posset vox, licet altisona, legentis in eminentiori loco; quoque productior erat refectio, eo major accrescebat vino incitante inquietatio, tantusque erat eorum numerus — passim namque quicumque volebat ingrediebatur — ut constitutis ad serviendum illis fratribus vix de nobis quinque aut sex remaneret, qui ad mensam reficerent. Quanta die illa expenderet prepositus, quin immo quanta illi distraherentur nec ratione nec numero poterat comprehendere. Quam nichil ordinis et disciplinæ, quin potius quantum dissolutionis et periculi animarum diebus illis apud nos haberetur, honestius existimo hic reticere quam loqui. Surgentibus autem a mensa fratribus, et nonnullis ineptorum invercundorumque clericorum quæcumque occurrerent manibus suis inde diripientibus, statim non minor ad ministros consedebat populus, scilicet quicumque in curia nostra de aliquo officio introumittere se per totum annum videbatur; strepituum, sumptuum nec modus nec ratio ibi tenebatur.

12. Talia primo et secundo prioratus sui anno videns, atque inde gravissime ingemiscens, Rodulfus multis et exquisitis modis et frequentibus in tantam indisciplinationem exaggerationibus satagebat, quam plurimum vero apud abbatem Theodericum, ut pravus iste usus et dampnosus æcclesiæ aut ad priorum temporum modum reduceretur aut penitus destrueretur. Abbas, licet absque magna commotione hoc fieri non posse videret, tamen bonæ prioris intentioni non satisfacere inutile ordini fore et æcclesiæ suæ videbat. Annua igitur revolutione festis redeuntibus, dictum est clericis, ut absque religiosa veste chorum nostrum nullus eorum intraret, sed qui missæ majori interesse vellent, in cancello, cum esset spatiosum, circa abbatem starent, cum reverentia tamen et silentio, ut bene conveniebat festo et tanto misterio; quod, si quis eorum aut alba vellet indui aut superpellicium haberet, post fratres ultimus in choro nostro staret sub reverentia nichilominus et silentio. Post missam dominus eis ca-

VARIÆ LECTIONES.

²⁹⁵ dies — pœnitentiæ desunt D. ²⁹⁶ Theoderico addit D.

NOTÆ.

(295) Versus qui præcipuis festivitibus ante missæ introitum canebatur.

(296) Peculiaris canonicorum vestis.

set extra refectorium parata, in qua ministraretur eis non minori quam cum fratribus abundantia. Non enim fratres ferre poterant, neque decebat eorum ordinem, ut tantam haberent et in choro et in refectorio suo indiscipline et inquietudinem. At illi omnes graviter commoti et indignationis iraque plenitudine rationem non admittentes, penitus recesserunt, et nisi prior eis abusus permitteretur, nichil aliud facere voluerunt; sicque, forsitan ita Deo volente, factum est, ut morbus ille diu apud nos inveteratus tandem deficeret. Sed et laici, qui in refectorio ad ministros solebant diebus illis comedere, in domum aliam compulsi sunt, licet multum invitati, reficere, providentibus ei preposito et cellerario quæque habituri erant in refectorio. Res vero talis multum odium et persecutionem longo tempore tam de laicis quam de clericis priori conspiravit, semper festis istis²⁵⁵ diebus apud convenientes ad nudinas presbiteros morbum istum recommodantibus.

13. Neque istud tacere habeo; si defuncto alicui apud nos missa generaliter celebraretur, frater noster, ille videlicet qui missam cantabat, totam oblationem habebat, et tamquam propriam sibi rem eam vendicans, nichil inde ad communitatem aliorum respondebat²⁵⁶. Et quoniam secundum Apostolum avaritia est idolorum servitus (*Ephes. v, 5*), et secundum beati Benedicti Regulam (*cap. xxxiii*), *nichil proprium debet habere* monachus, prior Rodulfus huic occurrens vicio, de medio nostrum summo illud labore tulit, statuens presidente abbate commune esse omnibus fratribus, tam parvis quam magnis, quicquid eis quandocumque vel ubicumque offerretur, interposito quod, si frater, cui oblatio daret, aliqua recula sibi necessaria indigeret, provideretur ei a priore ex eadem oblatione; verbi gratia sive corrigia, sive cultellus, sive lineus sub capite et scapulis ejus pannus, aut tale aliquid medioeris precii. Quicquid aliter inde agatur, sciant posteri nostri ita fuisse statutum, fratremque qui die illa missam cantaverit, libere posse sibi exigere — per manum tamen illud totum prioris — si quid ei defuerit de minoribus rebus sibi necessariis. Nos enim huic statuto presentes interfuimus, et exigi et dari frequenter vidimus, sicut hic scribimus. Quod autem postea immutatum est, et pars ad cooperturam plumbi, pars ad utensilia circa altaria custodi data est; non ideo factum est, ut sic amplius permaneret, sed quam diu abbati et fratribus placeret.

14. Et quoniam duæ partes loci illius, qui claustrum apud nos debebat fieri, sepe humillima et arida semirutaque cingebatur, et sine aliqua tectura erat ad orientem scilicet et ad aquilonem, parsque occidentalis, licet domus esset lapidea, nichil tamen

A ante parietem haberet, quod fratres ad ejus officinas intrantes a pluvia et luto defenderet, sed patentibus undique aditibus nichil aut parum fuerat, quod laicos, interdum etiam et mulieres transitum habere per locum conventus fratrum prohiberet, satagebat multa anxietate benignaque et prudenti arte, toto studio multoque labore apud officiales, maxime apud Folkardum fratrem nostrum, qui secundus tunc post abbatem in omnibus nostris²⁵⁷ temporalibus rebus habebatur, ut edificarentur aliquæ domus, quæ claustrum formarent et transitum publicum per medium fratrum prohiberent. Nec frustrata est cum pia intentio, inque brevi tempore edificio ligneo clausa est pars orientalis. Quæ domus cum perfecta fuisset, ante composito sub tectura deambulatorio, B partem sui capitulum nobis satis aptum prestitit, partem dormitorium. Similiter a media fere parte conventus usque ad duas partes domus illius quæ occidentalis erat coopertum deambulatorium factum est, ut per tres partes claustrum, orientalis scilicet, australis, occidentalis, coopertura facta, honeste posset incedi; sola pars aquilonaris sepe adhuc tenebatur et positio claudebatur. Cumque hac conclusionem et fratres arceret ab egressu claustrum, preter eos quibus hoc solum licebat, et utrumque sexum ab ingressu, unamque ipse inde ferret clavem, cellerarius aliam, comitissæ advocatricis nostræ Gertrudis (297), quæ apud nos in claustrum nostro requiescit, gravissimam inde iram et indignationem incurrit, cum solito more nequiret transitum habere per medium claustrum nostrum et conventum fratrum. Incitabant autem eam vehementissime in eum multi clericorum nostrorum et laicorum, maxime famuli de curti nostra, qui se conquirebantur odiose a solito transitu claustrum et familiaritate fratrum arceri. Verum ille, licet terribiles in eum detonarent minæ, penetrantiaque etiam durissima hominum corda undique verborum manifesta volarent jacula, tamen imperterritus irreflexusque manebat solum hoc metuens, ne de emendando ordine et claustrum minus ei ad votum succurreret. Ut igitur secundum ordinem fratres haberent, unde in claustrum ad sedendum et legendum atque cantandum tenendumque silentium facilius retinerentur, armarium in claustrum primus ipse fecit ex obedientia sua fieri, D librosque in eo ad numerum fratrum reponi.

15. Interea raro umquam ipse cessabat, quin semper aut scriberet aut notaret, interdum quoque modulatis delectabatur carminibus, et de sollemnitatibus sanctorum compositis cantibus. Extat volumen opusculorum ejus, in ejus prefatione invenitur quid scripserit, quid modulatus fuerit, et cur et quando; extat et aliud volumen septem librorum ejus, quos contra symoniacos scripsit, quatuor ra-

VARIE LECTIONES

²⁵⁵ illis f. ²⁵⁶ redundabat D. ²⁵⁷ ita f. et D. deest f.

NOTÆ.

(297) Secundum Mantelium, p. 65, obiit anno 1114.

tione, tribus agens auctoritatibus. Paucis referre non possem quantum laboraverit causa abbatibus Theoderici, quam fideliter, quam constanter, in quot et in quibus locis et coram quibus pro eo astiterit, cum magnæ et primæ regnorum personæ vellent eum de abbatiâ ejicere et supradictum Herimannum intrudere. De quibus superius partem aliquam tetigimus.

16. Postquam ista et alia nonnulla bona et mala, prospera pauca et adversa multa per aliquot annos prioratus sui apud nos sunt gesta, audivit Rodulfus usus Cluniacensium apud Sanctum Jacobum Leodii teneri introductos per abbatem Stephanum, dictum etiam Stepelinum, quos paulo post abbas Sancti Laurentii Berengarius susceperat. Unde eos omnium religiosorum ora magnificabant, et frequenti hospitio aut colloquio reverentius quam prioribus annis dignabantur, præterea de sæculo tam clerici quam laici plures ad eos convertebantur, et invalescente religione angebatur et fratrum numerus et fructus æcclesiæ. Jamque Rodulfus videns tempus adesse, quo desiderium suum posset adimplere de meliorandis usibus et tenenda apud nos religione, quocumque modo poterat ad hoc nocte dieque apud abbatem Theodericum laborabat, quatenus eum ad hoc accenderet ut post istos duos abbates tertius eosdem usus in claustrum nostrum introduceret. Decere enim eum aiebat, cum non minoris esset scientiæ et gloriæ in sæculo quam illi, et locus noster antiquioris et famosioris esset nominis, ut in religione et spiritualibus non obscurior apud homines neque indignior apud Deum inveniretur. Sed cum, perturbantibus hanc molitionem ejus quibusdam fratribus, rem ad effectum perducere non posset, accepta licentia a loco nostro ad suum (298) sine spe reditionis transiit, ut disposito ibi itinere suo, inde transiret quo districtius ordinem teneri audisset. Mox aliqui fratrum necnon et famulorum nostrorum occulte aperteque exultantes, ex votoque sibi accidisse gaudentes, quia ad voluntatem suam modo liberius possent facere, non multo post intellexerunt ex comparatione positi alterius prioris, quantum iste prestaret eis consilii, auxilii et honoris. Penitentes igitur quam plurimum post paucos menses, simulata alia re quidam eum revocarunt sub presentia et assensu abbatis Theoderici, firmantes ei si rediret et prioratum suum reciperet, quod infra annum illum (1106) usus Cluniacensium in claustrum nostrum introducerent. Vix tandem obtinuerunt. Qui igitur parum ante festivitatem nativitatis sancti

A Johannis discesserat, in adventu Domini statim post festivitatem sancti Andree apostoli rediit.

17. Prioratu igitur suo ei reddito captatoque loco et tempore oportuno, atque domni abbatis et fratrum hilaritate, fidem promissi modo serio modo jocose, reposebat, remque bonam non diu quin fieret esse differendam aiebat. Miris igitur laboribus et frequentibus Leodium itineribus, concitato sibi multorum inde clericorum et laicorum aliquorumque fratrum nostrorum maximo odio, tandem effecit ut eodem anno 299 (299) Kalendas Martii 300 (1107), quæ fuit sexta feria (300) in capite jejunii, introducerentur usus Cluniacensium in claustrum nostrum tenendi. Quibus introductis cum vehementissime fererent in eis, et ultra quam quisquam speraret, fratres nostri, paulo post, heu! heu! Dominus abbas Theodericus obiit, 7 scilicet Kalendas Maii. Quæ autem postea secuta sunt usque dum abbatiam intraret, et quomodo introierit, puto quod satis inde scriptor precedentis historiæ prælocutus sit; ad illum recurat quisquis hæc diligentius scire desiderat.

18. Postquam autem abbas constitutus est (an. 1108, Jan. 30), de ordine tenendo omnimodis sategabat amator illius et amatorum ejus. Atque in tantum—rem quam certissime scio fidelissime referam, ecce coram Deo, quia non mentior—quod nullus fratrum tam carnaliter tamque spiritualiter poterat ei esse familiaris, quem perfecto umquam corde diligeret, nisi diligentem nostrum ordinem cognosceret, et fidelem de rebus æcclesiæ sibi commissis probasset. E converso nullus fratrum poterat esse tam rarus accessu ad eum, qui etiam palam aut occulte de dictis, factis vitæque ejus si eum mordaciter, ut plerumque solet, reprehenderet, dummodo aliquando cessaret et diligentem eum ordinem aspiceret et fidelem in rebus æcclesiæ illi commissis, quin facillime hos aliosque ei lapsus etiam graves indulgeret. Quid tibi vis amplius dicam? Brevius et verius quam potero hoc tibi sub testimonio Christi dicam, quod nulla res eum fratrem sibi commendare poterat, quem dilecti ordinis et fidelitas rerum æcclesiæ sibi commissarum non commendabat, non ætas, non familiaritas, non timor, non consanguinitas, non scientia, non pulchritudo, non generositas, non aliqua etiam magna utilitas. Propter quæ duo (301) apud eum poterant (302) in quoscumque invenirentur, et apud eum nichil aut minimum poterant apud quoscumque non haberentur; frustra quisvis aliter laboraret, aut ista habendo gratius illi aut non habendo ingratus existeret.

VARIÆ LECTIONES.

299 Domini 1107 interp. 300 Maii D.

NOTÆ.

(298) Num Porcetum?

(299) Scilicet quo Leodium itinera fecerat, non quo ad Sanctum Trudonem redierat, ut ex antecedentibus satis apparet.

(300) Feria sexta incidit non in primum sed in secundum diem mensis Martii, jejunium vero incipit die 3 mensis Martii; itaque in computando die

auctor videtur errasse; legendum esset: vi Non. Mart. Sed cf. supra VI, 21.

(301) I. e. propter duas illas virtutes, amorem erga ordinem et fidem.

(302) I. e. auctoritate valebant illi, qui virtutibus illis exercebant.

19. Precipue detestabatur hoc vicium, et ad extirpandum illud quacumque virtute poterat per se et per illud sibi referentes laborabat, ut nullus fratrum de substantia in refectorio sibi statuta aliquid quoquam distraheret, sed per manus elemosinarii quod ori ejus superesset pauperibus erogari sinneret. Quoscumque autem fratrum laicorum videbat amicitias et confabulationes et has illasque vanas gloriolas proclivius appetere, aut nunquam aut invitus illos volebat ad aliquam obedientiam promovere, neque eos quos intelligebat quocumque modo illam vel illam obedientiam (303) ambire, et quos noverat inhiare, ut possent aliquid clanculo dare et accipere. Quibus non erat grata ante obedientiam hominum gratia, et qui æquo animo simplici que tantum contenti erant claustrum substantia, illis dicebat danda claustrum ministeria. Quos sibi laudabant sæculi homines de obtenta apud eos familiaritate et frequenti collocatione, et si quid umquam habere possent de benivola eorum dapsilitate (304), eos judicabat indignos claustrum vel quoquam exire; quorum barbariem et silentium, et quia nichil eis darent aut ab eis acciperent, reprehendebant, quæqua vellent ire securus eos sinebat. Silentium inter monachos tanto extollebat preconio, ut diceret nunquam tam perfectos et electos monachos simul esse posse qui ordinem et disciplinam valerent absque silentii virtute tenere. Superba subjectorum rigiditate nunquam frangi poterat; humilitate quamvis multum lesus, citius etiam vincebatur quam ei ipsi interdum expediret.

20. His aliisque bonarum virtutum studiis, hinc ipsius sollicito curante magisterio, hinc discipulorum pio obedientiæ obsequio, cœpit in brevi longe

A lateque diffundi dulce fragrans unguentum boni de loco nostro nominis, sædaque cicatrix vultus nostri de obprobrio præteritæ indiscipline, paulatim curata detergi manu piæ moderationis. Hospitalitas læte supervenientibus exhiberi maximeque obsecutoribus nostri ordinis, refectio pauperum post mensam fratrum non negligenter provideri. Sed quia exteriora sæculi bona ad hæc aliæque nostro ordini multum sunt necessaria, primumque regnum Dei querentibus necessario, deinde secundum Dei promissionem, sunt eis ista adicienda, cœpit se tota vigilantia et labore accingere, ut non modo quæ salva invenerat de bonis æcclesiæ conservaret, verum quæ dispersa fuerant congregaret ³⁰⁰.

B 21. Prima igitur die, qua homines æcclesiæ debebant ei fidelitatem et hominum facere, prepositum æcclesiæ et cellerarium quosdamque de senioribus juxta se in cella sua fecit sedere, ut nullius manus neque fidelitatem reciperet, quem fratres de præbenda sua injuste aliquid tenere quererentur. Quæ res multas ei peperit inimicitias, quas tamen sine gravi dampno evasit, usus postremo consilio necessariæ in omni re discretionis. Ut autem sciant posterius ejus, et scientes magis solliciti inde reddantur, quanta sollicitudine et timore, quantoque studio et labore servavit professionem pro posse et nosse, quam teste æcclesia ante altare, coram stolato episcopo, stolati et ipsi in consecrationibus suis facere solent tam abbates quam episcopi, sinem hujus octavi libri facere hic decrevi, et nonum ab ea epistola incipere, quam scripsit ad Metensem episcopum Stephanum (305), loci nostri tunc temporis dominum.

EXPLICIT LIBER OCTAVUS, INCIPIT NONUS ³⁰¹

1. *Venerando atque reverendo sanctæ ³⁰² Metensis æcclesiæ episcopo Stephano Rodulfus gratia Dei sanctique Trudonis id quod est, salutem animæ et corporis. Diebus prelationis meæ ³⁰³, hoc est a 1108 anno ³⁰⁴ inc. dom. usque ad 1136, qui tunc agebatur quando hæc scribebam, quæ nostræ æcclesiæ videlicet æcclesiæ beati Trudonis in Hasbania accreverint, sive per meum laborem de perditis recuperata, sive de non habitis acquisita, sive per meum nostrorumque studium de nullis aut parvis redditibus ad aliquos et majores fructus instaurata, et quæ pro animabus fidelium pauci pauca in possessionibus tradiderunt, fideliter hic annotare curavi. Quod si quid in hac an-*

notatione excessu memoriæ exciderit, aut spes paritura adhuc ³⁰⁵ necdum protulerit, cum illud meminero et istud evenerit, huic aliquando subnectam operi. Testem interim conscientie meæ habeam Deum quia non hoc facio, ut inaniter videar gloriari secundum hominem et non secundum Deum de rebus, quarum tenuitas, etsi gloriari vellem, magis asferre potest michi confusionem quam gloriam, sed ut posterius mei desideria meam et prelationis meæ inutile spatium erubescens, accingant se fortius et utilius non solum ad servandas has et alias res æcclesiæ quas invenerint sed ad multiplicandas suis laboribus et meritis; quamquam qui tempestates maris, quo jactatus sum

VARIE LECTIONES.

³⁰⁰ ret *ernam* 1. ³⁰¹ Epistola Rodulfi ad episcopum Stephanum addit 1°. ³⁰² *deest* 1°. ³⁰³ *vigesimo octavo anno addit* D. ³⁰⁴ *deest* 1°. ³⁰⁵ *deest* 1°.

NOTÆ.

(303) Cella vel præpositura a monasterio dependens, ad quam curandam singuli mittebantur monachi jussu abbatis; dein obedientia est omne munus

monasticum.

(304) Liberalitate.

(305) Qui sedit annis 1120 — 1163.

et adhuc jactor, cognoverit, magis ammirari possit A aliquid interim esse servatum quam acquisitum, quæ quoniam alias plenius descripsi (306), iterare hic supersedi. Et hæc etiam nichilominus idcirco scio, ut sub impetranda negligentia mea venia hoc quoque a clementia vestra obtineam, quatenus vestra auctoritate et sigillo firmetur, ut nullus post decessorum meorum prioribus erroribus amplius ea involvat

quæ absolvi, sed fixa permaneant ut institui. Quod si presumptum fuerit, irritum fiat, et banno vestro omniumque successorum vestrorum subjacent. Non enim parvo rerum familiarium dispendio ea obtinui, cum interitum cum vitæ quoque meæ periculo vix evaserim, et in perpetuum odium eorum usque hodie sum, qui ea se amisisse dolent, quamvis injuste tenuerint.

EXPLICIT EPISTOLA, INCIPIT TEXTUS.

2. Igitur post obitum abbatis Adelardi secundi, tanta mala apprehenderunt æcclesiam nostram et multis annis tenuerunt, quanta non sunt audita in quovis loco ab illo famosissimo Jherosolimorum excidio (307). Evenerunt ea propter dissensiones de abbacia nostra inter monachos et episcopos, Metensem videlicet Herimannum et Leodiensem Henricum, dum monachi extrudere niterentur intrusum episcoporum abbatem per violentiam, et stabilire suum superpositum per symoniam. Sic primum secundus et secundum extrudit primus, tertius inter utrosque irrepit, quartus trium labores invadere et locum occupare presumpsit. Quorum nomina sunt hæc : Lanzo, Luypo, Herimannus et item Herimannus, inter quos septemdecim annis miserrime decertatum est (308), atque sic, ut infra duodecim annos tredecim fierent commutationes (309) alio moriente, alio alium ejcients. Sub istis totum oppidum nostrum una die redactum est in favillam, effuso in eo cruentissime multorum hominum sanguine (310). Vixque duo anni preterierant, ex quo monasterium quoque nostrum novum et mirifici operis et claustrum cum omnibus appendiciis suis funditus igne cremata interierant (311). Turris, quæ sola supererat de incendio, facta est atrocantium hominum munitio, thesaurus, qualem nostræ similis nulla habebat æcclesia, irrecuperabiliter distractus perii; monachi omnes — prorsus, inquam omnes — dispersi per diversas regiones, solum in loco vastatio et horribilis solitudo (312).

3. Hac tempestuosa tempestate contigit æcclesiam nostram de Alburch decidisse in potestate Trajectensis episcopi Conradi, et longa loci nostri miseria in jus æcclesie ipsius transisse lege syn-

odali et judicio canonico. Propter quam liberandam, sed nec sic liberatam, distractus fuit calix aureus æcclesie nostræ, cujus pretii pars, scilicet 60 marcas, data est episcopo Conrado, ut restitueretur æcclesia juri nostro; quod superfuit pretii perfide distraxerunt in hoc negotio perfidi quidam presbyteri nostri. Episcopus accepta pecunia nudo tantum verbo, non auctoritate canonica, mandavit nostris, ut reciperent sua, non quidem maliciose, sed minus caute. Et factum est ita. Subsecutus est Conradum episcopum (313) Burchardus episcopus (314), qui occasionem accipiens, eo quod legibus synodalibus non esset libere nobis restituta æcclesia, mancipavit eam suis usibus synodali judicio; sicque eam tenuit usque ad adventum meum in abbatiam. Ad quam liberandam profectus sum eodem anno (1108), quo intravi in abbatiam, Ulterius Trajectum in sancti Johannis festivitate, et per auxilium Dei et advocati nostri, comitis de Hollant Florentii (315), judicio æcclesiastico liberam nobis restitutam æcclesiam retulimus domum, cartha de hoc facta et episcopi Burchardi signo sygillata. Eodem anno æcclesia et alia quæ Alburch habemus bona valuerunt nobis domi absolute 24⁰⁰⁰ marcas argenti. Quanto labore, quanta sollicitudine, quantis expensis per tres integras ebdomadas finem hujus rei effecerim, longum esset referre, cum predivitem comitem et gravissimum pinguedine oportuerit me funibus argenteis de Hollant Trajectum trahere, ipsiusque episcopi rigidam cervicem ejusdem metalli malleo michi inclinare, nec non et archidiaconum reacquisitæ æcclesie.

4. In ejusdem villæ villicatione homo quidam Gualdo nomine erat, qui 5 solidos denariorum de

VARIE LECTIONES.

³⁰⁶ ita I. D. XXXIV. 1.

NOTÆ.

(306) In Gestorum libro sexto et septimo.

(307) Eadem iisdem verbis vide II. 1.

(308) Cf. V, 1.

(309) Annis enim 1082-1094 hæ factæ sunt conversiones in monasterio Sancti Trudonis : 1082 obiit Adelardus II abbas, 1083 introductus est Lanzo abbas, 1085 combustum est monasterium, eodem anno ab imperatore introductus est Luipo abbas, 1087 rediit Lanzo, 1089 Lanzo sponte se munere abdicavit, eodem anno Herimannus senior emit abbatiam, 1091 Luipo abbas iterum introductus est, 1093 Luipo

obiit et Herimannus junior abbas introductus est, 1094 monasterium reliquit, et iterum reductus, iterum rejectus est.

(310) III, 7 sqq.

(311) II, 13.

(312) Cf. III, 11.

(313) Qui anno 1099 occisus est; cf. *Annal. Hildesh.* ad h. a.

(314) Obiit anno 1112.

(315) Secundi, qui regnavit annis 1091-1122.

noster Heynricus de eadem villa ad suos usus pertinere; quos ad nostros retraximus, cum veritate et iusticia retinere non posset. Similiter in eadem villa molendinum unum quod solvit 2 solidos.

11. Molendinum de Mergueles, quod solvit modo duas marcas et dimidiam, quidam de factione Luyponis Heynricus cognomine Sualch, et Godezo clericus, frater ejus, auxilio advocatorum nostrorum sibi ²⁷⁵ pro beneficio mancipaverunt, et molendinarium in sua fidelitate et sacramento oposuerant. Contra quos et contra advocatos cum diu decertassem, tandem cum magno labore et dampno evici, et usibus fratrum molendinum cum omnibus quæ solvit restitui. Ea quæ videmur habere in villa Alost (326) excepta æcclesia 5 libras solvunt ad vestiariam fratrum. De quibus viri iniqui et æcclesiæ nostræ crudelissimi 10 solidos suum feodum esse mentiebantur; cumque eos ut invasores et mendaces nunquam investire voluissem, per amplius quam per quindecim annos multis tribulationibus et contumeliis me affecerunt; sed auxiliante Deo in presentia ducis Gualeramni, majoris advocati nostri, et domni episcopi Metensis Stephani, iudicio et iusticia et veritate evicimus et vestiario fratrum restituimus.

12. Oppidanus quidam noster Arnulfus nomine ²⁷⁶ patris sui Baldrici imitatus violentiam, terram tenere volebat sine servitio, quæ debet servire fratribus ad omnem minutionem sanguinis eorum. De ea terra sunt 18 bonuaria, et dicitur mansus de Nissen; debet et alia minuta servitia ad utensilia cameræ abbatis, scilicet quicquid de ferro ad sellam equitariam ejus et ad calcaria et ad saumas componitur, dato sibi ab abbate ferro. Fractas vitreas fenestras monasterii, claustrii, cellæ abbatis, accepto a custode vitro, plumbo et stagno et cæra et sumptu emendat. Claves omnes monasterii et scriniorum, dato sibi ferro ²⁷⁶, novat et renovat, similiter et de omnibus officinis claustrii et curtis. In solemnitate sancti Trudonis (Nov. 23) et sancti Remigii (Jan. 13) adjutor est cellerarii ad serviendum honestis hospitibus secundum antiquam consuetudinem. Quando minuebant fratres (327), chorus totus unus simul minuebat, cum silentio et psalmodia sedentes ordinate in cella una; ea die dabatur domino hujus mansi quantum uni fratrum ad mensam. Hæc cum ille tamdiu tenuisset, ut pro libero militari feodo habere se diceret, convictus tandem recognovit coram episcopo Metense Stephano et majore advocato nostro duce Gualeramno et paribus æcclesiæ et servitoribus curtis nostræ.

13. Quidam ²⁷⁷ Berengerus ministerialis episcopi Leodiensis pratum nostrum in villa Gemapia invaserat, similiter et ipse pro feodo volens illud

A habere, quod solvit singulis annis 5 solidos. Contra quem viventem usque in finem vitæ ejus contendi, defuncto prebendæ fratrum restitui; filius tamen adhuc impedit. Antecessor meus 4 libras denariorum duobus potentibus viris beneficiaverat, duas alias alii episcopi Metensis in oppido nostro, duas alias alii, cujus et nomen et personam non est utile nobis memorare. Unam de duabus, quas villicus in beneficio habuerat, redemi contra eum et cameræ abbatis restitui, aliam, cum possem, nolui, quoniam utile vidi ²⁷⁸ esse æcclesiæ, ut villicus episcopi beneficiatus esset abbatis. Duas alias quas subpressi nominis persona antecessoris mei tempore et meo violenter tamen magis quam juste tenuerat, nichilominus contra eum redemi et exfestucare feci, et usque hodie abbatis cameræ restitui.

B 14. Villicus de Stades dicebat suos esse 12 denarios et 8 capones de molendino quod dicitur molendinum Remigii; contra eum tantum egi per prepositum meum Folkardum, quod nobis et denarios et capones reliquit. Jacent ante portam curtis nostræ, in vico qui dicitur Scurehove (328), duo curtilla quæ solvunt 7 denarios, unum 4, alterum 3; hæc a duobus qui injuste possederant eripui et prebendæ fratrum reddidi. Silvam quæ dicitur silva de Godelledalch iniquus homo et ²⁷⁹ infestissimus æcclesiæ nostræ ministerialis episcopi Metensis invaserat, dicens eam esse suum feodum. Quam cum ei multa mei injuria extorsissem, dedi ad censum aliis, qui 7 ²⁸⁰ solidos inde solvunt singulis annis ad bracenam fratrum. Curtile ²⁸¹ etiam jacet in palude juxta viam, quæ de orientali porta curtis nostræ ducit versus sancti Gengulfi æcclesiam. Hoc se cum domuncula dicebat habere in feodo Franco quidam camerarius, quod obtinere non valens reddidit; hoc cellerario 8 denarios solvit.

15. Cunradus quidam Leodiensis cambam unam in oppido nostro dicebat se habere in feodo. Cujus longa inter me et ipsū contentio ad hoc pervenit, ut eam fratribus recognosceret, quoniam ad fratrum prebendam pertineret, et ex ea 8 solidos persolveret in anno; cumque ipse et uxor ejus defungerentur, 4 in die anniversarii ejus solidi solverentur, 4 in anniversario uxoris; si autem camba esse desineret, locus qui remaneret ad quoscumque usus verteretur, 5 solidos solveret, 30 denarios in anniversario unius, 30 in anniversario alterius, et eos mensæ fratrum. Engeramnus homo nobilis cum obisset, reliquit nobis legitima traditione pro eo facta tantum allodii in villa Herebach, quod singulis annis debet solvere 15 solidos. Qui tunc videbatur apud nos abbas esse, tradidit illud cuidam servo æcclesiæ nostræ feodo nomine Machelmo, de quibus

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁶ *deest.* 1°. ²⁷⁸ nomine — violentiam *desunt* D. ²⁷⁹ dato — ferro *desunt* D. ²⁷⁷ quæ sequuntur usque fratrum reddidi *desunt omnia* apud D. ²⁷⁸ inde 1°. ²⁷⁹ Metensis *desunt* D. ²⁸⁰ decem D. ²⁸¹ reliqua usque ad verba quiete hodie decimam *desunt omnia* apud D.

NOTÆ.

(326) Aalst ad Denderam in Flandria.
(327) Scil. sanguinem vena incisa.

(328) Num Luttecoven vicinum Looz?

postea 10 cum beneplacito possidentis reacquisivimus. 5 in anniversario viri nobilis, 5 domui infirmorum deputatis.

16. Villam nostram de Provin (329) Adelbertus quidam invaserat, ipseque fuerat de factione unus quatuor illorum abbatum, pro quorum ambitiosa contentione abbatia nostra pene usque ad extremam exterminium declinaverat. Qui et cum suis complicitibus, dum abbas contra abbatem rebellaret, armata manu turrim ecclesie nostrae occupaverat, et captus, aliis suspensis, aliis manibus amputatis, ipse quoque manum dexteram perdidit, exlexque factus, tamen ab invasione villae nostrae non recedebat, in qua ad suum feodum ista pertinere dicebat: Stramen totum annonae nostrae, quod in illis partibus propter penuriam lignorum valde carum est; ad nativitatem Domini 60 capones et 60 panes, ad sancti Johannis festivitatem 30 panes et omnem terrae requisitionem, praeterea quotiens illuc iret et rediret, de denariis fratrum viveret, et nullum monachorum magistrum aut comitem haberet. Et cum esset homo inanissimus et infidelis, eo aliquando perduxit substantiam villae, ut in anno michi non solvisset nisi 5 artones et 15 denarios; et si totum solvisset quod debebat, parum amplius esset quam 6 marcae Coloniensis ponderis et puritatis. Contra hunc vix aliquando comprehensibilem invasorem, quid laboris, quid molestiae, quid dampni sustinuerim, quomodo me aggressus fuerit per majorem tunc advocatum nostrum, comitem Heynricum de Lemburch, et subadvocatum ejus, comitem Gislebertum de Duraz, tandem vero per comitem Flandriae Robertum, et quomodo eum evicerim, non sine grandi hystoria enarrare possem. Evici tandem, et villam nostram absolute fratrum vestiario restitui per manus fratris qui vestiario preest sinealicujus laici inquietatione regendam; quae nostris postea diebus solvit in anno 8 marcas argenti Coloniensis puritatis et ponderis.

17. De non possessis et acquisitis decima est de Barduwich in Testerbrant³²³, quae modo solvit in anno marcam et dimidiam, quam statui ad annale servitium episcopi Metensis, et de supercrescente homo debet esse abbas, qui eam tenet. In hanc introierat homo nobilis sed tyrannus crudelis, Arnulfus de castello Rode (330), contra quem dia contendit predecessor meus dominus abbas Theodericus, sed non prevaluit. Ille enim ex episcopo Trajectensi dicebat se eam tenere³²⁴, in quam ego gravissimam litem ingressus, multis protectionibus ad curiam imperatoris Heynrici (331) fatigatus sed non defatigatus,

A pecunia tandem inter me et tyrannum mediante, Aquisgrani in curia imperatoris decimam obtinui. In eodem territorio palus quaedam olim inarabilis modo frugifera est, cujus decimae terminus pertinet ad ecclesiam nostram de Alburch; hanc decimam quasi novam patrocínio Trajectensis episcopi sibi usurpaverat Gerardus, Flaminius qui dicebatur et erat patriae comes. Contra tantos dominos tam potentes, maxime contra episcopum Trajectensem qui eum juvabat quantum litem sustinuerim, edicere longissimum est. Maxima igitur necessitate ad comitem de Hollant Florentium, advocatum nostrum in illa terra, compulsus sum me convertere, et divisa ei decima si eam totam juvaret nos retinere, sic patrocínio ejus evici, quia nec episcopus neque³²⁵ comes Gerardus audebant eum offendere. Tenerius igitur quiete hodie decimam.

18. De paucis quae pro animabus suis fideles tam viventes quam morientes ad ecclesiam nostram nostro tempore tradiderunt, ita evenit. Adelgerus miles quidam de villa Pumirs supra Mosellam, ad nos venit, et societate nostra impetrata, vineam nobis tradidit, quae afferre potest 3 carratas vini. De eadem villa Gerardus quidam relicta seculari vita ad nos se convertit, tradens nobis 4 vineas, 5 minores, quartam majorem; hae possunt afferre duas carratas vini. Istorum anniversaria agimus, in quibus caritas vini debetur fratribus de eorum collationibus. In villa³²⁶ Runchirs (332) debebat homo nobilis Hardechunot nomine; pro hoc defuncto Bertha conjux ejus, nobilis et ipsa, tradidit nobis duos mansos terrae, qui solvunt in anno 12 solidos. Advocatus noster comes Gislebertus tradidit nobis pro anima sui et uxoris suae Gertrudis terram, quae solvit in anno 20 solidos et 3 denarios. Inter Sanctum Trudonem et Sarchinium quidam Libertus nomine patris allodii habebat, quod moriens reliquit fratribus pro anima sua; solvit autem 12 denarios in festivitate sancti Remigii, qui cum aliis 12 ponuntur, quos vivens Hardechunot pro anima sua dederat fratribus, et in capite jejunii ad caritatem fratrum in refectorio dantur.

19. ³²⁷ Decima de Stades in tres partes est divisa, unam habet presbiter, duas reliquas duo operarii lignorum et lapidum. Unam istarum duarum ab uno operariorum et heredibus ejus redemi cum omnium benivolentia, quoniam pauperes erant, et de vadio ubi jacebat redimere non poterant, tantumque eis sine omni violentia et injuria superaddidi, quod ex toto exfestucaverunt michi. Hanc custodi ecclesiae in

VARIAE LECTIONES.

³²³ ita l. 1'. ³²⁴ habere l. 1'. ³²⁵ nec l. 1'. ³²⁶ In villa usque 3 denarios desunt D. ³²⁷ reliqua usque Johannem Brunoni dedi desiderantur omnia apud D.

NOTÆ.

(329) Proven in Flandria.
(330) Aerschot vicinum.

(331) Quinti.
(332) Runkelen haud procul a S. Trudone.

perpetuum tradidi habendam, ut ex ea lumen in turricula quæ est versus claustrum omni nocte ministraret, cujus fenestra ita est aptata, ut ex ea lumen in claustrum et monasterio æque fundatur. Ex eadem quoque decima debet idem custos providere omnibus personis, quibus nocturnaliter candela anteponitur, in nocte dormientibus lumen et minutam candelam ad servitium.

20. De nullis aut parvis redditibus ad majores et meliores usus instaurata ista sunt: Molendinum superius, quod est ante portam curtis nostræ occidentalem, nostro tempore edificatum est, quod singulis diebus valere potest 3 denarios, caro tempore multo plures. Molendinum superius de Gursemdrul (335) nunquam extiterat, sed nostro tempore edificatum solvit modo singulis annis 24 modios puri frumenti. Silva de Meceres adiacebat castello Durachio, vicina quoque nostro oppido et villulis nostris; quæ inter ista et illa ad hoc perducebatur, ut nihil nobis conferret preter scandala et sanguinum effusiones, dum cotidie detrueretur a circummanentibus, maxime a Durachianis. Qua necessitate compulsus, prius tamen multas passus injurias a castellanis et domino castelli, ne forte quod supererat adhuc lignorum ad nullam utilitatem æcclesiæ redigeretur, vendendum tradidi fidelibus viris, et quicquid ex eo acciperetur, constitui ad reparandum monasterium, quod ante annos multos combustum miserinæ ruinæ hiatum prebebat. De terra vero arabili facta 50 solidi solvuntur in anno et 20 denarii; quos dividens 10 eorum braccenam fratrum constitui, 10 claustrum cooperiendum, et 10 qui supersunt cum 20 denariis caminata abbatibus.

21. Silvula quoque juxta villam Stades erat, quæ tam a colonis nostris quam a villico et alienis extirpabatur cotidie sine aliqua utilitate. Hanc tali necessitate ad fruges ferendas tradidi, ut de terra solverentur singulis annis 5 solidi, quos ad braccenam fratrum constitui. Alia silva juxta oppidum nostrum adhuc superest, quæ vocatur Bruderholt; hanc miles quidam Arnulfus nomine, subadvocatus noster, dicebat se in feodo habere²²⁷. Cui cum miro et magno labore extorsissem, iudicio tamen parium æcclesiæ, et tamen nec sic retinere cum pace valerem, tradidi eam in hereditatem duobus quibusdam viris de Brustemio, Lamberto scilicet et Gerardo fratribus, qui possent resistere invasori viribus et justitia, ut singulis annis tantum lignorum afferrent in curia nostra, quantum sufficeret ad 4 cervisia coquendas, unam ad festivitatem sancti Remigii, aliam ad festivitatem sancti Trudonis, tertiam in

natale Domini, quartam mense Martio ad caminata abbatibus, ita ut silva illa ab eis nunquam extirparetur, sed diligenter custodiretur et nutrireretur, et totum aliud silvæ commodum ab abbate tenerent in feodo et homines ejus ex eo essent. Itaque nisi hæc fecissem, non silvam solum sed et ipsum fundum perdidissem.

22. Grutarius villæ nostræ Reynerus cum defuncta matre in illo officio vellet heres fore, et hoc non posset fieri nisi nostro multo labore, 5 solidos et libram piperis æcclesiæ nostræ recognovit solvendo singulis annis. Hos 5 solidos constitui refectio fratribus in die anniversarii Adelberonis Metensis episcopi, qui fuit post episcopum Theodericum, ut, quoniam Theodericus primo et Adelbero secundo grutam (334) fratribus nostris pro animabus suis dederant, et die anniversarii Theoderici fratres 5 solidos in refectio pro anima ejus habebant, die quoque anniversarii Adelberonis hos 5 solidos ad refectioem haberent. Quod enim ille primus dedit, iste secundus confirmavit. Solvuntur 5 solidi et libra piperis pridie anniversarii Adelberonis episcopi, sicut et pro anima Theoderici episcopi 5 solidi et libra piperis. Jus omne braccenarum quod propter grutam solvitur in cervisia fratrum est, sicut testatur cartha quam habemus de illa justitia; nullam omnino braccenam excipit. Hoc plures oppidanorum nostrorum ita invaserant, partim dicentes suum esse feodum, partim se habere in vadio, ut parvisimi inde reditus ad fratres venirent. Longa inter me et illos fuit decertatio, quæ ex parte etiam usque hodie manet, tamen usque ad paucos omnes evici, spe victoriæ de cæteris necdum amissa. Hujus juris fratrum reacquisitio quem fructum habeat supputare nescio, quia qui braccenam habet apud nos quando vult eam destruit et ad alios usus suos vertit, et ideo quæ hodie non est cras aliquando est; edificari autem sine abbatis licentia non debet, destrui vero potest. Redemi autem 8 quæ jacebant in vadio ex his quæ Deus dedit nobis et frater unus noster nomine Gerardus, qui de longa peregrinatione ad nos munificus reversus est. Quarum reditus ad plumbum emendum constitui, ut inde cooperiretur monasterium, quod cum opertum foret, reditus earum ad cellarium fratrum sicut antea redirent; ad minus autem 4 marcas solvunt in anno.

23. Ecclesia de Dunch duas tantum libras solvebat in anno; locus in quo stat solitarius est et amenus, utpote circumfluente eum aqua navigifera, et arcentibus ab eo latis paludibus omnem viam, excepta una, studio potius quam natura facta. In hoc videlicet loco preter æcclesiam ab omni edificio

VARIÆ LECTIONES.

²²⁷ hoc loco in margine superiore adscriptum in 1 manus sac. XIII: Hanc dicit esse terram quam nunc tenet Eenboldus de Thosen et Herimannus miles de Brusteo et Goduinus filius castellani de Brusteo.

NOTÆ.

(333) Gorssum in vicinitate S. Trudonis.

(334) Tributum quod coctores cerevisiæ solvunt.

De hoc jure vide Metensium episcoporum tabulas quæ Gestis adjectæ sunt.

vacuo, quia alias non habebam, domum contraxi A dominicalem et horreum claustrulumque satis aptum composui juxta æcclesiam, intusque et foris officinas cœnobitis necessarias. Constituti ibi duo fratres, qui Deo et beatæ Mariæ serviant, ex æcclesia cum famulis suis vivunt, et tamen in anno sicut antea duas nobis libras solvunt. Inter fratres autem ibi morantes et presbiterum parrochianum sciant posteriori mei ita fuisse divisum, sicut hic invenient scriptum; ut, si placet et utile est et melius non possunt, obtineant sic in æternum:

24. *Ego Rodulfus, gratia Dei cœnobii sancti Trudonis abbas, do fratri Johanni æcclesiam de Dunch, in omnibus tertiam partem tam magnæ decimæ quam minutæ, dotem totam, tria bonuaria terræ in Rothem (335), totidem pratorum juxta Dunch, capitecen-* B *sum familiarum quicquid est in parrochiis suis tam rivis quam defunctis totum per omnia, ex elemosina quæ ponitur super altare tam in festis quam in profestis diebus nullo excepto tertiam partem. Si quid deinceps allodii a 1119. anno incarnationis Domini ab aliquo nobili vel extraneo parrochiano datum fuerit æcclesiæ, in mea potestate retineo cui voluerò stabilire, nisi presbitero sua pars denominata fuerit a dante. Si aliquis nobilis ibidem vel extraneus parrochianus sepelitur, primam missam persona æcclesiæ cantet, quicquid sibi offertur, habeat majorem abbas vel monachus, in oblatione persona nichil querat. Pro hac superscripta prebenda frater Johannes concilium, synodum, obsonium et cætera,* C *quæ alii compares sui, debet procurare. Sub hoc eodem diviso post Johannem Brunoni dedi.*

25. De campanis autem quæ aut novæ aut innovatæ sunt meo labore, scribere aliquid ad gloriam Dei hic volui, cujus adjutorio eas feci fieri, quæ etsi ventrem non pascunt, aures tamen et corda hominum ad laudes Dei sonus sui dulcedine provocant et attenta reddunt. Sunt igitur omnes 16; scilicet cymbalum 1, in refectorio 2, ad parrochiam sanctæ Mariæ 1, ad Sanctum Gengulfum 1, ea quam nisi Mettis beato prothomartyri Stephano 1, super chororum nostrum 1, in turri nostra 9. Quæ quantum dulcedine valeant, atque una quæque in suo modo atque magnitudinis pondere, et videre mirabile et audire est delectabile. Unum quidem affirmo, quia D tot et tales et tantæ pro 100 marcis fieri non possent hodie.

26. ²⁰⁰ Beatus Trudo et ab eo abbas vicarius ejus domus tres habet Colonix; duæ solvunt 18 denarios illius monetæ, tertia dimidiam marcæ quæ tamen dominicalis domus abbatis est, debens ei ac suis omnibus paratum hospitium. Duæ illæ domus quæ 18 denarios debent, eo legibus forensibus perductæ fuerant nostrorum nostris semper familiari

negligentia, quod in jus abbatis Sancti Martini Colonix irrecuperabiliter transissent, nisi ex improvise nuntiata michi extrema illius judicii die, sub vix dimidia hyemali die et nocte pervolassem potius quam equitassem ad diem illum. Obtinui tamen domos et censum recepti judicio et justitia; cum quanto vero per virtutes beati Trudonis miraculæ, alias enarrabo. Tertia vero domus, quoniam una est de capitalibus turribus urbis Colonix, si forte obsessa fuerit urbs, hoc ei per nos debet, ut custodibus nostris et stipendio muniatur et defendatur, cavendumque nobis est, sicut eam diligimus, ut pro maceria et tectura ruinam nullam patiat. Quod totum ante curare debebat abbas et prepositus Mossellæ; quare ad hoc aliquando pervenerat, ut per negligentiam nostris, ut dixi, semper familiarem 17 marcæ super eam deberentur. Ego vero ad hoc postea hospitem nostrum in ea Bernerum perduxim, ut tam ipse quam omnes qui post eum in ea vellent manere, si forte urbs obsideretur, aut domus aliquam ruinam minaretur aut defectus reparandos pateretur, omnem tertiam partem constitutarum solverent, et tertium hominem pro defendenda urbe in ea ponerent et stipendiarent, dimidiam vero marcæ non minus solverent.

27. Est quoque beato Trudoni ejusque vicariis domus honesta et dominicalis Leodii, a qua perversissimum invasorem in hereditate habere volentem ejeci multa lite usque ante episcopum, de episcopo ad advocatum, de advocato ad imperatorem Heynricum, non sine dampno meo et multo labore. Annaliter igitur posui et pono in ea quem volo et volui. Ejectus violentus et iniquus heres totam pæne discoopertam, putridam, maceris discissam vastatamque domum michi reliquit, ad cujus reparationem in una tantum æstate 9 marcas posui, exceptis meis obsoniis, quæ illuc vadens et aliquamdiu manens habui. Reparavi igitur ex integra et nova tectura simul et nova cælatura, resarcitis lapide et cæmento murorum scissuris, et parietibus cæmento linitis et calce dealbatis, fecique in ea capellam novam, cum prius nulla haberetur, satis pulchram et aptam hospitantibus. Feci et novam coquinam in curti et nova stabula, obturavique omnia ostia in platea patentia preter unam portam, qua commode exitur et intratur. Retraxi etiam ad me cameram juxta portam positam, quam quidam nostrorum in feodo se habere dicebant, ponentes in ea annaliter pro censu dando quem volebant; census vero 2 solidi erant. Gratis igitur in ea hominem constitui, qui portam claudat et aperiat, et totam domum interius custodiat.

28. Bonum vero quod habemus in villa Beredorf, via Colonix, miles quidam palatinus de villa Cher-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ reliqua usque ad servitium preposito solveret desunt: D.

NOTÆ.

(335) Rothem ad Mosam.

pen invaserat, quod per auxilium episcopi Coloniensis Friderici cum magno nostro labore reacquisivi. Solvit autem ad minus dimidiam marcam preposito de Mosella in anno. Sed et illud quod habemus juxta villam Bruches, quæ est in latere Aquisgrani, quod servit preposito Mosellæ illic eunti, sive in domo velit possidentis sive in hospitio suo Aquisgrani, illi cui adjudicatum fuerat — et sine omni respectu in eo violenter manebat — cum multa sollicitudine et labore extorsi, ponens in eo jure hereditario, cui contradicere non auderet violentus, et qui debitum servitium preposito solveret.

29. De incenso autem et diruto monasterio, quoniam alias plenius scripsi (355), breviter his tangam, quoniam gratia Dei et sanctorum patrocinia in restituendo affuerint michi. Omnes qui videbant tantæ ruinæ expavescendum baratrum, desperabant aliquando esse reparandum. Igitur a pylariis et aren, qui sunt ad pedes domini nostri beati Trudonis, ubi predecessor meus abbas Theodericus finem operis sui fecit, usque ad majorem turrim omne quod est operis infra exteriores muri parietes meo tempore surrexit, exceptis pylariis cum arcu quæ sunt in medio navis monasterii. Et quod ante me et sub me factum fuerat, feci consecrari 3. Kalendas Octobris ab episcopo Leodiensi Obberto anno incarnationis Domini 1117, ordinationis meæ 9, ab eo quo crematum fuit monasterium 32mo (537).

30. De claustro et omnibus ejus appendiciis nichil inveni quod sic posset remanere, neque quivis hospitium pernoctare. Domus tantum una prorsus inculta, et tam æstate quam hyeme pro suis multis defectibus fratrum usibus molesta, tamen et refectorium prestabat eis et dormitorium, cellarium quoque et miserimum carcerem potius quam infirmorum cellam; cæteræ partes sepe veterrima et semirutæ signabantur potius quam clauderentur. Quicquid igitur monachis opus est in officinarum usibus, oportuit me festinanter construere de lignis ad tempus, postea paulatim illud diruere et a fundamento per gyrum de muro edificare. De quo opere illud adhuc Horatii possum cantare: *Dimidium qui cæpit habet* (338). Propter multas et vix enarrabiles tribulationes lente, pulchre tamen surgit, maxime cum a duobus miliaris empti adducantur lapides et calx, a septem et quinque denariis interdum emitur modius. Numerus fratrum cum inter parvos et majores ante me frequentissime vicinarum duobus aut tribus descenderet, usque hodie

A ad quadragenarium non pervenit; aliquando tamen unus tantum defuit, tricesimum tamen quintum necdum descendit, et nisi mors immatura aut levium quorundam fuga tulisset, quadragenarium multo superexcessisset.

31. His ita^{mo} descriptis non inutile arbitror, immo valde necessarium, de prediis æcclesiæ, quæ impedita inveni et expedire necdum prorsus potui, si posteros meos certos reddidero, quomodo invasores eorum et quo iudicio ante iudices agitaverim, et ubi rem perduxerim, ut ibi incipiam post me de reliquo, ubi ego finem fecero. Notum igitur sit eis, quia comes Otto et filius ejus Gislebertus de Durachio, ille pro anima uxoris suæ Odæ, iste pro anima matris tantum allodii nobis dederunt in villa quæ dicitur Meldreges (339), non longe a villa Lenholt, quod singulis annis valere potest inter censum ordium, linum, pullos si non amplius 20 solidos, ut memoriam ejus in anniversario ageremus, et die illa caritas fratribus de vino et piscibus in refectorio ministraretur; diem anniversarii agimus et caritas debita nobis non impenditur. Nam illo tempore quo contendebant superius dicti quatuor de abbacia, junior eorum et novissimus Herimannus, ejectus de claustro et villa sub quodam villico nostro Johanne Hales se transtulerat (340), qui reddituum villæ illius supra quam dici potest vorago erat et calamitas. Vastata igitur per amplius quam per annum ibi silva, et consumpta ab utrisque tota villæ substantia, ad comitem Heynricum de Lemburch, majorem advocatum nostrum, Herimannus se proripuit, sperans se de recuperatione abbatiæ per eum juvari. Vacabat interim abbacia et a multis multiformiter diripiebatur. Tunc quoque bonum de Meldreges Johannes sibi rapuit, et usque ad meum tempus suum feudum esse dixit; quem propter hanc et propter alias inenarrabiles culpas et infidelitates suas longissima et dampnosissima michi decertatione eo perduxit, ut non tantum villicatio et omne feudum ei adjudicaretur, verum et hereditas et corpus ejus in potestate nostra redigeretur. Post annum et dimidium filius ejus nomine Macharius quæsitæ gratia nostra ad villicationem et paternam hereditatem venit, sed feudum recipere noluit, quia bonum de Meldreges, quod pater invaserat et iudicio in manus nostras redierat, nolebam tradere ei; in brevique hoc egit, ut multo perniciosior patre et infidelior a villicatione deponeretur, et quicquid sperabat se habiturum de nostra manu aut habere jam videbatur, ei adjudicaretur. Advocatus autem, cujus traditio

VARIÆ LECTIONES.

^{mo} Et a consecratione cripte 16 (341). *Interp. in superiori margine.* ^{mo} extrema hujus libri desiderantur apud D.

NOTÆ.

(336) II, 13.

(337) Ili numeri justis uno minores sunt. Consecratus est Rodulfus abbas 25 Febr. 1108, ut ipse probat VII, 15; currebat igitur annus ejus 10, et annus concremati monasterii annus 33, cum incen-

dio consumptum sit die 9 Mart. 1085.

(338) Epist. I, 2, 40.

(339) Meldert haud procul a Diest. Cf. supra IV, 9

(340) Cf. V, 3.

(341) Cf. VI, 3

hujus allodii pro anima matris suæ fuerat, ad opus A fratrum quibus dederat bonum illud intrans resacivavit (342). Sic veritate, judicio, legibus de hoc bono actum est. Hoc solum adhuc impediebat, quod homo de fortibus Lovaniensium pro vadio illud se habere dicebat; quam litem necdum finitam introivimus.

32. Gualterus homo liber de castello Baccunguez, stimulatus mala cupiditate et illectus predii nostri adjacentis suo castello comoda amenitate, cum propter æcclesie nostræ supradictam desolationem non haberetur qui ei obsisteret, cœpit nostra sibi adjacentia attrahere suis usibus quasi propria. Dicunt nostri rustici, quod inter silvam et terram arariam sint ex eis quasi 40 mansi; dicunt etiam, quod domini de Disthe cum aliquando ea invadere voluissent, pater hujus Gualteri jurejurando coram legitimo advocato nostro comite Ottone obtinisset, quod nostra essent, cumque super hæc suæ proprietati attraxisset, major advocatus noster Heynricus de Lenburg, mandatus a meis predecessoribus, illuc ivit et legibus juri æcclesie nostræ restituit. Sed neque sic avarus invasor quievit. Ventum est ad tempus nostrum et possidentem nostra inveni eum. Clamavi advocatis nostris, duci quoque, et nullus exaudivit, pecunia aures obturati. Quid facerem? Ad imperatorem Heynricum, filium Heynrici qui Leodii obiit, me contuli; causa mea audita, reinvestiri me prediis æcclesie per ducem Lovaniensem Godefridum et advocatum nostrum Gislebertum fecit. Avarus invasor clamitabat violentiam sibi fieri. Dux iterum Lovaniensium secundum mandatum imperatoris diem posuit, ut presente adversario preirent homines nostri et divisionem rectam facerent nostri et illius predii. Ventum est ad diem; affuit dux, affuimus, affuit et Gualterus, et cum multis liberis grandis utrimque populus. Perambulaverunt nostri divisionem facientes allodii, cumque ad aquam vivarii (343) sub castello jacentis venissent, quam ille stagnaverat, et per quam partem allodii nostri occulerat, dixerunt nostri se rectam perambulationem non posse facere, nisi prius aqua emitteretur, sub qua recta divisio occultabatur. Adversarius hoc ne fieret omnimodis renitebatur. Tunc unus rusticorum nostrorum, cui melius divisio nota fuerat, se omnibus vestimentis suis exiit, et ligata sibi cruce aurea super dorsum inter scapulas, quæ ante presens ibi feretrum sancti Trudonis ferebatur, invocato nomine Domini et veritate ipsius rectæ divisionis, sanctumque alto clamore obtestatus Trudonem, in ipsum vivarium saltu se iniecit, et

per longitudinem enatus sine molestia exiit; deinde quod supererat divisionis tam in terra quam in aqua cum nostris perfecit. Adversarius quoque suam fecit partem, de nostra sua attrahens, partem nobis liberam relinquens. Finiri die illa non potuit. Alia dies posita est, ut liberi veritatem dicerent circumstantes; corrupti muneribus, ut fama ferebat, veritatem se nescire mentiti sunt. Nec sic defatigatus quievi; adversarium iterum ad curiam Aquisgrani ante imperatorem feci vocari. Ubi cum multum sibi timeret, fecit me interpellari per honestos viros, tam liberos quam servos, promittens, quia totum allodium sicut perambulaveramus æcclesie recognosceret, si dimidium daretur ei in feodum, ex quo homo abbas et sui heredes fierent, et dimidium æcclesia absolutum reciperet. Placuit michi, immo valde placuit. Sed contra hoc nostris tam clericis quam laicis pertinaciter reclamantibus, et quædam indigna in adversarium et in me quoque proferentibus, tristis et merens coactus sum ab eis non facere, quod amplius, sicut predicabam, non potui recuperare. Venimus ergo ante imperatorem. Advocatus meus suum statuit prolocutorem, adversarius suum. Ab utraque parte est dictum et sub judicio positum, judiciumque usque ad proximam curiam dilatum. Interim regnum turbati et imperator impediri, donec in Italiam transivit (344), resque nostra usque hodie sic remansit indiffinita.

33. Pene preterieram quod hic ante dixisse debueram. Media occidentalium turris nostra ab utroque latere habet ⁹⁹¹ unam, eodem muro sibi compactam, perque singularum cocleas (345) ad primum et secundum et tertium statum ascenditur usque ad campanas; deinde media relicta humilioribus se proripiunt cacuminibus, habetque proprium unaquæque suum tectum. Istæ propter supradictas varias æcclesie nostræ desolationes longo tempore discoopertæ prope erant putridæque tecturæ, et trabium corruptarum periculo dampnosissimam ruinam maxime campanarum minabantur. Pars enim plumbearum tabularum ab his qui turrim custodierant aliquando et eam habuerant pro presidio, furtim sublata erat, pars ventorum flante turbine in perpetuam perditionem avulsa fuerat. Totas igitur ex integro et ex novo feci recooperari, et sub trabibus, quæ campanas sustinent, transversam aliam trabem poni capitibus paribus muro utrimque infixis; et sub eadem trabe posui ⁹⁹² columnam fortissimam ligneam, sustententem eam et appo-diantem se super subjacentem illi aliam trabem,

VARIE LECTIONES.

⁹⁹¹ turrim addit 1'. ⁹⁹² posuit 1. 1'.

NOTÆ.

(342) Gallice *resaisir*, in possessionem restituere.

(343) Gallice *virier*, *Weiber*.

(344) Cum Heinricum imperatorem appellet, sine dubio hæc gesta sunt ante secundam expeditionem

in Italiam anno 1116, factam itaque eurrente ut videbur anno 1115, quod probatur etiam regno turbato de quo loquitur auctor.

(345) Cochlea est alba et rotunda turris in qua per circuitum ascenditur

transverse jacentem super inferiores trabes a parte una turris usque ad aliam. Sicque factum est, ut pondus campanarum et lignorum sustentium eas prius 6 tantum trabes sustinerent, modo quindecim illud æque sustineant. Turris vero quæ juxta meri-

dianam manicham (346) æqualis muro monasterii diu ante me facta fuerat, meis diebus perfecta plumboque cooperta, insignita desuper cruce deaurata splendide emicat.

In hujus turris opposito versus aquilonem alia est turris, que etiam ante me facta fuit, altitudine et structura equalis isti inter apsidam, que est versus conventum juxta dormitorium situata. Hæc due turres duas habuerunt stationes, quarum alterutra inferior lapidea erat testudine volutata; ambe vero superiores grossis trabibus ligneis asseribus superpositis conserte, firmum ascendentibus tabulatam prebebant. Quia vero nomine manica hic ponitur, sciendum quod sub tali nomine quatuor extremitates seu ale tam anterioris crucis fabricæ monasterii ad chori majoris dexteram et sinistram, quam inferioris capellam, que nunc dicitur sancti Eucherii, annexam ad dexteram, et sancti Lamberti ad sinistram, designantur. *Interpolator in margine inferiore.*

EXPLICIT LIBER NONUS, INCIPIT DECIMUS.

1. Finita epistola abbatis Rodulfi, quam ad episcopum Metensem Stephanum scripsit, de his quæ ejus tempore accreverunt in abbacia, sive per suum suorumque laborem de perditis recuperata, sive de non habitis acquisita, sive de nonnullis aut parvis redditibus ad aliquos et majores fructus promota, et quæ pro animabus fidelium pauca in possessionibus sunt data, et de his quæ impedita invenit, ad quem statum perduxerit; necesse est nos amodo ad priorum narrationis ordinem redire, ut, si quid forte omisit aut obscurius quia brevius posuit, nostra narratio restituat et elucidet.

2. Eo itaque, secundum episcoporum et abbatum in sacratione sua professionem, servante inventa, recuperante perditâ, recolligente dispersa, emendante neglecta, mortuus est juxta nos homo quidam nobilis Hardechenut nomine de loco Runchirs (347). Hic tantum de ejusdem loci allodio nobis reliquit, quod 12 solidos debet nobis singulis annis solvere, prima dominica post epyphaniam 6 solidos, et prima dominica post festivitatem sancti Johannis 6 solidos, et nullam aliam justiciam amplius; sunt inde duo mansi, et si metiaris plus invenies. Et quoniam predecessores abbatis Rodulfi multa, quæ ita tradita fuerant æcclesiæ, olim suis famulis in feudum dederant, ita ut de tota hujusmodi elemosina non remansisset fratribus vel una in anniversariis refectio, timens ne illud idem de isto post se fieret, coram majoribus æcclesiæ et traditoribus et receptoribus hujus allodii fratres omnes convocavit, et priori æcclesiæ nostræ hos solidos singulis annis recipiendos per manus prepositi statuit, 6 in anni-

versario defuncti ad refectioem fratrum, 6 ad ea quæ necessaria erant ad domum infirmorum; nichil enim omnino erat ad eam ordinatum aut constitutum, præter quod negligenter multum a preposito interdum dabatur. Paulo post defuncta est uxor ejusdem Hardechenut nomine Bertha, pro qua tantum datum est nobis quantum et pro marito ejus, terra scilicet juxta illam eandem terram solvens 12 solidos, in die sancti Johannis 6 solidos et in die epyphanie 6 solidos. De quibus ab abbate Rodulfo eodem modo solemniter constitutum est, 6 scilicet solidi in anniversario ejus et 6 ad domum infirmorum. Quam videlicet terram cum legitima donatione tradidissent ad æcclesiam nostram advocatus noster Gislebertus et filius ejus Otto, qui supradictorum liberorum heredes extiterunt, tamen postea invadi passi sunt a nepote suo comite Arnulfo de Los et nunquam resistere voluerunt (348).

3. Pro comitissa autem Gertrude, quæ jacet in claustro nostro, tantum allodii datum est nobis quod solvit singulis annis 20 solidos et 3 denarios. Jacet inde Alost, quod solvit 5 solidos et 3 denarios, et ad Assebruck (349) 5 solidos et ad Steinvert 8 solidos; hi omnes faciunt 16 solidos et 3 denarios, et 3 solidi solvuntur Kalendis Maii. Superest adhuc tantum juxta Steinvert de eodem allodio, quod solvit 4 solidos in die sancti Remigii, et quando apportatur iste census, nichil omnino debetur inde apportantibus. De his nichilominus constitutum est solemniter presente marito ejus, advocato nostro Gisleberto, et filiis ejus Ottone et Gisleberto, et comite Arnulfo et Theoderico fratre ejus (350), pe-

VARIE LECTIONES.

³⁴³ travivus 1°. ³⁴⁴ sive — perduxerit desunt D. ³⁴⁵ deest 1°. ³⁴⁶ quinque D. ³⁴⁷ jacet — denarios desunt D. ³⁴⁸ deest 1°.

NOTÆ.

(346) I. e. partem, latus i. q. nos dicimus *Flū. gd.*

(347) Cf. IX, 18.

(348) Est Arnulfus V, comes de Los, fundator cenobii Averbodiensis, nam Arnulfus IV frater patris erat Gisleberti II, comitis Durachiensis; cf. supra IV, 9. Hunc Arnulfum eundem esse vult Mantelius, p. 92, cuius mentio fit in Heinrici IV tabula

a. 1101, itaque Arnulfum IV ante hoc tempus obiisse conjicit.

(349) Num Assebruck in Flandria?

(350) Idem Theodericus, frater Arnulfi V Lossensis occurrit in eadem tabula Heinrici IV de Audana villa Godefrido comiti Namucensi restituta a. 1101, ap. Miræum I, 368. Cf. etiam Wolters Cod. diplom. Lossensis. Gand 1849, p. 35 sqq.

te et allaborante abbate Rodulfo propter supra-
dictum timorem, ut per manus prepositi singulis
annis totus census iste priori daretur, darenturque
in anniversario ejus 6 inde solidi fratrum refectio-
ni, et quando maritus ejus Gislebertus defungeretur, 6
similiter in anniversario ejus, et 8 reliqui et 3 dena-
rii ad domum infirmorum habentur.

4. Eugeramnus vir nobilis de Horpale ⁹⁹⁹ olim
ante istos (351) defunctus fuerat, qui pro anima sua
in villa quæ dicitur Herebac tantum allodii nobis
reliquerat, quod preter alias justicias 15 solidos
solvere debebat, sed ab abbatibus in feodum datam
olim totum fuerat. De quibus studio prepositi sui
Folcardi abbas Rodulfus 10 ¹⁰⁰⁰ solidos reacquisivit,
sed quia cum labore acquirebantur et vix retineri
poterant, volebat illud alias libenter cambire si
posset. De his 10 solidis similiter abbas Rodulfus
majorum suorum consilio statuit, ut 5 in anniver-
sario ejus ac refectioem fratrum haberentur, 5 ad
domum infirmorum, et si quis illos cambiret, qui
tunc temporis essent solliciti ordinarent, ut de
cambiis anniversarium ejus ordinaretur, et quod
superesset ad domum infirmorum daretur. Jam igitur
25 solidi sunt et 3 denarii, qui constituti sunt ad
domum infirmorum. Dicendum modo erit, quid ex
his agendum abbas Rodulfus constituerit. Ad ligna
coquinæ domus infirmorum, quando per se coquinam
habuerint infirmi, et ad focum faciendum hyeme
ante eos 8 solidos, et ad continuum in ea nocte
lumen incendendum 6 solidos, et ad minutum lumen,
quo cœnantibus et missam in ea cantantibus ser-
vietur, 5 solidos et 3 denarios, 3 solidos ad utensilia
emenda, scilicet vascula, quibus in ea opus habetur,
et mappas et mensulas et manutergia et minuta
hujusmodi. Quinque autem solidos qui adhuc restant
ita reliquit, ut, si forte contingeret, quo minus 20
alii solidi et 3 denarii solverentur, ex istis quod
deesset suppleretur, et si plene persolverentur, quan-
tumque 20 solidis illis superesset, necessitatibus
infirmorum disponerentur, ad quascunque custos
domus infirmorum consilio prioris videret necesse
fore, sive ad carnes sive ad alias res, licet carnes
de prepositura debeant venire. Census autem istum
de omni elemosina iccirco constituit recipiendum a
preposito a debitoribus, et a preposito presentibus
illis dandum priori, ut absque majori sollicitudine et
absque ullis expensis preposito procurante solveretur
ei. Si autem redemptio aliqua de terra moriente
herede exiret, aut culpa aliqua existente, vadium
vel tale aliquid preter census vivens persolveret,

A duas inde partes prepositus haberet, qui hac illaque
suis sumptibus pro acquirenda justicia equitaret,
tertiam prior; prior vero custodi ¹⁰⁰¹ domus infirmo-
rum de istis 25 tantum solidis singulis annis re-
sponderet, si autem nullus custos in ea esset, ipse
per se eadem disposeret, sicut et de anniversariis et
de aliis elemosinis. Mortuo vero qui aliquid de
censu isto jure hereditario teneret, successor ejus ad
claustrum veniret, et donum hereditatis de manu
prepositi et prioris reciperet, alioquin legitimum non
esset. Lumen autem, quod custos prius dabat ad
domum infirmorum, constituit abbas Rodulfus, ut
divideret hyemali tempore per quatuor angelos
claustrum ante collationes (352) usque post completo-
rium (353). Ista pauca domui nostræ infirmorum ex
elemosinis quæ suo tempore venerunt constituit,
quia ad eam nec parvum nec magnum constitutum
invenit, preter quod infirmis et languentibus carnes
ministrare debebat et adhuc debet prepositus, quod
si in lardario (354) abbatis aut in curti invenirentur,
inde acciperet quod ipsis infirmis convenire videretur.
Novit enim Dominus, quia ad eam miseriam et
tenuitatem disceptatione abbatum res ecclesiæ de-
fluxerant, quod domus infirmorum neque lumen in
nocte, neque focum in die, neque quicquam intrinse-
cus amplius habebat languens in lecto, quam sanus in
refectorio. Ex eo si quid appetitum ejus non conve-
niebat, commutationem foris faciebat, pro eo quod
intus desiderabat, interdum etiam ori et appetitum
subtraherebat, unde necessitatem luminis et foci sibi
supplebat. Quæ constitutio non ob hoc facta est ab
eo, ut sic tenuiter amplius permaneret, sed ut pre-
sentem tunc necessitatem utcumque alleviaret. Nam
voluntas ei erat summa et desiderium plura addere,
si ei acciderent, aut ab eis addenda relinquere qui
post eum venirent.

5. Ad vestiarius fratrum parum certi erat statu-
tum; nam cætera abbates prout eis veniebant pro-
curabant. Quorum negligentia magnam frequentis-
sime fratres penuriam vestimentorum sustinebant,
maxime inter illas quas superius diximus abbatum
contentiones. Tamen dicendum hic ociosum prorsus
esse non credidi, quæ ad eam tunc pertinebant, et
post quæ et quomodo statuerat. Bonum de Provin
totum ad illam pertinebat; et census de Alost 3
libre, et ecclesia de Pirges 4 libræ, et ecclesia de
Dunc 2 libræ, et ecclesia de Guebechem 2 libræ.
Bonum autem de Provin ad id modicum defluxerat,
ut vix solveret 7 marcas, cum aliquando 19 solvisset,
unde inter hæc omnia vix ad 17 ¹⁰⁰² libras tandem

VARIE LECTIONES.

⁹⁹⁹ Norpale L. ¹⁰⁰⁰ quindecim D. ¹⁰⁰¹ de istis 25 t. s. cust. dom. inf. 1°. ¹⁰⁰² viginti duas D.

NOTÆ.

(351) Mantelius p. 72, argumentis ductus nescio
quibus, conjicit Gislebertum V superfuisse ad an-
num usque 1158.

(352) Sacrorum librorum lectio apud monachos,

quæ post cœnam fieri solebat.

(353) Officium ecclesiasticum ultimum, quod sub
noctis initium habetur.

(354) Locus ubi carnes asservabantur.

perveniebat. Ligna ad vestimenta fratrum lavanda A veniebant de terra quæ dicitur Manedac (355), ad balneas de Lare (356), prebendæ lautorum et consutorum de molendino de Grosmeec.

6. Igitur abbas Rodulfus audiens ea quæ abbates de suo dabant ad vestimenta fratrum, quia cum labore et dolore et longa prius afflictione eis interdum dedissent, timensque quia id idem post se posset accidere, utile duxit tam animæ suæ quam fratribus, ut plene ordinaret et denominaret bona ad vestimenta fratrum jam amplius pertinentia, maxime quia fratrum numerus creverat sub eo, qui supradicto penso vestiri non poterat. Voluit etiam ita ordinare, ut illa vel illa curia non demembraretur de censu sive de annona sua, sed quo servire deberet, tota integra serviret, ut si quando carum tempus accideret, officiatum de annona se plenius juvaret, et si annona vile venderetur, census esset qui ei succurrere posset. Dicebat enim nullum officiatum de aliqua curia posse proficere, cui aut census de ea aut annona deesset. Itaque Provin sicut erat ad vestimenta fratrum dimisit, et censum de Alost et æcclesiam de Pirges et ligna et prebendas servientium, sicut invenit. Censum autem de æcclesia de Guebechem et de æcclesia de Dunch, quoniam villæ istæ majori parte ad abbatem pertinent, in manum retinuit superius dicta intentione. Villam vero de Sésinc cum æcclesia, quoniam studio suo et labore eam magno et gravibus expensis reacquisierat, ad vestimenta fratrum statuit, et villam de Stales absque æcclesia et molendino Remigii C panis fieret communis, et singulis camerariorum et servientium in curti unus daretur ejusdem ponderis. Similiter de alio modio in die suæ sacrationis, et cum defungeretur ad diem anniversarii.

7. In villa ³⁵⁵ Ham (357) quæ est in Texandria mansum unum habebat æcclesia, solventem 30 denarios. Quem quoniam multi querebant in feodum, et nos ibi nichil amplius habebamus, timens abbas Rodulfus, ne post se aliquis veniret, qui illum in feodum alicui daret, sicut sibi quoque prope contigerat, convocavit majores æcclesiæ tam de laicis et clericis quam monachis, et 30 illos denarios in festivitate sancti Johannis solvendo priori constituit fratribus ad servitium eorum in festivitate sanctæ Mariæ Magdalenzæ, ut facerent festivitatem illam in albis, quam prius vix in tribus lectionibus faciebant. Addidit etiam ad eandem festivitatem solemnius celebrandam 30 alios denarios, qui veniunt de Guebechem, de loco ubi olim camba extiterat et modo status curtillicius est. Cumque legisset in

libro de vita beati Trudonis (358), quia vivens adhuc monasterium suum primum in honore sanctorum Quintini et Remigii fecisset Deo consecrari, et ante aram ipsorum se sepeliri, videretque usque hodie et a populo exterius et a fratribus interius festivitatem sancti Remigii celebrari, et de sancto Quintino unum tantam collectam fieri, miratus quia negligentia hoc de tanto martyre contigisset, gratum existimavit fore beato Trudoni, qui se et sua sub nomine ejus Deo dedicaverat, si solemnitas ejus celebraretur in loco qui esset, ut dixi, Deo ex nomine ejus dedicatus. Composito ergo ex passione ejus pulcherrimo cantu, cum antiphonis et responsionis hymnisque dulcisonis solemniter celebrari ejus festivitatem apud nos instituit, statuto fratribus die illa reditu in refectorio ultra commune refectiois, sicut ³⁵⁵ supra in epistola ejus scriptum est.

8. Molendinum de Gursemdral ³⁵⁶ ratione dictante duos modios fecit solvere amplius quam antea solveret, alterum siliginis, alterum frumenti. In die sancti Quintini dimidium siliginis constituit pauperibus ad domum elemosinariam, alterum dimidium similiter pauperibus ad eandem domum in die sacrationis suæ, sic ut post suum decessum transferretur ad anniversarium. De altero modio frumenti constituit, in die festo ejusdem sancti ut simila excuteretur, et panis ponderis duarum marcarum et dimidiæ daretur inde singulis fratribus super panem suum cotidianum, de reliquo farinæ panis fieret communis, et singulis camerariorum et servientium in curti unus daretur ejusdem ponderis. Similiter de alio modio in die suæ sacrationis, et cum defungeretur ad diem anniversarii.

9. Bonarium ³⁵⁷ unum terræ juxta culturam nostram versus Mergueles Gueinrico cuidam, subvillico nostro, conquerenti, quod injuste esset sibi sublato, restituit ea conditione, ut 12 denarios singulis annis inde persolveret villico de curti nostra ad opus servientium, scilicet cocorum, pistorum, lautorum et aliorum de curia nostra, ut die festivitatis sancti Quintini 6 inde denarios ad bibendum simul haberent, 6 in die ordinationis ejus, qui 6, cum defungeretur, transferrentur ad diem anniversarii ejus. Ante occidentalem curtis nostræ portam inter superius molendinum et viam publicam, quæ a ponte dirigitur ad sancti Gengulfii æcclesiam, tabernula est facta ejus tempore super rivum juxta pontem, cellerarii labore, sumptibus æcclesiæ super nostrum dominicale, de cujus censu sive redditibus — potest enim interdum commutari

VARIE LECTIONES.

³⁵⁵ quæ sequuntur usque ad curtillicius est desunt D. ³⁵⁶ sicut — est desunt D. ³⁵⁷ in rasura f. ³⁵⁸ quæ sequuntur usque ad ciphos fratribus desunt D.

NOTÆ.

(355) Num Montenaken haud procul a Landen?
(356) Laer in vicinitate Landen.

(357) Hanme Lovanio vicinum.
(358) Donati Vita S. Trudonis c. 15.

sic vel sic, ut solvat plus vel minus — constituit A cellerario, ut emat in refectorio coclearia et cop-
pas (359) et ciphos fratribus.

10. Igitur inter ista recolligenda et illa acqui-
renda et singula ordinanda dum miro ardore desu-
daret, non deerant illi maximæ tribulationes. Per-
sequebatur enim eum inhumane advocatus noster
comes Gislebertus, et plurimum advocatrix comi-
tissa Gertrudis, conjunx ipsius, ita ut nichil aut
permodicum ei relinqueret de omnibus redivisibus ad
eum pertinentibus, præter communem victum et
vestitum qui debetur fratribus. Vetus autem hoc
odium exordium habuit a tempore abbatis Theode-
rici, propter quem frequenter et constanter eis
resisterat tempore prioratus sui, et cum modo fa-
ctus esset abbas, fortius et fiducialius pro posse et
ultra posse resistebat, ubicumque jura æcclesiæ eos
infringere videbat. Propter quod tantum in eum
processit fœminea procacitas, ut misso ad eam ali-
quando priori nostro Guederico ardenti ira cum ju-
ramento minaretur, nisi etiam communis victus et
vestitus abbati tolleretur, quod eis suus non reli-
queretur.

11. Interea abbas claustrum clausus tenebatur, re-
levans sibi ocium et tedium lectione, prosa, metro et
cantu, quasi qui non habebat nec audebat quo pro-
grederetur. Desperans tandem de auxilio hominum,
convertit se ad divinum disposuitque iter suum
Mettis infra dies paschales (an. 1114, Mart. 29), non
ad aliquem dominum suum in carne adhuc positum
episcopum, sed ad beatum prothomartyrem Step-
hanum, specialem post Deum æcclesiæ nostræ domi-
num et patronum. Ubi cum ante pares Metensis
æcclesiæ, monachos, clericos, laicos, causam itine-
ris sui et angustiam perorasset, nullumque posse ab
illis fieri auxilium videret, convertit se lacrimabili-
ter per octo dies quos ibi fecit ad beati prothomarty-
ris suffragium, frequentans reverenter parvulum
quoddam beatæ Mariæ semper virginis in eo mona-
sterio oratorium, tantoque profusiori corde causam
suam illis agendam committebat, quanto se prop-
suam humano destitutum auxilio considerabat.

12. Sed dum illic transiret, in monasterio beati
Remacli ³⁵⁷ Stabulaus nocte una habuit hospitium.
Celeberrima erat nox illa solempnitatis institute
pro eo quod beatus Remaclus reacquisierat sibi Mal-
mundarium (360), quod Anno archiepiscopus Colo-
niensis susceperat de manu Heynrici imperatoris
qui Leodii obiit. Poppo secundus tunc temporis ab-
bas ibi habebatur, simulque et Prumiensem tenebat
abbatiam, quas quam irrevocabiliter dilapidaverit
dicere, hic mei non est propositi. Nocte illa ad pri-
mos solempnes vesperos ambo abbates albis et cap-
pis preciosis induti, positis sedibus festivis sede-

runt ab utraque parte ingressus cancelli ante altare
beati Remacli. Ubi abbas Rodulfus dum infra *Ma-
gnificat* et sequentem antyphonam baculo pastorali
innixus caput, quem ambabus junctis tenebat ma-
nibus, ad altare staret versus, amarissimum et pro-
fufum profudit fontem lacrimarum pro sua necessi-
tate qua peregrinabatur, revocabatque sepe beato
confessori Remacli ad memoriam eam ³⁶⁰ quam ipse
senex et beatus Trudo adolescens viventes adhuc
in carne habuerant simul amicitiam. Pia etiam ex-
probratione objiciebat ei consilium, pro quo tradi-
derat beato prothomartyri Stephano Mettis precla-
ræ hereditatis suæ atque familiæ magnum et illustre
monumentum, cum non esset modo presul in urbe,
qui succurreret angustiis nostris et miseræ. Quid
plura? Audivit pius confessor tacitos gemitus me-
rentis cordis illius, vidit profusos per baculum us-
que in pavementum lacrimarum fluxus. Non solum
igitur ab insidiantibus abbati dispositis latronibus
eripuit eum in itinere, verum precedens eum vere,
vere precedens eum potenti virtute, causam ejus
efficaciter Mettis egit, non cum episcopo Alberone
secundo (361), sed cum beato prothomartyre Ste-
phano atque cum beatissima Dei genitrice Maria,
cujus oraculum in ejusdem prothomartyris æcclesia
gloriosa frequenter illustrant miracula. Nam anteq-
quam abbas reverteretur a Mettis Stabulaus ad
beatum iterum visitandum et orandum Remaclum,
in itinere nuntiatum est ei, quod mortua esset illa
superius dicta advocatrix, et ipsius et æcclesiæ per-
maxima persecutrix (an. 1114). Advocatus autem
Gyslebertus, qui inimicissimus ei prius fuerat, re-
verso a Mettis statim obvius ivit amico vultu et
supplici, et quicquid in eum deliquisset amodo se
libentissime velle emendare promisit. Sed neque hic
adhuc continuit se beatus Remaclus. Nam Heriman-
nitarum et Herimanni multos et malignos et sepius
redivivos in abbatem conatus potenter contrivit et
ab omni spe decidere fecit. Qui videlicet Heriman-
nus ad Sanctum Symphorianum in silva supra Leo-
dium juxta Clarum montem (362), sicut ante, se
contulit, et ab inguine inferius gravi infirmitate
correptus, privatus est omni gressu. Longo itaque
cruciatu ibidem mortuus est et sepultus (an. 1114),
prius tamen, quantum fieri potuit, per internuntios
abbati et æcclesiæ reconciliatus; sex quippe annis
postea vixit quam abbas Rodulfus in abbatiam in-
travit, quo vivente alter nunquam absque pertur-
batione fuit. Hic et talis finis extitit Herimanni,
qui unus et ultimus fuit quatuor illorum ventorum,
quorum turbinibus agitati frequenter usque ad cœ-
los fuimus, et depressi usque ad abyssos descen-
dimus.

13. Defunctis Herimanno et comitissa aliquantula

VARIÆ LECTIONES.

³⁵⁷ S. Trudonis D. ³⁶⁰ deest 1°.

(359) Vas potiorum
(360) Malmedy.

NOTÆ.

(361) Imo quarto.
(362) Clermont.

pax abbati et æcclesiæ est reddita, et quoniam de A reparando monasterio propter vastitatem ejus desperabat, et manus apponere propter paupertatem non audebat, convertit se ad edificandam quartam partem claustrum versus aquilonem ex lignorum materia, sicut erat pars illa quæ ad orientem respiciebat, cum prius ambæ vitæ clauderentur sepe humili et vetustate discissa. Illam versus orientem habebat pro fratrum dormitorio, versus aquilonem pro infirmorum domo, subque uno ipsius tecto domus erat lavatoria, domus elemosinaria et curticula (363) ante cum posticio. Exitus de claustro et introitus pulcher, et amplius, in quo mandatum (364) pauperum agebatur et curticula ante porta claudebatur; superius granarium, inferius duæ cameræ, una in qua vestimenta fratrum camerarius reponeret, alia in qua consuarentur. Deinde domus infirmorum habens fumarium sive focariam, capellulam, lobiam (365), cameram dispensatoriam, cameram privatam aliamque privatiorem, ortum (366) ante eam postibus, tabulis, spinis munitum, ut esset ex aere et viriditate infirmorum aspectibus refrigerium. De domo illa, quæ prius erat quasi carcer infirmorum, fecit cervisæ et vini cellarium, atque a dextera introcuntium aptum hospitibus prepositi habitaculum. Quæ prius cellarium fuerat, fecit pulchram et amplam sibi et majoribus hospitibus caminatum, habentem ab utroque latere duas alias usibus hospitantium necessarias, ex quibus aptus et secretus in monasterium est introitus, interclusa manica a monasterio, factoque in ea ad titulum sancti Lamberti martyris oratorio, hospitibus volentibus missam audire vel dicere congruo. In pariete hujus manichæ versus monasterium est fenestra ab utraque parte vitrea, quæ lumen fundit et in monasterio et in hoc hospitium oratorio; lumen hoc procurat custos de 5 solidis qui veniunt ei de æcclesia de Alost. De hoc quoque oratorio est introitus in aliam caminatum, quam ipse abbas latam et altam similiter hospitibus edificavit cum necessariis ejus appendiciis, ut non haberent fratres inquietudinem de hospitibus in claustro, neque necessitatem exire propter eos, sicut ante solebant, de suo refectorio. Sunt et atria et porticus ante has utraque caminatas, et viridarium spaciosum et delectabile hospitibus, cum pluribus lignis diversos fructus ferentibus. De quibus pæne omnibus nichil invenit, nisi situm horribilem et dirutas macerias, quando abbatiam est ingressus. Et cum de reedificatione monasterii propter horribilem vastitatem ejus, ut dixi, desperaret, et propter tenuem æcclesiæ substantiam accingere se ad tantum opus formidaret, inspiravit Deus cuidam matronæ de oppido nostro

nomine Ruzelæ, quæ suis sumptibus unum pylarium prima cœpit edificare. Cœpit, erexit, consummavit; Deus³⁰⁹ retribuât ei sancti Trudonis meritis. Hanc civitatis quidam Libertus, de hac majori curte nostra villicus, aliud juxta eam incepit et consummavit. Post istos oppidani nostri de suis fraternitatibus quatuor inceperunt pylaria, et duo reliqua sunt imperfecta. Perpendens ergo abbas Rodulfus, quia voluntas Dei erat et sanctorum, spiritu recepto, aliis intermissis, ad illud tantum opus non segniter se accinxit. Itaque pylariis tanto labore et constituta erectis, qualem nemo novit qui non interfuerit, in brevi tempore de choro usque ad turrim utrosque parietes navis æcclesiæ pæne usque ad consummationem perduxit.

B 14. Sed diabolus crescenti invidens operi, cum turbatis regni principibus adversus imperatorem Henricum quartum videret locum impediendi operis nostrum, partes fecit; et propter comitem Gyslebertum, advocatum nostrum, imperatorem descere nolentem, et ducem Godefridum Lovaniensem imperatori adversantem (367), irruptio facta est ab eo in oppidum nostrum. Nam stolidus populus præter corporum communia arma et pectora stulte audacia, nulla preparaverat adversus eum repugnationis machinamenta; fossatum oppidi detritum et dirutum et plus quam centum locis pervium, porta nulla, terra loco pontium continua, ligna per strata nulla transversa. Stulte tamen audax et male ante securus populus ruit ei obviam obdetratis pectoribus, contraque omnium hominum spem diu ne intraret virili ei manu obstiterunt, et bis et semel violenter ingressum bis et semel, facta magna strage corporum eorum, cruento vestigio ejecerunt. Sed tertio prevalentes hostes multitudine et securiores nostris ferreo tegmine, compulerunt nostros intra atrium, quod tantum munierant contra eum. Statim omne oppidum usque ad 15 domos igne fuit concrematum, quæ³¹⁰ paludis beneficio remanserunt. Interea milites circumquaque discurrerent omnia nostra diripiunt, non amplius æcclesiis quam domiciliis parcunt, manequæ abeuntes, quicquid supererat depopulationi igni tradunt, omnes nostras villas, quæ illi superfuerunt incendio suos mancipare fecit dux suo suorumque servitio. Quam nostram calamitatem, quam tristi metro bis descripsit abbas Rodulfus, prosa hic iterare ociosum duximus. Hoc³¹¹ tantum hic de eo attingimus, quod multam peperit ei indignationem et fomitem odii apud eos qui erant ducis, quoniam in eum invective veritatem expressit.

15. Tunc intermissum est opus monasterii, cum ea ipsa die, eadem hora, qua cremabatur oppidum,

VARIE LECTIONES.

³⁰⁹ Deus — meritis *desunt* D. ³¹⁰ quæ — remanserunt *desunt* D. ³¹¹ hoc — expressit *desunt* D.

NOTÆ.

- (363) Atrium.
 (364) Ablutio pedum.
 (365) Porticus.
 (366) l. e. hortum.

(367) E parte conjuratorum principum stetit cum Frederico archiepiscopo Coloniensi et Henrico duce Limburgensi, testante Ekkelardo Uraug. ad a. 1114.

operarii starent adhuc super assurgentem³¹³ murum, A
jamjamque posituri supremo operi extremam manum.
Videntes enim gravissimi ignis magnum periculum
super chorum, super absides, super cancellum,
celeriter se transfuderunt, et cum magno vitæ suæ
periculo et intolerabili aestu atque ardore partes
illas ab incendio eripuerunt. Nam multis in locis de
tectura sub pedibus eorum flamma erumpebat, et
dorso atque capitibus minaciter desuper allambebat.
Gratias Deo, pars illa evasit ab incendio, non tamen
sine aliquo in diruptione tectorum dampno. Annus
quo hæc mala nobis acciderunt annus erat incar-
nationis Domini 1114, ordinationis abbatis 7, 14
Kalendas Augusti, feria 2, messe matura, anno a
concrematione monasterii et claustris sub Lanzone et
Luipone de abbatis contententibus 29. (368), a B
concrematione oppidi, quæ facta est sub Heynrico
Leodiensi episcopo et per eum 30 et plus modico
(369).

16. Dux Lovanicensis, licet mala ista omnia nobis
propter advocatum nostrum Gyslebertum fecisset,
majora tamen adhuc minabatur, neque bona æccle-
siæ solvenda ab invasione, nisi prius fossatum atrii,
quod contra eum elevaverant, reimpleretur. Quid
multa? Quod stulta factum erat temeritate, ut ita
dicam, defectum est tristi necessitate; fossatum atrii
repletum est. Tunc abbas Rodulfus a turre mona-
sterii per circuitum versus aquilonem usque ad por-
tam curtis, quæ respicit ad orientem, cumulum
grandissimæ fossæ non exterius sed interius sparsit, C
propter magnum precipitium, quod ea parte curtis
intus deformiter habebat. Portam quoque, quæ
respiciebat ad aquilonem, transtulit juxta molendina
ad occidentem, in qua commoda planitie, videlicet
inter portam orientalem et occidentalem, pulchro
modo ordine sunt positæ necessariæ curti officinæ:
Orrea duo, domus dominicalis, vasta habens per
circuitum sui stabula equis supervenientium hospi-
tium necessaria, duæ domus pauperum, altera æsti-
valis ad habitandum, altera hyemale calefactorium
ad reficiendum; per circuitum ortus amenus, pomor-
um herbarumque commodus usibus, deinde pistri-
um, post braccena, post eam divitibus hospitibus
coquina, quæ cum expedit fratribus est domus
lavatoria; in medio et ante istas officinas puteus, D
utilis curti ad omnes aquæ usus. Igitur repleta atrii
fossa et pacata ducis ira, recepit æcclesia nostra sua
bona vacua et post multos annos inutilia. Deinde
sequenti anno tam ardenti animo ad reparandum
monasterium abbas Rodulfus se cæpit accingere,
quod, ut ita dicam, vix medietullio noctis poterat re-
quiescere, quin ipse semper adesset presens opera-

riis mane ante solis ortum, vespere usque post
occasum, ad instantiam operis urgens eos, hinc
lapidi hinc ligno occupatos. Totos igitur parietes
monasterii anno illo usque ad turrim peræquavit,
et trabibus supra compositis fere percooperuit,
modico superexstante, quamvis illud idem non
cessaret cotidie strenue consummare. Tunc tandem
fracta est ab ipso capellula, quæ supra sepulchra
sanctorum Trudonis et Eucherii fere triginta annis
computruerat, et circumdata sunt sepulchra eorum
inferius muro, superius quadratis tabulis quadra-
ginta preter aditum³¹³ versus altare insitis, ligno
operoso, duplici ordine. Circuibat hoc opus sancto-
rum corporibus reverendum minor chorus valde
decorus, et invalidis fratribus ad sedendum aptus,
et ad venerandam et orandam presentiam sanctorum
corporum. Per duo utrimque ostiola introitus erat
per minorem chorum ad altare et sepulchra sancto-
rum, valvis duabus ferreis antealtare intercludentibus
populum et fratres, si quando cantatum aut oratum
procedere vellent manifeste aut occulte ad altare et
³¹⁴ corpora sanctorum. Muro itaque monasterii et
tecto gravissimis sumptibus consummatis, fecit illud
solempniter dedicari ab Obberto Leodiensium episco-
po in gaudio et gloria magna anno ordinationis suæ
abbatis videlicet 9, ab incarnatione Domini 1117, 3
Kalend. Octobris, ab eo quo crematum fuit 32 (370).

* cujus latus unum ad levam, invalidis fratribus
ad sedendum et ad missas audiendum est con-
gruum, reliquum, quod est versus dexteram,
ad confessiones audiendum et solitarias ora-
tiones exsolvendum constat esse opportunum.
Hæc interpolator, tribus lineis erasis.

17. Reliquiæ vero quæ in altaribus et in quibus
altaribus positæ sunt, ita habentur: Principale
altare, post beatam et gloriosam semperque virgi-
nem Dei genitricem Mariam, est consecratum in
honore sanctorum Quintini et Remigii, quibus beatus
Trudo primum a se factum monasterium delicavit,
in quo continentur reliquiæ istæ: De corpore sancti
Adriani martyris, de sepulchro Domini, de columna
Domini, de spinea corona Domini, de oliva Domini,
de sancto Theodoro martyre, de ³¹⁵ sancto Apollina-
re martyre et episcopo, de sancto Nazario, de
sancto Georgio, de sancto Maxelende, de sancto
Christoforo, de vestimentis sancti Stephani protho-
martyris et aliorum multorum. Altare quod est retro
majus altare est consecratum in honore sanctorum
Martini episcopi et Christofori martyris, in quo
continentur reliquiæ istæ: De vestimentis sanctorum
Trudonis et Eucherii, de ³¹⁶ lecto sancti Othalrici
episcopi, de reliquiis sanctorum Christofori, Pan-
cratii, Victoris, Rumokli martyrum, Bavoniis con-

VARIÆ LECTIONES.

³¹³ assurgentem — super *desunt* D. ³¹³ preter aditum *desunt* D. ³¹³ aut 1°. ³¹³ de — multorum *desunt* D.
³¹⁶ de — Christofori *desunt* D.

NOTÆ.

(368) Imo 30.

(369) Imo 29. Confudit auctor numeros; cfr. supra II, 15; III, 6.

(370) Et hi numeri justo uno minores sunt.

fessoris et aliorum multorum. Altare in dextera parte est consecratum in honore sanctorum Johannis baptistæ et Johannis evangelistæ, in quo continentur reliquiæ istæ: De lecto sancti Johannis baptistæ et de spelunca ipsius et de aliorum multorum. Altare in sinistra parte est consecratum in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli et aliorum omnium; in eo continentur reliquiæ istæ: De corpore sancti Amandi confessoris et sancti Valentini martyris ³¹⁷ et sancti Landoldi confessoris, sancti Firinini martyris et aliorum multorum. Altare ad sepulchrum beatorum Trudonis et Eucherii in minori choro est consecratum in eorum honore; in eo continentur reliquiæ istæ: De capillis sanctæ Mariæ, de vestimentis sancti Jacobi apostoli Domini, de reliquiis sanctarum undecim millium virginum, de ³¹⁸ vestimentis sancti Rumoldi martyris, de reliquiis sanctorum apostolorum Petri et Pauli et Thomæ et aliorum multorum. Altare in dextera parte ad introitum monasterii est consecratum in honore sancti Leonardi et sanctæ Gertrudis virginis; in eo continentur reliquiæ istæ: De corpore sanctæ Gertrudis et aliorum multorum. Aliud contra istud altare in sinistra parte est consecratum in honore sancti Lamberti martyris; in eo continentur reliquiæ istæ: De capillis sancti Lamberti episcopi et martyris, de sancto Georgio martyre, de ³¹⁹ corpore sancti Germani episcopi et confessoris, de corpore sanctæ Gertrudis virginis, de sancto Vincentio episcopo et martyre, de sancto Mauritio martyre, de capite sancti Ypoliti martyris, de sancto Innocentio martyre, de sanctis Marcellino et Petro, de sanctis innocentibus.

18. Dictum ³²⁰ est superius (371) de numero campanarum et dulcedine sonoritatis earum, sed omissum est de vocabulis et ponderibus earum quas fecit ³²¹ novas fundi aut veteres renovari. Prima facta est de 4 centenariis et aliquanto plus, scilla dulce sonora. Secunda de 21 in honore sancti Eucherii, et eam appellavit Aureliam, quam et benedixit. Tertia de duobus centenariis quam appellavit Filiolam; hæc sanctæ Mariæ data est ad parrochiam. Quarta de 53 centenariis in honore sancti Quintini martyris appellata est Quintiana. Quinta Remigia in honore sancti Remigii de 7 centenariis. Sexta de 6 centenariis dicta est Benedicta ad honorem sancti Benedicti. Septimam de 8 et amplius centenariis vocavit Angustiam, quia in tempore illius angustiae facta fuit, quo tota villa nostra et abbatia per ducem Lovaniensem Godefridum combusta aut invasa fuit. Octavam factam de 6 et amplius centenariis vocavit Drudam in honore sancti Trudonis, quæ bis fusa in dulcedine sonus nulli aliarum compar fuit. Nona vocata est Nicholaia, quæ 20 centenarios ad ignem habuit, sed nescio quantum superexcrevit. Decima, quæ propter preciositatem suam missa est Mettis, 4 centenarios habuit, quam Stephaniam vocatam beato prothomartyri Stephano dicavit. Undecima, quæ translata fuit ad æcclesiam sancti Gengulfi, 4 nichilominus centenarios habuit, sed non fuit similis preciositatis. Duæ scilicet in refectorio et cymbalum in claustro bis fusum potuerunt habere ad ignem dimidium centenarium. Illa quæ pendet super chorum habuit plus quam centenarium. Iste simul positus numerus facit centenarios 115 et dimidium.

EXPLICIT DECIMUS, INCIPIT UNDECIMUS.

1. Ante hos consecrationis monasterii undecim annos excommunicatus obierat Leodii Heynricus imperator, filius Heynrici filii Cunradi imperatoris, regnoque et atrio privatus erat propter dissensionem inter ipsum et apostolicos Romanos de investituris episcopatum per annulos et baculos de manu imperatoris, et propter symoniam quam de eis faciebat. Regnabat autem pro eo filius ejus æque Heynricus vocatus, qui cum Romana æcclesia patrem persecutus, regno eum privaverat. Illic cum regnare cœpisset, et potentissime atque robustissime in regno confirmatus esset, in illud ipsum incidit, in quo pater æcclesiam offenderat, et pro quo sententiam privationis acceperat, majoraque satis atque nefanda committere non pertimuit. Nam cum Romam venisset, et ad gradus beati Petri apostoli processione suscipiendus esset a domno papa Paschali et cardi-

nalibus, episcopis et presbiteris, diaconibus et omnibus clericis Romanorumque nobilioribus et populo innumerabili, fidem subito rupit, sacramenta interposita postposuit, datos obsides vilipendit, manusque sacrilegas tam ipse quam sui in domnum papam, christum Domini, injecit, et in omnes qui capita videbantur esse æcclesiastici ordinis atque Romani populi custodiaque conclusit (*an.* 1111, *Febr.* 12). Ibi quod quisque suorum potuit de insignibus æcclesiasticis, sibi rapuit, tam in auro atque argento quam in cappis et casulis, sicut unaquæque æcclesia attulerat adornatum processionis (372). Quid longius protraho? Tandem gravi necessitate et lamentabili re compulsus, dominus papa non propterea tantum, quantum propter Romanorum nobiles et cardinales suos, episcopos, presbiteros, diaconos, qui secum crudeli clausura tenebantur, extorquenti

VARIE LECTIONES.

³¹⁷ et—multorum *desunt* D. ³¹⁸ de—multorum *desunt* D. ³¹⁹ reliqua *desunt* D. ³²⁰ Sed dicamus de campanarum vocabulis D. *Apud D. hæc leguntur supra IX, 25 post fieri non possent hodie.* ³²¹ feci D. *et sic deinceps prima persona usus est.*

NOTÆ.

(371) IX, 25.

(372) De hac re nihil legitur in Annalibus Romanis aut apud Ekkehardum Uraugiensem.

magis quam petenti imperatori consecrationem imperialem se daturum concessit (April. 11), et privilegium potius quam privilegium (373) de investendis abbatibus et episcopis.

2. Hoc tristi nuntio et polluta fama pervolante ad Gallicanam æclesiam, sine omni mora facto conventu (374) (an. 1112, Sept. 15), imperatorem excommunicavit, et quod sub tanto sacrilegio et violentia factum fuerat dampnavit. Dominus vero papa quod in reconciliatione imperatori promiserat non violavit, sed æclesiam Gallicanam omnesque filios Romanæ æclesiæ pro injuria summo pontifici factæ clavibus beati Petri apostoli uti non prohibuit. Suspendebatur adhuc hæc in imperatorem sententia apud Germanorum æclesiam, tum propter timorem, tum a quibusdam propter gratiam. Nec multo post tempore vocatus est ab ea et missus ad eam Cono Prenestinus episcopus, Romanæ æclesiæ legatus (375), congregatumque est concilium magnum in loco qui vocatur Friselart (376), tam de abbatibus et episcopis quam de multitudine clericorum et monachorum (an. 1118, Jul. 26). Cui propter obedientiam qua vocabantur non ausus fuit deesse dominus abbas hujus nostri cœnobii videlicet sancti Trudonis Rodulfus, ne ab officio et comunione æclesiæ suspenderetur. Excommunicatus in eodem concilio imperator Heynricus, sicut et in Gallicana æclesia, cum propter predictam culpam, tum propter tyrannidem quam exercebat in æclesiam. Propter fideles imperatoris cum multa sollicitudine et timore actum et peractum concilium fuit. Sed et dominus abbas Rodulfus non sine minori sollicitudine atque timore domum rediit, utpote per medium et ad medium fidelium imperatoris. Sicque in turbato prius regno facta est satis major conturbatio.

3. Defungitur paulo post Leodiensis episcopus Obbertus (377) (an. 1119, Jan. 31). Fit altercatio grandis de episcopatu, electionis tamen dies in comuni prefigitur, infra quem Alexander ejusdem æclesiæ sacrista et archydiaconus baculum et anulum arripit, imperatori representat et ab eodem recipit, investitus sic a manu excommunicata de episcopatu Leodiensi. Pro qua temeritate et contentionis erroneo fune prefixa canonica electio diu pro-

telata fuit, donec traheretur Colonia conventus Leodiensis (378) (Mai. 25), cogente auctoritate metropolitani, scilicet Friderici archyepiscopi (379). Neque ibi quoque ausus est defuisse dominus abbas Rodulfus, cavens sibi semper sollicitissime, ne inobedientia feriretur, sicut ne excommunicatorum communione macularetur. Electus est igitur ibi dominus Fredericus (380), majoris æclesiæ Leodiensis major prepositus et archydiaconus, atque Remis a domno papa Calixto sacratus (Oct. 26), et Alexander cum omnibus suis complicitus excommunicatus. Studens brevitati pretermisi hic, quanta difficultate, quanto periculo electus et qui elegerunt redierint a Colonia Leodium, cum a Trajecto usque ad urbem ab utraque parte Mosæ acerrimas insidias per dispositas aptis locis militum copias Alexander eis posuisset, quibus ipse quoque intererat. Tamen protegente eos Deo sine aliqua lesione urbem introierunt, et exclusum Alexandrum, et Hojo castello obsidione ejectum, cotidie patiebantur hostem gravissimum. Vix tandem aliquando dominus abbas Rodulfus ab hoc reditu post multas frustratas insidias cœnobio nostro incolumis est receptus. Quod non minimum dolebat advocatus noster Gyslebertus comes et omnes Alexandri satellites.

4. Igitur excommunicato imperatore Friselart et Alexandro Remis, inter hoc et illud facta est magna perturbatio et in monachos et clericos crudelis persecutio in toto Leodiensi episcopio, qualis a tempore Arrianorum non fuit audita. Alexandri partes juvabat cum suis omnibus Lovaniensis Godefridus tunc temporis dux, Durachiensis comes Gyslebertus, Leodiensis militiæ signifer Reynerus, de Monte acuto (381) comes Lambertus, et pæne tota familia æclesiæ cum suis viribus. Friderici partes tuebatur fratres ejus Namucensis comes Godefridus cum suis sed non omnibus, de Lemburg comes Gualeramnus (382), qui postea extitit dux, de Falcomonte (383) Gozguinus, civitas tota, exceptis aliquibus, abbates omnes episcopii, de archydiaconibus et prepositis meliores et plurimi, clerus quam plurimus. Pars illa dicebatur Alexandrina, pars ista Frederina. Alexandrini Fredericos dicebant esse reos regiæ majestatis et ob hoc eos persequabantur,

VARIE LECTIONES.

³⁷⁷ tum 1°. ³⁷⁸ anno Dom. 1119 *superscripsit interp.* ³⁷⁹ eodem anno *interpulator.* ³⁸⁰ exiit 1. 1°. ³⁸¹ Henrico D.

NOTÆ.

(373) Sunt hæc verba Gerardi episcopi Engolismensis in concilio Lateranensi a. 1112. Cf. Ekkehardus Uraugiensis ad h. a.

(374) Viennæ auctore Guidone archiepiscopo Viennensi. Conf. Mansi XXI, 73.

(375) Qui jam in concilio Bellouacensi Dec. 1114 imperatorem excommunicavit.

(376) Cf. Stenzel II, 330. Mansi XXI, 173.

(377) Vide diem in commemoratione fidelium apud Chapeaville II, 56. De anno, quem fuisse 1119 probant Annales Rodenses, alii vero 1118 falso volunt, cf. Lavalleyi adnotationem in Ernst *Histoire de Limbourg* III, 4.

(378) De die cf. *Ægidium Aurævall.* c. 21.

(379) Sedebat annis 1100-1131 testibus Ekkeharlo et annalista Saxone.

(380) Frater Godefridi comitis Namucensis. Cf. Vita Friderici apud Martene Coll. ampl. IV, 1024 et in Act. SS. Mai. VI, 725.

(381) Montaigu inter Arschot et Diest.

(382) Est filius Heinrici I comitis Limburgensis, quem Ernst II, 250, hoc ipso anno 1119 obiisse merito conjecisse videtur. Idem est cujus nomen alias exstat Paganus vel Paginus, quod occurrit in Ann. Erphesford. 1129 et apud annalistas Sax. 1036. Vide de hoc nomine Ernst III, 3.

(383) Fauquemont, Valkenburg, orientem versus a Maastricht.

Frederini Alexandrinos cum imperatore et Alexandro excommunicatos et ob hoc in æclesiastica communione eos vitabant. Itaque qui Romanæ obedientiæ sub episcopo Frederico obtemperabant, predas et direptiones et captivitates, ignem et gladium per Alexandrinos cotidie sustinebant. Nulli ætati, nulli sexui, nulli ordini parcere, totum persecutionis æstum super æcclesias tam in monachos quam clericos effundere, vagi et profugi, laceri et seminudi multi tam monachi quam clerici hac illacque mendicare. Sic vidimus, sic audivimus, sic scribimus.

5. Alexander civitate et castellis ejectus sub predictis tutoribus nostro oppido frequenter se recipiebat, et tantorum malorum incendium acriter se agebat. Oppidani nostri omnes illi favorales erant, utpote semper levissimus ad talia populus. In tota Brabantia et tota Hasbania non erat princeps aut dominus, qui Alexandro non faveret aut eum tueretur, solus Lonensis comes Arnulfus inter utrosque incilium se agebat, Frederico tamen magis obtemperans ex domni papæ obedientia quam Alexandro ex imperatoris violentia. In medio nationis tam pravæ atque perversæ, in multa spiritus nostri augustia et carnis nostræ amara penuria, licet depredata, licet afflicta, servabat tamen æcclesia nostra cum domno abbate obedientiam Romanæ æcclesiæ, et incontaminatam se custodiebat ab excommunicatorum communione. Quapropter ira gravissima et odio intolerabili atque rapina in domnum abbatem Rodulfum et in nostros et nostra omnes ferebantur, quicumque imperatorem et suum Alexandrum sequerentur.

6. In tempore illo et in diebus illis scripsit dominus abbas Rodulfus epystolam ad ipsum Alexandrum, et aliam ad quendam de suis, redarguens eos cum magna libertate animi et constantia et auctoritate de illicita ejus invasione et de tyrannide quam in æcclesias exercebant cotidie, et instruens eos quæ esset canonica electio et ad episcopatum æcclesiastica promotio et de imperatoris dono. Hæ²²⁷ si queruntur, in volumine opusculorum ejus inveniuntur. Sed quid? Non mutavit Æthiops pellem suam neque²²⁸ pardus varietatem. Interea Lovaniensis dominus villas nostras et æcclesias et quæcumque de nostris dominio suo adjacebant militibus suis distribuerat, comes vero Gyslebertus advocatus noster de nostris, quæ ei subjacebant similiter fecerat. Heynricus castellanus de Cobme, ministerialis imperatoris, quæ supra Mosellam videbamus habere possidebat, quisque dominorum, immo raptorum, prout eis nostra contingebant. Solum deerat votis Alexandrinorum et aulicorum domnus abbas Rodulfus, desiderantium eum quandoque rapere et imperatori delonstandum pro magno munere offerre.

A Hoc ei totum conflaverat advocati Gysleberti vetus in eum et novum odium et detractio continua apud ipsum tyrannum, sed testis erat qui novit corda hominum, quia preter Romanam obedientiam non peccaverit in illum.

7. O quotiens fidioliores et meliores æcclesiæ domnum abbatem convenerunt humillimis precibus et piis obsecrationibus, pretendentes ei tempestuosi temporis tempestatem, ut promissa sibi prius securitate, offerri se pateretur a fidelibus viris imperatori, et osculo tantum et colloquio ei communicaret, et sic deinceps pacem et gratiam ejus tam ipse quam bona nostra haberent. Cumque evincere non possent, quia ille constanter dicebat servandam sibi obedientiam Romanam et communionem catholicam, conviciis affectum aspernabantur, et sinistris auspiciis devoteutes iratum solum relinquebant. Nam si quando Trajectum (384) sive Leodium imperator venisset, vix eum tutum posse fore intra templi quoque nostri parietes amici ejus credebant; quod et Alexandrini plurimum concitabant. Ipse tamen nichilominus quantum valebat ab æcclesia nostra eos arcebat, et si quando ad unum altariorum nostrorum ab uno suorum Alexandro missa cantaretur, nullum nostrorum missam ibi cantare permittebat amplius, donec benedictione data ab episcopo Frederico reconciliaretur. Preteribant dies sanctæ quadragesimæ necnon simul passionis dominicæ (1129), et tota æcclesia nostra cum domno abbate agonizabat vehementer in hac passione. Nil nos juvare poterat, quod consilio et multis precibus fidelium æcclesiæ pacem et securitatem tam nostri quam honorum nostrorum credebamus [nos redimisse 24 marcis a Lovaniense, 20 a Durachiense, impeditis quæ supererant nobis sub fœnore pro hac gravissima nobis exactione. Inimici Dei et sanctæ æcclesiæ mentiuntur promissum, rumpunt fidem. Ventum jamjam esse ninantur ad clausulam, scilicet aut abbatem eis communicaturum, aut loco et abbatæ cessurum sive fame cum omnibus nobis in ea moriturum. Atque ad complenda eorum longa desideria hujusmodi est eis occasio suborta.

8. Infirmata matrona de majoribus oppidanorum propinquabat ad mortem; spes vivendi nulla erat. Conveniunt abbatem filii et parentes, rogant ut, cum defungeretur, missam et exequialia de more ei faceret. Quid faceret? Annuere eis quod non facturus erat, eum non decebat; negare causamque querentibus dicere, seditio futura erat. Quid tandem? Respondit se non audere. Querentibus quare: *Pro servanda mihi, inquit, sancta communione; sed si vixi tantum vellent abesse, presentibus mulieribus missam et exequialia non timeret peragere. Suggesterunt crebrius eadem, et eadem nichilominus ab eo*

VARIÆ LECTIONES.

²²⁷ Hæ — inveniuntur *desunt* D. ²²⁸ neque p. v. *desunt* D.

NOTÆ.

(384) Maastricht.

audierunt. Episcopum vero Fredericum³²⁹ non episcopum reputabant, sed invasorem et tyrannum. Ergone, tandem inquit, viri excommunicati sunt? Iratque recedentes commoverunt seditionem magnam in populo, populusque cum filiis egrotantis matronæ cum clamoso furore querimoniam apud advocatum faciunt de ipso. Ecce, inquit, *advocate, patet quod pro excommunicatis tam te quam nos habet, quia te duce ivimus Hojum in ducis (385) expeditione. Ob hoc neque nos in communione neque mortuos nostros propter nos vult recipere. Satis utique ignominiosum tibi tibi quam duci, qui in medio nostrum securum pateris esse inimicum imperatoris, qui tam ipsum quam te et nos non negat se habere pro excommunicatis.* Monebant abbatem secreto amici et homines sui, ut saltem cum³³⁰ duobus vel tribus fratribus in cella residens conventum fratrum ad exequias mitteret, et temptantes eum proposito avertere dicebant ei utilius esse ad horam necessitati temporis cedere, quam æcclesiam sibi commissam desolatam relinquere. Sciebat enim alterutrum imminere, quod aut voluntati eorum aut loco cederet. Flecti non potuit.

9. Nunc quoniam sermo de expeditione ducis versus Hojum incidit, breviter tangam quid fuerit. Alexander Hojum castellum occupaverat, quem in eo Fredericus episcopus cum fratre suo Namucense comite Godefrido obsessum tenebat; nam suburbana Hoyi³³¹ Frederico magis favebant quam Alexandro (386). Ad quem liberandum dux applicuit exercitum Hoyo ex una parte Mosæ, in quo oppidani nostri fuerunt — et hoc est quod advocato et duci improperabant, ut eos amplius in abbatis contumeliam sic accenderent, — ex altera parte Mosæ de verticibus montium comes Lambertus in obsidentes castellum cum ingenti multitudine irruit. Pugnatum utrimque acriter est, illinc a duce istinc a Lamberto comite, contra utrosque ab his qui erant cum episcopo Frederico et fratre ejus Namucense comite. Dux inani spe frustratus recessit, comes Lambertus in bello prostratus de equo et vulneratus, captivus ductus Namucum fuit. Alexander obsidionem diu sustinere non valens et valde expavescens ex verbis papæ Calixti, qui ei mandaverat, quia clauderet ei januam vitæ æternæ, nisi cessaret, episcopo Frederico castellum reddidit, et promissa emendatione et perpetua cessatione, in publico conventu Leodii absolutus est ab episcopo Frederico cum paucis adherentibus ei clericis, et domi sedens ad tempus invitatus sinit. Nunc ad narrationis ordinem revertamur.

10. Advocatus jam dudum graviter abbati infensus,

VARIÆ LECTIONES.

³²⁹ Alexandrum D. ³³⁰ cum — residens *desunt* D. ³³¹ Hoy 1°. ³³² venire 1° ³³³ mandato D. ³³⁴ anno scilicet 34° ordinationis sue in abbatem illius monasterii *interpol. in margine.*

NOTÆ.

(385) Godefridi Lovaniensis
(386) Cf. de his rebus Annales Rodenses ad 1121.
(387) Quarto decimo. Cf. infra quæ ipse Rodulfus de his attulit in libello De elevatione martyrum legionis Thebææ.

A nunc vero magis in iram et furorem propter supra-dictam exprobrationem contra eum succensus, duci quid eis faciendum sit de abbate communicat, consultiusque accepto secundo die paschæ (Apr. 11.) in atrium æcclesiæ veniens, pulsata campana populum convocat. Ubi de illo pariter cœperunt tumultuari et conquiri, et vicissim favere ejus derogationi. Mandatus ad eos exire³³² recusat; advocatus homines ejus pro precepto³³³ suo nolentes eum exfestucare exfestucat. Die illa tota satis turbæ actum est in turba. Sequenti die (Apr. 12) comes Arnulfus de Los se interposuit nichilque profecit, cum neque mutari posset abbatis constantia neque dissidentium ab eo pertinacia. Itaque defatigata horum ratione et illorum dissono fremitu, eo res demum relicta est, ut aut loco cedendum aut excommunicatis communicandum sibi esset. Nec diu hesitavit quid potissimum eligeret. Vir enim prudens citius advertit, etsi temporis necessitas presentiam suam æcclesiæ sibi commissæ omnino deposceret, priori tamen honori et constantiæ suæ nullatenus debere notam subsanationis inferre, nec egregia principia probroso exitu corrumpere. Tedeat eum bona æcclesiæ cotidie videre diripi, et ab his qui debebant nullum auxilium ferri. Concertabat vero egerime in mente ejus hinc fratrum affectus, quos intime diligens sine gravi dolore ita desolatos relinquere nequibat, illinc conservandæ catholicæ communionis superius liberri-
B ut aut loco cedendum aut excommunicatis communicandum sibi esset. Nec diu hesitavit quid potissimum eligeret. Vir enim prudens citius advertit, etsi temporis necessitas presentiam suam æcclesiæ sibi commissæ omnino deposceret, priori tamen honori et constantiæ suæ nullatenus debere notam subsanationis inferre, nec egregia principia probroso exitu corrumpere. Tedeat eum bona æcclesiæ cotidie videre diripi, et ab his qui debebant nullum auxilium ferri. Concertabat vero egerime in mente ejus hinc fratrum affectus, quos intime diligens sine gravi dolore ita desolatos relinquere nequibat, illinc conservandæ catholicæ communionis superius liberri-
C palmam hujusmodi conflictus penes eum obtinuit.

11. Certus itaque de incontaminanda fratrum perseverantia, cessit tandem non sine magno ejulatu eorum et meliorum de abbata dolore, parvipendens presentia melioris spei contemplatione. Anno incarnationis Domini 1121 exivit, ordinationis ejus 13 (387), quarta feria paschæ (Apr. 13), quæ fuit eo anno Idus Aprilis, atque a comite Arnulfo de Los honorifice conductus, humanissime quoque ab eo est hospitio susceptus liberaliterque stipendiatus. Paucis itaque cum eo factis diebus, licet morbo per plures tunc diffuso capitis et oculorum tunc gravaretur, viam tamen versus Flandriam est aggressus, atque per Lovanium, ubi dominus Lovaniensium folia tantum dedit ei verborum, inde per Amingiam (388), per cœnobium sancti Bavonis tandem pervenit Gandæ ad æcclesiam sancti Petri. In illis diebus preerat Hammingiæ primus abbas loci illius Fulgentius³³⁴ (389), vir cum omni suo conventu vita religiosus atque hospitalitati deditus; apud Sanctum Bavonem Guulchricus in providentia rerum temporalium vigilanter

(388) Aminghem inter Gent et Brussel.
(389) Quem anno 1120 jam obiisse vult Sigeberti auctarium Amingemense. Præerat monasterio inde ab anno 1087; cf. Sigeberti auctarium Gemblacense.

strenuus, apud Sanctum Petrum Gande Arnulfus, A qui postea vivens abbatiam reddidit inquietatus a fratribus. Exuberabat tamen ejus tempore locus ille victuum et vestituum tam sanis fratribus quam infirmis superabundanti copia, vigebantque sub eo introducta per eum religiosa Cluniacensis ordinis studia (390). Ab his supradictis omnibus pia humanitate et compassione susceptus, postremo remansit Gande sub hoc eodem Arnulfo abbate ³²⁵, donec de tam solido littore posset speculari, quando Deus imperaret ventis ejus et mari. Interim dum ibi moraretur, manus Domini paternæ super eum visitationis correptionem super correptionem ei apposuit, quia frater ejus uterinus, qui cum eo exierat vice famuli sed affectu germani, longo languore vita decessit. Jacet sepultus in medio prati ante occidentalem portam monasterii, quod circumdat undique murus vasti et bene compositi paradysi; signatur sepulchrum ejus lapide polito atque subnigro. Quanta constantia animi, quanta vultus serenitate visitationem illam Domini ibi susceperit, cum tamen carnis affectu ut homo intus ureretur, mirabantur omnes qui eum intuebantur, maxime ipse Arnulfus abbas, qui omne genus consolationis affectu et effectu maximo erga eum exercebat. Fuit igitur cum eo usque post obitum Frederici Leodiensis episcopi, propter cujus cbedientiam et Romanæ æcclesiæ communionem supradictam patiebatur incommoditatem.

12. Eodem anno defungitur episcopus Fredericus 6 Kal. Junii (391), et Alexander reducitur in urbem a suis et cum suis. Preter eum vero solum, quem episcopus Fredericus absolverat, ut et Hoyum exiret et ab episcopatu cessaret, nullus suorum laicorum absolutus fuerat, neque tamen ipse eorum communionem in aliquibus devitabat. Videbatur enim tam sibi quam suis, quod omnis contradictio, quæ hæcenus eos impugnaverat, defuncto episcopo Frederico sublata et remota esset. Vocatus ergo ab eo, licet excommunicatus adhuc, Lovaniensis dux Leodium venit, clerum et populum ei pacificare satagit, et in pleno conventu capituli reformat ei assensum electionis. Qui de Fredericis intererant silentio magis quam corde aut ore assentiebant. Placuit tunc quoque in communi eos abbatem Rodulfum revocare, ut illo ei cooperante, qui in parte domni Frederici nonnullæ opinionis fuerat, et archiepiscopo virtute constantiæ in persecutione satis innotuerat, ad ea quæ restabant promptius de Alexandro prevalerent. Scientes autem, quia pro ipsis minus rediret, litteris et sigillo Leodiensis æcclesiæ eum remandaverunt.

Rediit, sed ex consilio Alexandri, licet hoc negaret, abbatiam intrare ab advoco Gysleberto non permititur, donec intelligeret atque probaret, quo animo, quo studio causam suam tueretur. Cumque Leodii moraretur, annitebantur valde communes amici eorum, ut pacificarentur. Abbas Rodulfus non rennebat, sed secundum Deum et animæ suæ salutem; Alexander neque hanc neque illam volebat interponere ³²⁶ conditionem. Manebat interim Leodii apud Sanctum Laurentium; Heribrandus tunc temporis ibi presidebat post Berengarium (392). Sed cum intelligeret in his quæ Alexander querebat, quia anguis in herba lateret, atque cognosceret, quia ille excommunicatis communicaret, et factus conventus excommunicatorum communionem contaminatus esset, dolebat vehementer se venisse, et libentissime volebat se absentare, ne cætera sua strenue acta fuscarer vel falsa opinione. Sed non parum habebat anxietatis et sollicitudinis, quia neque in Flandriam redeundi facile copia erat ei, cum viderent eum sibi dissentire quorum conductu eo redire haberet, et timeret deesse sibi ad victum pertinens, si Leodii diutius remorari necessitas compulisset. In proximo autem archiepiscopus et dux Trajecti debebant convenire, ut in pace omnia solidarent, sub qua spe firmandæ ³²⁷ pacis pacifice Trajectum venit. Nichil eorum quæ promittebantur ibi actum est, archiepiscopus non veniens venientem ³²⁸ ducem frustravit.

13. Videns igitur facultatem in Flandriam revertendi minus sibi suppetere, Coloniam intendit animum ad archiepiscopum Fredericum. A Trajecto autem descendens Eyselo castellum (393), invenit ibi majorem prepositum æcclesiæ sancti Lamberti Andream, qui postea Trajectensis extitit (394) episcopus, et cum eo de æcclesia majores, qui Alexandri communionem vitabant. Ubi invicem consolatis et in perseverantia corroboratis, transivit ad virum nobilem Gozguinum de castello Falcomonte, qui et ipse fautor erat et cooperator ³²⁹ Fredericæ parti faventium. Qui honorifice habens eum secum aliquot diebus, deduxit eum in Arduennam ad archiepiscopum, ubi tunc forte per nemorosa oblectabatur. Archiepiscopus de adventu illius gavisus, hospicio et consilio est eum consolatus. Mane autem facto, adveniunt nuntii Alexandri, Heynricus archydiaconus æcclesiæ sancti Lamberti, filius Cononis comitis, et Godescalcus canonicus æcclesiæ sancti Servatii Trajecti, qui erant de communionem Alexandri. Sprevit eos archiepiscopus nolens eos audire propter communionem contaminationem; tamen cis et Ale-

VARIÆ LECTIONES.

³²⁵ 4 mensilus interpolator. ³²⁶ c. v. i. 1°. ³²⁷ deest 1°. ³²⁸ ven. d. f. desunt D. ³²⁹ cooptator 1°.

NOTÆ.

(390) Quod factum est anno 1117; cf. Ann. Blandinienses Mon. Germ. SS. V.

(391) Consentit scriptor Vitæ ejus, sed Ægidius prævallus habet 11 Kal. Jun. Epitaphium quod servit idem et Annales Rödenses 1121 volunt eum

veneno necatum esse auctore Alexandro.

(392) Annis 1115-1130.

(393) Eysden in dextra ripa Mosæ inter Maastricht et Vise.

(394) Sedit annis 1127-1130; cf. annualista Saxo.

xandro omnique clero ei faventi inde apud Sanctum Cornelium (395) diem statuit, ut audiret eos ibi. Interim abbatem Rodulfum secum Coloniam ducit, et commendat eum Roberto abbati Sanctæ Mariæ Sanctique Heriberti ultra Renum Tuitii (396). Iste Robertus Leodii nutritus fuit in cœnobio sancti Laurentii, quem propter preclaram nominis ejus famam in sanctorum scripturarum scientia archiepiscopus sibi assumpserat (397), et abbatem loci predicti constituerat. Hujus viri multa et magna et preclara extant librorum volumina (398), quæ de divina pagina exarata reliquit in æcclesia; cujus corpus viventis (399) nec somno poterat requiescere, quin palparet lingua et moverentur ejus labia in divinæ legis meditatione.

44. Neque diu interfuit, venit dies positus Alexandrinis (400). Archiepiscopus convocatis majoribus æcclesiæ Coloniensis affuit, abbatemque Rodulfum cum Tuitiense Indam perduxit. Duobus diebus longa ibi altercatio, longa de canonibus disputatio; archiepiscopus Alexandri et suorum communionem vitabat, et omnes cum eo qui de obedientia episcopi Frederici fuerant. Alexander se absolutum ab episcopo Frederico et suos clericos aiebat, archiepiscopus non solum Alexandrum et suos, sed et omnes qui erant capita æcclesiæ sancti Lamberti pro excommunicatis se habere dicebat, exceptis his qui de obedientia et communione episcopi Frederici adhuc extra civitatem erant. Tandem querentibus quare, archiepiscopus respondit: *Quia defuncto et sepulto episcopo Frederico, ducem Lovaniensem in capitulum vestrum³⁴⁰ et in æcclesiam introduxistis, et cum eo, immo per eum et propter eum electionem sectatis, cum ab apostolico et me ipso et ab ipso vestro episcopo Frederico fuisset excommunicatus et necdum absolutus, et omnes cum eo qui persecuti fuerant æcclesiam sub episcopo Frederico.* Hoc autem totum archiepiscopus faciebat, ut, cum ex hoc convicti satisfacerent, cassa esset eorum electio quam cum excommunicatis et per excommunicatos et propter excommunicatos fecerant de Alexandro. Erant autem de illa contaminatione honestæ personæ æcclesiæ, archidiaconus Almannus, archidiaconus Heynricus, Seyfridus decanus, Steppo archidiaconus, et multi alii majores atque minores. Cum archiepiscopo erant de æcclesia Leodiensi Andreas majoris domus prepositus, Emmo archidiaconus, magister scholarum Stephanns, vir vitæ

venerabilis, Reymboldus prepositus Sancti Johannis, et alii nonnulli boni in æcclesia testimonii cum abbatibus. Quid multa? Tandem procidunt omnes coram archiepiscopo et petitam impetrant absolutionem. Alexander interrogatus ab archiepiscopo obedientiam promittit, manu sua in manu ejus sacrata posita. Archiepiscopus per sanctam ei precipit obedientiam, ut amplius se non intromittat de episcopatu; ille annuit, et qui vidimus et audivimus hoc testificamur. Sic die illa solutus est ille conventus. Archiepiscopus expertus in illo conventu quam necessariis esset æcclesiæ abbas Rodulfus, gratissime secum illum Coloniam reduxit, donec deliberaret quid de illo esset acturus, commendatum supradicto Roberto abbati.

15. Nec multa mora intercedente causæ extitit; qua majores æcclesiæ Coloniensis archiepiscopum adierant, prepositi, decani, cantores et scolastici, necnon et abbatum aliqui, quorum unus erat Tuitiense abbas Robertus, qui ad illum conventum secum duxit abbatem Rodulfum. Aderat et Sygburgensis abbas Cono primus, qui postea Radisbonæ extitit episcopus (401). Apud illum decreverat abbas Rodulfus se mansurum, quoniam locus erat famosæ religionis, et propter excelsum montem preter monachos amandæ solitudinis. Sed divina providentia aliter de eo fieri proposuerat. Ecce enim fratres Sancti Pantaleonis adveniunt, et archiepiscopi pedibus provoluti, coram toto conventu se post defunctum abbatem suum Herimannum (402) jam novem mensibus pastore caruisse (403) conqueruntur, religionem deperire, bona æcclesiæ imminuere. Archiepiscopus sine mora optionem dat eis eligendi; pars illum, alia elegerat alium, fœda coram archiepiscopo inter eos erat dissentio; longo enim novem mensium spacio magis creverant partes, quam unanimitas convenisset. Ipse quoque abbas Rodulfus pro nostri ordinis reverentia, ut eos uniret aut saltem discipline loqui coram tanto conventu faceret, se interposuit et frustra laboravit. Archiepiscopus semel et secundo de concordia monuit eos, et locum dedit consulendi deterioresque recepit. Quapropter consilio cum majoribus æcclesiæ accepto, placuit in auribus omnium, ut providentiam illam abbati Rodulfo committerent. Ille tale quid nichil unquam suspicatus, de benivolentia dominorum primum gratias pronus in terram egit, deinde renisus est quantum ratione et auctoritatibus

VARIÆ LECTIONES.

³⁴⁰ nostrum 1°.

NOTÆ.

(395) Cornelimunster sive Inden.
 (396) Deutz.
 (397) De his cf. locum ex libro ejus *De Trinitate* Mon. Germ. SS. VIII, 261, ubi et Chronicon ejus Sancti Laurentii Leodiensis.
 (398) Quæ partim dogmatica partim exegetica edita sunt Moguntiæ 1634 f.
 (399) Obiit 4 Mart. 1135.
 (400) De hoc concilio vide Kremer *Academische*

Beiträge zur Gälisch- und Bergischen Geschichte, II, 215.

(401) Sedebat annis 1126-1132.

(402) Cf. Chron. Sancti Pantaleonis apud Eccard. I, 927.

(403) Vacua erat abbatia inde a 29 Dec. 1120, ut ipse probat Rodulfus in epistola de elevatione legionis Thebææ.

potuit et licuit. Sed decanus et magister scholarum A et Theutonicorum disciplinato more. Cum Judei majoris æclesiæ Egebertus, qui postea regularis factus canonicus atque Monasteriensis est episcopus (404), cito ei occurrit ex sententiis canonum, cum pro Romana communione pulsus esset a sede sua et sancti Pantaleonis vacaret abbatia. Cessit tandem, nichil tamen aliter nisi fratrum loci illius consensu et electione hoc fieret; et unanimiter hoc factum est. Itaque mense Septembrio (*die* 6), modicum ante nativitatem sanctæ Mariæ, sancti Pantaleonis abbatiam ingressus est (405), introductus a majoribus æclesiæ Coloniensis, et cum festiva fratrum et familiæ processione susceptus.

16. *Æcclesia* autem sancti Pantaleonis ex privilegio Romano antiquitus hoc habuisse dicebatur, ut abbas loci illius sandaliis et dalmatica uteretur, vi- B cesque ageret archiepiscopi per civitatem in suis stationibus; sed Anno archiepiscopus sandalia et dalmaticam prohibuit, vices vero suas agere per stationes concessit. Sic usque ad tempus abbatis Rodulfi permansit, et quia erat homo pulchre, ut ita dicam personatus, et divino assistens officio decenter sonorus, frequentabat stationes quas agebat celeberrime Coloniensis populus, matronarumque plurimum devotus Deo sexus. Clerus vero sine omni invidia solempne exhibebat et obsequium, tanquam si haberet pro oculis ipsum archiepiscopum. In brevi et sine grandi labore dilapsum ordinem et violatam fraternam concordiam pulchre reformavit, peroptimamque virtutem puræ confessionis in fratribus illis invenit, furtivarumque et puplicarum C vigiliarum et orationum indefatigatam assiduitatem. Clausam immo sertam januam hospitalitati aperuit, domos dirutas atque deformes dignas ipsius³¹¹ archiepiscopi hospitibus atque loci abbati reparavit, nichil umquam passus mensæ fratrum de statuto imminui. Inter vetus et novum 120 carratæ vini æclesiæ illo anno provenerunt. In hospitibus et plurimum monachis et regularibus canonicis multa expendebat, quippe quibus et janua et mensa ejus semper patebat. Magni et etiam majores de æcclesia sancti Lamberti, qui propter Alexandrum adhuc erant extra Leodium, magnum apud eum frequenter habebant refugium; nunquam tamen egebat, quin magis semper abundabat. Diligebatur a familia æclesiæ valde, eo quod tractabat eam honorifice

et Theutonicorum disciplinato more. Cum Judei frequenter lenè habebat colloquium, non disceptando neque exprobrando, sed duritiam cordis eorum palpatu et fricatione qua opus erat emolliendo; quam ob rem ita amabatur ab eis, ut etiam mulieres eorum irent videre eum et alloqui.

17. Fluctuabat adhuc graviter Leodiensis æcclesia, nec certam spem designati rectoris habebat. Frater ducis Godefridi Lovanii, Adelbero primicerius Mettis, jam tunc multis erat in ore et in dies rumor et opinio de ipso magis accrescebat. Porro sub eo spatio temporis causa imperatoris adeo cum apostolico (406) in pacem et concordiam rediit³¹² (407), ut cum suis imperator a predicta excommunicatione absolveretur. Alexander inolita sibi prurigne necdum disposita, sed Lerninis ydræ capitibus circa precordia ejus anhelantibus, limas aureas atque argenteas preparat, quibus avarorum manus et animos ad satisfaciendum ambitioni suæ acuat. Lenitus esset ei talibus instrumentis asper ei prius animus episcopi Coloniensis Frederici, sed Rodulfus abbas tunc Sancti Pantaleonis, cum auxilio decani majoris domus Egeberti et eorum qui erant de parte defuncti, spem vanam ambitiosi hominis prorsus exinanivit. Itaque Alexander ubi sepius experitur conatus suos frustrari, cœpta vel dissimulat vel omittit. Fit tandem de Adelherone Leodii assensus³¹³, imperatori presentatur, dono episcopali a manu ejus investitur, Coloniæ consecrandus ducitur. Exhibent se ibi fratres nostri cœnobii videlicet sancti Trudonis, abbatemque suum repetunt auxilio æclesiæ Leodiensis, advenerat quoque pro eo repetendo Stephanus, domnus noster Metensis episcopus. Grandis erat inter eos pro eo decertatio, alii ut utrasque abbatias haberet, alii ut illam sancti Pantaleonis retineret. Neutrum illi placebat, animus ejus ad primam sponsam redire intendebat. Res eo processit ut adhuc investitus sancti Pantaleonis abbatia ad nostram honorifice rediret, et libere reinvestitus ea de qua injuste exturbatus fuerat atque secure possidens deliberaret secum, quid sibi melius agendum esset. Quod et ita factum est. Sacrato episcopo Adelherone (*An.* 1123) (408), cum eo rediit Leodium, refocillatusque ibi pauxillum, reintroductus est in abbatiam et cœnobium nostrum per Heynricum archidiaconum (*Jun.*).

EXPLICIT LIBER UNDECIMUS, INCIPIT DUODECIMUS.

1. Dies quibus extra abbatiam fuit abbas Rodulfus fuerunt 2 anni et menses 5 (409) (*an.* 1121 Apr.—1123 Jun.), infra quos advocatus noster Gyslebertus

et filius ejus Otto redditibus abbatiae ad libitum suum abutebantur, neque solum eis sed quæ apud nos episcopo quoque Metensi debentur. Nec sacris etiam

VARIÆ LECTIONES.

³¹¹ ipsi 1. 1. ³¹² Anno 1122 *interpolator in margine.* ³¹³ Anno 1125 *interpolator in margine.*

NOTÆ.

- (404) Sedit annis 1127-1131, testante annalista Sax.
 (405) VIII *Idus Sept.* Rudolfus in epistola supra-
 laudata.
 (406) Calixto II.

- (407) Wormatiæ.
 (408) Cf. *Annales Leodienses ad h. a. Mon. Germ. SS.* IV.
 (409) Imo 3, ut ex sequentibus patet.

locis dignam exhibebant reverentiam, cum in cella abbatis quasi in propria domo manens, novæ nuptæ suæ (410) commixtione juxta sacratæ turris parietes filius non abstineret. Reverso autem abbate post dies aliquot pentecostes, atque cum occursu longe a villa multorum hominum et majori gloria cum processione suscepto quam contumelia exivisset, advocatus et filius ejus cella abbatis abstinerunt, et directis sibi quæcumque tunc poterant, futuris redditibus renuntiaverunt. Ira tamen eorum et indignatio et odium adversum abbatem non erant pro hoc imminorata, sed in occulto, ut ita dicam, ampliorata; nam propter episcopum Leodiensem Adalberonem qui eum diligebat et reverebatur et de Colonia secum reduxerat et ad locum nostrum remiserat, non erat quisquam eorum ausus qui in manifesto ei adversaretur.

2. Itaque reversus multis modis dilapidatam invenit æclesiæ substantiam, et debitis et usuris graviter oppressam. De eis ergo quæ Deus ei foris dederat et secum attulerat et cotidie ministrabat, communem æclesiæ anxietatem maxime de debitis et usuris relevabat. Nec multum moratus, cellam, quæ juxta majorem turrim posita erat, quasi leprosam habens exosam propter supradictorum cohabitationem, et quia vetustate corruptis atque fractis trabibus facili sumptu non poterat reparari, fregit et funditus destruxit, juxta aliam, quam ipse olim construxerat, novam pro veteri construens, congruam hospitibus necessariis appendiciis, capella quoque et viridiariis. Cujus lapides ad opus domus dormitorii extraxit, et fundamento unius parietis versus orientem jacto, extra terram aliquantulum anno illo eduxit. Habebat etiam et ob aliud exosam, quia apta fuerat olim recessibus prophanorum, qui de juncta illa sacra turre struxerant sibi bellicosum presidium, quod et adhuc posse fieri sibi posterisque suis timebat. Pulsatus enim usque ad graves injurias et inimicitias per advocatum Gyslebertum aliquando fuerat, ut simul in ea milites suos ponerent propter utriusque de villa securitatem, sicut cum eo fecerat abbas Theodericus, et ante eum cum eodem advocato oppidani suis vicibus. Qua de re multa de ea turre evenerant mala, et in adjuncta ei caminata perpetrata fuerant plurima flagitia. Ob hoc igitur eam fregit, ut turris amodo minus apta esset seditiosorum munitioni, et domus Dei non prophanaretur amplius ab eis. Cumque aliquando solus sibi sederet et erumnas preteritosque labores suos recogitaret, atque in inquietudine qua manebat locum delendi peccata sua se habere non videret, cœpit valde tristari et mestus esse et de fuga et linquenda sibi patria cogitare. O quotiens cupido licet merenti revolvebat animo, si forte umquam libere voci illi

A Domini ad Abraham posset obedire: *Egredere de terra et de cognatione tua* (Gen. xii, 1); atque illud psalmistæ veraciter psallere: *Elongavi fugiens et mansi in solitudine* (Psal. lrv, 8). Intendebat ergo animum Romam ire, atque in itinere religiosorum virorum consilio quod intendebat, si agendum esset, peragere, deinde ut perageret apostolica firmari benedictione.

3. Interea Alexander privatus et quietus sub Adalberone episcopo vivebat, honoribus contentus quos prius possiderat. Incidit et illi in mente, ut Romam pergeret, et de perturbationibus, quas in æcclesia fecerat, ultra communem absolutionem quam acceperat, singularem sibi a summi pontificis gratia impetraret. Honorius (411) post Calixtum Romæ tunc presidebat. Prius vero reconciliati ipse et abbas Rodulfus, peregrinationem suam per Sanctum Egidium aggressi sunt (412) simul cum omni dilectione et bono affectu. Cumque emensis Alpihus intrassent Italiam (an. 1126-1127), pervenerunt Hosc, quæ Senis villa dicitur alio nomine (413), una de nobilioribus civitatibus Tusciæ. Ubi cum pernoctassent, mane egressi inciderunt in predones circa meridiem, et captivi abducti per devia, perdiderunt omnia suæ peregrinationi necessaria. Vix tandem post magnum laborem, post multum timorem cum parvissimis sumptibus equos receperunt, neque tamen a peregrinatione destiterunt. Itaque Romam pervenientes cum minus consolationis et compassionis quam sperarent tam secundum Deum quam secundum hominem invenirent, ad sancta apostolorum limina et aliorum multorum sanctorum suffragia devote se contulerunt, satisfaciens votis suis lacrimis et precibus, prout erat unusquisque sibi conscius.

4. Ubi cum per aliquot dies morarentur, et de apostolico et de his quæ circa eum erant viderent et intelligerent, quæ dicta sibi domi credere non velent, in diversas animi partes ferebantur, plurimum Rodulfus abbas, qui sibi bene conscius erat pro quo terram egressus fuerat. Cumque vigilans nocte aliquando jaceret, et die in æcclesiis solus Romæ resideret, diligenti cura et sollicito retractabat animo, quæ peregrinationis suæ fuisset intentio, et de ea revelata religiosi viris quid in itinere didicisset ab eis. Sollicitabat etiam eum hoc non parum, quia ad ea quæ cogitaverat, si essent explenda, cuncta ei jam surrepta fuerant necessaria. Præterea terram²⁴⁴, ad quam ulterius disposuerat peregrinari, at diebat pollutam esse inveterata heresi de corpore et sanguine Domini. Sed et de consilio animæ suæ et eorum qui sibi fuerant commisi nichil aliud audierat a religiosi viris, nisi quod domi didicerat ex ecclesiastica disciplina et libris communibus tam

VARIE LECTIONES.

²⁴⁴ terra 4. 1°.

NOTÆ.

(410) Berthæ, filix Godfridi de Buchain, domini de Rubemont; cf. Mantelius p. 78.

(411) Secundus, annis 1124-1130.

(412) De tempore vide paulo infra.

(413) Sena.

nobis quam illis. Super hoc accreverat ei passio jam dudum in clune, quam physici solent chyam³⁴⁴ appellare; ea cum gressum ei perstringeret, equitare etiã sine continuo cruciatu non sinebat. Talibus a proposito revocatus necessitatibus salutatis sanctorum patrocinis et apostolorum osculatis liminibus acceptaque apostolica benedictione, intendebat cum prædicto socio repatriare. Cumque ad supradictam urbem Huse redissent, omnia quæ sublata eis fuerant a predonibus preter spem invenerunt sibi recollecta a suis hospitibus et a cunctis urbis civibus. Magnum Dei et occultum iudicium, ut Romam pervenirent pauperes et domum redirent divites. Quid moror? Per multas animi tribulationes, per multas corporis passiones, per exitialia montis Jovis (414) pericula recepit eos tandem civitas Basilea. Alexander inde remeavit eques per Burgundiam, abbas Rodulfus naufragoso Reni navigio usque prope Coloniã, quoniam propter supradictam passionem ferre non poterat jugem equitationem.

5. Paulo post³⁴⁵ Adelbero Leodiensis episcopus in pace requievit (415) (an. 1128 Jan. I), vir simplex et rectus, lenis, pudicus, sine avaritia, bonis moribus, nobilior nobilibus. Statim male sanata cicatrix veteris morbi Alexandri bis prius effracta, tertio jam erupit, et ad episcopatum anhelans ut lupus ad dilapsam sibi predam, omnem pudorem Deique timorem postponere cœpit. Sed quid melius tacenda quam maledicenda in auribus hominum proferre volumus? Assecutus est quod voluit. Quomodo? Sicut Deus novit! Gladebach cœnobio sancti Viti consecrationis ejus dies fuit (416), res mira! ab archiepiscopo Coloniensi Frederico, qui tanta in eum egerat antea. At ille imbutus antiquis vicis avaritiæ, subtrahere se non poterat a servitute idolatriæ per exercitium symoniæ, quapropter a suis clericis agitatus, ante apostolicum Honorium Romam est invitatus.

6. Tunc illi visum fuit utile, si abbatem Rodulfum secum posset ducere. Abbas non recusat, neque tantum propter eum quantum propter insitum ei adhuc prioris peregrinationis suæ desiderium imperfectum. Hyemalis tota fuit hæc profectio, atque iccirco vix tolerabilis corpori humano; itum tamen est. Romæ positus, soporato nocte abbati a furibus et, ut dicebant vicini, a proprio hospite ablatum est ei quod paraverat ad peregrinandum suæ antiquæ et novæ voluntati. Decidit igitur ibi prorsus ab iterata intentione, quia, secundum quod poterat conijcere, putabat voluntatem Dei non esse. Alexander, infuso sibi ab apostolico Honorio vino salubris increpationis et oleo paternæ commonitionis, domum cum abbate Rodulfo repatriat, quem in omnibus

A postea reveretur et honorat. In reditu autem suo nativitate Domini Placentiæ celebraverunt, et incrementibus hyemalibus periculis Augustam civitatem (417) transeuntes, ad villulam quæ est in pede montis Jovis, quæ vocatur Restopolis (418), cum difficultate morti proxima pervenerunt. Ubi nec ante ire valentes nec retro propter altissimos nivium aggeres, octavas Domini egerunt (an. 1129 Jan. I), et post aliquot dies premonstrata eis a preducibus maronibus difficillima via — marones (419) enim appellant viarum premonstratores — subactis duobus miliariis Theutonicis, ad Sancti Remigii villulam (420) in ipso Jovis monte pervenerunt. In quo loco tamquam in mortis faucibus coagulati, manebant nocte et die sub periculo mortis. Angustia villulæ tota completa erat peregrinorum multitudine. Ex altissimis et scopulosis rupibus ruebant frequenter³⁴⁷ intolerabiles omni opposito nivium aggeres. ita ut aliis jam collocatis, aliis adhuc supersedentibus mensis domos juxta, eos prorsus obruerent, et inventos in eis quosdam suffocarent, quosdam contritos inutiles redderent. Sub hac jugi morte aliquot dies in infausta villula illa fecerunt. Tunc sponte applicantes se peregrinis montis marones, gravem indicunt eis mercedem, ut temptatam viam aperirent, pedites peregrini eis sequerentur, equi post illos, sicque trita via planaretur dominis qui delictiores retro venirent. Itaque marones capitibus propter nivium frigus filtro pilleatis, manibus villose cyrothecatis, pedibus coturnis munitis atque subtus a planta ferreis aculeis propter lubricam glaciem armatis, hastas longas ad palpandam sub alta nive viam in manibus ferentes, solitam audenter ingressi sunt viam. Summum mane erat, atque cum summo timore et tremore sancta mysteria peregrini celebrantes atque sumentes, ad instantis mortis ingressum se preparabant. Certabant, si quis eorum prior sacerdoti confessionem suam dare posset, et cum unus non sufficeret, passim per æclesiam invicem sibi sua peccata confitebantur. Cum hæc in æclesia cum summa devotione agerentur, percipuit per plateam luctuosissimum luctus; nam marones per ordinem de villa egressos subito lapsus rupibus instar montis densissimus nivis globus decem involvit, et usque ad inferni locum visus est extulisse. D Qui hujus infausti mysterii aliquando conscii fuerant, precipiti cursu ad hunc homicidam locum velocissime ruerant, et effossos marones, alios exanimis in contis referebant, alios semivivos, alios contritis ossibus in manibus trahebant, illa maritum, illa fratrem, ille et ille illum et illum se amisisse clamitabant. Tam horribili occursu³⁴⁸ peregrini exeuntes

VARIÆ LECTIONES.

³⁴⁴ sciaticam D. ³⁴⁵ Anno Domini 1128. *interpolator in margine.* ³⁴⁷ deest 1°. ³⁴⁸ cursu 1°.

NOTÆ.

(414) S. Bernhard.

(415) Cf. Annales Leodienses et Ægidius Aureavallis 25.

(416) Ægidius c. 24 dicit xv Kal. April. Alexandrum dono regali episcopatum obtinuisse, et probat Anselmus Gemblacensis Mon. Germ. SS. VI (*Patrolog.* t. CLX). Auctor innuere videtur consecrationem esse Alexandrum die sancti Viti, i. e. 15 Jun.;

vide de hac re adnotationem Lavalleyi apud Ernst III, 18.

(417). Aosta.

(418) V. Cl. C. L. Grotefend monente est Estrouble, Etrouble, in pede montis Jovis, infra S. Remy.

(419) Vel hodie *marronniers* vocantur. PERTZ.

(420) Saint-Remy.

de æcclesia, exterriti paululum hesitaverunt, et idem timentes sibi futurum, quantocius Restopolim refugerunt. De difficultate viæ nulla ut prius questio, plana videbatur eis pro effugiendo mortis periculo. Ibi acta epyphania Domini, et expectato sereno ære, conductis maronibus mortiferam villulam repetunt, et timore mortis pedibus velocitatem prebente, die illa usque ad medium montis modo reptando, modo ruendo, vix tandem perveniunt. Sequenti die (Jan. 7), recepto aliquantulum spiritu, prophana Jovis sacra effugiunt, et ad patrium solum tendentes sine gravi difficultate perveniunt. Sed abbas non ita. Nam cum propter asperitatem hyemis et difficultatem itineris, tum propter incommoditatem corporis contractis dietis, lento vestigio est eos subsequutus, sed usque in patriam non assecutus. Quapropter cum parvo comitatu transisset Bisuntium (421), civitatem metropolitanam Burgundiæ, a maligno tyranno exceptus est insidiis altera die, atque per jugosa et saltuosa devia fatigabiliter ductus et distractus tribus diebus, demum spoliatus necessariis, in itinere permissus est abire.

7. Jam igitur Roma secundo reversus, modicumque ab itineris vexatione recreatus, necdum tamen requiescebat a priori desiderio, si forte requiem, quam extra patriam quesierat nec invenerat, in propria invenire valeret. Sed manus Domini diu antea super nos extenta, et necdum abbreviata, adjecit adhuc per solitum angelum iræ suæ ministrum percutere locum nostrum, et commonefacere prevaricatores redire ad cor suum. Advocatum enim nostrum comitem Gyslebertum et filium ejus Ottone[m] spiritu suo malo repleri permisit, et in omne quod erat contra jus, contra fas, ad deprimendam æcclesiæ familiam irrevocabiler suscitavit. Communitus humiliter ab abbate Rodulfo, increpatus frequenter a Lemburgense duce, domino suo, Gualeramno, proclamante etiam super eum domino nostro Mettense episcopo Stephano, pro pertinacia, pro contumacia abjudicatus est tandem legitimo judicio ab advocatia³⁴⁹. Et quia erat homo pertinacis animi et non multi consilii, contigit ei sub eisdem diebus culpis suis exigentibus, ut comitatus et beneficium, quæ habebat de Leodiensi episcopatu, proclamante episcopo Alexandro a paribus ei abjudicarentur. Quid faceret? Vires quibus supradictis dominis resisteret non habebat, animositas eum quiescere non sinebat; seditationem movit in regno scandalum in populo.

8. Contulit ergo se ad exducem Lovaniensem

VARIÆ LECTIONES.

³⁴⁹ Eodem anno Domini 1128 *interpolator in marg.* ³⁵⁰ Lotharingie *interp. in marg.* ³⁵¹ Giselberti *interp.* ³⁵² anno Domini 1129 *interpolator.*

NOTÆ.

(421) Besançon.
(422) Quod factum esse anno 1128 testantur Annales Rodenses, et apud Miræum IV, 197 in tabula quadam occurrit die 13 Jun. 1128 dux Paganus, i. e. Gualeramnus. Sed tantum terram inter Rhenum et Getam fluvios potuit obtinere, ut probant Anna-

A Godefridum, regni et imperatoris inimicum propter ducatum³⁵⁰, qui abjudicatus fuerat illi et datus Gualeramno Lemburgensi comiti, advocato nostro majori (422). Calamitas hujus dissensionis ex majori parte æcclesiæ nostræ incubuit; quæcumque ex nostris subjacebant advocato et exduci aut cremata aut vastata aut servientia erant illi et suis. Quanto erant nobis viciniore, tanto et infestiores. Solum restabat nobis oppidum et cœnobium, in quibus non audebant adhuc prophanas ponere manus. Erat autem advocati³⁵¹ permaxima intentio, ut, quia sine omni munitione erat oppidum nostrum, vires suas et Lovaniensium in ipsum introduceret, et oppidanos hospitii dissipatione gravatos, postremo captivos abduceret. Sed providentia abbatis malignitatem ejus prudenti consilio avertit. Egit enim apud dominum suum, Metensem episcopum Stephanum, quod Alexander episcopus Leodiensis abbatiam nostram et oppidum sub patrocinio suo suscepit, juraveruntque sibi invicem fidem, consilium et auxilium episcopales et oppidani. Qua fiducia renovare cœperunt fossati vetustatem, firmaveruntque qualem in plano terra nostra nunquam habuit munitionem. Quam ob rem crescebat vehementissime in majus et majus malum, dissensio, hinc furente Lovaniense exduce, hinc comite Gysleberto. Monachorum, clericorum substantiis tam in villis quam æcclesiis nunquam parcebant, omnem sexum, omnem ætatem, omnem ordinem captivantes, diris cruciatibus usque ad mortem pro redemptione examinabant. His aliisque culpis exigentibus excommunicantur Lovaniensia exdux et comes Gyslebertus cum suis omnibus. Obsidetur post hæc Durachium ab episcopo Leodiensi Alexandro et duce Lemburgense Gualeramno³⁵², ad quod liberandum movit exercitum Lovaniensis dominus Godefridus et cum eo Flandrens is comes Theodericus. Durum commissum est prælium ante ipsum, pugnatum est acriter (*an.* 1129, *Aug.* 7). Victi fugerunt Lovaniensis et Flandrens is comites, ceciderunt in ipso prælio ex hostibus plus quam 400 homines (423). Rediit circa castellum obsidio, sed diu teneri non potuit propter instantem messem in Augusto. Soluta est ergo, sed tyrannorum permansit dissolutio in igne et gladio. Sub tali calamitate et angustia licet de victu et vestitu multum attenuata esset fratrum substantia, utpote qui tribus annis subjacerunt hujus passioni, tamen ob hoc nec disciplina eorum tepuit nec numerus decrevit. Cum autem complacuit ei, in cujus manu sunt omnium potestates et omnia jura regnorum, et

les Erfurtenses ad 1129. Vide Ernst III, 18. Godefridus Staufensium parti favisse videtur.

(423) Cf. de hoc prælio quæ leguntur apud Anselmum Gemblacensem ad a. 1129 et in Ann. Rodensibus.

quī conturbat profundum maris et mitigat eum voluerit, dixit angelo percutienti: *Cesset jam manus tua, ut non desoletur terra* (II Reg. xxiv, 16), et statim facta est tranquillitas magna. Nam Lovaniensis et Durachiensis domini et qui cum eis erant excommunicati Leodium venerunt, et æcclesiasticam facientes satisfactionem (an. 1131), absolutionem acceperunt et emendationem promiserunt (424). Itaque cessavit terra a bellis. Jamque tertia ³⁵³ facta crematione et vastatione ³⁵⁴ abbatiæ nostræ a Lovaniense principe, prima propter advocatum nostrum comitem Gyslebertum, tunc ei adversantem propter imperatorem Heynricum quartum, secunda vero ³⁵⁵ nichilominus propter ipsum nobis adversantem et ei confederatum (425), permixta sollicitudo incumberebat nobis de reparandis æcclesiis nostris combustis, molendinis, villis dominicalibus, sicut vulneratis in bello de curandis domi eorum vulneribus.

9. Inter quæ maxima et continua mala intolerabiliter afficiebatur abbas Rodulfus cum animi vexatione tum etiam corporis per cyatica passione, quæ ita et totum ³⁵⁶ clunem occupaverat, ut equo aut pede modicum valeret. Itaque infirmitati suæ commodam et religiose volenti vivere congruam edificavit sibi cellulam versus aquilonariam partem juxta occidentalem ³⁵⁷ monasterii absidem, aperientem ostium in oratorium, criptæ choroque vicinum, votoque ei fuerat altare consecrare in honore sanctæ Mariæ, matris Domini nostri Jesu Christi, et sancti Basilii episcopi, quia beata Dei genitrix semperque virgo domina nostra Maria nullum speciale oratorium habebat in nostra æcclesia. Sed medicinalis manus Domini, quæ ab antiquo non consuevit corpus æcclesiæ nostræ absque expiatione diu relinquere, adjecit quoque ad caput nostrum se misericorditer apponere, et passionem cyaticam transfudit abbati in paralyticam ³⁵⁸. Mense Martio ordinationis suæ anno 25 (an. 1132), 15 Kalendas Aprilis, feria 6, diebus sanctæ ³⁵⁹ quadragesimæ sedebat abbas Rodulfus ad mensam cum fratribus in refectorio. Ea ipsa die dederat fratribus generale de pisce, solvens abstinentiam pro humana compassione, ubi inter prandium allatæ sunt ei palustres anguillæ veru assatæ, atque subinde minores aliæ herbis primogenitis in pulmento confectæ. De quibus cum comedisset et aviditatem sentiens abjecisset, apposuit manum ad poma quæ erant in capho ante eum vino infusa. Quibus ad modicum gustatis, statim sinistra manus cœpit ei quasi plumbum aggravari et momentaneis vicibus interdum levari, angulus quoque labiorum in eadem parte quasi emori, et lingua minus solita facilitate uti. Territus valde tamen lectionis finem non fecit, sed peracto prandio cum fratribus gratias

A peragens, ad occidentalem cellam sine aliquo dolore, sed cum multo timore declinavit, pro eo quod acciderat ei. Ibi cum suis familiaribus conferens de eo quod contigerat ei in refectorio, gratias Deo agebat, quia se evasisse, cum non evasisset, putabat. Non post collationes fratrum sensit paulatim obstupescere sibi cruris sinistram, ita ut sine amminiculo non fuisset ausus ire ad lectum. Circa mediam vero noctem cum evigilasset, omni officio cruris et sinistri brachii privatus inventus est. Cumque de officio linguæ et sensus integritate vehementer pavitaret, fratrum orationibus devotissime se commendabat, ut ei et linguam ad constituendum, et sensum ad recognoscendum Deus ei conservaret. Quod et pia Dei clementia ei concessit.

B 10. Eodem etiam anno circa autumnum dolori huic paterna manus corripientis eum Domini tantum languorem adjecit, ut a medicis desperaretur, et vix signum hominis pretendere videretur. Et ut ipse referre solebat, nocte festivitatis sancti Michaelis tanta passione attritus fuit, quasi qui angelorum aspectum peccando offenderat, si angelicis verberibus puniretur. Postquam autem de illa infirmitate vix evasit et de paralyti tantum meliorari cœpit, ut bacillo innixus ambulare utcumque valeret, et conventum fratrum, chorum capitulumque interdum intrare, studiosissime ammonere fratres de servanda religione et de advertenda ab eis iræ Dei indignatione. Fecit etiam sibi basternam fieri, qua ad usus æcclesiæ longe etiam quo vellet comode valeret pervehi. Apposuit etiam et animum et studium ad informandum de muro claustrum. Et sequenti anno (1133) aperiens turrim ante conventum, de parvo prius fecit arenam, ut nunc apparet, magnum, mutans templi introitum ad dexteram manum, et in obturato priori introitu faciens depingi sanctæ Dei genitricis imaginem, ut haberet ab introeuntibus et exeuntibus dignam venerationem. Perduxit etiam murum dormitorii usque ad trabes ex utraque parte, et murum refectorii ex una cum coquinæ muro et signato exitu de claustro. Capitulum quoque ordinavit tribus parietibus, juxta quartum templi habens arcum ad introeundum et duas fenestras ad illuminandum cum arcuatis columpnis. Murum claustrum, super quem stare debent columpnæ ab uno capite conventus usque ad aliud in circuitu, ab alto multum fundamento usque ad ponendas columpnas evexit, pilariisque per circuitum erectis locum distantium columpnarum signavit, atque simul locum quem ad lavandas manus debet habere conventus fratrum. Jamque ex parte trabes excisæ jacebant in silva, quibus dormitorii desuper et officinarum deorsum ³⁶⁰ compaginaretur

VARIÆ LECTIONES.

³⁵³ ita 1' secunda 1. D. ³⁵⁴ et v. *desunt* 1'. ³⁵⁵ *deest* 1'. ³⁵⁶ solum 1. 1'. ³⁵⁷ orientalem 1'. ³⁵⁸ paralyticam 1. 1'. ³⁵⁹ *deest* 1' ³⁶⁰ *deest* 1'.

NOTÆ.

(424) Consentit de tempore Alexander episcopus in tabula apud Miræum I, 92; cf. Ernst III, 32.

(425) Vide supra X, 14. Revera est tertia vastatio, ut ipse probat paulo infra XII, 14.

structura. Cumque ad hanc abbas et sollicitaretur a fratribus, suscitavit Deus, en nescio quota vice! super nos angelum satanæ, ut et operis impedimento nos contristaret, et substantiæ detrimento peccata nostra puniret. Adhuc enim manus ejus extensa super nos, et ira non erat aversa. Provenit autem sub hac occasione.

11. Est genus hominum mercenariorum, quorum officium est ex lino et lana texere telas, hoc prociac et superbum super alios mercenarios vulgo reputatur. Ad quorum procacitatem et superbiam humiliandam et propriam injuriam de eis ulciscendam pauper quidam rusticus ex villa nomine Inda (426) hanc diabolicam excogitavit tegnam (427). Accepta a iudicibus fiducia et a levibus hominibus auxilio, qui gaudent jocis et novitatibus, in proxima silva navim composuit, et eam rotis suppositis affigens vehibilem super terram effectit. Obtinuit quoque a potestatibus, ut injectis funibus textorum humeris de Inda Aquisgrani traheretur. Aquis suscepta cum grandi hominum utriusque sexus processione, nichilominus a textoribus Trajectum est pervecta, ibi emendata et malo veloque insignita, Tungris est inducta, de Tungris Los. Audiens abbas Rodulfus navim illam infausto compactam omine, maloque solutam alite cum hujusmodi gentilitatis studio nostro oppido adventare, presago spiritu hominibus predicabat, ut ejus susceptione abstinerent, quia maligni spiritus sub hac ludificatione in ea traherentur, in proximoque seditio per eam moveretur, unde cedes, incendia rapinæque fierent, et humanus sanguis multus funderetur. Quem ista declamantem omnibus diebus, quibus malignorum spirituum illud simulachrum Los morabatur, oppidani nostri audire noluerunt, sed eo studio et gaudio excipientes, quo perituri Trojani fatalem equum in medio fori sui dedicaverunt. Statim proscriptionis sententiam accipiunt villæ textores, qui ad profanas hujus simulachri excubias venirent tardiores. Papé! Quis hominum vidit unquam tantam — ut ita liceat latinizare — in rationabilibus animalibus brutuitatem? quis tantam in renatis in Christo gentilitatem? Cogebant sententia proscriptionis textores nocte et die navim stipare omni armaturæ genere, sollicitasque ei excubias nocte et die continuare. Mirumque fuit, quod non cogebant eos ante navim Neptuno hostias immolare, de cujus naves esse solent regione; sed Neptunus eas Marti reservabat, cui de humanis carnibus fieri volebat. Quod postea multipliciter factum est.

12. Textores interim occulto sed precordiali gemitu Deum justum iudicem super eos vindicem invocabant, qui ad hanc ignominiam eos detrudebant, cum juxta rectam vitam antiquorum christia-

norum et apostolicorum virorum manuum suarum laboribus viverent, nocte ac die operantes unde alerentur et vestirentur liberisque suis id ipsum providerent. Querebant etiam et conquerebantur ad invicem lacrimabiliter, unde illis magis quam aliis mercenariis hæc ignominia et vis contumeliosa, cum inter christianos plura alia essent officia suo multum aspernabilia, cum tamen nullum ducerent aspernabile, de quo christianus posset se sine peccato conducere, illudque solum esset vitabile et ignobile quod immundiciam peccati contraheret anime, meliorque sit rusticus textor et pauper, quam exactor orphanorum et spoliator viduarum urbanus et nobilis iudex. Cumque hæc et horum similia secum, ut dixi, lacrimabiliter conquererentur, concrepabant ante illud, nescio cujus potius dicam, Bacchi an Veneris, Neptuni sive Martis, sed ut verius dicam, ante omnium malignorum spirituum execrabile domicilium genera diversorum musicorum, turpia cantica et religioni christianæ indigna concinentium. Sanccitum quoque erat a iudicibus, ut preter textores quicumque usque ad tactum navi appropinquarent, pignus de collo eorum ereptum textoribus relinquerent, nisi se ad libitum redimerent. Sed quid faciam? Loquarne an sileam? Utinam spiritus mendacii stillaret de labiis meis! Sub fugitiva adhuc luce diei, imminente jam luna (428), matronarum catervæ, abjecto femineo pudore, audientes strepitum hujus vanitatis, passis capillis de stratis suis exiliebant, aliæ seminudæ, aliæ simplici tantum clamide circumdatæ, chorosque ducentibus circa navim impudenter irrumpendo se ammiscabant. Videres ibi aliquando mille hominum animas sexus utriusque prodigiosum et infaustum celeunia (429) usque ad noctis medium celebrare. Quando vero execrabilis illa chorea rumpebatur, emisso ingenti clamore vocum inconditarum sexus uterque hac illacque bachaud ferebatur. Quæ tunc illic agebantur ³⁶¹, illorum ³⁶² sit dicere, quibus libuit videre et agere, nostrum est tacere et deslere quibus modo contingit graviter luere.

13. Istis tam nefandis sacris plus quam duodecim diebus supradicto ritu celebratis, conferebant simul oppidani, quid agerent amodo de deducenda a se navi. Qui sanioris erant consilii et qui eam susceptam fuisse dolebant, timentes Deum pro his quæ facta viderant et audierant et sibi pro his quæ futura conjiciebant, hortabantur, ut combureretur, aut isto vel illo modo de medio tolleretur. Sed stulta quorundam cecitas huic salubri consilio contumeliose renitebatur, nam maligni spiritus qui in ea ferebantur disseminaverant in populo, quod locus ille et inhabitantes probroso nomine amplius

VARIÆ LECTIONES.

³⁶¹ videres agere. D. ³⁶² illorum — videre *desunt* D.

NOTÆ.

(426) Corneli-Münster.
(427) Dolum.

(428) Horat., Od. 1, 4, 5.
(429) Nautarum cantus.

otarentur, apud quos remansisse inveniretur. Deducendam igitur eam ad villam quæ juxta nos est Leugues (430) decreverunt.

14. Interea Lovaniensis dominus audiens de demonioso navis illius ridiculo, instructusque a religiosus viris terræ suæ de illo vitando et terræ suæ arcendo monstro, gratiam suam et amicitiam mandat oppidanis nostris, commonefaciens eos humiliter, ut pacem illam, quæ inter ipsos et se erat reformata et sacramentis firmata, non infringere et inde precipue, si illud diaboli ludibrium vicinæ suæ inferrent. Quod si ludum esse dicerent, quererent alium cum quo inde luderent, quia si ultra hoc mandatum committerent, pacem predictam in eum effringerent, et ipse vindictam in eos ferro et igne exequeretur. Id ipsum mandaverat Durachiensibus dominis, qui et homines ejus fuerant manu atque interpositis sacramentis et datis obsidibus sibi confederati. Hoc cum jam tercio fecisset, spretus est tam ab oppidanis nostris quam a Durachiensibus dominis. Nam propter peccata inhabitantium volebat Dominus immittere super locum nostrum ignem et arma Lovaniensium. Ad hanc igitur plebeiam fatuitatem adjunxit se comes Gyslebertus contra generis sui nobilitatem, trahendamque decrevit navim illam terream usque Leugues ultra Durachium villam. Quod et fecit malo nostro omine cum omni oppidanorum nostrorum multitudine et ingenti debachantium vociferatione. Leugueses oppidani, nostris prudentiores et Lovaniensis domini mandatis obsequentes, portas suas clausurunt, et infausti ominis monstrum villam suam intrare non permiserunt. Lovaniensis vero dominus precum suarum et mandatorum contemptum nolens esse inultum, diem constituit comitibus tanquam suis hominibus, qui neque ad primum neque ad secundum sed nec etiam ad tertium venire voluerunt. Eduxit ergo ³⁵³ contra eos et contra nos multæ multitudinis exercitum armorum tam peditum quam militum. Nostro igitur oppido seposito, tanquam firmius munito et bellicosorum hominum pleno, primum impetum in Durachienses fecit. Quibus viriliter resistentibus, castellum nescio quare, cum posset, non obsedit, sed inter Leugues et Durachium pernoctavit. Cumque sequenti die applicare exercitum disponeret et ex quatuor partibus assultum facere — habebat enim ingentem multitudinem — supervenit Adelbero Metensium primicerius, filiorum Lovaniensis domini avunculus, cujus interventu, quia comitissa Durachiensis erat soror ejus, et

A Durachium erat castellum sancti Lamberti Lovaniensis dominus ab impugnatione cessavit et ab obsidione se amovit, promisso ei quod Durachienses paulo post ei ad justiciam suam producerentur. Et cum ista et alia de dominis et inter dominos tractarentur, pedites et milites per omnia nostra circumadjacentia se diffuderunt, villas nostras, æcclesias, molendina et quæcunque occurrebant combustioni et perditioni tradentes; recedentes vero quæ longe a nobis fuerant, prout cuique adjacebant, inter se dividerunt. Vastata est gravissime tempore illo abbatia et direpta omnia fratribus necessaria. Vastatio ista fuit quarta, quas infra 26 (431) annos fecit Lovaniensis dominus in nostra abbatia ³⁵⁴: prima propter comitem Gyslebertum dissidentem ab eo propter imperatorem Heinricum quartum (432); secunda cum eo propter Alexandrum, postea Leodiensem episcopum (433); tertia, quando pugnatum est ante Durachium (434), nichilominus propter ipsum; quarta, quando inter eos est sædus ruptum propter terrestres navis malignum adventum. Omnes istæ grandes vastationes factæ sunt propter comitem Gyslebertum, aut per eum, aut cum eo, exceptis innumeris minutis quas facere nunquam cessavit.

15. Isto fere anno (1156) quid nobis per abbatem Rodulfum acciderit, necessarium sciens fore posteris nostris, tenaci memoriæ scripto mandare curavi. Homo quidam Hezelo nomine defunctus fuerat, dapifer abbatum sub quibus consenuerat. Ille dum adhuc viveret et dominis suis placere familiari servitio sciret, familiaritate et calliditate sua effecit, quod de mensa fratrum partem culturæ juxta oppidum nostrum, et partes duas culturæ de Stades, necnon et molendinum de Cotteyn, quod solvit omni anno 24 modios, suo fiodo attraxit. Mortuus est tandem sine liberis, relicto usu fructuario suæ uxori, sicut ei firmaverat ante abbates et coram paribus suis. Surrexit autem filius fratris ejus post eum Arnulfus nomine, volens quod avunculus tenuerat juste et injuste fiodali et hereditario jure possidere; patronum habebat inde advocatum nostrum comitem Gyslebertum et potentiores qui de paribus habebantur. Longa inter hunc Arnulfum et abbatem Rodulfum fuit decertatio. Ille abbatem urgebat falsis sed verisimilibus conditionibus et advocati violentia, de cujus erat familia, abbas quia erat satis legisperitus, excludebat eum legibus et veris assertionibus non solum ab his quæ avunculus occupaverat de mensa fratrum, sed etiam a fiodo

VARIÆ LECTIONES.

³⁵³ Anno Domini 1155. *interpol.* ³⁵⁴ in n ab *desunt* D.

NOTÆ.

(430) Leeuw inter Tirlemont et Sanctum Trudoneu

(431) In numero erravit; prima vastatio facta est anno 1114, quarta hæc, ut ex sequentibus patet,

anno 1156, quo tantum anni efficiuntur.

(432) Vide supra X, 14.

(433) XI, 6.

(434) XII, 6.

quod possederat legitimum. Quid multa? Res tandem eo processit, quod molendinum et culturam Arnulfus exfestucavit et abjudicatum ei coram paribus fuit, et quod ad dapiferi ministerium pertinebat obtinuit; molendinum vero et cultura post mortem supradictæ uxoris nomine Engelbergæ judicata sunt ad mensam fratrum redire. Molendinum eo tempore solvebat 24 modios annonæ commixtæ Leodiensis mensuræ et modium frumenti et 2 solidos et 4 capones ³⁴⁵. Huic altercationi et diffinitioni multæ hominum interfuerunt animæ sepiissime, de quibus quorundam necessariorum nomina volumus hic representare, ut defuncta matrona nulla sit ambiguitas de mensæ fratrum restituto molendino et cultura. Acta sunt ista solempniter et publice, presente Gysleberto advocato et comite, et Rodulfo abbate, testibus paribus æclesiæ, Arnulfo episcopi Metensis quondam iudice, et Everardo ³⁴⁶ abbatis

A iudice, Contranno de Alost, Gualtero de Kircheym, Guederico de Halmala, Ruthardo cognomento Gimo, et alio Ruthardo curtis nostræ villico, Arnulfo tunc scabino et abbatis pincerna, Radulfo marescalco, Ulrico et Lietberto camerariis, et alio Ulrico, Richolfo, Adelardo, Reynero de Miles, Reynero grutario, et oppidanis parvis et magnis plus quam centum hominibus, anno ab incarnatione Domini 1136, ab ordinatione abbatis Rodulfi 28, regnante Lothario imperatore de terra et genere Saxonum, Petroleone et Gregorio diacone, qui post sacrationem vocatus est Innocentius (435), de papatu contententibus, Mettis Stephano episcopante, Coloniz Brunone secundo (436), Trevisis Adalberone (437) Mettis quondam primicerio, Leodii ejusdem nominis (438), et loci post istum primicerio in episcopum electo et investito, sed necdum sacrato.

EXPLICIT LIBER DUODECIMUS, INCIPIT DECIMUS TERTIUS

1. Quia inter gesta hujus abbatis Rodulfi occasio se obtulit, ut mentionem faceremus quomodo Alexander in episcopatum Leodiensem introierit, non ingratum quoque esse arbitramur, si de exitu ejus ab episcopatu et de fine vitæ ipsius posteritati certitudinem reliquerimus. Leodii in æclesia beati Martini magister scholarum decesserat, post cujus decessum episcopus Alexander juvenem quendam nomine Theodericum per pecuniam in eodem officio substituerat, sciolum quidem satis de scolari eruditione, sed necdum vel signatum habitu vel tonsura clericalis disciplinæ, et quod prius nunquam habuerat vel illa vel alia in civitate, æclesia posuit eum sine canonia, hoc est prebenda. De qua re cum reprehenderetur et emendare debuisset, deterius egit, quia canonicum eum similiter pro pecunia fecit. Quam causam dum obstinate defenderet, et eam ipsam æclesiam graviter inde scandalizasset, inter reprehensores suos in ejusdem æclesiæ canonicum nomine Nicholaum vehementius invecus est, adeo ut domini Innocentii papæ audientiam appellare eum compelleret. Ad quam per eum ipsum de symonia accusatus, et a domno papa semel et secundo canonicis intervallis vocatus, viam arripuit quasi iturus. Sed remorante eum in Francia culpæ suæ conscientia, cum premissis ad domnum papam venerabilibus nuntiis, abbate videlicet Stabulense atque Lobienne (439) cum aliquibus archidiaconis, et relaxari de adventu suo ad audientiam nullo modo posset, tertiam vocationem canonicam accepit, et eam ipsam sicut alias postponens, depositionis suæ

B sententiam incurrit in concilio Pisæ domno papa Innocentio presidente, anno ab incarnatione Domini 1135. Quo diro sibi nuntio accepto, in tantam amaritudinem animi incidit, ut eam quoque sequeretur sine ulla dilatione egrotatio corporis, atque adeo ut appetitu cibi et usu sibi prestructo ad extrema perductus sit. Vix tamen confessione data et communionem accepta, et regularium canonicorum vita in monte Publico juxta Leodium promissa, extremum tandem sic spiritum efflavit (440), et in eodem loco sepulturam sine episcopalibus exequiis accepit (Jul. 6). Talis exitus finis Alexandri Leodiensis quondam episcopi.

2. Digestis de quibus proposueramus, jam nulli alium superest scribendi materia, sed de vastationis nostræ malis, quæ cotidie patimur, multa et amara nimis lugendi copia. Quæ ne forte magnitudinis suæ mole torpentem ocio animum obruat, et amaritudinis suæ aculeis usque ad desperationis baratrum detrudat, occupandus est solita exercitatione animus, ut minorem habeant locum in dolore corporales sensus; solent enim minuere fructuosæ animi occupationes etiam amaras corporum passionem. Quapropter ad superiora libet recurrere et scribendi materiam de pretermissis reassumere.

3. Ubi cum illa aliquando relegeremus, quod tempore domni Adventii, gloriosi Metensium presulis, facta sit descriptio ex abbacia sancti Trudonis (441), et ibi dictum sit quantum speltæ fratres haberent ad faciendum panem, quantum ordei ad cervisiam, quot porcos ad sagimen, quantum salis, quantum

VARIÆ LECTIONES.

³⁴⁵ 4 capones — cultura desunt D. ³⁴⁶ extrema hujus libri desunt D.

NOTÆ.

(435) Secundus.

(436) Sedebat annis 1132-1137.

(437) 1131-1132.

(438) Adalberone II. 1136-1145.

(439) Leonio; cf. Mabillon Annal. ord. sancti Bened VI, 184. Idem probant Annales Rodenses.

(440) Pridie Non. Jul., teste Ægicio.

(441) Supra I, 3.

leguminis, mirati valde sumus, quare non dixerunt, unde ista venirent, et quare pretermiserunt quid haberent fratres ad companium, scilicet quod piscem, ad ova, ad caseos, cum absque istis nulla vivant cœnobîa monachorum, et si quid habebant fratres statutum ad vinum. Mirati etiam valde sumus et adhuc miramur, cur de mensa abbatis reticuerint, cum secundum mandatum beati Benedicti illa sit, quæ semper debet esse cum hospitibus et peregrinis, et si aliquando, quod rarissimum est, defuerint, vocandi sint de fratribus quot et quos abbas voluerit. Nec illud quoque pretermittendum fuisset, quantum ad vestiariûm fratrum pertineret, quantum ad suscipiendos hospites, qui nunquam monasteriis desunt, quantum ad elemosinam pauperum, quantum ad retinenda templi sartatecta, et ad inveniendâ in eo luminaria, et unde ministrari deberet infirmis fratribus, de quibus regula precipit, ut tractentur humanius et reparentur carnibus. Quæ ista omnia et alia per plurima cum debeant habere monachorum cœnobîa, ut diximus, valde mirati sumus, cur descriptores abbatiæ ista reticuerint, quia de sola annona quam posuerunt ista omnia provenire non possunt ³⁶⁷.

4. Diligentius igitur exarare volentes statutam antiquitus prebendam fratrum usque ad desolationem loci propter abbatum contentiones et propter multimodas bellorum varietates, sic incipiamus: Mensæ fratrum panis cotidianus 5 marcis Coloniensis ponderis appenditur, pulcher et albus, de spelta maxime et de excisso primæ fatinæ flore effectus; puerorum panis 4 marcis, sed ejusdem pulchritudinis; portio ³⁶⁸ cervisæ unicuique fratrum, cervisæ inquam qualem nulla alia cœnobîa habent usquam, inter prandium et cœnam sextarius vinarius; die dominica et feria tertia atque quinta inter tres fratres sextarius vini, sabbato ad mandatum inter quatuor. Sed cum venissent ad nos usus Cluniacensium, qui multa sobrietate mandatum suum faciunt, sextam partem sextarii de vino in prandio accepimus, et de cætero more Cluniacensium mandatum explevimus. Juvenibus vero fratribus nunquam dabatur vinum, nisi ab abbate aut priore eis dari preciperetur, et tunc quoque parcius. Feria secunda, feria quarta, feria sexta, si talis eveniebat festivitas, nichilominus inter tres fratres sextarius vini dabatur. Habebant etiam fratres cotidie legumen, diebus quibus comedebatur confectum sagimine (442). Similiter et olus tribus in epdomada diebus, ab assumptione vero sanctæ Mariæ cotidie usque *Circumdederunt me*. Quando vaccina caro comedebatur, pinguedine carnis olera abunde condiebantur;

A sed et scutellæ tam leguminum quam olerum magnæ et bene refertæ habebantur. A festivitate sancti Remigii usque ad octavas pentecosten prepositus de Testebant inter duo leguminum videlicet et olerum fercula piscem cotidie dabat, scilicet aut magnos lucios aut anchoraum sive salmonem vel allec recentia. De allec recentibus unicuique fratrum quinque dabatur; de anchorao tanta portio quanta palmæ hominis latitudo, pollice juxta eam complicato, portiones vero lucii et salmonis minores erant, quia carior est piscis et spissior. Quod si alii pisces interveniebant, recta compensatio inde fiebat. Quia vero jugis et antiqua querela semper erat de piscibus inter nos, qui de Testebant ³⁶⁹ adducebantur, eo quod aut nimis essent salsi aut interdum putidi B et putridi, aliquando etiam quia nec qualescunque poterant propter hiemem inveniri, et unius rei cotidiano usu fratres fastidio graviter afficiebantur, ordinaverunt abbas Theodericus et prior tunc temporis Rodulfus, ut fierent vicissitudines, scilicet ut daretur piscis, cum posset inveniri et sanus haberi, et cum non posset hoc fieri, commutaretur sive de frixis sagimine ovis, sive de artocreis, aliquando de caseo et ovis.

5. Prepositus de Hasbania, quamdiu alius serviebat, cœnam omni nocte dabat, scilicet quatuor ova unicuique fratrum aut dimidium caseum seu poma vel alium fructum. Et illud non est obliviscendum, quia si infra istos dies sive infra totum annum dies jejunii evenirent, debitum cœnæ prepositus de Hasbania non subtraherat, sed prandentibus fratribus dabat quod comedi die illa poterat. Sed et a festivitate sancti Remigii usque ad octavas pentecosten omnibus festivitibus, quibus fratres in albis erant, prepositus Hasbania: pro ferculo leguminis jusculum (443) commutabat confectum vino, ovis et sagimine, dabatur unicuique fratrum recentis piscis portionem bonam atque simul tres artocreas, quæ jure antiquo continere debent quinque ova et caseum (444), nunquam propter hoc subtracta portione de Testebant ³⁷⁰. In nocte festivitatis sancti Remigii et sancti Trudonis idem ipse prepositus dabat fratribus ad cœnam recentem ³⁷¹ piscem de Mosa, habebantque ipsi fratres ad ipsam eandem cœnam inter quatuor vini sextarium, etiam si contingeret eis ea ipsa die inter tres habere ad prandium. Die festivitatis sancti Remigii et die festivitatis sancti Trudonis cum cotidiano fratrum pane dabatur inter duos simila appendens quatuor marcas. Et primum ferculum in mensa erat quæ vocari potest carpeia (445), de sicco pisce de Testebant, eo quod minutatim carperetur, et minutatim cum ovis concisis cum pipere super-

VARIÆ LECTIONES.

³⁶⁷ hucusque omnia desiderantur apud D. ³⁶⁸ portio — fratrum desunt D. ³⁶⁹ Testerbant 1°. ³⁷⁰ Testerbant 1°. ³⁷¹ recentem — eandem desunt D.

NOTÆ.

(442) I. e. adipe.

(443) Jusculum.

(444) Alias est cibus ex pane et carne compo-

situs.

(445) I. q. carpia, Gallis *charpie*; apud Italos est *carpionare* pipere, aceto aliisque speciebus condire.

aspergeretur. Secundum ferculum idem Hasbaniensis prepositus de salmone recenti, aqua cocto et piperato; tertium ferculum de eodem genere assatum et nichilominus piperatum; inter ea et alios assatos pisces qui afferebantur de Mosa, quos poetica licentia vocare possumus roceas (446) et bardos (447); preterea inter duos et duos fratres pictantias³⁷² (448), partim de luciis farcitis, partim de dorsis salmonum et ovis eorum piperatis; postremo artocreas. Quid multa? Multorum piscium multa erat copia. Cumque sic per intervalla festivitatum cum preposito de Testebant prepositus Hasbaniensis serviret, tamen omni tempore minutis fratribus quatuor ova ad gentaculum (449) procurabat et quatuor ad cœnam et carnes in infirmaria (450), si tamen in curti erant aut in lardario, inde sumebat quantum expediebat. Ab octavis pentecosten usque ad festivitatem sancti Remigii prepositus de Testebant cessabat, et Hasbaniensis omni die serviebat.

6. Die dominica et secunda feria et quarta et sexta feria dabantur scutellæ refertæ bonis piscibus unicuique fratrum, quantum alias inter tres aut duos divideretur. Frequentissime magnæ portiones sturionum (451), tempore quoque lampredæ (452) in usu sunt, inter tres una; sed et crassus piscis qui balena dicitur frequenter abunde ministrabatur. Tertia feria et quinta³⁷³ et sabbato supradicti temporis intervallo inter legumen et olus ad prandium unicuique fratrum quinque ova et dimidius caseus dabatur, ad cœnam quatuor ova aut dimidius caseus, et propter hoc minutis tribus diebus de supradictis ovis nichil subtrahabatur. Ipsi quoque minuti quartam partem sextarii vini tribus diebus pro minutione sua accipiebant, quamvis aliqua dierum illorum de communi justitia tertiam partem haberent ad prandium. Diebus rogationum habebant fratres ad mensam unusquisque placentam cum portione sui piscis. Die palmarum commutabatur legumen pro faba trita, et in cœna Domini similiter et in sabbato sancto. Quatuor diebus nativitatis Domini, paschæ et pentecostes ad prandium duas portiones piscis, unam de Testebant, aliam de Hasbania, et ad cœnam prima die placentam cum brachiolo (453), minorem tamen quam in diebus rogationum; a pascha usque ad octavas pentecostes omnibus diebus, quibus fratres sunt in albis, dabat prepositus Hasbaniensis jussellum et portionem piscis cum illa de Testebant, et tanacetum quoque 5 ovis conficiebatur, aut pro tanacetum porratam (454) bene ovis et sagimine con-

A lectam, ab octavis pentecosten inantea eo loco³⁷⁴ artocreas. Panis qui dabatur ad cellam abbatis in ea famulantibus et in curti servientibus et omnibus supervenientibus hospitibus de³⁷⁵ communi accipiebatur in cellario fratrum; similiter cervisa et vinum per manus villici qui erat super curtim. Pabulum et cibarium equorum distribuebat mariscalcus de horreo et granario, tam domesticis quam hospitibus, nam cellerarius fratrum ea tantum accipiebat et dispensabat quæ fratrum erant. De annona vero, de cervisa et de vino nichil habebat abbas singularare preter censum quarundam villarum et æclesiarum et molendinorum. De eo procurabat mensæ suæ in cella et obsequentibus sibi et hospitibus, tam parvæ quam magnis, et tria servitia in anno episcopo Metensi, quorum redemptio sex marcæ, et ea quæ pertinent ad retinenda claustrum edificia.

7. Habebant fratres ad vestimenta sua singuli in anno singulas pelliceas novas, duas stamineas novas, (455) coturnos novos, 4 calceos novos (456) nocturnales et diurnales, et portionem magnam unde ungebantur, et inter duas vices 8 pedules (457), cucullam et tunicam, bracas et caligas et cætera quotiens et quando indigebant. Hæc et alia quæ supradiximus unde venirent villæ erant et æclesiæ quas hic nominabimus: In Testebant in villa Alburch ea quæ habere videmur cum æcclesia et omnibus appendiciis villicationis illius. In villa³⁷⁶ Guimala cum ecclesia de Pirges ea quæ ibi habere videmur ad jus pertinent villici illius. Similiter in villa de Pelte, villa de Guebechem, villa de Hales cum suis æcclesiis et appendiciis villicationum suarum. Villa de Mergueles cum æcclesia sua et cum æcclesia quæ est in villa sancti Trudonis, et cum omnibus quæ intus et foris ibi habere videmur cum suis appendiciis. Villa de Stades cum æcclesia et eis quæ in Halmata habere videmur. Æcclesia de Halles et villa de Meres cum appendiciis suæ villicationis. Æcclesia de Lare cum villa et multis sparse jacentibus partibus quæ pertinent ad villicationem ejus. In Masesele (458) villula et æcclesia, de quibus vix aliquid boni unquam habuimus. In villa Provin quæ ibi habere videmur, similiter in villa Hallei. In Kircheym dimidium æcclesiæ et quæ in villa habemus. Æcclesia de Bovinges (459) et villa de Burlos cum appendentibus ad villicationem ejus. In Alost et Brustemia quæ in eis habere videmur. In Orel et Gemmapia quæ ibi habemus. In Sesninc æcclesia et quæ in villa habemus. Æcclesia de Corbeche et æcclesia

VARIÆ LECTIONES.

³⁷² pietancias l 1°. ³⁷³ sexta D. ³⁷⁴ eo l. desunt l°. ³⁷⁵ in l°. ³⁷⁶ reliqua usque ad verba ejusdem monestæ desunt apud D.

NOTÆ.

(446) Rutilus, Gallis rose.
 (447) Idem videtur quod barbus, Gallis barbeau.
 (448) Portio cibi lautioris ad valorem unius pictæ, i. e. monetæ Pictaviensis.
 (449) l. q. jantaculum, cibus quo solvitur jejunium ante prandium.
 (450) Conclave infirmorum.
 (451) Stôr.
 (452) Müræna, lamproie, lamprete.

(453) l. q. bracellus, Germanis bretzel.
 (454) Poirata, porrecta, jusculum ex porris confectum.
 (455) Lanea interula, camisia.
 (456) Crurum indumentum.
 (457) Pedum indumentum.
 (458) Mazenzele haud procul ab Alost.
 (459) Num Bouvines?

de Engelmunthove (460). Supra Mosellam æcclesia de Puniirs et æcclesia de Bredal et vineæ et allodia quæ in ipsis villis habemus, et quæ serviunt in itinere preposito eunti illuc, unde veniebat vinum quod dabatur fratribus. In territorio Andeguerpensi juxta Mechele villam predium, quod solvebat ³⁷⁷ singulis annis 25 solidos Andeguerpensis monetæ. In pago qui vocatur Rin, non longe ab Andeguerp, aliud predium solvens 15 solidos ejusdem monetæ.

8. Didicimus quoque a nostris antiquioribus, cum pace et opulencia et religione æcclesia nostra floret, quod Eltæ (461) villa magna et æcclesia ejus nostra fuisset, quæ non longe a Trajecto supra Mosam posita est. Fructus vero altaris ad sepulchrum beati Trudonis per multa tempora tantus erat et cotidianus, quod si nichil esset aliud, solus sufficere posset totius æcclesiæ necessitatibus. Qua fiducia presumptuosa abbatum temeritas et temeraria presumptio multa detraxit de substantia fratrum beneficiando, et de custodia quicquid pertinebat ad monasterii lumen et edilicium. Similiter census et predium, quod pro defunctis dabatur vel datum erat ad clemosynam fratrum, beneficiabant suis ad libitum. Quo tempore elemosina pauperum ita annihilata fuit, quid ad eam pertinuisset quod nec in memoria relictum sit. Sed et in præpositura de Testebrant octo capellas per negligentiam abbatum æcclesia nostra perdidit, quæ serviebant fratrum stipendiis. Accrescentibus vero malis per contentiones abbatum et inquietudines monachorum multa de prebenda fratrum per negligentiam deperierunt, multa in beneficiis data sunt, multa a villicis usurpata per mendacium. Duobus ³⁷⁸ miliaris non longe a Mettis villa est quæ dicitur Foncey, cujus æcclesia nostra erat; ea videlicet æcclesia invasa fuit et retenta a domino, cujus erat villa tempore dissensionis de nostra abbacia. Similiter eodem tempore pars multum fructuosa de Senninc villa nostra adhuc tenetur invasa, Halley de fratrum quondam prebenda in beneficio fuit data. In oppido nostro plura tenentur in beneficio, domus et curtilla, census et alia servilia, quam habeat hodie prepositus in manu sua; quæ omnia fratrum fuerunt prebenda. Sed et per alias curtes et in ista quoque nichilominus culturæ fratrum sunt decurtatæ (462) et beneficiatæ, et molendina data in beneficio aut dampnosa hereditate. De allodio quod pertinebat ad curtem Guebecheym quædam pars in beneficio est data, quædam ampla valde et longa a circummanentibus liberis invasa et adhuc tenetur, ita pro advocatorum negligentia atque perfidia;

multo autem plura in Hales villa. Nam inter ea quæ pertinent ad Guebecheym et Hales, inter campos et silvas et utilia palustria sunt plura quæ alienantur ab æcclesia quam mansi 70. In Brustemia census totum qui pertinebat ad præbendam fratrum. De Stades multa pars beneficiata et in Kircheym de cultura.

9. Quil loquar de decimis, cum pæne omnes sint aut ad dampnosum pactum datæ, aut ad inutile beneficium famulis quibusdam pro fabrili operatione? Multorum pratorum vastissima possessio abbreviata est nobis modico relicto. Predium juxta Machele, quod solvebat 25 solidos Andeguerpensis monetæ, venditum fuit sine aliqua recuperatione et absque ulla commutatione. Illud de Masesele tenetur a quodam tyranno, sed sub recuperandi bona spe. Silvarum extirpatarum lugenda dampna non superabit amplius æcclesia nostra. Nam ut taceam de Peltæ et Guimala et de Guebecheym et Halla, ubi rarissime et humiles adhuc superesse videntur, Meruguelges et Mecerin et Stades densissimæ et magnarum arborum silvæ habebantur. Similiter Mere et Lare, Kircheym, Burlo, Villeyr (463), ex quibus supradictis silvis ad curtes earum veniebant clausuræ (464) sufficienter, et ad fabricam edificiorum tam monasterii quam claustrum, et in villis dominicalium materies et ad eorum reparaciones. Ex eis nichilominus veniebat porcina caro, quæ in æsca et sagimine cellæ abbatis et hospitibus et domui infirmorum et cellerario abunde sufficiebat in anno. Quæ ista omnia cum gratis aliquando haberentur, denario modo acquiruntur aut caremus. Vidimus aliquando tantum in anno supercrevisse, quod plastrum scalatum onustum siccis carnibus Aquisgrani ad curiam imperatoris misit episcopo Metensi Adalberoni abbas Rodulfus in pentecosten diebus. Veniebant etiam ligna comburenda gratis et sufficienter ad abbatis cellam, ad fratrum coquinam, ad hospites, ad pistrinum, ad bracenam, ad lautores fratrum, quæ graviter modo comparare oportet ex his quæ manducare aut bibere debemus. Nutrimenta etiam pecorum erant per dominicalia in villis, quæ in carnibus et caseis multam commoditatem conferebant prepositis et abba i, quæ modo habere non licet propter villicorum fraudulentas distractiones et advocatorum violentas pernoctationes predonumque frequentes irruptiones.

10. Preterea dampnum grande et irrecuperabile ³⁷⁹ increvit istis diebus æcclesiæ. Nam familia ejus quæ multum imminuta est hodie propter oppressio-

VARLÆ LECTIONES.

³⁷⁷ serviebat 1°. ³⁷⁸ quæ sequuntur usque ad frequentes irruptiones desunt D. ³⁷⁹ irreparabile 1°.

NOTÆ.

(460) Engelshoven in vicinitate Sancti Trudonis.

(461) Elsen vel Elsloo in ripa dextra Mosæ.

(462) Imminutæ.

(463) Villers, cujus nominis plures exstant villa Leodio vicinæ.

(464) Sepes.

nes advocatorum et turbines bellorum, ampla quondam erat valde et diffusa longe lateque. Cujus plurima pars vivebat sub hac lege: Masculus 12 denarios solvebat singulis annis de censu sui captis, femina sex, quidam alius legis duos denarios, quidam quatuor. Masculus istarum conditionum quocumque moreretur, sive sub nostro jure sive sub alieno, si necdum conjugatus erat, debebat æclesiæ, quasi suæ heredi, quicquid in omni substantia supererat ei; si fuerat conjugatus et non cum sua compare, hoc est quæ non esset ancilia nostræ æclesiæ, debebat dimidium suæ substantiæ. Similiter et femina, excepto quia de quocumque conjugate essent ei liberi, non dabat æclesiæ nisi quod melius videbatur habere in omni sua mobili re. Masculus, si esset cum sua compare conjugatus, dabat de suis vestimentis quod erat melius. Qui si haberet censualem terram et servilem, de terra dabat prepositis ad curiam bovem, et de capite suo vel alium vel rem quam habebat meliorem. Ita quoque fiebat, si parefridi superessent. Fructus iste copiosus et valde commodus fuerat olim prepositis et abbati nostræ æclesiæ, antequam propter bellorum inundationes et advocatorum infestationes et villicorum infidelitates et nostra exulando imminueretur familia et remanentium attenuaretur substantia. Magistris vero census capitum partim consentientibus partim

A exhortantibus propter uxores, quas de hujus legis conditione duxerant, ad hoc paulatim quidam proruperunt, et innumerabiles in hoc ipsum protraxerunt, quod censum 12 denariorum ad unum protrahere volunt et cætera debita eorum ad 12 denarios post mortem ipsorum; sed et ubicumque in aliena moriantur justitia, preter 12 denarios omnia nobis negantur debita. Qui autem confitentur et solvere se velle dicunt debita, communicato cum villicis fraudis suæ et dolositatis commento, post mortem alicujus vestem aliquam pretendunt vilissimam et discissam, aut ovem claudam vel scropham languidam, et accepto sacramento, quod mortui aliquid melius non habuerint, si permittitur, sine omni timore Dei jurant, immo pejurant, aut a villicis eis B cordonatur, ut injurati discedant. Sic et sic et multis modis aliis sublatus est fructus antiquæ commoditatis. Fructus etiam altaris ad sepulchrum beati Trudonis, qui inestimabilis olim fuerat, et de quo æclesia omnes incommoditates suas antiquitus emendabat, vix modo confert unde æclesia debitum luminare habeat. Quapropter tantis incommoditatibus, tantis defectibus simul concurrentibus, nemo miretur si intus sit prebenda attenuata, cum exterius sit substantia sic et multo amplius quam dixerim extenuata.

RODULFI ABBATIS TRUDONENSIS EPISTOLÆ QUATUOR.

I.

EPISTOLA ³⁰⁰ MISSA DE CŒNOBIO SANCTI PANTALEONIS
RODULFO ABBATI SANCTI TRUDONIS.

Reverentissimo patri domno RODULFO ³⁰¹ Dei gratia abbati, SIBERTUS ³⁰², pace frui supra post vitæ hujus incommoda.

Si foret mea possibilitatis adire presentiam vestræ paternitatis, nulla itineris obstaret asperitas, nulla familiaris rei revocaret adversitas. Sic enim verus amor, nullum qui novit habere modum, mentem vestri desiderio penetrat, dum compellit meminisse, quam liberalem vos atiquando erga se expertus sit extitisse (465), et pro hac vicissitudine non solum aliquo modo non respondisse, verum nunc usque et a resalutatione obmutuisse. Hoc quantum ad humanum spectat obsequium; cæterum ille novit melius qui ^D scrutatur omnia solus, quali vel quanta devotione vos assumam in mea peculiari oratione. Sunt quorundam obloquentium prepositiones, vel ut verius dicam detrahentium oblocutiones, pater karissime, quæ nos

C inquietant acerrime, contra quas clypeum vestræ defensionis obnixè efflagtat humilitas totius congregationis. Sunt autem hæc: Oblatus est aliquando quidam puerulus nobis a parentibus suis, et devotione sua cum puero de facultate sua obtulerunt quantum voluerunt. Vidit hoc quidam ditiior facultate, sed pauperior et avarior voluntate et invidit, statimque etiam suum filium suscipi rogavit. Multum temporis est in petendo et contradicendo consumptum, quoniam eundem puerum parentes vi intrudere voluerunt nudum. Tandem pater ejus familiariter conventus, ut de rebus quas sibi concesserat Deus aliquid conferre æclesiæ, cœpit furere, dicens se nolle symoniam incurere. Hac arreptus furia, multa nos pulsavit injuria, replevit fora et plateas, cives et æclesiasticas movit personas, contestans apud nos precio constare quæ jubemur gratis dare. « Si enim, inquit, plebetus nummatus facile admittitur, generosior simpliciter veniens multum excusationum repagulis repellitur; patet profecto, quia non persona sed pecunia requiri-

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁰ hæc et reliqua omnia desiderantur apud D. ³⁰¹ R. A. 1'. ³⁰² S. A. 1'.

NOTÆ.

(465) Cum Rudolphus abbas esset Sancti Pantaleonis; hanc igitur epistolam post annum 1125 scriptam esse patet. Cf. XII, 1.

tur. Dumque is qui primum repudiatus fuerat, saccum pecunie attulerit et denegatum introitum meruerit, quis non videat quantum hic symonia operetur et valeat? » Et quia nota et urbana fuit persona, satis nos inquietavit hac infamia. Tandem iterum conventi a clericis et laicis, respondimus id quod prius, quia esset competens et justum, nec canonico rigori contrarium, ut qui se vel quempiam suorum æcclesiæ vellet sociare, dum haberet unde posset, in usus ejusdem æcclesiæ deberet conferre. Illi autem : « Ad hoc, inquirunt, sunt instituta cænobia, ut quicumque seculo voluerit renuntiare, licenter debeat intrare, nec paupertatis aut alicujus rei occasio huic erit obstaculo, quia quos Deus coadunat et sociat, bonis omnibus replet et saciat. » Hæc et plura opponuntur nobis alia, quæ omnia æquo libramine appendite, et qualiter calumpniatoribus ordinis nostri rationabiliter et canonice obviemus, plane et luculenter rescribite, et quomodo in hac reclamazione nos oporteat inoffenso pede stare, enucleate. Quicquid super hac re a vobis fuerit diffinitum, sic apud nos perpetuabit inconvulsum, acsi ab apostolica sede fuerit confirmatum.

Prefatiuncula in rescripto.

Sequentis opusculi intentio illuc maxime respicit, ut dives iste, de quo sermo habebitur, in medio recedat a paritate sua et avaricia propter idolatriam. Si filium suum vult recipi, dimittat eum ad æcclesiam sequi quæ de sua substantia debentur ei; æcclesia vero caveat sibi de omni rerum ejus mala concupiscentia propter symoniam, quæ vendentes et ementes ejicit extra æcclesiam. Sive veniat vacuus sive plenus divitis filius, si vult eum suspicere, suscipiat, si non vult, dimittat, in suo arbitrio stat. Probabitur vero diviti et rationibus et auctoritatibus veridicis, quod pars substantiæ suæ, quæ deberet filio suo in seculo provenire, debeat eum ad æcclesiam cui offertur sequi juste et pie³⁸³.

II.

RESSCRIPTUM RODULFI ABBATIS AD EPISTOLAM MISSAM EI DE CŒNOBIO SANCTI PANTALEONIS³⁸⁴.

RODULFUS, gratia Dei sanctique Trudonis id quod est, dilectissimo michi quondam filio, modo vero fratri karissimo SIBERTO, priori in sancti Pantaleonis cænobio, cum omnibus secum morantibus, tam dominis nostris quam fratribus, in omni devotione et oratione salutem animarum et corporis.

Nuntium vestrum tanquam angelum Domini vidimus, litteras vestras quasi sacram paginam reverenter legimus, dolentes quod in litteris et nuntiis vestris vos raro audimus et videmus. De re ergo, pro qua humilitas vestra parvitatem nostram dignata est consulere, prope a scribendo manum subtraxeramus, cum nemo sit qui inde vos provocet ad audientiam vel qui trahat ad iudicium, et vobis non

minus quam nobis sint nota inde sacræ scripturæ et apostolica precepta. Procax tantum curiosorum hominum loquacitas teneras aures vestras inquietat, et eorum quidem hominum qui solent videre festucam in alieno oculo et trabem non considerare in suo, et culicem liquare et camelum glutire. Tales silenti irrisione magis sunt pretereundi, quam amabili illis contentionis fune diutius trahendi. Sed ne videremini gravari nostro prorsus silentio, et quasi inaniter usque ad nos cucurrisset, breviori forsitan quam velletis nos absolvemus sermone propter eos qui indigni sunt hac responsione, nedum responsionis auctoritate. Eia, pecuniosus homo sed parcus et avarus vult vobis filium suum intrudere sine omni oblationum genere, pallians idolum suæ paritatis et avariciæ falsa virtutis specie, scilicet ne in sua oblatione videatur symoniam facere. Eripiat vos Deus ab homine iniquo et doloso! Miser et avaricia excæcatus non videt, quia, dum mentitur se velle vitare symoniam, quam graviter incidat per cultum suæ paritatis et avariciæ in idolatriam, nam avaricia idolorum est cultura; neque hoc vult videre quantum prejudicium et calumpniam velit Deo facere et æcclesiæ, ad quam filium suum vult tradere. Nam portio illa, quæ debebat filio contingere in sæculo, jure Dei et hominum deberet eum sequi ad æcclesiam, ad quam eum vult tradere Deo. Exigere autem et velle habere quod justum est, symonia nulla est, magis vero rapina est et avaricia retinere quod juste debeat dare.

Dicit beatus Augustinus in libro de decem cordis (466): « Noli sub imagine pietatis augere pecuniam. » Et non multo post: « Mentiuntur quidem homines, mala est avaricia; palliare se volunt nomine pietatis et dealbare, ut quasi propter filios videantur servare homines, quod propter avariciam servant. Nam ut noveritis, quia sic plerumque contingit, dicitur de quodam: Quare non facit elemosinam? Quia servat filiis suis. Contigit ut amittat unum; si propter filios servabat, mittat post illum partem suam. Quare illam tenet in sacco et illum relinquit ab animo? Redde illi quod suum est, redde quod illi servabas. *Mortuus est*, inquit. Sed precesit ad Deum, pars ipsius pauperibus detur³⁸⁵. Illi debetur ad quem perrexit, Christo debetur, ad eum enim perrexit. Et ipse dixit: Qui uni ex minimis istis fecit, michi fecit, et qui uni ex minimis istis non fecit, michi non fecit (*Matth. xxv, 40*). » Consideremus si ista sententia beati Augustini convenienter possit nostro pecunioso avaro aptari. Palliare se vult nomine pietatis et dealbare, ut quasi propter filios videatur servare quod propter avariciam servat. Si vult vitare symoniam et exuere avariciam, faciat

VARIÆ LECTIONES.

³⁸³ explicat addit 1°. ³⁸⁴ de c. s. P. desunt 1°. ³⁸⁵ debetur Aug.

NOTÆ.

(466) Sermo 9, de decem chordis, c. 20. Opp. ed. Venet. V, 62.

justiciam, nam symonia et avaricia non possunt fieri cum justicia. Sed quam eum rogamus facere justiciam, ut fugiat symoniam et avariciam? Inter filios æque dividat quod propter filios sive propter vitandam symoniam, ut ipse mentitur, retinet et servat. Sed a se unum vult emittere et Deo dare et sanctæ æcclesiæ. Bonum hoc est utique; sed et nichilominus bonum et justum est, ut mittat post illum sive cum illo partem suam. Sed credo ad hoc vult emittere e seculo, ut partem illius retineat in sacculo. Utique hoc neque bonum neque justum est, sed rapina mala et avaricia atque sacrilegium. Sacrilegium enim est, cum eum Deo obtulerit, si partem quæ illi debetur sibi retinuerit. Nam cuius jam effectus est, ejus et pars quæ illi debetur est. Deum igitur et sanctam æcclesiam spoliatur sacrilegus, ubi ei, qui Dei est et sanctæ æcclesiæ, tollit ea quæ jure debentur. Reddat ergo illi quod suum est, reddat quod illi servabat. Sed: *Mortuus est*, inquit. Utique mortuus seculo, sed vivit Deo. Pauperibus Christi et æcclesiæ pars ipsius detur. Illis debetur, ad quos perrexit, Christo debetur, ad eum enim perrexit. Repleat nunc fora et plateas, cives et æcclesiasticas moveat personas noster clamitosus et pecuniosus avarus, quoquo se vertat, si post oblationem filii retinuerit quæ illi debentur, idolatra erit et sacrilegus, idolatra propter avariciam, sacrilegus propter Dei et sanctæ æcclesiæ rapinam. Concordat sententiæ beati Augustini sanctus Benedictus in sententiâ de disciplina suscipiendorum fratrum et de filiis nobilibus vel pauperum (467). « Res, inquit, si quas habet — procul dubio qui suscipitur — aut erogat prius pauperibus aut facta solemniter donatione conferat monasterio, nichil sibi reservans ex omnibus. » Crudelis pater, res quæ debent contingere filio, neque ipse vult erogare pauperibus in platea, neque pauperibus Christi in æcclesia, sed sibi reservare omnia; immo conventus familiariter a fratribus et pie commonitus, ut de rebus quas sibi concesserat Deus aliquid conferret æcclesiæ; cœpit furere, dicens se nolle symoniam incurrere. Non occultam sed solempnem rogat fieri beatus Benedictus ad monasterium donationem, quod iste miser arreptus a furis appellat symoniam. Item in sententiâ de filiis nobilibus vel pauperum (468):

(467) Regula S. Benedicti, c. 59.
(468) Ibid.

A petitionem faciant, et cum oblatione offerant filium suum coram testibus. »

Sed nunc quoniam semel loqui cœpimus cum dominis et karissimis fratribus nostris, jam dilatato corde ex affectu erga vos magnæ dilectionis compellimur transire terminos nostræ propositionis. Proposueramus enim sermonem reddere breviorē, sed violentia caritatis elicit longiorem. Dicamus ergo aliquid, quod libenter velit audire noster pecuniosus avarus, ut æquanimis ferat, cum audierit quod non vult. Susceptiones igitur de æcclesiis et in æcclesiis maturarum et immaturarum personarum utique omnes debent gratis fieri, propter illud mandatum: *Gratis accepistis, gratis date* (Matth. x, 8), et quia Dominus Jesus omnes vendentes et ementes eiecit de templo. Qui hæc scimus et libenter audimus, illud quoque ignorare non debemus, quia tales susceptiones duos respectus debent habere, scilicet ut imminutus numerus Deo in æcclesiis famulantium per eos qui suscipiuntur accrescat, et labor servitii Dei tolerabilior fiat. Quod si pecuniosus avari filius ad istos respectus non est necessarius, pro eo quod sufficiens vobis sit numerus et de Dei servitio nullus defectus, non videmus quæ sit ratio, ut gravetur æcclesia de superfluo et non necessario. Superfluum amputari debet, non necessarium assumi non debet. Recedite ergo, fratres, recedite ab hujusmodi homine et immundum ejus nolite tangere, ne videamini et perejus avariciam idolatriæ communicare, et per eandem notam symoniæ incurrere. Sicut vestrum est nichil ab eo vel ab alio aliquo pro hujusmodi re exigere, ita et ejus erat, si homo Dei esset et non mammonæ, de portione hereditatis, quæ filio deberet contingere, oblationem cum eo ad æcclesiam facere, quæ cum amplius deberet et nutrire et vestire. Sed sicut ipse non vult hoc facere, et vos non potestis nec debetis eum compellere, sed pie tantum commonere, ita et, si filium ejus non vultis suscipere, non potest nec debet ad hoc vos cogere.

Nunc ad te michi conversio, pecuniose, avare, nunc ad te michi conversio. Convenio te, responde. Dic, quis te ducit spiritus, bonusne an malus, quia filium tuum domi onustum in cœnobio vis intrudere vacuum et nudum? Hoc iccirco quero, quia probari debent talium spiritus si sint ex Deo. Sed non dubito quin debeas respondere: « Bonus; » neque tu dubites quin ego asseram: « Malus. » Et unde hoc probem, audi. Spiritus Domini bonus nunquam cuiquam bona sibi debita tollit, nulli avariciam suadet, nullum patrem ab affectu filii propter aliquam substantiam abrumpit, sed liberalitate manus et animi conglutinat et connectit. Tu autem per malum spiritum idolatriæ, quæ est avaricia, tollis filio tuo ei debita, quæ offerre secum deberet in cœnobio pauperibus Christi, famulantibus ibi Deo. Ecce malus qui te ducit spiritus, et propter malum

(469) Ibid.

quo probaris duci spiritum, juste es reprobrandus. **A** « Quos Deus coadunat et sociat, bonis omnibus replet et saciat. » Verum quidem est, quos Deus coadunat et sociat, non vana securitas et stulta temeritas. Et quid dicis : « In quorum manibus replet et saciat? » In manibus ociosorum exspectantium de cœlis victum sibi et vestitum? Nequaquam certe; sed in manibus procuratorum suorum sollicite pro numero sibi commisso nocte et die invigilantium et laborantium. De ociosis legitur : *Quia in desiderii semper est omnis ociosus (Prov. xxi, 25)*. Nunquam igitur saciatur istis tuis bonis omnibus. De his qui presunt : *Qui preest in sollicitudine (Rom. xii, 8)*. De non laborantibus : *Qui non laborat nec manducet (II Thess. iii, 10)*. De qualibus et hoc est scriptum : *Non temptabis Dominum Deum tuum (Math. iv, 7)*. **B** Non enim stulta temeritate et vana ociositate Dominum Deum suum temptare debet homo, quando habet quod sollicite faciat pro suis necessitatibus ex rationali consilio. Quod Abraham legitur fecisse, quando uxorem suam Saram sororem suam dixit esse, ne occideretur a rege inflammato in eam nimia ejus pulchritudine. Sanctus quoque Jacob patriarcha cum per multa Dei beneficia expertus frequenter fuisset erga se ejus dilectionem atque protectionem, et fame premi videret terram Chanaan, et nisi sibi ²⁸⁷ prospiceret, ad se usque perventura, ne videretur temptare Deum non ociose torpuit, neque temere expectavit, ut dilector et protector ejus Deus annonam ei plueret de cœlo, sicut postea fecit filiis Israel manna in deserto, sed tanquam vir prudens et bene domui suæ preesse sciens, filios suos cum pecunia misit in Ægyptum, ubi audierat vendi frumentum, et semel et bis inde afferri sibi quantum domui suæ sciebat esse necessarium. Phylippus apostolus videns ingentem multitudinem quinque milium hominum et ad refocillandum eam non haberi ²⁸⁸ nisi quinque panes ordeaceos et duos pisces, egens super hoc rationis et consilii, obstupuit, et quasi desperans non de divina sed de humana potentia ait : *Ducentorum denariorum panes non sufficerent his, ut unusquisque eorum modicum quid accipiat (Joan. vi, 7)*. Quapropter necessario apposuit se manus Domini, benedictio, ut, quod non potuit facere purus homo ratione aut consilio, omnipotens Deus homo faceret potenti virtutis suæ miraculo ob incrementum fidei in illo populo. Paulus, vas electionis, qui se sciebat ad hoc electum esse, ut portaret nomen Domini coram gentibus et regibus et filiis Israel, et qui sciebat Deum non posse mentiri, quis nesciat quantis modis, quantis actibus, quantis amfractibus egerit, ut non traderetur occidendus Judeis, et quam subtili consilio et ratione Cæsarem appellaverit? Tunc enim rationabiliter et sine temptatione Dei debet homo fideliter confugere ad divinum auxilium, quando res quæ pre manibus

VARIE LECTIONES.

²⁸⁶ mand. recipi 1°. ²⁸⁷ se 1°. ²⁸⁸ habens 1°.

NOTÆ.

(470) *Ibid.*, Opp. V, 63.

habetur agenda humanam excedit rationem et consilium. Ista iccirco carptim percurramus, ut non secundum nostri censoris sententiam quot et quales volunt cœnobita licenter ingrediantur, et inertis ocio vacantes expectent de cœlis a Deo, ut bonis omnibus pascantur, sed quot et quales viderint sibi necessarios qui pœesse cœnobitis videntur, ita se committentes Dei providentiæ, ut tamen pro se et pro suis nunquam sint absque sollicitudine. Rationali igitur consilio observatum est ab antiquis qui cœnobita instruxerunt, ut non majorem ponerent in eis numerum, nisi quantum viderent posse sufficere eis victum et vestitum constitutum — unde multa exemplaria pre oculis cotidie habemus, et beatum Maurum, sancti Benedicti discipulum, fecisse legimus (470-71) — sed et si aliqua ²⁰⁰ superabundarent necessaria, essent pauperibus et qui nunquam desunt cœnobitis hospitibus atque diversis intus ac foris accidentibus. Quod si adhuc egemus testibus, unum producimus qui sufficit pro milibus. Dominus noster Jesus Christus, via veritatis et speculum et enigma totius bonitatis, licet in eum non cadat aliqua indigentia sed sit omnipotens sufficientia, tamen diffinitum numerum voluit habere discipulorum, hinc de toto mundo 72, illinc 12 apostolos, non ab aliquo sibi intrusos sed a se ipso electos. Et cum posset facere, quod nunquam esurirent neque sitirent, sed semper omnibus bonis abundarent, noluit, sed ex eis quæ mittebantur ei a religiosis viris et feminis, et quæ sequentes eum ministrabant ei, per dispensatorem suum statuit eos stipendiare, et quæ superesse poterant pauperibus et egenis erogare. In quo evidens et fidele posteris suis discipulis ²⁰⁰ documentum reliquit, quod benedictiones et oblationes accipere a religiosis viris et feminis de sæculo non esset symonia, sed justitia, pietas et misericordia, et qui eas offerrent non solum non facerent symoniam, sed justiciam, pietatem et misericordiam. Nunquid tu sanctior esse vis parentibus Domini Jesu? Qui, cum neque in cœlo neque in terra neque sub terra inveniri posset, quid sanctius offerrent ad templum Deo quam suum Dei filium, tamen sine hostiis et muneribus offerre noluerunt. Quod et Anna similiter fecit, mater sancti Samuelis, quæ eundem filium suum per sacerdotem Heli in hostiis et muneribus Deo obtulit. Quare ergo similia tu non facis, talibus instructus exemplis? Precepta sunt ista dominica, et illud: *Non apparebis in conspectu meo vacuus* (*Exod. xxv, 15*). Sed forsitan dicis michi: « Nihil debes exigere. » Et ego dico tibi: Nichil debes subtrahere; non pecco si requiro a te quod michi juste debes, sed tu magis peccas si michi negas quod

A juste debes. Quod juste debeas satis superius probatum est. Sancta vero et gloriosa virgo Lucia mutatura sæculum et itura ad Deum per martyrium, de re quam habemus pre manibus fidele nobis reliquit monumentum. Dives erat valde, et pro tenera ætate substantia ejus servabatur ei a matre. Quæ licet gloria et honore martyrii coronata, offerri Deo posset satis grata, nolebat tamen hoc fieri, nisi aut pœeunte aut secum comitante sua substantia. Dicebat ergo matri suæ: « Omnia quæ mihi data eras eunti ad corruptionis meæ auctorem, mortalem hominem, da michi eunti ad integritatis meæ factorem, Dominum Jesum Christum (472). » Quod sancta filia a matre non exigeret, nisi hoc justum et pium esse sciret; justum enim et pium est, ut qui ad Deum vadit illum precedant aut comitentur opes suæ in pauperibus Christi. Sed quid de feminis ista profiterimus, quasi de viris similia exempla non habemus, et quasi parentes tantum debeant hoc suis filiis et non filii parentibus? Utique quod ²⁰¹ hac in re parentes suis filiis, hoc et suis parentibus debent filii. Beatus Laurentius pium patrem suum sanctum Sixtum ad Deum premiserat per martyrium, quem ipse subsecutus fuerat per non minus martyrium post triduum, et cum satis utrisque posset sufficere in oblatione sua coram Deo dure mactata eorum corporum hostia, tamen substantiam, quam ei pius pater reliquerat, tanquam bonus filius voluit eum subsequi et se precedere, ut gloriosiores in conspectu Domini possent apparere. Non eam ergo reliquit suis consanguineis aut divisit familiaribus, sed dispergens dedit pauperibus, et ideo in seculum seculi manet justitia ejus (473). Quodsi sancti martyres hoc faciunt, qui in suo sanguine sua jam cuncta peccata laverunt, quid tu, homo peccator, cogitas, qui sic filium tuum vis offerre Deo, ut ei sacrilegas subtrahas, quod in filio tuo ei debebas? Noli errare, Deus non irridetur.

C Etiam nunc faciamus ad eum confugium, cujus verba et facta summa institutio sunt ad perfecte vivendum. Querenti cuidam: *Quid faciam, ut vitam æternam percipiam?* Dominus Jesus respondit: *Precepta nosti, ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris, honora patrem tuam et matrem. At ille respondens, ait illi: Magister, omnia hæc observavi a juventute mea. Jesus autem intuitus eum dilexit eum et dixit illi: Unum tibi deest; vade, quæcunque habes vende et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me* (*Marc. x, 17-21*). In his verbis Domini intelligimus, quia qui perfecte eum sequi vult, res quas habet erogare prius debet pauperibus. At dicis

VARIAE LECTIONES.

²⁰⁰ qua 1°. ²⁰⁰ deest 1°. ²⁰¹ deest 1°.

NOTÆ.

(470-71) Cf. Fausti Vita sancti Mauri, c. 9, in Act. SS. Jan. I, 1049.

(472) Vita S. Lucie ap. Surium Act. SS. VI, 892.

(473) Acta sancti Laurentii in Act. SS. Aug. II, 518

michi : « Res quas habeo pauperibus erogo et mandatum impleo, ut vel sic tandem excusatum me habeam, quia nichil ad monasterium conferam. » Et ego : Bene dicis : « Res quas habeo pauperibus confero. » Res igitur quas habes quibusvis pauperibus confer, sed res quæ sunt filii tui dimitte eum ad monasterium sequi, ubi inter pauperes Christi ad sequendum Dominum eum tradis. En iterum dicis : « Non sunt pauperes sed necessariis omnibus abundantes. » Et ego : Hoc est, quod Dominus dicit : *Servi mei comedent et vos esuriatis (Isa. lxxv, 13)*. Et tamen revera sunt pauperes, et multo pauperiores quam illi qui vagantur per villas et discurrunt per plateas, quibus in meam commotionem tu mentiris te erogaturum res tuas. Nam quomodo possunt aliqui esse pauperiores, quam sunt in cœnobiis morantes, qui pro nomine Domini se privaverunt et totius corporis sui potestate et totius animi sui voluntate et rerum suarum omnium proprietate, quales extra istos nusquam invenies ? Illi in seculo pauperes sunt non voluntarie, isti in cœnobiis voluntarie. Illi vel in hoc ditiores istis sunt, quia linguam, aures, oculos variis ad libitum quoties et quantum volunt pascunt, isti illis in hoc pauperiores, quia ista eis non licent, qui nec ipsum cœlum commune omni creaturæ neque ipsum aerem haurire oculis liberius audent. Propterea recte faciunt et mandatum Domini implent abundantius qui res suas conferunt talibus pauperibus, qui non solum pauperiores sunt pauperibus, sed etiam cotidie ministrant aliis pauperibus, peregrinis et hospitibus. Pauperum et pauperum multa est distantia, sicut nos docent quorundam sanctorum exempla, qui neglectis aliquibus erga quosdam majori se expenderunt diligentia. Ut enim paulo superius diximus, sunt pauperes non voluntarii, sunt etiam voluntarii. Non voluntarii ea quæ habent pauca gaudent se habere propria, et de rebus et divitis quas non habent cotidie ditant se et onstant assidua concupiscentia; voluntarii vero ad imitationem discipulorum Christi sua relinquunt omnia, habendi quoque voluntate relicta, et Christi sequentes vestigia conferunt se ad sanctorum cœnobia, in quibus tanquam in carceribus dampnant se pro nomine Domini sub diligenti custodia. Nichil habent propria neque volunt habere, quippe quibus placet etiam non licere, quod dicant « meum est » de aliqua re, sed « nostrum » propter commune. Hi tales vivunt de oblationibus fidelium, qui aliquando se sive sua vel suos cœnobiis contulerunt, nocteque ac die vigilant studio Deo inserviunt pro salute vivorum et defunctorum omnium. Propter tales pauperes eorum stipendiatoribus in ultimo iudicio Dominus dicturus est : *Venite, benedicti patris mei, possidete regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim et dedistis michi manducare; sitiivi, et dedistis michi bibere; nudus fui et coope-*

ruistis me, in carcere, et venistis ad me (Matth. xxv, 34). Tibi autem tuique similibus, quod Deus per emendationem vitæ avertat, terribiliter dicitur : *Ite, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis michi manducare; sitiivi, et non dedistis michi bibere; nudus fui, et non cooperuistis me; in carcere, et non venistis ad me (Ibid. 41, 44)*. Talium pauperum ab aliis differentiam sanctæ mulieres bene noverant, quæ a Galilea cum domino Jesu ascenderant, et dimissis in medio multis milibus pauperum, ei et discipulis ejus de substantia sua pie ministrabant. Paulus apostolus harum sanctarum mulierum imitatus exempla, multa milia pauperum preteribat, quando sanctis qui erant Jherosolimis speciali cura ministrabat. Quid ? putasne, quod in magna urbe Roma pauperes non inveniret sancta Cecilia, quæ ab urbe miliario tertio transferebat se omni diligentia ad eos pauperes qui erant in via Appia, inter quos latitabat sanctus Urbanus papa (474) ? Tot et tantis exemplis iccirco te circumcludimus, ut ad te reversus non dicas facere symoniani, si de rebus quas tibi contulit Deus cum filio tuo offeras ad æcclesiam, ut sanctis pauperibus Christi, qui pro nomine Domini se in ea quasi dampnaverunt, prestare valeas necessarium corporis refrigerium, et ab auditione mala liberet Deus animam et corpus tuum.

Nunc igitur istis omissis ad confutanda tua indiscreta decreta revertamur. Monachorum cœnobia non sunt ad hoc instituta, ut avarorum divitum filios inconsulte suscipiant, vestiant et nutriant æcclesiæ stipendiis, et patres eorum de debita filiorum portione majori studentes avariciæ et questui satisfaciant suis marsupiiis; sed ad hoc sunt instituta, ut, suis laboribus et fidelium oblationibus viventes, eos secundum regulæ preceptum suscipiant, qui aut omnino pauperes sunt, aut de divitiis pauperes se propter Deum fecerunt, sive qui sua non sua facientes, se tandem et sua ad pauperes Christi in cœnobiis conferunt. In quibus hoc omni diligentia observari antiquorum patrum statuit rationabilis providentia, ut non plures susciperentur quam stipendiare possent ipsa cœnobia, quatenus et qui inveniuntur et qui suscipiantur essent absque elaci murmurationis lepra, quæ solet nasci gravissime ex egestate pro intolerabili et licenter admissa multitudinē. Quod si sibi caverent quidam modernorum, hodie non tam impudenti rapacitate antiquarum æcclesiarum invaderent terminos et decimas, nec circumirent civitates et plateas, nec divitum domos frequentantes matronarum sibi affectarent gratias, ut inopiam, quam patiuntur propter superfluentem multitudinem, effugare valeant per importunam et oportunam mendicitatem. Sed sacri ordinis et religiosi habitus reverentia non est modo dicendum de his per singula. Verum dic michi, illi qui erant coadu-

NOTÆ.

(474) Cf. Vita sanctæ Cæciliæ apud Surium in Act. sanct. VI, 525.

nati et sociati in Jherusalem et aliis aliquibus in locis, pro quibus Paulus collectas fieri sollicitè monebat, et factas studiose mittebat aut ipse portabat, sanctine erant et servi Dei? Utiq̄ue erant, et per Deum et pro Deo coadunati et sociati. Quare ergo Paulus de eorum numero et refrigerio tantopere erat sollicitus et non magis expectabat, ut a Deo de cœlis per angelum ejus tuis bonis omnibus replerentur et saciarentur? Quia hoc Deo placere non videbat. Sicut enim superius dictum est, quamdiu habet homo quid pro suis necessitatibus faciat ex rationali consilio, non debet temptare Dominum Deum suum. Fide solidata jam dudum preterierunt tempora miraculorum. Et quid, si recte perpendimus, nonne erat Paulus angelus Domini, per quem solacium et refrigerium prestabat sanctis qui in nomine ejus erant congregati? Et tu quidem potes fieri angelus Domini, si de tuis bonis quæ subtrahis velis prestare solacium et refrigerium sanctis qui pro nomine Domini tenentur clausi in cœnobiis. Quid vero dicemus de illa sancta et gloriosa credentium multitudine, quorum cor erat unum et anima una in primordio æcclesiæ? Faciebant symoniam, qui intrare ad eam volentes, bona quæ habebant ante pedes apostolorum afferbant et propria communia faciebant? Certe nequaquam; sed pietatem, misericordiam et justitiam. De quarum numero severissima sententia in duos vindicatum est, qui tamen non totas res suas, sed rerum suarum partem subdlexerant. Tu, qui sic vis per filium tuum intrare, quod nec totum nec partem vis dare, quod fiet de te? Illi irrevocabili mortis sententia de parte per hominem multati sunt, tu non times de toto tremendum a Deo super te iudicium. Deus det tibi melius consilium.

Hactenus ad eos sermo noster habitus peroravit, qui spiritu avaritiæ suæ et parcitatis gravati, deorsum feruntur per vacua obloquii sui campestria; nunc ad eos convertitur, qui spiritu sapientiæ et intellectus levati sursum in monte, a Domino Jesu audiunt mandata sublimia. Ergo, dilectissimi fratres, fugite omne genus symoniæ, excutientes manus vestras ab omni munere. Ars est diaboli subtilissima symonia. Triplex est, et nescimus an melius debeamus dicere trilix; nam quibus connectitur tria sunt fila, obsequium, manus, lingua. His plerumque tribus simul, aliquando horum quovis uno quorundam inondat pedes, qui videbantur gradi simpliciter, quorundam prestingit oculos, qui se putabant habere linceos. Nemo vos mittat exemplificandi gratia ad majores sive potentiores, si qui sunt, in æcclesia, qui capiunt et capiuntur symonia; de bonis, non de malis sumenda sunt exempla. Amen dico vobis, recipient mercedem suam, mortem sem-

piternam, si hic non egerint pœnitentiam et dimiserint quod tenent per symoniam, et quanto majores et potentiores sunt, tanto majora et potentiora patientur tormenta. Quia vero de tam longinquo dignati estis querere, accipite consilium parvitatibus nostræ, ita tamen, ut si habetis melius, non relinquatis propter istud. Si quis vel se vel filium suum obtulerit vobis in cœnobia suscipiendum, simplici mentis oculo et tota cordis puritate, sine omni mala cupiditate, audiat per vos sancti Augustini consilium et regulæ sancti Benedicti præceptum, sicut superius de hujusmodi est relatam. Si audierit et obaudierit, bene, salvastis animam ejus a morte; si non obaudierit, neque iniquitas vestra neque peccatum si eum non reciperitis. Noluit enim intelligere, ut bene ageret, sed astitit omni viæ non bonæ, avariciam autem non odivit. Fratres karissimi, magnum opus est in tali re magnam habere mentis puritatem et nullam avariciæ cupiditatem, quia, sicut omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mechatus est eam in corde suo, ita omnis qui de æcclesiasticis donis mala cupiditate aliquid exigit vel concupiscit, plus dicam, vel in spe agit retributionis, symoniacus sit, et si non hic coram populo, certe coram divino oculo. Ad quæ probanda cum per campos sanctorum Scripturarum aliquando luderemus, hac pila multis et variis auctoritatum floribus respersimus nostra vestigia. Extant volumina, per quæ scribendo modo recurrere piget, vestro tamen amore pauca recolligere libet.

Scimus igitur et pro constanti habemus, quod omnes æcclesiastica vendentes et ementes symoniaci sunt, et omnes symoniaci heretici, et nulli heretici in æcclesia. Igitur omnes vendentes et ementes extra æcclesiam sunt, quod verissima assertionem affirmat beatus Jheronimus super Mattheum (475): « Cotidie, inquit, Jesus ingreditur templum Patris et ejecit omnes tam episcopos et presbiteros et diaconos quam laicos et universam turbam de æcclesia sua, et unius criminis habet vendentes pariter et ementes. Scriptum est enim: « Gratis accæpistis, gratis date. » Ecce, quod vel una tantum die Dominus Jesus non patitur vendentes et ementes in æcclesia sua esse. Quomocunque, quantumcunque cessent qui pro eo deberent hoc facere, ipse non cessat quod suum est facere. Omnes ergo ejecit cotidie, cujuscunque sint ordinis, cujuscunque gradus et officii, nulli parcat, non negligit, omnes cotidie ejecit. » Ubi ergo sunt vendentes et ementes? Extra æcclesiam. Quid dicit beatus Gregorius de extra æcclesiam? « Extra æcclesiam, inquit, non est locus veri sacrificii. » Sunt igitur vendentes et ementes, ubi non est locus veri

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁵ deest 1. ²⁰⁵ quam 1'.

NOTÆ.

(475) Opera ed. Vallarsi tom. VIII.

sacrificii. Beatus Augustinus dicit de hereticis, A quod procul dubio sunt symoniaci : « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis, » et de vendentibus et ementibus super Johannem : « Vendunt, inquit, oves, vendunt boves, id est miseram plebem. » Et cui vendunt, nisi diabolo? O lacrimabile malum! Quos Filius Dei redemit de manu inimici precioso sanguine suo, isti filii diaboli vendunt patri suo diabolo. O quam malus venditor, ubi tam pessimus est emptor! Omnipotentis Dei bonitas et miseratio prestet nobis et vobis ut longe semper sit a nobis hæc heretica negotiatio, per quam miseræ plebes venduntur diabolo, et propter quam tam episcopi et presbiteri et diaconi quam laici et universa turba ejiciuntur de Dei Patris templo. Amen. Quando vult aliquis, ut fiat cœnobialis, Ex omni quod habet partes æquas faciat tres.

Unam pauperibus det, et una domi teneatur, Tertia debetur sanctis ad quos gradietur; Hoc ego justiciam magis assero quam symoniam. Si quis suam prolem fieri vult cœnobialem, De toto quod habet partem seponere debet Prolis, ut æcclesiæ secum ferat introeundæ. Hæc est æcclesiæ lex optima, non symoniæ. Hoc etiam leges decernunt imperiales. Pellit ab æcclesia cunctos heresis symonia. Qui sunt vendentes in ea quicquam vel ementes, Pellit in infernum regnum tollendo supernum. Gratis prebenda, gratis sunt accipienda Quæ sunt æcclesiæ, pulso trivio symoniæ. Quisquis in hac heresi defungens invenietur, Inferni nunquam de pœnis eripietur, B Non etiam durum si martyrium pateretur *** (475 *).

VARIÆ LECTIONES.

*** hoc loco desinit codex 1; quæ sequuntur in solo 1° leguntur.

NOTÆ.

(475 *) Solemnis quondam fuit in ordine S. Benedicti puerorum oblatio, qua parentes filios suos Deo perpetuo et irrevocabili voto consecrabant, ut præscribit S. Benedictus in Regulæ cap. 59. Ea res triplici ritu peragebatur, scilicet oblatione puerorum, quorum manum parentes cum oblatione et petitione sua involvebant in palla altaris; donatione, et litteris publicis utrumque confirmantibus; quarum litterarum exempla tum in Chronico Novaliciensi, tum in notis ad Guibertum legere licet. Hinc copiosi monasterii proventus accessere ex parentum liberalitate, qui multas opes et ampla prædia in filiorum suorum quos offerebant, gratiam, cœnobiis contulerunt. Hunc ritum effendorum puerorum, ab Ecclesia jamdudum probatum, improbare, imo et abrogare nisi sunt nonnulli principatu Ludovici Augusti, cognomento Pii: ad quem Rabanus, tum Fuldensis monachus scripsit librum unum contra eos qui oblationem secundum Regulam S. Benedicti destruere volebant, testante Rodulfo Monacho in Vita Rabani. Librum hunc, hactenus ineditum, non semel ego postulavi ex cœnobio Mellicensi, ubi in ms. codice ejus bibliothecæ asservatur, ut lego in veteri ejusdem bibliothecæ catalogo, quem modo penes nos commodatum habemus.

Perseveravit mos iste, offerendi scilicet pueros, usque ad sæculum XII, quo tempore floruit Rodulfus, Is a Siberto priore cœnobii Sancti Pantaleonis, quod Coloniae situm est, litteris pulsatus, quid respondendum censeret avaro cuidam pecunioso qui filium suum huic monasterio indotatum tradere volebat, repugnantibus priore et monachis, qui partem hæreditatis filio competentis ab illo divite exigebant; sic responsionem suam temperavit, ut non solum quid avaro illi, sed etiam quid consilii monachis hac in re expedire judicaret, sincere exponeret, qua in re certe boni viri et integri doctoris officio functus est.

Rodulfi itaque responsio duas habet partes. In prima graviter præstringit ejusmodi avarum honorem, qui filium suum monasterio oblatum debita hereditate fraudare volebat. Præcipua ejus argumenta sunt, avaritiæ et sacrilegii crimen esse, si partem filii, quem Deo obtulerat, sibi retinuerit. Nam *cujus, inquit, jam effectus est, ejus et pars quæ illi debetur, est.* Ad hoc non esse instituta cœnobia, ut divitum familiæ exonerentur: sed ut pauperes re ac censu, qui Deo servire voluerint, ac divites pauperatis studiosi alantur. Præferendos esse sæcularibus

egenis monachos pauperes, qui non solum pauperiores sunt pauperibus, sed etiam quotidie ministrant aliis pauperibus peregrinis et hospitibus.

In altera epistolæ parte Rodulfus Sibertum et monachos ejus monet, ut ne quid a divite illo, vel alio aliquo pro puerorum susceptione exigant; commoneri posse, ut de portione hæreditatis, quæ filio contingere deberet, offerat Ecclesiæ: ad hoc vero non debere compelli. In utriusque potestate esse, monachorum quidem, ut filium ejus suscipiant; patris vero, ut partem hæreditatis monasterio conferat: neutros ad hoc cogi debere. In summa, non posse quidquam exigi per monachos in susceptione puerorum seu monachorum circa simoniæ crimen, quia *omnis qui de ecclesiasticis donis mala cupiditate aliquid exigit et concupiscit, plus dicam, inquit, vel in spe agit retributionis, Simoniacus est; et si non hic coram populo certe, coram divino oculo.*

Rodulfo præiverat ab anno 794 concilium Francfurtense, cujus insigne ea de re decretum est in cap. 16: *Audivimus, inquit Patres, quod quidam abbates cupiditate ducti, præmia pro introeuntibus in monasterium requirant. Ideo placuit nobis et sanctæ synodo, ut pro suscipiendis in sancto ordine fratribus nequaquam pecunia requiratur; sed secundum Regulam sancti Benedicti suscipiantur.* Id vero statuit S. Benedictus in Regulæ cap. 58, ut suscipiendus frater res si quas habet, aut erogat prius pauperibus, aut facta sollemniter donatione conferat monasterio, non quasi pro conductæ susceptionis pretio, sed in eleemosynam, uti explicat in capite sequenti: ubi filios pauperum qui ex toto nihil habent, gratis admitti præcipit. Eam porro legem religiose servabat Goffridus abbas Viindocinensis, cujus hæc verba sunt in lib. IV, epistola 49: *Nihil pro faciendis monachis quærimus: sed, si quid oblatum fuerit, quia illud Regula recipi jubet, suscipimus. Ordo siquidem noster exigit, ut tales simus, qui non lucris temporalibus, sed lucrandis animabus operam demus.* Et certe cum ad hoc dotata sint ordinis nostri monasteria, ut quibusvis a sæculi corruptela sincere et ex animo converti volentibus, tanquam asyla et perfugia, pateant; intolerabilis inhumanitatis est, pauperes terreno censu, sed gratia et bona voluntate locupletes hinc excludere; et quos Deus ad religiosam professionem vocaverit, quasi indignos rejicere. Viderint qui cœnobiatorum inopiam in facti sui excusationem afferunt: eam certe non admisit Jacobus a Vitriaco, cardinalis, de monialibus sui temporis

III.

EPISTOLA RODULFI ABBATIS AD WALERAMNUM DUCEM ³⁹⁵.

Glorioso ³⁹⁶ (476) principi et advocato suo majori WALERAMNO ³⁹⁷ abbas RODULFUS ³⁹⁸ et congregatio sancti Trudonis fideles orationes et servicium.

Quia quesivistis a nobis, notum vobis facimus breviter dominum nostrum sanctum Trudonem progenitum fuisse de nobiliori stirpe Francorum regum et ducum Austrasiorum (477), propter amorem Dei reliquisse militiam secularem, et angelica revelatione et beati Remacli ammonitione Mettis transisse, et omne patrimonium suum beato prothomartyri Stephano tradidisse, litteras ibi didicisse, multis miraculis ibidem claruisse et usque ad sacerdotis virtutem et scientiam et gradum pervenisse, deinde ad terram nostram reversum cœnobium nostrum fundasse. Tanta autem et tot fuerunt prædia sua quæ beato prothomartyri Stephano tradidit, ut exceptis his quæ dominus Metensis episcopus ad dominicalia sua tenet et milites ejus multi in beneficiis habent, et exceptis his quæ ecclesia nostra adhuc possidet, et exceptis multis et magnis quæ jam olim ecclesia nostra perdidit — nam inter cetera Bruges in Flandria allodium sancti Trudonis fuit, ubi et congregationem 80 monachorum habuit — exceptis his inquam et aliis multis, tot et tanta fuerunt, ut vos habeatis inde in feodo pro advocatia 1100 mansos, de quibus comes Gislebertus tenet de vobis 300, exceptis ecclesiis et servis ad eas pertinentibus et placitis suis et justiciis in abbacia. Et quia tantis allodiis ditavit sanctus Trudo Mettensem ecclesiam, sancti et religiosi pontifices et duces majori libertate donaverunt ecclesiam nostram de advocatis quam aliam aliquam. Misimus igitur vobis quia petistis exemplar cartæ nostræ de libertate ecclesiæ nostræ et de jure vestro in ea, qui noster major advocatus estis.

(Anno 1065.) In (478) nomine sanctæ et individuæ Trinitas. Ego Adelbero (479) Dei gratia Metensis episcopus, notum esse volumus omnibus nos in villam sancti Trudonis quæ Sarchinia dicitur venisse, et ob contentionem inter germanum meum, ducem ³⁹⁹ Fredericum, et abbates Sancti Trudonis (480) nuper

A exortam in advocatione ejusdem loci, quam eidem fratri meo dederam in beneficio (481) consilio fidelium nostrorum usus, quid nostri et advocati juris esse in ipsa villa vel in reliqua abbacia ad nos attinente, presentia ejusdem advocati majores natu consuluisse, ut super hoc negotio quicquid a majoribus suis didicerunt, vel ipsi usque ad illud tempus tenuerunt, fideliter proferrent, et nec timoris nec amoris gratia in quamlibet partem plus minusve dicendo declinarent. Qui sacramento astricti nominatim protulerunt quasdam curtes esse in ipsa abbacia, id est Burlou, Lare, Mere, Wilre (482), Kyrcheim, Staden, Halmale, in quibus nunquam a meis prioribus aliquid juris concessum est advocato, quia eadem stipendiis ascriptæ fratrum, nulli alteri obaudire debent quam preposito et ejusdem monasterii cellerario. In villa autem sancti Trudonis vel in reliquis abbatiæ villis professi sunt ipsi duci — qui, ut dictum est, advocatiam in beneficio tenebat — sive advocato ab eo constituto ex tribus generalibus placitis et magno banno, si quis forte infra villam occisus vel vulneratus fuerit, tertium denarium debere assignari, reliquos autem duos vel michi vel abbati. Ceterum testati sunt abbatis vel villici mei esse arbitrii, ut legitimi et libere quicquid libuerit sine advocato possent placitare, scilicet de terris, de domibus, de alienis uxoribus ducendis, de familiis, nisi grande forte exigente negotio abbate vel ministro meo ad rem discutiendam invitatus fuerit. His ergo ita in predicta villa inquisitis et absque alicujus contradictione collaudatis, aliquanto tempore transacto, post decessum felicitis memoriæ jam dicti fratris mei, iterum idem qui prius, in presentiam nostri in castro nostro Salembucca (483) venire jussi, presente domno Udone, fratris mei successore, eadem advocatiam in beneficio a nobis habente, et Olhone subadvocato, eodem modo quo prius ammoniti, eadem etiam quæ antea protulerant tunc utique sunt professi. Quapropter quibusdam fidelibus nostris, qui tunc temporis nobiscum aderant, consilium prebentibus ⁴⁰⁰, quorum etiam nomina infra notari jussimus, ne quis hoc postmodum valeat vel audeat infringere, sub cartarum descriptione placuit tam presentiam quam futurorum memoriæ commendare. Et ut hoc firmum et inconvulsum habeatur, manu propria illud roboravimus,

VARIÆ LECTIONES.

³⁹⁵ desunt f°. ³⁹⁶ De jure advocati in margine superiore scripsit interpolator f°. ³⁹⁷ W. f°. ³⁹⁸ R. f°. ³⁹⁹ Lotharingie seu Mosellanorum (484) interpolator in margine f°. ⁴⁰⁰ Præsentibus f°.

NOTÆ.

scribens, in Historiæ Occidentalis cap. 15, quæ passim et publice pro miserabili cœnobiolorum ingressu pecuniam exigebant, allegantes suam paupertatem; et de Simonis crimine pessimo non curantes, domum orationis in forum negotiationis convertebant. Fit vero plerumque justo Dei judicio, ut nulla magis cœnobia egestatem patiantur, quam quæ ab suscipiendis virginibus sacris ejusmodi dotem exigunt contra sacrorum Canonum præscripta. MABILLON.

(476) Hanc epistolam ad a. 1138 jam luci dedit Miræus Opp. dipl. ed. Foppens I, 61; scripta est inter annos 1119 et 1138.

(477) Hæc et sequentia leguntur apud Theodericum in Vita sancti Trudonis, apud Surium (478) Hæc quoque tabula apud Duchesnej *Maison de Luxembourg*, pr., p. 19. Miræum I, 62. Calmet *Hist. de Lorraine*, I, pr., pag. 452, et Bertholet *Hist. de Luxembourg*, III, pr., p. 29.

(479) Tertius.

(480) Abbas tunc erat Adelardus II.

(481) Cf. supra I, 10, et V. 3.

(482) Maastricht vicinum.

(483) Saarbrück.

(484) Errat; Lotharingiæ inferioris.

et fidelium nostrorum testimonio roborari fecimus. Actum publice in supradicto castello Salembrucca. Anno ab incarnatione Domini 1065, indictione 3, regnante Heynrico tertio. Adelbero tertius sanctæ Metensis ecclesiæ humilis episcopus subscripsit. Dominus Adelbero primicerius Dominus Theodericus nepos ejus. Dominus Gervoldus archidiaconus. Dominus Odelricus, frater ducis Gerardi (485). Fredericus, Herimannus, Riquinus, Otto, Bernardus, Stephanus, Guntramnus, Wigericus, Herimannus, Hugo, Gervoldus, Leudoldus, Theodericus, Arnulfus, Berengerus, Lyedeco, Gislebertus, Lyezeo, Adelstein, Wacelinus, Guncelinus, item Wacelinus. Ego Gislebertus ad vicem domni Tyelfridi Metensis ecclesiæ cancellarii. Lambertus homuntio.

(Anno 1060.) In (486) nomine sanctæ et individue Trinitatis. Notum sit omnibus tam presentibus quam futuris, qualiter dominus Theodericus Mediomatricæ sedis episcopus in cænobio sancti Trudonis per aliquot tempus commoratus, et ibi in egritudinem incidens et ad extremum perveniens (487), cum consilio amicorum suorum donavit eidem ecclesiæ et fratribus inibi Deo servientibus scrutum (488) ejusdem oppidi, hoc est potestatem ponere et deponere illum qui materiam faceret, unde levarentur cervisiæ, et de singulis cervisiis quæ brasciarentur (489) in oppido nostro sex picarios (490) ad opus fratrum suscipere, quod ad servitium suum et antecessorum suorum pertinebat. Hoc autem ad remedium animæ suæ et aliorum antecessorum suorum fecit, quatinus memoria illorum non sicut ante, sed perfectius et stabilius permaneret. Hoc ego Adelbero (491), successor ejus et cognatione et ordine quamvis immeritus, in loco supradicto constitutus advertens, simulque causam et necessitatem, pro qua predicti fratres hoc ab eodem domino meo (492) episcopo expostulabant, considerans, scilicet ut eorum potus, qui eatenus vilior habebatur, postea quodammodo melioraretur, decrevi manuscripti auctoritate notare meoque sigillo signare, domno abbate Adelardo secundo loci illius ceterisque fratribus hoc idem postulantis, quatinus hoc nullus successorum meorum infringere audeat; et quod ipse ad remedium animæ suæ predicto sancto sibi que famulantibus contulit, ego quoque causa animæ et successorum meorum firmavi. Hoc, quicumque ille est, detrimento faciat

animæ suæ. Actum est hoc in cænobio predicti sancti Trudonis anno ab incarnatione Domini 1060, indictione 13, regnante rege Heynrico tertio, anno regni ejus 4, anno episcopatus ejusdem domni Adelberonis 43, coram idoneis testibus quorum nomina substernotata sunt. Nomina nobilium: Signum advocati ducis Frederici (495). Signum subadvocati comitis Ottonis (494). Signum Folmari comitis. Signum Hermann comitis. Signum Richuini. Signum Bardonis. Signum Herimanni. Signum Walberti. Signum Ansfridi. Signum Theoderici. Signum Crath. Signum Wazonis. Signum Ottonis. Signum Gunzelini. Nomina plebeiorum de familia: Signum Ramundi. Signum Lamberti. Signum Wichmanni. Signum Everardi. Signum Ascolfi. Signum Lyzeonis. Signum Stephani. Signum Lydeconis. Signum Ruthardi. Ego Ramundus ad vicem domni Azonis cancellarii scripsi et subscripsi.

IV.

EPISTOLA RODULFI ABBATIS AD STEPHANUM EPISCOPUM METENSEM ⁴⁰¹ (495).

Otto filius advocati nostri Gysleberti villam nostram Villarium invasit, absque ulla deplacione villicum meum Anduardum innocentem contra ipsum cepit, abductum ad villam suam Wormiani in cippo (496) posuit, tortum graviter duabus tandem libris redimi coegit. In eadem villa scabinum nostrum Franconem cepit, sub una nocte sex modios annonæ ei vastavit et 200 garbas (497) annonæ, tandem captum et abductum redimi coegit 48 solidis. Eidem alia vice duos boves abstulit et redimere fecit. Similiter eidem alia vice duos boves abstulit et redimere fecit. In eadem villa Stephanum scabinum nostrum et fratrem ejus Menardum cepit et 18 solidis redimi coegit. Eisdem alia vice in eadem villa invadens vulneravit, cepit, et 45 solidis redimi coegit. Waltero scabino nostro duos boves abstulit. Quadam vice minis in direptionem pecorum suorum ejusdem villæ rusticos eo coegit, ut plus quam 50 solidos ei persolverent. Alia vice eodem modo plus quam tres libras fecit persolvere. Alia vice in eadem villa solidarios suos per quatuor dies et noctes fecit hospitari cum multitudine equorum et palefridorum, et nimia devastatione totam villam afflixit. Pro propria terra quam habebat et nulla ecclesiæ nostræ

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰¹ in superiore pagine leguntur verba manu interpolatoris ut videtur scripta: Stephanum episcopum Metensem, reliquis a bibliopega abscisis. Ex quibus patet hanc eandem esse epistolam Rodulfi abbatis, quam interpolator in indice suo his verbis significavit. Epistola Rodulfi abbatis ad Stephanum episcopum de diversis injuriis ecclesie nostre illatis.

NOTÆ.

- (485) Lotharingiæ superioris.
 (486) Miræus I, 63. Meurisse p, 364.
 (487) Adalbero I. Metensis episcopus apud Sanctum Trudonem mortuus est. Cf. contin. tertiæ part. I, lib. III, 12.
 (488) l. q. grutum, hordeum siccatum ex quo cerevisia coquitur, dein vectigal quod de cerevisia solvitur. Cf. IX, 22.
 (489) Cerevisiam conficere; Gallis *brasser*.
 (490) Gallis *vichier*, mensura potoria.

- (491) Tertius.
 (492) Excidisse videtur verbum *antecessore*.
 (493) Lotharingiæ inferioris.
 (494) De Duras.
 (495) Est hæc epistola supplementum alterius quæ supra in libro nono ad eundem scripta legitur.
 (496) Tormenti instrumentum, quo captivorum pedes constringuntur, dein carcer in universum.
 (497) Gallis *gerbe*, nobis *garbe*.

causa, inimici ejus in eandem villam irruerunt, et depredantes eam fere 2000 animalium inter parva et magna abduxerunt, exceptis rusticorum suppellectilibus. Sic et sic bona villa per eum est annihilata. Patri planximus, nichil profecimus. Hæc sunt pauca de multis quæ propter advocatum nostrum perdimus.

De brasceus quibusdam, quas per violentiam quorundam in oppido nostro perdimus, post plurimas ante episcopum Metensem, ante advocatum proclamationes et judicarias discussiones eo pervenimus, ut invitatis nobis Mettis, coram primis Metensium fratribus nostris rejudicarentur. Mandatum est hoc advocato nostro per nuntium et sigillum episcopi, ut secundum judicium sanctionem cambas usui fratrum manciparet et de invasoribus justiciam nobis faceret. Noluit; sicque perdimus, Gerardus de Durmale, miles ejus, decimam unam et quinque solidos singulis annis nobis aufert, et neque diem neque justiciam de eo per advocatum nostrum habere possumus, cum frequentissime ei planxerimus. Geldulfus de Hacchedor (498) terram nobis tollit quæ 30 denarios solvit. In villa Lewes (499) curtile unum negligentia advocati perdimus. In Webecheym Otto de Bevere in loco qui dicitur Langerodech dimidium molendinum nobis aufert, aversa aqua nostra a recto cursu suo. Godefridus de Diesteh super allodium nostrum ibidem edificavit, quod alienavit a nobis trahens illud Diesteh. Gualterus de Bechenweiz villam unam nostram de Assent combussit cum tota ecclesia. De qua resicut et de aliis frequenter advocatum nostrum convenimus, cujus homo est, ut diem poneret et justiciam nobis de eo faceret, nec perfecimus. Sic tota villa illa remanet vastata. Seleche (500) tantum terræ perdimus quod 12 denarios solvit. Udelrico villico nostro de Burlo Reynerus, advocatus Sancti Lambertii, unum mansum allodii aufert, et hoc suo allodio adjungit; neque ad hoc eruendum advocatus sepe rogatus subvenit. Quidam Egebertus tollit homini nostro Gysleberto unum mansum in villa Hers (501) et atrahit ad allodium comitis Arnulfi. In villa Hepene (502) servientes comitis Arnulfi tollunt eidem homini nostro Gysleberto unum mansum de feodo suo, et per advocatum nostrum nullam ex his justiciam habere possumus.

In villa nostra Burlo a festivitate sancti Johannis usque ad adventum Domini modo pater, modo filii, modo sui, 32 pernoctationes fecerunt uno anno, per quas singulas nunquam minus habuerunt quam 300 equos, aliquando 400. In eadem villam dominus Otto cum militibus suis ingressus, precariis suis agressus est quendam Gozelinum, hominem nostrum, et quia non dedit quantum petiit, pecora

illius ablata Woremiam minari fecit, donec marca argenti compulsus est ea redimere. Eidem tres firtones postea abstulit. Item ejusdem villæ homines ante se precepit assistere, exigens ab eis quantum sibi placuit, quam ob rem compulsus ei dare prepositus duas marcas, ne legem curtis infringeret. In eadem villa hominem nostrum Petrum aggressus est, et illo recusante dare quantum exigebat, quatuor noctibus apud illum suos armigeros cum equis suis pernoctari jussit, donec necessitate compulsus dimidiam marcam solveret. Item ibidem erga quendam Baldricum commotus est, qui quoniam gratiam ejus ad libitum suum recuperare non potuit, planstris suis totam segetem illius vi abvexit, quam ille coactus est quatuor libris redimere. Item cuidam Ramundo quinque firtones abstulit. Item in eadem villa apud Annelinum decanum frequenter pernoctavit; quadam vero nocte dum ille ex more pernoctanti optimo servisset, mane discedens octo solidos sibi dari compulit. Pernoctationes quas in ea fecit, et sumptus quos ab hominibus nostris violenter aufert, nemo numerare queat. Pater quoque in eadem villa 30 modios Leodienses silliginis sibi solvi coegit.

In villa Hales plus quam 30 mansos novo modo tempore perdimus inter dominum Reynerum advocatum et illos de Curtenaken (503). Ubi villicus meus Johannes, non justificante michi de eo advocato cum levissime posset, tanta mihi tollit, tanta vastat in silvis, in patris, in culturis, in piscationibus, in agricolis, in omnibus quæ ad villam pertinent, quæ fidem excedere possunt, et abjudicatam illi jam dudum villicationem tenens vi ibi tyrannizat, advocato non prohibente. Dampnum, quod per decem modo annos michi fecit in multis modis certe majus possum supputare quam 100 libris. Insuper in eadem villam nocte sancti Martini intravit filius ejus Otto cum 100 pene equis, feceruntque in ea octo dies, modo ipse, modo frater ejus, de 16 libris census mei non relinquentes mihi nisi 20 solidos et 30 denarios abjectæ monetæ, omnia quæ erant in horreo nostro tollentes, et quæcunque debebant nobis rustici per totum annum. Harches villam nostram pernoctationibus et precariis suis ad exterminium duxerunt. In villa nostra Orel quanta mala nobis fecerunt filii ejus et ipse non facile possum dicere. Inter plurima pauca, pauca hæc sunt. Otto, filius ejus, villico nostro Roberto parefridum unum 50 solidorum abstulit; pater ejus cappam (504) quatuor solidorum, cum nocte eadem dormisset in domo ejus cum 12 hominibus. Pater tuas fecit precarias contra jus ecclesiæ nostræ, filius Otto duos, frater ejus Gyslebertus unam, quæ graviore simul fuere quam 10 libræ. Quotiens ibi dominicalem domum nostram et

NOTÆ.

- (498) Num Haccourt in vicinitate Leodii?
 (499) Haud procul a Namur.
 (500) Num Seilles Huy vicinum?
 (501) Herten Looz vicinum.

- (502) Heppenher ad Mosam.
 (503) Cortenaken Diest vicinum.
 (504) Pallium.

curiam intraverunt, quotiens ea quæ invenerunt A intus voranto vastaverunt, sepes curiæ et parietes domus combusserint, horreum nostrum et spicarium fregerint, hoc manifestum est omnibus iudicium, quia velimus, nolimus, oportet nos eam vastam ac solitarium et absque agricultura relinquere. Inter precarias vero et pernoctationes, modo patre exeunte, modo filio intrante, tunc alio superveniente, mendici effugiunt agricolæ nostri. In nocte sancti Lamberti (Sept. 17) domum nostram irrupit, avulsis seris cum 20 equitibus, in ea vivens de nostro pernoctavit; in nocte sancti Trudonis (Nov. 23) cum 90 equis, prima dominica adventus Domini cum 50. Culturam ibidem nostram subadvocatus ejus quinque diebus vastavit, laxatis in ea sine custodia octo equis; rusticis 15 solidos precaria abstulit. A mense Augusto usque ad adventum Domini, sive per se sive per suos 15 ibi pernoctationes fecit, postea innumeras per singulos annos. In horreum presbiteri de villa nostra Alesta (505) filius ejus Otto suos homines misit, et triticum illius vi excuti fecit. De qua re patris auxilium presbiter imploratus quinque solidos ei dedit, sed nec sic cessantis filio octo Leodienses modios hordei et dimidiam marcam dare compulsus est. In eadem villa ab homine nostro Francoise quatuor marcas abstulit, et illius germano dimidiam marcam. Pernoctationes innumeras tam per se quam per suos de nostro vivens ibi statuit. Kyrcheym in horreum decani Baldrici, nostram ecclesiam in eadem villa tenentis, suos homines Otto ad excutiendum in ejus triticum misit, qui non recesserunt, donec marcam ei decanus persolveret. In eadem villa tres precarias fecit contra jus ecclesiæ nostræ. In villa nostra Mere precariam unam fecit, propter quam ejusdem villæ homines, vellent, nollent, duas libras solverunt; alio anno similiter unam. Ibidem cuidam homini nostro Godefrido 12 solidos abstulit et filio Godescalci de Halla 15 solidos. Pernoctationes quantas et quam inhumane et immisericorditer habitatores ejus tractaverit, non facile possem dicere.

In villa Wimales misit milites multociens pernoctare, una nocte ampliore numero quam 100 equis, qui aliquando a feria quinta usque ad feriam secundam pernoctaverunt. Villicum meum Theodericum in eadem villa cepit ipsemet pater, captum secum abduxit, tamdiu secum tenuit donec 20 solidos, quos mihi de censu meo debebat, ei extorsit. flumbertus presbiter noster de Burlo ecclesiam nostram iudicio canonico perdidit, excommunicatus C cedere volebat. Episcopus, archidiaconus, ego ad advocatum Gyslebertum ⁴⁰² inde nos contulimus.

Ille et ego missis simul in Augusto nuntius, decimationem illius ecclesiæ in communi horreo recondidimus, diuidiam ei pro auxilio sponderam; qui a presbitero precio accepto, passus est eum horreum nostrum effringere et annonam totam tollere, atque ecclesiam tenere. Pro animabus patris advocati Gysleberti nostri et matris tantum habebamus boni, quod singulis annis valere poterat 15 solidos; hoc nobis tollit homo ecclesiæ nostræ nec vult nos inde juvare. Adebertus serviens ejus tollit nobis singulis annis octo solidos. Heynricus similiter serviens ejus octo de possessione nostra. Tribus annis spoliavit nos de molendino uno, quod amplius quam trecentos annos in pace tenuerat ecclesia nostra, quod singulis annis annonabat nobis, quatuor bubulcos B nostros et famulum marescalci nostri, et in beneficii loco fecit tenere quosdam Flandrigenas, Godezonem scilicet clericum unum et Heynricum fratrem ejus. Diem inde et audientiam et iudicium obtulimus, nichil profecimus, donec illis defunctis relimere contra advocatum tribus marcis coacti sumus.

Adelbertum mancum (506) unam integram villam nostram Provin vi fecit tenere, quæ jacet in Flandria, melior singulis annis quam 10 libræ, cum diem, audientiam, iudicium nunquam (507) refugissemus. Quam cum ante comitem Robertum in Flandria ad Sanctum Othmarum iudicio nobilium, qui ibi in curia ejus erant, extorsissemus, horreum nostrum in villa Mere advocatus invasit, et Adelberto totam annonam nostram fecit tritulari et dari, donec ad dampnosam conventionem ecclesiæ nos et illum reconciliavit. Supputatio dampni quæ inde nobis contigit certe gravior fuit quam 15 libræ. Quidam de oppido nostro in fide susceperant de manu predecessoris nostri abbatis Theoderici septem marcas, quas de vendito allodio ecclesiæ eis servandas commendaverat, teste ecclesia et ejus familia. Has, cum defuncto abbate cum iniuria ab illis extorqueret, illi super altare posuerunt, ubi ille temeraria manu accepit et ecclesiam inde spoliavit. Idem abbas prestiterat ei phylacterium unum de thesauro ecclesiæ auro argento gemmisque pretiosissime ornatum, melius valens quam 10 marcas, plenum preciosissimis reliquiis. Hoc ecclesiæ nostræ abstulit. Villam Sarchin, quam gravibus dampnis iudicio principum coram imperatore invasoribus extorseramus, eisdem restituit, donec cum eis dampnosum pactum inivimus. Mense Augusto quoniam prohibuimus filium ejus Ottonem, ut contra leges, contra iusticiam duo bonuaria culturæ nostræ annotatæ cuidam iniuste ea querenti non daret, altera die equites suos ante op-

VARLÆ LECTIONES.

⁴⁰² G. 1'.

NOTÆ.

(505) Alst apud Sanctum Trudonem.

(506) Ita nominatus quia manum amiserat, cf.

IX, 16.

(507) Secundum.

ACTA TRANSLATIONIS UNIUS MILITIS LEGIONIS THEBÆORUM.

(Seorsim edimus infra.)

- Anno dominicæ incarnationis 1138, regni Conradi A tertii anno 1. (511), cum ei placuit qui hominem ab utero matris carnalis novit producere et productum iterum in matris primordialis terræ scilicet sinum revocare, venerabilis pater Rodulfus abbas, appropinquante vitæ suæ termino, in sinistro suo pede et crure, ubi jam per annos septem (512) paralitica se passio infuderat, gravi infirmitate laborabat. Qui cum spe recuperandæ sospitatis usque Leodium in basterna vulgariter appellata rosbare devectus esset, quidam medicus peritus nomine Moyses ipsum curandum suscepit. Ubi, dum post duos menses morbo ingravescente nil profecisset, ad monasterium suum vix spirans reducitur, et convocatis fratribus post piæ exhortationis verba, sumpto devote viatico, post completum extremæ unctionis sacramentum, spiritu B exhalavit pridie Nonas Marcii (Mart. 6), postquam prefuit 30 annis, mense 1, diebus 7. Qui sepultus est in sinistra ala ante introitum criptæ et chori ad aquilonem. Post cuius decessum, priusquam electio fieret, [fratres fecerunt effringi cellam: ejus quam paraverat sibi, quando cepit infirmare, aptam intra unam de quatuor turribus quæ adhærent utrisque alis chori, quæ turris, tunc ejus lapidea deposita celatura, postea facta est sacristia. Causa vero destructionis cellæ hujus erat, ne per succedentem illi abbatem exinde requies fratrum sicut antea turbaretur. Iste abbas fuit vir magnæ litteraturæ suo predecessori Theoderico non impar, prout ejus epistolæ diversæ, dictamina, prosæ et metra apud nos conscriptæ, testantur. Qui inter cætera fecit antiphonas et responsoria et cantum de sancto Quintino et de sancto Trudone ad laudes, ymnum ad laudem re. glo. cum antiphona de sancto Stephano O caritatis ⁴⁰³.

GESTORUM ABBATUM TRUDONENSIIUM

CONTINUATIO SECUNDA ⁴⁰⁴.

CAPITULA LIBRI PRIMI.—DE GESTIS DOMNI FOLCARDI ABBATIS.

1. De electione et consecratione Folcaldi abbatis.
2. De litigatione ejus contra domnum de Dyest occasione obolorum bannalium.
3. De jure cambiarum et de gruta et grutario et mala gruta. Incidentia. Item et de theloni libertate Item et de discordia inter ducem Brabanticæ et comitem Lembangicæ, et quomodo dux ad obsidendum opidum Sancti Trudonis venit.
4. De castro Boliocyn, quomodo sit ecclesiæ Leodiensi per Alberonem secundum recuperatum.
5. De concordia annui redditus facta cum domno de Dyest, intercedentibus pro eo principibus multis, unde habemus litteras.
6. De prius per alium incepto dormitorio monasterii, sed per ipsum completo, et officinis pluribus suo tempore constructis et restauratis.
7. De sædere pacis et antiquæ concordie inter Leodiensem episcopum et Trudonenses renovato, a quo episcopus propter rebellionem advocati Ottonis comitis et suorum coactus resiliit.
8. De obsidione opidi Sancti Trudonis facta per ducem Lovantensem, comitem Namurcensem et comitem Durachii, et de obsidionis solutione ex concordia opidanorum cum comite Durachii, elaborante Lovaniensî duce, facta.
9. De reassumpta claustralium et aliarum officinarum constructione, propter dampna monasterio illata ex occasione obsidionis prefatæ ad tempus interpolata, et de elemosina Franconis, et ejus adjutorio prestita domno Folcardo ad Fabricam.
10. De lumine in capitulo, quod nunc dependet in angulo ambitus, quo intratur ad ecclesiam, ab eodem Francone constituto inter alia magnalia ab illo nobis collata. Require inde litteras in libro carturarum 88.

VARIE LECTIONES.

⁴⁰³ Explicunt gesta Rodulfi abbatis, qui conscripsit secundam partem compilationis hujus, de gestis abbatum paucis superadditis. Eadem manuscripta sequuntur hæc: Sequitur de jure cambali primo, et de jure male grute in fide. ⁴⁰⁴ Incipiunt capitula terciæ partis super gestis trium abbatum quondam hanc abbatiam monasterii sancti Trudonis regentium ab a. D. 1138 usque ad a. D. 1180, quorum hæc sunt nomina: Folcardus, Gerardus et Wiricus, quorum gesta per quatuor libros partiales distinguuntur. Capitula libri primi hujus terciæ partis de gestis domni Folcaldi. Hæc in rasura a quinque linearum; omnia rubro exarata sunt 1.

NOTÆ.

- (511) Electus erat Conradus III d. 22 Febr., coronatus d. 13 Mart. 1138.
(512) Sex; cf. XII, 9.

11. De elemosinis aliorum opidanorum, Tegnonis, Reyneri et Udelrici, qui constituit cuilibet pauperi distribui nigrum Turonensem ⁴⁰⁵ in cœna Domini.

12. De jure cambarum, alias braxinarum, scilicet de pecario cervisiæ per singulas braxinis nostro monasterio solvendo, quod quidam de majoribus opidi ecclesiæ nostræ auferre laborabant; super quo primo moniti, ut desisterent, acquiescere volebant; sed tandem excommunicati, licet invitati, injuste retenta restituebant, sicque absolutionem obtinebant.

13. De presagio Folcardi contra quemdam oppidanum pertinaciter sub juramento protestantem, jus cambiarum se nunquam soluturum.

14. De tribus lampadibus accendendis ab eodem dotatis, una scilicet ad altare sancti Trudonis, alia ad altare sancti Petri, tertia ad altare sancti Leonardi. In eodem capitulo sub paragrafo finali de aliis opidanis monasterio nostro de jure cambarum suarum retento satisfaciendis et absolutionis beneficium promerentibus, et quomodo quidam respiscere dedignantur excommunicati defuncti sunt.

15. De elemosina Reneri grutarii et ejus uxoris. Iste fuit grutarius hereditarius, qui de gruta sibi retinuit unam partem, et duas reliquas solvit monasterio.

16. De lite domus nostræ apud Coloniam sopita.

17. De obitu domni Folcardi, et de elemosina per eundem acquisita in die anniversarii sui fratribus conferenda.

18. De festis sanctorum Laurentii, Lamberti, Nycholai et Mariæ Magdalenæ, ut sollempniter agerentur ipsæ fratribus pyntanciam constituit.

CAPITULA LIBRI SECUNDI. — DE GESTIS DOMNI GERARDI ABBATIS.

1. De electione domni Gerardi in abbatem.

2. De domo quadam apud Halen per villicum nostrum nobis ablata, per Gerardum et suos funditus destructa.

3. De synodo celebrata Leodii, ad quam venire contempsit.

4. De villa nostra Alym, quam comes Durachii Otto, frater domni abbatis Gerardi, mensæ fratrum contulit, unde habemus cartas.

5. De invasione villæ et bonorum nostrorum de Alym a nepote ipsius facta, sed ipso elaborante ablata fuit restituta, unde habemus cartas.

6. Quomodo dominus Gerardus abbatiam resignare voluit, sed Leodiensis episcopus non acquievit.

7. De eo quod ad instantiam parentum et amicorum ipsius episcopus evictus cessionem ejus ab abbacia consensit.

8. Qualiter idem cum unanimi conventus consensu abbatem Wiricum sui successorem eligens, tandem ut privatus sibi viveret, loca optata adeptus, ad claustrum proprium postea rediit et obiit.

CAPITULA LIBRI TERTII. — DE GESTIS DOMNI WIRICI ABBATIS.

1. De electione domni Wirici, quomodo donum electionis suæ apud Metensem civitatem obtinuit.

2. De ejus consecratione anno sequenti Leodii facta, et de impetitione canonicorum Sancti Johannis ob detentionem cujusdam insulæ, a suo predecessore occupatæ ⁴⁰⁶, contra ipsum per eosdem facta.

3. De ejus introitu ad monasterium et de provisione lapidum, columnarum et ceterorum ad reparanda ædificia necessariorum ab ipso facta.

4. De discussione litis supradictæ per nobilium sententiam Leodii facta.

5. De combustione opidi Sancti Trudonis et magna parte monasterii, et duabus turribus cum molendinis et aliis officinis.

6. De reparatione monasterii et reconstructione domus nostræ in Colonia. Item ibidem de proprio usu sectorum lapidum pro tectibus domorum ⁴⁰⁷.

7. De dissensione inter papam Adrianum et Fridricum ⁴⁰⁸ imperatorem, et de duobus ad papatum electis mutuo sibi decertantibus.

8. De profectione Wirici abbatis cum Leodiensi episcopo Henrico ad Ytaliam, et quomodo ab apostolico benigne assumptus, privilegia monasterii renovata et usum pontificalium obtinuit; quomodo illuc iterata profectione veniens filialiter ab ipso acceptus fuerit.

9. De lesione domni Wirici per amicos abbatis Floreffensis per ignorantiam sibi illata.

10. De incorporatione ecclesiæ beatæ Mariæ in Sancto Trudone ad prebendam fratrum.

11. De eodem ab Alexandro secundo vocato ad secum proficiscendum in Ytaliam propter turbati regni et sacerdotii subsidium, remoranti domi tamen, donec prepararet quæ erant sibi ob iter necessaria.

12. De intermissione profectionis domni Wirici abbatis cum Leodiensi episcopo Alexandro secundo in Ytaliam propter mortalitatis illuc sevientis periculum.

CAPITULA LIBRI QUARTI. — ADHUC DE GESTIS DOMNI WIRICI ABBATIS.

1. De inventione corporum et reliquiarum sancti Liberti martiris et aliorum.

2. De inventione corporum sanctorum Trudonis et Eucherii.

3. De translatione sanctorum Trudonis et Eucherii.

4. De miraculo facto infra celebrationem missæ ipso die translationis hujus.

5. De perfectione structuræ capellæ sancti Trudonis.

6. De seretro sanctorum Trudonis et Eucherii nobiliter reparato, et in ipso reliquiis sanctorum pignorum diligenter et distinctim compositis, processione sollempni circa opidum deportato ac sub vola quæ post altare est collocato.

7. De cancello sanctuarii majori, cum duobus minoribus a dextris et sinistris ruinam minanti, reparato, arcuatione ejus prius cum magnis sumptibus sublata.

8. De cancellis, sedibus vel stallis chori factis et de navi ecclesiæ, a superioribus cancellis usque ad inferiorem arcum parietibus cemento plasmatis et trabibus tabulati lignea celatura ornatis, et de pavimento strato.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁵ nig & turon f. ⁴⁰⁶ occupata f. ⁴⁰⁷ Item—domorum addit alia manus cœva in f. ⁴⁰⁸ Henricum f.

9. De constructa domo lavatoria et balneatoria cum cameris ibidem necessariis, et de variis ornamentis custodiæ hujus monasterii.
10. De dormitorio consummato.
11. De refectorio constructo, et de coquinæ ad alium locum alteratione.
12. De caminata abbatis et aliis necessariis officinis.
13. De duodecim festis sanctorum expressis et ut solempius agerentur, tribus libris pro fratrum refectioe ad easdem ab ipso collatis.
14. De parte fori, ubi modo pisces venduntur, nobis ablata, sed auxilio domni Theoderici, defuncti jam domni Stephani episcopi Melensis successoris, monasterio restituta, ac signo limitationis inter terminos domini nostri monasterii et episcopi notabili discreta; de hiis habemus cartas.
15. De eo quod idem episcopus a nostratibus injuriatus, ea quæ apud nos habebat, in manus imperatoris sisivit.
16. De guerra quam comes Lonensis Ludovicus incepit contra comitem Durachii Egidium, advocatum nostrum, et nostrates, et de turri apud Brustemium constructa et vallata.
17. De bello inter Crustemium et opidum nostrum, et de dampno per Ludovicum comitem in villa nostra Borlo nostris ibidem illato.
18. De prohibitione ab imperatore Frederico nostratibus demandata, ne se intromitterent de guerra inter ambos comites, et quomodo Lonensis comes derisit nostrates tanquam vecordes et sibi ad conflictum exire non audentes; et de predis cotidie a suis opido illatis, ablatis.
19. De bello comitis contra opidanos nostros, et quomodo vastatis villis ejus Brustemium comovitur 5 Kalendis Augusti, et castellum ejus a nostratibus obsidetur, et quomodo eodem comite mortuo, Godefridus dux Lotaringiæ induciato bello obsidentes ad sua redire fecit.
20. De pace nostratibus reddita et collectione segetum, quæ vastationi superserant; et quomodo industria Wirici abbatis imperatoris ira contra nostrates concepta ob querimoniam defuncti comitis filii quievit, et monasterio dampna illata a patre, restituta sunt a filio Gerardo.
21. De invasione castri de Berle, et de vastatione et combustione villarum circumjacentium, et dampnis monasterio nostro illatis tunc apud Hoerle per filios comitis de Musal.
22. Quomodo comes Lonensis cum auxilio comitis Durachii suos adversarios devicit, et per matrimonium confederati sunt, paxque firma inter nostrates et comitem Lonensem stabilitur.
23. De vallo fossati circa Brustemium erecti, quod fuit omnis mali seminarium.
24. De novo ambitu ex politis lapidibus per abbatem Wiricum infra unum annum perfecto.
25. De villa Brustemiensi et castro ibidem per comitem Lonensem in manus imperatoris deditis, ob metum Durachiensis comitis et nostratium, et de intermissione operis erecti valli.
26. De reconciliatione Alexandri papæ et imperatoris Friderici primi, turbatione ecclesiæ et regni discordantium per 17 annos.
27. De hostili invasione comitatus Lonensis per Rodulfum Leodiensem episcopum et nostrates apud Calmunt, et quomodo primo comes Gerardus prevaluit, sed die sequenti cesis suis fuga lapsus, cum paucis de suis opidum Tungris cum monasterio beatæ Mariæ combussit.
28. De spoliatione et combustione villæ Lonensis, monasterii et castri ibidem factis, per Rodulfum Leodiensem episcopum et nostrates Trudonenses.
29. De combustione monasterii in Bilsia et totius villæ, et eversione et combustione castri Mutenakem et aliarummunitionum et villarum cum suis ecclesiis ad numerum 16 et amplius per militiam episcopi perpetratis, et de pace tandem facta.
30. De indignatione ducis Lovaniensis contra opidanos nostros pro eo quod auxilium in hujusmodi episcopo prestabant, et de prohibitione forentium mercimoniorum, ne de terra sua ad nostrates adveherentur.
31. Quomodo comitis Lonensis querimonia contra nostrates ad imperatorem delata, per patrocinium episcopi Leodiensis Rodulfi frustrata, pacisque concordia per imperatorem indicta, comes tandem compulsus vallum fossati ante Brustemium erecti, ne perficeretur, in perpetuum intermisit.
32. De obitu domni Wirici ⁴⁰⁹.

PROHEMIUM ⁴¹⁰.

Quoniam tribulationes ecclesiæ nostræ, quæ ei **A** exemplo suo nos hortatur dompnus abbas Rodulfus, preteritis jam temporibus acciderunt ob metum et corruptionem sequentium, stilo quorundam sapientium illustrari meruerunt, non ab re visum est nobis, ea quæ diebus nostris eidem acciderint adversa seu accreverint bona, summam describere posterorum memoriæ transmittere. Quemadmodum enim juniores emulatione superiorum ad meliora informantur, ita nimirum insipientium filiorum corda, patrum precedentium calamitatibus territa, a desidiæ suæ errore revocantur. Ad hoc ergo opus inchoandum edidit qui volet reperire poterit ⁴¹¹.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰⁹ Explicunt capitula terciæ partis addit 1°. ⁴¹⁰ terciæ partis addit 1°. ⁴¹¹ Incipit terciã pars in geiis abbatum huius loci addit 1°.

INCIPIT LIBER PRIMUS

DE GESTIS DOMINI FOLCARDI.

1. Anno igitur incarnationis dominicæ 1138, imperii Conrardi tercii ratione nominis 1, episcopatus vero Alberonis Leodiensis episcopi anno 2, defuncto, ut prediximus, pridie Nonas Marcii (*Mart.* 6) abbate Rodulfo, habita fratres electione Folcardum majorem ecclesiæ prepositum, virum etate venerabilem probisque moribus insignem, communi elegerunt consilio. Qui a primæ etatis indole sacris monasterii institutionibus decenter imbutus, et per multas officiorum administrationes sapiens ab omnibus approbatus, tanquam miles emeritus laboris premio, quo pro ecclesiæ negotiis egregie desudaverat, remunerandus, ad hujus honoris culmen non immerito est proventus. In quo qualis fuit vel quantum diligentia ad melioranda ecclesiastica et fratrum prebendam habuerit, subjectus hujus operis textus edocebit. Regulariter igitur, ut prediximus, electus, ad Metensem episcopum Stephanum, donum electionis ab eo accepturus, cum suis est profectus. Otto vero comes Durachiensis, jam pridem illi infestus, ejus electionem cassare volens, scripsit episcopo, quasi non canonice electus fuisset, sed nomen et dignitatem abbatis illicita presumptione usurpasset. Veniens igitur Mettim predictus dompnus Folcardus episcopum presentem non invenit, quem ibidem, ut fama vulgabat, cito rediturum dies aliquot expectavit. Quo reverso, ejus se presentia exhibuit, et fidelium suorum qui aderant testimonio electionem suam veram approbans, donum electionis sibi concedi postulavit. Magno autem ei ibidem impedimento fuerat, quod commendaticias ecclesiæ suæ litteras, ut moris est, secum ferre neglexerat; quod, ut reor, ideirco dimiserat, quia canicie suæ attestationibus episcopum bene crediturum sperabat, aut certe, quod verius credi potest, suorum id negligentia evelerat. Verum episcopus legatione predicti comitis suspensus, re autem vera pecuniam ab eo se accepturum ratus, testimonium quidem fratrum et fidelium ejus admisit, sed dono eum electionis usque in curiam Conrardi, ratione nominis tercii sed ratione benedictionis secundi, quæ post paululum Colonia futura erat (513), insignire distulit. Interim tamen quendam suorum nomine Symonem, qui postea decanus ejusdem ecclesiæ extitit, ad nos direxit, qui rei veritatem et electionis ordinem subtili indagatione perquireret et sibi fideliter renunciaret. Ad curiam igitur evocatus episcopus venit, ibique ei predictus fratrum electus, ut jussus fuerat, occurrit.

A De cujus electionis veritate jam dudum testimoniis fratrum et fidelium Sancti Trudonis plene approbata, per indagationem predicti Symonis episcopus donum electionis, quod petebat, ipsi Folcardo prestitit, eumque consecrandum ad Leodiensem episcopum Alberonem secundum, avunculum Godefridi Lovaniensis comitis (514), datis sibi epistolis mittit. Albero autem, reverendæ vir memorie, eodem tempore presidens Leodiensi ecclesiæ, in diebus penthecostes Fossis (515) suam curiam celebraturus, eo ut veniret predicto venerabili viro mandavit, quem venientem honeste suscipiens, 4 Kalendas Junii, quarta (516) videlicet ejusdem festivitatis feria, abbatem consecravit. A quo domum reversus, a fratribus et populo cum magno tripudio et vocis jubilo receptus est et intronizatus. Tum vero, ut dudum sagaci mente conceperat, ea quæ ad pacem et utilitatem ecclesiæ spectant, suscepti nominis exigente officio providere curabat, et possessiones et jura ecclesiæ, antecessorum suorum honesto parta labore, conservare et ampliare temptabat.

B
C
D 2. Qui licet proventæ videretur esse etatis, animo tamen constans, accinxerat se zelo consilii et fortitudinis, et antecessorum suorum non segnis executor, formam se prebebat sequacibus suis, ne inertia dediti jura ecclesiarum quoquo modo diminui aut deperire sinant, sed contra omnia adversariorum temptamenta murum validum se incunctanter opponant. In hiis enim quæ fere perditæ magno laboris sui sudore ecclesiæ acquisivit, fideles suæ industriæ et fortitudinis monimentum nobis reliquit. Prima siquidem consecrationis suæ die pro ecclesia de Dyest diem et audientiam ab episcopo expetiit. Hæc enim antecessoris sui querela pro retentis ecclesiæ nostræ bannalibus (517) imbannita fuerat; sed eo decedente, Albero secundus episcopus eam non quidem canonice absolverat, ipse quippe ultra quam tam sapientem virum deceret ecclesiæ nostræ adversus erat, pro eo quod abbatem Rodulfum electioni suæ non plene favisse didicerat. Acceptis ergo duarum ebdomadaram indutiis, reversus eam imbanniri canonico judicio obtinuit, et Arnoldum, ejusdem injusticiæ auctorem, synodali judicio convictum, ad satisfaciendum sibi et ecclesiæ tandem coegit. Qui videlicet Arnoldus, frequentibus obsequiis et magnis in expeditione belli episcopo conductis auxiliis, quod habuerat in expugnatione castri Bulioiin (518), ejus nimirum amicitiam emeruerat; et ne eadem eccle-

NOTÆ.

(513) Pascha celebravit Colonia die 3 mensis Aprilis, et usque ad d. 11 ejusdem mensis eum tabulas nonnullas scribi jussisse scimus. Cf. Boehmer 2177-2181 et Jaffe Conrad III, p. 8, n. 23.

(514) Cf. supra XII, 14.

(515) Fosse haud procul a Namur.

(516) Errat; Pentecoste enim a. 1138 celebrabatur d. 22 Maii.

(517) De his vide infra 4, 5.

(518) Quod a Rainaldo comite Barensi occupatum anno deinum 1131 expugnatum est; cf. Ann. Lambienses et Triumph. sancti Lamberti de castro Bulioio.

sia respectum debitum ecclesie nostrae solveret, diu A multumque incassum laboraverat *.

* Anno suo 2. Folcardus abbas confirmavit Reiuero grutario jus, quod habet in mala gruta, vulgariter appellata kaedgruyt (519) in margine addit eadem ut videtur munus, sed alio atramento.

3. Anno ipsius Folcardi 3 (1140) domnus Stephanus Metensis episcopus confirmavit nostro monasterio jus cambarum id est braximarum, quod banno Leodiensis episcopi fecit confirmari. Require de hoc et gruta et de jure grutarii copias supra (520). Eodem anno prefatus Stephanus recognovit opidanos Sancti Trudonis liberos esse a theloneo in civitate Metensi. Require de hoc copiam supra (521). Anno eodem, scilicet anno Domini 1140, Godefrimus primus cum harba -- ex comitibus Lovaniensibus mutato nomine comitis primus ⁴¹² dux Lotharingiae et Brabantiae deinceps cum suis successoribus suimet meritis et virtutibus esse et appellari dignus fuit auctoritate imperiali (522) — [Siceb. cont. Gembl.] magnam patriae decus obiit, et in ecclesia Hamfigensi humatus est. Cui successit filius ejus Godefridus secundus. Eodem anno Henricus (523) comes Lemburgiae et advocatus opidi Sancti Trudonis, dolens se privatum honore ducatus Lotaringiae, quem pater et avus obtinuerant, Godefrido secundo duci rebellis erat, ejusque contiguos redditus possessionum invaserat. Cujus insolentiam Godefridus egre ferens, in illius detrimentum opidum Sancti Trudonis obsidere cum multo equitum et peditum exercitu venit, sed opidanis obsidionem humilitate prevenientibus, placato eo in gratiam accepti sunt. Iste dux anno ducatus sui quarto obiit, cui succedit filius ejus Godefridus, hujus nominis tercius, primum annum etatis suae agens.

4. Quia igitur hujus castri mentionem intulimus, qualiter invasum seu redditum fuerit breviter libet ut describamus. Anno ergo sequenti [Triumphus S. Lamberti.] Hugo, filius comitis de Bare, potentiae suae fortitudinem elatus, invasum fraude castrum tenebat, quod copioso milite muniens, reddere episcopo nolebat. Episcopus autem Albero contractis undique auxiliis, copiosam exercitus multitudinem una cum ossibus beati Lamberti eo adduxit, et predictum invasorem se intra castrum munimina audacter continentem obsidione clausit. Interim utrorumque exercitus agmine totis inter se viribus decertante, repente occulto Dei judicio predictus invasor mente

captus, a suis deditionem castrum offerentibus foras trahitur, et ante feretum beati Lamberti semivivus exponitur, subitoque exspirans, omnium qui aderant mentes in venerationem beati martiris excitavit, sibi que similibus, ne quid tale facere audeant, exemplo esse potuit.

5. Igitur ut ad narrationis nostrae seriem redeamus, anno prelationis ipsius 5 (1142) diutina suae altercationis materia inter abbatem Folcardum et Arnoldum de Dyest ⁴¹³ in synodo Leodii coram episcopo ventilata, favente abbati justitia, Arnoldus convictus cessit, et annitentibus Godefrido Lovaniensi duce, nepote episcopi, et Henrico Lemburgense nec non et Ottone Durachiensi comite, ut decem solidos annuatim ei solvere concederetur, vix obtinuit. Quos et solvendo annis singulis 4. feria pentecostes testamenti scripto posteris tradidit, ita tamen, ut, si ea die non solverentur, denuo ecclesia eadem absque retractione iudicii a divino officio vacaret, quoadusque idem juris debitum ecclesiae nostrae ex integro reconsignaret. Quod testamenti exemplar, ne qua oblivionis oblitteraretur inertia, episcopalis auctoritatis sigillo confirmatum et in ecclesia reconditum scire volentibus presto est. Hoc ergo modo contentio diutina, quam ecclesia nostra pro jure suo contra Arnoldum habuit, industria abbatis Folcardi tandem terminata quievit. Ad evidentiam premissorum sciendum, quod oboli bannaes sunt census nostro monasterio a diversis ecclesiis solvendi pro redemptione visitationis annuae, qua de jure tenebantur singulis annis cum suis reliquiis limina monasterii sancti Trudonis visitare, ibique ad altare ipsius sancti ab unoquoque loco per singulos incolas obolum offerre. Hujusmodi ergo causa talis conventio intervenit cum domno de Dyest.

6. Qui cum indefesse pro ecclesia laborans, bonum suae opinionis odorem longe lateque spergeret, et fratres sibi commissos sub monachicae religionis disciplina paterne fovaret, placuit ei, ut claustralium edificia officinarum alia situ et vetustate et vilissima destruens, a fundamentis erigeret, alia antecessoris sui studio inchoata ipse ampliando consummaret. Bonae ergo intentionis opus, quod Deo inspirante sagaci mente concepit, ipso nimirum opitulante, ad effectum usque perduxit. Murum namque dormitorii, ab abbate Rodulfo inchoatum nec consummatum, qui morte preventus id perficere non potuit, ipse ab inferioribus trabibus exaltatum

VARIAE LECTIONES.

⁴¹² alio atramento superscriptum. ⁴¹³ de D. alio atramento superscriptum.

NOTAE.

(519) Quae tabula sequitur ad calcem totius operis.

(520) Harum tabularum copias post Rodulfi librum insertas nos cum reliquis praecipuis Gestis subjiemus.

(521) Desideratur.

(522) Vide supra XII, 8. Hanc sententiam tueri videtur auctor, quam rejecit Ernst III, 15, jam Godefrido I Lotharingiae ducatum restitutum esse a

Conrado. De tempore quo obierit differunt inter se testes, a. 1138 legitur in continuatione Siegeberti Gemblacensi, 1139 in Ann. Bosoviensibus et in Ann. Laubiens.; at vivus occurrit in tabula quadam anni 1140, de qua cf. Ernst I. I. Cf. etiam Jallé Conrad III, p. 58.

(523) Secundus filius Walerami Pagani qui obierat anno 1139, ut videtur, 16 Jul.; cf. Ernst III, 45, 49.

consummavit. Super eam namque partem turri contiguam, sub qua capitulum situm erat, abbas Rodolphus nudam tantummodo lignorum materiam erexerat quæ male compacta sibi firmiter non herens, flatibus ventorum mola, non modicum fratribus tanquam subito casura metum incutiebat. Folcardus autem non solum eundem murum altitudine ampliavit, verum etiam totius domus fabricam consummatam prout potuit stramine, pappere videlicet tecto, cooperiri fecit. Destructaque veteri infirmaria, opere et vetustate nimis horrida, terram eo effodit et cellarii fundamenta jecit, super quod etiam domum, quæ nunc est refectorium, constituit, eamque stramine coopertam successoris sui studio meliorandam reliquit.

7. Contigit autem hiis diebus dompnum Stephanum Metensem episcopum huc adventasse, cum quo et Albero Leodiensis episcopus affuit, et fœdus pacis et concordiæ, quo nostrates ex antiquo antecessorum suorum tempore Leodiensibus adstricti tenebantur, presente et consentiente eodem episcopo, renovavit. Idem vero episcopus traditionem grutiæ, nobis ab antecessoribus suis concessæ, auctoritatis quoque suæ traditione innovatam confirmavit, quamque predictus Leodiensis episcopus nominis sui subscriptione et banni interminatione ecclesiæ nostræ perpetuo liberam delegavit. Hiis ita transactis, comperto comes Durachiensis Otto, quod nostrates cum episcopo fœdus concordiæ juramento confirmassent, gravi adversum eos ira commotus est, injuriam sibi factam affirmans, quod sine eo, utpote qui advocatus eorum esset, ullam pacis et concordiæ conventionem cum episcopo aut cum aliquo hominum confirmare presumpsissent. Et commotis in ultionem injuriæ, ut videbatur, sibi factæ Lovaniensi duce et Namurcensi comite, die statuta ad episcopum venit, et ut se ab eis alienaret, et fœdus quod cum eis pepigerat in irritum revocaret, frequenti suasionem per se et per alios sibi faventes commouit. Sentiens itaque episcopus animum comitis et nepotum suorum, ducis Godefridi videlicet et comitis Namurcensis (524), adversum eos ita commotos gravi et ipse animi dolore angebatur, quod eos quos sibi fideles et amicos fecerat auxilii sui solatio destituere cogebatur.

8. Comes ergo Otto voti sui compos, videns eos omni auxilio destitutos, prefatos principes et potentiores quosque quot poterat quasi eversurus opidum contra eos adduxit, et fossati munimine circumseptos obsidione diutina graviter afflixit; magnamque habundantiam panis et vini et ceterarum rerum eis Dominus indulserat, cum principes ipsi et circumjacentes qui omni pene rerum gravi penuria afficerentur, et ab obsessis cotidie necessaria victui comparare cogebantur. Interim ergo ecclesia nostra gravi possessionum suarum dispendio affligebatur, et circumjacentes villæ nostræ a predonibus nullo resi-

stente libere diripiebantur. Quæ res abbatem Folcardum magno animi dolore afficiebat, quia et bona ecclesiæ cotidie diripi et fratres suos victus et vestitus inopia affligi videbat, et qui se predonibus opponeret nullus erat. Igitur cum, obsidente eos comitis exercitu, ipsi intra muros fossati se utcumque continerent, et pauci multorum viribus se resistere diffiderent, consilio tandem inito, visum est eis utile de pacis conditione animum ducis (525) attemptare. Quem et mediatorem inter se et comitem esse voluerunt, ita videlicet ut, si quid justæ querelæ evenisset, ipse mediator, ipse mediando eos illi reconciliaret, rursus si ipsi injusticiæ et dampni sibi illati comitem remm justa incensatione culpæ possent, ipse itidem utrimque eque judicando utroque sibi invicem pacificaret. Quod et factum est. Dux enim pactione pecuniæ et mediantibus quibusdam suorum flexus obsidionem solvit, et opidanis comiti reconciliatis et jurata pace recessit. Sicque villa nostra a S. Ydus Augusti pene usque ad festum sancti Martini obsessa, post multam sui afflictionem ab obsidionis periculo tandem est liberata.

9. Sopitis ergo undique bellorum tumultibus et pace reddita ecclesiæ, Folcardus inchoata claustralium officinarum edificia studiose laborabat perficere. Cujus ferventis zeli studium intuens Franco de Fuich, civis nostræ villæ, induxit animo abbati in expensis operum anxie laboranti de facultate sua, qua satis pollebat, succurrere; et in societatem fraternitatis admissus, quædam de suis dando, plurima autem accedendo cepit ei in edificando studiosus cooperator existere. Considerans itaque abbas largitiæ viri benevolentiam, eandem societatis participationem, quam ei indulserat, uxori quoque ejus communicavit, et singularem fratrum prebendam quoad viverent eis concessit, filium quoque eorum sub monachicæ religionis disciplina fovendum in claustrum recepit.

10. Idem autem Franco allodium quoddam ecclesiæ, quod in villa nostra Burlo jacebat, et terra vinearum et cambarum vocatur, pro redemptione decem marcarum ab abbate in vadium acceperat, quod ecclesiæ liberum remisit, et ut memoria sui et uxoris suæ annuatim inde ageretur constituit. Alias itidem sex marcas infundendo cellarium, et totidem ad deducendum vinum fratrum dedit, eo scilicet tenore, ut recondito vino fratrum in cellarario, prepositus vini tantundem pecuniæ inde rursus acciperet, quod sequenti tempore et sic annis singulis, ac si eo vivente, semper paratum haberet. Ad infirmorum quoque capellam construendam quinque marcas condonavit, quas abbas accipiens, quia multa edificando multis indigebat, in opus edifici sui expendit. Similique modo in capelo lumen constituturus, ad id emendum quinque

NOTÆ.

(524) Heinrici.

(525) Godefridi, qui ipso anno 1142 obiit teste Cont. Sigeb. Gemblac. et Ann. Rodensibus.

marcas ecclesie contulit, et ob hoc locum sepulture in eodem loco sibi et uxori sue obtinuit. Ejusdem vero temporis custos predictae pecuniae pondus assumens, in usus ecclesie expendit, et singulis noctibus se lumen ibi daturum spondit, et successoribus suis, ut id facere deberent, hereditario quasi jure reliquit. Post aliquot autem annos uxor ejus in seculo defuncta, ante capitulum, ut actenus cernitur, sicut eis concessum fuerat, est sepulta. Post cujus obitum ipse aliam nichilominus duxit uxorem; et ea post aliquantum temporis defuncta, tertiae quoque uxoris connubia requisivit ⁴¹⁶, ex qua duas filias et filium suscepit. Quam relinquens et seculo abrenuntians monasterium expetiit, et sub regularis vitae tramite nobiscum per aliquot annos honeste conversatus, in fratrum cimiterio pausat sepultus.

41. Hujus itaque viri et alii honestae vitae seculares ceperunt imitatores existere, et crebris largitionum suarum beneficiis gratiam abbatibus et fratrum societatem expetere. Inter quos quidam Tegno nomine sex marcas in adjutorium edificiorum contulit, et singularem fratrum societatem sibi et uxori suae obtinuit. Inter reliqua etiam egregiae liberalitatis beneficia mansionis suae domum ecclesiae dedit, quae nobis singulis annis quinque solidos solvit, quos in suo et uxoris suae anniversario fratrum refectio constituit. Cujus donationis exemplar huic nostrae narrationi inserere non incongruum videtur (526), quemadmodum scripto et testibus confirmatum continetur. Domus igitur predictae mansionis si vel senio collapsa fuerit vel infortunio aliquo ^C incensa arserit, heredes eam suis sumptibus reedificabunt, nec tamen annum censum denegabunt. Huic autem viro propter suae devotionis liberalitatem ab abbate et fratribus concessum est, ut si aliquando inspirante Deo converti vellet, susciperetur congregationi sociandus. Pari modo Reinerus, vir honestae vitae cum uxore sua, Walswinde nomine, frequentibus liberalitatis suae beneficiis spiritualem fratrum societatem emeruerat; quibus etiam abbas ob recompensationem gratiae singularem fratrum prebendam usque ad finem vitae concesserat. Hii ergo sex solidos annuatim ecclesiae contulerunt, quos in anniversarii sui die fratrum caritati deputaverunt. Udelricus autem quidam duodecim modios frumenti de molendino Gorsine (527) in pactum habebat, unde singulis Sabbatis in usus fratrum expendendum sextarium salis preposito solvebat. Haec ergo pro anima sua ecclesiae libera relinquere volens, statuit, ut prepositus ejusdem annonae mensuram reciperet et fratribus salis copiam provideret. Mansionem etiam quandam ante portam atrii

A jacentem, quae ei duos solidos solvebat, et aliam in palude positam, sex eque denarios solventem, nobis dedit, et eosdem nummos in cena Domini pauperibus ad mandatum partiri postulavit. Idem postea apud nos conversus obiit, et duos predicti frumenti modios in refectioem fratrum expendendos in anniversario suo constituit.

42. Cum igitur abbas Folcardus, honestorum virorum crebro fultus auxilio, opus edifici in manus suas prosperari videret, et ecclesia firma undique pace gauderet, ecce, paucis annis elapsis post factam confirmationem per dompnum Stephanum Metensem episcopum de jure pecarii (528) cervisiae, quam hoc monasterium de singulis cambis, id est braxiis, infra libertatem opidi nostri Sancti Trudonis habet ⁴¹⁸, insurrexerunt in eum viri tales, qui eum a quietis portu abstraherent, et tempestuosis tumultibus in gravium afflictionem laborum permovebant. Primate namque villae nostrae omnes fere potentiores jura cambarum in villa nostra constructarum ecclesiae auferre moliti sunt, asserentes eas nulli ecclesiae juri subjacere, putantes, si in hac violentia contra abbatem prevaluissent, eas perpetuo liberas se posse retinere. Quibus cum abbas auctoritatibus episcoporum nuper aliquos monitos ostenderet, jus cambarum solvere renitentes, et ob id per sententiam eos excommunicatos asserens qui contradicere temptassent, et nichil proficeret, super illata sibi eorum violentia episcopo Metensi Stephano, qui idem cambarum jus ecclesiae auctoritatis suae scripto confirmaverat, conquiri statui. Quibus ipse rescribens monuit, ne aliquam abbati violentiam inferre auderent, et quod precedenti tempore de cambis suis actum sciret, id tenendo ecclesiae jura non infringerent. At illi, dum nec sic quiescerent, sed in prioris obstiniae duritia perseverarent, ad satisfaciendum ecclesiae sepius commoniti ab abbate tandem excommunicari sunt jussi. Qua de re adversus abbatem graviter commoti, advocatum suum Ottonem comitem adeunt, et eum super excommunicationis sententia quid sibi faciendum sit consulunt. Cum quibus ipse Leodium profectus ad episcopum venit, culpaturus abbatem quod injuste in eos excommunicationis ^D sententiam protulisset. Episcopus ergo audita utriusque partis allegatione, requisivit, si ecclesiasticae prosecutionis modo excommunicati essent. Affirmante presbitero ecclesiae se eos ecclesiastica sanctione et judiciali prosecutione excommunicasse, episcopus quoque eadem excommunicationis sententiam in eos prolatam auctoritate sua confirmavit, nec prius absolvendos esse censuit, donec quae male auferre temptaverant, ecclesiae jura sua reconsi-

VARIAE LECTIONES.

⁴¹⁶ connubiare quesivit 1'. ⁴¹⁸ deest codici.

NOTE.

(526) Desideratur.

(527) Horssum in vicinitate Sancti Trudonis.

(528) I. q. bicarium.

gnarent. Sicque ad satisfaciendum abbati necessitate compulsi, emendationem et debitam subjectionis obedientiam licet inviti pollicentes, ab excommunicationis vinculo sunt absoluti.

15. Fuit igitur inter hujusce conspirationis homines Ruthardus quidam, cognomento Gun, acerrimus in hac oppidanorum adversus ecclesiam conspiratione abbatis adversarius, cujus superbam contra abbatem contentionem, quam ratio finire non potuit, cita mors finivit. Etenim utrisque causa predicti juris adversum se graviter commotis, cum ille multis sibi assidentibus diceret nunquam abbatem hujus juris potiturum, seque juraret ob hoc ecclesie dampna plurima illaturum, abbas respondit: *Quid me et ecclesiam meam te afflicturum minaris, qui te a me sepeliendum non attendis?* Cujus sententiam cum ille subsannando despiceret, seque diutius eo victurum, quia junior erat, vana juventutis fiducia jactaret, post gravem utrorumque inter se altercationem tandem discessum est. Et tumens furore domum reversus, post triduum in lectum decidit gravique languore vexari cepit. Convocatis itaque amicis suis et majoribus civitatis, ad abbatem misit, et ut se infirmum visitare dignaretur humilis jam et emendatus rogavit. Oranti abbas annuit, veniensque infirmum oleo inunxit et petenti veniam de hiis, quæ in eum commiserat, clementer indulsit. Et quia semine carebat, rerum suarum, quarum ei copia suppetebat, ecclesias Dei heredes reliquit, et bona sua, quæ ad iudicium abbatis spectabant, ut pro anima sua ei dare liceret ab abbate obtinuit. Ecclesie ergo nostræ 15 solidos apud villam Engelmunshoven (529) dedit, quos ad luminaria comparanda, unum ad altare sancti Trudonis, aliud ante altare sancti Petri, tertium ante altare sancti Leonardi, constituit; ad hospitale autem decem solidos contulit, qui de bono suo apud Hesbiu (530) solvuntur. Ad ecclesiam quoque beatæ Mariæ quinque solidos condonavit. Non multo post defunctus, ab abbate, sicut ei contra se spernenti comminatus fuerat, in atrio est sepultus (531).

14. Fuerunt preterea quamplures alii ejusdem contra abbatem conspirationis rei, qui satisfacientes ecclesie, ut prediximus, ab excommunicatione meruerunt absolvi, alii autem obstinatæ suæ timore inflati, nec respiscere volentes, excommunicati defuncti sunt. Quorum Elyas de Kyrkem unus fuit, qui cambam in foro habens, ut aliquid juris ecclesie inde solveret, licet excommunicatus nullo modo cogi potuit. Quam postea cuidam optimatum civitatis Arnulfo nomine, filio Ottonis divitis, vendidit; cujus heredes nichil nobis inde solventes, eam usque in presens liberam tenent. Sic ergo abbas Folcardus justitiæ et fortitudinis zelo accinctus, cum multis unus decertavit et vicit, et jura sua, quod quilibet eo junior vix elaborasset, ipse jam evo fessus labore

A improbo adversus violentos viriliter obtinuit, et ecclesie suæ post se perpetuo possidenda reliquit. Adam autem, episcopi Metensis scultetus, cujus prius Arnulfus, eque et ipse scultetus apud nos conversus, vir inter suos precipuus, ratione ductus ad abbatem venit, satisfactionem ei quod adversus ecclesiam senserat obtulit, et abbati reconciliatus, jura ecclesie suæ eidem ex integro recognovit. Idem vero pro camba sua et fratris sui Guntramni nomine 10 solidos abbati solvebat. Considerans itaque abbas necessariam talis viri amicitiam, qui homo ejus non erat, ut hominem suum eum faceret, et de fidele fidelior et de amico amicior redderetur, consilio amicorum suorum ei 10 solidos in beneficium dedit, mansum Herzonis de Baltershoven et 4 solidos, quos Arnulfus quidam de Halmale habebat, et 12 eque denarios, quos Lambertus de Palude, cognomento Dume, solvebat. Quæ quia de fratrum prebenda mutuavit, deminuta civitatis decima, totidem preposito solidos ad se pertinentes recompensavit. Tempore autem antiquo camba quedam in villa Meceres erat, quæ officio sculteti subserviebat, unde ille preposito annis singulis 9 modios cervisie solvebat. Quæ cum in diebus Folcardi abbatis propter inopiam incolarum deperisset, aliam in platea quæ Lapidea vocatur penes ecclesiam sancti Gengulfi constructam, Everardo, qui tunc temporis scultetus erat, donavit, eique quantum cervisie indeolvere deberet superordinavit: duos modios in cena Domini ad mandatum pauperum, et partem 7 modiorum operariis prepositi, quando fenum prati Meceres secarent, aliam nichilominus partem messoribus, quando seges curtis nostræ quæ civitati adjacet succideretur. Idem vero Everardus, honeste militaris et vir magnæ erga Deum devotionis, mansione quadam inter atrium nostrum et ecclesiam beatæ Mariæ empta, hospitale construxerat, cui pratium unum et allodium terræ jacens secus fontem, qui sancti Gengulfi vocatur, contulerat. Quæ tunc quidem modicum questus eidem domui conferebant, modo autem, domibus undique constructis et comanentibus ibidem plurimis, locus idem annis singulis 30 solidos hospitali solvit.

15. Reynerus etiam grutarius, vir admodum probus et abbati natione proximus, in suburbio villæ nostræ, in loco qui Nova domus vocatur, 5 solidos ecclesie contulit, et ut suus et uxoris suæ Engheltrudis nomine anniversarius inde ageretur constituit. Sunt adhuc nonnulla abbatis Folcardi egregia pii laboris studia narratione digna, quæ huic operi non incongrue judicavimus inserenda.

16. Cum igitur violentiam oppidanorum se vicisse gauderet, et post tanti laboris fatigationem requiem speraret, ecce, ei ex insperato res, quam non putabat, accidit, quæ eum non minore precedentis temporis labore afflixit. Cum enim terminata cum opi-

NOTÆ.

(529) Engelshoven Sancto Trudoni vicinum.

(530) Hesperen.

(531) In capitum tabula hæc minus apte eum capite sequente conjunguntur.

danis sua causa in monasterio sancti Lamberti sederet, et de repedatione domum cum suis letus tractaret repente nuntius Gerardi cardinalis (552) advenit, mandantis ei ut censum domorum Coloniae jam diu retentum abbati Sancti Martini redderet, aut si nollet, pro hoc ei responsurus Coloniae veniret. Reversus domum quantocius viae necessaria preparat, et sequenti post epiphaniam die Coloniae advectus, acceptis usque in pascha ad generale placitum induciis rediit, transactisque sacrae resurrectionis diebus, die statuta Coloniae venit. Sed considerantes majoris ecclesiae prepositus et decanus et sapientiores quique clericorum dignitatem ordinis nostri vilescere, si tantos viros contigisset sub laycali persona iudicio invicem contendere, statuerunt eorum altercationem hoc compositionis modo terminare. Decreverunt namque ut ea domus quae muro adhaerebat nostra esset, eamque ecclesia nostra perpetuo libertatis jure possideret, aliae autem duae, ex altera parte plateae constructae, quia nostrae non erant, in jus abbatis Sancti Martini cederent. Nec injuste. Sanctus enim Euergisilus, fundator ecclesiae sancti Martini, eo in loco ubi in transitu ejusdem beati pontificis celestem audierat armoniam, quicquid a porta frumenti usque ad portam Reni continebatur, cum macello eidem loco libera traditione contulerat. Duae ergo domus in spatio ejusdem termini comprehensae non injuste cesserunt in jus praedictae ecclesiae. Harum autem trium domorum mansiones 18 denarios solverunt, quorum tertia nostris, reliquae predicti abbatis usibus cedunt. Sicque mutua abbatum pro suo jure altercatio industria clericorum terminata, et sua cuique juste restituit, et iudicium laycalium personarum, quod eos subire non decebat, declinavit.

17. Haec ergo et plura alia, quae prioribus antecessores sui temporibus, multo licet studio temptassent, acquirere ecclesiae non poterant, ipse meliora, ut sic dictum sit, servatus in tempora et feliciori usus fortuna, non solum acquisivit, sed et ab omni contradictione libera hominum, filiis suis perpetuo

possidenda reliquit. Qui cum, ut erat grandevus etate et multo ab ipsa juventute defetigatus labore, ad extrema tenderet, jam die vocationis suae appropinquante, in lectum egritudinis decidit, et astante religioso fratrum et filiorum suorum conventu, confessus, communicatus et inunctus, 5. Idus Maii die (an. 1145) obiit, et in medio monasterio ante capellam sanctorum Trudonis et Eucherii locum sepulturae meruit. Prefuit autem monasterio annis 7, mensibus 2, diebus 7. Idem vero ipse reverentiae memoriae vir allodium quoddam in villa Hakendover, 7 solidos solvens, ab heredibus emptum ecclesiae contulerat, unde 6 solidos fratrum refectioni et 12 denarios servientibus in die depositionis suae dari censuerat. Qui futuri providus, metuens, ne aliquando idem allodium incolarum violentia ecclesiae subtraheretur, statuit, ut de curtibus nostris villae adjacentibus, quas ipse invadiatas redemerat, predictorum solidorum quantitas fratribus et servientibus conferretur.

18. Diem preterea transfigurationis Domini et memoriam beati Laurentii martiris et sancti Lamberti, nec non et sancti Nycholai, Mariae quoque Magdalenae sollempnem agi instituit, et in honore eorumdem sanctorum singulis ipsarum sollempnitatum diebus duos fratribus solidos dare precepit. Adhaec quoque pia devotionis reverentia, lumen ante altare sancti Nycholai constituit, quod sicut et cetera ut de predictis curtibus exsolveretur ordinavit. Conradus vero, hiisdem diebus major ecclesiae prepositus, magnis debitorum anxietatibus implicatus, ut eas sibi invadiare liceret, multis ab abbate precibus vix extorsit, quos tamen eodem anno se redempturum fideliter spondidit; sed cum non post multos dies idem venerabilis pater e seculo migrasset, prepositus sponsionis suae oblitus invadiatas curtes redimere neglexit. Sicque fratres multo tempore caritate sibi ab abbate constituta caruerunt, nec tamen predictas sanctorum memorias sollempnes agere omiserunt.

INCIPIT LIBER SECUNDUS ¹¹⁶.

DE GESTIS DOMNI GERARDI ABBATIS.

1. Anno Domini 1145, imperii vero Conrardi **D** presidente eis fratre suo nichil eis ultra violentiae nomine tertiis anno 8, episcopatus Alberonis secundi anno 9, defuncto 6. Idus Maii (533) abbate Folcardo, Gerardus, Gisleberti comitis et advocati nostri filius, communi fratrum electione abbas est substitutus. Quem videlicet saniori usi consilio ob id maxime elegisse videbantur, ut, quoniam Otto comes, frater ejusdem Gerardi, ecclesiae infestus erat,

inferret, sed contra aliorum predonum rapacitatem bona eorum sua defensione tutaret. Missis post eum claustris senioribus, a Cluniaco, quo se ante aliquot dies contulerat, revocatus est, et 8. Kalendas Augusti a fratribus et populo cum magna utriusque sexus multitudine receptus est. In magna quidem pace et quiete ecclesiae prefuit, nullaque, sicut

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁶ tertiae partis addit 1°.

NOTÆ.

(532) Erat diaconus cardinalis Sanctae Mariae in Dominica.

(533). Supra legitur 5. Id. Maii.

antecessores qui passi fuerant, afflictionum A seu laborum incommoda pertulit. Hocque virtutis et probitatis suæ monimentum posteris reliquit.

2. Domum Macharii villici sui de Hales, cuius pater Johannes abbatem Rodulfum crebra suæ arrogantiae infestatione lacesiverat, quam idem Macharius in modum castelli fossatis et aquarum meatibus undique munierat, hoc modo cepit et funditus diruit. Cum idem Macharius vana elatione timidus abbati se opponeret, et quicquid animo libuisset, id quasi sibi licitum opere compleret, accidit, ut quemdam abbatis servientem, despecto abbate et ejus nuntio, qui eum conduxerat, graviter injuriatum equo etiam spoliaret. Quo comperto abbas gravi adversus Macharium ira exarsit, et fratri suo comiti rem referens, ejus contra predonem auxilium expetiit, atque ad vindicandam in Machario injuriam suam eum secum usque Hales perduxit. Intrinmissus comes in curia Macharium advocat, equum quem abstulerat adduci sibi imperat, eumque de illata abbati injuria se excusare non valentem iudicio hominum suorum cum uxore et filiis domo expellit, eamque et omnia illius in manus abbatis tradit. In qua cum per aliquot dies moraretur, et ille, ut erat ferus animo, nichil dignum satisfactione offerre dignaretur ei, inito abbas cum suis consilio, fossatis terræ adequatis, turres dejecit et domum totam destruxit. Postea tamen mediante Ludovico Lonensi comite (534), C gratiam suam ei indulisit, et mansionem suam cum ceteris quæ ei abstulerat reddidit.

3. Eodem tempore Gerardus cardinalis a Roma in Gallias transvectus, et per multas civitates concilia celebrans, Leodium venit, ibique synodum suam celebraturus, abbati Gerardo ut adesset mandavit. Abbas autem intentionem propositi sui ejus preceptioni preposuit, et in Flandriam profectus, Leodium venire contempsit. Indignatus cardinalis et in persona sua papæ injuriam factam protestatus, ecclesiam nostram a divinorum celebratione cessare jussit, et abbati ex auctoritate beati Petri et ipsius papæ introitum domus Dei interdixit. Reversus abbas de Flandria, predictum Gerardum Romam redeuntem necessitate cogente Treverim usque secutus est, ibique mediante pecunia ejus gratiam adeptus. D

4. Non post multos deinde dies, anno scilicet Domini 1146, dominus Gerardus obtinuit a comite Flandriæ Theoderico (535) confirmationem de villa nostra et bonis nostris Proviin. Eodem anno cum

ingravescente languore comes Otto, frater ejusdem domni Gerardi abbatis, ad extrema venisset et de vita desperatus esset, in redemptionem animæ suæ et heredum suorum contulit ecclesiæ villam quandam Aleym (536) nomine, et non multo post defunctus, in claustro juxta matrem secus introitum monasterii ad aquilonarem partem jacet sepultus. Expletis autem exequalibus ejus, presentibus Henrico secundo Leodiensi episcopo et Arnulfo Lonensi comite, frater ejus Theodericus canonicus Sancti Lamberti et Bruno, qui post archidiaconatum ejusdem ecclesiæ meruit, et Arnulfus de Curterse (537) et alii plures ejus nepotes tradicionem comitis sua auctoritate firmaverunt, et banno episcopi stabiliri ecclesiæ imperpetuum fecerunt.

5. Arnulfus tamen predictus promissum violans, anno post obitum Ottonis 5 (1150) datum monasterii sibi usurpans vim intulit; sed abbas ipsum conveniens ad restitutionem coegit (538). Anno prelationis domni Reneri (539) 9, qui fuit anno Domini 1153, obiit Albero Leodiensis episcopus secundus; cui successit Henricus secundus et preluit annis 13. Eodem anno (540) defuncto imperatore Conrado tercio ratione nominis, successit Fredericus primus et imperat annis 37 (541).

6. Postea ipse dompnus Gerardus pertesus malorum et turbinum secularium causarum, privatus vivere volens, donum abbatiae Henrico secundo Leodiensi episcopo reconsignare voluit, sed quibusdam hoc egre ferentibus, Leodiensi episcopo supplicatum est, ut minime consentiat. Leodiensis autem episcopus petenti annuere noluit; ymmo ut domui Dei, quam regendam susceperat, paternam sollicitudine preesset, distincte precepit.

7. Postea autem importunitate ipsius evictus cessit, et annitentibus quibusdam parentibus et amicis ejus nobilibus in depositionem volentis consensit.

8. Decessurus ergo abbatia anno Domini 1155 obtinuit a fratribus, ut eorum electioni interesset, quatenus electi personam et mores ipse sua auctoritate approbaret, quod ita quoque, fratribus in omnibus ei libenter obedientibus, accidit. Habitaque electionis die cum fratribus affuit, et Wiricum, majorem ecclesiæ et prepositum et armarium, omnium in commune vocibus acclamantium sibi in successorem eisque in patrem elegerunt. Transactisque paucis diebus, jam privatus, ut dudum animo intenderat, Flandriam adit, monasterium sancti Petri situm in Gandavo expetit, et ab abbate Sygero honorifice susceptus, sub communis vitæ

NOTE.

(534) Filio Arnulfi V, comitis Lossensis.

(535) Theodericus de Alsatia 1128-1168.

(536) Ad Mosam inferiorem.

(537) Juxta Diest.

(538) Tabula Gerardi abbatis de hac re anno 1150 conscripta legitur apud Mantelium, p. 75.

(539) Imo Gerardi. Quæ sequuntur falsa sunt; obierat Albero II jam anno 1145, de quo vide Jaffé p. 281; ei successit usque ad annum 1164 Henricus secundus.

(540) 1152.

(541) 39.

regula aſquantis ibi annis cum fratribus vixit. Inde ab abbate Cluniacensi evocatus, cellam quandam ipsorum, tribus milibus a nobis disparatam, Bertreys (542) nomine, ab eo regendam suscepit. Cui cum aliquanto tempore prefuiſſet, eamque meliorem quam invenerat industria ſua reddidiſſet, conſilio ſibi faventium perſuaſus, ut ad nos diverteret, habitationem loci, quæ multum ante ei placuerat,

curamque domus ſibi commiſſæ deſerens, ad nos ſe convertit. Et regulariter aliquamdiu apud nos honeſte converſatus, in ſenectute bona obiit, et in monaſterio penes introitum chori partis dexteræ ad meridianam plagam locum ſepulturæ obtinuit. Prefuit autem monaſterio annis 11, vixit vero poſtquam abbatiam dimiſerat annis 19, eodem anno obiit (1174).

INCIPIIT LIBER TERTIUS ⁴¹⁷.

LIBELLUS GESTORUM DOMINI ABBATIS HUIUS LOCI WIRICI.

1. Anno ab incarnatione Domini 1155 Wiricus, major eccleſiæ prepoſitus et armarius, eo quo prediximus ordine a fratribus electus abbasque diſcedenti patri ſubſtitutus, Wormachii ad curiam imperatoris Frederici (543), episcopum Metenſem ſe illic inventurum credeus, eſt profectus. Quo non invento, ad requirendum eum Mettin properavit. Forte tum Hillinus, Treverorum archiepiscopus ſedisque apoſtolicæ legatus, aderat. Cui cum preſentatus fuiſſet, cauſamque viæ ſuæ aperuiſſet, auctoritatis ejus approbatione fultus, et ab ipſo preſenciæ episcopi Stephani exhibitus, donum electionis, quod petebat, abſque difficultate aliqua eſt aſſecutus. Cum enim ante electionem ei notus et familiaris fuiſſet, ni mirum facile quicquid petiſſet, obtinere poterat, etiam ſi prefatus archiantiſtes ſuffragator non affuiſſet. Plurimum namque hominibus prodeſſe ſolet in ſuis neceſſitatibus familiaris divitum noticia.

2. Adeptus ergo electionis donum cum redire domum diſponeret, predictus Treverorum archiepiscopus nimia ei dilectione aſtrictus, in comitatum ſuum eum eſſe precepit et Treverim uſque perduxit. Ibi eum Henrico Leodiensi episcopo, de curia imperatoris redeunti, familiariter commiſit, utque ei in ſuis negotiis cauſa ſuæ dilectionis aſſiſteret, obnixè rogavit. Quem idem episcopus cum omnibus ſuis ſecum aſſumens Leodium deduxit, et ſequenti ſuæ reversionis die miſſam celebrans, 18 videlicet Kalendas Februarii (1156), abbatem conſecravit. Quo comperto, canonici eccleſiæ ſancti Johannis ewangelistæ ad episcopum venerunt, nec prius ſe ejus conſecrationi aſſenſum prebituros dixerunt, niſi loco antecessoris ſui pro iniuſtitia ſibi, ut aſſerebant, facta ab eo eis ſe reſponſurum. Abbas quippe Gerardus inſulam quandam, Edecus nomine, in termino allodii noſtri et allodii eorundem canonicorum poſitam, ut ſibi videbatur juſte, ut vero ipſi affirmabant iniuſte, in partem ſuam attrahens eis abſtulerat, et quarto ab eis ad audientiam episcopi mandatus venire neglexerat, unde iudicio nobilium

B personarum tandem decretum eſt, ut inſula eadem in juſ et poſſeſſionem eorundem canonicorum libera cederet. Interrogatus abbas Wiricus, ſi ſuper hac eorum querimonia eis reſpondere vellet, non abnuit, acceptisque uſque in feſto ſancti Lamberti (Sept. 17) induciis domum cum ſuis rediit.

3. Receptus igitur a fratribus et populo ſolempniter, ut decebat, ilico ad reparationem clauſtri animum intendit, et conductis operariis lapides et columnas et cetera ad id operis neceſſaria precio non modico comparavit. Consideransque, quia prepoſiti operis edificium non ſine magnis ſumptibus expleri poſſet, allatam ſibi lapidum partem ſeorſum interim reponens, exſpectavit donec congruentiori temporis aura alios commodius afferri faceret, et aspirante ſibi Dei et ſanctorum adjutorio, clauſtrum in meliorem quam tunc erat pulchritudinis ſpeciem mutaret. Coopertum enim ligneis tegulis, et eiſdem vetuſtate pene conſumptis, per diſverſa loca rimis patentibus pluebat; unde grave incommodum tempore ymbrium ſeu nivium, ad murum plerumque deſluentium, conventus omnis habebat. Ligneis etiam ſtipitibus totus clauſtri ambitus ſulciebatur propter conventum, qui muro vetere cum columnis et baſibus atque capitellis, opere ruſtico, uſque ad murum capellæ ſancti Lamberti claudebatur. De hiis in ſequentibus, cum ad id noſtra pervenerit narratio, plenius dicemus.

4. Quum igitur, ut ſupra prelibavimus, dominica die, in vigilia videlicet ſancti Lamberti (Sept. 16), ut promiſerat, reſponſurus canonicis Sancti Johannis Leodium veniſſet, et utraque pars altercationis ſuæ litem ab hora diei prima uſque in veſperam protractam nullo modo finire potuiſſet, tandem finitis veſperis, iudicio nobilium qui aderant ſancitum eſt, ut iudicii prioris ſententia ſuper idem allodium pridem prolata rata eſſet, eandemque inſulam eccleſia ſancti Johannis abſque contradictonis alicujus reclamacione perpetuo liberam poſſideret ⁴¹⁸. Quæ tamen miro quodam fortunæ eventu, variarum occaſionum impedimentis intercurreu-

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁷ tertie partis addit 1°. ⁴¹⁸ poſſiderent 1°.

NOTÆ.

(542) Juxta Montenæken vicinum Waremmæ.

(543) Qui mense Septembri 1155 ex Italia redierat

tibus, ad nostra usque tempora nullos utilitati eorum protulit fructus.

5. Cum igitur in reparatione claustrum animum intendere, et in huiusmodi intentionis sollicitudine die noctuque totus estuaret, et sub tam ydoneo, licet recenti, rectore ecclesia commode ageret, ecce, mira omnipotentis Dei dispensatione, qui nunquam injusto delinquentium culpas punit iudicio, magnam ejus erga nos et iram experti sumus et gratiam. Primo namque anno consecrationis suae, 10 Kalendas Octobris, cum subito surgentibus flammarum globis civitas succensa arderet, et magna jam sui parte assumpta, quod residuum erat victrix flamma lamberet, fratribus matutinalis synaxis odas Deo solventibus, scintilla tenuis vento prelata secus turrim ad occidentalem plagam super arenaria ligna cecidit. Ibi paulatim fomentis crescentibus, in immensum ignis exestuans, arenam totius manicæ materiam apprehendit; ipsum etiam supereminens proximæ turris tectum flammæ subito in altum eructantis vapor corripuit. Quo duo quidam precio sibi promisso velociter ascendentes, cum magno vitæ suæ periculo igne vix extincto, turrim ab imminenti eruerunt incendio. Ignis vero reliqua quæ proxima erant libere pervagatus⁴¹⁹, tectum monasterii, partim ligneis tegulis, partim plumbo coopertum, ab orientali ejus parte invasit, totumque, fratribus quæ intra monasterium erant auferre certantibus, nullo jam obniti valente, nostris id peccatis exigentibus, feroci flamma absumpsit. Turris vero occidentalis ad aquilonarem plagam cum alia sibi coherente turre, in qua campanæ pendebant, licet jam tertia incensa arderet, industria et labore fidelium laicorum ignem a campanis propellentium illesa remansit. Quarta nichilominus orientalis turris ad meridianam plagam, cum flamma vorax proxima quæque depasceret, incensa arsit; super hanc crux deaurata cum pomo grandi eque deaurato stabat, quæ nitoris sui splendore oculos longe intuentium reverberabat. Arnarium etiam, ubi calices reponi solebant, et formæ (544) in choro operis sui pulchritudine decentes, sedes etiam ad standum seu sedendum fratribus satis commodæ arserunt, aliaque fidelium utilitate sui satis preciosa, se viente incendio ad nichilum redacta disperierunt. *Item.* Monasterio itaque cum utrisque absidibus et duabus, ut predictum est, turribus quatuorque manicis exusto, cancellum cum duabus adherentibus absidibus, sibi vola (545) protegente lapidea, inustum remansit. Totus præterea claustrum ambitus, dormitorium, caminata abbatis, refectorium quoque partim tegulis partim stramine cooperta, miro modo ab igne remanserunt intacta. Illic animadvertere quilibet potest, quod omnipotens Deus mira dispensationis suæ miseratione et iram

A suam nos experiri voluit et gratiam. Nisi enim ea quæ igni superfuerunt pietatis suæ virtute ipse custodisset, nequaquam humanis viribus, scintillis patratæ concremationis super arentes, ut ita dicam, paleas late cadentibus, salvari potuissent. Molendina duo superius et inferius cum adjacentibus sibi omnibus exusta sunt. Congeries lignorum maxima secus murum refectorii posita, illesa permanente ejusdem domus straminea tectura, arsit. Cambam quoque, pistrinum, domum qua pauperes reficiebantur cum viridario et domunculis hac illacque per curiam constructis ignis absumpsit, solum vero horreum cum spicario collucente in circuitu incendio inexistum remansit. Eodem anno combustum est monasterium Gemblacense.

B 6. Abbas interim Ultrajectum ante aliquot dies profectus aberat, jamque expleto suæ profectiois negotio, quid suis accidisset ignarus, domum redibat. Ad quem tam diræ vastationis nuntius in villa nostra Alburch consistenti venit, ejusque animum et omnium qui aderant gravis nuntii merore percussit. Cumque post gravia imi pectoris suspiria, quæ dolor tristis ac subiti nuntii elicuerat, claustrum et cetera, ut dictum est, inusta remansisse audisset, spem totam in Deum et sanctum ejus Trudonem ponens, animumque viri fortis, qui nec adversis deprimi nec prosperis potest elevari, induens, suos ut de hiis quæ audierant clementius dolerent ammonuit, domumque sub omni celeritate repedavit. At ubi monasterio appropinquans vastationem recentis incendii oculis propriis aspexit, acri stimulante dolore vehementer ingemuit. Nec tamen de adjutorio Dei et patroni sancti sui diffidens, quin potiora exustis construere posset, illico ad reparationem monasterii se viriliter accinxit. Intra paucos itaque dies ligneam fabricam, parvam quidem, sed tempori congruentem, super corpora beatorum Trudonis et Eucherii erexit, fratresque ibi die noctuque solitas Deo laudes psallere fecit. Necessitate ergo reparationis monasterii compulsus, opus claustrum, ad quod toto mentis fervore jam dudum intenderat, intermisit. Paucis post diebus elapsis quidam primatum villæ nostræ Rutardus nomine, languore ingravescente ad extrema veniens, 10 ad deducendum vinum fratrum marcas dedit, quas videlicet ita in usus ecclesiæ expendendas⁴²⁰ ordinavit, ut recondito vino fratrum in cellario, eadem inde assumerentur quæ sequenti anno et sic in posterum semper paratæ haberentur. Præterea anniversaria quatuor, suum et uxoris suæ, patris quoque ac matris, inde agi instituit, ita scilicet ut si predictæ marçæ in alios forte usus ecclesiæ expendere, 16 solidi qui de bono suo in Sarchinio preposito solvuntur, fratribus in eisdem anniversariis ad refectorem darentur. Cum igitur abbas Wiricus

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹⁹ provagatus l'. ⁴²⁰ expendendos l'.

NOTÆ.

(544) Canentium sedes plicatiles.

(545) l. q. volta, voutio.

omni sollicitudine satageret, si quoquo modo nudam templi faciem tegere posset, quæ magnitudine sua oculis intuentium horrida et miserabilis apparebat, subito ei alterius et non dissimilis sollicitudinis occasio accrevit. Domus namque nostræ Colonix, quæ una de capitalibus turribus urbis est, anteriore muro in preceps pendente, ruinam minabatur; proxima enim Reno est, et inter ipsam et ripam fluminis brevis tantum et publicus transitus erat. In diebus ergo nativitatis Domini misso Colonienses nuncio abbati mandaverunt, ut emendaturus domum suam Coloniæ veniret, aut si nollet, ipsi ea quæ emendanda erant suis sumptibus explerent. Mira⁴²² ergo abbas Wiricus anxietatis vallatus estuacione, metuensque, ne si quod Colonienses mandaverant omitteret, aliquo modo pro reparatione ejusdem domus postmodum ab eis impediri posset, diligentiam consummandorum edificiorum Everardo sculteto suo, viro admodum probo et strenuo, et quibusdam de fratribus sollicitioribus injunxit, et imminentem domus ruinam correcturus, Coloniæ contendit. Considerans absque magnis sumptibus eam reparari non posse, accommodatis a quodam sibi fidele 15 marcis, quasi jam omnia reparationi necessaria haberet, juxta illud comici :

Dimidium qui bene cepit habet (546),

inchoante statim mense Marcio (1157), eam funditus statuit diruere. In cujus destructionis labore maximo quanta expenderit, brevitati consultum volens pretere. Jactoque novi operis fundamento, cum nec lapides ipsi nec cementum pre vetustate novæ edificationi essent habilia, intra festum sanctæ Gertrudis sanctique Martini magno labore magnisque sumptibus preter hiis, quæ in eundo ac redeundo expendit, totius domus fabricam mirifice consummavit. In qua locato habitatore, 5 marcas et dimidiam sibi solvi fecit, cum a temporibus Theoderici abbatis, per 48 ferme annos (547), usque ad id temporis dimidiam tantum et vix eandem solvisset. Prepositus enim Mosellæ Coloniæ veniens, cum eam exigeret, habitator ejus se in melioratione utensilium domus eam expendisse aiebat, nichilque preposito nisi blanda subdolæ argumentationis verba reddebat. Per 22 autem annos, quibus eam ecclesiam liberam tenuit, predictæ constitutionis summam ab inhabitante in ea abbas Wiricus annuatim recepit, quam etiam pridem, cum prepositus esset, contra voluntatem predecessoris sui eam vendere volentis, 8 marcis redemerat. Igitur⁴²³ cum, ut dictum est, in reparatione domus Colonix esset occupatus, anni-

A lente viriliter Everardo iudice ceterisque quibus id curæ injunctum erat fratribus, domi certatim ferebat opus. Per quos etiam eodem anno manicam cancello et turri aquilonaris plagæ contiguam grandi et forti materia reparavit, atque in meliorem quam ante combustionem fuerat statum opere citato reformavit, novoque cooperiendi genere et usque ad id temporis in nostris partibus inusitato multumque contra ignem valente, de lapidibus videlicet tenuiter sectis, eam cooperuit. Processum deinde temporis monasterium ipsum a cancello usque ad sepulchrum sanctorum Trudonis et Eucherii forti et mirifico opere consummavit, eaque qua manicam cooperuerat tectura decorabile reddidit. Intra 16 ergo annos abbas et fratrum, qui cooperatores ejusdem operis erant, industria melior et decentior priore a cancello usque ad turres occidentales cum absidibus et manicis totius monasterii egregie consummata est fabricatura. Anno Domini 1158 Nonas Septembris tres soles visi sunt in parte occidentali; sed duobus paulatim deficientibus, sol diei qui medius erat remansit usque ad occasum.

7. Anno Domini 1159, quinto anno (548) Wirici abbatis defuncto 3 Kalendas Septembris (549) papa Adriano, gravis inter Rolandum et Octavianum de papatu Romæ orta est, contentio (550), electi quippe ad papatus honorem partibus inter se discordantibus utrique fuerant. Quorum alteri, scilicet Octoviano, Fredericus imperator et sui savebant, alterum autem, id est Rolandum, contra partes imperatoris plurimorum nobilium et maxime Wilhelmi Siculi potentia fovebat. Causam autem hujus inter eos contentionis et discordiæ non incongruum videtur hic paucis disserere. Obortis quibusdam discordiæ simultatibus inter Adrianum papam et imperatorem Fredericum (551), cum imperator ab episcopis suis hominagium et sacramenta regalia exigeret, et in scribendo papæ nomen suum nomini ejus preponeret, cardinalibusque ejus ecclesias et civitates regni sui interdiceret, quia non videbat eos, quales requirit ecclesia, pacis predatores sed ecclesiarum predatores: hiis aliis molestiis exasperatus dominus papa, cum eum sepe monitum respiscere nolle videret, excommunicatum se eum minatus est. Proinde procedente tempore cum jam fama ferret eum Italiam cum exercitu intrasse (552), et plurima ejus parte suæ potestati subjugata, quasdam beati Petri possessiones sine iudicio et ratione occupasse, assumpta tunc demum occasione apostolicus maxime querelæ verbum in communi proposuit, eum

VARIE LECTIONES.

⁴²² mura 1°. ⁴²³ anno 1157. in margine addit manus cœva.

NOTÆ.

(546) Horat., Epp. I, 2, 40.

(547) Inno quinquaginta; cf. supra VI, 26.

(548) Si annum 1155 Wirici fuisse primum statuis, inde a consecratione ejus currebat annus quartus.

(549) Inno 1 Sept.

(550) Haud scio an auctor pauca illa verba 1160

in Auctario Aquicinctino ante oculos habuerit.

(551) Quæ sequuntur argumenta desumpta sunt ex Adriani et Friderici litteris quæ in Sigberti cont. Aquicinctina leguntur.

(552) Jam anno 1158 medio Fridericus in Italiam venerat.

Romanam ecclesiam conculcare disposuisse, et omnia ejus jura tam imperialia quam spiritualia sibi violenter velle auferre. Ad hæc cum omnes in conventu turbati quid facto opus esset cogitarent, tandem eo sententia prolata est, ut omnes qui aderant data fide in manus papæ jurarent, quod unanimiter omnes pro honore et libertate Romanæ ecclesiæ contra imperatorem et omnes principes indeficienti animo usque ad sanguinis effusionem stare deberent. Cui sententiæ, ne effectum haberet, fautores partium imperatoris prudenter et sagaciter obviaverunt dicentes: *Multi quidem reges ecclesiam Romanam leserunt, et in presenciarum Siculus* — nam forte tum isdem aderat, qui eam ¹³³ graviter afflixit — *nunquam tamen hujusmodi securitatibus et juramentis ecclesia ipsa contra quemquam se armavit. Verum si morbo noviter exorienti hoc noxium adhibendum est remedium, fiat specialius contra Siculum, qui plus omnibus nocuit, et tunc demum generaliter contra omnes, qui hanc ecclesiam deprimere et humiliare voluerunt, ne, si forte contra istum qui advocatus et defensor est ecclesiæ nos in hunc modum armaverimus, eum ad destructionem ecclesiæ nostræ modis omnibus incitemus.* Hac eorum prudenti responsione conclusi, adversæ partis fautores siluerunt, corrilique ea die taliter cassato, cum rubore abierunt. Postmodum tamen habita adversus imperatorem manifesta conspiratione, domno papæ sacramento firmaverunt, quod si imperatorem excommunicaret, ejus honori et voluntati usque ad mortem contrairent ipsumque contra eum modis omnibus adjuvarent. Adjecerunt præterea hæc, sacramento promissa confirmantes, quod si contingeret domnum papam vita decedere, nullum se nisi de illis qui juraverant in futurum pontificem eligere debere. Circumpositos insuper episcopos juramento constrixerunt, ne alicui electo, nisi in quem Siculi secta consentiret, in consecratione manus imponerent. Anno ipso predicto Adriano papa 3 Kalendas Septembris defuncto, ad eligendum ei successorem omnes ex more conveniunt. Sed cum propter conspirationem adversæ partis et imperatori non faventium electio lente procederet, tertia fere die transacta ad hoc devenit, quod cardinales quatuordecim qui sacramento constricti tenebantur Rolandum cancellarium nominaverunt, alii autem novem numero qui exsortes juramenti erant Octovianum presbiterum cardinalem, ad regimen ecclesiæ et ad pacis et concordie unitatem inter ecclesiam Dei et imperium reformandam dignum et utilem cognoscentes, elegerunt. Cum autem illi electum suum manto induere festinarent, nondum tamen eo induto, alii eos prevenientes, ad petitionem totius populi Romani, electione universi cleri, assensu fere totius senatus, electum suum manto induerunt et intronizatum in sede beati

A Petri collocaverunt. Proinde ad palatium ejusdem, acclamantē universo populo, ymnum Deo decantante clero, et omnibus rite sollempniter adimpletis, eum deduxerunt; adversæ vero cardinales partis retrocedentes in castrum quoddam beati Petri se contulerunt, ibique per dies 8 et amplius conclusi permanserunt. Inde postmodum per senatores educti extra Urbem secesserunt, et duodecima die, quod a seculo non est auditum, in castrum quoddam Cesterna nomine electum suum inmantaverunt, et continuo mittentes nuntios per universam Italiam, episcopis ne ad consecrationem electi eorum venirent dissuaserunt, minantes eis excommunicationem et depositionem imperpetuum.

8. Anno Domini 1160 ad hanc discordiam sedandam et idoneum ecclesiæ pastorem substituendum cum omnes imperii proceres ab imperatore mandati fuissent (553), Henricus quoque Leodiensis episcopus inter primos non ultimus adesse jussus est. Qui cum abbatem Wiricum secum proficisci vellet, ille autem propter viæ periculum recusaret, et tamen, si non cum eo proficisceretur, inobedienciæ apud eum nota accusari timeret, oblata ei suæ profectio-nis competenti pecunia cum non proficeret, necessitatem in voluntantem vertens in Italiam profectus est. Cumque emenso grandi et difficili itinere Cremonam venisset, ubi tunc Octovianus papa, qui et Victor, erat, familiaritate quorundam clericorum papæ adherentium fretus et ab eis ejus penitentiae exhibitus, in majori quam quisquam sperare poterat honoris et gratiæ loco est habitus. Eisdemque clericis strenue et familiariter causam ejus agentibus, privilegia ecclesiæ nostræ innovata pro voto ei apostolicus sua auctoritate confirmavit, et impetrandi quicquid animo libuisset fiduciam magnam dedit. Cumque ad eum in vigilia penthecostes mandatus venisset, post dulcia amicæ locutionis verba usum annuli et mitræ ob memoriam sui ei non querenti ultro concessit, et ut se ad vespertas ejus ministerio prepararet jussit. Videns autem abbas Wiricus in-sperata sibi ultro offerri, et quæ alii aut vix aut cum labore solent adipisci, quod sibi offerebatur accepit, gratiæ egit, et ad vespertas, ut jussus erat, ad ministerium apostolici se revestitum exhibuit. Sequenti die cum Transalpini clerici, Germani videlicet, Francigenæ et Anglici ac diversarum qui aderant provinciarum, a papa obtinuissent, ut eis more suo missam celebrare liceret, jussu apostolici chorum rexit, quia leni et canora predulcis vocalitatis modulatione omnium aures mulcebat. Inde post aliquot dies reversurus ad patriam, apostolico qui eum paterne admodum et benigne tractaverat, valedixit, et in festivitate sancti Jacobi apostoli prospero itinere sanisque omnibus quos secum abduxerat in sua rediit. Interim Henricus Leodiensis episcopus, qui

VARIÆ LECTIONES.

¹³³ ea 1'.

NOTÆ.

(553) Paviam, ubi mense Febr. 1160 confirmatus est papa Victor IV. cf. Boehmer 2430-2431.

eum invitum secum proficisci coegerat, variarum impeditus occasionum tumultibus in Ytalia remansit. Anno autem reversionis necdum expleto, in penthecoste videlicet (an. 1161 Jun. 4), nuntium suum ex Ytalia ad eum direxit, mandans, ut omni occasione posthabita ei ad curiam imperatoris, quæ Bysuntii futura erat, occurrere festinaret. Animadvertens igitur abbas Wiricus animum post se mittentis episcopi, quod non ob aliud nisi ad gravandum se eum curiæ juberet interesse, licet necessariorum hujus viæ indigeret, jubentis tamen obediens imperio ad curiam venit. Quæ cum Bysuntii decreta esset, in decollatione sancti Johannis Baptistæ Latonæ (554) habita est, ibique Victor papa cum Frederico imperatore aderat. Benevolentia igitur apostolici et spirituali quadam familiaritatis ejus prerogativa, sicut et in priori sua profectioe, humane admodum et filialiter usus, cum gratia quoque ejus et benedictione prospera ei imprecantis cum suis omnibus incolumis est reversus.

9. Eodem anno cum post tanti et tam laboriosi itineris fatigationem, requie sibi ab omnibus circumquaque indulta, reparationi monasterii omnimodis intenderet; ecce, non multo post, eodem scilicet anno, pia misericordis Dei virtute, qui quos diligit corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit, ab ipsa quam pene calcare intraverat mortis porta retractus est. Quod ubi vel quando aut quomodo acciderit, quia id viris ⁴²⁴ virtutem imitari volentibus profuturum non ignoro, paucis explicabo. Transactis pridem aliquot consecrationis ejus diebus (555), cum adhuc novellus ecclesiæ presideret, Franco quidam de Dumella, qui decimam minoris Exele (556) ab eo tenebat, unde ei post biennium obsonium debebat, ad eum venit conquerens, quod abbas Floreffensis Gerardus contra ordinis sui reverentiam in bona sua, quæ ad ecclesiam spectabant, violenter ei injustitiam fecisset. Abbas quippe Gerardus predictæ villæ (557) decimam, reclamante eodem Francone nulloque fratrum suorum conscio, in pactum sex solidorum ei dederat; quamque predictus abbas Floreffensis, quia spirituali quadam familiaritate apud Heynricum episcopum potens erat, auctoritate scripti ejus confirmari sibi fecerat. Audita ergo abbas Wiricus contra predicti abbatis violentiam querela fidelis sui, percunctatus est ab eo si usquam de hiis, quæ sibi sublata querebatur, in judicio et potestate sui juris aliquid reliquisset? Cumque tres adhuc siliginis modios attestatione illius remansisse audisset, precepit ei, ut acceptos eisdem modios auctoritate ejus apud se haberet, donec inter eum et abbatem Floreffensem res iudicio discuteretur. Considerabat enim apud se virum

tanti ordinis ac reverentiæ non sine causa hanc ei violentiam voluisse inferre. Recessit ille; annonam quam jussus erat accepit, eamque nuntiis predicti abbatis auferre volentibus auctoritate domni sui interdixit. Quo comperto, abbas Floreffensis episcopum iratus adiit, et de injuria sibi, ut dicebat, ab abbate Wirico illata conquestus, eum ad audientiam evocari fecit. Mandatus ergo venit, et ab episcopo super predicta querimonia interrogatus, se excusans ita respondit: *Nullam quidem injuriam seu injustitiam abbati huic fecisse me recolo, sed bona ecclesiæ nostræ, ubicunque locorum sunt, ea quæ debeo auctoritate tuert volo.* Cum ad hæc abbas Gerardus responderet, predictæ villæ decimam conscis et testibus filiis ecclesiæ ab abbate Gerardo se in pactum suscepisse, scriptumque episcopi inde hæc habere, abbas Wiricus post plurima negationis verba hæc subintulit: *Si meis, inquit, assertionibus fides non attribuitur, misso quolibet fidei nuntio ad fratres meæ ecclesiæ, res quomodo acta sit subtiliter indagetur, et si quemquam eorum hujus suæ attestationis conscium repererit, ea quæ injuste affectat, juste demum et libere imperpetuum possideat.* Hiis auditis episcopus obstupuit, seu quod pro hujusmodi causa, cum se res longe aliter haberet, eum ad audientiam evocari fecisset, seu quod non vera, cum non essent confirmanda, sigillo suo confirmari consensisset. Abbas autem Wiricus, ne majorem predicto abbati gravi rubore suffuso verecundum faceret, eandem decimam a predicto Francone, qui responsalis suus inde erat, 8 marcis redemit, adjectisque ad prioris pacti summam 4 solidis, eam predicto abbati in pactum 10 solidorum dedit. Hinc obortis inter eundem abbatem Floreffensem et predictum Franconem gravium inimicitiarum similitudibus, cum ille, ut erat ferus animo et plenus dolo, in bona abbatis rapinam facere eumque si posset moliretur occidere, abbas sibi suisque timens, dompnum Wiricum frequenti et humili prece deprecatus est, ut sui timoris reverentia eum sibi quoquomodo amicum faceret. Cui petenti Wiricus abbas annuens annorum fere quinque inducias ab illo extorsit, diemque sibi utrumque reconciliandi eis prefixit. Quæ cum, ut superius dictum est, ipso reversionis suæ de curia imperatoris anno in die conversionis sancti Pauli futura esset (an. 1162, Jan. 24), illucque cum paucis suorum profectus fuisset, in domo ejusdem Franconis nocte hospitium habuit. Intempestæ ergo noctis silentio soporatis omnibus, milites quidam, qui Gallorum comites appellabantur, Franconem capere aut occidere parati, cum armatis undique copiis irruunt. Eoque cum suis celeri fuga elapso, quibusdam abbatis clientibus captivatis, ipsum nescii quis esset

VARIE LECTIONES.

⁴²⁴ viros 2.

NOTÆ.

(554) l. e. Lauduni; cf. Boehmer 2448 sqq.; de hoc concilio vid. Ottonem Morenam.
(555) A. 1156.

(556) Evel.
(557) Sancti Trudonis.

In dextro armo, et quendam militem mariscalcum ejus in dorso graviter vulneraverunt. Miro autem modo Deus, qui eum pene ad mortem usque vulnerari permisit, providens ecclesiam suam, ut post claruit, edificiis et possessionibus per eum nobiliter ampliandam, ejus vitam inter impiorum gladios servavit. Nam cum aliis suorum captis, aliis fuga sibi consulentibus, ipse solus remansisset, et pene semivivus capud ad postem qui proximus stabat reclinasset, unus armatorum per domum in tenebris discurrentium eum ibi offendit jacentem. Quem cervice apprehendens, ratus eum aliquem inimicorum suorum esse, quasi amputaturus ei caput, gladium vibravit, postemque frustrato vulnere, Deo sic eum defendente, percussit. Cumque metu mortis perterritus, ultimum pene vitæ spiritum sub manu percipientis traheret, nichilque pre anxietate spiritus interroganti quis esset respondere valeret, ille eum jam obisse estimans recessit. Et recepto paululum spiritu, illis domum incendere molientibus, ipse reptans manibus et pedibus, qua sibi tutius visum est, beneficio noctis adjutus aufugit et imminens vitæ discrimen evasit. Illi autem incensa domo onusti preda victores abierunt. Mane reddito, conscii reatus sui, abbaï equos suos et famulos cum preda fere omni remisissent, et se inscienter in eum deliquisse, sero licet, graviter penituerunt. Inde ergo a fidelibus suis ad oppidum Fuich evectus, et non multo post ad monasterium exinde relatus, plerisque medicinæ expertis de salute ejus desperantibus, labore medicorum plurimo integre tandem est sospitati restitutus. At illi qui hoc in eum commiserant, sicut in hujusmodi delictorum satisfactionibus fieri solet, ad genua postmodum ejus misericordiæ venerunt, et se hoc in eum inscios deliquisse publicæ confessionis penitentia et satisfactientes, ejus indulgentiæ gratiam meruerunt. Eodem anno Brustemium vastatur et comburitur cum aliis adjacentibus villis per comitem Duracliensem (558).

10. Evolutis dehinc aliquot diebus Henricus decanus, qui ecclesiam beatæ Mariæ tenuerat a temporibus fere abbatis Rodulfi, ingravescente corporis molestia ad extrema pervenit. Qui ab abbate Wirico inunctus, donoque ecclesiæ quod habebat ei reddito, in medio mensis Junii die obiit, et in medio chori ante cancellum predictæ ecclesiæ locum sepulturæ meruit. Cujus decessu Alexander archidyaconus comperto pro eadem ecclesia supplicaturus ad abbatem Wiricum venit, et Heyricum Leodiensem episcopum secum quoque venire fecit, ut quod per se minus poterat eo suffragante facilius impetraret. Sed eorum petitionem abbas Wiricus prudenti responsione frustratus, cauta satis et callida excusationis occasione, ne id quod petebant effectui daretur,

A effecit. Affirmabat enim se dudum jurejurando eam fratrum prebendæ deputasse, sibi que non licere quod multorum astipulatione sanxerat in irritum revocare. Quorum vultus licet hac suæ petitionis repulsa gravi rubore suffudisset, frequentibus tamen obsequiis et plurimo munere gratiam eorum mercatus, tandem obtinuit, ut eandem ecclesiam sua utique auctoritate libertarent, et fratrum prebendæ, ut definitum erat, liberam perpetuo delegarent. Quod ne cui successorum suorum infringere liceret, sigillo auctoritatis suæ et testibus confirmaverunt, et qualiter episcopalia obsonia seu archidyaconalia jura exequi deberet, superordinaverunt eidem. Anno sequenti, scilicet 1161, Wiricus abbas hanc obtinuit confirmationem ecclesiæ beatæ Mariæ in oppido et ecclesiæ de Mylen ab Alexandro archidyacono, et post duos annos ab episcopo Leodiensi Heynrico secundo a successore Rodulfo, item et a Victore summo pontifice per temporis processum, de quibus sunt cartæ.

11. Eodem tempore Fredericus imperator exercitum in Ytaliam ducturus (559), totas imperii Romani vires contraxit, et predictum Henricum Leodiensem episcopum ut se sequeretur jussit cum ceteris regni proceribus. Quem secutus, non multo post languore detentus, in Langhobardia est defunctus (560). Cujus corpus intestinis ejectionis excortum et Leodii delatum, in ecclesia beati Lamberti cum condigno est honore tumulatum. Qui quidem obiit anno Domini 1164, prelationis domni Wirici anno 9. Huic Alexander secundus, ejusdem ecclesiæ archidyaconus et major prepositus, consensu clericorum electus succedit, vixque tribus annis eidem ecclesiæ prefuit. Turbato enim hiis diebus intra Ytaliæ regno et sacerdotio, graves et cotidiani pene tumultus rei publicæ Fredericum imperatorem, ut episcopos regni que proceres frequentius mandaret, cogebant, quorum consilio quæ agenda erant disponebat (561). Mediolanenses quippe conjuratione facta adversus eum, civitatem suam pridem ab eo dirutam recedificabant, omnesque pene Ytaliæ civitates armis se opibusque munientes ejus se potestati opponebant. Reynaldus igitur Coloniensis archiepiscopus et Alexander quem prediximus Leodiensis antistes cum ceteris imperii proceribus mandati, in Ytaliam ad imperatorem sunt profecti (an. 1166, Nov. 27). Abbas autem Wiricus ab episcopo Alexandro simul proficisci jussus, quia necessaria perfectioni deerant, interim ut se prepararet domi remansit, eumque in pascha (an. 1167, Apr. 9.) — nam ipse in adventu Domini precesserat — sequi deliberavit. Hyeme transacta, cum aridenti sibi aeris temperie paratis viæ necessariis discessurus esset, qui prius petitione amicorum hanc perfectionem

NOTÆ.

(558) Ægidium; cf. Mantel. p. 80.

(559) Mense Novembri 1163 Fridericus tertia vice in Italiam profectus erat.

(560) 6 Oct. 1164 Paviæ defunctus est, teste Ægi-

dio Aureævall.

(561) Mense Novembri 1166 imperator iterum Italiam petierat.

disuadentium remanere noluerat, occasione alia a proposito retractus est. Fama enim vulgante audierat imperatorem et suos adversis casibus laborare inter hostium gladios dubie et suspensos vitam ducere, viam preterea volentibus illuc proficisci latronibus incursantibus fore periculosam, Ytaliam exercitu populante vastatam, terram circumquaque bello, incendio, fame et ceteris miseriarum omnium generibus nimis afflictam. Quod ne cui in dubium veniat, nosque, quia rei non inferuimus, utpote longo terrarum ab eis semoti spatio, falsa referre credat, ex scriptis eorum qui interfuerunt vera nos dicere cognoscat. Reynaldus siquidem Coloniensis episcopus, egregius inter suos et quasi dux totius Theutonici exercitus, hanc Ytalix vastationem et militum imperatoris contra Romanos pugnam atque victoriam Coloniensibus et Leodiensibus scripto intimans, sic ait: *Inestimabilem imperii sacratissimi victoriam vobis, utpote spiritualibus nostris, communicare dignum duximus. Egressi siquidem longe ab Urbe Romani in maxima superbia ante Tusculanum, ubi nos cum tota nostra et cancellarii imperatoris militia eramus constituti, castra metati sunt ipso sancto die penthecostes (Mai. 28). Sequenti die (Mai. 29) hoc est 2. feria, dominus Maguntinus et cancellarius imperatoris (56?) cum sua militia adventabant et Brabantinis. Jamque ipsis prope Romanorum exercitum tentoria figere temptantibus, illi subito suis agminibus ordinatis, super eos bene cum 40 milibus electorum ex Urbe pugnantorum irruerunt. Interim tota militia nostra ad-*

A volavit undique, tantaque fortitudine rupti et victi sunt in campo Romani per divinum auxilium, et fugati a Tusculano usque ad Romam, ut occisorum numerus super novem milia, captivorum autem numerus circa quinque milia estimatus sit. Quot tentoria, lorice, arma alia, equos, mulos, asinos, pecuniam et vestimenta ibi perdiderint, nullus enumerare sufficeret. Nunc igitur cum inestimabili exercitu victorie in Dei nomine ante portas Urbis hospitamur, totam Romanorum terram igni ferroque vastantes (563). Hæc de scriptis eorum qui gestis interfuerunt huic nostræ narrationi inserere dignum duximus, ut ad credulitatem eorum quæ superius relata sunt lectoris animum facilius impelleremus.

B 12. Anno igitur Domini 1167 Alexandro Leodiensi episcopo defuncto, succedit ei Rodulfus in episcopatu, anno prelationis domni Wirici abbatis 12. Certis itaque gestarum rerum nuntiis ab Ytalia ad nos usque reversis, abbas Wiricus assertioni eorum non incredulus, tum itineris difficultate tum mortalitatis quæ circumquaque in exercitu seviebat timore perterritus, a profectionis proposito est revocatus. Non multo post enim post patratam victoriam Reynaldus Coloniensis archiepiscopus, princeps et signifer totius nostræ partis exercitus, ab eadem mortalitate preterit in Langobardia obiit. Alexander quoque Leodiensis episcopus, qui cum eo aderat, 4 Idus Augusti (564) ibidem vitam finivit. Extinctisque principibus et primoribus populi, vulgares reliquos absque numero et differentia lues impia seviens extinxit.

INCIPIT LIBER QUARTUS¹⁰⁰.

1. Anno Domini 1169, anno prelationis Wirici 14. **C** qualemcumque pecuniam, quam honesto paritatis modo ad Ytalici itineris profectionem expendendam collegerat, in melioris ac nobilioris expensæ monumentum, Deo sic et sancto Trudone patrono suo anuente, expendere intendit. Destructa¹⁰¹ ergo capella, quam exusto ante aliquot annos monasterio super sepulchra sanctorum Trudonis et Eucherii construxerat, novi operis fundamenta positurus terram altius fodi precepit. Cumque ad levam chori partem, ad meridianam videlicet plagam, jocundo omnium qui aderant labore terra modice effossa fuisset, repente sarcophagum secus ipsum ostii introitum fodientes invenerunt, quem ex adverso veniens murus capellæ adherens cooperiebat. Fama autem vetus apud nos erat, quod sanctus Libertus

martyr ibi humatus jacet. Aperto ergo sarcophago, ossa martyris inventa sunt. Ne autem de ejus martyrio aut loco sepulturæ dubitarem, estimationem nostram rei eventus affirmavit, quod sanguis ejus conglobatus ibidem in sarcophago inventus est. Caro prorsus tota cum ossibus fere omnibus, exceptis paucis de majoribus, in cineres assumpta erat, de capite vero nichil preter cerebrum inventum est. Collecto igitur sancto pulvere et in palla munda cum ossibus reverenter recondito, signis pulsantibus nobisque Deum et ejus martirem in voce jubilationis collaudantibus, populus admiratione subita excitus occurrit, et in laudem Dei ejusque sancti devotus et ipse subito erupit. Sumptis ergo de ossibus ejus et sacro cinere necessariis reliquiis, reliqua omnia in scrinio ad hoc opus preparato cum reverentia sunt

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ tertie partis addit 1°. ¹⁰¹ destructa — jacet ex cod. Henschen.

NOTÆ.

(562) Christianus.
(563) Quam multum differant in describenda hac victoria auctores vide apud Muratorium in Annalib.

ad a. 1167.

(564) Secundum Ægidium v. Idus Aug.

reposita. Fodientes autem in dexteram partem, quia A
ita futuri operis ordo poscebat, in angulo cuiusdam
murelli invenerunt ossa duorum, unius quidem ma-
jora, alterius vero minora. Sed ne forte de hiis qui-
nam fuerint ambigeremus, Robertum ducem Hasba-
niæ, qui beatum Eucherium a Karolo relegatum be-
nigne admodum et humane suscepit et fovit, ibidem
cum uxore sua sepultum seniorum nostrorum attesta-
tione didicimus (565). Inde ergo translata, in scrinio
quodam reverenter sunt recondita. Ante capellæ
autem introitum fodientes cum venissent, invenerunt
ibi sarcophagum cuiusdam nobis quidem ignoti, se-
cundum estimationem vero nostram magni apud
Deum meriti et in vita etiam gloriosi, n̄pote ut qui
in tam solempni loco tam reverenti traditus fuerit
sepulturæ. Fuerunt tamen qui eum beati Liberti B
mãrtiris socium affirmarent, et cum eo palmam
mãrtirii adeptum, hoc autumantes inditio sanguinis
plurimi, quem in sarcophago conglobatum invene-
runt. Cujus ossa, sicut et ceterorum quos predixi-
mus, reverenter translata, in locello alio sunt trans-
posita.

2. Retro ⁵⁵⁷ vero altare ipsius capellæ spissa ad-
modum et firmi operis cemento compacta vola erat,
in qua sanctos Trudonem et Eucherium contineri
vulgaris opinio ferebat. Hanc eorum opinionem et
seniorum preterea nostrorum assertionem rei even-
tus fefellit, qui dicebant et in scriptis etiam reli-
querant, eos in cripta duplici vola cœperta haberi.
Sed vola quidem inventa est et in ea sanctorum
corpora, criptæ vero nulla inveniri vestigia potue-
runt. Aperto ergo a posteriori parte ipsius volæ mo-
dico foramine, invenimus sarcophagum, et in eo in
singulis scriniolis corpora singulorum, adhibitisque
luminaribus et inspectis diligenter locellis — nox
enim erat — pre magnitudine leticiæ; abbate au-
ctore, in vocem confessionis et laudis omnes subito
erupimus, concinentes vocibus altisonis *Te Deum
laudamus*. Proinde in honorem ipsius gloriosi patro-
ni nostri de eo ipso matutini sollempniter sunt de-
cantati. Mane factis signis concrepantibus, cognito
quid accidisset, populus omnis accurrit, et exultanti-
bus animis possibilitatis suæ quisque munusculum
offerens, quem erga patronum suum affectum habe-
ret devotus ostendit. Inde cum de transferendis san-
ctorum corporibus sermo in populo agitari cepisset,
quid faceret, quo se verteret, abbas Wiricus, ali-
quãndiu hesit anceps. Non enim intentio ei fuerat,
ut eos sub terra quereret aut inventos forte trans-
ferret, sed ut locum sepulchri eorum, ut tantos pa-
tres decebat, venusti operis novitate decorabilem
redderet. Hinc unanimi omnium suorum voluntate
hoc decreto, ut transferrentur, Rodulfum episco-

pum, qui tunc post Alexandrum secundum Leodiën-
sibus presidebat, adiit, eumque et sapientiores et
primos ecclesiæ ejusdem, quid sibi super hoc nego-
tio agendum esset, consuluit. Qui audita tam focun-
da insperatæ rei relatione, immenso omnes gestie-
runt gaudio, laudantes Deum, quod temporibus
eorum talium et tantorum patrum fieri ab eo pre-
destinata esset translatio.

3. Anno ⁵⁵⁸ ergo inc. Dom. 1169, imperii Fride-
rici primi anno 16 (566), ordinationis autem domni
Wirici abbatis anno 14, episcopatus vero Rodulfi
Leodiensis episcopi 3, ipso die translationis eorum
facta est sollempniter corporum eorumdem sancto-
rum elevatio, et translata sunt secundo. Affuerunt
ea die cum episcopo major ecclesiæ prepositus idem-
que archidiaconus Heynricus, Bruno et Rodulfus
archidiaconi, abbates et comites et secularium di-
gnitatum potentes quamplurimi, populi preterea
utriusque sexus multitudo innumerabilis. Episcopus
ipse sacerdotalibus indutus ornamentis, clericisque
qui letaniam psallebant eum preuentibus, cum san-
ctorum ministrorum ordine ad locum reverenter
accessit, et cum magna cordis contritione et animi
spirituali exultatione eorum corpora elevavit, quæ
ad spectandum populo in medio monasterii prolata,
in scrinio auro argentoque insigniter fabricato sunt
recondita. Quo facto, abbate ipso chororum regente,
sollempniter de eisdem sanctis inchoata est missa,
et ab episcopo decenter decantata. Post canonem
autem sollempni decreto instituit, ut dies transla-
tionis eorum denuo festiva exultatione ab omnibus
hunc locum incolentibus celebris ageretur. Proces-
sio, quæ ea die propter multitudinem populi, qui
confluxerat ut moris est, agi non potuit, in die Kal.
Septemb. sollempni precedente jejuniõ acta est, to-
tusque civitatis ambitus hac sanctorum corporum
circuitione conclusus est, propter imminentem pla-
gam ignis, qui eo anno exustis circumquaque domi-
bus, civitates et vicos gravi incendio plurimum vas-
taverat. Sumptis ergo aliquibus de sacro eorum
corpore reliquiis ad ⁵⁵⁹ salutem et ⁵⁶⁰ perpetuan nostri
munitionem, novo pallio involuti, in singulis scrinio-
lis ferro diligenter obfirmatis reconditi sunt. Illa
vero in quibus primo jacuerant, quia pre vetustate
et terræ humore omnimodis computruerant, in sar-
cophago quo ante reposita, debita sacro eorum cineri
reverentia honorantur.

4. Cumque ⁵⁶⁰ adhuc needum consumamto opere
in quo locandi erant ⁵⁶¹, in scrinio, ut prelibatum est,
positi in medio monasterii starent, et multi longe
lateque ad adorandum eos venirent, miles quidam
penitens de partibus Normanniæ, ferro brachium li-
gatus, audita eorum fama ad nos divertit, et eorum

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵⁷ retro — translatio ex cod. Henschen. ⁵⁵⁸ eodem addit corrector; et hoc caput dedit Henscher,
⁵⁵⁹ ad — munitionem desunt H. ⁵⁶⁰ hoc etiam caput apud H. ⁵⁶¹ loc. erant desunt H.

NOTÆ.

(565) Cf. continuationis tertiæ partis 1, 2, 7.

(566) Imo 10.

intercessionem ⁴³³ lacrimosis suspiriis sedulus orator fideliter expetivit. Nec fidei suæ petitione frustratus est. Sanctorum enim apud Omnipotentem efficax potentia fideliter petentis, ea quibus astrictus erat hoc modo dissolvit ferri ligamina. 3 Kal. Octobris dominicus dies, quo omnibus exoccupatis populus ad ecclesiam venire solet, ex more festivus illuxerat, et ob memoriam dedicationis ecclesiæ nostræ, quæ sequenti die futura erat, major solito plebis turba confluxerat. Sacerdote interim infra canonem altari assistente, et populo tacita reverentia circumstante, ille ante sanctorum corpora stratus, solus clamoris singultibus, ut mox patuit, aures majestatis inquietabat, eamque, ut sanctorum meritis sui misereretur, intentis precibus exorabat, cum subito velut in extasi raptus videret quasi venustæ formæ clericum, canitie splendidum, multo fulgidum lumine, e cancello progredientem et ad locum usque ubi scrinium stabat tendentem. At ubi appropinquare ei cepit, virga quam manu gestabat ferrum quod brachium illius ambebat percussit; statimque in duas partes divisum in terra ante pedes ejus cecidit, sic autem ferientis ictus insonuit, ut omnium qui in choro sedebant aures sonus idem perculerit. Liberatus homo et in hoc miraculo veniam peccati sui se adeptum ratus, Deum et sanctos ejus leto clamore henedixit, et congregatæ multitudini in eo quod sibi acciderat festivam diem egregie letiorem reddidit, nobisque subito inchoantibus ymnium *Te Deum laudamus*, clangor pariter concrepuit camparum, et in laudem Dei et sanctorum ejus insonuit una vox omnium.

5. Igitur cum abbas Wiricus opus ⁴³³ ceptum festinato consummari vellet, et ad id peragendum operarios jugiter urgeret, tandem expleto triennio et amplius Deo auspice totum pro voto consummavit. Quod licet magno labore magnisque sumptibus perfectum fuisse comprobetur, attestatione tamen incolarum et ab exteris etiam terris venientium de pari lapidum structura nullum usquam simile reperitur. Tantum ei decoris contulit studium industrii artificis, ut omnibus in terra nostra, licet operosa varietate splendidissimis, emineat palatiis. Distinctis enim lapidum decenter ordinibus, nunc albos nunc nigros vicissim operi convenienter inseruit, totamque capellæ fabricam tabulato opere distinctam columpnis nigris et vivariis cum basibus benepolitis et capitellis mira varietate sculptis intus et foris egregie venustavit, perpetuamque apud mortales memoriam auctori fabricæ operis puchritudine dedit. Volam preterea quæ altare tegeter quatuor sustentatam columpnis arcuato opere extruxit, in qua quantum licuit abbas Wiricus vitam sancti patroni sui depingi fecit. Fronti vero ipsius volæ majestatis effigiem ex albo lapide sculptam indidit, cum geminis angelorum singulorum imaginibus,

A nutuis vultibus se invicem intuentibus. Verum anteriorem cappellæ partem a cetero opere eminentiorem faciens, interius eam in directum ex politis tabulis et columpnis, vivariis atque capitellis mirifice sculptis ornavit, exterius vero undecim magnis imaginibus ex albo lapide mirabili ordinatione dispositis eam decoravit. In medio ⁴³⁴ autem operis majestatis effigiem collocans, ad dexteram ejus sanctis Trudonis, ad levam vero beati Eucherii ymaginem statuit, quasi genua ipsi curvantes, eamque capitibus eorum singulas coronas inponentem, manibus eorum suppliciter protensis adorantes. Supra quos, id est citra ipsam majestatis ymaginem, gemellos angelos oblique jacentes collocavit, singula thuribula in manibus tenentes et intenta oculorum acie ipsam ymaginem insipientes. A dextris autem beati prothomartiris Stephani, specialis hujus domus post Deum provisoris, et beati Quintini martiris ymages statuit, a sinistris vero beati Remigii Remorum archiepiscopi et ipsius abbatís, breviculum in manu tenentis: *Domine, dilexi decorem domus tue*. Quatuor nichilominus alias ymages longiori de lapide sculptas operi ipsi inseruit, a dexteris videlicet David et Moysen, a sinistris Salomonem et Ysayam, singula brevia sanctorum meritis testimonium perhibentia in manibus habentes, et extenso ad eos indice intente in eos respicientes.

6. Consummato itaque hoc opere, frontem scrinii auro argenteoque splendidi, in quo sancti, ut dictum est, erant reconditi, insigni opere reparavit, sculpta in ea majestatis ymagine cum geminis sanctorum ymaginibus mirifice deauratis. Hanc autem ab abbate Guntranno auro nobiliter insignitam abbas Adalardus secundus ejus successor jam dudum distraxerat in redemptionem prediorum, quæ ecclesiæ plurima acquisierat. Indicto ⁴³⁵ itaque tam fratribus quam populo celebri jejunio, eos circa civitatem sollempni processione ferri fecit, et post missarum sollempnia de eis rite celebrata, post altare capellæ vola inclusos ad perpetuum nostri munimen eos recondidit.

7. Ante aliquot dies quam hoc opus capellæ inchoaretur, cancello ⁴³⁶, quod ardente monasterio igni superfuerat, vetustate et incendii conflagratione corrupto, per mediam hac illacque volam pluebat, fissurisque crescentibus, ne eadem vola repentino casu subitus stantes interineret, non parvus apud omnes metus erat. Sed industria Arnulfi custodis, cui id officii ab abbate injunctum erat, eoque viriliter in id ipsum se accingente, volæ ruinam minanti accelerato opere, sed non sine magnis sumptibus, facile subvenit. Nam comparata grandi et firma materia, tectum partim lapidibus partim plumbo tegens volam deposuit, et cancellum non lapideo, ut ante, sed ligneo opere decenter celavit

VARIE LECTIONES.

⁴³³ intercessione l'. ⁴³⁴ capelle addit corr. ⁴³⁵ medio — respicientes apud Hensch. ⁴³⁶ indicto — recondidit apud Hensch. ⁴³⁶ scilicet superiori choro in margine addit corr.

8. Procedente dehinc tempore idem custos scidibus et formis congruentibus chorum nobiliter ornavit, monasterium cemento plasmavit, totamque ipsius navim a cancello usque ad arcum inferiorem celavit, pavimentum preterea ante capellam sanctorum Trudonis et Eucherii pene usque ad sepulchrum abbatis Folcardi polito lapide, opere decenti, stravit. Verum nec abbas Wiricus tunc quidem a labore cessabat, sed vetera quæ reparari poterant, ut sic dictum sit, aut resarciebat aut nova pro veteribus firmiori et nobiliori opere construebat.

9. De trabibus igitur quæ in cancello jacuerant, quæque pre vetustate et parvitate sui in idem opus reponi non poterant, domum in qua fratres laverentur, balnearentur, secus pomerium nostrum edificavit, solarium etiam et necessariis cameris ornavit, lapidea insuper tectura cooperuit. Hiisdem temporibus, tam ejus studio quam industria custodis Arnolphi, sollicito et fideliter pro decore ornatus ecclesiæ desudantis, in vario ornatu ampliata est ecclesia nostra, tapetibus videlicet et palliis, cappis sericis et philacteriis, crucibus et alio ornatus varii genere, ut merito illud psalmographi utriusque possit captari: *Domine, dilexi decorem domus tuæ.*

10. Interim dormitorium fratrum, caminata abbatis et media intra utramque domus, quæ nunc refectorium dicitur, stramine omnia cooperta, animum ejus vehementer angebant, et ut se in nobiliorem decoris statum innovando mutarent, die nocteque pia sollicitudine perurgebant. Volebat quidem omnia corrigere, sed pre angustia et tenuitate census diffidebat cepta posse confirmare, sciens procul dubio insipientiæ ascribendum, si quid ultra vires visus fuisset velle conari. Frequenti vero suorum hortatu animabatur, ne diffideret, neve quod necessitas et paterna sollicitudo exigebat, metu aliquorum sumptuum omitteret. Dicebant etiam eum non debere diffidere de Dei et patroni sui adiutorio, vero privatam esse aliquando animi sui desiderio, quisquis in equitate ambulans cum bonæ operationis studio fideliter confusus fuisset in Domino. Volens ergo vincitur, et passibilitatis suæ conscius intendit totus ad quod animabatur, dejectaque non multo post arundinea dormitorii tectura, ad reparationem ejus ardenti animo se accinxit. Nec diffidens patronum suum sibi cooperationis beneficium prestiturum fore, totam spei suæ in eo figens anchoram, admirandam ingentis structuram fabricæ viriliter aggressus est consummare. Rogatus sanctus Trudo, ut semper, indefesso laboratori suo se exhibuit, et quod ille pii affectus studio inchoavit, ipse usque in perfecti operis consummationem felici successu perduxit. Trabes igitur predictæ domus, grandes quidem sed breves, et vix medium utriusque muri spacium attingentes, ligneis columnis in medio dormitorii positae sustentabantur, laquearia vero, utpote de fragili ligno, valde erant debilia et vetustate jam putrida, et ad tam ingentis edificii

pondus prorsus inutilia. Quæ omnia, quia nichil ex hiis novo operi pre vilitate sui poterant inseri, deposuit, et novæ fabricæ materiam celeri industrii artificis studio erectam, propter fratres, qui hæc illacque per angulos claustrum quasi dispersi dormiebant, festinato cooperiri fecit. Exteriorem vero dormitorii murum novo lapidum opere exaltatum interiori adequans, tres in eo fenestras decentes statuit. Totum ergo dormitorii edificium Deo annuente mira spectabilis operis celeritate perfecit, quod etiam propter lapidum nativam intemperantiam, quia in hyeme pre frigore, in estate pre calore fratribus incommodo erat, anno postero industria ejus celatum est, ut leni temperamento frigus in hyeme et calorem in estate munitet quiescentibus in eadem domo.

11. Hoc modo ergo dormitorio perfecto, domum quoque proxime stantem reparare intendit. Hæc enim, tecto suo in preceps pendente, nisi sibi citius subveniretur, ruinam dampnosam minabatur. Cujus parietes muro dormitorii altitudine adequans, trabesque alias dejiciens, alias autem, quia curtæ nimis erant, operi concinenter adaptans, novam supra materiam erexit totamque domum sicut et dormitorium insigni et eminenti ex lapidibus tectura nobiliter cooperuit. Pavimentum preterea recenti ex argilla decenter stravit, et parietibus cemento bene plasmatis, pulcherrimas vitreas fenestras et sedes comedentibus habiles in eo locavit. Venusti quoque operis celatura domum egregie consummatam adornavit, et refectorium, sicut cum fundaretur dispositum erat, ut esset, ammodo instituit. Coquinam vero, quia ab eadem domo nimis aberat, ubi ostium claustrum tunc erat, ubi coquina esset, ordinavit, et competenti alternatione, ut ibi coquina steterat, ibi claustrum introitum fieri designavit.

12. Duabus igitur domibus, dormitorio scilicet et refectorio, mirifico opere et magno sumptu perfectis, restabat nichilominus tertia domus, tanto ad edificandum difficilior quanto insignis decoris sui prerogativa ceteris futura erat nobilior. Eo quippe in loco, ubi refectorium pridem fuerat, et ubi hospites refici consueverant, cameram pulcherrimam extruxit, in qua prepositus ecclesiæ cum suis placitaret, et quæ in usus fratrum expendenda erant reconderet. Superius autem eminentioris domus, in qua ipse moraretur et quiesceret, fundamenta jecit, et in id operis tota animum defigens intentione, domum ipsam mirifici operis insignivit decore. Constructis enim in ea fenestris magnis et auræ capacibus, quæ stantis in domo prospectum longe dirigerent, et totam mediæ fere civitatis planiciem oculis intuentium offerrent, totamque ingeniosa industrii operarii arte mirifice consummatam, fumaria atque aqueductu per mediam cameram fluente egregie nobilitavit. Ante cujus introitum, dimisso quasi deambulatorii vice modico loci spatio, aliam nichilominus cameram ei contiguam construxit, in quam mensæ suæ supellectilem reconderet, atque

in ea post prandium suum ad vescendum sederent. A Secus quam edificavit aliam domum vacantem, et debinc penes murum manicæ aliam cameram privatiorem, abbatibus et religiosis hospitibus ad commanendum satis habilem. Subtus autem exaltatis primum in muro trabibus, excellentiori quam ante fuerat opere caminatam suam reparavit, et mirifice celatam, cemento quoque dealbatam, fenestris vitreis et sedibus tantæ domui congruis, necessariis insuper cameris decenter adornavit. Murum quoque domus ejusdem, utroque ex latere novo opere exaltatum, parietibus predictarum domorum adequavit. Mirabili autem ordine paris bene sibi convenientis equalitatis tres domos, ac si una esset, unius pari et non dissimilis lecturæ genere cooperuit. Cum igitur talia et tam preclara et omnium ammiratione merito dignissima faceret, non ex abundantia aliqua, quæ sibi afflueret, tanta faciebat, sed ut vir prudens et providus, decentis parsimoniam modo, ne necessariorum rerum egeret, defectus suos supplebat. Majus autem adjutorium quod habebat erant oblationes fidelium, quæ de ecclesia beatæ Mariæ veniebant, quam ipse summo studio, allaborantibus in id ipsum quibusdam sibi familiaribus, jam dudum acquisierat.

13. De ipsis vero elemosinis tres libras delegavit fratribus, distribuendas refectio*n*i eorum in duodecim tantorumdem sanctorum festivitatis, quas hic subnotare non incongruum judicavimus, quæ pridem a priscis antecessorum suorum temporibus more dominicorum dierum in duodecim agebantur lectionibus. Ipse vero ob reverentiam devotionis, quam erga sanctos habebat, eas celebrius agi volens, in gratiam eorumdem sanctorum in singulis eorum festivitatis singulas refectio*n*es deputavit fratribus. In mense Januario festum sancti Vincentii martiris et conversionem sancti Pauli apostoli sollempnem in albis agi constituit, in Febuario sancti Mathiæ et cathedræ sancti Petri apostoli, in Marcio sancti Benedicti abbatis, in Kal. Maii apostolorum Philippi et Jacobi, in Julio sancti Jacobi apostoli, in Augusto Ad vincula sancti Petri, in medio ejusdem Bartholomei apostoli, in Septembri Mathei evangelistæ, in Octobri apostolorum Symonis et Judæ, in Decembri eque Thomæ apostoli. Hæc illis suis in omnem retro progeniem sic tenenda hereditario quasi jure reliquit, ut dum eorum memoria apud nos devotius recolitur, eorum meritis Omnipotentis gratia ab omnibus ubique adversis tueri dignetur.

14. Anno igitur ab inc. Dom. 1169, ordinationis

autem ejus 9, defuncto 4. Kal. Augusti (567) Stephano Metensi episcopo, Theodericus ⁴²⁷ ejusdem ecclesiæ primicerius ejus sedi subrogatur episcopus. Qui Nonas ejusdem mensis ad nos veniens, ut more principum terræ noviter electus dominus bona sua, quæ apud nos sunt, pro libitu suo disponeret, et sciret quæ et quanta hic sanctus protomartir haberet, quorundam opidanorum nostrorum animos in jura sua plus equo contra se offendit erectos. Is igitur abbat*s* Wirici querimonia pulsatus, parte fori atrio ecclesiæ beatæ Mariæ contigui, qualem scultetus injuste et violenter possidebat, ecclesiæ restituit, et ne quid injusticiæ nobis deinceps fieret, terminos suos a nostris, posito in medio fori evidenti signo, recta linea discrevit. Cumque pluries ad nostros missis nuntiis nichil proficeret, ad oppidum profectus, apud nos aliquot dies commoratus est, et cum minus quam suspicatus erat se apud nos habere didicisset, indignans recessit.

15. Anno igitur Domini 1171 domnus Theodericus veniens Mettim, quod nostrates bona ejus pro libitu suo sibi quisque vendicaret, suis conquerendo intinavit. Et cum frequenter rerum suarum procuratores ad eos mittens, minus et minus ab eis reciperet, et diversas insuper pateretur molestias, more aliorum principum, auctoritate domini sui eis mandavit, ut de injustitia quam ipsi faciebant ei responsuri Mettim venirent. Qui cum sepe mandati obedire negligerent, necessitate coactus, ea quæ apud nos habebat, pro 200 marcis imperatori Frederico impigneravit, ut ipse justo potestatis suæ dominio eos ad obediendum sibi subigeret, quorum ipse tortitudinem (568) ad sui reverentiam et subjectionem debitam nec legibus nec justitia flectere potuisset. 8. igitur Idus Marcii nuntius imperatoris ad nos venit, et bona episcopi diligenter inquisita domini sui usibus deinceps servitura saisivit. Nec diu intercessit, et imperatore Coloniam veniente (569), mandatus ab eo abbas Wiricus affuit. Quem imperator honeste susceptum rogavit, ut sicut episcopo ad omnia jura sua fidelis fuisset, eandem quoque fidelitatem sibi exhibens, nuntiis ejus apud opidanos nostros in suis negotiis non deesset.

16. Eodem anno, elapsis dehinc paucis diebus, Ludowicus comes Lonensis, dum quicquid animo libet id sibi licere putat, 4. Idus Julii, cum jam messis appropinquaret et matura pene seges falcem expectaret, pace turbata hujusmodi ex occasione inportune omnes commovit in arma. Is quippe extracta firma turre in villa sua Brustemio, eam forti presidio vallaverat, munito grandi vallo ecclesiæ

VARIÆ LECTIONES.

⁴²⁷ tercius addit corrector. Idem in margine scripsit: Nota, quod hoc 14um capitulum secundum datam habet locum in 11. capitulo tercii libri, sed propter rei gestæ continuationem hic ponitur.

NOTÆ.

(567) Neque anno 1169 neque iv Kal. Aug. mortuus est Stephanus, sed testibus Gestis epp. Metensium iv Kal. Jan. 1163, quem annum auctor etiam anno 9 Wirici indicari voluit.

(568) I. e. injustitiam, violentiam.

(569) 24 Jun. 1171 imperator Coloniam commorabatur. Böhmer 2546.

atrio. Hoc Durachiensis comes Egidius juvenili etate floridus et animo atque manu ad aliquid agendum promptissimus, graviter tulit, quod scilicet contra sancita principum et justiciæ normam absque ejus consensu in comitatu suo id facere presumpsisset. Siquidem hoc habent leges mundanæ, ne cui principum liceat in comitatu alterius, eo non annuente, cujuslibet presidii munitionem extruere. Hac ergo de causa gravis inter utrosque inimicitia et guerra simultas est exorta. Conquereretur preterea unus contra alterum et alia quam plura emendatione mutua satis digna. Verum comes Lonensis, quasi in juribus suis et divitiarum apparatu confidens, ipsum, utpote rebus et armatura militum pauperem, vilipendebat; illum econtra, ne ei cederet, animositas juvenilis audacia ad resistendum impellebat. Acciderat et hoc ad augmentum hujus discordia, quod idem comes Lonensis, memor injuria a patre illius sibi illata, qui superioribus annis vastatis igni et ferro circumquaque villis ejus, Brustemium quoque combusserat, hanc in filio ejus forsitan ulcisci volens, licet se injuste contra eum agere non ignoraret, a proposito tamen obstinati animi reflectere mentem nolebat. Quæ simulas inimicitia ad hoc usque inter utrosque protracta est, quod injuriam suam utrimque in alterutrum decreverunt ferro et cedibus vindicandam.

17. Quodam ergo dierum cum inter civitatem nostram et Brustemium utrorumque exercitus convenisset, et armata ferro acies pugnam atrocibus animis conseruissent, licet illi longe multitudine militum prestarent, nostris tamen viriliter resistentibus, victoria paucioribus cessit. In nostrates autem totum novissime pondus prelii versum est, quia fidei animo partes advocati sui Durachiensis comitis defendebant, et comitis Lonensis exercitum numero copiosorem frequenter sua audaci virtute proterebant. Qui cum nichil eis facere posset, quasi in ultionem in eos injuria suæ, ad diripiendum et devastandum bona nostra se armavit. Ac primum de inhabitantibus villam nostram Burlo 30 marcas in redemptionem villæ accepit, quas si utique dedissent, villam cum omni eorum possessione crudeli exterminio pessumdedisset.

18. Interim Durachiensi comite pro adjumento militum in Flandriam profecto, exercitus tamen ejus contra milites comitis cotidianis congressibus congregiebatur. Abbas autem Wiricus et nostrates, habito communi consilio, visum est eis utile, super instanti tribulationis suæ angustia auxilium imperatoris expetere. Hiisdem enim diebus cum magna principum terræ frequentia curiam suam Neomagi habebat. Vires autem comitis Lonensis in dies au-

gebantur, unde ipse concepta victoria fiducia grandia quæque et terribilia eis se facturum minabatur. Accitis ergo e suis aliquibus fidelioribus, qui tantum negotium strenne exequerentur, imperatori, speciali post Deum et sanctum Trudonem tunc eorum domino propter sibi ab episcopo Metensi factam saisionem, quæ circa se agerentur intimaverunt. Quibus ipse misso ad eos fidei nuntio mandavit, ut si quæcunque perdidissent restitui sibi vellent, portam civitatis non exirent, nec causis comitum inter se dissidentium se intronitterent, quidquid etiam comes pro redemptione villarum nostrarum acceperat, se redditurum promisit. Nostris ergo secundum imperatoris mandatum a bello feriantibus, milites comitis frequentibus injuriarum incitamentis non cessabant eos lacescere. Subsannabant autem eos, quasi timore percussi non audent in occursum eorum civitatis suæ portas egredi. Comes autem ipse, quasi victoria securus, nunc armatam suarum aciem veludspaciatum ituram, quæ magis nostros in furorem accenderet, pene usque ante ipsas civitatis portas mittebat; nunc preciarum venalium, quæ civitati inferenda ab exteris advehebantur, procul preveniens, violenter auferibat; nunc etiam nec opinantibus eis de pecoribus eorum predam ⁴²⁸ agens, cotidianis eos dampnis cum irrisione graviter atterebat. Quod cum imperator eis nuntiantibus rescisset, jussit, ut dampna sua in comitem vindicaturi, auctoritate sua se contra eum defendentes, toto in eum virium suarum impetu insurgerent.

19. ⁴²⁹ Inter hæc cum nuntii a nostris ad imperatorem mittuntur et ab eo ad eos remittuntur, comes Egidius voti inefficax de Flandria reversus, favorabili suorum gaudio excipitur. Et conserta in crastinum gravi pugna, exercitus comitis Lonensis victus a nostris fugatur; vastatisque proximis quibusque villis, exusto 5 Kal. Augusti Brustemio, duodecimo videlicet ex quo prius combustum fuerat anno, castellum comitis a nostris obsidione cingitur. Quibus irruptionem ejus meditantibus, repente idem comes Ludovicus, qui civitatem nostram et monasterium se dirutum minatus fuerat, languore correptus, 3 Idus ejusdem mensis ex insperato defungitur. Qui apud villam suam Los ante hospitale, ut vivus preceperat, sepelitur. Quo mortuo dux Lotharingæ Godefridus (570), cujus filiam idem comes filio suo desponderat uxorem, ad nostros veniens qui castrum comitis obsidebant, eis ipsum obisse nuntiavit, induciatque bello comitem et eos ab obsidione castri discedere coegit. Hiisdem etiam diebus et ⁴³⁰ Theodericus Metensis electus obiit (571),

VARIÆ LECTIONES.

⁴²⁸ Predia 1'. ⁴²⁹ Si sequeris capitum tabulam, his verbis incipit caput 19. Librarius falso perduxit caput 18 usque ad verba grandevus successit. ⁴³⁰ a nno eodem superscripsit corr.

NOTÆ.

(570) Tertius.

(571) 27 Sept. 1172, ut testantur Gesta epp. Metensium.

8 anno episcopatus sui, eique Fredericus ejusdem ecclesie canonicus evo grandevus successit.

20. Hoc modo igitur bello quod comes contra nostros inceperat finitō, Deo annuente pax terræ reddita est. Pauperes autem, qui miserabiliter hac illacque latitabant, quasi vivendi accepta licentia, versa vice nova subito induuntur letitia, et residuum annonæ, quod vastationi impiæ superfuera, sua certatim quique, ut poterant, securi recondunt in horrea; nutu enim Omnipotentis defecerat qui eos misericorditer oppresserat, et jugo dampnationis tyrannicæ absque compassione aliqua substraverat. Verum imperatore hiis diebus curiam suam Aquis-grani celebrante, Gerardus, defuncti comitis filius, cum matre sua (572) eo advenit, et multa adversus comitem Durachiensem et nostros pro vastatione terræ suæ conquestus, imperatoris animum adversus eos gravi indignatione accendit. Qui videlicet Durachiensis comes jam pridem ab imperatore frequentibus nuntiis mandatus, præfixæ sibi diei terminos, venire non audens, excesserat, unde iudicio principum imperii tanquam majestatis imperialis reus cum omnibus suis potestati imperatoris adjudicatus erat. Venit tandem, et ab imperatore discussus, quod mandatus totiens venire neglexisset, quodque terram comitis illicita sibi temeritate populatus fuisset, utriusque causæ reus, mediantibus amicis severitatem sententiæ in se prolatae evasit. Aderat ibi Philippus comes Flandrensis cum aliis principibus quam plurimis ei consanguinitate proximis, quorum petitione delinitus imperator ea quæ deliquerat clementer indulsit. Quia vero ipsi quoque imperatori propinquitate jungebatur, exigere quidquam a nichil habente imperatori indecorum esse videbatur. Habito autem cum suis consilio quid de nostratibus ageret, qui ibi cum eodem advocato suo aderant, grave animadversionis suæ iudicium in eos agitare cepit. Qui cum ab eo inquirerentur, quo ausu quave fiducia terram comitis igni ferroque pessumdedissent, et ipsi auctoritatis ejus licentia hoc se fecisse assererent, ipse vero negaret, felici quodam fortunæ eventu contigit, ut abbas Wiricus eas apud se ibi litteras haberet, quas ipse pridem eis miserat, in quibus eis mandabat, ut se defendentes in comitem totis animis insurgent. Quas cum Maguntino et Coloniensi (573) archiepiscopis et ceteris qui aderant principibus ostendisset, et latorem qui eas ab imperatore acceperat quasi in testimonium adhibuisset, ipsi boni ominis spe nostros ne timerent adhortantes, quæ audierant imperatori intimaverunt. Ipse autem, sicut ille cujus animus cotidie in diversa distrahebatur, eorum relatione veridica reductus in memoriam præteritorum, juxta illud comici: *Regum*

curæ ut vehementes, sic et mobiles paulo remissius et negligentius contra eos agere cepit, et alia quæ ibi ventilabantur severitate judiciaria discutiens, causam eorum et comitis quasi dissimulando indiscussam omisit. Multum ergo eis predictarum exemplar literarum profuit; quod utique si non ibi habuisset, nequaquam absque gravi rerum suarum dispendio districtum animadversionis ejus iudicium evasissent. Comes vero Lonensis, insistente abbate Wirico, argentum quod pater ejus in redemptionem Burlo a nostris extorserat, ab imperatore restituere ⁴⁴¹ jussus, insignia sui ornatus pallia nobis in vadium dedit, quæ tamen paucis post diebus elapsis dato redemptionis pretio mater ejus redemit.

21. Anno sequenti (1172) Hugo et Albertus comitis de Musal filii, non ferentes se ab eodem Gerardo comite exheredari, collecto exercitu se per terram ejus inopinate diffundunt. Bilisium (574) namque et Calmunt dimidium legitimo jure cum appendiciis eorum suum esse dicebant, quod tamen a patre ejus nec armis nec justiciæ legibus obtinere unquam potuerant. Armatis itaque occulte suorum fortissimis, die dominico castrum Berle (575) repentino impetu invadunt, et totius in circuitu provinciæ vicus devastant atque comburunt. Sed nec tunc quidem ecclesia nostra a vastatione possessionum suarum potuit esse aliena, nam Horle villa nostra semiusta tota vastatur, fractisque rotis molendinum nostrum a predonibus incensum feroci igne exurit.

22. Videns ergo Gerardus comes Lonensis necessariam sibi comitis Durachii Egidii militarem virtutem et audaciam, eum contra adversarios suos sibi adiutorem et socium asscivit, et altero eorum, id est Hugone, apud Hoyum defuncto, alterum fugato ejus exercitu de terræ suæ sinibus eliminavit. Dehinc consulto familiæ utriusque sororem suam (576) ei uxorem despondit, eique reconciliatus, firmum cum nostratibus amicitia et pacis pactum stabilivit.

23. Non multo post idem Gerardus languore correptus cum desperaretur, tandem contra omnium spem convaluit, et sicut in infirmitate voverat, Iherosolimam proficisci statuit. Cujus frater Hugo, etate quidem inferior sed petulantia animi ad omne facinus eo proclivior, putans sibi omnia licere quæ libuissent, usus consilio quorundam civitati nostræ adversantium, vallum ingens circa Brustemium erexit, magnamque inter suos et nostrates, ut post patuit, intestini belli et odii materiam ex hoc facto conlavit. Cujus quidem conatus in inicio nascentis hujus mali facile reprimi potuisset, sed primatum villæ nostræ et precipue comitis Durachiensis male in hoc negligentis desidia temerariam fodientis in alieno alodio aluit audaciam. Justitia enim legum

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴¹ ita supplendum videtur; deest codici.

NOTÆ.

(572) Ermelinda. cf. Mantel. p. 112.

(573) Philippo.

(574) Bilsen.

(575) Berlo juxta Waremmes.

(576) Adelheidam.

mundanarum cepta hujus inhibere licenter potuissent, si vero res eadem, ut sepe inter principes evenit, ferro decerni debuisset, ipsi utique numero et fortitudine facile eo superiores fuissent. Nequa tamen eodem vallo per girum villæ consummato, Gerardus comes de Hierosolymis reversus, favorabili suorum omnium leticia excipitur, a nobis quoque sollempni processione receptus, magna quæ etiam eo gloriosorem deceret reverentia honoratur. Qui predicti valli opus considerans, et plura pro hoc tacita mente apud se volvens, non tamen de incepto fratrem redarguens, eo quidem anno, quasi sibi displiceret quod factum erat, quievit. Dehinc frequenti suorum impulsu consilio, ad id peragendum intendit studio; videbatur enim sibi dedecori fore, si quod ille inchoaverat, ipse quasi eo in aliquo inferior studuisset omittere. Nec quemquam suo constui contradicendum putabat, quia fratri nemo obstiterat. Sed sancto Trudone civitatem suam, quam ipsi omnimodis deprimere ac humiliare per hoc nitebantur, protegente, conatus eorum dispositione infringitur Omnipotentis, qui futura velut presentia videns, novit occulta cordis. Ilugo siquidem frater ejusdem Gerardi, seminarium omnis mali, quod occasione hujus valli inter nostrates et Lonenses postea emerit, adhuc fere intra pubertatis annos agens vita decessit. Qui qualis fuerit qualisve fuisset, vel ex hoc conici et agnosci liquet. Unici enim fratris sui sponsam contra jus fasque abripuit, quæ tamen intra breve spacium hujus copulæ defuncta est. Eum etiam, ut plures conviciabantur, si cum eadem uxore supervixisset, auxilio generi compressum jure comitatus et castellorum omnimodis spoliasset.

24. Interim abbas Wiricus, exstructis opere mirifico claustris officinis, frequentibus fratrum sollicitabatur precibus, ut, sicut dudum voverat, claustrum in quamdam novæ pulchritudinis speciem innovando reformaret. Qui optimum factum arbitratus memoriam sui posteris in benedictione relinquere, statuit libens eorum suggestionibus obedire. Multis namque jam pridem experimentis doctus erat, non diffidere de Dei et beatissimi patroni sui adjutorio, nimirum considerans eo sibi cooperante omne ad quod intendisset opus in manus suas dirigi. Murum igitur claustralis ambitus per gyrum tabulis politis struens, bases convenienti dispositione superposuit. Dehinc columpnas nunc quatuor vivarias⁴⁴³ statuit, et nunc geminas nigras aque congruenti compaginatione coaptans, capitella desuper egregie sculpta collocavit; spatium vero distantium inter se columpnarum lapidibus ad instar arcuum sectis et eximie politis superius discrevit, totumque opus infra annum

A mirantibus omnibus prospere pro voto consummavit.

25. Hiisdem diebus Gerardus comes Lonensis vallum Brustemii a fratre suo Hugone, ut prelibavimus, inchoatum, summo studio perficere nitebatur, sed Cunone Durachiensi comite obsistente, opus ceptum omnimodis impediabatur. Is enim fratri suo Egidio admodum puer in principatu successerat, quem omnipotens Pater, ut dilectum forsitan adoptionis filium in examine judicii sui futurum, lepra mulctatum severitatis suæ flagello interim castigabat. Comes autem Lonensis jam pridem expertus animosas nostrorum vires, et propter eos Durachiensibus se posse resistere diffidens, ad imperatorem se contulit, allodiumque suum in Brustemio et castrum pariter ei dedit, ut auctoritatis ejus patrocinio id ad effectum perduceret, quod suis se viribus facere diffidebat. Reversus de imperatoris curia, et elatus ea quam in eum conceperat fiducia, in auxilium sui contra comitem Durachensem et nostrates circum manentes quosque invitat, et apertus eorum jam inimicus, inimicitiam suam et iram cum indignatione eis denuntiat. Interim comes Durachiensis nullum preter nostrates adjutorium habens, ad comitem Flandriæ auxilium postulaturus proficiscitur, intimans ei quas a comite Lonensi injurias pateretur. Compunctus ille tam tristi nepotis sui relatione, et condescendens ejus angustiis benigna mentis compassione, missis literis, ne quid ei faceret, comitem monuit, utque sibi ad colloquium Lovanii occurrere non designaretur, mandavit. Considerabat enim nepotem suum, quamvis comitem, omnibus tamen pene rebus egere, illum autem habundare, ideoque laborabat inter eos aliquid pacis aut amicitie sedus componere. Item si armata manu veniret, videbatur ei comitem quidem se debellare posse, sed dolebat pro causa hujusmodi totam in circuitu provinciam vastatione exercitus sui pene ad nichilum redigi. Statuti igitur colloquii famosa illuxit dies, et apud Lovanium, ut disposuerant, cum grandi suorum frequentia predicti convenerunt principes. Rogatus comes Lonensis a comite Flandriæ, denegat belli inducias, conqueritur omnibus, graves a comite Durachiensi sibi irrogari injurias, consilioque taliter ea die soluto, quique discedunt in sua, infecto pro quo venerant negotio. Nec multo post sera penituntine tactus, indutias tanto principi negatas, annitente strenue Godefrido Lovanensi duce, sororio suo (577), nostratibus ultro concessit, et opus valli sui usque in alia tempora, licet invitus, interim intermisit.

26. Anno Domini 1177, imperii Frederici anno 25 (578), episcopatus Rodulphi 10, prelationis Wirici abbatis anno 22, ante paucos quam hæc acciderant

VARIE LECTIONES.

⁴⁴³ vinarias l'.

NOTÆ.

(577) Immanis uxorem habebat, filiam Ludovici comitis Lossensis.

(578) Imperii 23, regni 26.

dies, Alexander papa Frederico imperatori reconciliatus, eum et omnes imperii sui principes ab excommunicatione absolverat, alteroque eorum in patrem altero in filium adoptato, cum eo in unitate concordiae redierat. Is quippe Adriano papa defuncto, cum Octoviano, venerabilis vitae archipresbitero, ad papatus apicem electus fuit, sed partibus inter se dissidentibus ab imperatore reprobatus, eundem tamen Octovianum et duos ejus successores (579) longevitate vitae superavit. Reformata igitur unitate ecclesiae, quae septem et decem annis turbata fuerat propter dissensionem sedis apostolicae, missis epistolis jussit omnes circumquaque episcopos in media quadragesima ad se Romam venire. Mandatus inter ceteros Rodulfus Leodiensis episcopus omnes episcopii sui abbates convocavit, utque se ad simul proficiscendum prepararent, jussit; qui vero viâ timore remanere mallet, ei profecturo ad supplementum expensarum aliqua dare non negligeret, alioquin ipse una cum eo Romam pergeret. Abbas autem Wiricus, jam pridem propter egregiam liberalitatis suae munificentiam ei acceptus, amplioribus largitatis suae beneficiis obtinuit, ut, quia pre debilitate corporis Romam per se ire non poterat, ipse privilegia ecclesiae nostrae secum ferret, et presentis papae sigillo ea confirmari faceret. Quod et fecit. Veniensque Romam, licet sinistro actuum suorum rumore aures papae plurimum offendisset, tamen propter suum genus nobile in magna apud eum reverentiae prerogativa pre ceteris est habitus. Actum est vero hoc consilium media quadragesima, die 5, Iduum Marciarum (1179), in quo computati sunt affuisse 700 episcopi et abbates mille et clericorum praeterea diversorum ordinum innumerabiles turmae (580). Apostolicus autem inter cetera decreta sua, quae ab omnibus rite tenenda sollempni institutione sanxit, in Octovianum sanctae vitae virum et in duos ejus successores sententiam excommunicationis promulgavit, et quidquid viventes statuerunt, id auctoritate sua irritum esse censuit.

27. Anno sequenti (1180) episcopus consummato ad votum suae professionis negotio, prospero itinere sanisque omnibus, qui in comitatu ejus fuerant, tandem Leodium est reversus. Qui et ante hanc professionem et post reditum crebris Gerardi Lonensis comitis infestatus injuriis, quas ei in decimis et precariis villarum et ecclesiarum ad se pertinentium arroganter et superbe ingerebat, quia minas et excommunicationem intentando nichil proficiebat, superbiae et arrogantiae ejus viribus et armis obviare parat. Veniensque apud nos, necessitate urgente renovavit cum nostratibus fedus amicitiae et fidelitatis perseverantiam, adhortans eos, una secum ulcisci in comitem suam et sancti Lamberti injuriam. Quo comperto comes, nec ipse ad resistendum segnior, collecta valida militum manu, 2

die Kal. Augusti milites episcopi aggressus, a Calmunt (581) usque Tungris in cruentam fugam compellit, oppidumque vi cum suis irrumpens, plurimis captis copiosam predam victor abducit. Postera die, id est Kal. Augusti, episcopus collecta suorum multitudine, ante eandem villam eum cum exercitu proterens, in fugam vertit. Omnibusque qui poterant in castrum confugientibus, totam villam repentina invasione exurit. Interim comes per silvam proxime stantem cum paucis suorum evadens, Tungris inopinatus invadit, et incenso oppido, monasterium beatae Mariae gravi incendio absumit. Sequenti die (Aug. 2) episcopo Calmunt obsidente, nostrates ab eo rogati Brustemium invadentes, nono anno ex quo illud sub Egidio comite combusserant, iterum comburunt, et superato primo ejus vallo, resistentes in arctiora cogunt, et ad capiendum castrum machinas instruere intendunt.

28. Dehinc 3 videlicet Nonas Augusti episcopus cum suis et nostrates cum episcopo Los caput comitatus invadunt, et habitatoribus ejus metu mortis et captivitatis fugientibus, incensa villa cum monasterio pariterque castro ingentia spolia diripiunt.

29. In crastinum (Aug. 4) cenobium sancti Amoris in Bilisia a militia episcopi cum villa exurit, Montenaken quoque castrum a defensoribus vacuum incendio evertitur, et vastatis circumquaque villis, fugientibus incolis, omnia castella et munitiones comitis inimicis non parcentibus destruunt. Cumque exstructis machinis episcopus Calmunt destruere niteretur, annite comite Namurensi avunculo suo et comite de Berghe (582), Gerardus comes in gratiam ejus reducitur. Quod tali conditione actum est, ut quidquid episcopus ei fecerat, irritum esset, nichilque ei injuriarum pro hoc deinceps irrogare deberet. In hac ergo mutua eorum adversus alterutrum contentione cum totius in circumitu provinciae gravi vastatione concrematae feruntur cum villis suis plus quam sedecim ecclesiae.

30. Reductis ergo in concordiam pacis episcopo et comite, Godefridus Lovaniensis dux gravi adversus nostros aedens est indignationis furore, quod scilicet et in juvando episcopum contra comitem pacem sibi juratam presumsissent infringere. Et advectiones forensis mercimonii, quae de terra sua advehebantur, interim interdicens, jurabat malo eorum hoc eos fecisse, sperans eos minis suis territos, gratiam suam pecunia redempturos fore.

31. Comes quoque Lonensis omnia quae perpesus fuerat in eos retorquens, ad imperatorem proficiscitur, eique tristem fortunae suae depromit hystoriam. Quem ad subveniendum sibi calamitatibus suis inclinans, instigat adversum nostrates homines in sui vindictam. Qui frequenter ab eo mandati, tandem necessitate urgente episcopum super hoc consulunt, et ut eos super querela comitis excusa

NOTÆ.

(579) Paschalem III et Calixtum III.

(580) Cf. Acta concilii apud Mansi XXVI, 213; convenerunt episcopi, quorum numerus erat 302,

die 5, 7 et 19 mensis Martii.

(581) Chaumont.

(582) Engelberto.

turnus ad imperatorem vadat, ex jure cogunt. Bona ergo fide se eos ab omnibus impedimentis liberatum pollicitus, ad curiam imperatoris, quæ Seynse futura erat, una cum eis est profectus. Comite autem plura adversus eos imperatori querente, episcopus causam eorum, ymo suam, strenue egit, eos ab objectis patrocinio suo defensans, et quæ eis impingebantur, sibi rectius imputari debere libera voce protestans. Cujus constantia comes percussus, annitente imperatore episcopoque in id ipsum allaborante, statuit cum eis in pacis concordiam redire. Quæ pax ibidem confirmata est conditione interposita, ut nec in allodio ecclesiæ, ut ceperat, foderet, nec juri advocati eorum in fodiendo se violenter opponeret. Vallum ergo, quod circa Brustemium crexerat, totius hujus discordiæ ab initio seminarium, hoc modo nostris ei reconciliatis remansit imperfectum.

32. Morabantur hiis diebus Coloniæ quidam polentes opibus, qui erant de familia nostræ ecclesiæ; hos Henricus (583) Lemburgensis dux a jure ecclesiæ nolentes abstrahere violenter volebat, quia in bona eorum jam dudum juraverat. Qua necessitate abbas Wiricus Coloniæ profectus, nativam sibi tybiarum et pedum infirmitatem adeo solito gravio-rem contraxit, ut omnibus qui secum ierant de salute ejus pene desperatis, vix reverti potuerit. Hinc familiari suorum dilectione evictus, qui eum sibi semper adesse desiderabant, languori et corporis

A debilitati in dies ingravescenti, auxilium medicinæ adhibuit. Cujus fomentis modice adjutus cum lenius membra doleret, et se jam convalescere speraret, repente contra spem in mortiferam incidit egritudinem. Inunctus ergo et communicatus, fratribus devotas excubiæ vigiliis ei exhibitibus, post matutinalem synaxim diem clausit extremum annæ Domini 1183 Idus Decembris. Sepultusque est penes abbatem Folcardum ante capellam sanctorum Trudonis et Eucherii, quam ipse operosa lapidum varietate, ut supra prelibavimus, insigni opere jam dudum extruxerat. Prefuit autem ecclesiæ ab anno suæ electionis annis 25 (584), 10 dies minus, vir prudens et in multis sepe secunda usus fortuna, et

B Semper in adversis doctus sperare meliora. Qui inter cetera probitatis et largitatis suæ beneficia, quæ utpote pius pater optimis heredibus perpetuo reliquerat possidenda, duas partes decimæ de Alost in annuam eis refectionem constituit, et quod superfuisset utilitati infirmorum delegavit. Dignum est igitur, ut tanti patris operum et multiplicium beneficiorum grata memoria in benedictione apud posteros habeatur, quorum usibus et commodis tam egregie tamque paterne desudasse luce clarius comprobatur. Ei ergo commune precum conferamus juvamen, orantes, ut spiritus ejus in pace requiescat, amen.

Finiunt Gesta Domini abbatis hujus loci, monasterii videlicet Sancti Trudonis.

GESTORUM ABBATUM TRUDONENSIIUM CONTINUATIO TERTIA. PARS PRIOR.

INCIPIIT PRÆFATIO SUBSEQUENTIS OPERIS

Quoniam scire gesta rerum, que priscis temporibus contigerunt, viris religiosis et ecclesiasticis preceteris quam plurimum expedit, sciendum est, quod post multas persecutiones, quas catholici a paganis et infidelibus, Ghotis scilicet, Wandalis, Hunis et Longobardis reliquisque barbaris nationibus de sedibus et terris sue inhabitationis egressis, divino permisso sunt perpassi, novissime manus Omnipotentis, propter christianorum flagitia Gallias inhabitantium ad puniendum extenta, misit in eos iram indignationis sue per Normannos, alio nomine appellatos Norvenos, paganos. Qui adjunctis sibi Danis Gallias cum sibi adjacentibus provinciis per annos circiter

C 60 pervagantes (585), plurimas civitates cum opidis et castellis, utriusque sexus incolis immaniter occisis, destruxerunt consimilique clade loca sancta, ecclesias et monasteria depopulando. Inter que hoc sancti Trudonis cenobium adeo suis thesauris, clementiis pretiosis, librorumque copiis est spoliatum, precellentique structura concrematum et eversum, ut de tam famosa prius abbacia ab ipso sue foundationis tempore usque ad primi Ottonis imperium, perpauca memorie commendata reperirentur. Idcirco ut prefati cenobii futuris filiis et successoribus saltem ex aliqua parte, quanta prosperitate ante ipsorum Normannorum persecutionem locus iste flo-

NOTÆ.

(583) Tertius; Henricus II obierat 1167.

(584) Error videtur librarii; eum supra II, 3, dicat Wiricum a. 1155 electum esse, legendum vide-

tur 28.

(585) Cfr. Infra II, 21, ad annum 896.

ruerit, qualesve post sui eversionem miserias sustinuerit, innotescat, evolutis tandem bibliothecae nostrae libris et cartharum copiis, pauca quae collegi ad continuandum rerum gestarum ordinem, libris per venerabilem dominum Rodulfum de gestis 9 abbatum nobiliter digestis antepone curavi. Deinde consequenter trium abbatum gesta, qui Rodulfo immediate successerunt, in antiquo libello conscripta inveniuntur annexi. Postremo autem posui 12 abbatum gesta, qui praesuerunt ab anno Domini 1180 usque ad obitum Roberti abbatis, qui obiit anno Domini 1566. Horum 12 abbatum actus ex diversis hinc inde libris⁴⁴⁸ et ex antiquorum relatibus collegi, ac ea quae meis temporibus videre et audire potui inserui. Incidentia quoque prout oportuna videbantur, pluribus sparsim librorum capitulis interpo-

A sui. Cum autem ad presentia tempora deventum est, notare cessavi, latius haec posteris exequenda⁴⁴⁹ relinquerer, quorundam forsitan qui adhuc superstites sunt offensam incurrerem, aut si a veritate discederem, adulationis seu mendacii nota fuscarent. Praeterea humiliter supplico et instanter posteros meos exhortor, ut postposita negligentia amodo sint solliciti notabiles rerum eventus et gesta annalibus scriptis commendare, quibus inspectis eorum successores cautius pericula poterint evitare futura. Distinguitur autem haec gestorum abbatum compilatio in quatuor partes, quarum prima pars continet libros tres, secunda libros tredecim⁴⁵⁰, tertia quatuor libros, quarta vero in duobus⁴⁵¹ libris completur.

INCIPIT TABULA PRIME PARTIS DE GESTIS ABBATUM HUIUS MONASTERII SANCTI TRUDONIS, ET PRIMO CAPITULA PRIMI LIBRI EJUSDEM.

1. capitulum. De beati Trudonis nativitate.
2. De voto ipsius pro edificanda ecclesia.
3. De parentum ejus obitu.
4. De angelica sibi facta ammonitione et sancti Remacli instructione.
5. De ejus ad Metensem urbem profectio. Incidentia⁴⁵². De sanctis Amundo et Remacli. Incidentia. De obitu regis Dagoberti et filiorum ejus successione. Incidentia. De 6 Pipiniis et de sancta Gertrude.
6. De profectu beati Trudonis in studiis sacrae scripture.
7. De beati Theodardi in abbatem Stabulensis cenobii institutione.
8. De beati Trudonis in sacerdotem ordinatione, et de ejus ad Sarcinnum repatriatione.
9. De villa nostra Seni quomodo beato Trudoni fuit collata.
10. Quomodo beatum Remaculum sanctus Trudo repatrians visitavit.
11. Qualiter populus Sarciniensis ei repatrianti obviam venit.
12. De prima fundatione cenobii hujus sancti Trudonis. Incidentia. Quomodo sanctus Remaculus cessit ab episcopatu Trajectensi. Incidentia de Theodardi successione.
13. De prima hujus monasterii dedicatione.
14. De dotatione hujus monasterii a sancto Trudone facta, et fundatione cenobii 80 monachorum in allodio ejusdem sancti juxta opidum Brugis in Flandria situati. Incidentia. De terra Flandrie quomodo primo facta est comitatus.
15. De larga possessione quam beatus Trudo habuit in Taxandria, quae nunc appellatur Campinia.
16. De primaria cenobitarum in hoc loco institutione et divini cultus inibi inchoatione.
17. De officio predicationis quod a sancto Remacli etiam beatus Trudo suscepit.
18. De ecclesiis apud Zepperem et apud Fulniam quas aeternis noctibus visitavit. Incidentia. De sancti Theodardi martyrio. Item. De eodem.
19. De electione sancti Lamberti in episcopum.
20. De beati Lamberti ab episcopatu ejectione.
21. De beati Trudonis jejuniis et elemosinis.
22. De beati Lamberti in suo episcopatu relocatione.
23. De beati Trudonis obdormitione.
24. De miraculis in die exequiarum ejus factis.
25. De Lothario preposito post beatum Trudonem hoc cenobium regenti.
26. De donatione et elemosina a Pipino secundo et uxore sua Plictrude monasterio nostro collatis. Incidentia. De Beda presbitero.
27. De sancti Lamberti martyrio.
28. De miraculo in exequiis sancti Lamberti. De successore suo sancto Huberto palam audito.
29. De consecratione sancti Huberti Romae miraculose facta.
30. De translatione episcopalis sedis et beati Lamberti corporis a Trajecto ad Legiam et obitu sancti Huberti. Incidentia. De Pipino. Incidentia. De cenobio Montis Cussini.
31. De beati Eucherii in episcopum creatione.
32. De obitu Lotharii hujus loci preposito.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI.

1. De primo hujus monasterii abbate.
2. De annis Domini sub quibus praesuit, et de 6 abbatibus et succedentibus.
3. De beati Eucherii ab episcopatu expulsionem.
4. De beati Eucherii in exilium ad Hasbaniam missionem. Incid. De obitu Karoli Martelli.
5. De revelatione sancto Eucherio ostensa, quomodo Karolus apud inferos torquebatur et de serpente in ejus sepulchro invento.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴⁸ liberis 4. ⁴⁴⁹ exequendam 1. ⁴⁵⁰ undecim 1. falso. ⁴⁵¹ vacu: in hunc locum auctor numero librorum apponendo reliquit. ⁴⁵² incidentia 1.

6. *De obitu sancti Eucherii. Incidentia. De fundatione cenobii Foldensis.*
7. *De dono bonorum nostrorum apud Donch, et de villis ibidem a duce Roberto huic monasterio collatis, et de ejus sepulcro. Incidentia. De Pipini tertii in regem Frantie creatione.*
8. *De sure hujus cenobii auferente thesaurum, judicante Pipino suspenso.*
9. *De miraculo per beatum Trudonem in puero sancti Rodegandi epyscopi facto. Incidentia. De obitu regis Pipini. Incidentia. De Hunis sen Avaribus per Karolum Magnum devictis.*
10. *De Donato monacho ritam beati Trudonis scribente. Incidentia. Quomodo Karolus factus imperator persecutioni Hunorum finem imposuit. Incidentia. De imperio Ludowici Pii. Incidentia. De regis Danorum ad fidem conversione.*
11. *De Normannorum persecutionis initio.*
12. *De domno Drogone Metensi episcopo et hujus loci abbate.*
13. *De dono Hotberthi nobilis viri huic monasterio tempore Drogonis abbatis facto.*
14. *De 8 abbatum nominibus abbati Drogoni succedentium. Incidentia. De ymno Gloria, laus et honor, quomodo postremo ⁴⁴⁸ inolevit, ut die palmarum cantaretur. Incidentia. De continentis regni Lotharingie que prius vocabatur Austrasia. Incidentia. De Lotharii imperatoris monachatu. Incidentia. De Danis Normannorum complicitibus. Incidentia. De epyscopis Metensibus sibi succedentibus, et quare eorum aliqui intitulantar archiepyscopi.*
15. *De prebenda monachorum hujus loci antiquitas dari consueta. Incidentia. De terra Flandrie quomodo facta fuit comitatus. Incidentia. De victoria Francorum contra Normannos.*
16. *De prima corporum sanctorum Trudonis et Eucherii translatione.*
17. *De corporum beatorum Trudonis et Eucherii occultatione sub volta subterranea propter metum Normannorum facta*
18. *De Lotharingie depopulatione per Normannos facta.*
19. *De sancti Liberti passione. De monasterii et opidi Sancti Trudonis aliorumque monasteriorum et civitatum depopulatione a Normannis facta. Incidentia. De civitatum Treveris et Metis devastatione. Incidentia. De Ungaris paganis.*
20. *De reditu Normannorum a Frantia ad Lotharingiam.*
21. *De Normannorum exitio et exterminatione et ad fidem conversione. Incidentia. De primo Adelberone Metensi epyscopo. Incidentia. De abbate Pruniensi. Incidentia. De translatione imperii a Francis ad Teutonicos. Incidentia. De impetu Ungarorum. Incidentia. Qualiter regnum Lotharingie fuit devolutum a nutum imperii.*
22. *De Ymizone hujus loci abbate.*

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI TERTII.

1. *De imperio primi Ottonis hoc monasterium a Normannis destructum restaurare incipientis. Incidentia. De Lotharingie duce. Incidentia. De laude Ottonis.*
2. *De adventu Ottonis regis ad opidum nostrum, et de ejus compassione erga hoc monasterium.*
5. *De abbatis Reineri consecratione.*
4. *De flagellatione per beatum Trudonem Adelberoni secundo Metensi epyscopo illata.*
5. *De elemosina matris ⁴⁴⁹ domini Reineri abbatis. Incidentia. De controversia Ottonis et Francie regis Ludovici. Incidentia. De victoria Ottonis contra ducem Lotharingie. Incidentia. De Gerberga sorore Ottonis.*
6. *De immersione aranee labentis in calice Reineri abbatis sub hora consecrationis eucharistie.*
7. *Quomodo Reinero abbate defuncto dominus Adelbero secundus Metensis epyscopus fit abbas hujus loci.*
8. *De diligentia domni Adelberonis in recuperatione reddituum, et dotatione paterne hereditatis monasterio collata, et reformatione edificiorum.*
9. *De monasterii post primam dedicationem iterata consecratione. Incidentia. De resistentia domni Adelberonis contra Ottonem regem. Incidentia. Et de Leodiensibus epyscopis. Incidentia. De collatione ducatus Lotharingie.*
10. *De servitute Guadrade femine, ubi ostenditur domnum Adelberonem fuisse hujus loci abbatem*
11. *De elemosina Zeizolfi, ubi etiam claret domnum Adelberonem hujus loci abbatem fuisse.*
12. *De obitu domni Adelberonis abbatis hujus loci.*
13. *De bonis nostris apud Provin et silva Bruderholt que comitissa Flandrie monasterio contulit. Incidentia. De successione Leodiensis epyscopi et imperatoris.*
14. *De fundatione cenobii sancti Vincentii et villa sancti Trudonis.*
15. *De obitu domni Thietfridi abbatis hujus loci.*
16. *De creatione domni Erenfridi in abbatem hujus loci et ejus obitu.*

Finit tabula prime partis gestorum abbatum hujus monasterii sancti Trudonis.

INCIPIT LIBER PRIMUS

CONTINENS ORTUM, ACTUS ET OBITUM BEATI TRUDONIS.

1. [SIGEB. THEODERICI Vita S. Trud.] Anno Do- A Francorum regis, Hylperici filii ex Fredegunde con-
nini 628, imperii vero Heraclii cum sua conjugē sorte sua, anno 40, Johanne dico Agnus Trajectensi
Martina anno 16 et Lotharii secundi hujus nominis ecclesie presidente ⁴⁵⁰, electus Domini sanctus Trudo

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴⁸ p 1°. ⁴⁴⁹ meritis 1°. ⁴⁵⁰ presidenti 1°.

ex nobilibus et Deo dignis parentibus ipso anno plus minusve in Hasbaniensi territorio, Sarcinium nomine, nascitur. Cujus pater Wicholdus nomine ex Francorum regum ortus propagine, prefatique Hylperici regis contemporaneus et ex recta linea consanguineus, temporale dominium seu comitatum latum, quod proprio jure in partibus Hasbanie, Campinie (586) et Flandrie possederat, justis legibus gubernabat. Mater autem Adala nomine ex Austrasiorum ducum prosapia progenita, primi Pipini ducis Austrasie dilecta consanguinea, hunc unice natum filium ad multorum educavit salutem fide-
lium (587).

2. [SICEB. *Vita S. Trud.* c. 3.] Anno Domini 653, imperii Heraclii 21, et Dagoberti regis, monarchi-
trium regnorum, scilicet Frantie et Neustrie, que nunc Normannia vocatur, ac Austrie, que modo Lotharingia nuncupatur, anno 2, sanetus Trudo ineuntis etatis sue anno 6, vel quasi, puerili opere in agri plantæ collectis lapidibus ecclesiolam construxit, in qua ad orationem provolutus, de ecclesia in suo allodio edificanda se voto strinxit. Quam pro-
cax quedam mulier indignanter intuens, pede dissipavit, que continuo ultione divina cecatur, sed ad concurrentium vicinorum instantiam puer pro ea misericordiam Dei invocans, eidem visum restituit. *Incidentia.* [SICEB.] Circa idem tempus sanctus Arnulphus Metensis episcopus constituitur. *Incid.* [V. S. *Theodardi*, c. 4.] Eodem tempore prefato rege Dagoberto filius nascitur, ad cujus preces humiles sanctus Amandus infantem baptizat et nomen Sygibertus eidem imponit; ubi cum patrini baptizanti venerabili presbitero finitis orationibus continuo non responderent, infans 40 dierum plena distinctione audientibus circumstantibus respondit: *Amen.* [c. 8.] Circa idem tempus (circa an. 646) defuncto Johanne dicto Agnus Trajectensi episcopo, idem rex sanctum Amandum Trajectensem episcopum quamvis renitentem constituit. *Incid.* Qui postquam 3 annis pre-
fuit episcopatu posthabito sancto Landoaldo archiepiscobitero cathedre episcopalis curam commisit, et solitariam vitam cepit, [V. S. *Amandi.*] et in Elnonensi monasterio usque ad finem vite permansit.

3. Anno Domini 644 vel quasi sancta Adala, mater beati Trudonis, in pace quievit; cujus corpus apud Zeelem villam (588), que allodium est sancti Trudonis, in ecclesia sepultum, miraculis claruit, et in decenti loculo compositum, a terra elevatum est. *Incip.* [V. S. *Glodulfi.*] Circa idem tempus sanctus Glodulphus sanctitatem genitoris sui sancti Arnulfi imitatus, post Georicum, quem prius Arnulphus in spiritu successorem sibi in episcopatu agnoverat

A assignatum, Metensis factus est episcopus. *Incid.* [SICEB.] Anno Domini 645, imperii Constantis seu Constantini anno 3, illustris vir Wicholdus, pater ipsius beati Trudonis, in senectute bona in Domino obdormivit, et in ecclesia ville sue allodialis, ex nomine suo Wibeke (589) denominate, sepultus, elevari meruit. *Incid.* Eodem anno sanctus Remaclus a Dagoberto (590) rege Francorum [V. S. *Theod.* 5], a solitaria et monastica vita extractus, invitus et precibus victus, Trajectensis episcopus ordinatur [circa an. 650.]

4. Anno ipso beatissimus adolescens Trudo, utroque orbatus parente, nullo egens tutore, quippe cum jam complisset etatis suæ annum 17, cepit mente fluctuari, qualiter dominium paternum cum adherentibus huic largissimis patrimoniis possessionum tam sagaciter disponere auxiliante Dei gratia prevaleret, ut herodialium rerum affluentia ingressum perpetue hereditatis sibi nullatenus obstrueret. [V. S. *Trud.* 1, 7, 8, 12.] Hec secum diligenter rumigans ad memoriam reducit votum, quod de construenda ecclesia in propria hereditate pridem puerulus voverat. Qui cum in hujusmodi mentis captu fluctuaret, sompnus ei continuo obrepsit. Angelum Domini sibi assistere vidit, suadentem sibi, ut sanctum Remaclum episcopum adiret, cui in omnibus que juberet obtemperaret. Expergefactus autem ad villam Septembarias secundum angeli mandatum festinat, ibique residenti episcopo consilium angeli manifestat. Cui ille: *Perge, fili, ad Metensem episcopum, et beato Stephano quidquid in Hasbania trade. Hoc enim, angelo revelante, Christo acceptum fore didici.*

5. Die igitur sequenti, mane diluculo, venerabilis adolescens Trudo ad civitatem Metensem iter arripit, ibique sancti pontificis Glodulfi oblatu presentie, monitoris sui beati Remacii obtemperans consilio, omne patrimonium quod in Hasbania possidet, sancto Stephano tradit. Tunc sanctus Glodulfus beatum Trudonem in filium assumens, diligenter illum ad litterarum scientiam, sicut petivit, instruendum fidei viro commisit, qui cooperante gratia sancti Spiritus, infra annum totum psalterium decantare scivit, et ultra estimationem hominum in brevi tam egregie in scientiis scripturarum sic profecerat, ut coequos suos mirabiliter superaret. *Incid.* [V. S. *Amandi*; *Vita S. Rem.*] Anno eodem cum Dagobertus rex sancto Amando contemplationi et predicationibus insudanti, quippe qui incolas Gandavi, famosi opidi in Flandria siti, ad fidem catholicam converterat, ab onere episcopalis cure cedenti, licet invitus, condescendisset, ne tamen tam famosa sedes presidentia proprii episcopi careret, habito consilio,

NOTÆ.

(586) Hodie Kempenland in sinistra ripa fluvii Dommel et aquilonem versus a fluvio Nethe, eadem regio quæ antiquioribus appellabatur Texandria. Vide infra I, 45.

(587) Hoc stemma primus si quid video noster dedit.

(588) vicus prope Diesthemium.

(589) Vicus in eadem regione haud procul Diesthemio

(590) Imo a Sigeberto II. teste Vita antiqua S. Remacii.

sanctum Remaclum monachum ex monasterio Sollempniaco (591) sub patre Eligio a solitaria vita extractum, quamvis renitentem, Trajectensem episcopum insituit. Circa idem tempus (an. 638) prefatus rex, fluxus ventris infirmitate deficiens, cum magna devotione emisit spiritum. Cui primogenitus ejus filius Clodoveus in regno Frantie et Neustrie successit; alter autem filius Sygibertus dicebatur, quem pater ante aliquot annos adhuc puerum in regno Austrie, que nunc Lotharingia vocatur, constituerat, dans eidem tutores Gumbertum Coloniensem archiepiscopum et Pipinum ducem inferioris Austrie, qui laudabilium suorum tutorum secutus vestigia, in universis moribus et virtutibus coaluit, prout ex processu decursus regnationis ejus enituit [cf. FREDEG., V. S. *Sigeb.*]. *Incid.* Anno sequenti (639) Pipinus prefatus dux et major domus regie, quem Dagobertus rex totius Austrie archiducem fecit, in Domino obiit. Cujus corpus apud Landen sepelitur et post plures annos inde ad opidum Nyvellense translatum, miraculis coruscat; cujus obitus universum Austrie regnum merore perculit [cf. V. S. *Sigiberti*]. Iste Pipinus, primus hujus nominis, fuit magnifici principis Karolomanni filius, qui ex sua conjugate sancta Ytuberga filium nomine Grimoaldum genuit, qui patri in ducatu succedens, per auxilium sancti Cuniberti loco patris sui major domus constituitur, obiitque sine liberis. Habuit etiam idem Pipinus filiam nomine Beggam, quam Ausigiso duci, sui sodalis sancti Arnulfi filio, conjugavit, que Pipinum secundum, qui Grossus dicebatur, peperit, cujus filius Karolus Tudetes sive Martellus fuit. Qui Karolus ex Alpayde concubina procreatus, genuit Pipinum hujus nominis tertium, qui favente Zakaria papa propter victoria- rum suarum strenuitatem Francorum rex constituitur. Quartum vero Pipinum rex Karolus Magnus genuit, eumque Ytalie regem prefecit. Quintus autem Pipinus, Ludowici Pii filius, a patre rex Aquitanie constituitur. Sextus hujus nominis Pipinus patri in regno Aquitanie succedit, quo mortuo nomen Pipini abolevit. Fuit autem iste Pipinus primus unus ex ducibus potentissimis infra regnum Austrasie, ducatum suorum dominatum distinctis terrarum limitibus hereditario jure possidentibus. Hujus vero Pipini ducatus dicebatur ducatus Austrie inferioris, in quo preter alia multa oppida et castella, Brabantia continebatur, que a Brabone Trojano milite, scilicet nepote Hectoris magni, nomen accepit. Pars insuper magna Hasbanie et Campinie ad ipsum respiciebat, qui in nostris confiniis habuit duo palacia, unum minus in loco qui adhuc vocatur Landen, et aliud majus in opido nuncupato Nivella. [V. S. *Gertrud.*] Post autem memoratos liberos Ituberga peperit illi filiam nomine Gertrudem, virginem a Deo electam, que 14 anno etatis sue matri vidue fideliter adhesit. *Incid.* Anno quasi eodem quo

A ipse Pipinus obiit, sanctus Amandus more solito causa seminandi Dei verbum juxta opidum Nivelhense iter direxit, quem Ituberga viduata ad prandium invitavit. Qui ad instantiam precum Ituberge matris et Gertrudis filie utrique sacrum velum imposuit et domum earum ecclesiam consecravit, [V. S. *Amandi*, *Sigeb.*], qui post paucos dies ad monasterium Elnonense quod elegerat rediit, et ibi devotissime Christo serviens, post hos annos, 18 anno imperii hujus Constantis seu Constantini in Domino obdormivit.

6. [V. S. *Trud.*, c. 9.] Anno Domini 650, imperii Constantis sive Constantini 8, episcopatus sancti Remacli anno 6, sanctus Trudo postpositis liberalium scientiis ad intelligendum indaginem sacre scripture studium convertit, in qua quantum profecerit, per reparatos ab ipso lapsos apparuit.

7. Eodem anno rex Austrie Sigibertus de liberorum desperatus propagine, [V. S. *Theod.*, c. 4, 7] cooperante sibi majore domus et duce Grimoaldo, primi Pipini filio, et sancto Rema clo, 12 monasteria construxit, inter que duo edificanda quo in loco sancto Rema clo placeret consensit. Ex hujus concessionis gratia vir Domini fundavit in diocesi Coloniensi monasterium unum, quod appellavit Malmundarium, reliquum vero in diocesi Trajectensi, quod nominavit Stabulans. Quorum structura cum sumptuose ex aerario pii regis esset consummata, de consilio sancti Remacli rex Stabulensi monasterio sanctum Theodardum, virum scientiis et virtutibus ornatum primum prefecit abbatem, qui quam diligenter sancte religionis disciplinam ad perfectionis unguem verbis et opere in subditos transfuderat, ex discipulis quos inormavit claruit, qui tam devote vitam duxerunt, ut plures famosi viri, sanctus scilicet Remaclus et sanctus Lambertus Trajectenses epyscopi, preter alios ibidem monastice conversationis puritate delectati, Deo militaturi successu temporis deguerunt. *Incid.* Circa hec tempora Grimoaldo duce inferioris Austrie et majore regalis domus Sigiberti regis defuncto, Pipinus secundus, ex sorore Begga illius nepos, in ducatu et majoratu domus succedit (circa an. 636).

8. [SIGEB. V. S. *Trud.* 1, 15, 16, 17.] Anno Domini 655, imperii Constantis seu Constantini anno 12, episcopatus sancti Remacli anno 10, sanctus Trudo, admodum sacre scripture scientiis sufficienter imbutus, a sancto Glodulfo sacerdotis ordinatur. *Item.* Anno eodem venerabilis pater sanctus Glodulfus Metensis epyscopus, divinitus inspiratus, ad se vocato benigne sancto Trudone dixit: *Oportet te, fili karissime, patrios fines visitare ob profectum ecclesie sancti Stephani, immo potius ob salutem Hasbaniam habitantium; nam populum non parvum Deo et sancto Stephano acquires, perfectamque plebem Domino servituram in tua hereditate parabis. Nec tibi molestum, queso, sit, quod hinc te proficisci jubeo, necesse enim*

NOTÆ.

(591) Solignac in Aquitania.

est, ut tuis exigentibus meritis, plurimi religiosi viri in hereditate quam sancto Stephano tradidisti Deo serviant. Consentit sanctus Trudo pii patris monitis, et lacrimis mutuo perfusi, post sancta oscula pontificis cum benedictione iter arripuit. *Item.* Proficiscente autem venerabili Trudone a Metensi urbe, gens urbana comitantes eum voce lacrimabili dixerunt: *Cur, pater sancte, sic nos deseris, qui tuis semper obtemperavimus jussis? Felix, aiunt, Hasbania, que tuis aspectibus fruitura, de nostro dampno ditabitur, et ex nostro merore letabitur.* Quibus ille respondit: *Cari concives et domestici Dei, nolite contristari, licet enim corpori videar presentie vestre ad momentum subtrahit, votis tamen semper presens ero.* Sicque commendans eos divine majestati ad patrios fines iter dirigit.

9. Venerabilis igitur pater Trudo prospero transitu cuidam ville nomine Seni, que fuit proprium allodium unius nobilis militis, appropriavit. Qui dum nimia passione lepre infectus, lumine oculorum esset privatus, apparuit ei angelus Domini dicens: *Festinans surge, proxima est tibi salus et sanitas corporis. Mitte igitur servientes tuos ad exitus viarum, et obviam habebunt virum abjecti habitus, de cujus manuum ablutionis aqua, si lotus fueris, continuo curaberis.* Qui evigilans revelationem cum gaudio suis ostendit, et sicut ab angelo didicit, nuntios emisit. Cumque paululum ad campestria extra villam processissent, vir Dei obvius venit, et humiliter querit transitum qui ad ipsam ecclesiam perducit. Tunc illi ex habitu eum cognoscentes, pre gaudio stupefacti dixerunt: *Ad ecclesiam, si cupis, tecum comitabimur, insuper ad prandium te libenter recipiemus.* Tunc vir sanctus intelligens gratiam Dei sibi id providisse, oratione in ecclesia cum habundantia lacrimarum peracta, gratanter cum illis ad prandium comitatur, et ad domum illius militis cum benedictione ingreditur. Cumque post dulcia colloquia mensa parata ad consedendum esset, nobilis precepit ad abluendum aquam manibus dulcis hospitii sui ministrari. Cum autem ad tergendum tuella (592) extenderetur, prefatus nobilis, prout ab angelo didicit, seorsum declinans oculos, membra leprosa ex hac ablutione perungit, et continuo totius corporis sanitatem consequitur. Ad pedes igitur celestis sui medici proruit, et cum tota familia gratiarum actiones Deo et sancto Trudoni imbre lacrimarum perfusi in excelsum proclamant, sed vir Dei hujus curationis donum non sibi, immo potius virtuti gratie hospitalitatis sui hospitis ascribit, sicque cum humilitatis altercatione curatus cum curatore ad mensam accedunt, factoque prandio nobilis ille sobole carens sancto Trudoni villam suam cum omni jure et hereditate, prout sibi a progenitoribus suis allodialiter successerat, efficaciter contulit, et san-

ctum Domini heredem sibi constituit. Quam donationem cum frater donatoris percepisset, ipsam villam sibi vendicat et violenter eam apprehendere non formidat; sed Omnipotens injuriam servo suo illatam ulciscens, invasorem hujus ville mox gravi corporis languore percussit, et membris contractum quasi in trunco reliquit. Tunc ille ad cor rediens, penitentia ductus beatum Trudonem humiliter reduci ad se visitandum nuntios destinat veniamque postulat. Cujus sancti precibus in presentia egroti ad Deum susus, omnis illa nodositas membrorum dissolvitur, et pristina sanitas illi restituitur. Qui continuo pedibus ipsius provolutus, ablata restituit, et propriam villam, prout frater prius suam, sancto viro obtulit. Cui ipse respondit: *Ablatum mihi tunc et modo restitutum accipio, sed tuam villam volo Metensi ecclesie perpetuo fore incorporatam.* Hec villa nuncupatur⁴⁴¹ et est vicina ville nostre prefate Seni, cujus incole adhuc in hodiernum fidelissimi sunt beato Trudoni, et reputant sese potius ad monasterium ipsum, tanquam ad proprios patronos spectare.

10. Preterea ex prelibata causa venerabilis Trudo⁴⁴² aliquantulum a sua protectione retardatus, intelligens sanctum episcopum Remaclum juxta Tungrense opidum moram facere, iter suum illuc dirigit. Ad ejus presentiam adductus ipsiusque obvolutus pedibus, uterque surrexerunt, et post amplexus mutuos miscentes sancta colloquia, Trudo patri suo karissimo omnem processum itineris et eventuum suorum narravit. Tunc episcopus tanti sacerdotis in scientiis profectum et in moribus disciplinam lucra sua reputans, illum sibi in collegam ad predicandum evangelium Christi assumit, partitoque onere cure pastoralis ecclesias ordinare et penitentie sacramentum conferre sua auctoritate injunxit. Cepit igitur episcopus liberius contemplationi cum Maria vacare, et Trudo instanter cum Martha laborando provisioni ecclesiarum et predicationi per dyocesis invigilare.

11. [Vita S. Trud. II, I.] Post hec vir Domini Trudo beati Glodulfi Metensis episcopi monita adimplere curans, patrios fines visitare festinat, et ad Sarcinium, locum sue nativitatis, iter dirigit. Quod cum fama precurrente Sarcinienses percepissent, domino suo diu desiderato catervatim totus pagus agmine virorum, mulierum et puerorum congregato in ejus occursum festive procedit. Quem ubi sanum et incolumem aspexerant, perfusi pre gaudio lacrimis, amplexatum deosculantur ejusque dulci alloquio delectati, benedictionem postulant et obtinent. Tali autem amice plebis tumultuoso affectu in suam Sarcinium amicitatus, factus omnia omnibus, alios consolando emendans, alios castigando reformans, ipsumque pagum verbo predicationis circumiens,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴¹ lacuna 4' ⁴⁴² Trudo — invigilare apud Heuschen.

NOTÆ.

(592) Touaille Francis, dwele Germanis in speculo Saxónico, i. q. mappa.

paganismi fecem, que inibi adhuc plene non fait exinanita, funditus expurgavit, et religione fidei crescente, ecclesiam fidelium cotidie per novos populos augmentavit.

12. [*Ibid.* II, 2.] Igitur beatus Trudo divinum auxilium ex fidelium multitudine concurrente sibi adesse considerans, votum quo se Deo in pueritia astrixerat de construenda in sua hereditate ecclesia, ad memoriam reduxit, ut exercitui christiano sibi confluente cenobiale vallum erigeret ⁴²², ubi contra tela nequissimi continua devotione et oratione cum suis commilitonibus intentus, in Christo triumpharet. Invocato tandem summi conditoris auxilio, artifices peritos comparat, et fundandi cenobii in loco eminenti versus aquilonem, ad levam fluvium Cisindriam (593) per convallem defluentem ⁴²³ habenti, gratam planiciem illis consignat. Comparatis vero materiis ad hoc opus necessariis, cementariis absque mora fundamenta jaciunt, et sub brevi temporis discursu lapidee parietes in altitudinem elevate intuentium mentes letificaverunt. In sollicitudine tamen tam sumptuosi operis servus Dei Trudo inardescens, injunctum sibi a sancto Remaelo predicationis officium nichilominus fideliter implevit. *Incid.* [*V. S. Theod.* c. 8. *Vita S. Trud.* II, 17. *V. S. Theod.* c. 5. *Vita S. Rem.* *V. S. Theod.* c. 5, 7.] Circa idem tempus (an. 661) sanctus Remaclus male ferens, quod bona sue ecclesie violenter per potentes et nobiles per annos circiter 30 injuste retenta possiderentur, nec valeret contra torrentem brachia extendere, pertesus tumultuum secularium, volebat in animo ad portum solitarie vite redire, propter quod regem Sygibertum adiit (594), et ab eo tandem cum magna difficultate ab onere cure pastoralis absolutus fuit. Qui sarcina presulari exemptum et de suffragio munus se exutum letatus, diu desideratum quietis portum Stabulensis cenobii expetit, et vite contemplative ibidem vacans, secum habitavit, professionem monachalem fecit, et tandem post plures annos ad Dominum vocatus, in eodem loco sepeliri meruit (circa an. 667). *Incid.* Anno eodem proceres et aulici cum plebe urbana de substituendo presule regem Sygibertum adeunt, qui in commune cum eisdem deliberatione facta de omnium consensu, accedente etiam summi pontificis auctoritate, Theodardum, Stabulensem abbatem, Trajectensem episcopum constituit, a sancto Cuniberto Coloniensi archiepiscopo post paucos dies consecratum. Qui a sancto Materno Tongrensi post episcopo presedit 28 ⁴²⁴. Eodem anno sanctus Lambertus bone indolis adolescens a patre Apro nomine, illustri viro et comite, magisterio sancti Theodardi traditur ⁴²⁵.

A 13. [*Sigeb. Vita S. Trud.* II, 2.] Anno Domini 657, imperii Constantis seu Constantini anno 15 et episcopatus Theodardi Trajectensis episcopi anno 3, sanctus Trudo cenobium, quod propriis expensis in sua hereditate fundaverat et ad inhabitandum aptatum decenter in altum produxerat, dedicari fecerat a sancto Theodardo Trajectensi episcopo in honore sanctorum Quintini et Remigii, 3 Idus Octobris.

B 14. Qui voto dudum in pueritia sibi divinitus inspirato plene satisfacere cupiens, ex suo reddituoso et largo patrimonio prefatum cenobium copiose dotavit. Preter enim dominium et possessiones quas in Hasbania ex parentum successione possederat, unde, ut prenarratur, maximas hereditates in Austria, que postea Lotharingia vocata est, tenuit, que nuncusque Metensium episcoporum mense incorporate serviunt — inter quas Dongei (595) villa, que miliario vicina Virduno constat, una fuit, quam post plures annos Theodericus, primi Ottonis consobrinus, sibi atraxit — habuit insuper ex parte patris dominium ville Brugis nuncupate cum suis attinentiis, que modo est oppidum famosum in terra qui nunc vocatur Flandria. Juxta quod opidum monasterium nigrorum monialium quasi ad dimidium miliare situm est, habens ex nomine beati Trudonis sortitum vocabulum scilicet Sancti Trudonis. Istud monasterium (596) ipse beatus Trudo in proprio suo ibidem allodio fundavit et dotavit, et in eo 80 monachos instituit, sed qua causa postea immutatio sexus Deo inibi servitium contigit, nescitur. *Incid.* Et quia de terra Flandrie recitatio insilit, annotari congruit, cujus conditionis ab antiquo existit. Sciendum igitur, quod ad regnum Frantie quidam sianus terre fertilis valde respiciebat, qui nunc Flandria nuncupatur. Illic balivi et forestarii solebant per reges constitui ex proceribus aulici ad populum gubernandum, et redditus annuos in colligendum destinari, nec vocabantur comitatus usque ad primum annum imperii Karoli Calvi.

C 15. Preterea venerabilis Trudo dominium et largas possessiones hereditarias habuit in Taxandria, que terra nunc vocatur Campinia, que plures libertates et villas continet. Inter quas post dormitionem sancti patris plurime ecclesie in honore ipsius sancti Trudonis dedicate noscuntur, quarum jus patronatus cum aliarum vicinarum ecclesiarum patronatus ad collationem abbatis et conventus hujus monasterii sancti Trudonis pleno jure pertinere antiqua possessio manifestat.

D 16. [*Vita S. Trud.* II, 2.] Eodem anno vel quasi venerabilis Trudo dedicatum hoc suum cenobium.

VARIE LECTIONES.

⁴²² exigeret f°. ⁴²³ defluentem f°. ⁴²⁴ excidit f°; liberali doctrina imbutus est legitur in *vita S. Theodardi*.

NOTÆ.

(593) Cisinder rivulus incidit in fluvium Geete.
(594) Sigebertus jam anno 656 obierat; erat rex Austrasie Childericus II. De sancto Remaelo vide

Herigerum in *Mon. Germ. SS.* VII, 185.

(595) Dugay; cf. *Rudolfi Gesta* VII, 6.

(596) Est monasterium Brugense-Eickhoutanum.

quemadmodum beatus Glodulfus episcopus Metensis spiritu revelante sibi predixerat, ex largo et reddituoso suo patrimonio habunde dotaverat, adunataque fidelium multitudine divini cultus officium fecit inibi solempniter iniciari, crescenteque devotione cotillie profecit in augmentum laudabilis fame locus iste. Divulgata enim undique fama tam devote cenobialis congregationis, plurimi huc nobilium virorum filii, tam ex palatinorum dignitate quam et procerum libertate, una cum popularibus et ex servitio conversis, ad portandum jugum Christi, onere divitiarum contempto, comaque capitis detonsa, ingrediuntur celesti regi perpetuo militaturi, multique nobilium proprios filios et nepotes suos huic sancte communioni mansipandos cum amplis patrimoniis devoverunt, quos sub tanti doctoris magisterio in-normandos statuerunt. [V. S. Bereg.] Circa⁴⁸⁶ hec tempora sanctus Beregisus ex pago Condrosio ortus, et a parentibus intra monasterium sancti Trudonis sub habitu religionis litterarum studiis et lege divina imbuendus nuper traditus, nunc largiente Pipino principe eidem latam provinciam⁴⁸⁷, monasterium Andaniense in honore sancti Petri construxit, in quo clericis ordine canonico militantibus, ipse pater in eodem habitu est sociatus⁴⁸⁸. De situ autem primarie foundationis hujus monasterii, ne rerum processus in ambiguum cadat, sciendum, quod beatus Trudo non incepit hanc ecclesiam edificare a cancello sanctuarii (597), sub quo nunc continetur cripta, quam Obbertus Leodiensis episcopus anno Domini 1101 consecravit, sed tantummodo ab illo loco, ubi nunc inter chorum stallatum (598) et beati Trudonis altare arcus supereminet, partem monasterii anteriorem tanquam caput erexit, quam ecclesiastico more cancellum et sanctuarium appellavit. Ibi ipse primum altare in honore sanctorum Quintini et Remigii consecratum fundavit, post quod processu temporis psallentium choro constructo, reliqua pars structure ordinata fuit, que navis ecclesie cum sibi coherentibus absidis dici potuit. Retro vero prefatum cancellum, ut veterum hystoria refert, infra locum, qui nunc est chorus psallentium, cripta constructa fuit que per se erat, prout adhuc in quibusdam antiquis monasteriis simile cernitur. Fuit insuper processu temporis inter altare beati Trudonis et primarium chorum psallentium, intra ipsum cancellum sanctuarii, altare in honore sanctorum apostolorum constructum, et fuit altare majus appellatum, distans ab ipsa beati Trudonis ara spacio quasi 9 pedum; est enim ibidem locus sepulchri prefati sancti patris. Hec igitur cripta et altare majus ab antiquo fuisse leguntur, sed quando

et a quibus constructebantur, ignoratur. De loco prefati et veteris sanctuarii est sciendum, quod illud extenditur ab arcu, qui est sursum retro capellam, sancti Trudonis usque ad planitiem, quæ est ante ipsam capellam ad longitudinem humane quasi stature, inclusive. Nec est ibidem alicujus preterquam probabiliter Deo digni corpus humandum, propter sanctorum reliquias, que sicut in circuitu a dextris et a sinistris sancti Trudonis capelle habentur, illuc continentur.

47. Preterea vir beatus, non obstante devoti gregis domestica sollicitudine, opportunis vicibus familiarium stipatus agmine pagum Hasbanicum circumiens, innumerabiles sue doctrine verbis et exemplis in fide Christi confortavit, ex quibus plurimos vivens ad Deum premisit.

48. [Vita S. Trud. II, 6.] Habuit autem in consuetudine alternis noctibus, ceteris quiescentibus, nunc ecclesiam Martini sitam in villa quæ Fahnia nuncupatur, tunc ecclesiam sancti Servatii et beate Genovefe sitam in villa que vocatur Septemburias, solus et absque arbitris visitare, et post peculiare orationes priusquam illucesceret ad monasterium clam redire. Distabat autem uterque vicus a loco Sarcinii propter interpositum ab antiquo tempore nemus spaciosum 3 ferme miliaribus, sed nunc grata campestris planities dimidio tantum miliario illuc usque perducit. Incid. [V. S. Theod., c. 9, 10, 16 sqq.] Eodem insuper tempore beatus Theodardus, dolens Trajectensem ecclesiam magna possessionum suarum quantitate fore mutilatam⁴⁸⁹, defuncto jam pridem pio rege Austrasiorum Sygiberto, deliberavit adire regem Hildericum, et de injuriis sue ecclesie illatis coram illo contra sacrilegos deponere querimoniam. Qui cum illuc iter arripere, ejus adversarii, veritine suarum iniquarum usurpationum causa coram palatii proceribus tractaretur, mala malis addentes, insidiis positis, sanctum Domini armis impetunt, caput ejus secant et ad terram prostratum membratim gladiis dividunt. Incid. Anno ipso cum corpus beati Theodardi apud urbem Gwangionum, que nunc Wormacia appellatur, honorifice detineretur, sanctus Lambertus magistri sui corpus a Wormacia cum omni diligentia ad villam, que Legia vocabatur detulit, quod et ibidem cum reverentia sepelivit.

49. [RENERI VITA S. Lamberti c. 7.] Post paucos vero dies cum de substituendo pontifice nobiles cum clero et populo mutuo tractarent, congregati simul palatium regis Hildrici, qui patris sui Sygiberti jam defuncti regnum Austrasie a suo patre Clodoveo acceperat, adeunt, statutoque die de consensu regis, procerum, cleri et populi universi sanctus Lambertus Trajectensis episcopus eligitur, et licet renueret

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸⁶ Circa continentur alia manu coæva scripta sunt in scida quaterni insuta in quaternionem. ⁴⁸⁷ lata provinciæ. ⁴⁸⁸ Quod modo sancti Huberti in Arduenna, ubi Waso Leodiensis episcopus, delato ibidem et . . . (vox legi nequit) a Trajecto corpore dicti sancti Huberti, pro canonicis regularibus monachos instituit. ⁴⁸⁹ mutulatam 1*.

NOTÆ.

(597) Altaris locus qui cancellis munitus est.

(598) Stallus is est locus in choro, ubi unusquis-

que monachorum suam habebat sedem, itaque chorus stallatus est choro in quo monachi sedent.

a sancto Cuniberto Coloniensi archiepiscopo inthronizatur et consecratur anno etatis sue 21. *Incid.* [SIGEB.] Anno Domini 663, imperii Constantis vel Constantini 21, obiit sancta Gertrudis Nivelensis.

20. Anno Domini 685 [673], imperii Constantini junioris 16, episcopatus autem sancti Lamberti anno 28, Hilderico rege Francorum propter suam severitatem occiso, frater ejus Theodericus ante aliquot annos [670] a Francis de regno repudiatus, de consilio primorum in regno restituitur, [SIGEB. RENERI VITA S. Lamberti c. 10, 11.] qui consilio Ebroini majoris domus ad synodum episcopos coegit, ex quibus plures injuste destituit. Et quia Lambertus olim Hilderico intimus fuit, Theodericus rex omne expulsionis sue crimen per Ebroinum illi imponit eumque ab episcopatu eiecit; Lambertus vero cuncta clementer ferens, presulatum relinquit, et in monasterio Stabulensi monastice quietis portum eligit, ibique secum habitans per 7 annos cum spiritali suo patre Remaelo monasticis se disciplinis subdidit.

21. [Vita S. Trud. II, 6.] Dum autem vir beatus (599) vix imbecillia membra sustinere sufficeret, tum pre cotidiano labore tum pre etatis maturitate, sepe tamen biduana jejunia et triduana complens, raro sompnum in stratu molliori admisit. Qui cum de hujusmodi a sibi specialibus corripere, subrisit vel respondit illud Job: *Homo natus ad laborandum et avis ad volandum.* Fuit misericors pauperibus circumquaque commorantibus, in elemosinarum largitione tam familiaris, ut ab eo sicut carnales filii a parentibus vite necessaria importune exigerent et acciperent.

22. [SIGEB. RENERI VITA S. Lamb. 12, 13.] Anno Domini 691, imperii Justiniani secundi 7, episcopatus sancti Lamberti anno 35, Ebroino tyranno occiso, Faramundus, quem Coloniensis archiepiscopus Adewinus ex clerico suo pridem mediante pecunia Trajectensem episcopum ordinaverat, justa cleri et populi abjudicatus instantia, a tota provincia expellitur, et per Pipinum filium Ansegisi, Francie principem, ducem inferioris Austrie, sanctus Lambertus in cathedra Trajectensi relocatur. *Incid.* [Vita S. Trud. II, 17.] Anno eodem sanctus D Remaclus episcopus Trajectensis apud Stabulaus obdormivit et sepultus fuit.

23. [SIGEB. Vita S. Trud. II, 7, 8, II, 8.] Anno Domini 693, imperii Justiniani secundi anno 7, episcopatus sancti Lamberti anno 37 plus minusve, servus Dei venerabilis Trudo vocante Domino ad extrema venit, convocatisque fratribus, post dulcia

A verba sancte exhortationis, in presentia omnium devotissime participatus sacramentis vivificis, facto signo crucis, continuo spiritum efflavit 9 Kal. Decembris, anno etatis sue 65, cujus corpus ante altare quod ipse fundaverat, in suo monasterio sepultum, plurimis miraculis, ut gestorum ejus libri testantur, claruit.

24. [Vita S. Trud. II, 8.] Paucis igitur interpolatis diebus, desolatus pius grex ex tanti pastoris sui sublatione, cum gemitu et perfusione lacrimarum funus de more compositum, choris psallentium circumstipatum, turba totius provincie conflente, voce lacrimabili concinendo bajulat ad monasterium. Quod in medio ecclesie ante altare solempniter situatum, cum post missarum expletionem in sepulcro suppinaretur, antequam injecta terra pavimento coequaretur, subito tanta miri odoris respersa est fragrantia, ut omnibus circumstantibus quasi in extasi versis, exteriores sensus retunderentur. Fuit et tanta caligo comitata per unius hore spacium, ut nullus juxta se positum proximum agnosceret. Nec defuit dies infra hujus depositionis tricennarium, quin miraculorum illustratione lucret.

25. [Ibid. II, 13, 14.] Post tanti pastoris dormitionem Lotharius prepositus curam pii gregis strenue gubernavit, sub quo et cohabitantium devotio et possessionum temporalium et largitione fidelium redditus augmentabatur. *Item.* Eo tempore quo idem pater Lotharius huic monasterio preerat, latro C quidam bovem fratrum furtim abstulit, et mancipium, sub cujus custodia bos exstitit, eo quod sibi ablatum insequeretur, servus furis occidit. Hujus flagitii actores, quia latuerant, præfatus pater, indicto fratribus cum assidua oratione jejunio, evidenti signo a Deo cognoscere promeruit. Nam fur amens factus, vociferans in preceps ceno involutus, suffocatur, alter de latrocinio reus ad limina monasterii sancti patris a matre deductus, duris flammis se introrsum consumi ejulans, meritis beatissimi Trudonis curam adeptus, sanitati restituitur.

26. [Ibid. II, 10.] Circa idem tempus cum ad sepulcrum sancti Trudonis crebra fierent miracula, Pipinus secundus Francorum princeps et dux inferioris Austrie cum proceribus et optimatibus regni peregre illuc profectus, post completam orationem in signum devotionis contulit monasterio solempni donatione omne jus quod in villa Okinsala (600) habebat ⁶⁰⁰, que tunc fiscus publicus erat, ad altare ipsius sancti, similiter et aliam villam nomine Ham (601), in Campinia sitam, in usum servorum Dei inibi militantium. Venerabilis quoque ejus conjunx Plictrudis in recompensatione eterne mercedis

VARJÆ LECTIONES.

⁶⁰⁰ excidit 1'.

NOTÆ.

(599) Sanctus Trudo.

(600) Okinsala apud Teodericum Ekinsala. Hanc villam hodie reperiri non posse testatur Ghesquier in Act. SS. Belgii V, 48, quem in constituendis horum

locorum nominibus secuti sumus.

(601) Hamme una leuga a dynastia Meerhoutana distans.

magnam summam auri cum lapidibus pretiosis ad A populo et clero Trajectensibus suscipitur.

altare beati Trudonis obtulit, conductisque aurifa-
bris ipsum opere sumptuoso mire decoravit. *Incid.*

SICEB.] Anno Domini 697, imperii Leonis secundi
anno 4, venerabilis Beda presbiter et monachus
claruit in Anglia 50, etatis annum agens, qui reli-
quum tempus vite sue insudando laboribus sancta-
rum scripturarum utiliter implevit.

27. Anno sequente cum sanctus Lambertus Pipi-
num principem caritative corripuisset de peliatiu
Alpaidis a Dolone duce Ardenne fratre hujus
Alpaidis, martirizatur, et Trajecti tumulatur anno
epyscopatus sui 40, etatis vero 51 [*circa an. 709*].
Cujus occisores infra annum miserabili morte pe-
rierunt; quorum interitum Alpaidis divine animad-
versionis mucrone mulctatum videns, ad placandam
Dei offensam largam elemosinam ministris eccle-
sie hereditarie contulit.

28. [*V. S. Huberti.*] Cum (602) autem ad exequias
circa corpus beati martyris divina officia celebra-
rentur, vox desuper intonuit dicens: *Deus novo
martyri Lamberti dignum successorem Hubertum,
hodie per suum vicarium Romanum presulem in epy-
scopum ordinatum et consecratum, vobis transmittit.*

29. Eadem hora sancto Huberto Rome residente,
ut mundi contemptum, quem per exhortationem
beati Lamberti mente conceperat, ad effectum perlu-
ceret, in ipsa hora passionis sancti ipsius angelus
Dei Sergio pape baculum pastorem sancti Lamberti
cum pontificalibus a loco martyrii illius attulit,
quibus ab angelo indutus, a papa in epyscopum
consecratur Hubertus. Cui ibidem missam celebranti
sanctus Petrus apparuit, tradens ei clavem quasi
auream, in signum lunaticis et furiosis sanitatem
conferendi. Qui a Roma rediens cum divinitus sibi
collatis baculo, pontificalibus et clave, honorifice a

30. [**SICEB.**] Anno Domini 711, imperii Justiniani
tercii anno 3, sanctus Hubertus pontificalem sedem
a Trajecto ad Legiam transtulit qui et divinitus
ammonitus corpus sancti Lamberti integrum adhuc
in loculo reperiens, ad Legiam, ubi passus est, at-
tulit et sepelivit. Fuit autem in epyscopatu annis 32,
et obiit post annos hos anno Domini 735, 3. Kal.
Julii, imperii Leonis tercii anno 18; cui successit
Floribertus, qui presuit annis 18. *Incid.* Anno Do-
mini 713, imperii Philippici anno 2, Pipinus filius
obiit, et Karolum Martellum, filium Alpaidis, princi-
patus sui heredem fecit. *Incid.* Anno eodem cenobium
montis Cassini Petronax reaedificat ⁶⁰¹, de-
votus civis Briexianus, expletis 110 annis ex quo a
Langobardis pridem desclatum fuerat.

31. [*Vita S. Eucherii c. 4.*] Anno Domini 717 ⁶⁰²,
imperii Philippici 5, Karolus Martellus major domus
et princeps Francie ad instantiam civium Aurelia-
nensium beatum Eucherium Gemetici monasterii
monachum a professionis sue loco renitentem ex-
traxit, cumque pro patruo suo Aurelianorum epy-
scopum instituit.

32. [**SICEB.**] Anno Domini 727, imperii Leonis
tercii anno 10, Lotharius prepositus, qui post dor-
mitionem beati Trudonis hoc cenobium per annos
circiter 55, ut opinatur, laudabiliter gubernavit,
obiit. Nota, lector, quod quamvis ab anno primo
quo sanctus Trudo hoc cenobium fundavit usque ad
presentem annum non inveniatur scripto declara-
tum, ^C cujus regularis professionis hujus loci cenobia-
lis congregatio fuerit; concluditur tamen ex eo, quod
vir Domini Trudo juxta Brugis opidum congregatio-
nem 80 monachorum instituit, quod sicut ibidem
sic et in hoc loco a principio monachalis conversa-
tio exstiterit (603).

Finit liber primus prime partis.

INCIPIT SECUNDUS EJUSDEM.

1. Anno Domini eodem plus minusve vir venera-
bilis Grimo primus habere nomen abbatis in hoc
monasterio post annum depositionis beati Trudonis,
hujusce congregationis primi pastoris, 35um meruit;
sub quo crescente profitentium affluentia, proficie-
bat adeo regularis disciplina, ut non solum finitimos
sed et fideles remotos, seculum deserere cupientes

D probata fama ferventis in hoc loco religionis pluri-
mos alliceret.

2. Iste abbas Grimo est unus et primus de 15
hujus loci abbatibus, de quorum gestis nichil memo-
rie posteris est commendatum, prout domus Rodul-
fus abbas in primo libro secunde partis horum
gestorum hujus loci abbatum sentit, ubi etiam sin-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰¹ excidit 1°. ⁶⁰² A. D. 717— instituit dedit Sausseye.

NOTÆ.

(602) Hæc non ex illa sancti Huberti Vita desump-
pta sunt, quam luci dedit Surius tom. VI; sed ex
recentiore quadam sibi deduxit auctor, quam Ægi-
dus Aureavallis inter suos fontes habuit, et his
verbis paulo accuratius indicavit in Gest. epp. Tun-
grens. apud Chapeaville I, 150: *Libellum illum
relegat, quem a viris fidelibus editum de Vita et
conversazione ipsius præclari comitis Huberti ante*

*episcopatum, a plerisque apud nos et haberi et legi non
dubium.* Eadem videtur esse Vita quam et Surius
vidit et innuit in adnotatione ad calcem Vitæ san-
cti Huberti VI, 56

(603) De hac quæstione, quæ recentiores etiam
rerum scriptores satis vexavit, vide ommentatio-
nem, quam dedit Ghesquier ante Donati Vitam sau-
c. i Trudonis in Act. SS. Belgii V, 1.

gulorum nomina exprimit. Verumtamen per quorundam diligentiam, tam excerptis gestorum antiquitatum quam ex copiis veterum cartarum, memoria hujus abbatis Grimonis sufficienter reperta est, quibus et annis Domini et sub quo imperatore huic monasterio ⁴⁶³ prefuerit, prout in processu patebit. Isti igitur Grimoni abbati successit Reyramnus abbas secundus, et Hardebenus abbas tertius, post quem prefuit Columbanus abbas quartus, deinde Logelramnus abbas quintus, et Ambrosius abbas sextus. Horum vero quinque abbatum nomina solummodo inveniuntur. Post hos Ghiselbertus abbas septimus fuit. De isto nichil aliud scriptum reperitur, quam quod quedam nobilis matrona renovari obtinuit ab abbate Reynero cartulam unam, quam ante plures annos idem Ghiselbertus primogenitoribus illius matrone super libertate de capitis censu condam sigillaverat. Iste Ghiselbertus fuit, ut creditur, predecessor domni Druçonis Metensis epyscopi et hujus loci abbatis, de quo infra anno Domini 838, imperii Ludowici anno 24, narrabitur.

3. [SIGEB. *Vita S. Eucherii* 7, 8.] Anno Domini 733 ⁴⁶⁴, imperii Leonis tertii anno 16, Karolus Martellus, princeps Francorum, suggestione suorum sanctum Eucherium Aurelianensium epyscopum 16 epyscopatus sui anno destituit et in exsilium misit, duplici ex causa, primo pro eo quod consentire noluit, quia Karolus bona ecclesiarum sibi usurpavit, ex quibus stipendia militibus distribuit, secundo quia Karolo eunti ad rebellandum ⁴⁶⁵ contra Raginfredum, civitatem Aurelianensem aperire, veritus periculum civium, denegavit. [*Vita S. Rigoberti*.] Ex eadem causa Rigobertus Remensium arcepscopus, qui Karolum baptizaverat, suam aperire civitatem renuens, ab eodem destituitur.

4. [*Vita S. Euch.* c. 8.] Eodem fere mense ⁴⁶⁶ Karolus ad civitatem Parisiensem tendens, jussit sanctum Eucherium pedestrem se subsequi, quem habito consilio ad Coloniã Agrippinã exulare misit. Ubi cum honorifice tractaretur, Karolus timens Eucherium forsã debere Alpinos montes petere, et coram apostolico de illatis sibi injuriis querimoniam deponere, revocatum a Colonia mittit ad tutiora loca, commendans eum Roberto duci Hasbanie. Qui inspiciens beati viri benignitatem et sanctam conversationem, dedit ei liberam potestatem de suis sumptibus propriis et largis bonis pauperibus elemosinas dandi et monasterialibus ⁴⁶⁷ subsidia parandi. Cujus gratia epyscopus benedicens domum et ducem de tanta misericordia, petivit, ut sibi daretur facultas orandi et missas celebrandi in ecclesia beati Trudonis, quod ubi gratuito obti-

nuit, tanta devotione in continuo Dei servitio se mancipavit, ut non solum illa hujus monasterii monastica congregatio ex sollertia sui abbatis Grimonis proficeret, sed et ex tanti pontificis dulci doctrina et virtutum sanctarum perfectione provecta, spretis terrenis indesinenter ad celestia suspiraret ⁴⁶⁸. *Incid.* [SIGEB. Cfr. FREDEG.] Anno Domini 741, imperii Leonis tertii anno 23, Karolus princeps victoriosissimus, pœcato et dilatato regno Francorum, consilio optimatum suorum filiis suis Karlomanno et Pipino partito regni principatu, valida febre correptus, apud Parisiis in pace obit 11 Kalendas Novembris, principatus sui anno 25. Circa idem tempus obiit Theodericus secundus (604) Francorum rex, quem idem Karolus mortuo Chilperico (605) pridem regem fecerat ⁴⁶⁹; cui successit H.ldericus (606).

5. [*Visio S. Eucherii*.] Anno ⁴⁷⁰ sequenti beatus Eucherius cepit viribus destitui, sed quod minus corporali exercitio Deo exsolvere potuit, ferventiori spiritus ardore indesinenter estuans, explevit. Qui, dum quadam die instantius oraret, raptus in spiritu vidit Karolum principem infernalibus penis torqueri, et cum ab angelo ductore suo requireret, qua causa inferni claustra tantum principem regni que propugnatores excluderent, angelus respondit: *Qui ecclesiarum et Deo servitium decimas abstulit et stipendiariis inde donativa distribuit, iudicio summi regis eterna dampnatione punietur.* Qua visione disparente, ad se reversus vir Dei, nuncio celeriter ad Bonifacium sibi intimum amicum, archiepscopum Maguntinensem, qui pro tunc Parisiis residebat, transmissis, hoc quod viderat significat. Qui ex hujusmodi visione stupefactus, visionem sancti Eucherii abbati Sancti Dyonisii, in cuius monasterio prefati principis Karoli corpus humatum extitit, narrat. Post paucos igitur dies causa quadam exigente contigit, ut sepulchrum ipsius Karoli aperiretur, quod omnino vacuum totumque denigratum invenitur, et ingens serpens ex illo exire videtur. Cujus rei eventus circumquaque divulgatus, multorum principum tyrannidem, ne simili pena plecterentur, ab invasione ecclesiasticarum possessionum compescuit. Pipinus enim tertius, prefati Karoli filius ⁴⁷¹, legitur multas fecisse restitutiones ecclesiis et domibus religiosis. Frater quoque Karolomannus posthabito principatu monachum in monasterio Montis Cassini induit.

6. [*Vita S. Euch.* c. 9.] Anno vero sequenti beatus Eucherius sacramentis salutaribus munitus, extremum spiritum exalavit, cuius corpus honorifice juxta tumulum beati Trudonis sepultum est, mensis Februarii die . . . ⁴⁷², anno exilii ipsius 9, ordina-

VARIE LECTIONES.

⁴⁶³ excidit 1°. ⁴⁶⁴ A. D. 733 — suspiraret dedit ex cod. *Sausseye*. ⁴⁶⁵ bellum S. ⁴⁶⁶ anno *Sausseye*. ⁴⁶⁷ monasteriis S. ⁴⁶⁸ adspiraret S. ⁴⁶⁹ excidit vox 1°. ⁴⁷⁰ Anno — ostendit ex codice *Sauss.* ⁴⁷¹ excidit vox 1°. ⁴⁷² lacuna 1°. vigesima addit *Sauss.*

NOTÆ.

(604) Imo quartus.
(605) Secundo.

(606) Tertius Merovingorum ultimus.

tionis vero anno 24, cujus sepulcrum multis miraculis illustratum legenda vite et gestorum ipsius ostendit. *Incid.* [SIGEB.] Anno Domini 743, imperii Constantini filii Leonis tercii 2. Bonifacius arceiepiscopus Maguntinensis, natione Anglicanus, cenobium quod Folda vocetur in Bocania silva, que est in Turingia, fundavit — quod pre ceteris in partibus Germanie nobilissimum dicitur, cujus abbas precipuus est in curia imperatoris, et servit ipsi imperatori cum mille armatis militibus —; cujus primus abbas sanctus Sturmus fuit, qui post hos annos anno Domini 780 obiit. Circa idem tempus floruit Sigibaldus Metensis episcopus.

7. Anno Domini 745, imperii Constantini filii Leonis tertii anno 4, Hildrici successoris Theodericique Francorum regis anno 4, et Grimonis abbatis hujus loci anno circiter 15. Robertus comes vel dux Hasbanie, qui beatum Eucherium episcopum prefatum ex commisso Karoli Martelli principis supradicti de suo proprio caritative usque obitum illius nutrierat, devotionem affectans circa divinum cultum, ad monasterium hoc venit, et sancto Trudoni allodium suum Dung (607) cum aliis adjacentibus villis, Halen (608), Scaffen (609), Velpem (610), Merhout (611), ac universis hereditatibus, campis, silvis, pratis, piscariis, aqueductibus et warscappiis (612), cum reliquis juribus, curtibus et casis, liberaliter contulit, super quibus plures carte sunt, quarum unius tenor talis est: *Ille bene possidet res in seculo, qui sibi de caducis comparat premia sempiterna. Quod ego Robertus comes, filius condam Lamberti, sedulo animo pertractans, statui aliquid de possessione mea hereditaria conferre ad corpora sanctorum, ut eorum meritis veniam merear de peccatis meis ante conspectum Dei. Igitur in Dei nomine notum facio presentibus et futuris, quod ego Robertus anno 5 post obitum Theoderici regis, die 7 post Kalendas Aprilis (712), legitima traditione dedi ac deputavi quiddam de allodio meo ad basilicam sancti Trudonis, que est constructa in villa nomine Sarcinio, ubi ipse sanctus Dei secundum fidem omnium in corpore requiescit; cui etiam ecclesie venerabilis abbas Grimo nomine regulariter preesse videtur. Tradidi ergo supradicto in pago Hasbaniensi loquum quendam qui dicitur Dungo cum basilica inibi constructa, quam ego proprio labore edificavi in honore beate Marie et sancti Petri, sancti Johannis et sancti Servatii et sancti Lamberti, tam ipsum locum quam*

*reliquas villas vel loca ad supradictum locum de sua possessione pretitulata, scilicet Halon, Scaffnis, Felepa et Marholt. Ista loca supradicta sunt in pago Hasbaniensi et Masuarinensi (613), que omnia tradidi cum casis et curtibus ibidem jacentibus, cum pratis, campis, silvis, etc., prout in libris cartarum copiatum continetur. Hujus comitis seu ducis corpus et ejus uxoris in sanctuarium non longe a sepulchro sancti Trudonis ad levam sepultum fuit, ante locum capelle sancti ejusdem, quod post plures hos annos, tempore scilicet Wirici (614) abbatis, cum fundamenta capelle prefate ab ipso jacerentur, integrum, ut aiunt, inventum est, in sarcofago depositum lapideo. *Incid.* Anno Domini 750, imperii Constantini filii Leonis tercii anno 9. Pipinus tercius dux inferioris Lotharingie, major domus et princeps Francie, ad mandatum Zacharie pape a sancto Bonifacio Maguntinensi arceiepiscopo in regem Francie inungitur, et Hildricus rex destituitur et in monachum tonsuratur. Prefatus vero Bonifacius anno post hunc tertio ab inimicis fidei in Frisia martirizatur. Cujus corpus ad Fuldense cenobium, quod ipse in Turingia intra silvam Bachoniam fundaverat, est delatum et honorifice inhumiatum.*

8. [Vita S. Trud. II, 8.] Post aliquot vero annos, tempore prefati regis Pipini, thesaurus cenobii sancti Trudonis a quodam peregrino spetiem defertenti furtim rapitur. Cujus sacrilegii actor post aliquot tempora a quodam altero peregrino commissi flagicii conscio propalatur, et de mandato prefati regis suspenditur, et thesaurus in diversis locis reconditus reperitur et ad altare sancti Trudonis restituitur. Post paucos vero ⁴⁷³ dies hujus thesauri magna pars, quam idem fur sub terra occultaverat, meritis beati Trudonis a pastoribus terram effodiendo inditibus, inopinate invenitur abbatique restituitur. *Incid.* [SIGEB.] Anno Domini 753, imperii Constantini filii Leonis tercii anno 12, mortuo Floriberto, sancti Huberti filio, Leodiensi episcopo, Fulcharius succedit, et 15 annis preest.

9. [Vita S. Trud. II, 16.] Anno Domini 758, imperii Constantini filii Leonis tercii a. 17, Sanctus Rodeganguus Metensis episcopus post Sigebaldum pontificavit, qui Gorziam cenobium sub sua dyocesi fundavit. Iste fuit nepos Pipini tercii Francorum regis ex sorore sua Landrada. Qui tempore prelationis sue quadam vice ad opidum Sarcinium venit. Ex cujus servientibus puer unus pro excessu quo-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁷³ vero 1°.

NOTÆ.

- (607) Donck haud procul a Diest.
 (608) Halen haud procul distat a Diest est Brabantiarum oppidulum ad Getam.
 (609) Scaffen in dyocesi Machliniensi.
 (610) Velpen hodie haud procul ab urbe S. Trudonis. Miræus, apud quem in Opp. diplom. I, 495 hæc ipsa tabula legitur, dubitat num sit Op-Velpe an Neder-Velpe.
 (611) Ita et hodie; ad lacum quemdam Meer nominatum in territorio Sichenensi. Secundum miræum Latomus in historia monasterii S. Trudonis

apud Brugenses se vidisse dicit.

- (612) i. q. waterscapum, aqueductus.
 (613) Pagus Mosariorum, Masegau, Mosau est pagus qui a Visé usque ad Bois-le-Duc ex utraque fluminis ripa situs est. Comitatum Masuarensem vero ab hoc differre volunt, situmque eum esse ob locos in hac tabula nominatos in Toxandria. Cfr. Ghesquier Act. SS. Belgii V, 355. Wastelain *Description de la Gaule Belgique*, p. 202, 215.
 (614) Sedebat 1155-1185.

dam penam correctionis demeruerat, qui veritus acrioribus verberibus disciplinari, ad monasterium sancti nostri Trudonis confugit, quem familiares epyscopi temerario ausu insequentes, vi extrahere cupientes, fores ecclesie irrumpebant. Quibus continuo dextra Excelsi obsistens, delapso celitus igneo fulmine cereos sacris altaribus astantes accendit, presumptoresque tante violentie, metu consternatos, manus in delinquentem extendere nequaquam sustinuit. Evocatus ergo sanctus epyscopus in testimonium tanti miraculi, puero illi culpam remittens, satellites suos de irruptione tam celebris cenobii inflicta satisfactione castigavit, seque sub tam defensibili tutela in orationibus suis sancto patrono Trudoni commendans veniamque implorans, ad urbem Metensem repedavit. [SICEB.] Qui anno Domini 763 Italiam veniens, corpus sancti Gorgonii ad Galliam transmisit, et tantum thesaurum monasterio Gorziensi donavit, annoque sequenti in Domino obdormivit, cui in epyscopatu Angelramnus successit. *Incid.* Anno Domini 768, imperii Constantini filii Leonis terti anno 27 Pipinus tertius, filius Karoli Martelli rex Francorum obiit, cui in regno ejus filius Karolus Magnus eodem anno successit. Anno eodem mortuo Fulchario, Agilfridus, ex palatio Karoli regis assumptus, Leodiensis epyscopus constituitur, qui prefuit annis 16. *Incid.* Anno Domini 797, imperii Constantini filii Leonis quarti matre ejus Herene ab imperio per Karolum Francorum regem repudiata ⁵⁷⁵, anno 6, post victoriam de Hunis, qui et Avari dicebantur, habitam Henricus dux Forojuliorum, exspoliato Avarorum principe Yrungo in Pannonia, que nunc Hungaria dicitur, inestimabilem thesaurum Karolo regi misit. Eodem anno Thadim princeps Avarorum vel Avarum se et patriam suam Karolo regi dedit et gratiam baptismi percepit. *Incid.* Anno Domini 784 mortuo Agilfrido Leodiensi episcopo succedit Ogerbaldus, et preest annis 23.

10. Anno Domini 802, imperatrice Herene per Romanos exsiliata, Karolus Magnus cum jam super Francos annos 33 regnasset, a Romanis in imperatorem sublimatur, et ⁵⁷⁸ diviso a Constantinopoli imperio Romano evolutis circiter 468 annis, imperat 13 annis, qui filium Pipinum, hujus nominis quartum, Italie regem a Romanis obtinuit ordinari. Eodem anno Angelramnus, qui Metensem ecclesiam jam 45 annis rexerat, adhuc floruit, ad cujus instantiam Donatus, hujus loci, ut creditur, monachus et exul, vitam et actus beati Trudonis plano stilo descripsit. *Incid.* Anno Domini 803, imperii Karoli Magni anno 4, Huni pagani — qui a primo anno imperii Gratiani, anno Domini scilicet 381, ex regione Scitica, que est citra paludes Meotides emergentes, photos paganos a suis sedibus depulerunt — isti

A post plures annos sortiti nomen regis sui, qui Avarus vocabatur, appellati sunt Avars. Hos Longobardi, alias dicti Vinidi, in amicitiam receperunt, et provinciam Pannoniam, quam annis plurimis effugatis incolis obtinuerant, ad Italiam profecturi, prefatis Hunis seu Avaribus ad inhabitandum concesserunt. Qui inibi non paucis annis residentes, a supervenientibus Ungaris paganis Pannoniam bello victi perpetuo amiserunt. Egressi igitur ad Italiam, Italiam et Gallias pervagantes, cedibus, rapinis et incendiis diversa loca devastantes, usque ad Karoli Magni tempora tyrannizarunt. Qui congregata nobilium et popularium multitudine, conserto cum illis bello, prefatos Hunos sic protrivit, ut sola illorum historia factorum posteris remanserit, cessavitque tunc persecutio Hunorum. *Incid.* Anno Karoli 9, mortuo Gerbaldo Leodiensi epyscopo, Waschandus succedit, qui in Ardenna Andagium cenobium feminarum construxit. Eodem ⁵⁷⁶ tempore idem Waschandus apud cenobium Andainense, quod postea vocatum est cenobium sancti Huberti, immutato ibidem statu regularium canonicorum, instituit congregationem nigrorum monachorum, transferens illuc a Leodio corpus beati Huberti, reperiens illud altiori loco juxta tumbam sancti Beregisi fundatoris illius cenobii ⁵⁷⁶. *Incid.* Anno Domini 814 mortuo Karolo Magno anno etatis sue 72, filius ejus Ludovicus Pius imperium obtinuit, et annis 27 imperavit, qui anno primo sui imperii Bernardum, filium fratris sui Pipini quarti hujus nominis, quia contra eum conspiraverat, exoculavit, regnoque Italie et vita privavit. Anno imperii ejus 10, mortuo Waschando Leodiensi epyscopo succedit Pirardus, et annis 9 preest. *Incid.* Anno eodem Drogo frater hujus Ludovici fit Metensis epyscopus. Anno sequenti [MART. POL.] Arioldus rex Danorum cum uxore et filio ac sua parte Danorum per plures irruptiones devastationum Francis illatas, tandem viribus hujus Ludovici Pii devictus, apud Maguntiam baptizatur, et ab imperatore Ludovico muneribus et parte Frisie in beneficium sibi data honoratur. *Incid.* Anno Domini 836 defuncto Pirardo Leodiensi epyscopo succedit Hyrcanus, et preest 25 annis.

11. [SICEB.] Anno Domini 836, imperii Ludovici Pii a. 23, Normanni pagani a suis sedibus et nationibus egressi, Gallias graviter impetunt et Frisones tributarios faciunt. Isti Normanni origine fuerunt Dani sed lingua barbara. Normanni quasi septentrionales homines sunt dicti, eo quod ab illa mundi parte venerunt. Isti peccatis christianorum prominentibus sub diversis successive eorum ducibus et regibus, Gundo scilicet, Grimundo, Alstagno, Rolone et aliis pluribus, per annos 40 Gallias et regna Francorum, Anglorum, Lotharingiam cum diver-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁷⁵ hæc vox alio atramento in rasura scripta est. ⁵⁷⁸ et diviso — descripsit alta manu in margine scripta. ⁵⁷⁶ Eodem — cenobii alia manu in margine scripta.

sis ⁴⁷⁷ mundi provinciis et terrarum principatibus pervagantes iteratoque redeuntes, miserabiliter devastaverunt. Qui tum multotiens pluribus milibus de suis per christianos occisis, licet cum suis principibus baptizari merentur. verumtamen residui fuga lapsi, recuperata suorum multitudine, a depopulatione urbium, civitatum et opidorum non cessaverunt usque ad tempora imperii Arnulfi, anno scilicet Domini 891.

12. Anno Domini 858, imperii Ludovici Pii anno 23. Drogo Metensis episcopus huic monasterio sancti Trudonis abbas prefuit, qui, ut creditur, Ghiselberto in numero abbatum hujus loci septimus successit; sed quo anno abbas esse ceperit aut quo obierit, memorie commendatum non inveni.

15. Ipso anno quidam vir nobilis Hotbertus nomine bona sua in loco dicto Hasnoth (615) in pago Hasbaniensi sita ad ecclesiam beati Trudonis donavit, et inde cartam confici mandavit, cujus tenor talis est (616): *Cum lux ista festinanter discurrit, et dies nostri sicut umbra transeunt, ideoque oportet, ut, dum in seculo consistimus, de futuro judicio tractare debeamus, ut, quando venerit dies subitanea, non inveniat ullum quemcunque imparatum, idcirco in Dei nomine ego Hotbertus, cogitans Dei de misericordia pro anime mee remedio et eternorum retributione bonorum, ut piissimus Deus me de peccatis meis relaxare dignetur, et eternam beatitudinem possideam, donator dono per hanc epistolam donationis, donatumque in perpetuum esse volo ad basilicam sancti Trudonis, ubi preciosus in corpore requiescit, et dominus Drogo archiepiscopus preesse videtur. Hoc est quod dono rem proprietatis mee in loco nuncupante Hasnoch, super fluvio Merbate in pago Hasbaniensi sive Dyostiensi, curtem cum casa indominicata ⁴⁷⁸ et cetera edificia in ipsa curte constructa, et mansas vestitus 6 ad ipsam curtem conspicientes vel pertinentes, cum pervis legitimis, warescapiis, pratis, pascuis, egressum vel ingressum, mobile et immobile, et de silva scara ad porcos, quantum inveniri potest et propria voluntas intus decreverit mittere, et quidquid ibidem mea possessio vel dominatio esse videtur, totum et ad integrum cum devotissimo mentis affectu ad ipsum sanctum locum supradictum tradidi, et coram testibus confirmavi perpetualiter possidendum inter confines Sancti Trudonis et casaleti et mancipia 24. Actum in Sarcinii monasterio sancti Trudonis publice, sub die 13 Kalendas Augusti, anno 24, regnante domino nostro Ludowico serenissimo et orthodoxo imperatore. Incid.* Nota, lector, quod iste Drogo 39us fuit Metensis episcopus, qui de 5 Metensibus episcopis fuit quartus, quos Romani pontifices ex speciali privilegio transmisso ipsis pallio tam-

A quam archiepiscopus sub certis diebus palliatis missas celebrare jusserunt.

14. Iste Drogo, sicut verisimiliter creditur, fuit a primo Grimone abbate octavus hujus monasterii sancti Trudonis abbas, qui per suam industriam ipsum monasterium monasticis disciplinis devotius inornavit, et pretiosis clenodiis et redditibus largioribus cumulavit. Ipsius etiam tempore nullus principum hoc monasterium ausus fuit perturbare, tum propter suarum virtutum auctoritatem, tum propter imperatoris Ludowici Pii, fratris ejusdem, formidabilem majestatem. Post hunc Drogonem abbatem successit abbas Adelboldus, ut creditur, 9us, deinde Hildradus abbas 10us, postea Sabbatinus abbas 11us, post hunc Ermenmarus abbas 12us, cui successit Radulfus abbas 13us, et Ludowicus abbas 14us, post hunc Rothertus abbas 15us, deinde Redegangus 16us, cui successit Imizo abbas 17us, de quo pauca, que suo tempore contigerunt, infra consequenter annotantur. Nota hic, lector, quod inter 15 abbates hujus loci, quos continue posuit Rodulfus abbas nominatim, ex quibus supra capitulo primo secundi libri illorum septem nomina exprimentur, et octo reliquorum, quorum hic seriatim nomina notantur, isti duo Drogo scilicet et Imizo abbates non pertinent, sed ex antiquis annotationibus et cartis postea compertum est ipsos etiam abbates hujus loci fuisse. *Incid.* [SIGEB.] Anno Domini 841, imperii Ludowici anno 26, idem Ludowicus moritur et Metis sepelitur, qui reliquit post se 4 filios: Lotharium, Karolum dictum Calvum, Ludowicum et Pipinum; iste fuit ultimus Pipinus hujus nominis quintus. Lotharius igitur primogenitus ejus usurpans imperium cum regno Francie imperat 15 annis. Anno ejus 2, floruit Theodulfus abbas Floriacensis [Cfr. MARTIN. MIN.], postmodum factus Aurelianensis episcopus, qui in captivitate positus in die palmarum, cum Ludowicus solempni illius diei processioni interesset, ad fenestram eminentis turris ubi detinebatur accessit, et elevata voce ymnus *Gloria, laus et honor* cum ceteris versibus ab eodem compositis per ordinem devote cantavit; quod audiens rex illius exsilii miseratus, jussit eum absolvi, et ab illo tempore in Galliarum ecclesiis D ymnus prefatus illo die decantatur. *Incid.* Anno sequenti defuncto Ludowico Pio Lotharius primus, ejus filius, succedit, et imperat annis 15. *Incid.* [SIGEB.] Anno Domini 844, imperii Lotharii 4 anno, fratribus de particione regni contra Lotharium gravi bello decertantibus, descripto regno in tres partes, fratres cum ipso paciscuntur. Karolus accipit occidentalia regna a Britanico oceano usque ad Mosam fluvium, in qua parte ex tunc et modo nomen

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷⁷ diversarum 1°. ⁴⁷⁸ in dominicato 1°.

NOTÆ.

(615) Conjiiciunt eundem esse locum atque Halen de quo supra II, 7. Cf. Ghesquier Act. SS. Belg. 1, 308.

(616) Jam a Miræo 499 edita tabula.

Francie remansit; Ludowico vero orientalia regna A cesserunt, omnis enim Germania usque ad Reni fluenta, et alique super Renum civitates cum adjacentibus pagis propter vini copiam; Martini cronice addunt quartum horum fratrum Pipini nomine, cui cessit Aquitania pro sua portione (617). [SIGEB.] Lotharius, quia major natu erat, imperator appellabatur, omniaque Italie regna tenuit cum ipsa Roma, nec non provinciam et mediam partem Francie inter Scaldum et Renum, que mutato nomine, cum ipsa vocata esset Austria, a nomine istius Lotharii, hujus nominis inter imperatores primi, Lotharingia est denominata. Continet autem Lotharingia has nobiles civitates, Coloniam Agrippinam, Treverin, Metim, Virduum, Cameracum et Leodium cum universis opidis, castellis et libertatibus ac villis sub suis dyocesibus constitutis. Item Gandavum (618), Lovanium (619), Bruxellam, Magliniam (620), Antwerpium, Hoyum, Namurcum, Tongris (621), Dyonantum (622), Trudonis, insuper et Aquisgrani, que a Karolo Magno facta est sedes regni ipsius Lotharingie, sicut Metensis civitas ab antiquo exstitit. Fuerunt quoque sub hoc regno plures ducatus et comitatus principumque dominia, prout illis liquido constat, qui terras inter Scaldum et Renum sitas lustrabant. *Incid.* [SIGEB.] Anno Domini 856, imperii Lotharii primi 16. Lotharius primus, partito inter filios imperio et regno, imperium filio suo Ludowico, et Lotharingie regnum juniori filio Lothario tradidit, susceptoque habitu monachali apud Prumiam monasterio mundo renuntiat, et non longe post in Christo obiit. De cujus anima altercatio facta fuit; angeli enim petebant animam monachi, demones animam imperatoris, sed per orationes fratrum demones abscesserunt [Cf. MART. POL.]. *Incid.* Anno Domini 857. Adventus Metensem episcopatum suscepit, et prefuit annis 15. Hujus autem immediatus predecessor quis fuerit nescitur. *Incid.* Anno eodem defuncto Hyrcano Leodiensi episcopo successit Franco, et prefuit annis 26. Circa idem tempus Dani piraticam exercentes, duce Alstagno per portum Flandrensium emergentes, vi magna Franciam invadunt.

15. [SIGEB.] Anno Domini 870, imperii Ludowici securi anno 15. Adventus Metensis episcopus per vicarios suos a Metis ad nostrum monasterium missos fecit descriptionem fieri omnium suppellectilium et jocalium (623) hujus loci. Quibus a nostris ostensa est magna copia pretiosorum clenodiorum et utensilium, tam pro divino cultu congrua quam pro humanis usibus decens et honesta. Insuder et

A fratrum prebenda largissima et regulariter ordinata, certa annotatione cum expressa reddituum assignatione ad eandem spectantium per eosdem scripto commendata est anno episcopatus ipsius 13, 18 Kalendas Septembris. *Incid.* [Gesta Trevir. 27.] Anno Domini 872, imperii Ludowici secundi anno 17. Adventus Metensis episcopus, qui consanguineum suum Bertulfum apud Karolum regem Lotharingie et Provincie in Treverensem arciepiscopum promoveri obtinuit, post paucos dies obiit, cui Walo succedit. Huic Waloni anno ordinationis sue 2. ob reverentiam dignitatis regni Lotharingie, cujus Metis civitas caput fuit, Johannes papa 105us pallium transmisit, et quibus festis hoc usus fuerit, patentibus litteris indulsit. Super quo usu ab arciepiscopo Treverensi Bertulfo, ut pallium deponeret, ammonetur. Cui idem Walo respondit, se non primum sed quintum fuisse episcopum, quem sedes apostolica sublimare pallii honore dignata fuit; primo scilicet Urbicum, secundo Rodegangum, Pipini tercii Francorum regis ex sorore nepotem, tercio Engilramnum, quarto vero Drogonem, Karoli Magni filium ac cenobii sancti Trudonis abbatem: quibus ego interpolatis successoribus quintus extitii. Sed prefato Bertulfo hiis assertionibus non contentato, Hicmarus Remorum arcipresul ad sedandam talis controversie litem Metensem Walonem, ut suo metropolitano obediret, informavit; sique pretermisso pallio discordia quievit. Ex cujus rei enarratione liquet, ex qua causa prefati Metenses episcopi nomine arciepiscoporum intitulati leguntur, prout in cartis aut copiis de archivis nostri monasterii sancti Trudonis annotatum invenitur. In quibusdam etiam antiquis cartis hujus monasterii scribitur *Theodericus vel Stephanus, Mediomatrice sedis episcopus*, quod idem sonat ac si diceretur *episcopus Metensis*. Quod quidem ex eo provenit, quia urbs Metensis caput et sedes regni Austrie, que postea Lotharingia dicta est, extitit. Invenitur etiam in quibusdam cronicis pro hoc nomine Metim Mediomatricum conscriptum. *Incid.* [SIGEB. MART. POL.] Anno Domini 877 mortuo Ludowico secundo, Karolus Calvus duobus annis imperat, cujus anno 1 comitatus Flandrie exordium sumpsit. Non enim tunc, prout nunc, tanti nominis et opulencie, sicut modo cernitur, exstitit, sed a regum Francorum balivia seu forestiariis illo transmissis regebatur; ex quibus (624) nobiles viri Lidericus scilicet sub Pipino tercio, Ingerlaus sub Karolo Magno, et Andacer sub Ludowico Pio, rectores Flandrie fuerunt. Processu vero temporis Balduwinus filius Andacri, vir elegan-

NOTÆ

(617) Revera Martinus Minorita tribus fratribus hoc loco addit Pipinum quartum

(618) Gent.

(619) Lowen.

(620) Mecheln.

(621) Tongern.

(622) Dinant.

(623) Joyaux Ga.orum; ornamenta pretiosa.

(624) Minime ad verbum sequentia desumpta sunt ex illo comitum Flandrensium Chronico quod Flandria generosa appellatur; at eadem fere res ibidem leguntur, et sine dubio noster ex simili quodam Flandriæ Chronico sua hausit.

vis forme, loco patris succedens, in aula regis acceptus fuit [Cfr. *Chron. com. Fland.*]. Is cum ad Flandriam destinandus esset, filiam Karoli regis Judith, que hunc adamavit, rapuit et ad Flandriam secum delevit, propter quod ex regis precepto ab omni ecclesia consensu episcoporum excommunicatur. Dehinc intercedentibus episcopis et optimatibus ad id consulentibus, Balduinus et Judith regis filia ab ipso Karolo ad veniam admittuntur, quibus rex Flandriam in comitatum perpetuo possidendum benigne donavit. *Incid.* [SICEB.] Anno Domini 879 mortuo Karolo Calvo, fratruelis ejus Karolus junior annis 12 imperat. *Incid.* Anno imperii ipsius 3, cum Normannorum multa milia per Francos occisa fuissent pluresque cum navibus in mari demersi, major securitas Gallias, Franciam et Lotharingiam inhabitantibus accrevit. Qui tamen, ne effera gens ad predictas provincias et regna repedaret, per diversas urbes et loca criptas et latebras subterraneas ad res ecclesiasticas et sanctorum pignora occultanda construxerunt.

16. Anno igitur sequenti plus minusve (Circa 880) abbas hujus monasterii qui tunc prefuit, et conventus ejusdem, tam ex observantia monastice discipline quam temporalium possessionum locupletatione undique famosi, ob cedem, qua Normanni pagani humiliati erant, animequiores effecti, ut suo patrono majorem solito reverentie honestatem impenderent, consilio⁸⁷⁹ habito, unanimi consensu Leodiensem episcopum Franconem invitant. Qui, prius aperto loco sepulchrali⁸⁸⁰ in presentia plurimorum ecclesiasticorum et religiosorum virorum ac secularium, sanctum pignus pretiosorum corporum Trudonis et Eucherii ab imo elevat, et in loco eminenti cum psallentium devota modulatione reverenter collocat.

17. Anno⁸⁸¹ sequenti (881), quia fama laborabat Normannos infestatos fore Lotharingiam, corpora sanctorum Trudonis et Eucherii diligenter a loco eminentiori, in quo pridem translatione eorum solempniter celebrata reposita fuerant, per sollicitudinem fratrum monachorum hujus monasterii in ira subterraneam criptam seu voltam (625), que infra cappellam⁸⁸² ipsius beati Trudonis ad hoc nuper constructa fuit, suppinata et occultata sunt. Ubi multis annis latuerunt usque ad tempora Wirici abbatis, sub quo per Rodulfum Leodiensem episcopum solempniter iterato translata fuerunt, ut infra patebit (626).

18. [SICEB.] Anno Domini 883, imperii Karoli junioris anno 4. Normanni pagani adjunctis sibi Danis, a Francia declinantes Lotharingiamque pervagantes, Ambianis, Atrebatum, Corbeyam cum monasterio Sancti Petri, Cameracum, Taruennam finesque Morinorum, Menapiorum, Brabantensium

A ac omnem terram citra Schaldem fluvium cum monasterio sanctorum Walarici et Richarii ferro et igne crudeliter vastaverunt; indeque procedentes Wael fluvium ingrediuntur, qui fluvius a latere alvei Reni fluminis erumpens, inter ipsum Renum et Mosam preterfluit. Applicantes vero aggeri Batuam insulam, inter prefatos fluvios Renum et Wael situatam, que est umbilicus ducatus seu comitatus Ghelrie, intraverunt. Qua devastata per transversum prefati fluminis Wael navigantes, Novimagium opidum et palatium ibidem imperatoris destruxerunt et incenderunt.

19. Eodem anno prefati Normanni repedantes per fluvium Scaldem, famosum opidum Machliniam devastaverunt, a quorum impetu sanctus Libertus, filius comitis Machliniensis, fugiens in Hasbaniam devenit; et cum ab illis infidelibus insequeretur, causa presidii hoc monasterium sancti Trudonis intravit, quem ante aram prefati patroni gens effera ad orationem provolutum crudeliter maectavit.

20. Eodem anno Godefridus et Sigefridus, reges Normannorum, cum inestimabili multitudine suorum juxta Mosam in loco dicto Haslon consistentes, Leodium, Trajectum, Tungris, Coloniam Agrippinam, Bunnam cum adjacentibus opidis et Castellis devastant et comburunt, et in palatio Aquisgrani equos stabulantes, ipsum opidum et palatium incendunt; insuper hoc monasteria Stabulaus, Malmundarium, Indam, Prumiam comburunt et destruunt. Hoc iasuper monasterium sancti Trudonis non minus aliis religione splendidum, et rebus temporalium possessionum refertum, sub hac clade sic funditus est ever-

C sum (627), et usque ad tempora primi Ottonis imperatoris raro incoleretur habitatore. Quapropter sacri ordinis et professionis utriusque sexus homines fuga lapsi, ubi oportunius poterant latitabant, et thesaurum ecclesiarum et sanctorum corpora locis, prout valebant, tutioribus occultabant. *Incid.* Eodem anno mortuo Francone Leodiensi episcopo Stephanus, qui cantum inventionis Sancti Stephani composuit, successit. *Incid.* Anno sequenti Normanni Treverensem dyoccesim impetentes, omnia castella et opida universa cum villis everterunt, et tandem ipsam civitatem expugnatam destruxerunt, episcopo per fugam reservato [Cfr. *Gesta Trevir.* 28].

D Post hoc urbem Metensem usque perveniunt, ibique conserto prelio christianos vincunt omniaque cum urbe destruunt et comburunt. In hoc prelio Treverensi archiepiscopo Bertulfo prefato per fugam salvo, Walo episcopus Metensis cesus occubuit; cui in episcopatu Rubertus successit. Iste est 47 annus sub quibus Normanni christianorum regna cum diversis provinciis pervagando cedibus, rapinis et flammis vastaverunt. *Incid.* [MARTIN. POL.] Anno imperii Karoli junioris 11 ens Ungarorum barbara

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷⁹ consilio — collocavit ex codice dedit Henschen. ⁸⁸⁰ loculo sepulchri H. ⁸⁸¹ Anno — patebit ex cod. dedit Henschen. ⁸⁸² retro altare H.

NOTÆ.

(625) I. q. vo.utto, Gallis *voute*, concameratio.

(626) Cfr. supra Cont. Sæc., IV, 2.

(627) Quod jam anno 881 sine dubio factum est,

quo pagum Hasbanicum a Northmannis devastatum esse testantur Annales Fuldenses.

a Scitia in Pannoniam provinciam primo aggressa, ejectis inde Awaribus qui et Illuni, ibidem usque in hodiernum remanserunt. Isti ante baptismum crudis carnibus pro cibo et humano sanguine pro potu utebantur.

21. [SIGEB.] Anno Domini 891 Karolo juniore mortuo, Arnulfus fratruelis ejus imperat 12 annis. Hujus imperii anno 1 Normanni Parisius expugnare nequeutes, diversas civitates Francie impugnant et expugnatas devastant. Qui anno imperii Arnulfi 5 iterato Lotharingiam repetentes, Hasbaniam in confiniis opidorum Sancti Trudonis Tungrisque depopulantur, Brabantiaque cum Flandria annullata, circa Leodium civitatem cum christianis pugnant et prevalent. Contra quos Arnulfus rex eodem anno cum exercitu valido super fluvium qui Tylia dicitur congregitur, tantamque multitudinem pugnatorum prostravit, ut vix ex eis superesset qui ad classem meroris nuntium adversum ferre posset. Residui vero Normanni Mosa transvadata Ribuariam terram et Arduennam vastando pervagantes, trans mare recedunt. Est autem Ribuarum terra victualibus habundans, sub qua comitatus Juliensis (628) aliorumque principum fortalicia continentur. Arduenna vero vel Ardenna est terra montuosa et ferarum habundans, sub qua plura famosa monasteria sunt scita, que a Leodio civitate ab uno latere usque Metim, et ab alia usque citra Coloniam protenditur et dilatatur ⁴⁸³.

22. Anno Domini 896, hujus Arnulfi regis anno imperii 6. [MARTIN. POL.] Normanni et Dani qui Francorum regnum et Lotharingiam cum aliis provinciis adjacentibus per annos ferme 60 pene ad nichilum redegerant, hoc anno per Arnulfum predictum, Ricardum Burgundie ducem et Robertum Parisiensem comitem adeo sunt devicti, ut et ipsi Dei misericordiam implorarent et Baptismum reciperent (an. 896). Tunc primum ira Dei versa est in misericordiam, ut habetur 2. Machabeorum capitulo 7. *Incid.* [SIGEB.] Anno 903. Arnulfo imperatore mortuo filius ejus Ludowicus tercius succedit, et annis 10 regnat. *Incid.* Circa idem tempus Ruberto Metensi episcopo mortuo Adelbero primus hujus nominis, frater Frederici Mosellanorum ducis, vir precellentis philosophie, succedit. *Incid.* Anno hujus Ludowici 8. Regino Prumiensis abbas cronicam suam, quam a nativitate Domini inchoatam usque ad hunc annum produxit, corrigendam ad predictum Adelberonem transmisit. *Incid.* Anno Domini 912. Ludowico tercio mortuo, Conradus, filius comitis Hessie, annis 7 regnat. Ab hoc tempore imperium a Francigenis transit et ad Alemannos perpetuo devolutum est. *Incid.* Anno Domini 920. Conrado sine benedictione imperiali mortuo Henricus primus, dux

A Saxonie, succedit, et annis 18 imperat. *Incid.* Anno ejus 3. Ungaris Franciam, Alsatiam, Alemanniam Saxoniamque depopulantibus Henricus rex occurrit, et omnes usque ad internitionem dilevit. *Incid.* Eodem anno mortuo Stephano Leodiensi episcopo succedit Richarius abbas Prumiensis. Hic reparavit ecclesiam sancti Petri in Leodio a Normannis destructam. *Incid.* Circa idem tempus Henricus, rex Alimannie, et Karolus Simplex, rex Francie, apud Bonnam confederantur. Karolus reddit Henrico regnum Lotharingie, episcopis et comitibus jurejurando rem confirmantibus. Anno hujus Henrici 16. adhuc floruit Adelbero primus Metensis episcopus.

23. Hiis temporibus, quibus nostrum monasterium fuit a Normannis destructum, fuit, ut ferunt, quidam nomine Imizo hujus loci abbas, qui omnium predecessorum suorum abbatum, ossa de diversis locis monasterii in quibus humata jacebant, elevavit in loco sanctuarii, parvo choro scilicet, sub quatuor marmoreis lapidibus in unum posuit, et post hoc infra spatium unius anni obiit. *Incid.* Post lapsum temporis Karolo rege Francie mortuo, Lotharingi Henrico regi Alemannie subesse nolentes, ad instinctum Chiselberti comitis Hannonie, cui pridem rex Karolus ducatum commiserat Lotharingie, ab ejusdem Henrici fidelitate recesserant, quod Henricus sagaciter dissimulans, inspecta Chiselberti potentia, filiam suam Girbergam illi in uxorem dedit et ducatum Lotharingie ei commisit. Et ne ducatus Lotharingie quantum comprehendat legentibus lateat, sciendum, quod ipsa, ut supra tangitur, prius dicta fuit Austria, et fuit regnum per se et conjunctum quandoque regno Francie, vocabaturque tunc Francie pars media. Extenditur ergo hec Lotharingia in longitudine a finibus Burgundie usque ad mare Frisonum, et in latitudine a Scaldia usque ad Reni fluentia, et complectitur in ea Hannonia cum adjacentibus sibi terris totaque Brabantia, que olim ab urbe Tornaco (629) usque ad ripam Velpe fluminis (630), cujus hodie pars una a comitibus Hannonie, pars altera a comitibus Flandrie, tercia vero a principibus et ducibus Brabantie possidetur. Complectitur etiam ipsa Lotharingia intra se totam Hasbaniam, Campiniam, Batnam cum aliis principatibus et comitatibus, ac Mose fluminis transfluenta cum Ardenna. Hec predicta pertinebant ad Pipinum, a quo duces Brabantie descenderunt, et vocabatur Austrasia seu Lotharingia inferior. Preterea integritas ipsius Austrasie seu Lotharingie adhuc ducatum Mosellanorum, quem modo vocant ducatum Lotharingie, continebat cum tribus metropolibus, scilicet Colonie, Treveris et Maguncie, cum ducatu Lemburgie et terris interjacentibus.

Explicit secundus liber hujus prime partis.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸³ dilatur 1*.

(628) Iulich.

(629) Tournay, in Hannonia situm.

NOTÆ.

(630) Ita et hodie; in Dvlam ex sinistra ripa se occidit.

INCIPIT TERCIUS EJUSDEM.

1. [SICEB.] Anno Domini 938. Henrico rege non-
dum imperiali benedictione adepta mortuo, filius
ejus Otto, primus hujus nominis, in regem Aleman-
nie succedit, et annis 24 ante benedictionem suam
in imperatorem feliciter regnat (an. 938). Iste Otto,
melliorato regni et ecclesie per suam industriam
statu, duas ecclesias in Leodio a Normannis destruc-
tas monasteriaque reedificat et restaurat.

2. Anno ejusdem secundo vel quasi (939), qui
fuit annus a monasterii hujus devastatione per Nor-
mannos facta 45 (631), prefatus rex, secundum
antiquorum relationem, pro exsequendis regni ne-
gotiis opidum Sancti Trudonis, ut pranderet, intra-
vit. Cum autem facto prandio recessurus in hospitii
sollario cum suis primatibus staret, respexit a lon-
ge prominere hujus monasterii devastati muros vi-
gnis miserabiliter ruptos, virentiaque ramorum per
amplitudines fenestrarum se in altum extollere; re-
quisivit ergo quid hec ruinosa parietum proceritas
indicaret. Cui cum responsum esset, hoc desolatam
spectaculum condam cenobium fuisse famosum, sed
per Normannorum rabiem, prout aspiceret, ad ni-
chilum esse redactum, paucosque inibi monachos ex
victu tenui Deo servientes, abbate jam de medio su-
blato, desolatos existere; tunc rex pius ingemi-
scens, convocatis fratribus, sibi in hoc consentien-
tibus, virum devotum ex ipsis nomine Reynerum ab-
batem constituit. Qui auxiliante rege officinas neces-
sarias restauravit, victumque et vestitum fratribus
sufficiens ex tunc ministravit.

3. Post defunctionem igitur supradicti Imizonis
abbatis Reynerus, ex pago Hasbaniensi ortus, hujus
loci abbas consecratur, et preest annis 5. Qui infra
breve tempus congregata multitudine monachorum,
laudabiliter subditos in disciplina monastica dictis
et factis innormavit.

4. [STPELINI *Mir. S. Trud.*] Iste tamen quorun-
dam adulantium delatione accusatus apud Adalbero-
nem, secundum hujus nominis Mettensem epyscopum,
ad quem respiciebat medietas opidi istius, nullatenus poterat animum ipsius epyscopi contra se
quamvis injuste commotum per intercessionem illu-
strium virorum placare. Protestabatur enim idem
epyscopus ipsum abbatem gratiam suam nunquam
fore habiturum. Cum autem abbas Metis necessario
compulsus devenisset, et ad presentiam epyscopi
oblatus fuisset, pro humili salutatione graves con-
tumelias perpessus, cum rubore faciei confusus, a
presentia epyscopi se subtraxit. Sed vir Domini
beatus Trudo non sustinens injustas servi sui con-
tumelias, per visum nocte quadam epyscopo appa-

A ruit, eumque verbis terribilibus increpans et acri-
bus verberibus flagellans, continuo disparuit. Evigi-
lans ergo epyscopus, concitata ad se familia, quid
sibi in visione acciderit, enarravit, sui que testes
sermonis nudato corpore ostendit plagarum livores
cum tumore carnis. Misso vero celeriter nuntio, ab-
bas ad epyscopum rogatus repedit, et injurias illatas
benigne remittit. Cui epyscopus auxilium in univer-
sis negotiis se prestiturum quamdiu superviveret
firma promissione profitetur, sicque gratie epyscopi
restitutus, in Domino gaudens ad propria rediit.

5. Anno sequenti (938) venerabilis matrona Ru-
echlinda, mater domni Reyneri abbatis, quiddam de
sua hereditate huic monasterio sub forma testamenti
conscripti contulit, unde carte vel copie in nostris
B archivis habentur, quorum tenor talis est: *Notum
sit omnibus sancte Dei ecclesie fidelibus, quia, si ali-
quid de rebus propriis ad loca sanctorum conferimus,
ob hoc procul dubio bravium immarcessibile a Domino
retributore recipere post metam hujus vite nos confi-
dimus. Quapropter ego in nomine Dei Ruechlinda do-
natricis donatum imperpetuum esse volo ad monaste-
rium sancti Trudonis, quod est constructum in loco
nuncupante Sarciniu super fluvium Cysindriam, in
pago Hasbaniensi, ubi ipse pretiosus Christi confessor
corpore tenus requiescit, et dominus Reynerus, filius
meus, cum multitudine monachorum sub norma regu-
lari degenium abba preesse videtur. Et hoc est quod
dono pro remedio anime mee, ut post cursum presen-
tis vite munera perpetue lucis mihi impendere digne-
tur, mancipia hiis nominibus, Everardum et uorem
suam cum infantibus suis et multis, etc. Sequitur in
fine: Actum in Sarchiensi monasterio, sub die 9. Ka-
lendas Decembris anno regnante domno Ottone primo
in Alemannia (an. 938). Incid.* [SICEB.] Anno regni
Ottonis 4. Ludovicus rex Francie ad regnum Lothar-
ingie, quod Karolus pater suus nuper Henrico regi
Alemannie dederat, ipsam Lotharingiam ductu Ghi-
selberti ducis Lotharingie, cujus uxor Gerberga so-
ror Ottonis regis erat, invasit et usque Alsatiam ven-
nit. Quod ubi Otto rex perceperat, Lotharingiam
intravit, et usque ad Caprimontem pervenit, sed
postea concordia interveniente Ludovicus ad sua
rediit. Incid. Anno regni sui 6. Otto Brisagam

D opidum Alsatie obsederat ad expugnandum militis
Everardi et Ghiselberti, adversariorum suorum, qui
ipsum occupaverant. A quo proceribus regni animo
recedentibus, Everardus comes palatii et Ghisel-
bertus comes Hannonie et dux Lotharingie, qui
pridem Henricum ducem Bawarie, fratrem Ottonis
regis, pellacia sua a fratre averterant, congregato

NOTÆ.

(631) Si revera anno regni secundo Otto ad San-
ctum Trudonem venit, i. e. anno 937 aut 938, inde
ad everso a Northmannis monasterio non 45 sed
anni 56 præterlapsi sunt. At vix certi aliquid statui
potest de tempore quando Otto apud Sanctum Tru-
donem commoratus sit; neque anno 937 neque 938

eum in Lotharingiam venisse tabulæ ejus probant.
Facilius fieri poterat anno 939, quem ipse innuit
auctor. At jam anno 938 Reynerus præerat mona-
sterio, ut ex sequentibus patet. Vide supra Rudolphi
chronologiam.

magno exercitu, contra ipsum Ottonem bello con-
grediuntur, sed victi ab exercitu ipsius Ottonis,
pluribus suorum occisis, Everardus occubuit gladio,
et Ghiselbertus⁶⁶⁶ submergitur in Reni fluvio. *Incid.*
Circa idem tempus mortuo Ghiselberto, Otto rex
Gerbergam sororem suam, relictam ipsius Ghisel-
berti, tradidit in uxorem Ludowici régis Francorum.
Cui Ludovicus post paucos diés partem Lotharingie,
prout obtinuit, contulit.

6. Circa idem tempus abbate Reynero die qua-
dam missam celebrante, facta fractione forme sacra-
mentalis, cum in calicis fundo araneam horribilis
quantitatis et coloris respexisset, abhorrens anima-
lis spetiem quid faceret anxiatur, sed tandem vim
divine virtutis ad mentem reducens, confisus in Do-
mino, calicis sacramentum glutivit, nec quidquam
postea molestie sensit. Qui eodem anno, postquam
huic loco quinquennio prefuisset, Kalendis Marcii
in Domino obdormivit.

7. [SICEB.]. Anno Domini 944, imperii Ottonis
regis Alemannie anno 7 venerabilis pater Adelbero
secundus, Mediomatrice sedis episcopus, [STEPELINI
Mir. S. Trud.] qui, ob favorem quem monachis ex-
hibebat, monachorum pater est appellatus, gravi
compatiens desolati gregis necessitati, ut habundantius
proficienti illi in monasticis institutis prodesset,
et temporalia bona, que per illos ferme 45 annos
desolati hujus loci per tyrannidem nobilium et ma-
gnatum injuste possidebantur, recuperare posset,
divinitus inspiratus, onus prelature hujus monasterii
assumens, abbas efficitur.

8. Et quia dudum Reynero suo predecessori sini-
stre informatus alienus exstiterat, pro qua causa
sanctus Trudo etiam, prout supra narratur, ipsum
corripuerat, ideo ferventius ad omnem istius mona-
sterii promotionem intentus, hereditates deperditas
pro parte restitutas accepit, et non habitas ex pro-
borum largitione quos informaverat augmentavit.
Ex sua insuper propria hereditate hanc ecclesiam
6 vicinis juxta locum dictum Manwen cum 6 curtilli-
bus suis ac mansione una, situs supra fluvium Mo-
sellam in villa que vocatur Pomerium (632), dotavit,
et ad similia facienda alios devotos homines, apud
villam Bredal supra eundem fluvium Mosellam ha-
bitantes, effective induxit. Structuram monasterii
quoque multiplicatis operariis cum gravibus expen-
sis in altum produxit, et firmo tecto ex sectis lapi-
dibus nobiliter coopertam consummavit.

9. Completo ergo pro magna parte opere mona-
sterii, annuente Leodiensi episcopo Richario, ipse
Adelbero in propria persona, congregata populorum
multitudine, hoc monasterium solempniter consecra-
vit anno prelationis sue in hac abbacia 2 (945). et a
prima dedicatione hujus monasterii anno 288. *Incid.*
Anno eodem quo dominus Adelbero secundus, Me-

tensis episcopus et hujus monasterii sancti Trudo-
nis abbas, hoc monasterium consecravit, qui fuit,
8. annus imperii Ottonis primi in regno Alimannie,
prefatus Otto subjugavit sibi totam Lotharingiam,
resistente sibi solo Adelberone episcopo et abbate
prefato, fratre Frederici ducis Mossellanorum [SICEB.].
Incid. Anno ipso defuncto Richario Leodiensi epy-
scopo succedit Hugo primus, et preest annis 2. *Incid.*
Anno Domini 947, regni Ottonis anno 10, defuncto
Hugone Leodiensi episcopo succedit Farrabertus
abbas Prumiensis, qui prefitur annis 6. *Incid.* Anno
regni Ottonis 15, Conrardus, gener hujus Ottonis et
dux Lotharingie, quia contra Ottonem conspiraverat,
a Brunone Coloniensi arciepiscopo, tutore imperii,
capitur, redeunteque Ottone ducatus Lotharingie
ipsi Brunoni a fratre Ottone datur. Anno regni
Ottonis 16, mortuo Farreberto Leodiensi episcopo
succedit Ratherius monachus Lobiensis.

10. Anno Domini 959, regni Ottonis primi anno
21, quedam nobilis matrona nomine Guodrada ad
famulandum Deo et sancto Trudoni sese tradidit,
tempore domni Adelberonis secundi, Metensis epy-
scopi et abbatis Sancti Trudonis, prout continetur
in quadam carta veteri, cujus tenoris principium
et finis talis est: *In nomine sancte et individue Trin-
nitatis. Notum sit omnibus sancte Dei ecclesie fide-
libus, quod quedam femina nomine Guodrada, veniens
ad monasterium sancti Trudonis, ubi ipse sanctus in
corpore requiescit, et domnus Adelbero episcopus et
preesse videtur, ibi sue genuitatis libertatem amittens,
et sese sub iugo servitutis Deo et sancto Trudoni tra-
didit famulaturam, etc. (633) Sequitur: Actum in
monasterio Sarciniensi sub die 6. Idus Januarias
anno 21, regnante domno Ottone glorioso⁶⁶⁶ rege Ger-
manorum (an. 957). Ego Eynardus cancellarius scripsi.*

11. Item anno regni ejusdem 23 (an. 959), qui-
dam devotus vir contulit ad mensam fratrum lar-
gas elemosinas possessionum apud Bredal super
fluvium Mosellam, de quibus carta conscripta sic
incipit: *In nomine Dei omnipotentis ego Zeizolfus
quasdam res mee proprietatis tradidi ad mensam fra-
trum in monasterio sancti Trudonis degentium, etc.*
Sequitur: *Per consensum Adelberonis episcopi Me-
tensis, qui videtur esse abbas ipsius loci, etc.* Sequi-
tur: *Acta sunt hec anno regni Ottonis primi 23.* No-
ta, lector, quod hic de duabus cartis, quarum co-
pie in libro cartarum nostri monasterii antiquarum
plenarie continentur, pauca recitavi, ut nemo dubitet
prefatum domnum Adelberonem hujus monasterii
fuisse abbatem. *Incid.* Anno Domini 962, anno regni
ejus in Germania seu Alimannia 24. Otto primus a cardi-
nalibus Rome demandatus, in imperatorem coronatur.
12. Anno Domini 964, regni Ottonis 26 (634), im-
perii ejusdem anno 3, dominus Adelbero hujus nominis
secundus, Metensis episcopus et abbas hujus loci.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶⁶ Ghiselberto 1°. ⁶⁶⁶ gloriose 1°.

NOTÆ.

(632) Pomerieux, tribus leugis a Metensi urbe di-
stans.

(633) Neque Miræus I, 503, reliqua dedit.
(634) lmo. 28.

postquam 20 annis huic abbacie prefuit, quadam die ad hoc monasterium deveniens, in lecto egritudinis cecidit, convocatisque fratribus, post sacramentorum sumptionem, 7 Kalendas Maii in Domino obdormivit. Cujus corpus post solempnes exequias in latere exterioris parietis ipsius monasterii ad levam versus claustrum ambitum et sepultum. Cui Theodericus hujus nominis primus, Ottonis imperatoris consobrinus, in episcopatu Metensi, et Thietfridus in abbacia hujus loci succedit.

13. Annogratie eodem domnus Thietfridus huic loco abbas preficitur, qui annis 30 prefuit, sub quo religio floruit et possessionum summa accrevit. *Incid.* [SICEB.] Anno sequenti vel circiter Conrardus, Ottonis imperatoris gener, a ducatu Lotharingie pridem destitutus, contra Ottonem rebellans, ad Ungaros Germaniam depopulantes transfugit, eosque in regnum imperii Ottonis adduxit. Qui ab ipso imperatore in hoc bello ita sunt prostrati, ut contra imperii regnum amodo se erigere non auderent, in quo conflictu idem Conrardus occubuit. *Incid.* Circa eadem tempora Ottone imperatore pro tuenda republica longe proficiscente, Bruno ejus frater, Colonien-sis archiepiscopus, secunda vice Germanie et Gallie totus et defensor constituitur. *Incid.* [Vita Brun.] Post hec venerabilis Bruno febre correptus obiit; cujus corpus per Theodericum Metensem episcopum, suum consobrinum, est delatum Colonie, et in cenobio sancti Pantoleonis, quod ipse fundaverat, sepultum honorifice. Cui in archiepiscopatu Folmarius, et in ducatu Lotharingie ejus nepos Karolus succedit. Anno imperii sui 7. Otto primus ducatum Lotharingie Karolo, fratri Lotharii regis Francie, filio sororis sue, tali conditione contulit, ut ipse a propriis insolentibus resipisceret, et sui fratris Lotharii insultibus, quos contra Lotharingiam conceperat, obsisteret.

14. Circa hec tempora plus minusve, tempore hujus abbatis Thietfridi, illustris femina domna Bertha, vidua et Deo sacrata, comitissa Flandrie, cum peregre visitasset limina beate Marie Aquis-grani, contigit eam in reditu opidum Sancti Trudonis devotionis causa visitare et ad sepulchrum prefati sancti preces humiles fundere. Que cum per aliquot dies causa repausationis ibidem moram faceret, in lectum egritudinis incidit. Quod ut Arnulfo illustri viro, filio suo, Flandrensi comiti, innotuit, ad prefatum locum quantotius properat, ibique presentibus Metensi episcopo Theoderico primo ac Thietfrido abbate, ad preces sue matris domne Berthe ob remedium sue et suorum animarum Deo et beato Trudoni in usus servorum Dei iuibi Deo famulantium villam Proviin, in castellania Ylensi sitam juxta fluvium Doulam, cum mancipiis, terris, decimis, silvis, pratis, piscariis aquarumque decursibus liberaliter hereditarieque donavit, cum

ecclesia parochiali illius ville et omnibus appendiciis ejusdem. Contulit insuper beato Trudoni silvam unam sitam non longe a villa Merwel, et unam decimam apud villam que vocatur Brustemium (635) hac de causa, ut predicti patroni meritis delictorum suorum veniam adipisci mereretur, presentibus ibidem pluribus comitibus ac aliis viris, prout in privilegiorum nostri monasterii archivis clare conscriptum reperitur. Quo peracto, ingravescente infirmitate, prefata comitissa, sumptis ecclesiasticis sacramentis, extremum spiritum efflavit anno Domini 967, 17. Kalendas Augusti. Cujus corpus sepultum est in cripta antiqua, quod postea tempore Adelardi secundi est translatum et positum ad novum sanctuarium, sub volta in muro sinistri lateris superioris chori juxta majus altare. In cujus pre-conium hujusmodi versus conscripti inveniuntur:

Bertha sacrata Deo, celesti digna tropheo,

Hic translata jacet, que memoranda placet.

Stema prefulsit ei regalis progeniei,

Nec fastu tumuit clara quod emicuit.

In virtute studens comitissa per omnia prudens,

Dans sua seque Deo, digna potitur eo.

Ipsaque forma boni sancto devota Trudoni,

Villam quo tenuit jure Proviin tribuit,

Dans partem decime de villa Brustemiense,

Addidit et silvam que decet ecclesiam.

Suscipe, Trudo pater, quod contulit inclita mater,

Gaudeat ut tecum, munera redde precum.

Restabat biduum cancro solis peragendum,

Cum felix obiit. Vita Deo sibi sit.

Incid. Anno imperii Ottonis 10. mortuo Eraclio Nothgerus subcedit, et in episcopatu Leodiensi annis 42 residet. *Incid.* [SICEB.] Anno Domini 973. Otto primus, qui fuit primus imperator de genere Alemannorum seu Germanorum, ad quos imperium perpetuo a Francis exemptum est devolutum, postquam annis 24 regnavit et 12 imperavit, cum devotione magna exspiravit. Qui in principio regni sui hoc destructum monasterium per suam diligentiam recedificari procuravit. Cui ejus filius Otto secundus, qui secum per aliquot annos coimperavit, successit, et annis 10 imperavit. *Incid.* Quia vero de Germania mentio incidit, sciendum, quod due sunt Germanie, superior scilicet et inferior. Superior autem est maxima regio in initio Europe, sub cujus nomine vocabulo Scithia et Alania cum aliis terris communiter optinent titulum Germania. Que simul protensa juxta oceanum septentrionale, paludes Meothidis a superioribus habet propinquas, quam etiam maximus fluvius Danubius, cui 60 flumina navifera successive influunt, qui in suo progressu propter situm mutationes Hyster appellatur, pertransiens abundanter irrigat (656). Est enim terra hec nimium ferax victualium et barbaris hominibus

NOTÆ.

(635) Brusthem haud procul a S. Trudone
(636) Eadem fere leguntur in cosmographia Sæc. VII, quam edidit Pertz in Commentariis academiæ

Berolinensis 1845, ubi inter alia hæc habentur :
Scithia Vocatur prima Europæ provincia,
Meothidas paludes juncta sistitque Alamæ;

populosa , que propter gignendorum populorum fecunditatem dicta est Germania. Ex hiis partibus condam egressi sunt Goti, Huni, Wandali, Longobardi ceterarumque nationum pagani, postremoque barbari Normanni christianorum fines zelo debellandi (637). Quorum egressionis causa fuit hujusmodi. Intra hanc enim regionis plagam constituti populi cum in tantam multitudinem pullulassent, ut jam simul habitare nequissent, sicut ferunt qui illam lustraverunt, in tres omnem catervam partes dividentes, que ex illis pars patriam relinquere novasque sedes deberet requirere, sortem miserunt. Ea igitur pars, cui sors dederat genitale solum excedere exteraque arva sectari, suis et patrie valedicentes, cum conjugibus et prolibus ad requirendas quas possent terras incolere iter arripuerunt. Qui quam inhumaniter ⁴⁶⁶ Italiam, Galliam et alia plura christianorum regna illis temporibus depopulabantur, multorum solemnium virorum hystorie testantur. Inferior vero Germania est eadem que et Alemannia, terra fructifera et habundans in victualibus, repletaque cohabitatione hominum sapientium et fortissimorum, innumerabili multitudine et sacre fidei catholice professorum, quam Renu, fluvius dulcis et amenus circumquaque irrigat. *Incid.* [SICEB.] Anno Ottonis secundi 5. Lotharius rex Francie Lotharingiam perturbat et devastat sicque repatriat. Quem imperator cum multitudine armatorum insequens, Franciam pervagando Remensium, Laudunensium, Successionum et Parisientium fines diversa clade devastat, ecclesiis et monasteriis tamen parcens; qui tandem reconciliati in loco super Karum fluvium rex Francie Lotharingiam adjurat. *Incid.* Anno Domini 984 mortuo Ottone secundo ottono tertius ejus filius, adhuc adolescens succedit; cui Leodiensis episcopus Nothgerus propter sui industriam a primoribus imperii tutor constituitur.

15. [SICEB.] *Vita Theod. ep.* Anno Domini 984 Theodericus primus Metensis episcopus fundator cenobii sancti Vincentii ordinis sancti Benedicti, siti in insulaque est intra extremos muros civitatis Metensis, postquam annis tribus cum Ottone primo in Italia nuper militasset, et anno 11, ante hoc multas reliquias, inter quas pignera sancti Vincentii levithe et martyris cum sanguine prothomartyris

A sancti Stephani erant, ad Galliam translatas in prefato cenobio locasset, et inter cetera detalita, quibus illud cenobium ditaverat, villam Dongei civitati Viridunensi vicinam, que eondam sancti Trudonis matrimonium fuit, contulisset, in Domino obiit. Cui Adelbero hujus nominis tertius, duois Mossellanorum Frederici filius, successit. *Incid.* [SICEB.] Anno Ottonis tercii 4. Ludowico Francorum rege 37, qui post patrem Lotharium uno regnaverat anno, mortuo, Francis regnum, transferre volentibus ad Karolum ducem Lotharingie, hujus Ludowici patrum; sed cum ille rem ad consilium differret, Hugo Capet, filius magni Hugonis Parisiensis comitis ex Hawide sorore primi Ottonis procreatus, regnum usurpat, et annis 9 regnum tenet ⁴⁶⁷. Quem Karolus prefatus ejus nepos, cui regnum ex paterna et avita successione debebatur, multis bellis et victoriis quinquennio lacescens, mentis conceptu infecto diem conclusit extremum. Sicque defecerunt reges Francorum de stirpe Karoli Magni ab anno et deinceps. Post mortem hujus Karoli ducis, anno imperii Ottonis tereii 8, filius ejus Otto in ducatu Lotharingie ei succedit, qui processu temporis contra jus hoc cenobium sancti Trudonis graviter impetivit.

16. Anno Domini 994, imperii Ottonis tercii anno 11, 19 Kalendas Januarii (638) obiit Theitfridus abbas hujus loci, qui sepultus est immediate post locum sepulcri abbatis Gontramni, juxta murum lateris sinistri versus ambitum claustrum. Supra cujus locum sepulcri tales versus sunt conscripti. Versus:

*Abbas Theitfridus divino munere fidus
Sub norma fidei vexit ovile Dei,
Fratribus et rebus augmentandis studiosus,
Commadus ecclesie, carus erat patrie.
Annis ter denis monachorum pastor herilis,
Regnaturus abit, non moriturus obit.
Hac in humo corpus post Jani ponitur Idus,
Spiritus in celo vivat ovans Domino.
Anno milleno sex demptis transit ab evo.*

17. Anno eodem defuncto Theitfrido abbate, succedit Herenfridus qui presuit 4 annis. Anno Domini 999 defuncto Herenfrido hujus loci abbate, Nonis Novembribus, Adelardus hujus nominis primus ei succedit.

Explicit liber tercius prime partis De gestis abbatum hujus monasterii S. Trudonis

CONTINUATORIS TERTII AUCTIONARIUM.

Incid. Anno Domini 1003 ⁴⁶⁸ Ottone tercio defuncto, qui patri avo prius defuncto per generis sue ces-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶⁶ humaniter 1°. ⁴⁶⁷ in codice excidit. ⁴⁶⁸ Hæc ex capitulum tabula desumimus et hic suo loco posuimus. Capitulum vero tabula ita ab interpolatore est inscripta: Incipit tabula super 13 libros secunde partis de gestis abbatum hujus monasterii sancti Trudonis; intra quam aliqua capitula que in libris subsequentibus deficiunt, apponuntur, et incidentia quedam, capitulis hincinde congruenter interserenda, compilantur, ubi primo ponitur prohemium.

NOTÆ.

Vertitur exinde locus qui nuncupatur Dacia.
Germania nuncupatur juncta Reno flumine.
Ubi sunt gentes barbara et grandævo corpore,
Obdurato corde suo cæli partes inscii.

Danubius currit per longum inter gentes maximas Fluvios largos ministrat et Sclavis pabulat, etc.
(637) Excidisse videtur vox causa; aut debellandi hoc loco id quod debellaturi.
(638) Codex Marci exhibet; sed ita corrigendum ex sequente inscriptione sepulcrali patet.

sionem immediate ad imperium successit, generali consilio principum et primorum imperii ad hoc convocato, concorditer est institutum, quod filius patri aut propinquus suo propinquo de cetero jure hereditario nequaquam in imperatorem succedere debeat, sed qui per officiales imperii eligeretur [cf., MARTIN. POL.], imperio potiretur, quod adhuc observatur, ut habetur *Extra* ⁴⁸⁹ *de electione Venerabilem* § 1 (639). Sunt ergo 7 electores, 3 scilicet cancellarii, quorum primus archiepiscopus Maguntinensis est cancellarius Germanie, secundus Treverensis Gallie, et tercius Coloniensis Ytalie. Hii 3 sunt ecclesiastici principes, reliqui vero, 4 sunt seculares, quorum primus marchio Brandenburgensis est camerarius, secundus, palatinus scilicet comes Reni, est dapifer, tercius vero dux Saxonie ense portans, et quartus Bohemie rex est pincerna. Unde versus :

Maguntinensis, Treverensis, Coloniensis.

Quilibet imperii fit cancellarius horum.

Est palatinus dapifer, dux portitor ensis,

Marchio prepositus camere, pincerna Bohemvs;

Hii statuunt dominu i cunctis per secula summum.

Nota, quod secundum quosdam rex Bohemie non est necessarius, nisi quando sex prefati electores discordarent, nec habet jus ab antiquo, sed tenet hodie de facto, ut notatur per Hostiensem super canone *Venerabilem*. Iste Otto tercius et ejus pater Otto secundus tam atroces et mirabiles fuere, ut unus pallida mors Saracenorum semper sanguinarius, alter mirabilia mundi diceretur. Avus vero hujus tercii Ottonis, primus Otto, ultra omnes fuit christianissimus; cujus anima per generalem totius imperii orationem ecclesiarum, elaborante sorore sua abbattissa, cui ipse defunctus apparuit, diligenter expletam, a purgatorio est liberata et per angelos ad celestia deducta. *Incid.* [SIGEB.] Anno igitur Domini eodem 1003 isto tercius Ottono absque liberis mortuo, Henricus dux Bawarie, nepos Henrici fratris primi Ottonis, fit imperator, et imperat 22 annis. Nota hic, quod plures erant Henrici reges quam imperatores. [MART. POL.] Unde cum legitur Henricus primus imperator, ratione imperii dicitur primus, sed ratione regni dicitur secundus. Fuit enim ante ipsum Henricus rex primus, qui tantummodo in Alemannia et non in Ytalia imperavit, et ideo benedictionem imperialem non est assecutus. Idem est intelligendum de Conradis et aliis succedentibus

Anno Domini 1005 Henricus imperator regni sui anno 3 post plures victorias intendens soli Deo vacare, episcopatum Babenbergensem fundavit. A

cujus civitatis honorem cathedram episcopalem ibidem civitate Narniensi de consensu pape transtulit [SIGEB.] Contra quod Metensis episcopus Theodericus secundus, dolens dotem et patrimonium sue sororis Cunegundis imperatricis ab imperatore ad prefatam ecclesiam delegari, anno episcopatus sui 6 rebellat. Cujus resistentie imperator offensus, Ottoni duci Lotharingie, suo consanguineo, omne jus quod prefatus episcopus in oppido hoc possedit, in prejudicium ejusdem episcopi illicite tradidit. Predictus igitur dux ⁴⁹⁰ avaricie sue consulens, cum usurpatione possessionum, Metensis ecclesie contra fas nimis immisericorditer bona monasterii hujus non solum diripere, sed etiam nostram familiam presumpsit inhumaniter tractare [Cf. STEPELIN

Mir. S. Trud.]. Qui nocte quadam cum se sopori dedisset, vidit per somnium quasi ipse staret ad monasterii portam, et quendam senem in clericali scemate sibi obviantem et quo tenderet percunctantem. Cui cum ille respondisset se monasterium ipsum velle adire, senior ille aditus hujus indignum affirmabat, cum tot sacrilegiis divinum hoc oraculum totiens temerasset. Ille vero dum nititur reluctanti resistere et prohibita limina introire, continuo, ut sibi visum est, ictum gravem ⁴⁹¹ . sensit . . . ige alior risquo sepe nstrata . . . a ergo perseverans . . monasterium lucra sua c . fratribus dolore augme . e . cipiens accessit.

Expletis igitur hiis, quorum causa illuc venerat, cum inde profecturus monasterii ⁴⁹² portam egrediretur, subito in scapulis quasi sagitta mortifera vi febrium pungitur, ejulandoque vociferans pre nimia angustia mentis, vicinam sibi mortem affatur, lentoque conamine somarios suos usque Trajectum subsecutus, quis eum per visum sompni a monasterio pepulerit, et quem increpantem contempserit, exitiali morte mulctatus, omnibus stuporis exemplum factus, miserabiliter interiiit. [SIGEB.] Quo sic mortuo, Henricus imperator eodem anno ducatum Lotharingie Godefrido comiti Ardenne contulit. Qui Otto absque filio reliquit post se filiam Hermegardam Namursi cometissam; de quo etiam processit Godefridus comes de Bolyon et dux Lotharingie, qui et postea rex Jherusalem.

Incid. Anno Domini 1007 obiit Nothgerus Leodiensis episcopus, plurimas ecclesias et beneficia Leodii constituens, qui fuit natione Suevus. Huic successit Baldricus secundus, qui prefuit annis 11. Iste fuit filius Ottonis comitis de Los, ex Lutgarde, filia Hermegardis Namurcensis comitisse, Ottonis prefati ducis filie, progenitus. Hujus Baldrici frater

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸⁹ ex 1°. ⁴⁹⁰ dux — tractare dedit Ghesquier. ⁴⁹¹ pagina pars superior, in qua decem lineæ scriptæ erant, desideratur; igne absumta est in incendio bibliothecæ Lammensis, ut in ipso codice annotatum est. S. Trudonem auctorem hujus miraculi fuisse e summano patet: De morte Ottonis ducis Lotharingie per sanctum Trudonem ejus tyrannidi divinitus inflictâ. ⁴⁹² monasterii — interiiit ap. Ghesquier.

NOTÆ.

(639) G. 34, X, de electione 1, 6.

fuit Ghiselbertus, qui patri Ottoni post aliquot annos in comitatu successit.

Incid. Anno Domini 1010 rex Ungarie, que prius vocata fuit Pannonia, cum gente sua per diligentiam uxoris ejus regine Gille, sororis Henrici imperatoris, ad catholicam fidem convertitur. Eodem anno idem Henricus a Benedicto octavo Rome in imperatorem coronatur. Ipso etiam anno Henricus imperator Metensem urbem obsedit propter Theodericum Metensem episcopum sibi rebellantem; urbe vero per obsidionem pene desolata, tandem pax intervenit.

Incid. [Vita Balderici.] Anno Domini 1013, imperii Henrici hujus 10, Baldricus secundus Leodiensis episcopus ad arcendum maleficos cepit edificare castrum apud Hugardis villam, que est allodium ecclesie sancti Lamberti, intra Brabantiam, modicum ad confinia sitam. Cui obsistente Lamberto cum barba, Lovaniensi comite, conflictu belli congressi episcopus, cesis suorum 300, vincitur. Qui Leodli rediens de suorum strage, lesam conscientiam habens, consilio discreti viri Johannis episcopi, ex Ytalia venientis, ad placandum Omnipotentem pro redemptione animarum occisorum cenobium fundare se devoverat. Sequenti igitur anno voti compos intra muros civitatis in insula cenobium in honore sancti Jacobi minoris edificavit, ad quod idem comes Lambertus de proprio allodio pro satisfactione larga dotalicia contulit. Ubi et primus abbas Albertus nomine prefuit.

Incid. [Siczb.] Anno Domini 1015 Godefrido duce Lotharingie et comite Ardenne, Montensem comitatum depopulante, Lambertus cum barba, filius Reyneri comitis Montensis, patruo suo Reynero comiti in auxilium adveniens, bello apud Florinas conserto, occisis suorum 400 viris, ipse cum eis occubuit. Qui Lambertus in uxorem duxerat Gerbergam, filiam Karoli ducis Lotharingie, et cum ea in dotem accepit unam partem ducatus Lotharingie, scilicet terram que nunc vocatur Brabantia, continens hec opida, Lovanium et Bruxellam cum suis appendiciis. Occasione cujus primo et primus comes Lovanie ⁴⁹² post prim et post tuit tia primo tercio capitulo tercie partis. . . hoc Lamberto filius ^D eque successit.

Anno Domini 1017, imperii Henrici hujus 14. Baldricus secundus obiit, et in cripta monasterii sancti Jacobi quod ipse fundaverat sepelitur. Cui Wolbodus succedens, anno eodem cenobium prefatum nuper inceptum ex mandato imperatoris Henrici perfecit; qui in episcopatu 5 annis prefuit.

Anno Domini 1021, imperii Henrici secundi 20 et

prelacionis domni Adelardi anno 21 donna Herlendis comitissa, mater Godefridi comitis Duratii, de consensu filii contulit beato Trudoni medietatem ville sue, que vulgariter villarium Popliir nuncupatur, cum omni sua justicia et pratis, terris, aquis ceterisque universis, pro anniversario suo et filii sui primogeniti Adelberonis, Metensis ecclesie principeris pridem defuncti. Qui ambo in una tumba consepulti sunt infra absidam monasterii juxta parietem; qui est versus meridiem, ubi et altare stat in honore ⁴⁹³ beatæ virginis (640) [STEPELINI mir. S. Trud.] Ghiselberto q conf . . uisse ligitur k . . nescitur. Quod quidam e . . e Omekinus cognoscens . . dilatandum terminos . . extirpare palos fin . . renalium extremitatum ^B beati Trudonis in silva quadam. Cumque utriusque partis defensores causa discernende limitationis convenissent, ille arborem quandam calce concutiens : *Hunc, inquit, locum jurejurando assero esse domini mei, sicut istum hinc sanum possim retrahere pedem.* Mox igitur, sicut falsum testimonium protulit, ita verum judicium Deus ostendit, ita ut non solum ejus pedem putrescere faceret, sed et totum ejus corpus gravi tabe consumeret. Circa hec tempora plus minusve Adelardus abbas indesinenter estuans, quomodo de reliquiis prothomartyris Stephani, patroni foundationis cripte hujus monasterii, aliquam particulam consequi posset, consilio conventus sibi communi ⁴⁹⁴ e

^C si s audivit minuta particula sancti reliquiis ibidem haberetur. De quo nil cuiquam posset impertiri, nec propter offensam aliorum id presumere auderet. Tunc ille : *Num meritis ejus aliquid de ipso osse divina mihi dignabitur indulgere clementia? Spero, inquit, in Deo, dummodo mihi acquiescatis, quod desiderii mei pignerbis minime frustrabor. Os, queso, jubete presentari et reverendo et sancto martyri committite.* Quid plura? Tandem, licet difficulter, persuasum tamen est episcopo, et os allatum est. Quo fleotimo leniter percusso, continuo recens sanguis profluxit, quem manu abbatis in vase ad hoc parato devoto acceptum, Adelardus abbas de consensu totius Metensis ecclesie ad propria gaudenter deferendum suscepit. Postea referebant quidam, quod, cum de prefato osse in dubium venisset, utrum veraciter de beati Stephani corpore esset, ad explorandam rei veritatem de communi majorum ecclesie Metensis consilio rem predictam sic gestam fuisse, et ex meritis ipsius sancti ambiguitate omnium deltersa, ^D

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹² versa pagina igne adrosa. ⁴⁹³ desiderantur 7 lineæ; pars superior folii iane absumta est. ⁴⁹⁴ desiderantur in altera columna reliqua ejusdem pagine.

NOTÆ.

640) Verba beatæ virginis desumpta sunt ex Mantelii Historia Lossensi p. 55, qui totum hunc locum usque ad hæc verba ex Chronico Trudoniano

repetiit. Alia Herlendis et Godefridi filii donatio Sancto Trudoni facta ibidem legitur datâ iv Non. Nov. 1024.

continuo post ictum fleotomi, ut jam dictum est, A sanguinem illum proflixisse.

I⁵⁹³
 A
 le
 et tribus
 Anno Domini 1023
 do Reginaldus succedit, et preest annis 13.

Anno Domini 1025 Henricus secundus in regno, in imperio primus, anno regni sui 7, et imperii 16, cum consorte sua Cunigunde virgine in virginitate permanens, tandem in lectum egritudinis incidit. Qui se consulentibus imperii primoribus Conradum, virum regii generis et egregie libertatis, designans, moritur [Cf. MART. POL. SIGEB.], et in ecclesia Babenbergensi quam ipse fundaverat sepelitur. Post quem imperatrix Cunigundis, cujus sanctitati Gontramnus, postea hujus loci abbas, familiarissimus fuit, que post decennium defuncta, imperatori consepelitur. Eodem anno Conradus eligitur, et imperat 15 annis.

Anno Domini ⁵⁹⁶ 1045 plus minusve pius pater ⁵⁹⁷ Guntramnus pro elevandis sanctorum Trudonis et Eucherii corporibus, que ⁵⁹⁸ tempore persecutionis Normannorum paganorum et translata et iterum sub terra occultata erant, indesinenter sollicitus, fecit prius fieri ex auro, argento et pretiosis lapidibus feretrum aurifabrilii opere sumptuosum, in quo honorifice exhumanda cœlestium thesaurorum margarita ordinavit includenda, quatinus eo majori fiducia illorum a fratribus optinerentur patrocina, quo orantium intuitus continue patronorum zomata (641) haberet ⁵⁹⁹ in presentia. Quapropter ⁶⁰⁰ completo hoc opere, fossoribus intra sanctuarium post altare beati Trudonis, ubi reposita erant, instanter de profundis terram effodientibus, ad voltam lapideam, sub qua continebantur, tandem est perventum, cum subito immense caliginis nebula ibidem exorta, fossores tanto terrore sunt percussi, ut de vita desperati, cum in summa festinatione ad superos redissent, nimio stupore et sensibus alienati, post diuturna suspiria continua interruptione ⁶⁰¹ resumpta, vix loqui palpitante ⁶⁰² hanelo corde valerent. Quod abbas ubi vidit, territus in eo quod acciderat, rejecta humo et fossa repleta, ceptum D intermisit.

Anno Domini 1048, imperii Henrici terti in regno, in imperio secundi anno 9, et episcopatus Wasonis Leodiensis episcopi anno 8, dominus Theodericus secundus hujus nominis, Metensis episcopus, anno episcopatus sui 49 (642), in cenobio nostro per aliquot tempus conmoratus, in lectum egritudinis

VARIAE LECTIONES.

⁵⁹⁶ Anno Dom. — intermisit apud Henschen. ⁵⁹⁷ Trudonensis abbas H. ⁵⁹⁸ que — erant desunt H. ⁵⁹⁹ exhiberet H. ⁶⁰⁰ anno Domini 1045 plus minusve addit H. ⁶⁰¹ eruptione H. ⁶⁰² palpitantes H. ⁶⁰³ Anno Domini 1050 — pervenit dedit Ghesquier V, 50.

NOTÆ.

(641) I. e. corpora.
 (642) Imo 40, anno 1046 obiit.

(643) I. e. supra in primi Rudolphi continuatoris libro VIII, 8.

incidit. Qui cum ad extrema pervenit, ad preces fratrum hujus loci, communicato sibi consilio suorum, contulit nobis scrutum hujus opidi, scilicet omne Jus grute, quod solum ad ipsum pertinebat, et libertatem grutarium constituendi, ac donum cum appendiciis suis, intra quam materia grute conficiebatur, sitam in opposito aule abbatis nostri, platea publica intermedia. Post cujus obitum Adelbero ejus consanguineus, nepos Adelberonis terti hujus nominis ex fratre Theoderico duce Lotbaringie seu Mosellorum successit, vir devotissimus, et post Deum et sanctum Domini Trudonem, hujus cenobii contra omnes principes et tyrannos defensor usque in finem vite sue fidelissimus. *Incid.* Eodem anno defuncto Wasone Leodiensi episcopo successit Theoduinus, qui preluit 28 annis

Anno Domini 1050 ⁶⁰³, prelationis domni Guntramni 16 anno Stepelinus, hujus loci monachus, scripsit ad prelatum domnum Guntramnum librum de miraculis beati Trudonis, que temporibus hujus domni Guntramni apud nos percrebuerunt sub numero centenario et amplius, quibus anteposuit aliqua miracula ante hec tempora facta. Iste Stepelinus adhuc puer ad ordinem receptus fuit in hoc monasterio, circa 21 annum domni abbatis Adelardi primi, qui puericie sue tempore vidit laudabilis vite seniores, qui 80 et amplioribus annis sub habitu monachali Deo et sancto Trudoni devote servierunt; qui etiam ad tot annorum numerum pervenit, sicut in secunde partis octavo libro clarebit (643). Post hos annos plus minusve vir quidam nobilis castellanus incaute deambulans, cum de alto cadens crurium debilitatem incurrisset, compuncto corde ad conversionem intendens, suscepto habitu religionis contulit monasterio huic alodium suum, quod et adhuc optinere dicimur. Qui in monachatu tanto ferventius se in bonis operibus exercuit, quanto gravius in seculo deliquisset cognovit. Is, cum more solito ante matutinos alios ad peculiare orationes agendas preveniret, sanctuarium intravit, et retro majus altare, quod tunc ibidem fuit, ad orationem prostratus ante altare beati Trudonis, paululum soporatus vidit mire pulcritudinis infantulos per crepidinem altaris discurrere, flentes, gementes, capillos trahentes atque complosis manibus ita conquirentes: *Heu, heu!* Hec illis reciprocantibus, frater ille innocue etati compatiens: *Filii, inquit, qui estis, et que est causa tanti meroris?* Innocentes aiunt: *Pueri sumus, en domini nostri sancti Stephani sanguis jam versabitur.* Post quam vocem disparuerunt. At ille evigilans negligentiam non negligendi tam pretiosi pigneris veritus, priori loci nostri petita

loquendi licentia visionem indicat. Excitatis ergo fratribus, matutini cum celeritate cantantur, incumbentibusque domno abbate Guntramno et conventu in orationibus, acceptis disciplinis et confessione omnium facta, capsula pretiosi thesauri aperitur, et roseus ac fluidus sanguis ille usque ad supremam inclinati vitrii vasculi oram fluxisse invenitur. Accitoque industrio aurifabro, circa vasculum pretiosi sanguinis sperica clausura componitur, et sic in loculo undique munito reconditur. Iste celestis thesaurus, quem nemo dubitet, quin sit veraciter in hoc monasterio, ex providentia laudabilium tunc seniorum in tam secreto loco tutatus est, ut nec incendio poterit corrumpi neque predonum violentia auferri.

Anno Domini post hunc 1132, imperii Lotharii anno 8, quidam noster serviens nomine Gozelinus in nocte festivitatis beati Martini (Nov. 10), sero facto lectum suum, ut dormiret, super locum sepulchri domni abbatis Guntramni stravit. Is, cum pulsatis signis et inceptis matutinis a turri majori exiens cubitum iret, apparuerunt ei tres spectabilis forme viri, sacris vestibus amicti et clara nube circumdati, stantes in medio monasterii ante crucifixum. Quorum unus eminentior aliis visus est gestare virgam pastorem, dominice crucis signo insignitam. Matriculario (644) illo interim ante lectum sepulchro abbatis suppositum tremulo et stupido residenti, ille admirationis persone quasi indignantes et minas intentantes vise sunt ei appropriari, sed illo meticulouso super latus suum in terram ruente, et transpositionem lecti ex voto meditante, disparuerunt. Mox ille reverentiam exhibens sepulchro et sepulto, lectum exinde tollit, et devotior factus Iherosolimam postea proficiscitur. Hanc apparitionem hic ponimus propter materiei convenientiam.

— Descripta (645) monasterii ampliatione et reparatione, ac provisione copiosa materiarum ad structuram necessarium in generali, memorie commendandum est per singula, quam animose pia sollicitudo hujus domni Adelardi (646) fabricam hujus monasterii cepit dilatare. Primo enim in loco atrii, quod fuit post tunc veterem criptam, novum cancellum, qui et sanctuarium dicitur, cum duabus absidibus firmissime fundatum, in altum produxit, testudinibusque lapideis formose volutatum consummavit (an. 1057). Infra quod opus novam criptam et spaciosam, undique lapidea celatura testudinatum, ad perfectum complevit, intra quam structuram septem erexit altaria, quorum primum et majus, in medio sanctuarii, in honore beate Marie et sanctorum Quintini et Remigii construxit. Post quod aliud est in honore sanctorum Martini et Cristofori, tertium vero sub absida sanctuario coerenti ad dextram,

A in honore sanctorum Johannis baptiste et Johannis evangeliste, quartum, quod est sub absida ad levam sanctuarii, in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli et aliorum omnium. Altaria vero, que in cripta sunt, sic constituit: principale, quod stat in medio, fundavit in honore sancte Trinitatis et beate Virginis ac sancti Stephani, secundum ad dextram ibidem in honore sancti Benedicti, et tertium ad levam situm in honorem sancti Gregorii. Hiis omnibus rite perfectis, corpus domne Berthe comitisse Flandrie, quod in veteri cripta tempore Thietfridi abbatis humatum fuit, elevavit, et ad levam majoris altaris in sanctuario transtulit, et in tumba eminenti, Parisi lapidibus polita, infra voltam honeste conclusit. Et quia post vetus sanctuarium, de quo habetur supra in primo libro prime partis capitulo 13, predicta vetus cripta erat, replevit illam humo, et ibidem chorum psallentium construxit. Inter quem et illud novum sanctuarium gratum ascensum erexit, quem septem gradibus protraxit. Prosequenti vero tempore, cum quedam monasterii edificia per suos antecessores erecta sed minus completa cerneret, ad perficiendum ea animum accinxit. Inter que majorem turrim nostram, quam devotus abbas Guntramnus suo tempore usque ad medium cum duabus testudinibus lapideis produxit, iste superaddito tercio ascendendi statu, eam paulo humilior, duabus collateralibus erectam, magnis impensis consummavit. Preterea navim monasterii, quamvis nequaquam ruinosam, eversis fortissimis pilariis erectisque pro illis spectabilibus columnis, muro ad summum coequato reparatam consummavit. Erat ergo suo tempore in tantum de novo augmentata hujus veteris ecclesie fabrica, ut de ipsa sicut de bene consummatis ecclesiis congrue secundum doctores diceretur, quod ad staturam humani corporis esset formata. Nam habebat, et adhuc habere cernitur, cancellum, qui et sanctuarium, pro capite et collo, chorum stallatum pro pectoralibus, crucem, ad utraque latera ipsius chori duabus manicis seu aliis protensam, pro brachiis et manibus, navim vero monasterii pro utero, et crucem inferiorem, eque duabus alis versus meridiem et septentrionem expansam, pro coxis et cruribus. D Fuerunt insuper ab antiquo ante tempora hujus Adelardi due speciose cum firmissimis parietibus in altum producte abside, navi ipsius ecclesie ad dextram et levam coherentes, que, ubi manicis anterioris crucis jungebantur, habebant duas turres eminentes, unam versus meridiem et aliam versus septentrionem respicientes, altitudine muro monasterii pares; ubi vero dicte abside posterioris crucis alis seu manicis continuabantur, habebant duas capellas, unam ad dextram in honore sanctorum

NOTÆ

(644) Est socius sacriste.

(645) Hæc respiciunt ad Rudolphi gesta I, 12, ubi interpolator hæc inseruit, que hoc loco cum reli-

quis ejus interpolationibus conjunximus.
(646) Secundi.

Eucherii, Leonardi et Gertrudis, reliqua versus ambitum in honore sancti Lamberti. Et quia de cancello seu sanctuario et absida tractatur, sciendum, quod cancellus est caput et humilior pars ecclesie versus orientem respiciens, et dicitur alio nomine sanctuarium, eo quod ibi sancta conduntur vel tractantur, et porrigitur usque ad chorum, unde tempore quadragesimali velum solet inter chorum et cancellum seu sanctuarium in ecclesia suspendi. Abside vero sunt exedre seu appenditiae, quae aula- rum seu ecclesiarum lateribus adherent pro deambulatione amplianda.

Incid. [SICĒB.] A. Domini 1057. Henrico secundo in imperio mortuo, filius ejus Henricus tertius imperator succedit, et 50 annis imperat. Anno ejus 3, Stephanus nonus, frater Godefridi ducis Lotharingie et comitis Ardenne, fit papa, et moritur anno sequenti.

Anno Domini 1060, hujus Henrici in regno anno 4, Theoduni Leodiensis et Adelberonis Metensis episcoporum anno 13 idem Adelbero ad postulationem abbatis Adelardi et fratrum hujus loci omne jus scruti in gruta, quod predecessor ejus Theodericus secundus nuper ecclesie et fratribus donaverat, confirmavit, presentibus ibidem in eodem cenobio Theoderico duce Lotharingie seu Mosellano- rum, ejusdem fratre, advocato hujus opidi, et Ot- tone comite Durachii, subadvocato, de qua gruta et jure ipsius infra notabitur. Ante hunc annum Theodericus prefatus, dux Lotharie, constituitur advocatus hujus opidi, qui Ottonem comitem Durachii, fratrem Emmonis comitis de Los sibi substituit.

Anno Domini 1063 plus minusve inter domnum Adelardum abbatem et Fredericum ducem, advocatum nostrum, controversia exorta est de jure advocatus, sed per scabinorum declarationem determinatum est, quod ab antiquo advocatus habet tertium denarium ex tribus generalibus placitis et magno banno, de ceteris nichil, nisi per scultetum episcopi vel abbatis in magnis causis ad hoc fuerit invitatus.

Postea anno 1065 defuncto duce Frederico, instante domno Udone successore ejus in presentia hujus domni Adelberonis, idem scabini adjurati eadem que antea protulerunt declaraverunt.

Anno ¹⁰⁶⁶ Domini ¹⁰⁶⁶, quando combustum fuit monasterium, solutis in eo columnis que pro pilariis erant, duo interiores navis ecclesie parietes ruunt, et eorum ruina sanctuarii veteris ambo altaria, minus scilicet sanctorum Trudonis et Eucherii, ac majus, anterieus stans, in honore duodecim apostolorum contrivit. Quorum unum, quod est sanctorum Trudonis et Eucherii, postea est reparatum, alterius vero etiam vestigia sunt abolita. Post premissam

igitur ruinam Lanzo abbas sanctorum Trudonis et Eucherii corpora, in sanctuario illo occultata, voluit requirere, et ob hoc incipiens longius inde circa eorum sepulchrum fodi jussit. Sed locus ipse in tantum plenus inventus est sarchofagis, ut inter sarchofagum et sarchofagum vix interdum pedis unius distaret spacium. Referebant de hoc aliqui, quod quidam loci nostri abbas Imizo omnium suorum predecessorum abbatum ossa de diversis monasterii locis, in quibus humata jacebant, elevari fecerit, et in predicto sanctuarii loco simul posuerit, circumpositis quatuor lapidibus marmoreis. Qui post hoc annum non supervixit. Preterea cum sub anteriori parte majoris ibidem altaris defossum esset, inventus est, sarchofagus ita positus, ut, dum sacerdos huic altari assisteret, pectus ibidem quiescentis sub pedibus haberet. Quo diligenter aperto, inventus est quidam in eo pretiosus coopertus pallio, sed occipitium non habebat. Duo etiam lateres ibidem inventi sunt, unus ad caput, alius ad pedes, sed nichil erat inscriptum. De quo presentes magnum aliquid rati, ad corpus accesserunt, et arguenda temeritate disjecto per sarchofagum hac illacque membratim corpore, si qua indicia reperire possent quis fuerit, adhibitis etiam luminaribus inquisierunt, sed nichil invenerunt. Pari modo ad ingressum parvi chori aperto sarchofago, quidam inventus est indutus cappa purpurea, aurifrigio optime parata, sed nulla quis fuerit indicia sunt reperta, a plerisque tamen sanctus Libertus fuisse estimatum est. Ad quod spectaculum totus conveniens populus mirabatur, quod mox ubi attractata fuissent ornamenta quibus operiebantur, in cinerem solvebantur. Tandem vero fossum est usque ad locum, in quo sancti erant reconditi, inventumque est foramen in muro volte seu cripte illius, ad grossitudinem manus hominis. Cumque unus de popularibus, humana tactus curiositate, quid in ea contineretur scire vellet, accensam candellam virge summitati affixit, et per foramen in eriptam misit. Cui quidam astans hunc presumptionis arguit, et turbulento clamore, ut cepto desisteret, monuit. Quod populus audiens tumultuoso strepitu infrenuit, aliis, ad quos rei notitia pervenerat, progressum prohibentibus, aliis, qui rem ignorabant, ut cepto scrutaretur, conclamantibus. Quorum strepitu ille territus, ceptum intermisit. Abbas ¹⁰⁶⁶ etiam Lanzo progredi veritus, priorem claustrii ad episcopum Leodiensem Henricum ¹⁰⁶⁷ direxit, querens quid vel super inventis corporibus vel in reliquum sibi esset agendum. Qui hujusmodi factum in mandatis primo arguit, inde progressum vetat, et ad ultimum, ut celebratis missarum solemnibus pro fidelibus defunctis et commendatione animarum facta, clauderentur sarchofagi, aspersis prius aqua

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁶⁶ hęc capit. 5 titulo signata libro secundo Rudolphi interpolator subnexuit. ¹⁰⁶⁸ A. D. 1085 -- spacium apud Henschen. ¹⁰⁶⁹ Abbas — factum fuit apud H. ¹⁰⁷⁰ Herimannum H.

benedicta corporibus et incensatis, et sic terra christianis capta est, ipso tunc facte rege Jherosolima anno precedenti, hoc anno moritur. Et eodem anno Henricus imperator Henricum Lemburgensem sibi rebellantem ad deditioem coegit, receptoque in gratia multa mediante pecunia ducatum Lotharingie vacantem confert. Hic sciendum diligenter, quod duo sunt et fuerunt duces Lotharingie, quorum unius ducatus incipit prope Metensem urbem, et porrigitur inde juxta ducatum ducis Austriae, et vocatur alio nomine Mosellanorum; reliquus ducatus Lotharingie est ab hac parte, et est longo tempore incorporatus ducatu Brabantie.

[SIGEB. *Auct. Afflig.*] Anno ⁸⁰⁸ igitur quo supra 1085 Romani Henricum imperatorem quartum regni nomine recipiunt, ac eorum iudicio prefatus papa Gregorius a papatu abjudicatur, et Clemens ille inthronizatur. Anno hunc precedenti monasterium Hassligense sumpsit exordiium.

[SIGEB.] Anno ⁸⁰⁹ Domini papa Gregorius VII exul moritur, cui Victor successit. Quo mortuo Urbanus II contra imperatorem et ejus antipapam anno tertio post hunc successit, et 11 annis preest.

Anno ⁸¹⁰ eodem, anno scilicet Domini 1086, secundum seniorum tunc temporis relata et in antiquis libris nostri monasterii diligenter conscripta, miles quidam, cui Arnulfus comes de Los, nepos Ghiselberti comitis de Durachio, excubias majoris turris nostri commiserat, intempeste noctis silentio prospiciens deorsum ad exustam monasterii navem, ceteris consortibus suis dormientibus, vidit quosdam specie monachali habitu vestitos a cimiterii nostri loco nudis pedibus procedere usque ad sepulchrum sanctorum Trudonis et Eucherii, quod, ex recenti adhuc incendio sine tecto redactum sub divo, cum satisfactionibus et humillimis supplicationibus reverenter ambiebant. Hujus ille visionis conscium et testem volens adhibere, cum conaretur soporatum excitare proximum socium, ipse immobilis mutusque tam diu permansit, usque dum visio dispareret, reversis illis, quos viderat, ad pristinum cimiterii locum. Moxque tante visionis virtutem non ferens, tam valido languore correptus est, ut tercia die exanimatus sepulture traderetur.

Anno Domini 1096 ⁸¹¹ Godefridus dux Lotharingie et comes Bullii, vendito prius castro de Bullio cum villis suis Leodiensi episcopo Obberto pro 1300 marcis argenti, ad terram sanctam cum Hugone fratre regis Francie et comitibus Flandrie, Provincie, Normannie ac multis principibus et populo innumerablem, cujus numerus est estimatus 600000, signo crucis prius ad exortationem Urbani II, ab omnibus assumpto, Judeis in Christum credere nolentibus occisis, proficiscitur.

Anno ⁸¹² Domini 1100 Godefridus de Bullio et dux Lotharingie, per cujus industriam Iherosolima a

christianis capta est, ipso tunc facte rege Jherosolima anno precedenti, hoc anno moritur. Et eodem anno Henricus imperator Henricum Lemburgensem sibi rebellantem ad deditioem coegit, receptoque in gratia multa mediante pecunia ducatum Lotharingie vacantem confert. Hic sciendum diligenter, quod duo sunt et fuerunt duces Lotharingie, quorum unius ducatus incipit prope Metensem urbem, et porrigitur inde juxta ducatum ducis Austriae, et vocatur alio nomine Mosellanorum; reliquus ducatus Lotharingie est ab hac parte, et est longo tempore incorporatus ducatu Brabantie.

Iste ⁸¹³ dominus Theodericus (647) inter plurima gratiarum dona divina et humana predictus scientia, precipuus erat in prosarum, ritmorum et metrorum dictamine, qui vitam sancti patris et patroni nostri Trudonis, quam dudum Donatus dyaconus et, ut creditur, loci hujus professus, mandante Metensi episcopo plano stilo descripserat, ad prepositi Gerardi superius sepe nominati instantiam, apud Gandavum in cenobio sancti Petri, ubi post obitum Adelardi secundi, abbatis hujus loci, diu exulavit, urbaniori dictamine, cujus principium est: *In exaltando igitur*, etc., eliquavit. Sermonem insuper, qui legitur in translatione sanctorum Trudonis et Eucherii, cujus initium est: *Gloriosum est hodierna*, etc. (648), cum quibusdam ibidem responsoriis, scilicet hec duo et *O viri misericordie*, et antiphonam ⁸¹⁴ urbis eterne et *Trudo virtutum* cum antiphonis, responsoriis et versibus, qui in depositione sancti Trudonis decantantur, dictavit; quos tunc prior Rodolphus, vir litteratissimus, in musica Guidonis Aretini expertus, ipso jubente, modulariter centonavit.

Anno Domini 1126 Henricus quartus imperator, qui patrem contra jus nature captivaverat, sine liberis moritur. Cui Lotharius quartus in regem electus succedit, qui anno regni sui 3. Godefridum Lovaniensem comitem de ducatu Lotharingie abjudicat, et Waleramnum comitem Lemburgie instituit ⁸¹⁵.

Anno Domini 1127 Stephanus Metensis episcopus contulit nobis unum curtile ad usus fratrum, situm ante orientalem portam curie nostre nostri cenobii ⁸¹⁶.

CONTINUATIONIS TERTIÆ PARS SECUNDA.

PREFATIO.

Expletis ⁸¹⁷ pridem tribus partibus compilationis in gestis abbatum hujus monasterii, convenit saltem in hac quarta parte colligere quæ restant pauca, quia plurima memoria digna precedentium patrum pretermisit annotare negligentia. Cum igitur secundum Gregorium in omeliis qui ad aream non valet

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰⁸ hæc ad III, 2 in margine inferiori adscripsit interpolator. ⁸⁰⁹ hæc ab interpolatore in indice quem confecit adjecta sunt. ⁸¹⁰ hoc caput in indice adjecit interpolator. ⁸¹¹ hæc ab interpolatore in indice adjecta sunt. ⁸¹² hæc interpolator in indice subjunxit. ⁸¹³ ab interpolatore in indice adjecta. ⁸¹⁴ a 1°. ⁸¹⁵ interpol. 1°. in margine. ⁸¹⁶ prima verba ex cod. dedit II.

NOTÆ.

(647) Abbas Trulonensis.

(648) Vide apud Surium Act. SS. VI

afferre manipulum, prodest illi, ne vacuus veniat, quod A nuntur, quorum nomina hec sunt : Nycholaus, Crispicas portet: idcirco, licet multitudo scribendorum, velat arena grandis, aquis oblivionis sit obvoluta, ut tamen reliquie horum annalium salve fiant, et, ut paucula fragmenta, ne pereant, colligantur, placuit hanc ultimam partem in binos libros partiales dividere. In quorum primo novem abbatum gesta po-

Christianus, Johannes, Libertus, Johannes, Thomas, Willelmus, Henricus, Willelmus. In secundo libro ponuntur gesta trium abbatum, scilicet Ade, Amelii et Roberti; inter que gesta plurima interseruntur incidentia annalibus congrua

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI QUARTE PARTIS COMPILATIONIS IN GESTIS ABBATUM, ET PRIMO DE GESTIS NYCHOLAI ABBATIS.

1. De Nycholai abbatis electione.
2. De incorporatione decime ecclesie de Alburg. Incidentia diversa.
3. De officii scultetici seu villicationis nostre controversia.

DE GESTIS CRISTIANI ABBATIS.

1. De Cristiani abbatis electione.
2. De officio scultetici seu villicationis et ejus redemptione. Incidentia de imperio Frederici secundi et aliis.
3. De superstitione adinventione Anglicani monachi
4. De sancta Luthgarde priorissa Sancte Katerine.
5. De civitatis Leodiensis depopulatione.
6. De bello apud Steps, et qualiter episcopus incendiis invasit Brabantiam
7. De bello juxta pontem Bovinum, ubi conspirantes in episcopatum principes succubuerunt
8. De obitu Cristiani abbatis.

DE GESTIS JOHANNIS HUIUS NOMINIS PRIMI ABBATIS.

1. De postulatione Jonannis in abbatem et ejus creatione.
2. Quomodo visitatio monasteriorum Stabulensis et Malmundariensis per C. cardinalem legatum sibi est commissa
3. Quomodo cum abbatia ista abbatiam in Tutio de mandato C. cardinalis suscepi
4. Quomodo medietas opidi Sancti Trudonis Leodiensi Ecclesie acquisita est.
5. De abbate Sancti Pauli Trajectensis.

DE GESTIS LIBERTI ABBATIS.

1. De electione Liberti abbatis.
2. De officio villicationis nostre.
3. De festo sancti Liberti de novo instituto.
4. De translatione monasterii sororum nostrarum monialium a suburbio Sancti Trudonis.
5. De cessione hujus abbatis ab abbacia.

DE GESTIS JOHANNIS SECUNDI HUIUS NOMINIS ABBATIS.

1. De Johannis abbatis ad hanc abbatiam institutione et de mutuo ad usuras ejusdem tempore contracto, et de dampnis occasione hujus mutui emergentibus. Incidentia plura.
2. De cessione hujus abbatis Johannis ab abbacia ista.
3. De mutuo occisione damonorum per priorem et conventum ad usuras contracto.

GESTA THOME ABBATIS.

1. De creatione Thome in abbatem, et de debitorum obligatione, qua monasterium invenit ad usuras obligatum.
2. De officio villicationis nostre, et quomodo magnates hujus opidi ad fidelitatem suam donis mancipavit. Incidentia plura, et de obitu regis Romanorum lantravii, et quomodo successit Willelmus comes Hollandie electus.
3. De hospitali sancti Trudonis, et de recuperatione pontificalium ornamentorum.
4. De numero monialium de Milen et de obitu Thome abbatis.

DE GESTIS WILLELMI PRIMI HUIUS NOMINIS ABBATIS.

1. De Willelmi abbatis postulatione in abbatem et ejusdem electione.
2. De lite, quam contra Lumbarilos usurarios in curia Romana sex annis peregit, et ejus concordia. Item de gravibus aliis expositis.
3. De acquisitione advocatie in Alburgh, et redemptione diversorum bonorum monasterii et 16 prebendarum, quas ministeriales et officiiati seculares hereditarie habebant.
4. De numero monachorum hujus loci causa exigente restricto ad tempus.
5. De emptione 14 mansionum, et ampliatione nostre curie claustralis versus paludem sardonum et lapideam plateam.
6. De discordia episcopi et patrie mutua, et proscriptioe facta apud Votthem.
7. De latrocinio hospitii, et origine octo dominorum.
8. De violentiis et injuriis, quas octo domini nostro monasterio fecerunt, et electo Leodiensi episcopo occasione percussure monete, et de obsidione opidi per Henricum ducem Brabantie.
9. Quomodo octo domini duci Brabantie dominium opidi tradiderunt et monasterium violaverunt, abbatem fugaverunt, ecclesias beate Marie violaverunt, sacerdotes et scabinos captivaverunt.
10. De proscriptioe octo dominorum et de castro episcopi,
11. De augmentatione prebende, de monachalibus in vino, in refectorii ferculis et in vestiario, et de vitiis

fundatione curie Beghinarum in Sancta Agnete, elaborante ad hoc Willelmo abbate. Item de censu fratrum Minorum.

12. *Quomodo sunt vendita bona nostra super Mosellam, et de violentia quam comes de Los et dux Brabantie nobis fecerunt usurpando iurisdictiones villarum monasterii nostri; et de molendino in Mecheren.*

13. *De prebendis beate Marie, et de prebendis minoribus, et de elemosina ad portam, et pottagio quod in caldaria super fornacem solidata condiebatur.*

14. *De non recipiendis ad nostram congregationem de illegitimo thoro procreatis. Item de mira apparitione Willelmo abbati ostensa de anima defuncti conmonachi. Item de ejusdem obitu.*

DE GESTIS HENRICI ABBATIS.

1. *De creatione Henrici in abbatem hujus loci. Incidentia vlura.*

2. *De cessione ejus ab abbacia.*

DE GESTIS WILLELMI ABBATIS HUIUS NOMINIS SECUNDI.

1. *De institutione Willelmi secundi in nostram abbaciam et ejus laudabili vita.*

2. *Incidentia de episcopi Leodiensis occasione et alia plura. De communitate in oppido erecta de consensu episcopi et abbatis ad tempus placiti ipsorum, et de bello apud Wuronc.*

3. *De edificatione mansionis nostre in Donc, et de alveo fluvii Herke, et obitu hujus Willelmi abbatis.*

INCIPIT QUARTA PARS

In gestis abbatum monasterii sancti Trudonis, divisa in binos partiales libros. Cujus primus liber continet novem abbatum gesta; et primo

DE GESTIS NYCHOLAI ABBATIS.

1. Anno Domini 1180, imperii Frederici primi A xxix.] Anno sequenti Saladinus soluanus terras cristianorum invadit, cristiani vincuntur (1187). Jerusalem obsidetur et capitur, crucis signatiopredicatur. Philippus rex Francie, Henricus rex Anglie cum principibus fidei catholice pro liberatione terre sancte cruce signantur. *Incid.* Anno Domini (1188) Henricus cardinalis episcopus Albanensis apud nos biduo missas celebrat, populo predicat, et multos crismate confirmat, 4 Kal. Maii. *Incid.* Eodem anno Parisius in generali consilio multa milia nobilium et plebeiorum cruce signantur. Eadem nocte luna visa est descendere ad terras, et postea paululum ad locum suum redire. Circa idem tempus imperator Fredericus cum principibus imperii crucem accipit; et Rodolphus Leodiensis episcopus cum illo proficiscitur. *Incid.* Anno Domini 1189 Henricus dux Lovaniensis nonas Junii ex conducto inite paris castrum Durachii, quod ante aliquot annos destruxit, reedificat. *Incid.* Circa idem tempus idem dux opidum Sancti Trudonis occasione advocatie obsidet et oppungnat (652), sed non expungnat. Ferunt, quod in hac aut consimili ductis obsidione in opido fuerunt honesti et prudentes scabini et burgenses, qui consilio inito, ut ad benivolenciam animum tanti principis excitarent, fecerunt ignatias fieri delicatas, prout ab olim in opido consuete sunt confici, quas alio nomine vocant placentas; has per spectabiles viros, datis dexteris libert accessus, prandenti duci sub papilionibus propinaverunt, protestantes, quod opidi incole nil sinistri adversus suam dignitatem molirentur, supplicantes, quatinus pietatem sue nobilitatis super eos distillaret. Tunc ipse dux inspecta humilitate prudentium opidanorum, munusculum

2. Anno prelationis sue 2 (1181) ecclesia de Alburg cum omni decima ejus proventibus stipendiis fratrum est incorporata, prout in cartis nostris, per Lucium papam tertium et Balduinum Trajectensem episcopum datis, liquide continetur. *Incid.* Anno 3. prelationis ejusdem (1182), 11. Kal. Aprilis, fulmen cum horrido tonitruo dilapsum ecclesiam beati Laurentii Leodii intravit, neminem lesit, intactisque cortinis, pallium majoris altaris scidit nec ussit; et sudario altaris illeso, sigillum ipsius altaris in septem partes divisit. *Incid.* Eodem anno, 3. Nonas Novembris, ecclesiam eadem per Rodolphum Leodiensem episcopum reconsiliatur. *Incid.* Anno prelationis ipsius 4, scilicet anno Domini 1183, Godefridus tertius dux Brabantie Jerusalem proficiscitur, et filius ejus Henricus ipso recedente castrum Jacie (649) destruit. Anno ipso plures apud Flandriam combusti sunt heretici. Anno sequenti mortuo Godefrido duce Brabantie (650) Henricus (651) ejus filius succedit et castrum Durachii destruit. *Incid.* Anno suo sequenti, 4 Kal. Maii, combustum et monasterium sancti Lamberti Leodii et sancti Petri ibidem cum claustris suis et omnibus officinis ac episcopi palatium. *Incid.* Anno Domini 1186 combustum est totum oppidum nostrum Sancti Trudonis cum ecclesia beate Marie, monasterio illeso remanente, sub quo incendio plures utriusque sexus cum pueris suffocati sunt. *Incid.* [VINC. BELLOV.

NOTÆ.

(649) Num Jauche?

(650) Obiit Godefridus III anno 1190.

(651) Primus inter duces Brabantie.

(652) De his vide Gisleberti Chronicon Hannonie ed. Chasteler p. 201.

gratanter accipiens, post paucos dies obsidione remissa cum toto exercitu benigne ad sua repeditavit. *Incid.* [VINC. BELL.] Anno sequenti (1190) Fredericus imperator cum maximo exercitu juxta Anthiociam veniens, de equo lapsus in parvo rivulo extinctus est. Et propheta impleta est de ipso in cunis jacente facta: *Intrabit ut vulpes, regnabit ut leu, morietur ut canis.* Cui filius ejus Henricus quintus ratione nominis succedit, et imperat annis 7.

3. Tempore hujus abbatis, licet aliqui suorum predecessorum multa beneficiata et a villicis usurpata minus juste bona monasterii redemerunt, tamen plus quam 27 officia seu ministeria sive in feodum aut in aliud jus hereditarium diverse persone in gravamen magnarum inpensarum nostre ecclesie possederunt. Inter que officium villicationis seu sculteticum fuit causa gravis dissentionis. Cum enim sepe abbas iste cum Everardo villico litigasset, et propter quosdam excessus eidem villicatio abju-

dicari debuisset, tandem multorum precibus abbas inductus, consensit quod Everardus villicationem eo modo tenere deberet, ut nulli preterquam monasterio vendere posset nec alienare ab ecclesia, si abbas vel quilibet successor ejus ad scabinorum excommunicationem et suorum fidelium emere consentiret; sicque dissensio est sopita. *Incid.* [VINC. BELL.] Anno Domini 1191 christiani post longam obsidionem civitatem Acon expugnatam ceperunt conditione tali, quod pagani salvis corporibus discederent, et crucem Domini redderent, et captivos christianos libertati restituerent. *Incid.* Eodem anno vise sunt acies pugnantium ex acre in terram descendere, et facta inter se pugna mirabili subito evanescere. Anno ipso Rodolphus Leodiensis episcopus de transmarinis partibus rediens, cum 23 annis prefuisset, veneni poculo interisse dicitur. Post quem anno sequenti (1192) Albertis frater Henrici ducis Lotharingie in episcopum eligitur.

DE GESTIS CRISTIANI ABBATIS.

1. Anno Domini 1193, imperii Henrici ratione imperii quinti anno 4 (653), Nycholaus, postquam strenue 12 annis prefuit, malorum pertesus ab abbacia decedit, 5 Kal. Aprilis. Cui eodem die Christianus electus succedit, et 9. Kal. Maii (654) consecratur. Hujus patruus fuit Wiricus abbas, et quidam scabinus dictus Johannes Kint ejus nepos, cognationis de Staplen capitaneus. Ipse precipue fuit devotus et religionis zelator.

2. Abbas hujus tempore Everardus, de quo supra mensio facta est, rebus temporalibus attenuatus, contra promissum alienare voluit ab ecclesia officium villicationis, quod abbas non consensit, sed inspecta utilitate ecclesie sue, data certa pecunie summa ipsum redemit. Qui, cum postea ex necessariis utilitatibus pecunia indigeret, prefatum officium Ottoni theloneario, potenti et prediviti opidano, sub condita pecunie summa impignorare curavit. Sed fideles ecclesie, precaverentes, ne per eundem Ottonem tam ipse abbas quam communes opidani in futurum nimirum possent opprimi, procurabant, quod talis conventio effectu caruit, pronunciantes, quod dominus abbas tradere deberet eidem Ottoni 10 marcas Colonienses pro pena, que indicta fuit parti ab illo contractu resilienti, sicque abbas constituit ad tempus quendam amicum specialem in villicum. Quapropter interim fidelium ecclesie consilio Clemens quidam honestus opidanus et uxor ejus Sigardis, cum forent de familia beati Trudonis, pro ipso officio 80 marcas Colonienses deliberaverunt, et prefato Ottoni 10 predictas marcas remittere nolenti de eisdem satisfecerunt. Qui Clemens domno suo dans dextrarium bonum (655),

promisit cum uxore sua coram paribus ecclesie, si quando dominus abbas villicationem redimere vellet aut conventus ipse, paratus semper esset ad renunciandum restitutus sibi 88 marcis monete prefate. *Incid.* Eodem anno Albertus electus per sententiam pape (656). Remis in Leodiensem episcopum consecratur, et jussu imperatoris occiditur anno creationis sue 3. Eodem anno Albertus de Kuic et Symon filius ducis Ardenne pro episcopatu litigant. Symon fit cardinalis, et Albertus episcopatum pacifice obtinet. *Incid.* [VINC. BELL. XXIX, 59.] Anno Domini 1197 Henricus imperator moritur. *Incid.* Anno sequenti (1194) dissensio magna oritur de eligendo imperatore, inter Philippum ducem Suavi et Ottonem ducem Saxonie. Otto in imperatorem consecratur et contra ecclesiam tyrannizat, ut patet in speculo hystoricali. *Incid.* Anno Domini 1199 combustum est claustrum nostrum in Dunc cum ecclesia, pridie Kalendas Aprilis. *Incid.* Eodem anno obiit Albertus Leodiensis episcopus. Cui successit Hugo de Petraponte, qui ecclesie Leodiensi acquisivit castrum Musal cum suo comitatu.

3. Tempore hujus abbatis Cristiani contigit mirabile quiddam. Monachus enim quidam Anglicanus gratia hospitalitatis ad nos venit. Qui ex relatu fratrum intelligens quam maxima oblatio ob merita beati Trudonis hanc ecclesiam dudum ditavit, cupiens gratus esse abbati, excogitavit fallaciam, mediante qua claustrum a debitis quibus detinebatur exoneraret. Fecit enim per quosdam meatus subterraneos usque ad ima turris majoris protractus¹⁷ sursum aquam¹⁸ ad modum fontis ebullire. Quod ubi populus vidit, beatum Trudonem illud

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ protractus 1°. ¹⁸ hac vox deest 1°.

NOTÆ.

(653) Tertio.

(654) Ita legendum videtur · codex *Marcii*.

(655) Equus bellis aptus.

(656) Cœlestini III.

miraculose fecisse indubitanter crediderunt, divulgatumque est in tantum, ut confluentibus fidelibus altare beati Trudonis magnis oblationibus cumularetur. Sed quia talis ipocrisis diu latere non potuit, paucis emensis diebus, restructo meatu, fons emarcuit, et quo astu factum sit innotuit. Que res tandem ad aures summi pontificis delata est, cujus indignatio contra ipsum abbatem in tantum effervuit, quod pontificalibus et mitra eum privavit.

4. [Vita S. Liutgardis 21, 17, 18, 22.] Anno Domini 1200 aut circiter, Lutgardis, devotissima monialis monasterii sancte Katerine, siti in suburbio opidi Sancti Trudonis, cum ibidem in manus Christiani abbatis, ut moris est, professionem solemnem faceret, in fine, cum secundum regulam abbati sicuti sue priorisse et sororibus ceteris pacis osculum offerre deberet, in tantum expavit sancti viri atactum, ut vix a sororibus ad id sit tracta. In quo, prout dixit postea, nullum sentit corporalem contactum. *De eadem.* Hec Deo digna Luthgardis dum anelare cepit, ut ministerio consecrationis per manus episcopi Christo uni viro perfectius jungeretur, data est occasio, quod plures ibidem moniales Leodiensis episcopus statueret consecrare Deo. Adducta est ergo Luthgardis ad cetum virginum consecranda. Quarum capitibus dum presul per singulas in signum corone aureole sertum⁸¹⁹ ex zonis complexum innecteret, manifeste visum est tribus devotis personis ibidem astantibus, hanc Luthgardem pre ceteris presulem honorare, et pretiosam coronam auream illius capiti imponere. *De eadem.* Post aliquot autem discursus temporum defuncta priorissa, Luthgardis omnium consensu eligitur, et ex tunc locum et propositum mutare proposuit. Que cum a magistro Johanne de Liro, in omni sanctitate precipuo, et a Christiana Mirabili admoneretur⁸²⁰, ut ad Aquiriam (657) monasterium Cystericiensis ordinis, loco et prelacione relictis transiret, et hesitasset, Christus ei apparens ammonuit, ut finaliter ad prefatum Aquirie locum tenderet. Parens igitur hiis monitis, ad monasterium illud in Brabantia situm, postquam in monasterio sancte Katerine annis ferme 12 monialis extitit, feliciter petita licencia transivit. Quod ubi moniales Sancte Katerine viderunt, inconsolabiliter doluerunt. Quarum dolori compatiens, consolationem a beata Maria matre Christi accepit, ut illud claustrum, a quo recederet, spiritualiter et temporaliter ejus precibus promovendum esset. Facta est hec Luthgardis translatio anno Domini 1206 aut circiter. *Incid.* [Vinc. BELL. xxx, 1.] Anno Domini 1211 Fredericus rex

A Sicilie, Ottone ab imperio nuper destituito, in imperatorem eligitur, et Rome honorifice susceptus consecratur, et imperat annis 34. *Incid.* Eodem anno cepit guerra inter Hugonem Leodiensem episcopum et Henricum ducem Brabantie, occasione comitatus de Musal.

† 5. Anno Domini 1212 (658) ac anno prelacionis ejusdem 20, in die ascensionis Domini, que fuit in die inventionis sancte crucis, Henricus dux Brabantie, dolens comitatum de Musal devolutum esse ad episcopatum Leodiensem, vastatis plurimis villis per episcopatum, in gravi multitudine armatorum Leodiensem civitatem invadit et expugnat, et infinitum thesaurum in auro, argento ac aliis preciosis substantiis omnino aufert. Clerici et sacerdotes spoliantur, omniaque ecclesiastica suppellectilia et jocularia auferuntur, altare sancti Lamberti humano sanguine contaminatur, in ecclesia sancti Petri tres viri occiduntur, mulieres et virgines Deo sacratæ opprimuntur et stuprantur, et pluribus in diversis locis interfectis, multi submerguntur, alique capti vantar quamplurimi. Quibus patralis, dux cum suad propria rediit. Post cujus recessum Hugo episcopus Leodiensis statim celebrato consilio apud opidum Hoyum ducem excommunicat, et lata sententia excommunicatum denunciatur, et congregato magno exercitu trium milium equitum ac maxima multitudine pedestrium, cum auxilio et potencia comitum Ferrandi Flandrie, Philippi Namurcensis, Ludovici Lossensis, cum aliis multis comitibus et nobilibus Francie ad destruendam Brabantiam festinat. Dux vero hec audiens, magno terrore anxietur. Prefatum comitem Flandrie adiit, ac per ipsum interpositis conditionibus pacem cum episcopo fecit, promittens Leodiensibus omnia dampna illis per suos illata restituere, insuper et in ecclesia sancti Lamberti flexis genibus de suis excessibus veniam postulare. Sicque prefati principes cum suis ad propria redierunt. Eodem anno idem dux facto cum Philippo Francorum rege federe, filiam (659) ipsius regis accepit in uxorem, et ideo elatus, animo tumido quicquid episcopo promiserat facere recusavit. *Incid.* [Vinc. BELL.] Hiis temporibus floruit Maria de Ognies, que cognovit in spiritu, quod debacant hostium irruptione per episcopatum Leodiensem, universe sue congregationis sacre puelle in puritate sue virginitatis forent preservande.

6. Anno Domini 1213 (660) ac anno prelacionis ejusdem 21, comes Flandrie Ferrandus mandavit episcopo Leodiensi et comiti Lossensi, ut congregatis exercitibus terras ducis invaderent ex parte una,

VARIE LECTIONES.

⁸¹⁹ certum 1°. ⁸²⁰ hoc vel simile verbum in codice desideratur.

NOTÆ.

(657) Avirs haud procul a Leodio.
(658) De his et sequentibus uberrime disseruit auctor Triumpho sancti Lamberti in Steppes apud Chapeaville II, 605 (*Patrolog.* t. CXLIX, col. 287 seq.

(659) Mariam filiam spuram Philippi regis.
(660) Narrationem harum rerum accuratissimam dedit Reinerus Sancti Jacobi, quem fortasse inter nostri auctores fuisse conjicere possis.

ipse easdem invaderet ex altera. Et cum circa hujusmodi intenderet, rex Francie Philippus, gener (661) ducis, terram ipsius comitis hostiliter invadit, et opida quedam in Flandria vi ad deditionem compulsi, et quedam cepit aliaque subvertit, et de Flandrensibus circa duo milia hominum in bello perimit. Quo audito comes expeditionem, quam contra ducem disposuerat, pretermisit, et insecutus regem, qui jam ad propria redierat, civitatem Turnacum cepit. Interea dux congregato cuncto suo exercitu, iterato terram episcopi intravit et opidum Tongris devastavit, Waremiam (662), Waleviam (663) et alias villas episcopi combussit, et civitatem Leodiensem repetiit. Cui cum appropriasset et eam firmissimis muris vallatam invenisset, ammiratus de tam festiva munitione perfecta, retro cessit, iterque ad Brabanciam direxit. Congregatis ergo interim exercitibus suis, Hugo episcopus et Ludovicus Lossensis comes ipsum ducem festinato sunt insecuti, quem in custodia de Steps (664), que juxta villam Montenaken sita est, cum toto suo exercitu invenerunt. Ordinatis igitur aciebus ex partibus alterutris, durissimum commissum est prelium, cessitque victoria Leodiensi episcopo, et ceciderunt interfecti de exercitu Brabancie amplius quam duo milia virorum. Ipse quoque dux fuge consulere compulsus est, et venit cum paucis in opidum Lovanium. Episcopus vero procedens inde intravit terram ducis, et opida Lewis (665) Landen, Hanuet (666) et alias plures villas Brabantie devastavit. *Incid.* Post paucos autem dies Ferrandus comes Flandrensium, sua expeditione quam contra regem Francie disposuerat postposita, cum copioso exercitu Brabantiam intrare accelerat. Quod ut dux audivit, nimio terrore consternatus, data maxima pecunie summa pacem cum comite fecit, ac mediante interventu ipsius comitis, concordia pacis facta est inter episcopum et ducem. Sicque ipse dux id quod precedenti anno promiserat, sed adimplere renuebat, compulsus explevit, et apud Leodium veniens, ecclesiam sancti Lamberti humiliter intravit, et nudatis pedibus flexisque genibus beato martiri veniam de suis demeritis postulavit in presencia Hugonis episcopi, tocius cleri et populi. Quibus solemniter peractis, absolutionem ab episcopo accepit et ad propria rediit (667).

7. [VINC. BELL. xxx, 4.] Anno eodem Fredericus, qui contra Ottonem imperatorem fuerat consecratus, Alimaniam intravit, cui principes regni pro majori parte adhererunt. Otto vero eximperator cum magno exercitu Aquisgrani venit, ut exhinc in adjutorium

avunculi sui regis Anglie (668) contra regem Francie veniret. Ad quem Henricus dux Brabancie accessit, factoque federe cum ipso, filiam suam Ottoni in uxorem dare promisit (669), sub hac spe, ut se per illius potentiam adhuc vindicare contra Leodiensem episcopatum valeret. Quo federe facto (670), Otto imperator cum toto suo exercitu Nivelles venit. Ad quem cum duces Brabancie et Limburgie, comites Flandrie et Bolonie (671) alique principes devenissent in multitudo copiosa, conspirationem contra episcopatum Leodiensem unanimiter secreta fecerunt, ut quam cito victoriam quam sperabant contra Philippum regem Francie obtinerent, continuo prefatum episcopatum invaderent, politaque victoria, inter se civitatem, opida, castra, munitiones et villas Leodienses, prout ordinaverant, divididerunt. Sed auxiliante Deo ac meritis sancti Lamberti faventibus, illis spe sua frustratis, preter votum accidit quod consequenter patebit. *Incid.* Anno sequenti Otto eximperator et Ferrandus comes Flandrie ac eorum complices, duces scilicet Brabancie et Limburgie, comes Bolonie, ac alii plures comites, principes et barones, contra Philippum regem Francie processerunt. Quibus idem rex juxta pontem Bovinum (672) eum suis occurrit (*an.* 1214, Jul. 27), commissoque prelio, cum ex utraque parte multi nobiles occubuisse, victoria tandem cessit regi Francorum. Ibi comites Flandrie, Bolonie, Salesherie, scilicet frater regis Anglie (673), cum multis aliis capiuntur, ac plures occiduntur, Ottoque imperator et duces Brabantie et Limburgie post maximos labores et pericula cum aliis multis nobilibus per fugam liberantur. *Incid.* Eodem anno reges Francie et Anglie pacificantur. *Incid.* Eodem anno post fugam Ottonis eximperatoris in bello pontis Bovinii omnes principes Alemanie, qui adhuc Ottoni imperatori adhererant, illum pro desperato reputantes, Frederico a Romana ecclesia consecrato sunt conjuncti. Fredericus vero cum quinque milibus militum Aquisgrani tendit, Renum transiit, et porro ducem Brabancie et terram ejus tanquam fautorem Ottonis adhuc invadere disponit. Quod audiens dux territus est, et mediante Hugone Leodii episcopo pacem et illius gratiam obtinuit. *Incid.* Anno Domini 1215 ac anno prelationis ejusdem 23, Innocentius papa tercius Lateranense consilium celibrat, ubi inter ceteros ecclesiarum prelatos Cristianus hujus loci abbas vocatus interfuit. *Incid.* Anno Domini 1216 ac anno prelationis ejusdem 24, ordo fratrum Predicatorum confirmatur per Honorium tercium

NOTÆ.

- (661) Socer.
 (662) Waremme Sancto Trudoni vicinum.
 (663) Waleffe prope Huy.
 (664) Steppes; reportata est hæc victoria 15 Oct. 1213. Cf. Reimerum Sancti Jacobi apud Chapeaville II, 227.
 (665) Leenw haud procul a Sancto Trudone.
 (666) Hannut prope Molemout.
 (667) Quod factum est 28 Febr. 1214.

- (668) Joannis.
 (669) Mariam quam mense Maio 1214 in matrimonium duxit Otto.
 (670) 12 Jul. 1214, ut probat auctor Triumphii sancti Lamberti in Steppes.
 (671) Rainaldus.
 (672) Inter Lille et Tournai juxta Cyssing.
 (673) Guillelmus. filius spurius Richardi I regis.

papam, qui Innocentio ordinem ipsum promovere a proponenti hoc anno successit; unde versus :

M, C bis, X sexto cepit qui predicat ordo.

Incid. Anno Domini 1219 ac anno prelationis ejusdem 27. Honorius papa confirmavit regulam fratrum Vallis scolarium. Item idem confirmavit regulam fratrum habitantium in monte Carmeli, qui postea propter paganorum insultus compulsi sunt a loco illo per varias mundi partes dispergi. *Incid.* Anno Domini 1221 ac anno prelationis ejusdem 29. Kal. Septembris, combustum est fere dimidium opidum

Sancti Trudonis et ecclesia sancti sepulcri. In hoc incendio tantum unus vir concrematur.

8. Iste abbas postquam prefuit annis 30, tandem in lectum egritudinis decidit, et sumptis ecclesie sacramentis devote in Domino obdormivit, sepultusque est in choro psallentium ante gradus. Cujus epytaphium hiis versibus intitulumur :

*Illic sortitus erat nomen de nomine Christi,
Ergo christianum se vita ⁸²¹ prebuit isti;
Et quia mente pia coluit pater is te, Maria,
Porrige, virgo, manum salvaque tuum Chri-
[stianum.]*

DE GESTIS JOHANNIS ABBATIS PRIMI HUIUS NOMINIS.

1. Anno Domini 1222, imperii Frederici secundi anno 22 (674), defuncto Christiano abbate, 15 Kal. Octobris, magister Johannes de Sanctis, decanus ecclesie sancte Marie in Aquisgrani, in abbatem hujus loci postulatur. Super quo Leodiensis et Metensis episcopi (675) nimium gavis, patrocinatos sese illi in cunctis affectuose sponponderunt. Qui humiliter obaudiens, per legatum Romane curie 5 Nonas novembris in abbatem creatur.

2. Eodem anno episcopus Portuensis et Sancte Rufine cardinalis, apostolice sedis legatus, 11 Kal. Decembris, auctoritate sue legationis eidem mandavit et commisit visitationem in monasterii Stabulaus et Malnundarii tam in capite quam in membris exsequendam.

3. Prefatus legatus sequenti anno mandatum illi dirigit in hac forma : C. (676) *miseratione divina Portuensis et Sancte Rufine episcopus, apostolice sedis legatus, dilecto in Christo Johanni abbati Sancti Trudonis salutem in Christo Jesu. Licet salubriter in sanctis canonibus sit statutum, ut singulis personis singula officia committantur, frequenter tamen personarum consideratis et locorum qualitatibus ac circumstantiis, plures ecclesie conceduntur uni persone de gratia speciali. Hinc est, quod cum abbatiam Tuiciensem sancti Heriberti tibi commiserimus, ne monasterium sancti Trudonis ex nostra commissione jacturam in temporalibus vel in spiritualibus patiat, tibi legationis qua fungimur auctoritate indulgemus, ut abbas Tuiciensis existens, abbas Sancti Trudonis remaneas, ut utrorumque monasterium et eorum personas auctoritate presentis indulgentie tanquam proprius abbas regas, et plenam curam eorum habeas in temporalibus et spiritualibus ministrandis. Datum Sybergis, 16 Kal. Marcii. Incid.* Anno Domini 1226, beatus Franciscus incepit ordinem fratrum Minorum.

4. Anno Domini 1227 capitulum Leodii per solempnem commutationem pro curia beati Lamberti dicta Maidieres, que sita est in episcopatu Metensi, acquisivit sibi jus, quod Metensis ecclesia in Leodiensi episcopatu optinuit, medietatem scilicet opidi Sancti Trudonis cum omni dominio et justitia ac ceteris villis ultra Mosam sitis, et hominibus tam nobilibus, clericis quam laicis, et quidquid juris in abbatii in Leodiensi episcopatu sitis obtinuerit (677). Quam commutationem Treverensis (678) et Coloniensis (679) archiepiscopi, Gregorius (680) papa et Henricus comes Hollandie, rex Alemanie, et Metensis et Leodiensis episcopi cum suis capitulis confirmaverunt. *Incid.* Eodem anno Hugo Leodiensis episcopus confirmavit opido Sancti Trudonis, quod iudicio 14 scabinorum, quorum sunt 7 episcopi et 7 abbates, omnia in opido agerentur (681). Hoc anno, ut creditur, statutus ab antiquo 14 scabinorum Sancti Trudonis numerus ad numerum senarium est reductus. Quapropter ut amodo prefatus numerus in sua perfectione perseveraret, per domnum episcopum Leodiensem et abbatem hujus loci et scabinos cum opidanis sic concordatum est, ut quilibet ex istis sex scabinis protunc unum opidanum quem vellet eligeret in officium scabinatus, ac omni prefati de duobus reliquis quilibet eorum unum constitueret; tali conditione subnix, quod deinceps cum contingeret ⁸²² scabinatum vacare, superstites scabini eligere possent infra 40 dies unum idoneum in scabinum. Qui si sub prefato dierum numero eligere pretermiserint, tunc episcopus seu abbas, cujus ille scabinus fuerat, unum idoneum quem vellet loco illius constitueret; quod usque in hodiernum conservatur.

5. Anno eodem (1228), 6 Nonas Marcii, Walterus prepositus hujus monasterii in abbatem monasterii sancti Pauli Ulterioris Trajecti assumitur,

VARIÆ LECTIONES.

⁸²¹ vite 1' ⁸²² contingerit 1'.

NOTE.

(674) Imperii 2, Siciliæ 24.

(675) Joannes.

(676) Conradus.

(677) Hæc ex parte desumpta sunt ex ipsa Metensis episcopi tabula, quæ cum aliis episcopi Leodiensis, Coloniensis, capituli Metensis et Heinrici regis exstat ap. Chapeville II, 246. Scriptæ sunt mense

Maii et Junio 1227.

(678) Theodericus II.

(679) Heinricus I.

(680) Nonus.

(681) Præcepto dato 26 Jun. 1227. Chapeville I. I.

quod pene desolatum, suis laboribus emendavit. In A Brabancie moritur, cui filius ejus Henricus succedit (682).
cujus anniversario habemus ad pytanciam unum medium siliginis. *Incid.* Eodem anno Henricus dux

DE GESTIS LIBERTI ABBATIS.

1. Anno Domini 1228, imperii Frederici anno 17. ac Hugonis Leodiensis episcopi 28. defuncto Johanne abbate 7. anno sue prelationis, 10. Kal. Octob., Libertus ei succedit, et 12. Kal. Februarii (1229) in ecclesia nostra a domno Hugone episcopo Leodiensi honorifice consecratur. Eodem anno visi sunt in opido nostro pulli quidam semipedes, alii quadrupedes et alii tripedes. Anno Domini 1230 Hugo Leodiensis episcopus 6. Idus Aprilis obiit (683); qui ecclesie nostre 80 libras alborum dedit. Cui Johannes de Appia hujus nominis secundus, major prepositus succedit.

2. Tempore hujus abbatis Clemens villicus, de quo supra narratur, villicationem vel officium sculteti, quod prius ^{***} sub pignore obtinebat, quatuor filiis fratris sui Serisii, de consensu domni abbatis, coram ministerialibus et scabinis contulit, pro eo quod ipse Clemens ecclesie nostre quandam decimam, que ad officium sculteti pertinebat, dedit. Hec fuit minuta decima de tota villa Sancti Trudonis.

3 Iste domnus Libertus instituit festum sancti

Liberti sub festo duplici, et 50 solidos Lovanienses hereditarie acquisivit, quos abbas, qui pro tempore fuerit, singulis annis pytancie fratrum persolvit

4. Anno Domini 1231 omne edificium monasteril sancte Katerine, situm in suburbio opidi Sancti Trudonis, quod Ad sanctam Katerinam vocatur, translatum est ad locum magis congruum et confluentium aquarum irriguum, quem locum nobilis domina de Parweis cum omni jurisdictione sua temporali dicto monasterio contulit. Sub eadem translatione corpus sanctum Christiane Mirabilis, quod 7 annis ante ^{***} in loco prioris monasterii humatum fuit, exhumatur; et ad locum nove habitationis transfertur. Anno eodem, in die beate Marie Magdalene (*Jul.* 22), Henricus dux Brabancie opidum nostrum Sancti Trudonis obsedit.

5. Anno Domini 1232, pridie Nonas Maii, Libertus abbas in presencia domni Johannis Leodiensis episcopi Apud Hoyum resignavit, et cessit de abacia cum prefuisset laudabiliter et devote annis 4, mensibus 6, diebus 15.

DE GESTIS JOHANNIS HUIJUS NOMINIS SECUNDI.

1. Anno Domini 1232, imperii.... ^{***} anno, episcopus Johannes secundi anno 3, Liberto ab abacia cedente, Johannes abbas Sancti Laurentii in Leodio 8. Kal. Junii hujus loci abbas efficitur, regimine abbacie sancti Laurentii sibi permanente. Qui infra tres annos (*an.* 1236) ad usurarios apud Trevas accepit mutuum ad summam 2005 librarum Turonensium. Anno vero 4, solutione illius mutui neglecta, facta est computatio per ipsum abbatem cum Lombardis, et sorte ac usuris cum expensis compensatis, abbacia nostra est ipsis usurariis in 6200 libris Turonensium obligata, solvendis infra 4 annos; de qua summa idem abbas persolvit iisdem Lombardis usurariis medio tempore 2007 libras Turonensium nigrorum. Et sic post hujus abbatis obitum monasterium nostrum permansit ipsis Lombardis obligatum in 3540 libris Turonensium preter usuras. *Incid.* Anno Domini 1233 Leodiensis eccle-

C sia cum scripsisset datum annorum Domini a pascale tempore incipiens, nunc conformans se Romane et Coloniensi ecclesiis, incepit annos Domini a die natalis Domini. *Incid.* Anno Domini 1238 (*Mai* 2) Johannes episcopus Leodiensis secundus hujus nominis moritur (684), cui Wilhelmus Valentinus electus et a Gregorio papa confirmatus succedit.

2. Anno Domini 1239, Kal. Februarii, Johannes abbas hujus loci abbatiam hujus ecclesie ac Sancti Laurentii in Leodio resignavit, et in claustrum vallis sancti Lamberti juxta Leodium Cystericiensem habitum induit, ubi infra annum in pace quievit. Qui prefuit huic monasterio 7 annis et 6 mensibus.

3. Anno eodem prior et conventus receperunt mutuo a prefatis Lombardis per Egidium de Lavor civem Leodiensem 800 libras Parisiensium, que faciunt 1200 libras Turonensium.

VARIE LECTIONES

^{***} pro 1°. ^{***} excludit in 1°. ^{***} lacuna trium fere litterarum in 1°.

NOTÆ.

(682) Errat; obiit 5 Sept. 1235. Cf. Butkens *Trophées des ducs de Brabant* I, 198.
(683) in Id. April. legitur commemoratio ejus in

libro Leodiensi, Chapéville II, 251.
(684) vi Non. Mai., teste Ægidio.

DE GESTIS THOME ABBATIS.

1. Anno Domini 1239, qui fuit primus annus Willelmi Leodiensis episcopi, postquam Johannes secundus de hac abbacia cessit, Thomas, qui ante ingressum religionis plebanus ecclesie beate Marie fuit, ortus de mediocribus opidanis, utilis pro populo, postea prepositus hujus loci, vir circumspectus et sedulus, abbas creatus est⁶⁸⁶. Qui per negligentiam sui predecessoris invenerat abbaciam ex contractu mutui ad usuram cum Lombardis apud Treca facta, ut supra narratur, in 3540 libris Turonensium eisdem Lombardis obligatam, item ex mutuo per priorem et conventum cum prefatis Lombardis, ut jam prefertur, ex necessitate contracto in 1200 libras Turonensium similiter oneratam invenit, quarum summa ascendit usque 4740 libras Turonensium nigrorum. Anno prelationis sue secundo (1240) Thomas abbas solvit ipsis Lombardis prefatis de debitis ante creationem sui factis 720 libras Parisiensium; postea facta est computatio cum Lombardis, et ipse persolvit 1766 libras Parisiensium. Summa igitur totalis, quam abbates Thomas et suus predecessor Johannes diversis temporibus solverunt, 4647 libre Parisiensium. Remansit igitur hec ecclesia adhuc dictis usurariis Lombardis obligata ratione supradicti mutui in 2747 libras Parisiensium.

2. Iste abbas per suam diligentiam acquisivit duas partes scultetici officii; in quo statuit fidelem virum, qui singulis annis 8 mensibus villicavit, aliis vero 4 mensibus Walterus de Domo lapidea pro tertia parte villicationis ad se ex dote sue uxoris pertinente villicavit.

3. Anno Domini 1240 per diligentiam sollicitudinis hujus abbatis hospitale, quod situm fuit in cimiterio nostro, de consensu Jacobi episcopi Pre-nestini, apostolice sedis legati, translatum est ad locum ubi stat in platea de Stapel, conditione tali, quod domus hospitalis dicta in atrio nostro sita et quicquid habere dinoscitur in platea de Plankem in censu et redditibus nostro monasterio perpetue cedet, et in reconpensationem hujus assignavimus prefato hospitali sex bonuaria terre de cultura nostra in Schurovem et molendinum nostrum in Stadem jure perpetuo, nosque hospitalis, sicut hactenus fuimus, veri patroni erimus. Circa idem

usum pontificalium ornamentorum, qui ex causa abbatis Cristiano a papa retractus fuit, de novo ab Innocentio quarto papa, ut eo solempniter uteretur, impetravit. Qui etiam plura privilegia pro utilitate ecclesie nostre ab eodem papa obtinuit. *Incid.* Eodem anno (Oct.) Willelmus Leodiensis episcopus in Transalpinis partibus moritur et in Florentia inhumatur, et vacavit sedes 2 annis (685). *Incid.* Anno Domini 1241 Robertus primus, Lingonensis episcopus, per translationem Leodiensis episcopus efficitur. *Incid.* Tempore hujus episcopi inceptus status Beginarum. *Incid.* Anno Domini 1245, mortuo lantgravo Thuringie, qui a papa Innocentio quarto super destitutum ab imperio Frederico in regem Alemanie creatus fuit [VINC. BELL. xxxi], vacavit imperium anno 1. Anno sequenti, 6. Kal. Novembris (686), Robertus primus Leodiensis episcopus moritur. Eodem anno Henricus dux Brabantie moritur, cui ejus filius Henricus tercius succedit. *Incid.* Anno Domini 1247 Willelmus comes Hollandie, nepos ex sorore Henrici secundi ducis Brabantie, superstite adhuc Frederico secundo ab imperio destituito. Romanam ecclesiam persequente, elaborante papa Innocentio, eligitur in regem Alemanie. Anno eodem Henricus (687), consobrinus Willelmi electi in regem Alemanie, frater Ottonis comitis Gelrie, Leodiensi ecclesie preficitur (688). Circa idem tempus Innocentius papa quartus instituit festum sacramenti sancte eucharistie celebrari per omnes ecclesias fidelium.

4. Anno Domini 1248, anno 1. Willelmi regis Alemanie, B. priorissa totusque conventus monasterii sancte Katerine in Milen (689) compromiserunt per juramentum sub pena excommunicationis in manus Thome abbatis, quod amodo non debeant numerum sanctimonialium et fratrum et sororum augmendare ultra 40 personas. Super quo compromisso elaborante Thoma abbate obtinuerunt confirmationem a papa Innocentio quarto. Iste abbas fuit vir activus et sollers. Qui cum non haberet consanguineos valentes resistere monasterio injuriantibus, contraxit familiaritatem cum Johanne de Follonia, potenti opidano, emptisque quinque bonuariis terre arabilis et eidem in feodum collatis, fecit illum vasallum suum. Qui fideliter eidem pro muro contra adversarios fuit. Eodem anno abbas Thomas obiit 4. Kal. Novemb. Cujus corpus se-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸⁶ excidit 1°.

NOTÆ.

685) Ægidio teste, obiit mense Octobri 1239, neque vacabat sedes duos annos, sed jam 14 Jun. 1240 scribi jussit Robertus tabulam de lite inter abbatem Trudonensem et Gemblacensem, Chapeville II, 266.

(686) Obit xvi Kal. Nov., ut dedit ex Necrologio Foulton I, 340.

(687) Tertius.

(688) vi Kal. Oct. 1247, teste Ægidio.

(689) Melin haud procul a Tungris.

pultum est ante altare sancte Elizabeth, habens tale A epitaphium :

Gessit digna legi Thomas abbas, quia legi

Astrixit multos ipsius dogmate fultos.

Divinum verbum bene prompserat, et quod acerbum

Patrator gessit, hoc confessore recessit.

Ecclesie decori quod reddita mitra labori

Ejus inest, memori jure nequitque mori,

Ut ultra fama sculptum facit huic epigramma

Horum lectores, este sui memores.

DE GESTIS WILLELMI ABBATIS HUIUS NOMINIS PRIMI.

1. Anno Domini 1218, Willelmi regis Romano-
rum anno 1. et Henrici Leodiensis electi anno 2. Willelmus, investitus Sancte Marie Aquisgrani, in abbatem Sancti Trudonis postulatur, quia erat vir devotus et literatus valde; quem rex Alemaniæ precipue diligebat et pro suo secretario tenebat. Pro cuius confirmatione ad Romanam curiam missum fuit et optentam. Alii dicunt quod una die habitum monasticum induit, die sequenti professionem fecit, et tertia die abbas efficitur mensis Februarii die 5. **B** *Incid.* Eodem anno Willelmus Hollandie comes, in regem Alemaniæ electus, Aquisgrani opidum et sedem regni per 6 menses obsedit, et per violentiam aquarum, mediantibus elevatis alvis aggeribus intra men-^a profluencium, Aquenses ad deditionem non compulsi, sed inedia tandem fatigatos aperire portas artavit. Sicque per legatum curie Romane in regem Alemaniæ consecratur.

2. Anno eodem cum idem abbas ecclesiam istam prefatis mercatoribus Lombardis in 2748 libras Parisiensem obligatam inveniret, sepediti **C** Lombardi, quia per triennium ante sui creationem cessatum fuit a particularibus solutionibus contracti mutui, que diversis temporibus fieri deberent, gravissimas et intolerabiles usuras petebant. Propter quod idem abbas, licet invitus, necessitate compulsus cum eisdem plus quam 6 annis placitavit in curia Romana, et tandem fecit cum ipsis computationem anno Domini 1255 de 2480 libris Parisiensem infra 10 annos particulariter persolvendis. Quam summam idem abbas totam sub tali statuto termino persolvit. Sed quia quandoque statuto termino particulam non solvit, ideo sub diversis temporibus pro usuris 74 libras Parisiensem solvit. Item idem abbas pro tractatibus, quos cum mercatoribus istis in diversis partibus Lugduno, Lauduno, Cameraco et alibi habuit, pro testibus et advocatis exposuit 5 marcas Leodienses. Summa omnium predictarum, que abbas Willelmus solvit et expendit pro debitis suorum predecessorum infra **D** 22 annos, 2183 marce Leodienses. Item summa omnium que exposuit ad mandatum pape Alexandri (690) pro vigesima, pro cardinalibus et pro legatis, infra annum 61 et 71, 2860 marcas Leodienses; item pro dampnis diversarum guerrarum et tempestatum 2000 marcarum Leodiensium. Summa igitur pecunie, quam ecclesia ista diversis partibus solvit pro contractu ad usuras cum Lombardis, ultra et preter sortem ascendit ad 4000 librarum

Parisiensium, que dicuntur tunc valuisse 6000 librarum Turonensium nigrorum. Et sic plenarie omnia persoluta sunt anno Domini subsequente 1265.

3. Anno Domini 1250 Willelmus Romanorum rex et comes Hollandie ex speciali favore, quem ad abbatem Willelmum gerebat, advocatiam, quam in bonis ecclesie nostre et in omnibus adjacentibus villis nostris in Alburgh existentibus ratione comitatus Hollandie pleno jure possedit, eidem abbati et suis successoribus in perpetuum jure feodali libere possidendam contulit, propter quod bona ecclesie nostre ibidem valebant annuatim 25 marcas amplius quam solebant. Idem abbas acquisivit, redemit et exoccupavit diversa bona ecclesie injuste a pluribus usurpata, tam in episcopatu Trajectensi quam Leodiensi. Item idem abbas, aut forte aliquis suorum predecessorum, titulo emptionis acquisivit monasterio tertiã partem emolumentorum, quam quidam opidanus vir possedit hereditarie ad molendinum in curia nostri monasterii situatum. Item molendinum nostrum in Gorsembrael ab hereditario jure, quod Cristianus advocatus noster cum uxore sua in illo habuit, redemit. Item officium villicationis in villa nostra Borlo recuperavit. Item de prebendis ministerialium et officiatorum hujus ecclesie, quarum numerus fuit 29, redemit suo tempore usque ad numerum 16 prebendarum, scilicet braxenie seu cambarie, quod idem est, lotarie (691), ortolanie (692), cellerarie, camerarie, coquinarie, mariscalcie, cum ceteris. Item redemit tertiã partem scultetici officii in opido nostro erga Walterum de Domo lapidea, cujus pridem predecessor suus Thomas duas partes redemit, et sic officium ipsum libere in monasterium rediit. Item bona nostra apud Borlo, que ante sua tempora ascendebant ad numerum 60 bonariorum et 13 virgarum terre arabilis, ampliavit in 18 bonuariis cum 5 virgis magnis et 14 parvis; summa ergo totius terre arabilis apud Borlo suo tempore ascendebat ad 100 bonuaria cum 12 virgis magnis et 8 parvis. Item cum in decima nostra apud Borlo plures haberent portiones particulares, ipse ex illis data pecunia quatuor partes emit; primo erga abbatem de Heylessem (695) octavam partem, et erga abbatissam de Boneef (694) aliam octavam partem, et erga fratres Theutonicos duodecimam partem, et similiter duodecimam partem erga Hermannum de Brustino. Que quatuor partes valent 50 modios siliginis, de quibus assignavit ad pytauciam refectorii pro sextis feriis 26 modios siliginis.

NOTÆ.

(690) Quarti.

(691) Lota, Gallis *lot*, est piscium quoddam genus, estne igitur munus piscium præstandorum?

(692) Cura horti.

(693) Heylissem prope Tirmont.

(694) Bonesse prope Jodoigne.

4. Tempore hujus abbatis Willelmi fuit numerus A monachorum uno converso annumerato 35 preter abbatem. Postea vero idem dominus Willelmus abbas et conventus juramento sese obligaverunt, prout in transcripto hoc quod sequitur continetur: *Universis presentes literas visuris Willelmus Dei gratia abbas, G. prior totusque conventus monasterii sancti Trudonis salutem et orationes in Domino. Notum facimus universis, quod nos pensatis et diligenter consideras universis bonis, proventibus sive facultatibus nostris, ac etiam pensionibus et diversis honorum nostrorum distractionibus⁸²⁷, necnon et multitudine debitorum, quibus ad presens et etiam a multis temporibus ecclesia nostra graviter est oppressa; considerata etiam diversitate ac multitudine expensarum, quas circa nostras et officiatorum nostrorum personas, nec non circa hospites et pauperes, ac circa diversa alia, que ex inopinato et sine proposito frequenter emergunt, secundam exigentiam professionis nostre et diversitatem temporum nos oportet inevitabiliter sustinere: de communi consensu duximus statuendum, et quod jam diu inter nos statutum fuerit renovandum, videlicet quod nullum de cetero in monachum recipiemus, nec alicui prebendam dabimus monachalem, donec ad triginta monachorum nostrorum numerus sit reductus, et ecclesia nostra sit a debitorum onere liberata. Si vero super hoc nobis moveret aliquis questionem, pro jure nostro stabimus et nos, in quantum secundum Deum et justiciam poterimus, defendemus. Nos vero Willelmus abbas, et nos conventus de ipsius abbatis nostri voluntate et licentia speciali, propter ecclesie nostre utilitatem et necessitatem, imo ad vitandam ipsius omnimodam destructionem, promisimus et tactis evangelis juravimus hoc firmiter et inviolabiliter conservare. In cujus rei testimonium presentes literas sigillis nostris fecimus roborari. Datum anno Domini 1250.* Iste prior Guntramnus fuit consecratus, qui quandoque abbatem Willelmus de neglectibus, quamvis non magnis, corripuens, disciplinam virgarum in capitulo ei dari fecit. Iste prior habuit sororem monachalem in Herkenrode, que scripsit ei brevium, quod adhuc apud nos est. *Incid.* Anno Domini 1251 magna discordia orta est apud Leodium, primo inter clericum et laycos, deinde inter majores et populares, et demum inter populares ex una parte, contra clericum, canonicos et majores civitatis ex altera, in tantum ut clericus a civitate Leodiensis abeederet. Sed anno sequenti concordia pacis interveniente, populus clero redeunti nudis pedibus et cereis accensis obviam venit (695). *Item.* Anno Domini 1253 Hugo titulo Sancte Sabine presbiter cardinalis, apostolice sedis legatus, per commissarios fecit officium visitationis apud nos. Qui etiam statuta de pluribus observantiis nobis indictis reliquit in scri-

ptis. Et postea aliis visitatio facta est per commissarios illius, 3. die post Lucie (*Dec.* 13), sicut in antiquo martirio in fine compilata inveniuntur. *Item.* Anno Domini 1252 Reynerus de Rolinghem miles dedit decimam suam de Berlinghem (696) perpetuo ad elemosinam pauperibus ante portam distribuendam, que solvit 5 modios siliginis et 5 modios ordei. De quibus constituit conventui nostro subtrahendos modios siliginis et ordei.

5. Anno Domini 1254 idem abbas, videns officinas, scilicet pistrinum, braxenam et alias necessarias domus, in curia monasterii nostri versus paludem sitas, in arto positas, et strepitum ac tumultum commorantium oppidanorum vicinorum fastidians, qui per 14 mansiones — quas hereditarie possidebant, protensas a loco posterioris porte curie monasterii, que stat versus orientem, usque ad molendinum nostrum, et similiter a molendino usque ad portam claustralem dilatatas — plura incommoda et inquietudines nobis et familiaribus nostris inferebant, collecta summa pecunie prefatas mansiones ab heredibus cum fundo integraliter emit, et continuo cversis omnibus hiis mansionibus, curiam ampliavit et muro conclusit.

6. Eodem anno Leodienses levaverunt communitatem, et facta est gravis discordia inter Henricum episcopum electum ex una parte et Leodiensem populum ac villas patrie ex altera. Electus convocatis scabinis Leodiensibus apud Vothem (697) et pro tribunali sedens, plures Leodiensium proscribit, propter quod Leodienses, nequaquam paris amatores, audire noluerunt, nisi scabinorum sententia de proscriptis revocaretur. Sed tandem ad arbitrium quatuor proborum virorum dissoluta confederatione, quam pridem Leodienses cum villis patrie et Trudonensibus fecerunt, conclusum est, quod scabini Leodienses, cum fuerit necessarium, iudicio tribunali consedere poterunt apud Vothem, contra transgressores processuri. *Incid.* Post modicum vero temporis dissoluta est concordia. Nam electus adversus patriam et patria contra electum horribiliter vicibus multiplicibus in invicem incendiis, violentiis et cedibus debacantur. Sub hac controversia castrum Waremie ab Hoyensibus concrematur.

7. Anno Domini 1254 quidam alienigena locuplex venit in opidum nostrum ad commorandum. Qui acquisita mansione solemnibus hospitalitatis, sita ad dexteram ecclesie beate Marie in medio platee illius, accepit in uxorem consanguineam Gotscalci de Repe, militis et scabini opidi nostri Sancti Trudonis. Post aliquot vero annos quidam mercator de Hoy oriundus, ibidem solitus hospitari, de nundinis pecuniam afferens, ab ipso hospitii domino ad cameram

VARIÆ LECTIONES.

⁸²⁷ distractoribus I'.

NOTÆ.

(695) Hæc facta sunt annis 1252 et 1253, ut probat Hoesenius apud Chapeville II, 280, quem hoc loco ante oculos habuit auctor.

(696) Berlingen vicinum Loow.

(697) Votem prope Leodium.

ei deputatam, ut pausaret, primus intrare jubetur. He jussis otemperans cum paululum procederet, valva volubilis aequilibris in planicie maliciose parata calcantem in se, deorsum inclinata, in prisonem precipitavit. Ancilla interim, que pridem a prefato mercatore impregnata erat, casu in stabulum equorum intrante, dum aspiceret amici sui equum spumantem et brumosum (698) ad presepe positum, et ipsum circumquaque queritans non invenisset, ejulando totam viciniam concitans, suum impregnatorem suffocatum lacrimose propalavit. Ad ejus ejulationem concurrente populo, dominus hospitii, flagicii hujus conscius, clam fuge consulit nunquam rediturus. Quapropter scultetus et scabini consilio habito ad hospitium prefatum accedunt, et facto scrutinio talis flagitii vestigia nullatenus reperiunt. Qui secrete ancillam illam adortantes, libere eam abire promiserunt, si suspecta loca de tali flagitio ipsis designaret. Tunc illa : *Scrutetur, ait, quid latere possit sub valva penoris (699) in introitu talis caminate sita.* Ad quam illico proceditur, et introspicientes in profundum, jacentem mercatorem semivivum respiciunt. Ad quem quibusdam ad extrahendum descendentes introrsum quedam cavea patuit, cummulata ossibus et humanis corporibus. Idcirco completis quindenarum (700) per bannilem campanam citationibus, hospitii dominus ille non comparens proscribitur, et quia secundum justiciam hujus opidi bona temporalia perpetrancium latrocinia infiscantur, questio orta est inter rectores hujus loci, scilicet scabinos et consules, si ⁶⁹⁹ uxor latronis illius, nescia flagicii sui mariti, bonorum suorum fieri deberet exsors. Super quo facta monitione per s. utretum, Godescalcus predictus sentencialiter pronuntiavit per sequelam aliorum scabinorum, innoxie uxori sua bona debere restitui. Ob quam scabinorum sententiam maxima tumultuatio inter opidanos surrexit, in tantum ut Jordanus de Pule comes mercatorum et sui consiliarii, contra dominos suos, episcopum et abbatem, grassati, jurisdictiones eorum violenter contempnentis infregerunt. *Incid.* Anno eodem Willelmus rex Romanorum Frisones subjugavit. Qui sequenti anno in conversione sancti Pauli (701) eosdem impetens cum multitudine suorum super glacies, prevalentibus Frisonibus, anno regni sui 9. occiditur.

8. Anno Domini 1255, imperii Willelmi regis 9. pridem occisi⁶⁹⁹, pridie Kalendas Mai, Jordanus de Pule comes mercatorum cum suis complicibus et communitate effregit seram de aquaductu nostro super pratum Willonis, alias dicti Wilbanid, ubi

A emissa aqua, capi fecit pisces nostros ab omnibus piscari volentibus, non formidans, quod precedenti anno 7 fuissent publice et nominatim certe persone monite sub pena excommunicationis per Henricum electum Leodiensem, ut satisfacerent monasterio de excessu hujusmodi. Idem Jordanus sequenti anno mense Julio per violentiam communitatis fecit confringi navem nostram in aqua prati Willonis et in frusta comminui. *Incid.* Eodem anno Henricus tercius Brabancie dux cum magno exercitu ad invadendum Leodiensem patriam tendens, prope Stralen villam, infra opidi nostri libertatem sitam, tentoria figit et ad ⁶⁹⁹ instantiam Henrici Leodiensis electi opidum nostrum obsedit; sed Trudonensibus sub certis pactionibus (702) electo se deditibus, ab obsidione recedit. *Incid.* Eodem anno Henricus electus, non immemor pristine rebellionis opidanorum, ipsos armis impetit, sed opidanis rem ad ducem deferentibus, mediante duce electo reconciliantur (cf. Hocsem. 1, 5).

9. Anno Domini 1256 Jordanus de Puel et consortes sui cum consensu opidanorum, secundum relata veteranorum, Henricum prefatum ducem Brabancie ad opidum nostrum accersientes, circa medium forum sedili grandi sedere fecerunt, et claves portarum ipsius opidi ei tradiderunt. Qui acceptas claves manu⁶⁹⁹ stringens filio suo ei comitanti dixisse fertur : *Ecce, nunc sum dominus oppidi hujus! Cui filius : Sic pater carissime; si tamen per episcopum et abbatem, veros ejus dominos, processisset donatio.* De eodem. Anno eodem cum opidani Sancti Trudonis percussuram monete, quam quedam opidana in feodum ab episcopo ab olim habuit, in gravamen sui domini Henrici episcopi electi procurassent transferri ad ducem Brabancie Henricum, et quedam etiam servicia balistariorum eidem duci prestare se obligassent, idem electus a summo pontifice Alexandro quarto obtinuit mandatum, quo compellerentur a male temptatis desistere. Hujus vero mandati executio injuncta est abbati Willelmo. Qui dum secundum ordinem juris moniti essent et non respicerent, tandem excommunicantur. Propter quod Jordanus de Puel cum suis complicibus, Lamberto de Porta, Waltero Rufi, Johanne filio Tharisii, et aliis decanis goldarum, communitate concitata in armis, assumtis secum villico de Lewis et Dormale (703), cum vexillis explosis egressi, de molendinis nostris apud Gorsembuel et Merwile ferra molarium lapidum abstulerunt. Qui inde redeuntes, cum multitudine pedestrium et viginti equestribus violenter monasterium intraverunt, et effractis ostiis

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹⁸ deest l'. ⁶⁹⁹ occiso l'. ⁶⁹⁹ figitur ad l'. ⁶⁹⁹ manum l'.

NOTÆ.

(698) l. q. bromosus, fetidus, immundus.

(699) Celte.

(700) Spatium quindecim dierum.

(701) lwo 28 Jan. 1225, anno regni 8. Cf. Bochner.

Reg. imp., ed. 2, p. 36.

(702) Cf. Hocsemius 1, 5.

(703) Dormael.

cum parietibus ante altare beati Trudonis, illic irruentes, pervenerunt usque ad gradum chori superioris, ex quo nimirum territi dominus abbas et domni commonachi ad latebras hinc inde fugerunt. Fueruntque illi sacrilegi in tantam rabiem versi, quod quidam ex eis cum impetu in feretrum sancti Trudonis cum hastis suis impeerunt, ex quibus plures de magnatibus et melioribus opidanis et plures ex mansionariis fuisse dicuntur. Qui usque ad capellam sancti Lamberti accedentes, securibus et fustibus ad januas percutientes, nitabantur irrumperere et domnum abbatem molestare. Post hec idem Jordanus et magna pars comitatus^{***} cum officiorum decanis ad portam claustrum congressi, super januas obseratas^{***} ictibus impulerunt, sed non effregerunt. Post aliquot vero dies idem sacrilegi requisiti, cur tam nefanda monasterio sancti Trudonis inferre presumpsissent, responderunt ex jussu ducis Brabancie hec facta fuisse, cui paulo antea claves portarum ipsius opidi tanquam domino suo tradiderunt. Fuit autem maxima causa presumpte illorum violencie, quod dominus abbas exequens mandatum apostolicum, excommunicationis in eos sententiam prosequatur. Propter quod ipse dominus abbas veritus adhuc insultum eorum, ad curiam nostram Done proxima die sancti Johannis baptiste sequente confugit; ubi etiam plures seniorum, vel ut ferebatur totus conventus, subsecutus fuit, usque dum opidanorum sevicia quievit. Item feria sexta, scilicet die sexto post diem beati Johannis, iidem qui prius explosis vexillis cum equestribus et multitudine armorum cum impetu ad clericos clamaverunt, quos desuper forum insequentes, usque in ecclesiam beate Marie fugaverunt. Quos munitioni turris se committentes insecuti, duabus firmis januis de turri effractis, ceperunt ibidem domnum Clementem plebanum Sancte Marie cum aliis ex sacerdotibus aut clericis, pro eo quod apostolicis mandatis parere voverunt. Quos cum inferius deduxissent, tandem habito inter se consilio, liberos abire dimiserunt. Unus vero de sacerdotibus Adam nomine ad turrim non confugit, sed retro majus altare ecclesie beate Marie in confessionis camera se tutavit. In quem cum vellent irruere, surrexit, et pixidem sacrosancti corporis Christi in manibus accepit, sicque licet ecclesia plena armatis fuisset viris, cessaverunt in eam irruere. Eodem vero die iidem Jordanus et sui cum toto opidanorum tumultu ad forum accedentes, captivos deduxerunt scabinos opidi, scilicet Walterum filium Ermegardis, Walterum de Domo lapidea, Robertum Probum, Jordanum Scofeel, Arkin et Nycholaum militem ac alios plures opidanos, nefandis eorum insultibus consentire nolentes. Quos tanquam viles transgressores in anulis ferreis mansipaverunt, apponentes eisdem custodes ducis Brabancie sub pensis gravibus.

10. Eodem anno Henricus electus Leodiensis, simulata cum Trudonensibus pace, opidum ipsum intravit, comitante sibi post tergum armorum multitudine [cf. Hoc. 5]. Quapropter congregatis scabinis pro tribunali, Jordanus de Puel, alias dictus de Lacu, cum suis complicitibus tanquam rei criminose lese majestatis sententialiter proseribuntur a patria, honore et possessionibus suis. *Item.* Post hec jussu electi introitus porte de Staplen, qua tenditur usque Brabanciam, aggere firmo obstruitur. Propter quod dux ipse indignatus contra electi armorum multitudinem, copiam militum congregat, sed pace interveniente electus et dux pacati sunt tali pacto, quod abjudicatio facta firma maneat; ex gratia tamen, si ipse Jordanus et consiliarii ejus reverti ad opidum elegerint, ipsos in pace residere in eo licebit tanquam proscriptos. Insuper conditionatum est, quod turrim seu castrum, dudum per ipsum electum intra muros opidi nostri restauratum et fossatis circumdatum, versus Trajectum respiciens — quod per prefatos Jordanem et suos prepedium extitit — ipse electus, ad precavendum, ne opidani amolo rebellare presumpserint, firmare libere poterit. De quo castro, secundum relationem antiquorum, pons, per transversum fossatorum desuper constructus, introitum liberum familiaribus episcopi dedit.

11. Anno Domini 1257 dissensio orta est per priorem Guntramnum et totum conventum contra domnum Willelmum abbatem, eo quod petebant augmentari sibi prebendam monachalem in victu et vestitu. Super quibus tandem compromissum est ex utraque parte in domnum G. archidiaconem Leodiensem, tanquam in arbitrum. Qui diligenter consideratis querelarum causis, suum arbitrium sic pronunciauit: primo quod ad 5 denarios Lovanienses, qui singulis diebus pro coquina cuilibet fratrum dantur, per singulas sextas ferias 4 vasa siliginis de redditibus monasterii pro ferculo piscium emendo assignarentur. Item quia feriatis diebus sexta una, id est sexta pars unius sextarii, cuilibet fratrum administrabatur pro vino unius dici, prefatus arbiter unam quartam mensure opidi hujus, id est quartam partem unius sextarii, singulis diebus per singulos dandam pronunciauit. Item de vestiario cum vix marcha cum dimidia cuilibet daretur, tres marchas Leodienses, que faciunt decem solidos grossorum veterum, amodo liberandos pronunciauit. *Incid.* Eodem anno occiso apud Frisones Willelmo rege Alemanorum, dissentientibus electoribus, Rychardus comes Cornubie mediante pecunia electionem sibi paraverat, et per Conradum Coloniensem archiepiscopum in regem Alemanie Aquisgranum consecratur contra regem Castelle [cf. Hocsem. 5.] *Item.* Anno Domini 1258 Willelmus abbas Beginas, que sub diversis parrociis nostri opidi, partim scilicet

VARIE LECTIONES.

^{***} comitatus l°. ^{***} observatas l°

cet apud Ghovellinghen, Rokendale, Sanctum sepulcrum, et partim apud Sanctum Genghulfum Deo serviebant, in unum locum collegit, et in suburbio de Schurovem in allodio et districtu monasterii nostri ecclesiam in honorem sancte Agnetis construxit, ad quam contulit reliquias de corporibus sanctorum 132, ubi edificatis per girum mansionibus, murum firmum in munitionem circumponi procuravit. Ob cuius perpetuam memoriam magistra Beginarum in die depositionis beati Trudonis offert ad altare unum aureum denarium valentem 3 grossos veteres. Tenentur etiam eadem begine blada sua molere ad molendinum nostrum in Merville, prout in literis inde confectis plenius continetur. *Item.* Eodem anno discordia inter nostrum monasterium et conventum fratrum Minorum in opido nostro commorantium per arbitralem compositionem sic sopita est, quod idem conventus pro loco, in quo morantur et eorum ecclesia sita est solvet ¹⁰⁰ nobis perpetuo in die depositionis sancti Trudonis unum aureum denarium, valentem 12 denarios Lovanienses, et quod habeant liberam sepulturam, salvo jure parochialis ecclesie. *Incid.* Anno Domini 1260 Willelmus abbas attulit de Colonia plures reliquias, tam de sanctis undecim milibus virginibus quam sanctorum Thebeorum et Gereonis.

12. Anno Domini 1263 vendita sunt bona monasterii hujus super Mosellam sita sub dyocesi Treverensi, que condam Adelbero secundus, Metensis episcopus et hujus loci abbas, nobis contulit. Que titulo emptionis religiosi viri abbas et conventus de Hemmenrode adquisierunt pro 1150 marcis honorum et legalium sterlingorum, 12 sterlingorum solidis pro qualibet marcha computatis. Cui summe addite fuerunt 60 carate vini de Mosella infra tres annos succedentes monasterio deliberande. Que pecunie summa conversa est in utilitatem monasterii, tam pro solvendis gravibus debitis ad usuras contractis per suos predecessores, quam pro redimendis et emendis bonis hereditariis monasterio ipsi bene situatis. *Item.* Tempore hujus abbatis comes Arnoldus de Los (704) nullum jus habuit in villa nostra Borlo, nec redditus aliquos secundum relationem veridicorum ¹⁰⁰ veteranorum, nisi solummodo ad molam Sandicis ibidem, que solvebat eidem veterem mitam (705) cum dimidia; similiter in ceteris villis monasterii hujus Engelmanshoven, Ham, Halen, Linkout (706) cum ceteris nichil juris habuit preter advocatiam, que suis predecessoribus collata fuit pro defendendis juribus monasterii. Sed comes iste proprie salutis immemor, violenter ju-

risdictionem nostram sibi usurpavit. Eandem violentiam nobis intulit dux Brabancie in villis nostris sub dominio suo situatis. De qua gravi violentia iste devotus abbas Willelmus viscerabiliter fletus et ingemiscens, cum a suis secretariis amicis de nimia impatiencia redargueretur, hoc solum solatii sibi remansisse dixit, quod contra voluntatem suam talem violentiam passus fuit. *Item.* Eodem anno, 6 Idus Julii (707), die dominica inter nonam et vesperras, cecidit media et major terris monasterii nostri, cum esset aura penitus tranquilla. Hujus ruine fore causam dixerunt, quia arcus volte qui subtus erat, sub quo capella sancti Nycholai exstitit, ubi cotidie per unum ex conventu fratrum nostrorum missa celebratur, primo dissolutus fuit. Et quamvis tunc in ipso instanti multi honesti viri ante altare sancti Leonardi ad tractandum de arduis causis simul convenissent, omnes illi evaserunt; sed due minores vole peroptime consonancie cum campana sexte lapsae sunt confracte, due vero majores, scilicet Aurelia et Katerina, licet ruerunt, integre permanserunt. Quintina vero in casu super duas trabes cecidit absque lesione, quam cum campana nove et bannili campana deposuerunt, et duas alias que non ceciderant efficiati nostri, ut eis uteremur, tucius suspenderunt. Post hujus turris ruinam quindecim gradus, qui solebant infra campallas ante matutinas legi, ceperunt in choro dici. *Item.* Anno Domini 1269 molendinum nostrum apud Meetseren translatum est ad monasterium sororum nostrarum in Milen

C ratione commutationis pro aliis hereditatibus

13. Tempore hujus domni Willelmi, cum ab antiquo tempore ad prebendas sancte Marie, que devotis pauperibus beginabus et paucis quibusdam viris conferuntur, per singulas singulis septimanis unus denarius Leodiensis ad duos albos panes distribuerentur, ipse idem abbas pro illo uno denario Leodiensi constituit et dedit duos Lovanienses. Numerus harum prebendarum est 20, et habet quelibet harum prebendarum duos panes albos de eadem tritici materia et pondere, quales sunt panes prebende dominorum, que singulis sabbatis diebus prefatis pauperibus ministrantur. Insuper ad prefatas prebendas datur singulis septimanis dimidia pars quarte partis unius vasis de pura et purgata farina, que equaliter dividitur inter habentes prefatas prebendas; preterea alia medietas quarte partis farine omni sabbato distribuitur pauperibus ante portam monasterii. *Item* ultra has 20 prebendas idem Willelmus abbas suo tempore constituit consimilem prebendam in honore sanctorum Trudonis et Ea-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ solvent 1'. ¹⁰⁰ juridicorum 1'.

NOTÆ.

(704) Octavus filius Joannis comitis Lossensis. Partem advocatiæ Arnoldus vendiderat Willelmo abbati anno 1282, ut probant tabulæ apud Mantelium p. 217.

(705) Moneta ærea Flandrensium.

(706) Linchout prope Diest.

(707) Ita, non cum codice VIII *Id. Jul.* legendum est, nam dies Dominica incidebat in 8 Jul. 1263.

cherii, Quintini, Remigii et Libertii, que etiam appellatur prebenda sancti Trudonis. *De eodem.* Anno eodem aut circiter, Jacobus cognomine Juvenis, prepositus hujus loci, vir discretus et fide dignus, cum fuisset diversis vicibus a pluribus honestis et divitibus personis executor testamentorum constitutus, in remedium animarum eorundem acquisivit certos redditus hereditarios, de testatorum bonis emptos, qui sufficerent perpetuis temporibus ad 18 minores prebendas, ex quibus quilibet pauper prebendarius habet unum panem, vulgariter dictum huesghenoetbroet, de quibus stant ex uno vase 14 panes subalbi coloris. Ad istas prebendas pecunia non datur neque farina. Item creditur, quod idem Jacobus de testatorum bonis constituit seu augmentavit prebendas, que in cena Domini pauperibus intra ambitum claustrum distribuuntur, per singulos unus panis vulgariter huesghenoetbroet, ut supra describitur, et duo alleca cum uno nigro Turonensi. Harum prebendarum numerus est 250. In hujusmodi elemosinarum redditibus idem Jacobus procuravit solemniter inhereditari abbatem hunc Willelmum aut alium nomine monasterii hujus. *De eodem.* Item sunt adhuc 11 panes ex farina non colata, sed prout multa defertur, qui ex dimidio vase conficiuntur, et dantur super curiam beginnerum. A Kalendis Decembris 3 vasa pisarum coquebantur in septimana pro pottagio (708) pauperum, ad quorum condimentum 3 solidi Lovaniensium dabantur. Fuit enim grandis caldaria in domo portarii supra fornaculam firmata, ad modum caldarie cervisarii, ex qua coctum pottagium in vasis haustum ad portam deferrebat et pauperibus distribuebatur. *Item.* Anno Domini 1271, in crastino epyphanie, domnus prefatus Jacobus prepositus obiit, qui reliquit monasterio 660 libras Lovaniensium et amplius. Que pecunia conversa est in finalem solutionem omnium debitorum hujus ecclesie, ita quod hoc anno abbacia ista, que a 40 annis precedentibus gravibus debitis fuit obligata, nunc nulli in aliquo teneatur ³³⁶. *Item.* Tempore hujus abbatis, qui creditur fuisse anno Domini 1252, Cristianus advocatus Sancti Trudonis et Ida ejus uxor contulerunt monasterio nostro superius molendinum et medietatem inferioris molendini Gorsembuel, ut inde daretur in die anniversarii utriusque ad pytanciam fratrum unus modius, et similiter unus modius ad elemosinam pauperum perpetue. Item promisit abbas et conventus pro ipsorum annuibus in altari sancti Nycholay, sub majori turri nostra sito, cotidie per unum de nostris fratribus debere missam celebrari. Item promisit idem abbas cum conventu dare fratribus et dominis in infirmitorio discumbentibus 8 modios siliginis perpetue, et totidem pauperibus ad

A pottiam, si de serviciis et pensionibus, quibus dicta molendina ecclesie nostre sancti Trudonis prius tenebantur, aliquid supercreverit. *De eodem.* De cotidiana missa in altari sancti Nycholai celebranda, de qua jam narratur, sciendum est, quod post tunc ³³⁷ anno Domini 1263 prefata turris corruit, prout supra patet, et ita ibidem missa celebrari non potuit. Propter quod forsitan aliquis hesitare posset, si illa cotidiana missa in prefato altari fieri debita esset et fuisset omnino pretermissa; sed visibiliter credendum est, quod iste abbas et suus conventus, viri magne devotionis et reverencie, prefatam cotidianam missam transtulerint ad et supra altare beatissimi sancti Trudonis, ubi singulis diebus celebratur missa matutinalis aliquibus sanctorum diebus, ad quorum altaria protunc hec missa celebratur.

14. Tempore hujus domni Willelmi fuerunt plures hujus loci monachi nobilium virorum filii illegitimi, quorum unus dictus fuit Ludowicus, filius vel nepos Arnoldi comitis de Los, qui diu supervixit post obitum hujus domni Willelmi abbatis; fuit etiam unus nomine Godefridus, Henrici Leodiensis episcopi filius. Talium igitur receptiones seu intrusiones conventus egre ferens, consenciente domno abbate Willelmo aut uno suorum successore, concorditer statutum fuit, quod nullus ex tunc in antea in monachum hujus loci reciperetur, nisi ipse recipiendus et ambo parentes ac amborum parentum parentes de thoro legitimo fuerint. Quodam tempore contigit mirabile factum in cymiterio hujus monasterii sancti Trudonis, prout relatam audivi, quod tempore prelationis hujus abbatis Willelmi accidisse ³³⁸ opinati sunt. Fuit enim quidam predives divicias quovis levi modo cumulans. Hic cum fuisset de fraternitate gulde sancti Eucherii, defunctus sepelitur juxta gulde prefate fratres infra districtum nostri cymeterii. Cujus exequiis de more peractis, cum sero factum esset, quidam juvenes commonachi hujus loci, forte fleothomati, in infirmitorio cenati, ceperunt jocundari et dicere: *Si quis nostrum tante audacie est, quod accedat ad sepulcrum defuncti hujus divitiis, deferens ad aspectum nostrum de terra sepulchrali, nichil soltet de potu hujus cene.* Tunc ex ipsis unus, corpore et mente elegans, continuo surgens, accessit ad locum sepulture, et cum manum extenderet ad capiendum de terra modicum, accessit quidam illum acriter brachiis stringens. Quod juvenis ille sciens, fortiter renisus est. Ubi dum diu luctatum est, impugnator disparuit, sicque ille iterato inclinatus, in manu terram accepit, et ad suos consodales attulit. Quem illi tamdiu retardatum intuiti, videntes eum sine habitu, inquirunt ubi dimiserit cucullam. Tunc ille

• VARIÆ LECTIONES.

³³⁶ posthæc dimidia columna vacua relicta est; nil tamen deesse videtur. ³³⁷ hunc l'. ³³⁸ accedisse l'

NOTÆ.

(708) Omne leguminum genus; Gallis he-bes potagères.

narrans quid ei acciderat, subintulit *Redibo et cucullam michi ab illo extractam reportabo*. Statim cum ad locum illuc venisset, cucullam supra sepulchrum invenit, sed illum invasorem non reperit. Qui reversus ad consocios, tam amens affectus est, ut infra paucos dies sepulture traderetur. **MIRACULUM.** Tempore hujus abbatis contigit unum devotum hujus loci monachum ab hoc seculo transire, qui in ipsa nocte abbati comparens, ad penas purgatorii addictum se ingemuit. Cui compatiens abbas ipse quesivit per quem modum efficacius liberari posset. *In suburbio, quod Nove domus dicitur, inquit, matrona paupercula moratur sub domuncula illius platee, cujus penitentia michi precipue auxiliabitur, sicque anima illa evanuit.* Igitur mane facto misso festinanter, nuncio, invenitur illa in tali domuncula et nomine eodem nuncupata, prout anima illa predixit. Que cum presentie ipsius abbatis concessisset, interrogata de statu et modo suo vivendi, respondit: *Karissime domine, ego peccatrix maritala sum, nullius meriti conscia, que habeo maritum insolentem, ebrietatem frequentantem. Qui dum sero de*

taberna domunculam nostram intrat, flantem me invenit, et cum me paventem respicit, maledictionibus cum gravibus verberibus neque¹⁰⁰ demeritis indesinenter afficit. Tunc abbas: *Quid agis, filia, post tanta gravamina?* Respondit: *Prosterno me ad orationem, et tunc recolo passionem Christi, et continuo tam dulcem consolationem in mente scencio, quod omnium miseriarum pondus pro nichilo reputo. O karissima, rogo te, inquit abbas, ut velis nuper defunctum nostrum confratrem penitentie et orationum tuarum facere participem.* Cui illa liberaliter ait: *Prosit ei totaliter, si quid Christo gratum aliquid offerre merui, et sic ad sua recessit.* Nocte igitur sequenti abbati in stratu suo quiescenti anima illa in claritate magna apparens, gratias illi optulit, quia a penis se liberatam et ad eterna gaudia se ascendentem¹⁰¹, dulci voce resonans continuo evanuit. *Item.* Anno Domini 1272, 4. Kalendas Marthii, domnus Willelmus de Rikle, postquam 23 annis huic monasterio strenue prefulsit, in Domino obdormivit. Cujus corpus sepultum est ante capellam beati Trudonis, in loco veteris sanctuarii.

DE GESTIS HENRICI DE WAELBEKE ABBATIS.

1. Anno Domini 1272 pendente scismate inter Richardum comitem Cornubie et regem Castelle de imperio regni Alemanie, et Leodii presidente Henrico, fratre comitis Gelrie, domnus Henricus de Vaelbeke abbas eligitur, vir magne nationis sed simp. ex. *Incid.* Eodem anno Placentinus de genere Vicecomitum, archidiaconus Leodiensis, quem Henricus filius comitis Gelrie, concaonicus suus, condam inonestavit palmo suo illum ad maxillam percutiendo, in papam eligitur, et Gregorius decimus vocatus est. Qui prefato Henrico, ante plures annos Leodiensi ecclesie presidenti, nunc in papam consecratus paterne epistolam exhortatoriam scribit, ut evitatis vicis pro exsequendis virtutibus insudescat. *Incid.* Anno sequenti Rodolphus primus, comes de Havensborch, per consensum electorum imperii in regem Romanorum eligitur [VINC. BELL. xxxi], et Aquisgrani coronatur. Qui regnum Alemanie penitus destitutum ad statum pristinum strenue reformavit. *Incid.* Eodem anno Johannes dux Brabantie cum multitudine armorum ad invadendum Leodiensem episcopatum usque opidum Lewis progressus, super vadum vulgariter Tvenne nuncupatum tentoria fixit.

2. [HOCSEM. 8.] Anno Domini 1274 Gregorius tercio anno pontificatus sui profectus ab urbe Roma, venit Lugdunum ubi pro passagio terre sancte statuit consilium, ad quod inter ceteros episcopos Henricus de Gelria, Leodiensis episcopus, personaliter citatus comparuit. Quod ubi Leodiensibus et ceterarum villarum majoribus innotuit, nuncios illuc desi-

nant, et episcopum de suis insolenciis accusant. Qui presentie tandem pape Gregorii acceritus, presentibus ibidem precipuis theologis, Thoma de Aquino ordinis Predicatorum, et Bonaventura ordinis fratrum Minorum, exclusa comitiva suorum nobilibus, episcopus solus assistit. Appositus ergo illi liber est ad examinandum, sed illiteratus repositus ab episcopatu destituitur, et reddito anulo recedere jubetur. Acta sunt hec anno episcopatus hujus destituti¹⁰¹ Henrici 27, qui cum confusione ad propria rediens, per totum episcopatum castra episcopalia occupavit. Eodem anno [HOCSEM., 10] Johannes de Anghiens, Tornacensis episcopus, transfertur ad Leodiensem episcopatum in eodem consilio Lugdunensi per prefatum Gregorium, cui etiam abbatia monasterii Stabulensis, prefato Henrico ablata, conferitur. *Incid.* Anno sequenti, in die beate Marie Magdalene, solempnis processio facta est, congregato universo populo et pluribus ex circumjacentibus villis, ubi cum maxima devotione et reverentia deportatum est feretrum sanctorum Trudonis et Eucherii. *Incid.* Eodem anno cum processio fieret apud Trajectum cum feretro sancti Servatii, ubi multitudo populi ad medium pontis pervenit, dissoluto ponte submersi sunt in Mosa flumine 300 homines. *Incid.* Anno Domini 1276 Wido comes Flandrie et Johannes dux Brabantie cum suis plures villas in episcopatu Leodiensi combusserunt. Eodem anno Hoyenses et illi de Dyonanto terram comitis Namurcensis intraverunt et multas villas combusserunt [cf. Hocs. 10.].

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ absque l' ¹⁰¹ excidisse verba quedam apparet: gauderet vel tale quid. ¹⁰² destitui l'.

3. Anno Domini 1277, prelationis hujus abbatis A Henrici sexto, cum fratres sui et consanguinei bona monasterii hujus ad eorum placitum disponere vel- lent, et ipse quia pusillanimis erat, illos compscere

nequiret, et ideo cotidie a conventu instanter vexa- retur, resignavit abbatiam in manus sui ordinarii, Johannis episcopi Leodiensis.

DE GESTIS WILLELMI SECUNDI ABBATIS.

1. Post prefatam resignationem habito consilio, totus conventus vota sue electionis in ipsum episco-
pum transtulit unanimiter, confidens sue fidei de providendo idoneo pastore. Fuit vero illo tempore monachus apud monasterium Hafligensem, vir magne literature et vite venerabilis, nomine Willelmus, quem idem episcopus in studio Parisiensi optime novit et dilexit, qui de progenie Magliniensium originem illegittimus duxit. Hunc ut idoneum promovere cupiens, indilate ad Romanam curiam pro dispensatione nuncios misit et obtinuit. Qua-
propter anno eodem episcopus denunciavit per honestos viros conventui, quod providisset ipsis de laudabili viro presciciendo, prellgens statutum diem quo illum solempniter, ut moris est, in abbatem reciperebant. Interim cum conventus intellexisset illum fore de thoro illegittimo, omnimodis resiste-
bant. Episcopus compscere illos cupiens, assererat ipsum fore legitimum, quem capud ecclesie, sum-
mus pontifex, sanxit preferendum. Statuto igitur die episcopus cum honesta comitiva abbatem reci-
piendum ad opidum nostrum perduxit, et ut processionaliter obviam illi procederent, instanter requisivit, sed conventus asserens, tali monasterio hunc merito non debere prescici, adhuc renitebatur. Quo viso episcopus, accepto in manu percussivo
bacillo, compulit omnes, ut albis se induerent, sicque ordinata processione, festive ad monasterium inducitur et consecratur. *De eodem.* Iste abbas fuit vir precipue devotionis, zelator religionis, humilis, prudens, ecclesiasticis et secularibus personis acceptus, inter confratres et domesticos temperate solatio-
sus, studiosissimus in sacra scriptura, et canonibus sacris eruditus et bonus metricus. *De eodem.* Tempore hujus abbatis temporale dominium monasterii in nullo detrimentum ^{1°} sustinuit. Qui honestum hospicii seu curie magistrum secum habuit, qui congruis temporibus in foro opidi deambulavit, et si quando viri honestatis aliunde venientes in hospicii opidanorum se recipere, ad
ecc accessit, et invitatos ad mensam domni sui abbatis presentie adduxit, a quo gratiose recepti, sepe majora impendia rependerunt. *Incid.* Anno eodem Willelmus comes Juliensis cum multitudine suorum Aquisgrani civitatem sue ditioni subicere nitens hostiliter impetivit, sed Aquensibus viriliter rebellantibus, comes cum filiis Willelmo et Rolando

et multis nobilibus et validis hominibus numero 350 occiditur. *Incid.* Anno sequenti (1277) Johanne papa mortuo, Nycholaus tercius succedit, qui fratribus Cystercii ^{2°} ordinis privilegium dedit, quod tempore interdicti universalis ubique interesse possunt di-
vinis, ecclesiis fratrum Minorum duntaxat exceptis. *Incid.* Anno Domini 1281 Henricus de Ghelre, destitutus nuper ab episcopatu, magnam pecunie summam in utilitatem Leodiensis episcopatus expo-
sitam, ut asseruit, ab episcopo Johanne instanter repetivit [cf. Hocsem. 10]. Tandem vero conventum est, ut statuto die apud villam Hughardis (709) ad
tractandum convenirent. Quo dum episcopus secun- dum conductum venisset inermis, ex insperato a satellitibus destituti Henrici capitur et violenter abducitur. Qui quia corpulentus impetuosus equi, cui impositus fuit, transcursum sustinere nequibat, preclusis vitalibus spiritibus, de equo inter manus rapientium pene suffocatus corrui, derelictoquo illo in campestribus prope claustrum Heyleci-
mense (710), malefactores confusi fugerunt. Eadem vero hora fortuito muliercula supervenit, que cum venerandi pontificis capud residens in sinu suo collocasset; post tenuis flatus suspiria spiritum exalavit extremum. *Item.* Eadem die opidani Sancti Trudonis comperto scelere redimere intendentes dominum suum, reos illos usque trans Temeram fluvium insecuntur. Contra quos Lossensis comitis viri in unum congressi, pontes undique evertunt, et Trudonenses aliquos separatim discernentes a Lossensibus, quos amicos suos reputabant, capiuntur, spoliantur, et aliqui occiduntur. Quod ubi comiti innotuit, continuo captivi dimittuntur liberi. *Incid.* Eodem anno gravissima bella inter christia-
norum regna commissa sunt. Gens Sicularum, violentiam Francorum non ferens, in contemptum Karoli regis Francie Gallicos in suis partibus com-
morantes, cujuscunque sexus et etatis essent, occi- derunt, et mulierum a Gallicis impregnatarum latera aperientes, nundum natos partus extrahentes occi-
derunt. Ipso anno inter paganos mutua bella innum-
erabilibus occisis hominibus facta sunt. *Incid.* Eodem anno (711) Florencius comes Hollandie cum multitudine suorum Frisiam in ultionem patris sui Willelmi Romanorum regis, a Frisonibus occisi, intravit, qui Frisones devicit et plures illorum sue ditioni subegit. Inter quos Friso unus, ut mortis

VARLÆ LECTIONES.

^{1°} detrimento 1°. ^{2°} tercii 1°.

NOTÆ.

(709) Hongarde ad Getam juxta Jodogne.
(710) Heylissem prope Tirlemont, monasterium

Præmonstratensium.
(711) Quod factum est a. 1282.

periculum evaderet, comiti patris sui corpus in trunco (712) repositum et retro focum domus sue subterratum effodit et tradidit, quod ille cum maximo honore secum ad propria afferens, reverenter sepelivit. *Incid.* Anno ipso (1285) Johannes primus Brabancie dux cum maximo exercitu transivit Mosam, cui Reinaldus comes Ghelricum multis nobilibus juxta villam Ghulpen (713) occurrit. Quorum acies cum ex utraque parte ordinate forent ad congregiendum, treugis interpositis ab invicem pacifice discesserunt. *Incid.* [Hocsem. 14]. Eodem anno (1282) sede Leodiensi post mortem Johannis de Anghien episcopi per annum vacante, Johannes Metensis episcopus, filius Gwidonis Flandrie comitis, per Martinum papam ad Leodiensem episcopatum transfertur.

2. Anno Domini 1288, regni Rudolphi Romanorum regis anno 18, mensis Aprilis die 25, cum opidani Sancti Trudonis crebris querimoniis insinuassent, quod graves excessuum enormitates assidue in ipso opido impune perpetrarentur, dominus Johannes episcopus Leodiensis et Willelmus abbas ad refrenandum efficacius maliciam perversorum, concitato consilio plurium sapientium et providorum, statuerunt et concesserunt, ut in ipso opido debeat esse communitas, ad dictorum dominorum duntaxat voluntatem duratura, prout in literis super hoc confectis, qui in nostris archivis reservantur, continetur. Que communitas paucis annis duravit. *Item.* Eodem anno magnum horreum nostrum juxta pomerium monasterii situm, plenum segetibus frumenti, siliginis ac aliorum fructuum, latrocinaliter est combustum. *Incid.* Anno eodem, mensis Junii die 5, Johannes primus Brabancie dux volens stratam publicam ratione ducatus Lotharingie, tanquam marchio sacri imperii, inter fluvios Mosam et Renum tutam et liberam ad deambulandum conservare, cum copioso exercitu ultra Mosam transiens, Wuronc (714) castrum obsedit, pro eo quod archiepiscopus Coloniensis Siverdus (715) ibi raptores servaret, qui mercatores ^{***} spoliarent et captivarent. Quo audito archiepiscopus cum multitudine suorum, convocatis secum comitibus Ghelrie (716) et Luthisenburgie (717) qui causam injurie Johanni duci imponebant, eo quod ducatum Lemburgie a comite

A Montensi adquisierat (718), in quo ipsi jus se habere dicebant—preter hos etiam multitudo principum accedens in auxilium archiepiscopi, infinitum exercitum contra parvum ducis Brabancie cuneum conglobabat. Prefatus igitur dux confidens de Dei adjutorio, qui causis favet justis, ordinata suorum acie, constanter ab obsidione castri nolens cedere ante plauicem dicti castri accessus adversarum acierum animose expectabat. Congressum ergo est durissimum bellum, et post maximam sanguinis effusionem cessit victoria Brabantinis; sed adversa parte adhuc cum secunda acie viriliter irruente, tertia superaggreditur. Ibi tamdiu pugnatum est, ut congressus belli hujus mane inceptus, ad vesperum usque extenderetur. Sed tandem ceso comite Luthsenburgensi (719) cum fratre suo Waltero de Rupe et aliis suis duobus fratribus naturalibus, cum pluribus armatorum, quorum numerus est virorum 900, ceteris terga dantibus, dux certaminis campum victor obtinuit, et captivavit prefatum archiepiscopum, Reinaldum comitem Ghelrie, Adolphum comitem Nassouve, qui post non diu Romanorum rex efficitur, et multos alios nobiles et famosos. Ibi Waltrandus domnus de Falcomonte cum aliis multis nobilibus, aliis cesis, per fugam vix evasit. Prefatum igitur castrum dux ipse, in obsidione persistens, delitum recipiens destruxit, et liberum securumque ibidem strate regie transitum effecit. *Incid.* Anno sequenti Johannes primus, prefatus dux, obsedit castrum de Falcomonte, sed amabili interveniente compositione, ab obsidione recessit, quia dominus ipse de Falcomonte ad optinendum illius gratiam homagio duci facto, liberum transitum mercatoribus prestandum promisit inviolabiliter observare. *Incid.* Eodem anno Rudolphus Romanorum rex moritur. Ipso anno Tripolis christianorum civitas iterato a Saracenis capitur. [*Cont. Vinc. Bell.*]

3. Anno Domini 1291 idem abbas Willelmus construxit de novo in allodio nostro de Dungh aulam puleram cum suis appendiciis, et fluvii Herke ^{***} (720), que tantum post mansionem preterfluxit, effosso novo alveo, totam illam curiam intra prefatam Herkam conclusit, que nuncusque per dikum, quo de campestribus ad ecclesiam transitur, non cessat preterfluere. Temporibus hujus abbatis fuerunt inter commonachos et dominos nostri monasterii plures

VARIÆ LECTIONES.

^{***} Raptores 1° ^{***} fluvium Herkam 1°.

NOTÆ.

- (712) Arcella.
 (713) Gulpen inter Maastricht et Aachen: Anno 1283 et 1284 hoc loco principes manus conserturi erant.
 (714) Wœringen inter Coloniã et Nussiam. Celeberrimum prælium hoc loco commissum reliquasque res gestas huc spectantes ante alios descripsit Jan de Heelu in Chronico quod edidit Willemus.
 (715) Sigfridus.
 (716) Reinaldo filio Ottonis II.
 (717) Heinrich et Walezmo.

- (718) Adolpho. Cum enim Ermengarda, filia Walerami IV ducis Limburgiæ, anno 1283 obiisset, quæ Reinalda comiti Gelrensi nupserat, Adolphus comes Bergensis, comites Luxemburgenses et alii ob propinquitatem cum Limburgensibus ducatum sibi reposcebant; ex quibus postea Adolphus jus suum hæreditarium cessit Johanni duci Brabantio, contra quem reliqui principes cum archiepiscopo Coloniensi societatem iuxerunt.

(719) Heinricho.

(720) Herk qui exundat in Demeram.

moneste persone et literati viri, facundi in Teuthonico, Gallico et Latino sermone. *Incid.* [HOCSEM 17.] Anno sequenti Rodulpho Romanorum rege mortuo. Adolphus comes Nassouwe in regem eligitur. *Incid.* Eodem anno Johannes tercius Leodiensis episcopus obiit, et Gwido frater comitis Hannonie (721) ab una parte capituli Leodiensis eligitur, contra Willelmum Bertoldi de Maghlinia theologum ab alia parte electum. *Incid. Cont. Vinc. Bell.* Eodem anno Achon, opulenta civitas a christianis diu possessa, per soldanum Babilonie diu obsessa capitur, prout circa finem secunde partis Vincentii in speculo hystoricali plenius narratur. *Incid.* Anno Domini 1293, mensis Julii die 5. Celestinus quintus in papam eligitur et consecratur, qui prius hereticam vitam, pane et aqua pro victu contentus, 40 annis duxit. Iste callide circumventus resignavit papatum. [HOCSEM. 20.] Cui

A Bonifacius octavus anno eodem in vigilia natalis Domini electus succedit, qui sextum librum decretalium fecit. *Incid.* Circa idem tempus Johannes dux Brabancie apud Barraam in hastiludio a quodam milite in brachio lanceatus, graviter in lecto egritudinis positus, militem qui eum lanceavit, sibi adduci jussit, et causam sue lesionis integraliter indulsit, acceptisque ecclesiasticis sacramentis devotus obiit, Cui filius suus Johannes secundus successit. *Incid.* [HOCSEM. 21.] Anno Domini 1293 Hugo de Caballone per Bonifacium octavum papam fit Leodiensis episcopus, et electiones pridem de Willelmo et Gwidone examine in Romana curia, cassate sunt. Anno Domini 1297, prelationis sue anno 20, abbas Willelmus inter devotos devotior obiit, 18 Kalendas Maii, et sepultus est in medio navis ecclesie.

Explicit primus liber quarte et ultime partis de Gestis abbatum hujus monasterii Sancti Trudonis.

INCIPIUNT CAPITULA SECUNDI LIBRI PARTIS EJUSDEM. — DE GESTIS ADE, ABBATIS.

1. Quoniam Adam electus est in abbatem.
2. De eversione mensarum cambiatorum, et de reedificatione turris monasterii nostri. *Incidentia plura, et de bello Curtraci.*
3. De erectione communitatis per Woltermannum et suos complices, et de sculteti vulneratione.
4. De nocturnis incendiis et violentiis in nova curia factis, et de interdicto in opido posito.
5. De proscriptione Woltermanni suorumque complicitum, et de emenda quam opidani domuis episcopo et abbati fecerunt, et de gratia pape nunciis Ade abbatibus exhibita.
6. De priore nostri monasterii in Milen, et qualem prebendam administrabit illi conventus ibidem. *Incidentia plura, et de destructione templariorum, et de cruce signatis, et occubitu Theobaldi Leodiensis episcopi in expeditione Henrici imperatoris contra Romanos.*
7. De occisis intra ecclesiam beate Marie, et de occidentium proscriptione.
8. De creatione Henrici de Rikle, prioris hujus loci; in abbate Sancti Pauli inferioris Trajecti, et reconciliatione ecclesie beate Marie. *Incidentia de bello intestino civitatis Leodiensis, et de bello inter progeniosos Husbancie apud Warenum.*
9. De communitate Ercam in opido nostro, de consensu Adulfi episcopi et capituli Leodiensis, cujus occasione interdictum positum est in opido.
10. De oppellatione facta per abbatem Adam et conventum ad Romanam curiam contra absoluttonem, qua episcopus Adulfus absolvit opidanos, et de combustione cippi nostri, et subtractione census camburum, vulgariter panthius, et de hospitali nostro.
11. De visitatione primo et secundo facta in capite et membris hujus monasterii per Adulfum episcopum, in debitis expensis contra jus ecclesiam istam gravantem. *Incidentia de caristia bladorum et hominum mortalitate, et de elemosina tunc ante portam largius pauperibus facta.*
12. De scabinis annalibus. De mansione nostra apud Lewis.
13. Qualiter opidani tempore interdicti fecerunt celebrari divina per extraneum presbiterum, et qualiter conventus apud Dunc moratus est, et quomodo rediit ad claustrum, et de suspensione litis contra episcopum et opidum in curia Romana ad triennium. *Incidentia de discordia Leodiensis contra episcopum Adulfum, et de bello apud Dommurtiin, et de bello super montem prope Hoyum, et de ruina Trudonensium apud Warenum facta et ipsorum fuga, et de bello apud Huselt, et alia plura. Item de concordia pacis inter episcopum et patriam, et de antipapa.*
14. De pace apud novam curiam inter domnos episcopum et abbatem cum opido facta. *Item de elemosina domni Johannis de Follonia, et incorporatione bonorum cellerarie ad abbacium. Item de 26 modis siliginis ad refectorium pertinentibus.*
15. De obitu abbatis Ade et ejus sepultura.

DE GESTIS AMELII ABBATIS.

1. De electione Amelii abbatis. *Incidentia plura de gweris inter episcopum et ducem Brabancie.*
2. De captivo a curia monasterii abducto et iterum reducto. *Incidentia de prima destructione claustrum Huffigensis, et de pace inter progeniosos Leodiensis patrie facta ad sententiam duodecim discretorum, et alia plura.*
3. De mansione nostra apud novam curiam per abbatem Amelinum de novo edificata. *Item de majoris currie perfectione, et de molendino collocato super ortum nostri cymeterii, vulgariter vrythof.*
4. De sublevatione opidi a gravibus oneribus pensionum, in cujus preter alia subsidium de consensu amborum dominorum, pascua communia ad terminum 18 annorum accensantur.
5. De antiquis scabinis qualiter captivantur et taxantur et arstituantur. *Incidentia de epidimia et aliis.*
6. De expulsionem episcopi a patria, et de erectione communitatis hujus opidi. *Incidentia. Item de bello apud Vothem, et de bello apud Crissi, et de bello apud Tourins, et de bello Trudonensi ante opidum Lewis, et quomodo Trudonenses obtulerunt se voluntati ducis Brabancie.*

NOTÆ.

(721) Joannis.

7. *Quomodo Johannes dux Brabancie usurpavit sibi dominium in opido Sancti Trudonis, et privilegia opidi sibi oblata in oculis omnium abscessis sigillis cassavit, et plurimum opidanorum mansiones funditus fecit everiti. Incidentia de imperatore K., et de secta flagellatorum et de combustione Judeorum.*

8. *De obitu Amelii abbatis et ejus sepultura.*

DE GESTIS ROBERTI ABBATIS.

1. *De electione Roberti abbatis.*

2. *De modo recipiendi abbatem vel episcopum.*

3. *De modo consecrandi abbatem.*

4. *De revelatione feodi, de avocantia in Ælburgh, et de dampnis que comes nobis intulit.*

5. *De redemptione ville nostre Halchtre, et bonis ibidem de Dola et violenta usurpatione domni Meyneri de Schoenvorst.*

6. *De homicidio vel pocius latrocinio super curiam beghinarum perpetrato, et de homicidio super cymiterium ecclesie beate Marie facto. Incidentia de discordia et bello inter ducem Brabancie Wincelaum et Ludowicum comitem Flandrie, et de secunda eversione claustrum Hasslignensis, et de conflictu episcopatum et Brabantinorum apud opidum Landem, et de rege Francie in Angliam captum abducto.*

7. *De modificatione obligationis scabinorum antiquorum, et quomodo ex scabinis modernis aliqui, de pluribus excessibus sibi objectis in presencia amborum dominorum et oppidanorum se excusantes, eraserunt, et de sententia appellationis ad scabinos sedis Aquensis facta, et de amicabili compositione ipsorum scabinorum Sancti Trudonis cum dominis suis facta.*

8. *De prerogativa speciali, quam ab antiquo quilibet abbas Sancti Trudonis habet in abbacia Sancti Broniensis, quam abbas et conventus ibidem Roberto abbati nostro gratuite et effective exhibuerunt. Incidentia de obitu comitis de Los, ad cujus comitatus dominium incolae opidorum de Los et Hasselt et Herke compulsi, receperunt Engelbertum episcopum, prestando ei fidelitatem.*

9. *De elevanda communitate in opido nostro Sancti Trudonis, quam episcopus contradicente Roberto abbate, contra fas mediante pecunia, opidanis concessit, cum essent secum in obsidione castri de Stockium.*

10. *De injusta defidatione in nos et nostratium bona per Henricum de Halbeke armigerum facta, et combustione mansionis nostre in Dola, et quomodo investitum de villa nostra occidit et ecclesiam ipsam concremavit.*

11. *De violentia magistrorum communitatis, compellentium scabinos ad eligendum scultetum episcopi in scabinum, contra quem Robertus abbas appellavit ad sedem Aquensem, ubi suum obtinuit intentum. Incidentia de comitatu.*

12. *De imprisonmente illorum qui latrocinium apud curiam beghinarum fecisse dicebantur, et eorum variis ad mortem talionibus. Incidentia plura de translatione episcopi Leodiensis et cetera. De Arnaldo de Rumiens pro comite de Los s'gerente, et quomodo Leodienses combusserunt villam Rumiens et castrum de Hamelle.*

13. *De expulsiōe Roberti abbatis a civitate Leodiensi, et de remissione cause litis ad curiam Romanam. Incidentia de obsidione castri Rumiens.*

14. *De primo introitu Johannis Leodiensis episcopi sine solennitate, et de tractatu pacis inter dominos et opidanos absque effectu.*

15. *De obitu Roberti abbatis, et de ejus sepultura, et de adversariis suis qualiter ante ejus mortem multis tribulationibus sunt afflicti.*

DE GESTIS ADE ABBATIS.

1. Anno Domini eodem 1297, 12mo Kal. Maii, ^Anibus Hasbanie, sagacis ingenii sed modice literature, astutus in temporalibus et in juribus sue ecclesie defendendis seriosissimus. Illic biennio post suum introitum expensis parcens, non extra partes sed intra claustrum suum cum pauca familia sibi providit et vixit. *Incid.* [Hocsem. 23.] Circa hec tempora nimis seve guerra oritur inter domnum (722) de Awans (723) cum sua progenie et progeniem de Warois ex altera parte. Eodem anno domnus de Awans campestri bello ab adversariis suis de Warois occiditur. *Incid.* Eodem anno sanctus Ludowicus rex Francie a Bonifacio octavo papa canonizatur. *Incid.* Eodem anno Philippus rex Francie potenter Flandriam invadit, et Brugis opulentum opidum cum aliis opidis cepit, Gwidonem comitem et filium ejus primogenitum Robertum, imponens eis, quod contra eum cum rege Anglie Edwardo (724) conspirassent, captivos in Franciam duxit et carceri mancipavit.

Incidentia de obsidione castri Rumiens.

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ excidit in 1°, seu restituendum esse apparet.

NOTÆ.

(722) Humbertum.

(723) Ita codex constanter; has familias Awans et Waroux appellatas esse constat. De cruentissimo hoc bello civili confer copiosissimam narrationem Jacobi de Memricourt, *Abrégé des guerres d'Awans*

et de Waroux in libro *Le miroir des nobles de Has baye*, ed. Salbray. Bruxelles 1673, p. 356. Awans et Waroux villa: sunt in vicinitate Leodii.

(724) Primo.

Incid. [HOCSEM. 22.] Anno Domini 1298 Adulphus A rex Romanorum ab exercitu Alberti ducis Austrie, filii Rodulphi condam regis Alemanie, cum suorum multitudine occiditur. Sequenti anno idem dux a principibus imperii in regem Romanorum eligitur et coronatur.

2. Anno Domini 1299 quidam cambiatores²²⁷ mensas cambii sui sub districtu domini Leodiensis statuerunt, officium suum extra districtum ecclesie nostre exercentes contra jus. Quod abbas ut intellexit, mensas illorum ad medium fori deferri fecit, et propriis pedibus conculcans, in frusta jussit concidi. Per sententiam enim scabinorum cambii usus pertinet ad abbatiam, sicut monete percussura spectat ad episcopum, sic vero condivisum fuit ab antiquo inter Metensem et nostram ecclesiam. Quapropter destructis cambiis in districtu episcopi, quidam honestus opidanus nomine Petrus, qui postea scabinus fuit, ex parte domini abbatis, infra districtum jurisdictionis nostre ecclesie, officium cambiarum in domo vicina capelle clericorum solus tenebat. *Incid.* [HOCSEM. xxv.] Anno Domini 1300 Hugo de Caballone per capitulum et cives Leodienses criminatur²²⁸ apud Romanam curiam propter plura enormia facta, que ejus frater dominus Johannes de Caballone dicebatur perpetrasse de consensu episcopi. Propter quod personaliter citatus, coram papa Bonifacio comparens, ab episcopatu destituitur, et Adulfo de Waldeghe ibidem presenti²²⁹ confertur. Dicunt aliqui quod papa eidem Hugoni de alio minori episcopatu providit. *Incid.* Anno eodem communitas Brugentium contra magnates opidi sui propter assisiam impositam contententes, multos occiderunt. *Item.* Circa idem tempus Adam abbas cupiens majorem turrin, que corruiit dudum tempore Willielmi primi abbatis, reedificare, ascivit quandam famosum lapicidam. Qui cum amplitudinem edificii, prout congruebat, ordinasset, nec abbati, qui expensis pepercit, hoc placuisset, dixit ille: *Si non placet vobis id quod bene concepi, malo ut alium opificem quam me acceptetis, qui vestre voluntati potius quam edificii profectui insistat.* Sicque recedente illo alius supervenit, qui turrin usque ad campanas in altum produxit. *Incid.* Anno Domini 1301 rex Francie comitatum Flandrie sibi usurpans, misit plures nobiles Brugis ad puniendum id quod precedenti anno communitas Brugensis perpetravit. Que consurgens contra regis nuncios, omnes occidit, et electo uno capitaneo ex officio pannificum nomine Petrus, per illum omnes communes populi contra regem conspirant, et de loco ad locum mitentes, fautores regis cunctos interficiunt, in tantum ut in opido Erdenburgh (725) quatuor milia hominum occiderent et bona ipsorum invaderent.

Incid. [HOCSEM. xxv.] Eodem anno Adultus de Waldeghe in Leodiensem episcopum a Leodiensibus honorifice suscipitur, qui eodem anno moritur. Cui succedit Theobaldus, frater comitis de Barro. *Incid.* Anno sequenti filii Gwidonis comitis Flandrie, egre ferentes, quod eorum pater et primogenitus frater a rege Francie sic captivi tenerentur, accitis secum nepote eorum comite Namurcensi (726) et aliis sibi proximis, nec non Petro predicto cum ipsis Flandrensium communitatibus, castrum Cartraci, in quo regis thesaurus reconditus fuit, obsederunt. Quo rex audito, misit Robertum suum nepotem, filium fratris sui sancti Ludowici condam regis (727), cum multitudine principum ex regno Francie et aliarum provinciarum undique, ad repellendum ab obsidione B Flandrensibus. Sed illi non cedentes, licet pauci contra innumeros, cuncti se ad pedestre bellum statuerunt, modico fossati vallo se munientes, Francis in equis suis animose permanentibus. Congressum igitur est; et Franei primo adversarios impetentes, in vallum illius fossati corruerunt. Nam qui in fronte belli erant, a subsequentibus successive precipitio lapsi, et subsequentes a supervenientibus miserabiliter precipitati, sine gladiis partis adverse interierunt. Cum autem prima acies et secunda, paucis gladio cesis, sic deperisset, Flandrini, qui ad dandum terga se paraverunt, animosiores effecti, Francos qui a periculo evadere potuissent, omnes absque misericordia occiderunt. Sicque acies tercia adveniens, nil laudis consecuta, fuge consulit. Quos C multi Flandrensium insecuti sunt; et cum vadum quoddam evadere credentes intrassent, paucis evadentibus, cum equis suis sunt submersi, et qui evaserant, ab altera vadi parte occiduntur, uno milite de Brabancia ad vitam preservato, qui captivus a sibi notis abductus evasit. Ceciderunt ergo in illo bello comites Atrebatensis cum multis comitibus, item de Brabancia dominus Godefridus, frater Johannis ducis, cum tribus baronibus, scilicet Johanne de Virson ejus filio, domno de Wesemale, et domno de Butersium cum multis de melioribus Brabantie item primogenitus (728) comitis Hanonie cum pueribus de Lotharingia, Provincia et Gasconia, quorum numerus estimatus fuit octo milia tam nobilium quam militarium. *Incid.* Eodem tempore gravis guerra oritur contra episcopum Leodiensem, canonicos, clericum et scabinos, a Leodiensibus et ceterarum villarum incolis.

3. Anno Domini 1302 Cristianus dictus Weilnero cum duxisset in uxorem domnam de Busco, relictam cujusdam militis, impredientibus amicis primi ejus mariti, nequibat libere uti bonis et possessionibus, que ad uxorem quam duxerat pertinebant. Super quo pluries instanter scabinos requirens, ut

VARIE LECTIONES.

²²⁷ cambitores f. ²²⁸ criminatus f. ²²⁹ presente f.

NOTÆ.

(725) Erembodeghem ad Dendram.

(726) Joanne.

(727) Auctorem vehementer errare neminem fugit;

Robertus erat frater Philippi regis et ambo erant Ludovici Sancti filii.

(728) Johannes

facerent ei justicie complementum, eo quod possessiones ipse infra districtum opidi nostri consistebant, nichil profecit, quia, ut dicebatur, ad instantiam precum adverse partis dicti scabini causam discutiendi de die in diem differebant. Propter quod idem Cristianus cum tribus fratribus suis 12 Kalendas Januarii causam injuriarum sibi factam officiatu de opido pluribus privatim convocatis refert, et auxilium ab hiis requirit. Ex cujus occasione opidani contra scabinos concitati, quendam opidanum nomine Walterum de Dyst, dictum Wouterman, extulerunt et capitaneum fecerunt. Anno sequenti (1303) congregatis opidanis, idem Woutermannus cum suis consortibus 7 die mensis Julii scabinos captivat, et in penore domus Lumbardorum sub custodia mancipat. Ad quorum liberationem cum domno abbate Arnoldus comes de Los advocatus cum ante prandium laborasset²⁰⁰, et ad prandendum in aulam consedisent, communitas, comperto quod Arnoldus Probus scabinus extra opidum fugisset, furore accensi ad arma convolant, et ut comitem secum habeant, conclamant. Quapropter portam claustralem cum impetu intrant, januam aule effringunt; sed interim domno abbate de mensa resiliente et in secreto loco se occultante, comes compulsus cum illis ad domum prefati Arnoldi Probi accedens, requisitus ab illis tanquam advocatus, primum ictum cum virga percussit, et continuo plurimi in ipsam domum impeerunt, et solotenus confregerunt et spoliaverunt. Deinde procedentes extra portam Stapulensem, vineam ejusdem Arnoldi Probi destruxerunt. *Item.* Post hec cum ad forum procederent, Arnoldum filium domni Roberti de Glinden sine causa occiderunt. *Item.* Dehinc redeuntes ad portam claustralem, aliqui evaginati gladiis discurrebant. Ex quo plures ex nostris commonachis et dominis valde timuerunt, ex quibus tres murum curie nostre transcendentes, fugam ceperunt, quorum unus fracto aut torto bracio corruit; sed opidani illos ad monasterium deduxerunt nec abire sustinuerunt. Interim tumultu cedato, 12 die mensis Julii scabini de captivitate liberi abire permittuntur, et circa horam cene domnus abbas cum comite, adductis secum scabinis, latenter recessit ad loca tutiora, scultetis utrisque cum subadvocato

A pulsantes, instabant, ut scultetus in manus eorum traderetur. Quibus prior Henricus de Rikle et alii ex senioribus, qui supra portam sursum erant, seriose responderunt, supplicantes, ut sic intempesta nocte vim nobis inferre parcerent. Qui humilibus precibus mitigati, tandem suadente id Woutermanno ad sua recesserunt.

B 4. Anno eodem, in vigilia sancte Barbare (Dec. 5), cum domnus abbas fuisset apud Alken (729) villam episcopi ad tractandum cum episcopo de arduis causis, supervenit nuncius secreto suggerens, ne ad novam curiam ad pernociandum rediret. Quo audito, secreta iter versus Kerkim (730) parat ad domum sui fratris Godefridi, ibi pernocians. Capitanei vero communitatis, habito secreto consilio, circa noctis medium ad novam curiam festinantes, ut ipsum captivum secum abducerent, armata manu ad aulam accedentes et undique perscrutantes, viderunt se ab effectu sceleris sui frustratos, quia absentem esse abbatem conspexerunt. Propter quod furore accensi, domum superiorem incendunt, equos quinque occidunt, et lectos plures gladiis dilaniant et transfigunt; utensilibus ablatis recesserunt. Interea mane facto conversus noster provisor colonie nostre in ipsa nova curia interfectas equas cum lectis gladiis dilaniatis super currus impositas supra medium fori fecit²⁰¹ projici, et circa horam prime, concurrentibus opidanis ad spectaculum, plurimis ex rupturis lectorum profluentibus circonvaque volitantibus, idem frater Nycholaus tubali voce dixit: *Videte, opidani omnes. has violentias nostri opidani apud novam curiam cum incendiis et spoliationibus domino meo abbati intulerunt.* Quod quidem factum opidanis id ammirantibus valde displicuit. Quapropter abbas ipse cum scabinis suis velociter Aquisgrani perveniens, omnia nefanda sibi illata scabinis Aquensibus recitans, et de eodem, ut congruo tempore eis denunciando ad curiam nostram in Dung accederent, supplicavit. *De eodem.* Interea post reditum domni abbatis ab Aquensi sede interdictum positum est in totum opidum, quinta scilicet die post violentiam in nova curia perpetratam (Dec. 8). Post hec paucis interpolatis diebus curati ecclesiarum ae alii sacerdotes, tutiora loca petentes, ad curiam nostram Dungle se prosidio receperunt.

D 5. Anno Domini 1304, pridie Nonas Februarii, episcopus Leodiensis Theobaldus, Adam abbas bujus loci et Arnoldus comes de Los cum multitudine copiosa armatorum electorum virorum, in loco campestri, sito inter opidum et Brustemium, super stratam que tendit versus Bautoershoven a latere, et ab alio latere versus locum dictum Heirstake — adductis secum scabinis Aquensis sedis, propter hoc specialiter demandatis, ac scabinis opidi Sancti

VARIE LECTIONES.

²⁰⁰ laborasset f. ²⁰¹ quedam f. ²⁰² feci f.

NOTÆ.

(729) Prope Hasselt.

(730) Kerckem prope Tirlemont.

Trudonis universis — habito consilio maturo, quærimoniam deposuerunt contra opidanos de violenciis supra narratis, et specialiter contra singulares personas dominium opidi sibi usurpantes. Hiis prefati scabini auditis, diligenter iusserunt poni sedilia in prefata strata, sic ut partim in districtu episcopi et partim in districtu jurisdictionis abbatis, eo quod limites amborum dominorum ibidem se contingerent, sisterentur. Congregatis ergo scabinis, nichil actum est, quia campana bannilis non pulsabatur. Comparato vero pro 100 libris Turonensium quodam satellite, ad monasterium clam mittitur qui ascenso turri ipsam campanam diu pulsat. Quapropter scabini, quia intra opidum ipsum justicie complementum explere nequibant, facta per utrosque scultetos monitione, campane sonu audito, sententialiter tanquam reos crimine lese majestatis abjudicant ab honore et proprio jure ac possessionibus et rebus Woltermannum de Diest, quatuor fratres dictos Weelnere, Henricum, Walterum, Gunterum et Cristianum, Johannem filium Johannis et Hermannum Wisselere. Pulsante vero tamdiu campana, opidani in armis ad forum convenientes, cum audirent armatos congregatos esse in campestribus, exeuntes in armis, ordinant aciem in campo retro ortos suburbii, sed ad informationem comitis ad opidum redeunt. Quibus omnibus sic patratu, domini cum suis ad propria tendunt. Facta vero talium proscriptione, opidani multi ceperunt illos capitaneos devitare, dicentes: *Nolimus pro istis in manus incidere dominorum.* Quod illi intelligentes, et de die in diem se quasi alienos haberi, de aliorum adjutorio desperati, infra quindenam uxoribus et liberis suis cum fletu et merore relictis, ad paupertatem ex maxinis divitiis perventuri, opidum reliquerunt. De eodem. Eodem anno post multos tractatus opidani ad eam redeuntes, tandem dominis suis concordia pacis interveniente reconciliantur, deliberantes dominis prefatis pro emenda 3000 librarum Turonensium, hoc adjecto, quod secundum ordinationem proborum obviam dominis suis usque novam curiam procedere debeant, ubi pridem rapinas et nocturna incendia committebant. In cena igitur Domini, que tunc fuit 7 Kalendas Aprilis, congregato universo populo, singulares persone, que illis septem capitaneis supradictis in excessibus suis auxilium et favorem prestabant, nudis pedibus et capitibus in lineis vestibus inceserunt. Et cum ad locum prefate curie pervenissent, flexis genibus et manibus complosis a domno abbate et conventu humiliter veniam postulantes, ad gratiam recipiuntur. Et sic in modum processionis bini et bini, domno abbate subsequente cum conventu, usque in medium monasterii processerunt. Ibi facta statione usque dum ymnus *Te Deum laudamus* finiretur, perstiterunt. De eodem. Pascalis diebus transactis, plures ex opidanis prefato Woltermanno et suis compli-

A cibus famulantes, a dominis ad gratiam non recepti abjudicantur et proscribuntur. *Incid.* [Hocsem. 29.] Anno eodem Benedictus XI. papa, qui Bonifatius a suis inimicis occiso successit, de ordine Predicatorum fuit. Hic vel magister ordinis aut provincialis factus, ad opidum nostrum veniens, ad prandium domni abbatis est invitatus. Cui ad aulam accedenti a quodam honesto viro suggestum est, quod Gallica lingua, non Latina, cum abbate haberet colloquia. Quod ille gratanter intelligens, dulcia familiaritatis obsequia promittens, jocunde delectati sunt, status sui qualitatem alter alteri mutua collatione verborum depromentes, sicque cum gratiarum actione vir ille laudabilis ab aula recessit. Post aliquot vero temporis spacium idem iste pater sanctus cardinalis, hoc anno in papam consecratus est. Eodem anno missi sunt nuntii ex parte monasterii hujus ad Romanam curiam pro causis arduis. Que cum ad noticiam pape relate essent, vocatis ad se nunciis illis, papa quesivit, si causa esset abbatis sine Latino, qui nuper ei in claustro sancti Trudonis tam jocundum prandium exhibuit. Illis id affirmantibus, papa indilate jussit in omnibus petitionem illorum ad effectum produci. Iste papa cum 9 mensibus presedisset, obiit (731). Cui Clemens V. qui primo Romanam curiam a Roma ad Provinciam transtulit, successit. *Incid.* Eodem anno ad instanciam fabrorum opidi Sancti Trudonis, sub expensis ipsorum, de consensu Ade abbatis et Henrici plebani Sancte Marie, capella sancti Eligii constructur, et altare dotatum in ea consecratur, et gulda fraternitatis dictorum fabrorum oritur. *Incid.* Eodem anno communitas quasi per totam Lotharingiam immaniter, et postea undique per Brabantiam surrexit. Sed resistentibus majoribus de Bruxella, quos communitas expulsos tenuit, auxiliante duce, per conflictum pugnæ communitas in fugam vertitur, multis occisis et 45 rotatis et aliis de patria expulsis. *Incid.* Sequenti anno (1505) pax reformata est inter Philippum regem Francie et Flandrenses, et Wido comes cum filio suo Roberto, addicta regi una parte Flandrie, a vinculis emancipatur et comitatu restituitur. *Incid.* [Hocsem. 29, 30.] Anno Domini 1307, Templarii per totam Franciam captivantur, et anno sequenti ad instanciam regis in consilio Lugdunensi a Clemente papa ordo ipsorum propter quedam nefanda facta, que illis imponebantur, funditus aboletur. Unde, ut dicebatur, pape cupiditas et regis inordinata voluntas erant occasio, quod multi saltem innocentes perierunt, omnes enim ad conductum diem igne combusti sunt. Quorum possessiones continuo ad fratres ordinis sancti Johannis, data pape iussu pecunie summa, applicantur, illorumque privilegiis annullatis, nova summa pecunie accepta, papa dedit eisdem Johannitis nova privilegia. *Incid.* Eodem anno inter populares et insignes Leodienses discordia magna orta est, unde per

NOTÆ.

(731) 6 Jul. 1504.

episcopum Theobaldum, scabinis a civitate exeun-
tibus, armorum exercitus colligitur, ut ex popula-
ribus multi apud Voethim proscribantur. Sed ob-
stante in armis populi universitate, concordia inter-
venit

6. Anno Domini 1508 determinatum est per
sententiam arbitralem inter monasteria sancti Tru-
donis et sancte Katerine de Milen, quod priorissa
et conventus ibidem ministrabant eorum priori apud
eas continue vel per interpolationes residenti talem
prebendam in victu et vestitu, qualem habet unus ex
commonachis monasterii Sancti Trudonis, et ejus
famulo victum dabunt. *Incid.* [Hocsem. 31.] Anno
Domini 1509 [1508], prima die mensis Maii, Albertus
rex Romanorum, predecessoris sui Adulfi interem-
ptor, anno regni sui 12 a suo nepote, cujus patri-
monium occupabat, occiditur. Eodem anno nobilis
Henricus de Lutsenburgh in Romanorum regem
eligitur, et in epiphania Domini Aquisgrani corou-
atur. Eodem anno electio ejus a papa Clemente
confirmatur. *Incid.* Anno eodem (1509, Jan. vi)
multitudo communis plebis, tam virorum quam
mulierum, de partibus Lotharingie et trans Renum
ex civitatibus, castellis et villis progrediens, nullo
predicante, sed sua sponte cruce signantur. Qui
occasione unius mulieris a Judeis necate apud The-
nismontem (732), de qua nullum justicie comple-
mentum processit, eoquod Judei data magna pecunie
summa sese redemerunt, dum postea martirizate
illius mulieris mortuum corpus inventum fuisset,
Judeos ipsos ubique persequentes, Christum con-
fiteri nolentes indifferenter occidunt, et principum
castra et fortalicia, ad que prefati causa presidii
confugiunt, destruunt, et tandem Genapium, castrum
ducis Brabantie, cum 12 milibus hominum oppu-
gnant. Sed idem dux Johannes cum multitudine
suorum ad resistendum illis ordinata acie in frontem
se statuit, et continuo territus et fuga lapsos multos
occidit et de terra sua exterminavit. Qui post aliquot
menses cum 40 milibus hominum ad Romanam
curiam accedentes, instanter petunt, sibi a papa
Clemente generale passagium ^{***} concedi. Sed
pontifex ipse advertens eos presumptuose et sine
discretionem id opus acceptasse, omnes a voto, quod
absque ordinatione sedis apostolice emiserant,
absolvit, et sic ad propria cum magna confusione
redierunt. *Incid.* [Cont. Vinc. Bell.] Eodem anno
exercitus christianorum cum Hospitalariis insulam
Rodes cum quinque adjacentibus sibi insulis, prius
ante quinque annos per ipsos Hospitalarios oppu-
gnatam, nunc expungnatam obtinent, Turcis et in-
fidelibus ibi habitantibus occisis et expulsis. *Incid.*
[Hocsem. 32.] Eodem anno Henricus rex Romano-
rum, ratione nominis regni sextus, cum multitudine

principum et nobilium, adjuncto sibi Theobaldo Leo-
diensi episcopo, ad Italiam tendit, ubi multis civita-
tibus expungnatis, eciam Mediolanum, Ghelfinis
sibi resistentibus, bello victoriosus obtinuit, ibidem-
que ferream coronam suscepit (1510). Deinde Brexiam
nobilem civitatem diu obsidens expugnavit, ut muros
ejus solotenus destruxit (1511). In cujus obsidione
Waleramnus ejus frater, dominus de Rupe, sagitta-
tus oppetiit. Eodem anno devictis Ghelfinis et rege
Cecilie (733), totam fere Lombardiam et magnam
Tuscie partem sibi subegit. Eodem anno multi
valentes viri ejus exercitus cum consorte ^{***} sua
regia ^{***} (734), Willelmo comite Juliacensi, Gerardo
de Cassel, Johanne de Agemont, fratre comitis de
Los, ex inconsueto aere de medio sunt sublati.
Incid. [Hocsem. 52.] Anno sequenti idem rex urbem
Romanam cum suo exercitu intravit, et dum ad
beati Petri ecclesiam tenderet, renitentibus ei rege
Cecilie, Ghelfinis et Ursinis, auxiliantibus illis
maxima cum multitudine Romanis, grave bellum in
transitu platearum committitur, ubi plures famosi
cecidit; inter quos ex parte regis Alimanie
Theobaldus Leodiensis episcopus, licet captivatus,
occiditur. Dehinc ipse rex majore urbis parte ob-
tenta, a duobus cardinalibus a papa Clementi ad hoc
missis apud Sanctum Johannem Lateranensem ju-
imperatorem consecratur. Postea positus ad muni-
tionem ibidem sibi fidelibus, urbem egressus, omnes
fere civitates, opida et castella Tuscie, Campanie et
Lombardie vel bello aut deditioe subegit sue po-
testati (1512). Deinde resistentibus sibi diversis
mortis penis mulctatis, Florenciam civitatem obsedit
sicque Pisam ^{***} se recepit.

7. Anno Domini 1511, mensis Maii die 4, stantibus
adhuc treugis inter progeniem de Stapelen et Otto-
nem Militis cum sua progenie, idem Otto circa horam
prime convocatis ad se suis consanguineis, armata
manu intravit mansionem unam super forum versus
meridiem, (que vocatur vulgariter der Moer. Et
accessit quidam, dicens filii et nepotibus hujus Ot-
tonis: *Ecce, nostri inimici jam intrant ecclesiam
beate Marie.* Qui continuo inconsultis patre et ami-
cis, Damianus scilicet et Nycholaus fratres sui filii,
et nepos ejus Nycholaus, cum septem aliis furiose
intrantes, ipsam ecclesiam infra celebrationem
misse, Walterum Burgelken armigerum et suos con-
sanguineos, Arnoldum dictum Heere et alium Ar-
noldum nepotem ejus, de illorum insidiis nil suspi-
cantes, eo quod treuge essent edicte, impetunt, et
eos de loco altaris, ubi jam missa celebrabatur, ad
presidium majoris chori confugere compellunt. Quos
viriliter repugnantes tandem occidunt, procedentes-
que inde in porticu irruerunt in domnum Albertinum
militem et scabinum, quem eciam letaliter vulnera-

VARIÆ LECTIONES.

^{***} passigium 1°. ^{***} sorte 1°. ^{***} regina 1°. ^{***} Pisanis 1°.

NOTÆ.

(732) Tirmont.
(733) Roberto.

(734) Margaretha.

verunt, qui post dies paucos obiit. Processu vero determinati temporis scelus tam nefandi sacrilegii per sententiam scabinorum sic punitum est. Prefatus enim Otto Militis cum per scultetum monitus esset, per sequelam conscabinorum suorum abjudicavit et proscriptos pronunciavit duos filios suos prefatos Damianum et Nycholaum, et nepotem suum Nycholaum cum aliis suis complicitibus septem. Insuper pronuntiavit domum ipsam, ex qua illi rei armata manu procedebant, debere destrui et comburi, et quia domus prefata infra domni Leodiensis episcopi districtum sita fuit, similiter sententiatum est, quod ligna et lapides destructe illius domus intra terminos jurisdictionis monasterii hujus deportarentur et igni comburerentur⁸⁹⁷. Quod et ita factum est circa quasi medium fori.

8. Anno Domini 1312, regni Henrici sexti 4, imperii vero ejus 2, cum esset defunctus abbas Sancti Pauli apud Inferius Trajectum, conventus in electione discordans, tandem in hoc consensit, ut illum in abbatem recipere vellet, quem Gwido episcopus Trajectensis sibi provideret. Propter quod episcopus sollicitè invigilans, tandem recoluit, quod in studio parisiensi constudentem de monasterio sancti Trudonis socium habuit, qui in diversis scienciis habilis fuit, eloquentia et personali formositate alios precellens. Ad quem continuo per nuncium intrant, ut deliberet, si abbatiam acceptare velit. Qui habito cum abbate suo domno Adam et amicis suis consilio, oblatis gratiis consensit. Misit igitur prefatus Adam abbas pro suffraganeo Leodiensi, qui eundem Henricum de Rikle, priorem hujus monasterii, in die sancto pasche (Mart. 26) presentibus et coassistentibus ipso domno Adam abbate a dextris, et investito Brustemiensi, condam abbate Averbodiensi, a sinistris, sollempniter in hoc monasterio sancti Trudonis in abbatem Sancti Pauli consecravit, et die eodem ibidem aliquos in acolitos ordinavit. Qui sic consecratus, proxima quinta die apud nos sollempniter congregata multitudo presbiterorum, summam missam celebravit. Quibus in cunctis honeste peractis, idem abbas domnus Adam ipsum domnum Henricum abbatem, tam in vestibus quam aliis oportunis⁸⁹⁸ honorifice ornatum⁸⁹⁹ cum decenti familia ad claustrum sancti Pauli prefatum deduci curavit. De eodem. Qui cum magna reverencia per domnum Gwidonem episcopum Trajectensem recipitur, et in ipsam abbatiam cum ingenti gaudio illius monasterii conventus intronizatur. Obedientia igitur loco capitulari per singulos commonachos sibi facta, ut moris est, cepit diligenter insolentias indiscipli-

natorum aliquorum corrigere, et ad observantiam regularis vite verbis et factis subditos instruere. Ubi dum seriose per⁹⁰⁰ annos ferme ad monastice discipline unguem illorum transgressiones reducere elaboraret et minime proficeret, pre mestitudine cepit ad locum, unde venerat, hanelare, et simplici monachali prebenda, si adipisci posset, contentari velle et illuc redire. Quod, quamvis affectuose requisivit, non obtinuit. Qui ante finem vite sue quasi per dimidii anni spacium vix aut nichil loquebatur, deambulans tamen et sic dolens filiorum indiscipline obdormivit in Domino. Anno prefato 1312, in octavis pasche, in die scilicet sancti Georgii (735), ecclesia beate Marie, que precedenti anno violata fuit, per prefatum suffraganeum vacantis sedis Leodiensis reconciliatur. Unde versus:

Sole Geor. grato numero dulci geminat.

Templo sacro, Trudonica plebs jubilato.

Incid. Eodem anno, in vigilia Bartholomei (Aug. 23), Willelmus castellanus de Warum (736) cum suis in-petens apud Vert (737) domnum Henricum de Hermale improvisum, vulneravit illum graviter, et ejus nepotem Johannem de Phason occidit. Ex quo idem Willelmus, cum esset de progenie illorum de Awais, plures ex suis amicis offendit, ita ut ad ipsius inimicos de Warois sese converterent. *Incid.* Anno eodem adhuc Leodiensi sede vacante, orta est dissensio inter capitulum Leodiensem et Arnoldum comitem de Los propter mamburniam patrie (738). Dicebant enim comes et majores civitatis et ipsius patrie, quod vacante sede mamburnia episcopii ad dictum comitem pertineret, sed contra id capitulum Leodiense, cui populus omnis favebat retinens, eligunt prepositum Leodii Arnoldum de Blankenbergi nobilem virum. Propter quod 4 Idus Augusti comes cum pluribus militaribus post solis occasum civitatem intravit. Superveniente vero noctis silentio, scabipi et majores de civitate odium, quod diu gerebant, ut dicebatur, adversus capitulum Leodiense et communem populum, volentes ad effectum producere, congregati simul in armis, communes populos clamoribus domorumque incendiis excitant, quos discurrentes per plateas et in foro congressos occidunt. Inter quos Walterum de Bruenshorne, Leodiensem canonicum, causam clamoris ignorantem, occiderunt. Tandem vero convolante in armis communitate, acriter bellatum est. Quo comperto, prepositus prefatus continuo cum suis in auxilium communis populi venit, et sic majores cum scabinis usque ad Sanctum Martinum retro cedere sunt con-

VARIE LECTIONES.

⁸⁹⁷ comburentur 1°. ⁸⁹⁸ oportunis 1°. ⁸⁹⁹ ita videtur supplendum; excidit vox. ⁹⁰⁰ excidisse videtur numerus.

NOTÆ.

(735) Anno 1312 Pascha celebratum est 26 Apr. Dies S. Georgii est 25 Apr.

(736) Waremmè.

(737) Weer, haud procul a S. Trudone.

(738) Mamburnia, la mambournerie, est terri-

ralis administratio episcopi Leodiensis tempore sedis vacantis. De celebri hac pugna la *Mal de Saint-Martin* vocata, cf. Polain, *Esquisses historiques de l'ancien pays de Liège*. Brux. 1857, p. 1 sqq. BETHMANN.

pulsi; iterumque illi reanimati, adversarios in fugam convertunt ipsumque prepositum ante beati Huberti ecclesiam occidunt. Mane autem facto, prefati communes populi iterato scabinos et magnates juxta claustrum beati Martini impetunt. Qui primo viriliter rebellantes, tandem tantis non resistere valentes, terga dare sunt compulsi, quos extra portam per plateas et intra domos claustrum insequentes, sine misericordia occiderunt. Quorum aliqui intra ecclesiam sancti Martini presidium querentes, turris munitionem ascendunt; sed parte adversa ignem supponente, aliquibus se desuper inter gladios adversariorum precipitantibus, ceteri suffocantur, et cum ipsa inflammata turre concremantur. Cecideruntque ibi de magnatibus tam gladiis quam incendio Johannes et Ludovicus Surlet, Johannes de Rosa, Jacobus de Cornu, Balduinus et Henricus de Sancto Servatio et omnes scabini, quatuor exceptis, industrii viri et honesti, ac plures eorum consanguinei, quorum numerus fuit 120 virorum armigerorum, quorum bona a communi populo diripiuntur, et mansiones dejiciuntur. De communitate ceciderunt ibi circiter 60 viri. *Incid.* Anno Domini 1313, circa principium mensis Junii, castellanus de Warum cum suis villam Berle armata manu intravit, et ante castrum 8 viros de progenie domini de Berle interfecit. *Incid.* Eodem mense, 6 Idus Junii (739), domnus Henricus de Hermale cum omnibus illorum de Warois partem faventibus ex una parte, et Willelmus castellanus de Warum ex alia parte cum universis fautoribus illorum de Awaus, convenerunt in loco campestri inter villas Ferme et Warum aliter dictam Warenniam. Ubi ex utraque parte omnes progeniosi ex Hasbania et comitatu de Los, et multi de terra Namurcensi et Brabancie, in duas ex opposito acies animose constituti, ad flebilis comitis de Los preces et instantias humillimas dare treugas recusabant. Recedente igitur comite dolenter ab utrisque, congressum est bellum durissimum, et cessit tandem victoria parti domni Henrici de Hermale pro illis de Warois castellano de Warum cum aliis ex suis per fugam salvato, et castellano de Montenakem cum pluribus vel duobus militibus interfecto, ac Johanne de Lobosgh, fratre naturali domini de Wesemale, ejus signifero, cum pluribus aliis armigeris occiso, quorum numerus 15 et amplius fuit. Dominus vero de Wesemale et de Lidekerken cum suis in ecclesia prefate ville se receperunt. Quos cum plures partis adverse insequerentur, domnus Willelmus de Berle cum aliis eque prudentibus militibus posuerunt se murum ex adverso pro domo Dei, et dorsa sua ante januas ecclesie viriliter opposentes, animos suorum ab irruptione conpescuerunt, et sic prefati presidium

ecclesie obtinentes, omnes illesi ad Brabanciam redierunt. Plures etiam ad castrum de Warum munitionem festinantes evaserunt, ceteris hinc inde fuga lapsis. *Incid.* Eodem anno imperator Henricus sextus regni sui anno 5, et imperii ejus 3, post sumptum eucharistie sacramentum in die assumptionis beate Marie (740), in civitate Pysana intoxicatus, continuo in egritudinis lecto positus, post extremam unctionem devotissime spiritum emisit. *Incid.* [Hocs. II, 4.] Circa idem tempus Ludovicus dux Bavarie et Fridericus dux Austrie per electorum discordiam eliguntur alter adversus alterum. *Incid.* Anno Domini eodem 1313, anno regni Henrici imperatoris sexti 5, imperii ejus 3, post obitum Theobaldi Leodiensis episcopi trans Alpes, Adulfus de Marcha a Clemente V apud Avinionem Leodiensis constituitur episcopus, qui 11 Kal. Augusti in episcopum receptus, invenit maximas in patria discordias et plura enormia sede vacante perpetrata [Hocsem. II, 2.] Ad captandam tamen omnium benivolentiam Leodiensibus omnia prius forefacta indulsit.

9. Anno Domini 1314, anno 2 vacantis sub discordia imperii, Adulphus episcopus et totum capitulum Leodiense, mediante pecunie summa, postposito Dei timore, reclamante et contradicente abbate nostro, concesserunt communitatem fieri in opido Sancti Trudonis duraturam perpetue. Qua sic erecta, opidanorum rectores jura monasterii nostri ubique violare ceperunt, propter quam temeritatem per officialem Leodiensem curie convicti, singulares persone excommunicantur, ecclesiastico interdicto in totum opidum posito. Sed illis ab injuriis nobis illatis adhuc ad cor minime redeuntibus, domnus abbas adductis secum scabinis ac opido recedit.

10. Anno Domini 1316 opidanos nostros, qui jam per annos ferme duos sub sententiis interdicti et excommunicationis indurati jacuerunt, accepta ab eis magna summa pecunie iterata vice, idem Adulphus episcopus, mentis oculus precii nubilo reverberatis, sicut prius contra fas concessit illicitum, sic nunc interdicti et excommunicationis sententia ligatos de jure absolvit de facto. Contra quam absolutionem cum ex parte nostra esset ad Romanam curiam appellatum, episcopus ipse addens mala malis, postposito Dei timore, misit mariscalcum suum cum duobus canonicis Leodiensis ecclesie ad opidum istud Sancti Trudonis, qui ad informacionemerversorum et fallacissimorum hominum, prout postea compertum fuit, omnem jurisdictionem ecclesie usurpaverunt, dicentes nos nichil juris habere in opido, et sic indignanter nostro sculteto gladium et

VARIAE LECTIONES.

*** partem 1°. *** fugam 1°. *** eucharie 1°.

NOTÆ.

(739) Vide de his Hocsemium I, 33.

(740) Obiit 27 Aug. Bonconventi.

forestario virgam abstulerunt. Et post hæc ad locum cippi, qui ab olim intra limites districti abbatis, sicut patibulum intra districtum episcopi consistit, accesserunt, et appositis ibi combustilibus ipsum concrenaverunt, et novum cippum fieri fecerunt, quem supra forum infra limites jurisdictionis episcopi statuerunt. Propter quod iterato a nobis ad prefatam sedem apostolicam appellatur. *De eodem.* Interea opidani braxatores prohibentur a magistris et rectoribus communitatis, ne solvant nostro monasterio census cervisie, scilicet pecarium cervisie, propter quod famulis nostris bis in ebdomade more solito braxenas intrantibus census cervisie minime persolvitur. Quo viso, conventus ordinavit duos ex nostris commonachis, qui per singulas ebdomades intraverunt braxenas, et censum dare recusantes plures invenerunt, et multos alios invenerunt, qui, cum non auderent tradere, gratiose annuentes permiserunt illos ex vasis suis in idriis (741) ad hoc per garsiones (742) allatis haurire et secum auferre. Mensuram insuper salis, quod equo modo nostra est hereditas, nobis persolvi prohibuerunt. *Item.* Hiis temporibus episcopo Leodiensi Adulfo ad instigationem perverse conversancium procedenti adversus hoc monasterium zelo amaro, quidam ex clericis et sacerdotibus opidanis se ipsos ad id offerentibus, de mandato ipsius accedentes ad hospitale Sancti Trudonis, cujus ordinatio et gubernatio tam in temporalibus quam spiritualibus per patentes literas ad nostrum monasterium sancti Trudonis ab olim dinoscitur pertinere, Dei abjecto timore compulerunt seu fecerunt magistrum de fratribus ipsius hospitalis ad ipsorum presentiam afferre privilegia ipsius hospitalis, continentis inter cetera per quem modum a loco nostro cymiterio vicino translatum fuit. Quibus astu suo inspectis, in prejudicium nostri, precis sigillis ea cassaverunt, prout in nostris archivis reposita continentur.

11. Anno quasi eodem Leodiensis episcopus, non obstante quod propter accepta munera a Trudonensibus contra fas se fecit partem cum toto opido Sancti Trudonis ad litigandum in curia Romana contra monasterium nostrum, sed postposito juris generalis statuto, venit ad nostrum monasterium causa visitandi in capite et membris cum 150 equestribus, ibique tamdiu remansit, quod expense asscenderunt usque 1500 libras Turonensium nigrorum. Propter quam visitationem cum ipse abbas Adam ad instanciam conventus computationem expleisset de redditibus bonorum monasterii a 15 annis, idem episcopus per unum vicarium suum archidiaconum visus est hanc computationem frustrari; asserens, quod ipso non presente computatio non sortiretur effectum. Sed conventu sibi obiciente, cur

A non accessisset, tandem quievit. Post hæc episcopus instigatus a domno Enghelberto suo avunculo, canonico Leodiensi, nitebatur seminare scismata inter commonachos et dominos nostri conventus adversus ipsum abbatem, sed non prevaluit. Sicque secundo intravit cum 60 equis et fecit visitationem, inquietans laudabiles viros hujus monasterii, et gravibus expensis monasterium depascens. Sub hæc visitationum frequentia abbas ipse compulsus, plura emendavit prius nimium neglecta, tam in cultu ornatus chori quam officinarum. *De eodem.* Sub hac turbatione iste abbas per episcopum et suum secretarium Enghelbertum, abbatem secularium, Sancti Lamberti canonicum, avunculum ipsius episcopi, graviter persequebatur, sed per priorem Geimarum B Hugonis et alios honestos seniores, quos ipse abbas in principio sue creationis propter ipsorum constanciam in causis virtuosis aversabatur, annuente illis toto conventu, adjutus efficaciter, de gravissimis sibi objectis articulis ereptus est. *Item.* Iste prior Geimarus, si quando vinum aut cervisia vel panis prebende monachalis fuit insufficientis, noluit percutere simbulum nec tenere refectorium, nisi esset emendatum. *Item.* Iste abbas quadam vice, cum de vino, quod fuit insufficientis, conventui ministraret, unus devotus ex conventu monachus cessavit a choro. Quem cum abbas ob id miteretur subjicere penitencie, prior cum senioribus non sustinuerunt, cum pro universitate laborasset. *Incid.* [Hocs. II, 6.] Eodem anno fuit generaliter per diversa terrarum regna maxima sterilitas, mortalitas et bladorum caristia, ita ut in partibus Hasbanie nostre habitationis modius siliginis mensure Sancti Trudonis pro 4 florenis emeretur. Nam circa nativitatem sancti Johannis usque ad messem fuit aura continue pluvialis, ita quod grana interius erant quasi a farina vacua. Et ideo homines a mensa surgentes, cum nutritivus minime fuisset panis, statim esuriebant, et multo plus edebant quam actenus consueverant. Propter quod communes et pauperes populos fames tanta premebat, ut famelici per vicos deambulando supini in terram cadentes, exspirarent. Victualia tamen aliorum comestibilium fuerunt competentis fori. *De eodem.* Anno vero sequenti modius siliginis nostre mensure Sancti Trudonis emebatur quasi pro floreno. *Item.* In anno hujus caristie larga elemosina pauperibus distribuebatur ad portam. Fuit enim in domo elemosinarii vel a tempore Willelmi primi abbatis (743) aut a presentis abbatis Ade fornax constructus cum caldaria grandi, in qua statutis diebus pottagium ex pisis et condimentis coquebatur, quod mendicantibus et pauperibus distribuebatur. *Incid.* Anno ante hunc proximo seivissimo discordie inter episcopum et patriam increverunt, et

NOTE.

(741) I. q. hydria, n. mensura liquidorum.

(742) Garsens.

(743) Cf. supra ad annum 1270.

inter progenies de Awaus et Warois mutua homicidia.

12. Anno Domini 1317 episcopus de consensu capituli concessit magistris et juratis in opido Sancti Trudonis, ut depositis scabinis perpetuatis, eligerentur annales scabini, qui ex parte sui 7 in medietatem hujus opidi constituerent. Qui cum per sententiam malignitatis scabinos antiquos pronunciassent bonis et honoribus privandos, illi contra tamen sententiam ad regalem sedem appellaverunt. Ibi ad instanciam Ade abbatis per sententiam scabinorum Aquensium judicatum est annales esse destituendos; sicut factum est. *Incid.* Eodem anno defuncto Clemente papa V, qui compilavit Clementinas constitutiones, sed morte preventus non complevit, succedit Johannes XXII, qui prefatas complevit Clementinas, quas statuit in scolis legendas et communiter observandas. *Incid.* [Hocs. II, 8.] Anno Domini 1318 castrum Haren (744) fortissimum, quod erat domini de Falcomonte, propter violentias, quas idem dominus de ipso castro pluries Trajectensibus intulit, per episcopum Leodiensem et ducem Brabancie (745) obsessum expugnatur, et custodibus decapitatis funditus destruitur. *Incid.* Sequenti anno per Franciam et Hanoniam multi leprosi concremantur, qui, ut dicebatur, precio a Judeis corrupti, fontes et rivos veneno insciebant. Anno Domini 1322 Adam abbas acquisivit titulo emptionis mansionem cum suis appendiciis, quam habemus apud Lewis sitam prope fossata, ad levam juxta portam. Ubi post aliquot temporis aulam latam cum necessariis officinis construxit, et antiquam mansionem, quam ibidem habuimus, que vocabatur vulgariter Tenscheverstene, distraxit, quia extra opidi illius munitiones sita fuit.

13. Anno Domini 1323 aut circiter, cum diu esset litigatum, circiter 8 annis, inter nostrum monasterium et opidanos nostros, ita ut interdictum in totum opidum diu perdurasset, magistri communitatis cum suis complicitibus inducentes quemdam presbiterum insolentem et Dei timorem postponentem, fecerunt divina in ecclesia beate Marie per illum publice celebrari, protendentes, quod contra sententiam interdicti et excommunicationis appellassent. Propter quod, quia plebani ecclesiarum opidi hujus requisiti recusabant tali frivole appellationi adherere, a magistris communitatis et opidanis plura gravamina sunt perpassi. Sub hac et aliorum perturbationum ingruentia conventus totus exivit de claustro relinquens opidum, et venit ad nostram mansionem apud Dungh juxta abbatem Adam ibidem moram facientem. Ubi cum continue moraretur per menses ferme 14, plures ex nostris dominis et confratribus propter aeris inconvenientiam egrotabant. Inter quos prior Geimarus vir laudabilis ibi-

dem obiit, qui eodem anno extractis a choro psallentium viribus stallatis sedibus, fecit novas et formosas fieri de redditis custodie nostri monasterii, ex mandato prefati Ade abbatis. Anno sequenti intervenit tractatus de facienda litis suspensione inter nostrum monasterium et opidum. Misit ergo prefatus abbas et fecit totum conventum venire ad mansionem nostram apud Lewis, quam de novo construxerat. Ubi dum idem conventus per 4 menses residisset, tractatu de litis suspensione ad effectum perducto, conventus ad claustrum nostrum rediit. *Item.* Anno Domini 1234 cum esset litigatum jam 6 annis ex more, reclamante causa appellationis per nostrum monasterium facte contra domnum Adulphum episcopum, Engelbertum Fransoes archidiaconum vice gerentem in spiritualibus, dominum Johannem de Balodio commissarium in temporalibus, scabinos ex parte episcopi, et magistros communitatis et totum opidum ex alia parte: ad instanciam bonorum virorum, de consensu adverse partis et nostrorum ad triennium suspenditur, de consensu et gratia Johannis pape XXII per sententie sublacionem et interdicti suspensionem, si forte medio tempore pacis concordia interveniret, sin autem, ubi lis pausaret, ibi resumeretur, et excommunicationis sententiam et interdictum ut prius renasceret. *Item.* Infra hujus triennii factam litis suspensionem nichil actum est de pacis concordia, sed post aliquot temporis iterato litis causa ad triennium suspensa, medio tempore honesta pace interveniente, sopita est, prout consequenter patet. *Incid.* Anno eodem Domini 1324 Leodienses cotidie contra episcopum sevientes, bona ad mensam episcopalem pertinentes sibi usurpant, benivolos episcopo faventes captivant, occidunt, comburunt, et treugas de concordia inter episcopum et patriam firmatas violant. [Hocs. II, 11.] Propter que episcopus in vigilia beati Thome (Dec. 20), transtulit curiam officialitatis cum curiis archidiaconorum ⁶⁶ ad opidum Hoyense, et postea, circa festum sancti Mathie (Febr. 24) civitas et populus ecclesiastico supponitur interdicto. Propter quod illi in pejus prolapsi, apostatos et presbiteros Deum non timentes, precio conductos missas ⁶⁶ celebrare, mortuos in cimiteriis et ecclesiis sepelire faciunt, et populos ad sacramenta ecclesiastica ab illis prophanis accipere compellunt, canonicos Leodienses terroribus gravant, et se illis contradicere non audientibus procaciter immiscent, propter quod illi necessitate compulsi, pro majori parte ad opidum Hoyum capitulum suum et domicilia transferunt. Sed terciam partem canonicorum Sancti Lamberti, propter eorum commoda adhuc Leodii residentem, papa ⁶⁶ Johannes, ut infra duos menses apostolico respectu se presentent, mandat, quod executum fuit anno post hoc tercio. *Incid.* [Hocs. II, 12.] Anno

VARIE LECTIONES

⁶⁶ archiepiscoporum 1°. ⁶⁶ deest 1°. ⁶⁶ papan 1°.

NOTÆ.

(744) Haud procul a Tungris.

(745) Joannem tertium.

Domini 1326 (746), in crastino Bartholomei (Aug. 25) progenies de Warois cum natione de Werfengeies et aliarum nationum multitudine ex una parte, et progenies de Awaus cum castellano de Warum et natione de Hanef cum ceteris suis fautoribus ex parte altera, convenerunt apud Dommartiin. Ibi congresso pedestri bello atrociter preliatum est, sed cessit tandem victoria illis de Awaus cum suis, et ceciderunt ex parte adversa Henricus de Hermale, Johannes de Landriis, Johannes de Cervo, Lambertus de Hardwemont, Johannes Polens de Warois, Helinus de Latiens milites, et alii paucis probi de Werfengeies, ex ⁸⁶⁷ ceteris progeniosis plus quam 40, reliquis fuga lapsis. Ex parte vero illorum de Awaus duo fratres castellani de Warum, Arnoldus miles de novo factus, et Butorus armiger cum 12 armigeris, gladiis ceciderunt. Et quia, ut ferebatur, iste conflictus treugis adhuc exstantibus est commissus, partis devicte delictum pactionibus mediantibus per episcopum condonatum, partis vero prevalentis delictum cum Leodiensibus defendere niterentur, episcopus collecto magno exercitu, auxiliante sibi rege Bohemie (747) cum 11 comitibus, contra Leodienses procedit apud Crestengueies (748), ubi castellanus mediantibus conventionibus episcopo reconciliatur [cf. Hocsem. II, 14.]. *Incid.* Anno Domini 1327 episcopus sentiens se non posse violentiis civitatis et patrie Leodiensis armis suorum obsistere, querit auxilium pontificis Romani. Quo comperto, Leodienses miserunt nuncios solempnes ad præfatam curiam cum accusatoriis delationibus. Quibus sic proficiscentibus, cum juxta nemus Viromandense venissent, a quibusdam amicis episcopi insidiati, capiuntur et diu captivi detinentur, super quo multus Leodii excrevit tumultus. *Incid.* [Hocs. II, 13.] Anno eodem Karolus (749) rex Francie et Navarre regina (750) impregnata obiit (751). Post quem Philippus filius Karoli comitis de Valois, fratris Philippi regis Formosi, tanquam proximus heres, ad regni regimina ut futurus rex assumitur, nisi ab impregnata prefata regina, relicta Karoli, filius nascatur. Sed cum post aliquot menses regina filiam est enixa, Philippus in regno stabilitur. *Incid.* Anno sequenti (1328) Johannes tercius Brabancie dux castrum de Falcomonte obsedit, sed interveniente concordia ab obsidione recedit. Sequenti vero anno (1329) castrum iterum obsidet et expugnatum destruit. *Incid.* [Hocs. II, 14.] Anno Domini 1328 Leodienses per nuncios Hoiensibus improperant, quod literas confederationis inter civitatem et villas bonas apud Fehe factas male tenuissent, eo quod illos qui suos ambassiatores captivaverant, liberos intra opidum Hoiense deambulare sinerent

et episcopum ibidem reverent. Propter quod literis prefatis ruptis, Leodienses opidum Hoiense defendant. *Incid.* Eodem anno, tercia dierum penthecosten, scilicet 11 Kalend. Junii, Leodienses, Tongrenses et Trudonenses cum aliis confederati, simul in armis congressi, castrum Egidii de Cervo, Hoiensis opidani, evertunt. Et sequenti mane dileculo progressi, suburbana Hoiis impetunt, sed incolis diu rebellantibus, opidum Hoiense in multitudine armatorum illis in auxilium confluentibus, montem veteris castri occupat, ut ab alio adversarios impetuosius opprimat. Ibi cum Raso de Cantumerula, qui interfuit ubi nuper ambassiatores Leodiensium ad curiam Romanam destinati erant captivati, ipse cum 15 electis armigeris passagium excedens, Leodienses obvios in ascensu montis ut vidit, elevata hasta in eos irruens, cum suis cesus occubuit. Quod strenuus Leodiensis episcopus intelligens, adversarios suos in montis descensu esse congregatos, in 6 feria infra octavam penthecosten, que fuit 6 Kalendas Junii, cum paucis militibus et armigeris, scilicet Johanne de Hardwemont, Johanne de Landriis et aliis ex progenie de Warois et Werfengeies viris 60 ab opido Hoiensi exiens, ascendit montem Arbone, vulgariter appellatum de kaie te Hoie, ubi videns adversarios suos Leodienses, Tongrenses et Trudonenses, quorum numerus fuit tria milia, accedentibus cum illis pluribus ex progenie de Awaus et Hosemont, ipse processit et ad districtum ascensus illius montis aditum se cum paucis suis viriliter statuit. Ad quem adversa pars animose ascendens, commissum est durissimum prelium circa horam primam. Ubi dum episcopus valde contra multos cum paucis fatigatus, plures manu sua prostravit, supervenit frater ejus Conradus, Razo de Printhaghem, castellanus de Musal, et alii numero novem a latere uno, et Reynerus de Arkenteil cum quindecim recentibus ab altera montis parte, qui sese ad latera episcopi intrudentes, in fronte conflictus prorumpentes, multos adversariorum prostraverunt. Quo viso Leodiensium plurimi per montis declivia ascendere moliti, ut episcopales a tergo protererent, per Hoienses in montis cacumine positos lapidum jactibus, quos mulieres afferebant, coercentur. Certatum ergo cum foret ab hora prime usque ad nonam, victoria cessit episcopo, et ceciderunt ibi ex progenie de Awaus et Hosemont cum aliis suorum Johannes dominus de Hanef, Balduinus de Genef, Amelius de Bovengistier, ductor exercitus opidi Sancti Trudonis, quem episcopus exprobrantem ei cum machina quam manu tenebat prostravit. Ceciderunt etiam ibi multi famosi armigeri, inter quos Stephanus de Zittert, magister communitatis

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶⁷ et 1°.

NOTÆ

(746) Anno 1325 si avois Hocsemium et Jacobum de Henricourt.

(747) Joranne.

(748) Crichegné Leodio vicinum

49) Quartus.

(750) Joanna.

(751) Mortuus est 1 Febr. 1328.

Sancti Trudonis, qui in suo reditu proposuit monasterio nostro plura imponere gravamina, quem equus effrenis, cui insedit, in medio adversariorum dejectum, occisum in terra dejectum reliquit. Pluribus igitur de parte Leodiensium captivitatibus, et interfectis 300 viris, ceteri tam insignes quam populares fugientes terga dederunt. Quos Hoienses supra montem stantes, prestolantes exitum belli, persecuti spoliaverunt; sed prohibente episcopo a cede temperaverunt. De parte autem episcopi quinque tantum viri ceciderunt. In ipso belli conflictu, ut quidam asserant, beatus Georgius armatus in equo visus est per aera supra episcopi exercitum deferri, propter quod postea festum beati Georgii episcopus statuit celebrari, quod prius non fuit celebre. *Incid.* Eodem mense, 3 Kalend. Junii, in crastino Trinitatis, Leodienses, Tongrenses et Trudonenses cum progenie de Awaus et Hosemont iterato in armis exeunt, et destruunt grangias (752) et mansiones bonorum virorum, qui pridem fuerunt in auxillum episcopi. *Incid.* In mense sequenti 3 Kalendas Julii, que erat dies sacramenti, Leodienses cum Tongrensibus iterato exeunt, et episcopo et suis fautoribus assignant campum certaminis, quos cum sentirent paratos esse ad rebelandum, ad propria redierunt. In ipso die cum tota communitas Sancti Trudonis armata manu usque supra Jechoram fluvium (753) juxta Waremiam processisset in auxilium Leodiensium et Tongrensium contra episcopum, circa horam prandii quieti et epulationi intenti, ab invicem aliquantulum sequestrati, amena residendi virentia loca delegerunt. Ubi cum clamatum esset: *Ad arma! ad arma!* omnes in aciem convenerunt et animose steterunt, et dum ductor exercitus eorum, Eustatius de Halmale senior, confusus de constantia Trudonensium, cum eorum paucis procederet ad speculandum insidias adversantium, ipsi Trudonenses suspicantes illum pro timore ab ipsis in fugam conversum, ceperunt sese disjungere. Super quos dominus Johannes de Hardwemont cum paucis suorum de Warois et Werfengeies, antequam in aciem redirent, irruit, qui statim terga dederunt. Ibi paucis rebellantibus, 100 viri ceciderunt, et circiter 50 captivati fuerunt; plures etiam ad castrum introitum, aliqui transvadando ad litus evaserunt. Novissime vero plures ex opidanis nostris, qui vulnerati et hanelo spiritu intercepti fugere nequibant, a predonibus, qui ab opido ipso tanquam amici cum opidanis comitabantur, vivi jugulantur et nudantur, quorum multi non ad mortem lesi ab inimicis, predonum manibus perierunt. Post paucos autem dies quinque ex illis predonibus intra opidum capiuntur, et quatuor ad equos tracti vivi in rotis ponuntur, et quintus, quia honestis

magnatibus hujus opidi attinebat, ad locum dampnatorum non trahitur, sed ligatus abducitur. Inter quos unius uxor, qui dicebatur Merquard interfuit jugulationibus talibus. Mense eodem Leodienses, Tongrenses et eorum complices de progenie Awaus et Hosemont, iterum cum multitudine armatorum patriam Hasbanie et comitatum de Los pervagantes, omnes episcopo adherentes cum ipso episcopo destruere et de patria expellere conantur. Unde destructis hinc inde castellis in die translationis sancti Benedicti (*Jul. 11*) turrim de Landriis cum omnibus ibidem edificis conburunt et destruunt. Postea in die sancte Margarete (*Jul. 12*) castrum Here (754) destruunt, et villam totam comburunt. *Incid.* Eodem anno mense Augusti iidem castrum Hardwemont (755) obsident, quod eis tandem deditum circa festum sancti Egidii destruunt, et similiter turres apud Velrois (756) et Oborn (757) everunt (*Sept. 4, 1328*). In tantum enim circumquaque villas et fortalicia destruxerunt, quod ipsi episcopo et suis vix aliquis locus esset presidii, preter solnm opidum Hoiense, in quo ipse et capitulum Leodiense cum secundariis ecclesiis et curiis Leodiensibus, ac progenies de Warois et de Werfengeies liberum presidium obtinebant. *Incid.* Eodem anno, 7 Kalendas mensis Octobris, in die sancti Firmini, comes Ghelrie (758) cum multitudine armatorum venit in adjutorium Leodiensi episcopo apud villam Huselt, ad vindicandum injurias ipsi episcopo per Leodienses illatas. Ubi dum figerent tentoria, hora vespere supervenerunt ipsis ignorantibus Leodienses et Tongrenses, cupientes ex improvise illos contere. Quibus dum Ghelrenses, antequam episcopus et sui ad arma essent parati, viriliter obsisterent, sed illi viribus prevalerent, ceciderunt ex Ghelrensibus aliqui. Et cum quasi terga dare compellerentur, irruente episcopo cum valida manu in Leodienses, Ghelrenses resumtis viribus auxilium illi tanquam recenter pugnaturi conferebant. Ubi dum fortissime longo conflictu bellatum est, cessit tandem victoria episcopo et comiti Ghelrensi, et ceciderunt ibi de Leodiensibus et Tongrensibus 1200 viri, captique sunt ex ipsis 400 per Ghelrenses, ceteris in fugam versis. *Incid.* Eodem mense episcopus cum Hoiensibus et progenie de Warois et Werfengeies, adjunctis sibi paucis aliis validis viris et Ghelrensi comite, obsedit opidum Tongrense [cf. *Hocsem. II, 15*]. Sed comite nolenti in obsidione ad instantiam episcopi perseverare, sed cum 80 de ditioribus captivatis ad propria repedare contra jus bellicum, ut dicebatur, episcopus cernens Tongrenses contra macinas erectas portas et sua propugnacula terra et lapidibus ab intra animose ad resistendum munire, et Hoienses contra illos nolle insultare, ad instan-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶⁶ pluribus 4°

- (752) *Grange*, horreum.
 (753) *Jere* qui exundat in Mosam.
 (754) *Heron* prope Hoiium.
 (755) *Hargimont*.

NOTÆ.

- (756) *Velroux* prope Leodium
 (757) *Num Obourg?*
 (758) *Reinaldus II.*

ciam principum, invitus tamen, cum Leodiensibus A et Tongrensis de pace tractanda consentit. Tandemque ipsi Leodienses et Tongrenses domino suo mediante, summa 50,000 librarum Turonensium reconciliantur, et cessante ipso ab opidi impugnatione, spondent se amodo suo domino episcopo nullas inferre molestias, nec infringere debere laudabiles et antiquas patrie consuetudines, et quod scabinorum sententias in quocumque loco prolatas temerare ab hac hora minime presumerent, missis ex Leodiensibus et Tongrensis ad opidum Hoiense obsidibus, ibidem remansuris, usque dum confectis inde cartis sigilla appensa fuerunt. Circa hec tempora pauci opidani Sancti Trudonis, qui videbantur suo domino episcopo favorabiles, impetum magistrorum communitatis Sancti Trudonis formidantes, plures B ipsorum ex scultetis, scabinis et officiatibus ad villam episcopalem Alken causa presidii se transtulerunt. Occasione cujus prefati communitatis magistri ex hiis quosdam nocturno tempore in propriis mansionibus quiescentes armata manu querebant, sed illi prout poterant per posticia evadebant. Aliorum etiam bona, qui opidum effugerant, violenter rapiebant. Unde episcopus et sui videntes, quod, Leodiensibus et Tongrensis cum suis complicitibus mediantibus conditionibus ad concordiam pacis se humiliter conferentibus, soli Trudonenses, quamvis nuper apud Warum ab auxiliatoribus episcopi devicti fuissent, reconciliationem non quererent, tractavit episcopus cum secretariis suis ex improvise opidum ipsum inpetendum, et diluculo per fossata de novis domibus armata manu per fundum fossati usque ad pontem porte de Cloppem procedendum, et sic opidum occupandum, cum ibidem munitio foret debilior. Quod tamen ad effectum non pervenit, quia paulo post tractatus de pace intervenit, ut jam infra patebit. Occasione hujusmodi obtinendi ex improvise clam opidum Sancti Trudonis, post paucos annos fortissima turris inter portam de Cloppem et portam pecudum constructur, ut hostilis accessus ab illa propulsetur. *Incid. de antipapa.* Eodem anno vel precedenti (759) quidam frater Minor (760) sub umbraculo fallacis privilegii cleri Romani passus est in papam se coronari et Nycholaus (761) appellari, factisque cardinalibus, Ludovico duci Bauvarie, tercio ante hunc anno, eodem falsitatis privilegio diademate imperiali coronato (762), tanquam imperatori adhesit [cf. *Ночем.* II, 15]. Qui ubicunque Ludovicus urbes expugnavit, illic tanquam papa resedit et beneficia contulit. Sub quo statu cum jam quinquennio perseverasset (763), a quodam principe (764) cui confidebat, accepta magna pecunie

summa a papa Johanne, ad Avinionem in presencia veri pontificis ipsius Johannis, funem in collo defrens ligatum, deducitur, et humiliter reatum suum confitens, et puplice suam presumptionem hereticam abjurans, absolvitur. Qui sub custodia honesta detentus, non multo post diem clausit extremum. *Incid.* Anno eodem (1328), in vigilia sancti Bartholomei (*Aug.* 23), comite Flandrie (765) cum multitudine suorum nobilium per insolentiam communitatis erecte a comitatu Flandrie expulso, Philippus (766) de Valois rex Francie Flandriam intravit, et facta contra Flamingos acerrimo prelio prevaluit. Ibi de Flamingis 14,000 virorum occubuerunt, sicque ipsi comiti terram propriam undique subjugatam libere restituit. Hoc factum est anno 2 regni sui.

14. Anno Domini 1329 Adulphus Leodiensis episcopus ad cor rediens, de injuriis que monasterio nostro intulit penituit; animadvertens qualiter Trudonenses, cum quibus ipse nuper ante 14 annos contra monasterium hoc litem inceptam in curia Romana continuavit, Leodiensibus et ceteris villis anno precedenti ad concordiam pacis secum redeuntibus, ipsi adhuc in duricia perseverarent. Quapropter cum abbas Sancti Trudonis ex causa apud curiam ejus in Alkem quadam die venisset, episcopus de injuriis, quas ¹⁰⁰ ipsi Trudonenses sibi intulerunt, et abbas de suspensione litis ad triennium facta non expirata mutuo contulissent, inspirante Deo utrique amici facti unanimiter consenserunt non separatim sed conjuncti cum Trudonensibus jam bello humiliatis de pace tractare. Post aliquot autem dies Trudonenses, intelligentes dominos suos speciales amicos esse effectos, miserunt honestos et discretos viros ad tractandum de pacis concordia. Et post longos cum opidanis tractatus, cum dominus abbas auditum averteret quandiu communitatem non deponerent, tunc illi habito consilio miserunt duos honestos opidanos ad novam curiam, et literas communitatis sigillis episcopi et capituli Leodiensis sigillatas ipsi Ade abbati optulerunt. Quas cum ipse cassasset, subintulit: *Ecce! ecce! harum literarum occasione expendi ultra 10,000 florenorum.* Anno eodem, mensis Decembris die 29, episcopo Leodiensi cum consiliariis suis et Adam abbate cum suis amicis apud novam curiam congregatis, tractatus ¹⁰⁰ ingens longe disseritur, in tantum ut tres honesti mediatores a crepusculo noctis usque ad crepusculum sequentis diei quinque vicibus a nova curia ad opidanos, et e converso ad novam curiam in equis diverterent, tandemque in hunc modum pax confirmatur: Promittunt siquidem nunquam communitatem levandam, nec datam sine

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ que 1°. ¹⁰⁰ tractus 1°.

NOTÆ.

(759) Hoc ipso anno.

(760) Petrus de Clou.

(761) Quintus.

(762) 17 Jan. 1328 Ludovicus Romæ imperator coronatus est.

(763) Usque ad sequentem tantum annum 1329.

(764) Comite de Donoratico.

(765) Ludovico I.

(766) Sextus.

consensu amhorum dominorum acceptandam, et cetera, prout in literis seriatim continentur, que in nostris archivis reservantur. Preterea de consensu omnium talis processio solempniter facta est: Statuto enim ad hoc die, dominis Adulpho Leodiensi et Adam abbate hujus loci existentibus in nova curia cum pluribus solempnibus viris, totus populus congregatus in loco fori hoc ordine dominis suis obviam procedit usque ad campi locum, qui est in opposito molendini monasterii nostri in Merwile: Primo capitanei assumpte communitatis cum honestioribus opidanis numero 200, exuti vestibus, in camiseis et femoralibus, nudis capitibus et pedibus incedunt, gladios evaginos cum acumine super pectoralia sua positos deferentes, ceteris opidanis cum vestimentis suis subsequentibus. Cum vero ad prefati campestris locum deveniunt, provoluti genibus flexis una voce a dominis suis humiliter veniam deprecantur. Quibus benigne a dominis ad gratiam receptis, et excessuum omnium enormitatibus liberaliter indultis, episcopus ipse gratiose gladium unius ex illis cum capulo in manu capiens et vibrans inquit: *Ecce, si placeret, nunc vos interficerem.* Quibus peractis, in omnium presentia litera de pacis concordia publice in laica lingua secundum tenorem omnem legitur, quam universi una voce approbant, et in futurum pro se et suis successoribus de non contraveniendo levatis dextris juramento, sub pena excommunicationis late sentencie, sese obligant, et sic subsequentibus dominis episcopo et abbate cum suis, ad opidum proceditur. Ubi dum intra portam opidi, que Nova porta appellatur, proventum est, prefati domini, visa processione sacerdotum et clericorum in obviam procedenti, de equis humiliter descendunt, et precedentibus eis predictis opidanis in nudis, usque intra monasterium procedunt, cantatoque ymno *Te Deum* cum anthiphonis omnes cum gaudio ad sua redeunt. *Item.* Eodem anno cum domnus Johannes de Follonia presbiter ⁷⁷¹, cujus patri Thomas abbas 5 bonuaria terre de pecunia nostri de monasterii empta contulisset in feodum, ut illo, quia erat de majoribus et primoribus hujus opidi, eidem abbati auxilium et favorem fideliter tempore oportuno, prout etiam efficaciter implevit, exhiberet, in lecto egritudinis detineretur: contulit D quinque bonuaria terre feodalis prenarrata in manus domni Johannis de Diist, conventualis prioris hujus monasterii sancti Trudonis, ad hunc finem ut de proventibus prefate terre primo solverentur sex modii siliginis perpetui ad pytanciam refectorii pro comedentibus ibidem duntaxat feriis quartis; reliquos vero proventus qui supercrescunt, voluit et ordinavit, quod pytanciaris nostri predicti monasterii, qui pro tempore fuerit, faciat per elemosinarium circa festum beati Nycholai pauperibus ad portam in panibus fideliter distribui. Quibus ordi-

A nationibus domnus Adam abbas, pluribus vasallis presentibus, in omnibus consentit, in vigilia omnium sanctorum. *Item.* Idem abbas Adam suo tempore dedit bona nostra apud Kerkim videlicet fratri suo Godefrido de Kerkim armigero ad culturam, non perpetue sed ad tempus. Post cujus abbatis decessum liberi prefati Godefridi dicebant se obtinere prefata bona ad perpetuam culturam, sed non fuit verum. Caveantergo abbates suis propinquis monasterii bona eciam ad tempus dare colenda. *Item.* Ante hujus abbatis tempora fuerunt ab antiquo a redditibus abbatis distincti redditus ad officium cellerarie pertinentes, de quibus cellerarius in victualibus conventum in refectorio ministrabat, et de vino cuilibet suam portionem ubivis dispensabat. B Sed isto facto abbate, prefati redditus incorporati sunt redditibus abbatis, qui de pane, vino, cervisia, combustilibus, sale, mensalibus, tuellis, famulis et ceteris necessariis et fieri consuetis conventui providet. Tempore hujus abbatis erant optima vina ruhea in suo cellario, que a senioribus pre ceteris vinis desiderabantur. Quod ubi intellexit abbas, proposuit ipsis, si de tali desiderabili vino preegerent bibere, optime sibi placeret. Sed cum questum esset inter conventum, cujus situs terre hoc vinum protulisset, et intellexissent non esse de Reno, nullo modo volebant bibere, quia prebendam suam tantummodo vinum Renense fore asserebant. *Item.* Iste abbas acquisivit conventui ad refectarium pro sexta feria ad pytanciam 26 modios siliginis hereditarie ad et supra decimam nostram in Borlo, prout suus predecessor Willelmus primus pridem alios 26 modios acquisitos contulerat; et sic habet conventus de prefata decima 52 modios siliginis hereditarie ibidem. Ipse eciam fecit aulam mansionis nostre apud Dungh prolongari versus orientem, quantum ad unius arcus colligaturam. Qui etiam domum fortalicii ibidem similiter et fortalicii domum apud novam curiam a fundis erexit, quarum erectionis causa calumniatus fuit tempore visitationis supradicte. *Incid.* Anno Domini 1330 Enghelbertus canonicus Leodiensis, patruus Adulphi Leodiensis episcopi, qui dicebatur plura dampna monasterio nostro procurasse, ad nos venit et pernoctavit. Qui in gutture apostematus cum ad extrema tenderet, vocato domino abbate ad se, humiliter supplicavit sibi indulgeri de adversitatibus monasterio sese annitente illatis, spondens constanter, si convalere de infirmitate illa posset, amodo fidelis promotor hujus ecclesie totis viribus esse velle. Post paucos dies sumptis sacramentis ecclesiasticis devote, infirmitate ingravescente vix eloqui ⁷⁷² valens, sepulturam hic petivit et obiit; sepultusque est honorifice ante altare beate Marie, in absida monasterii, ad dexteram capelle sancti Trudonis. *Incid.* Eodem anno cum de concordia pacis inter

VARIÆ LECTIONES

⁷⁷¹ l. d. F. p. in rassura. ⁷⁷² eliqui 1'.

episcopum, Anam et cives Leodienses esset tractatum, canonici Leodienses et secundarum ecclesiarum ad residendum in collegiis suis singuli Leodii redierunt, et concepta pacis concordia cartis confirmatur.

15. Anno Domini 1330 Adam de Ardinghem, abbas hujus loci, cum strenue prefuisset, anno prelationis suæ 33, 8 Idus Augusti, circa noctis medium devote communicatus et inunctus obiit, cujus corpus cum solempnibus exsequiis sequenti tertia die in medio navis monasterii hujus suo predecessori in

A uno sepulero coadhumatur. Iste abbas reliquit sufficientes provisiones monasterio suo, in victualibus et in aliis necessariis nulli quidquam creditori debuit, in cujus archivis magna pecunie summa contineri putabatur. Quibus per priorem et seniores reseratis, corrigiis sacculorum extra clausuras dependentibus, vacui sacculi plures sunt inventi, ibi tantummodo 50 libris veterum grossorum repertis, super quo gravis suspicio erga familiares suos consanguineos habebatur.

DE GESTIS AMELII ABBATIS.

1. Anno Domini eodem 1350, anno Adulphi Leodiensis episcopi 18, imperio propter excommunicatum Ludovicum Bauwarum ⁶⁷³ vacante, electus est in abbatem hujus loci Amelius de Sconouwen, aliter dictus Masscereil, 19 Kal. Decembris, et paucis interpolatis diebus, presentibus ibidem abbatibus Sancti Jacobi in Leodio et Sancti Egidii, consecratur. *Incid.* [Hocsem. II, 46.] Anno sequenti Petrus Andricas, qui communitatem Leodiensem tanquam capitaneus diu rexit, cum suis fautoribus numero 39 per sententiam scabinorum apud Vothem proscritur. *Incid.* [Eodem anno villicus Tenensis (767) ad jussu Johannis ducis Brabancie pannos mercatorum opidi Sancti Trudonis ad mundinas devectos insequitur. Qui dum a quadrigariis in proximam illic ecclesiam intra terminos Brabancie sitam causa presidii essent depositi, ab eodem violenter rapiuntur et auferuntur. Ubi dum quidam ex mercatoribus prefati opidi spoliantibus resistunt, atrociter vulnerantur. Propter quod ab ecclesia Leodiensi et a civitate dux per ambassiatos (768) requiritur, ut ablata restituantur, ne similia contra Brabanciam committere compellantur ⁶⁷⁴. Respondit dux: *Ad tractandum cum episcopo presto sum, sed Trudonensibus michi injuriantibus nullas inducias dabo.* *Incid.* [Hocsem. II, 47.] Anno Domini 1352, 9 Kal. Maii, Adulphus episcopus, Johannes rex Bohemie, archiepiscopus Coloniensis (769), comites Ghelrensis, Juliacensis (770), Barrensis (771), Namurcensis (772), Loscensis (773), et dominus de Falquemont (774) cum suis duce Brabancie defidant. Qui omnes, archiepiscopo Coloniensi et comite Barrensi exceptis, consilio habito cum majoribus Leodiensis patrie ob injurias per duce sibi illatas, Braban-

B ciam intrant. Hanutum cum villis adjacentibus conburunt. *Incid.* Eodem mense, 6 Kal. Maii, dominica Quasimodo, Adulphus episcopus post concordiam cum patria nuper factam, comitatus prefatis principibus, in obviam sibi processionaliter clero et populo procedentibus, civitatem, a qua septennio absens ⁶⁷⁵ erat, per portam sancte Walburgis introiens, ab equo descendit, et ingressus capellam prefate virginis, pontificalibus induitur. Ubi precedente processione sollempni a civitate honorifice receptus, monasterium sancti Lamberti ingreditur. *Incid.* Mensis ejusdem die 4 prefati principes cum comite Barensi Leodii conveniunt, et 6 die sequenti cum episcopo et Leodiensi exercitu, precedente standario, Brabanciam octo diebus incendiis et spoliis devastantes, usque ad montem Wiberti (775) et Geldoniam, suburbis Geldonie pro parte exustis, pervagantur, duce Johanne cum multitudine armatorum intra claustrum Heilichinense sese tutante, et ibidem baltheo milicie insignito (776), in nullo sua defendente. Ibi elaborante comite Hannonie (777), licet ipso renitente, treuge usque post Johannis baptiste stabilite sunt, sicque in die Servacii (778) ad sua quilibet redierunt. *Incid.* Que discordia per arbitrium regis Francie Philippi, quantum ad injuriarum causas, quas idem dux episcopo et opido Sancti Trudonis intulit, sic discutitur: Primo, ut Leodiensi episcopo dux ipse satisfaciat de injuriis illatis, et tunc interdictum revocetur; secundo, ut opidanis Sancti Trudonis dampna de pannis sibi ablatis restituantur. Que omnia utraque, prout arbitratus est rex, completa sunt; sed de injuriis prefatis comitibus illatis per duce, quia congrua reconpansa (779) minime est consecuta, iterato dux

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷³ Baurum 1°. ⁶⁷⁴ compallantur 1°. ⁶⁷⁵ obsens 1°.

NOTÆ

(767) I. e. Tirllemontensis.
 (768) Vide Hocsemium II, 47, quod unus erat ex his legatis. Cfr. etiam de his Joannis presbyteri locum apud Chapeaville II, 411.
 (769) Waleramus.
 (770) Guillelmus.
 (771) Eduardus.
 (772) Joannes
 (773) Ludovicus.

(774) Reinaldus.
 (775) Mont-Saint-Guibert.
 (776) Lapsus est auctor; ut ex Hocsemio patet, plures viri balteo insigniti sunt.
 (777) Joanne.
 (778) 11 Maii, 1352 litteræ de hac pace conscriptæ sunt; vide Ernst V 40.
 D (779) Récomense

ipse Brabancie per ipsos defidatur. *Incid.* Anno Domini 1333 Johannes dux Brabancie misit ambassiatores cum deprecatoriis literis regine Francie (780). fultos maximis pecunie summis, ad Johannem XXII papam, pro constituendo in terra Brabantina opido Lovaniensi novam diocesem et episcopalem cathedram, sed nil consecutus est. *Incid.* [Hocs. II, 18.] Eodem anno Adulphus episcopus et capitulum Leodiense vendiderunt comiti Flandrie (781) opidum Magliniam cum appendiciis attingentibus illud pro 100,000 regalium summa, ab ecclesia Leodiensi semper renovandum, jure feudali.

2. Anno eodem iterata discordia inter Adulphum episcopum et Johannem ducem Brabancie, prefatus episcopus cum Johanne rege Bohemie, auxiliante sibi cum 14 comitibus, ad opidum nostrum Sancti Trudonis cum multitudine armatorum venit. Et inde mane cum prefatis principibus 2 feria post ascensum Domini (Mai. 14) Brabanciam impetit, et villas plures usque citra Jaceam spoliavit et destruit, ipso duce intra claustrum Heilecinense, in confiniis Brabancie sito, cum aliquibus⁷⁷⁰ fossati per girum elevati. Circa horam vesperarum episcopo cum ceteris principibus ad opidum redeunte, quidam ex militibus regis Bohemie, deducens secum villicum de Jacea captivum, posuit illum in vinculis intra stabulum hujus monasterii juxta equos suos, quem mane facto extra curiam claustrum nostri abductum, tradidit sculteto episcopi sibi custodiendum. Quod cum priori et conventui innotuit, continuo ad episcopum accedunt, et abductum de loco nostre emunitatis cum instantia requirunt. Qui statim accito suo sculteto, prefatum captivum ad locum claustrum hujus liberatum restituit et saisivit; et sic ille nostro conventui gratias agens, die sequenti ad sua liber repedavit. *Incid.* Eodem anno circa finem mensis Januarii repetita discordia inter Brabantinos et Leodienses, Conradus de Marca, germanus Adulphi episcopi, cum Trudonensibus, quorum ductor exercitus Raso de Printaghe miles fuit, armata manu villam fortalicium Landen, quam dux muniverat, impugnat. Ubi habito duro conflictu Trudonenses munitiones transcendentes, rebellantes ibi in fugam vertunt, et occiso ante repagulum animoso milite, domno Henrico dicto probo de Winde cum aliis, abductis captivis quasi 25 viris, villam spoliavit et comburunt. *Incid.* Circa idem tempus postquam comes Flandrensium Johannem ducem Brabancie, pro eo quod contra se cum Maghniensibus confederatus fuit, merito defidavit, prefatus dux famosum claustrum Hamigense tanquam

A bellicum presidium muniverat, de quo ex ejus eminentis turris fastigio quidquid super forum opidi de Alost agebatur clare inspiciebatur. Propter quod Johannis ducis custodibus a presidio claustrum recedentibus, Willelmi (782) Flandrie comitis exercitus indignatus claustrum cum ecclesia combusserunt et destruxerunt. Tunc abbas et conventus habito consilio, plures ex commonachis in suis prioratibus locantes, apud Bruxellum opidum deguerunt. *Incid.* [Ib. II, 21.] Eodem anno castrum Rode trans Mosam comes Juliacensis deditum suscepit, si dux Brabancie infra 15 dies comitem ab obsidione non expugnaret. Quod cum non contigerat, castrum comiti traditur. *Incid.* Anno Domini 1335, mensis Maii die 5, confirmata est pax inter progenies de Awaus et Warois, cum omnibus partium earum consanguineis et progeniosis. Que cum in invicem cruentis cedibus amplius quam 38 annis sevisset, tandem elaborantibus capitulo Leodiensi et tota patria, statutum est solemniter sub pena talionis perpetuo duratura et ex patria proscriptio, ne quis amodo ex prefatis progeniosis in alterutrum sublato quovis gwerrandi abusu insurgat. Quo statuti timore illi compulsi, ex una parte adversariorum sex et totidem ex altera honestiores viros elegerunt, qui de occisis ex utraque parte satisfactiones compensarunt, et mutua obligatione sanxerunt, ut potestas duodecim horum electorum ad puniendum pacis violatores perpetuo tempore permaneat, quorum quotiens aliquis obierit, alius ex sua progenie continuo subrogetur. *Incid.* Eodem anno Johannes papa XXII obiit, et Benedictus ipso anno eligitur. Qui sequenti anno consecratur. *Incid.* Anno Domini 1336 Ludowico de Los absque prole defuncto, capitulum Leodiense per antiquitatis cartas ostendit, ipsum comitatum ad ecclesiam sancti Lamberti esse devolutum [Hocs. II, 22]. Contra quos Theodericus dominus de Heinsbergh, nepos ex prima sorore hujus Ludowici (783), asseruit comitatum ad se pertinere, cum foret nepos primogenitus, super quo longa dissentio exorta est. *Incid.* Eodem anno papa Benedictus scripsit Adulpho episcopo Leodiensi literas acerrimas reprehensiones continentes, quod propter suum ex sorore nepotem, ipsum Theodericum (784), ecclesie sue jura negligere diceretur. Super quo comitatu in curia Romana diu litigatum est, sed tandem per legatum ad partes destinatum Theodericus in comitatu stabilitur anno Domini 1340⁷⁷¹. *Incid.* [Ib. II, 25.] Anno sequenti Johannes dux Brabancie propter plures excessus, quos contra ecclesiam commiserat, excommunicatus Leodii maledicitur, et in ipsum *Media vita*

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷⁰ exciderunt nonnulla in codice. ⁷⁷¹ scriptum erat MCCCXLIII, sed jam III erasum.

NOTÆ.

- (780) Joannæ
 (781) Ludovico.
 (782) Imo Ludovici de Nevers, qui eo tempore erat comes Flandriæ.
 (783) Mathilda nupsit Godefrido dynastæ de Hein-

sberg; vide Mantel. p. 248. Cf. etiam locum Joannis presbyteri a Chapeavillio datum II, 437.

(784) Theoderici pater Theodericus Cunigundam, sororem episcopi Leodiensis, in matrimonium duxerat. Cf. Mant. p. 265.

in ecclesia sancti Lamberti cantatur. *Incid.* Eodem anno rex Anglie (785) venit in Brabanciam. Postea venit juxta Ludovicum ducem Bawarie, qui se pro imperatore tenuit, quem papa Johannes pridem excommunicavit. Circa idem tempus prefatus rex, tanquam vicarius imperatoris, sedit pro tribunali apud villam Herke intra domum bladorum, ubi dux Brabancie inter ceteros principes gladium evaginatum desuper verticem regis tenuit, tanquam marcio (786) imperii.

3. Anno Domini 1340 Amelius abbas veterem aulam et ruinosam cum suis appendiciis apud novam curiam destruxit, et novam cum suis appendiciis eminentiorem per quadrum super lapideum murum a fundo vivarii productum restruxit. Cui capellam lapideam, lapideo opere volutatam, altare quoque consecratum in honore⁸⁷⁸ continentem, et in superiori fastidio caminatam habentem astruxit. Qui postea valde doluit, quod premissa necessarii structura intra claustrum, prefatam mansionem tam sumptuose foris edificavit. Anno eodem idem abbas cepit majorem et mediam turrin monasterii, quam suus predecessor abbas Adam olim lapsam a fundamentis usque ultra medium altitudinis produxerat, elevatis quadratis muris usque ad supremum perficere. Quam desuper erecta in altum cappa lignea, exsectis lapidibus connecta, spectabilem de longe reddidit; quam quasi infra biennium complevit. Anno sequenti exortis gravibus inter episcopatum Leodiensem et Johannem ducem Brabancie discordiis, opidani nostri presumentes opidum hoc per ducem prefatum obsideri, ne fame periclitarentur, excogitabant, quomodo molendinum, quod appositis equorum jugis volvi solet, obtinere valerent, quod jactibus lapidum machinalium destrui non posset. Habitoque consilio considerabant, quod aptius tale opus nusquam collocari cernerent, nisi in atrio et loco nostre emunitatis, vulgariter appellato Vrythof, cum ibidem medium et centrum intra murorum ambitum fore ymaginati fuissent. Propter quod accedentes ad prefatum abbatem, optinuerunt quod optaverunt, obligantes se hoc modo, quod guerra transacta, si post monitionem ipsius abbatis aut alius post successoris infra duos menses molendinum cum domo suis expensis non deponerent, quod extunc totum id opus libere ad possessionem monasterii esset devolutum. Et sic construxerunt cum gratia, super quo habemus literas.

4. Anno Domini 1340 cum opidum nostrum Sancti Trudonis gravibus pensionum debitis esset onera

tum, in tantum ut scabini dicerent, se non posse onera ipsius opidi Amelio sustentare, nisi domini sui temporales adhiberent consilium oportunitum, idcirco domini Adulphus episcopus et Amelius abbas cum opidanis habito consilio, de consensu totius opidi elegerunt vel elegerunt 12 honestos opidanos, qui redditus et tallias (787) de toto opido levarent, et ad utilitatem ipsius opidi exclusis scabinis quoad id disponerent. Et quia ad tam gravia pensionum onera persolvenda firmitata⁸⁷⁹ (788) non sufficerent, concorditer ordinatum est, quod per singulos annos singuli opidani secundum qualitatem bonorum suorum talliarum impositiones solverent, scilicet ditiores 7 florenos et sic descendendo, usque dum pensiones diminuerentur. Et ut predicta majorem efficaciam obtinerent, ad opidanorum instantiam prefati domini consenserunt, quod pascua communia ad spatium 18 annorum accensarentur (789). Propter quam gratiam opidani dederunt Leodiensi episcopo in prompta pecunia 1600 florenos, et ipsi abbati per patentes suas literas ad ejus monitionem promiserunt deliberare 1100 florenos. *Incid.* [Hocsem. II, 27]. Anno Domini 1342, mensis Aprilis die 25, Benedictus XII papa ordinis Cistariensium obiit, cui Clemens VI,⁸⁸⁰ ordinis sancti Benedicti, natione Limovicensis, mensis Maii die 7 consecratus, succedit. Eodem anno, mensis Junii die 7, hora diei⁸⁸¹ Maglinia opidum famosum fere totum favillatur. *Incid.* Eodem anno Godefridus, unigenitus filius Theoderici domni de Heinsbergh, futuri comitis de Los, in bellico conflictu contra paganos occubuit. Qui ex matre Adulphi episcopi Leodiensis nepos fuit.

5. Anno Domini 1344 cum per scabinorum et consiliariorum hujus opidi ineptum regimen ipsum opidum tam innumeris debitorum oneribus esset gravatum, quod nisi fidignorum (790) precavisset sollertia, in desolationem penitus fuisset rulturum, convocato per campanam bannalem populo, episcopus, abbate propter infirmitatem absente, intravit ortum nostrum dictum Vrythof, et de consensu opidanorum fecit scabinos ibidem presentes abduci captivos, partim ad sculteti sui mansionem mancipandos, et partim ad domum sculteti abbatis, ut habita matura deliberatione de excessibus suis corrigerentur. Sed post aliquot menses [Ib. II, 30] eodem anno, mensis Novembris die 3, ipse Adulphus episcopus, cum prefuisset Leodiensi ecclesie strenue anno prelationis sue 34, apud Clermont castrum, quod ipse acquisierat, obiit. Post cujus obitum Engelber-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷⁸ post hæc spatium trium seu quatuor litterarum reliquit scriba. ⁸⁷⁹ p. f. scripsit alia manus cœva, eraso quod prius fuerat vocabulo uno. Eadem paullo post voces talliarum impositiones in margine supplevit. ⁸⁸⁰ quartus 1°. ⁸⁸¹ scriba spatium septem fere litterarum vacuum reliquit.

NOTÆ.

(785) Eduardus III
(786) I. e. marchio
(787) La taille

¹(788) Redditus de rebus venalibus.
(789) Ad census darentur.
(790) Fidejussorum, sponsorum.

tus prepositus Leodiensis, ejus ex fratre nepos, in episcopum eligitur. *De eodem.* Anno vero sequenti 1345 idem electus et Amelius abbas id quod precedenti anno per Adulphum episcopum de consciencia sui capituli inchoatum fuit de correctione scabinorum et consiliariorum cupientes perducere ad effectum, cum consensu totius universitatis opidi hujus prefatos scabinos et consiliarios propter eorum excessus in regimine opidi ab officio scabinatus et consulatus destituunt, corrigunt et pena pecunie puniunt. Qui scabini et consiliiarii promittunt, nunquam se intromittere de regimine hujus opidi, nisi de consensu amborum domnorum et opidanorum; et sic a captivitate liberantur. Eodem anno Engelbertus electus per consensum Clementis pape VI fit Leodiensis episcopus et consecratur. *Incid.* Eodem anno plaga epydimie, alias dicta lues inguinaris, postquam diversa gentillum regna transmarina pervolasset, tandem christianorum regna per Gallias, Germaniam, Germaniam et per Angliam cum aliis diversis provinciis perlustrans, innumerabilem hominum multitudinem stravit, hoc modo accedens. Crescebant enim hominibus et maxime juvenibus in emunctuosis corporum locis ut plurimum glandule in modum nucis seu dactili, quas mox sequebatur febrium inestimabilis estus, sic ut infra triduum frequenter homines extinguerentur. Si vero aliquis triduum superegisset, habuit spem vite (791), et fuit hec plaga contagiosa, in tantum quod non solum tactus languidorum seu anelitus, quin etiam opera et vestimenta illorum sanos inficiebant. Que a presenti anno interpolatim nunc in hac provincia nunc in illa duravit usque ad subsequentem annum Domini 1383. De hac plaga legitur in annalibus anno Domini 546, imperii Justiniani primi anno 48, quod sevit post obitum sancti Remigii Remensis ab Alimania usque in Franciam; item postea in partibus provinciarum Romanie anno Domini 563, imperii Justiniani prefati anno 36; item anno Domini 592, imperii Mauricii anno 9, in primo anno pontificatus sancti Gregorii pape, cui revelata fuit Dei clementia super peste inguinaris, quia vidit in cacumine castri eminentis angelum stantem, qui erectum nudum gladium demisit et in vaginam reclusit. *Incid.* Anno eodem Willelmus (792) comes Hollandie et Hanonie [D. II, 31.] sub specie invadendi terram Frisonum, emit erga cives Ultrajectenses multitudinem victualium et sagittarum. Quibus adeptis, collecta armatorum manu valida, eosdem cives improvisos defidavit et civitatem eorum obsedit, sed illis viriliter repugnantibus, cum perciperet comes illos adhuc pro biennio habere victualia, post longam obsidionem pacis concordiam cum illis iniit. *Incid.*

A Eodem anno prefatus comes contra consilium patris sui, domni Johannis de Beamont, Frisiam intra mensis Septembris die 26. Qui nimium festinus^{***}, vix cum tertia parte suorum, duabus aciebus nondum adhuc aggressis^{***} in ejus adjutorium, in campestri loco aggeribus vallato ad pedestre bellum procedit. Ubi Frisonibus paullatim occurrentibus et aggeres effodientibus, comes cum sua comitiva, profluencia aquarum invalescente, luto limoso infixus, absque omni rebellionem occiditur, et si qui terga dantes gladios Frisonum evitare temptarent, descenderent in profundum aquarum quasi lapis. Unde versus:

M, C ter, quater, X quinque semel, Cosme quoque noctu, Holla. Zelantque gemi, comitem quoque Frisia demit.

B Item solus versus:

Nox Cosme luxit Hollos quos Frisia fixit.

Incid. [Hocsem. II, 32.] Anno eodem (793) abbas Sancti Nychasii Gandensis ex mandato summi pontificis cum literis apostolicis venit ad Leodium, et Theodericum dominum de Heinsbergh, qui pro comitatu de Los contra capitulum Leodii annis fere 10 litigavit, ab excommunicatione absolvit, et interdictum per totam terram Lossensem diu positum relaxavit.

6. Eodem anno Leodienses cum bonis villis totius patrie Leodiensis contra episcopum Engelbertum conspiraverant, et cum Flandrensibus mutuas colligationes et confederationes confraternitatis inierunt, prestandi alteri ab altero auxilium oportuno. Quapropter episcopus videns se undique expulsum, mandat Trudonensibus, quod cum eis benigne agere omnino vult de eorum commissis contra se ipsum excessibus, si sibi tranquillum accessum et recessum in opido suo habere annuerint; sed illi nullatenus acquiescere volunt. Cum autem dominus abbas Amelius videret opidanos induratos contra episcopum, dispositis omnibus exivit ab opido, et ad curiam nostram in Dola procedens, abduxit^{***} secum plures scabinos, qui ibidem cum ipso diu steterunt; quos ipse honeste pavit. Post aliquot dies episcopus habito consilio deliberat capitaneos adversancium habito consilio deliberat capitaneos adversancium sibi Leodiensium apud Vothem proscribere, quod Leodienses minime latuit. *De eodem.* Anno Domini 1346, in mense Julio, Karolus rex Romanorum cum electoribus sacri imperii et multitudine principum et armatorum manu valida ad regalem sedem Aquisgrani, ut ibidem coronaretur (794) in regem Germanie, iter direxit. Cujus progressum Engelbertus Leodiensis episcopus proveniens, humilibus precibus optinuit, quod ipse rex cum ceteris sibi comitantibus ad locum appellatum Vothem processit, ubi scabini Leodiensium pro tribunalibus consistentes,

VARIE LECTIONES

*** festivus 1°. *** aggressuris 1°. *** adduxit 1°.

NOTÆ.

(791) Crescebant — spem vite ad verbum fere leguntur apud Paulum diaconum II, 4.

(792) Quartus.

(793) Secundum Hocsemium anno 1346.

(794) Bonnæ coronatus est.

proscripturi erant adversarios et injurias facientes prefato episcopo. Juxta quem locum cum tota civitas Leodiensis cum Hoyensi intra fossatum ad sui munitionem erectum conglobati ad resistendum scabinorum sententiae fortiter armati starent, prefatus rex Karolus et ejus pater rex Bohemiae cum ceterorum multitudine non dubitabant de optinendo triumphum, cum, ecce, ex irrupto dominus de Falkomont cum impetu in Leodienses irruit; cui in fronte stantes adversarii cum cederent, sponte conclusus in hostes occubuit. Post cujus ruinam Leodienses, qui prius erant quasi desperati, animosiores effecti, contra strenuos viros de exercitu comitum Montensis (795) et Ghelrensis (796), ex alia parte aciei ipsos impingnantes, rebellant, et ceciderunt ibi de Ghelrensis et Montensis famosi et nobiles viri numero 40. Quo facto, tota illa nobilissimorum dominorum congregatio nemine insequente terga vertens recessit, et Leodiensibus victoria potitis campum certaminis liberum reliquit. Huic bello Trudonenses non interfuerunt. *Incid.* [Hocs. II, 33, 34]. Eodem anno, mensis Augusti die 26, Philippus rex Francie infauste contra regem Anglie Eduardum apud Crissi congregitur. Nam cum ille in territorio haut³⁹³ procul ab Ambianis processit, habens secum tantummodo 3000 armatorum, invenit prefatum Francorum regem cum 150000³⁹⁴ armatorum equestrium ad bella paratorum, commissoque prelio Franci mirabiliter non armis, sed de longinquo sagittis perfossi, prosternuntur; cessitque victoria Anglorum regi. Ubi rege Francorum a suis custodientibus post tergum retracto, occubuerunt Johannes rex Bohemiae, comites Aleconensis (797), Flandrensis et Blesensis cum multitudine nobilium et militum. *Incid.* Eodem anno Leodienses cum aliis villis patrie dominos progeniosos patrie, qui in auxilium episcopi Leodiensis apud Vothem convenerant, persecuntur et bona eorum destruunt. Qui mensis Septembris die 3, castrum Clermont (798) obsident, et Dionantensibus eis auxiliantibus, obsidionis die 15, custodem corporibus salvis, castrum ipsum sibi deditum solo tenus destruunt. *Incid.* Anno ipso, mensis Septembris die 4, interdicto in favorem Leodiensis episcopi auctoritate apostolica publicato apud Leodium, ecclesie, major et secundarie, cum quibusdam religiosis non absque timore suspendunt organa. Quo contra Leodienses appellant; quibus abbas Belli redditus, fratres Vallis scolarium, Predicatores, Carmelites et Crucesignati, ac plures seculares presbiteri taliter qualiter adherent. *Incid.* Eodem mense castrum Hamale obsidetur. Quod cum aliquandiu magonalibus (799) inpetissent, tandem custodibus vita salvis castrum destruit. Circa idem tem-

pus nostri opidani non formidantes infringere promissum, quo se obligaverant de pace facta in nova curia observanda, erexerunt propria auctoritate communitatem in opido, jurisdictiones dominorum suorum plurium violantes. Quorum consiliarius et factor fuit quidam sacerdos nomine Johannes, dictus de Merwile, vir literatus et ad multa habilis, sed ad malum sibi, quia omnem gratiam ei a Deo collatam non ad Deum, sed ad usitata flagicia convertebat. Qui etiam inter cetera que congescit cum toto opido in armis concitato armatus ad conflagrandum mansiones plurimorum hominum de terra Lossensi progrediebatur. *Item.* Circa idem tempus Mathias de Bernym, communitatis magister, cum quadam die slusa de prato Willonis, alias wilbant, ex causa clave nostri monasterii claudi consueta declauderetur, idem magister, continuo extracta sera clavis nostri, intrusit aliam pro parte opidi. Circa idem tempus Brustennium a nostratibus conburitur, et villa Bautershoven a militaribus armigerisque ex Hasbania episcopo Leodiensi faventibus conflagratur, et 15 viri ex opidanis nostris, pro defensione incendii progressi longius, citra prefatam villam in campestribus occiduntur, quorum plures, licet frustra, animose rebellabant. Anno prenotato, mensis Octobris die 2, Trudonenses ad villam Ælst progressi, comburunt 7 honestorum virorum mansiones, pro eo quod contra Leodienses et Hoyenses in auxilium episcopi apud Vothem convenerant. Redeuntibus autem ad opidum cum ante atrium iter diverterent, quidam intra atrium consistens importunis vocibus ipsos lacessivit; super quo indignati, post tergum ad atrium accedentes, occiso uno de illa villa ante introitum atrii, in ecclesiam irruerunt, et cum spoliis plures honestos viros, qui causa presidii illuc confugerant, captivos ad opidum secum deduxerunt et inprisonaverunt. *Incid.* Anno eodem, in mense Octobri circa festum Symonis et Jude [HOCSEM, II, 34.], facte sunt intra episcopum Engelbertum et suos ex una parte, et Leodienses et suos ex parte altera, treuge durature a festo omnium sanctorum presentis anni usque consimile festum anni sequentis, sub conditione tali, quod scabini Leodienses tribunale iudicium, quod se protulisse dixerunt contra majores communitatis Leodiensium in die belli apud Vothem habiti, omnino revocarent. Igitur die prefata Symonis et Jude (Oct. 28) scabini omnes uno excepto conveniunt, et procedunt ad locum canpestrem juxta novas tabernas, ibique tribunaliiter consistentes, iudicium abjudicationis et proscriptionis, quod assercbant se protulisse, revocaverunt, dicentes, quia ibidem aliqua erant pretermissa, que effectum cause respiciebant. *Incid.* Anno

VARIAE LECTIONES

³⁹³ hanc l'. ³⁹⁴ cum CL^a milibus l'.

NOTÆ

(795) Adolphi V.
 (796) Reynaldi III.
 (797) Carolus, frater Philippi regis.

(798) In Mosæ ripa oextra.
 (799) Manganum, machina faculatoria.

Domini 1346 Ludovico duce Bawarie, qui se dixit Imperatorem, a papa Johanne excommunicato mortuo, Karolus primogenitus Johannis Bohemie regis in regem Romanorum eligitur, quartus hujus nominis, quam electionem papa Clemens quartus (800) approbavit. *Incid.* Anno Domini 1347, circa medium mensis Julii, Leodienses indignati adversus dominum Reinerum de Argenteal, impingentes in eum, quod precedenti mense quidam de terra Daclhem (801) et Falkeburgh combusto Miremort (802) ibidem occiderunt improvisos 120 viros Leodiensibus amicos, propter quod armata manu castrum Argenteal (805) prefatum obsident. Videns igitur Engelbertus episcopus Leodiensis treugas indictas anno precedenti violasse, nunc in militem sue partis accessit ducentem Brabancie Johannem, qui prestare illi auxilium oportunitum contra Leodienses spondit, promissa ei prius magna pecunie summa, hoc adjecto, quod fortalicia seu libertates, quas sui infra episcopatum Leodiensem expugnarent vel in dedicationem caperent, non sibi reservare, sed episcopo tradere libere deberet. Quod cum Leodienses non latuissent, instantius castrum diu impugnatum expugnatum et evertunt. *Incid.* Anno eodem 1347 [cf. *Hocsem.* II, 34], regni Karoli quarti 2, Leodienses, Hoyenses, Dyonanenses cum ceteris patrie villis, scientes quod episcopus ipse multos terrarum principes in auxilium suum concitasset, moventes exercitum, congregatis cunctis patrie viris tam popularibus quam militaribus, inter Tourins (804) et Waleviam (805) villas castra metati sunt; Leodiensis vero episcopus non segnis (806), stipatus multitudine nobilium virorum, comitum Gelrie, Juliacensis (807), de Los, de Marca (808), de Monte, cum suis germanis et nobilibus ac militibus melioribus ex suis comitatibus adductis, insuper presentibus Rodulpho et Ludowico germanis comitis Namurci ac multis baronibus, cum suis subditis et militibus pro episcopo de patria expulsus, quorum omnium numerus estimatus est ad 100000 equitum et 600000 peditum, annumerato ducis Brabancie exercitu, qui nondum adhuc accessit. Quapropter in vigilia vigilia Marie Magdalene (*Jul.* 20) Leodienses et patrie ville, ordinata acie numero quasi 250000, tam animose in unum conglobati steterunt, quod episcopus cum sibi auxiliantibus deliberaverunt illo die non congregiendum, missisque nunciis prefigitur Leodiensibus crastina dies ad bellandum. Quare sole occidente Leodienses et ceterae ville pro requie nocturna habenda per diversas villas vicinas disperguntur. Sed Leodiensis episcopus pervigil consilio

Theoderici comitis de Los, ante lucis crepusculum cum suis ad arma concitatis, aggregato agmine campestem bellandi statutum locum occupant (*Jul.* 21), Quo cognito, Leodienses cum tota patria successive procedentes, quia dispersi per villas pernoctaverant, ad locum certaminis conductum festinant. Episcopus ergo cum aspiceret adversarios per turmas successive accedere, nutu comitis ipse cum paucis de Hasbania et comes cum toto suo comitatu concitantibus turbis in hostes irruunt. Commissumque est acerrimum bellum, rebellantibus Leodiensibus cum suis animosissime, sed quia in ipso congressu belli vix quarta pars exercitus Leodiensium aderat, victoria tandem cessit episcopo et comiti non absque ruina plurimum suorum. Dantibus vero terga Leodiensibus, circa horam primam diei supervenerunt comites Ghelrie, Juliacensis et alii comites et barones prefati, qui post inicium belli advenientes, Leodienses impetunt, et nunc milenos 12, et sub et supra absque numero, fortissime rebellantes non impune prosternunt. Novissime vero supervenit dux Brabancie cum filio suo Henrico, domino facto Magliensium, ac universis militibus opidanis et villarum incolis tocius Brabancie. Qui per campestria peracto bello adventantes, misericordia moti letaliter lesos refocillarunt. *De eodem.* Cum autem Leodienses fuge consulentes, per turmas hinc inde ad sua redire moliti, rebellando evadere temptassent et per diversa compita prostrati essent, tandem tria ministeria officiatorum cum patentibus vexillis procedentes, cum aspicerent episcopales eos insequi, ordinata acie quasi murus perstiterunt in unum compacti. Quos episcopales cum Ghelrensibus in girum vallantes, prout de prerupta petra per celtes minucie precipiduntur, sic nunc hos nunc illos lanceis et spatibus ab acie illa eripientes, usque ad extremum sese defendentes omnes prostraverunt. In quo conflictu plures Ghelrenses, scilicet domini de Kulenborgh, de Batenborgh, Ro. de Erkle, Bertoldus de Oyen cum pluribus suorum occubuerunt. *De eodem.* Eodem die Hoyensibus post ruinam suorum a bello repedantibus ad propria, dum castrum Musal appropriarent, balivus castrensis cum suis ad hoc electis fatigatos per fugam oppugnavit, occidit et captivavit. Tandem vero quandam turmam Hoyensium, inter quos Walterus et Arnoldus de Hautepen milites cum 80 armigeris sue progeniei erant, episcopus insequitur post tergum, contra quos in frontem idem balivus cum suis obstitit. Sed illis sese defendendo usque ad portarum introitum perventis, pluribus ex suis prostratis episcopales ad sua recessa

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰⁷ ita l'.

NOTÆ.

- (800) Sextus.
 (801) Dalhem prope Visé.
 (802) Mirmoit.
 (805) Argenteau haud procul a Leodio in Mosæ ripa dextra,

- (804) Tourines.
 (805) Waleffe prope Hoiium.
 (806) Scilicet castra metatus est.
 (807) Guillelmi VII.
 (808) Adolphi II.

serunt. ~~Fuit~~ ~~viam~~ ex parte Leodiensium et ceterarum bonarum villarum interfectorum numerus 21000 virorum. Die vero sequenti (*Jul. 22*) episcopo et universis principibus, qui in ejus auxilium advenerant, in locum campestem ex conducto congregatis, concorditer deliberatum est tam a duce Brabancie quam ceteris prefatis principibus, quod quascunque libertates vel opida intra episcopatum ad deditionem compellerent, episcopo restituere omnino deberent. *De eodem.* Eodem die dux Brabancie, reclamante episcopo et totis viribus cum lacrimis renitente, fecit conburi turrim de Walevia et omnes Hasbanie villas citra Leodium de Hoyum usque ad comitatum Lossensem, in ultionem sui, contra jus belli, quia pretio conductus in adiutorium accessit episcopi. *De eodem.* Cum autem Trudonenses essent parati ad proficiscendum in auxilium Leodiensium versus Tourins ad statutum belli diem, Leodienses mandaverunt eis, ut pro conservatione opidi sui ad locum certaminis non venirent, eo quod in confinibus Brabancie siti, ducis insultus repellere efficacius valerent. Quapropter in ipsa vigilia beate Marie Magdalene Trudonenses, ne forte inertie arguerentur, cum ea die sui confratres contra dominum Leodiensem bello confingerent, magistri cum communitate totius hujus opidi, dissuadentibus id opidanis peritioribus, armata manu opidum Lewense impugnare festinant. Provenientibusque eis usque ad munitiones illius opidi, improvisis Lewensibus repugnacula cum obicibus everterunt, quorum aliqui vix ullam resistenciam Lewensium cernentes, usque intra exteriorem portam intraverunt; quidam vero ascendentes eminentis domus, stantis in suburbio ante portam, altum fastigium, sagittis lacesserunt Lewenses ipsos, ne possent deambulare inter illud hospitale et prefatam portam. Et nisi in illo suburbio magna copia rerum per vicinias villarum ibidem allata causa presidii fuisset, Trudonenses, si institissent fugientibus incolis, oppidum obtinuissent, sed multitudine spoliolorum illecti, suburbio partim incendiato ad sua repedarunt, ex utraque tamen parte aliquibus sagittis sauciatis, et ex Lewensibus circiter 18 viris interfectis. Progressis igitur Trudonensibus usque villam que appellatur Bodenhoven, quidam comes ex partibus Alemanie Theodericus nomine, dominus de Dune, tendens ad Caleisium (809) opidum pro stipendio militaturus, intravit Lewis opidum. Qui cum videret quod ibi actum erat, suadet opidanis ipsis, ut suos inimicos insequantur. Qui jam reanimati, precedentem comite illo cum 50 suorum armigerorum, procedunt extra fossata usque ad campestria. Quo conperto Trudonenses, exercitu suo post tergum reducto, in unum compacti contra insectatores suos procedunt. Quorum multitudinem dum comes ille

A videret, quia non valerent pauci repugnare multis, fecit omnes intra munitiones repedare, et cum ipse postremo sequeretur supervenientibus hostibus, equus ejus petulando procedens secum intra fossatum fortalicii corruit. Quod videntes ipsi Trudonenses, quidam eum captivum salvare laborant, sed alii supervenientes intra fossatum occidunt illum. Post hoc ulterius non processerunt, quia Lewenses fuge consulentes, post tergum pontes suos abjacerunt, sicque Trudonenses ad sua hora none redierunt gaudentes supra modum de suo triumpho. Et cum opidum essent ingressi, campanis festive in turribus ecclesie concrepatis, monasterium nostrum plurimorum ingressis, sancto Trudoni, cujus feretrum in medio monasterii prefati per triduum ante capellam ejus collocatum erat, magnas laudes referunt, manibus eorum sanguine adhuc humano fedatis. Ubi etiam quedam procax femina attulit telum a Lewensibus in nostros opidanos jaculatum, et fixit ad sancti Dei feretrum, putans de fermentato offerre laudem. *Item.* Et quia secundum Salomonem *extrema gaudii sepe luctus occupat* (*Prov. xiv, 13*), et Psalmista: *Ad vesperem demorabitur fletus et ad matutinum leticia* (*Psal. xxix, 6*), eadem die, hora vesperrarum venerunt honesti viri ad Sanctum Trudonem, asserentes Leodienses devictos et episcopum Leodiensem belli victoriam obtinuisse. Tunc per totum opidum factus est pavor et dolor vehemens, et poterant merito vociferari, dicentes illud Ysaie (810): *Versus est in luctum chorus noster.* *De eodem.* Eadem die denunciatum est duci Brabancie, cum suo exercitu adhuc in campestribus remoranti, de violencia Trudonensium in Lewenses. Qui inardescenti animo recolens quanta incommoda suis hominibus ex opido illo pluries essent illata, deliberavit cum suis secretariis in crastino opidum ipsum cum suo exercitu vallare et ad solum destruere. Quod intelligens dominus Reinerus de Scœnvorst, baro factus in bello illo, frater domni abbatis nostri Amelii, tunc extra monasterium residentis in curia nostra Dolensi propter insolencias opidanorum, significavit nostris commonachis, ut sibi providerent. Propter quod maximus timor totum conventum perculit pluribus claustrum exeuntibus, aliis remanentibus sanctum Trudonem lacrimose inclamantibus ^{***}, ut suam a dilapidatione ecclesiam preservare dignaretur. *Item.* Altera vero die (*Jul. 22*), que fuit solemnitas Marie Magdalene, episcopus cum principibus sibi auxiliantibus obsedit opidum Tongrense, comburens totum suburbium, repugnantibus tamen viriliter opidanis illis et extra portas suas contra incursantes se procedendo. Sub qua obsidione Leodienses cum aliis opidis patrie reconciliantur domino suo episcopo Engelberto, spondentes sub certis terminis deliberare

VARIE LECTIONES.

^{***} inclamentibus 1°.

NOTÆ.

(809) Calais, quod tunc obsidebatur ab Eduardo III, rege Angliæ

(810) Errat sunt verba Jeremiæ, Thren. v, 18.

eidem obsidibus datis 150 milia sentatorum veterum; duci vero Brabancie promiserunt servituros se 40 diebus sub suis expensis cum 600 pedestribus requisitis ⁸⁸⁹. *De eodem*. Cum hec agerentur, Trudonenses angustiati ⁸⁹⁰, ab adjutorio omni civitatis et opidanorum Leodiensium ac propriorum dominorum suorum omnino destituti ac desperati, adventum ducis Brabancie cum suo maximo exercitu trepidantes, suos secretarios miserunt ad ducem, et ut secum misericorditer agere dignaretur, ipsum recipere in suum superiorem advocatum, ac in processu belli cum totam Brabantiam educturus foret, eo modo quo opidum Dystense sibi in armis fuerit, sese servituros exhibuerunt, et ad promittendum eadem opidanos Trudonenses paratos fore asseruerunt. Quapropter dux auditis illorum assertionibus ⁸⁹¹, habito consilio animum efferatum paululum mitigavit. Tongrensibusque pacem a civitate et opidis Leodiensibus factam cum domino Leodiensi episcopo pro summa predicta ratificantibus, episcopus cum sibi auxiliantibus ab ipsa obsidione post triduum, in vigilia scilicet sancti Jacobi (*Jul. 24*), cessavit, et gratiarum actiones universis, qui sibi in tam victorioso triumpho auxilium opportunum prestiterant, exhibebat, sique moto exercitu singuli ad sua redierunt. Dux vero Brabancie, intendens Trudonenses propter prefatas sponsones obtinendas a dampnis preservare, precepit per totum exercitum Brabancie, ut nullus per opidum Sancti Trudonis iter arriperet. Quare contigit ut ille copiosus exercitus, a toto districtu ipsius opidi a dextris et a sinistris declinans, nec in fructibus agrorum, que tunc maturabant ad messem, neque in aliquo quocunque cuiquam nocumentum inferebant. *De eodem*. Sequenti autem die (*Jul. 25*), scilicet die beati Jacobi, prefatus dux cum suo exercitu ville appellate Heere (811) approprians, missis nunciis adventum suum Trudonensibus designavit. Qui continuo habito consilio, preservationi sui opidi corporum et rerum suarum sollicite providentes, cum suorum multitudine humiliter et inermes exierunt obviam ipsi domino duci, eventum facti ex propriis demeritis formidantes. Quibus sic in planicie campestri, que sita est inter ipsum opidum et appendicium ville Brustemiensis, quod vocatur Bruxkem, congregatis, supervenit prefatus dux cum sua multitudine armorum, ipsos circoneingens in modum corone. Cui illi sic angariati, extractis capuciis et genibus prostrati, humiliter sese voluntati et pietati ipsius ducis obtulerunt, reconnoscentes eundem suum superiorem advocatum, insuper ad ⁸⁹² campane totius opidi icium, ut supradictum est, secundum omnem modum opidi Dystensis sponsonderunt. Quorum humi-

A litati et sponsioni prefatus dux benigne condescendens, eosdem quasi morti destinatos, illesos ad ipsum opidum redire permisit, et cum omni suorum comitiva ab hujus opidi districtu sinistrorsum declinans versus Brabanciam, paucos ex suis intra ipsum opidum Sancti Trudonis in propriis expensis tantum pernoctaturos transmisit. Qui signa et vexilla ipsius ducis Brabancie per hospicia famosa, circa forum sita, cunctis spectanda explicata palam usque ad alterius diei mane exposuerunt. O quot boni opidani sub alis volantis aquile ab irruentibus ferarum dentibus totiens obumbrati et erepti, tunc ungulatum leonem in propatulo expositum cum quanto cordis dolore, averso vultu obliquatisque oculis inspexerunt ! Considera, lector, prestitum beati Trudonis, **B** inclamati per lacrimosa suspiria hujus loci monachorum, defensionis subsidium ; qui non solum monasterium servorum suorum, quod in suo proprio allodio edificaverat, in tanto periculo ab omni jactura eripuit, sed etiam opidanos hos, sub dominio sue paterne jurisdictionis constitutos, ab ira indignationis magni principis ducis Brabancie et hominum sue patrie, quos isti graviter multociens offenderant, mirabiliter et inestimabiliter salvavit. *De eodem*. Credendum insuper verisimiliter estimo, prefatum ducem Brabancie propter favorem et subsidium, quos erga hanc abbatiam sepe exercuit, per ipsum sanctum Domini Trudonem a depopulatione loci hujus salubriter preservatum fore. Nam cum tempore imperii Henrici primi Otto dux Lotharingie, de cujus propagine iste Johannes dux Brabancie processit, opidum hoc intrasset, et per suos ipso presente bona monasterii hujus manu sacrilega depredari fecisset, statim ut portam claustrum exiit, sanctus **C** Trudo, sicut dux ille ex probabili signo fassus fuit, eundem inter scapulos gravi ictu percussit. Qui pre nimio langore vix usque Trajectum profectus, tertia die spiritum exalavit et siliam unicam reliquit (812). Preterea post aliquot temporis quidam vir magnae devotionis et literature venit in hoc opido. Qui cum audisset quod dux Brabancie et tota sua patria, quamvis permaxime Trudonenses tunc et diu exosos haberent, tamen, dum de bello ubi Leodienses succubuerunt redierant, ad pacem illos sine devastatione susceperant : statim quesivit, an alicujus sancti Dei corpus in hoc loco obtineretur. Cui cum responderetur quia fundatoris hujus monasterii corpus cum duorum aliorum sanctorum corporibus integraliter hic requiescit : *Indubitanter, inquit, presumite, quod illorum patrocinio salvatus est locus iste. Is fuit frater Johannes de Liemcule ordinis sancti Francisci, qui post aliquot temporis constanter contra flagellatorum hereticam pravitatem publice*

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸⁹ requisiti 1°. ⁸⁹⁰ angustiati 1°. ⁸⁹¹ in rasura corr. ⁸⁹² et 1°.

NOTÆ.

(811) Heers, Sancto Trudoni vicinum.

(812) Cfr. supra a. 1005.

predicans, tanquam exul ad conventum fratrum Sancti Trudonis secreto languidus venit, et feliciter in Christo obdormivit.

7. Anno eodem, mensis Septembris die 9, in crastino scilicet natiuitatis beate Marie, que fuit die dominica, dux Brabancie venit ad opidum Sancti Trudonis, non ut Trudonenses formidabant, ad murorum eversionem, sed ad obtinendum sibi ipsius opidi dominium in presidium contra Leodiensem patriam. Quapropter ipse dux contra promissum quod episcopo spondebat injusto modo procedens, cum comitiva magna militum et opidanorum monasterium nostrum intravit, et in signum domini campanam hannalem pulsavit. Et procedens inde usque ad medium fori, compulit opidanos fidelitatem sibi prestare, et advocans scabinos dominorum episcopi et abbatis, qui tunc pro parte erant presentes, contra illorum fidelitatem, qua prefatis dominis erant astricti, constituit eos de manu sua scabinos his septenos, et ex aliis opidanis consules duodenos. Die vero sequenti publice ad prestandum iudicium cum scabinis quos constituit et sub advocatione in foro tribulantibus presedit, privilegia etiam et cartas hujus opidi precepit sibi afferri, quas ubi sibi contrarias intellexit, forfice quem manu tenuit cassavit. Senescalcus Brabancie specialiter secretarius ducis, cum pro tunc apud nos foret satis familiaris, proposuit nobis secrete, si dominium jurisdictionis quam in ipso opido obtinemus, vendere aut in alias possessiones commutare eligeremus, dominus suus dux omnino ad nostrum optatum esset satisfactorus. Cui cum responsum fuisset quod patrimonium sancti Trudonis monasterio nostro divino instinctu collatum nullo modo alienare vellemus, cessavit ab hac instantia. *Incid.* Eodem mense dux prefatus misit ad opidum Sancti Trudonis villicum de Thenismonte, ad cuius mandatum opidani mansionem domni Franconis dicti Probi, militis, solo tenus destruxerunt, quia contra fidelitatem dominorum suorum episcopi et abbatis scabinus ex parte ducis fieri recusavit. Post aliquot menses quidam predives opidanus, Herbordus dictus Scat, compulsus pridem ad scabinatum tunc cum dux ipse scabinos statuit, cupiens suis veris dominis quorum vassallus fuit reconciliari, exivit ab opido, et dum sepe requisitus redire nollet, mansio ejus in platea Brustemiensi presente villico prefato solo tenus destruitur. Eodem fere die domus plebani de novis domibus, ad quam habet conventus noster Sancti Trudonis ad pytanciam 6 florenos annuatim, debuit, ut elaboravit villicus ille, Thenismontem adjudicari ad fiscum ducis, pro eo quod ille sacerdos opidum relinquens episcopo adhesit. Sed per instantiam precum per priorem ex parte conventus, villicus, informatus ab opidanis in hoc nobis faventibus,

cessavit a ceptis. *De eodem.* Interea anno ipso circa mensis Decembris Nonas episcopus Leodiensis, videns quia dux ipse cotidie in usurpando dominium jurisdictionis opidi Sancti Trudonis procederet, fecit villicos de Thenismonte majorem et inferiorem, et ex opidanis nostri opidi Sancti Trudonis 35 personas ad duellum appellari. Quo comperto, prefatus dux mandavit illis seriose ne formidarent de hac appellatione, quia vellet omnes de hujusmodi preservare indemnes. Ex qua adhortatione prefati 35 nil formidantes, neglectis dietis quindenarum et aliis in talibus fieri consuetis, per sententiam majorum proscriptione plectendi pronunciantur. *Item.* Post aliquot autem dies episcopus videns quod Trudonenses dominio ducis nuper summissi, maledictionem proscriptionis imperialis pacis non formidantes, dominis suis reconciliari minime curarent, in tribunalibus solemniter, ut moris est presentibus septem archydiaconibus, collocatus proscripsit, et excommunicatos pronuciavit ex prefatis 35 opidanis Sancti Trudonis quatuor personas, secundum jus pacis duelli ab imperatoribus Leodiensibus episcopis concessum. Quibus quatuor sic graviter mulctatis, ceteri tam ex scabinis et consulibus quam alterius status opidanis ceperunt formidare, ne pari pena plecterentur. Quapropter congressi in lobio (813) suo in presencia villici Montistenensis et aliorum opidanorum duci faventium, quod honoribus privari nollent, palam dixerunt. *De eodem.* Episcopus vero, qui ex industria proscriptis quatuor opidanis Trudonensibus, noluit contra reliquos per rigorem juris duellandi procedere, ¹⁰³ scripsit plures secretas literas ad singulares personas, si vellet respiscere, ipse asscuraret eos de prosecutione proscriptionis. Qui etiam ad singula ministeria misit literas publicas, ut a male ceptis resilirent, quia universos ad pacem reciperet. Quapropter in dominica Letare Iherusalem, que fuit mensis Marcii die 30 ¹⁰⁴ (1548), congregato toto populo intra conventum fratrum Minorum, dissensio inter fautores ducis ex una parte et alios, qui reconciliari veris dominis suis cupiebant, oritur. Quorum unus cum diceret: *Locus hujus refectorii nobis nimis artus est!* continuo ad forum proceditur. Ubi dum capitanei, fautores ducis, displosis vexillis primo ad forum congressi stetissent, partem ducis defensuri, supervenerunt, qui erant partis adverse, quorum auxilium in tantum accrevit, quod ducis fautores, metu mortis compulsi, cum illis reconciliari propriis dominis se obtulerunt. Interim cum hec agerentur, quidam opidani displosa pannificum vexillo accesserunt ad mansionem illius presbiteri supramemorati, malorum horum omnium capitanei. Qui cum audiret illorum strepitum et ad fores inpetuosum impulsam,

VARIE LECTIONES.

¹⁰³ sed addit 1. ¹⁰⁴ trium litterarum spatium reliquit scriba

NOTÆ.

(813) Porticus ante curiam, ubi leges pronuntiabantur, juramenta præstabantur, talia.

manus eorum effugere nitens, transscenso posteriori orti sul muro cucurrit intra domum cujusdam tinctoris, occultans se retro grandem cuppam. Quem quidam illorum insequentes, scrutando sub lectis et lectos perfodientes tandem invenerunt, perfossisque gladiis et punctivis cultris occiderunt. Quem, ut dicebatur, quedam matrona adhuc respirantem in sinu suo colligens, ut ad Christi passionem se converteret et de Dei misericordia confidenter presumeret, adortat, qui continuo signa conpunctionis nutu ostendens exspiravit. Hiis igitur sic patris, et universis opidi hujus incolis suis veris dominis reconciliari affectantibus, episcopus animarum ipsorum cupiens providere salutem, misit ad curatos totius opidi, conferens illis auctoritatem absolventi opidanos de vinculo excommunicationis et excessibus suis, interdictumque quod diu duraverat revocavit. Tunc facta est in hoc opido maxima gratiarum actio, accedente populo per penitentiam in ipso paschali proximo tempore (Apr. 20) ad eucharistie perceptionem. De eodem. Non multis vero post diebus, cum prefatus episcopus Leodiensis Enghelbertus nuper misisset ambassiatores suos ad summum pontificem Clementem quartum (814), deponens contra Johannem ducem Brabancie querimoniam, quod medietatem opidi Sancti Trudonis ad ecclesiam sancti Lamberti pertinentis usurpasset, prefatus pontifex continuo scripsit literas plumbo clausas ad prelatos et principes ac opida, prout sequitur in hec verba: *Clemens episcopus servus servorum Dei dilecto filio abbati de Grandi Prato (815) Cisterciensis ordinis, Leodiensis diocesis, salutem. Ut dilectum filium, nobilem virum Johannem ducem Brabancie, sollicitus pro restitutione opidi Sancti Trudonis, quod idem dux dicitur occupasse in Leodiensi dyocesi, ad quam pertinet, faciendam, per alias nostras literas, quarum tibi formam multum interclusam presentibus, mandamus. Dilectum quoque filium, nobilem virum Henricum (816) ducem Limburgie, natum dicti ducis Brabancie, ac universos ac singulos nobiles et milites, nec non et Bruzellensem et Lovaniensem, Camerescensem et Leodiensem dyocesim, ac aliarum bonarum villarum Brabancie consilia, ut apud ejusdem ducem super hoc dent operam efficacem, per diversas alias nostras literas exhortamur. Quocirca discretioni tue per apostolica scripta mandamus, quatinus literas ipsas eisdem ducibus, nobilibus, militibus et consiliis ex parte nostra presentans, des operam erga illos, quod nostris annuat liberaliter precibus in hac parte. Datum Avinione 4. Nonas Aprilis, pontificatus nostri anno 6.*

Epistole Johanni duci Brabancie misse tenor talis est. *Item. Clemens etc. Johanni duci Brabancie etc.*

A *Perdixit nuper ad nostri apostolatus auditum relatio fida, quod, licet opidum Sancti Trudonis, Leodiensis dyocesis, ad ecclesiam Leodiensem — quibusdam juribus ad dilectum filium abbatem Sancti Trudonis, ordinis sancti Benedicti, ejusdem dyocesis, et ad advocatum opidi prefati spectantibus dumtaxat exceptis — pertineat pleno jure, idque cum notorium sit in illis partibus, minime lateat te, tu tamen ipsum opidum occupasti et detines occupatum, non curans illud ecclesie prefate restituere, quamquam pro parte illius fueris super hoc requisitus. Cum autem, fili, honorem tuum deceat ut hec, si vera sint, prudenter et provide studeas revocare, ne jurium ipsius ecclesie, que pro reverentia Dei defensare deberes, notari valeas, quod absit! impungnator, nobilitatem tuam attente rogamus, quatenus quid in hac parte equitati conveniat, quidve justicie debeatur, attendens, predictum opidum pro nostra et apostolica sedis reverentia, et tui etiam honoris obtentu, sic prompte ac liberaliter ecclesie memorate restituas, et in premissis aliis sic te geras, quod de te ipsa merito contentetur ecclesia, et nos devotionem tuam dignis gratiarum actibus prosequamur. Datum Avinione 4. Non. Aprilis, pontificatus nostri anno 6.*

Epistola Clementis sexti pape ad opidanos Sancti Trudonis missa: *Clemens servus servorum Dei dilectis filiis consilio et opidanis opidi Sancti Trudonis, Leodiensis dyocesis, salutem et apostolicam benedictionem. Miranter audivimus quod vos, qua (817) ecclesie Leodiensi tanquam domine et magistre tenemini, devotionis oblitii, ab obedientia et fidelitate ipsius ecclesie recessistis, dilecti filii nobilis viri Johannis ducis Brabancie vos dominio voluntarie submittentis. Cum autem hec, si vera sint, gravis culpe vos arguant, et nota macule gravioris aspergant, universitatem vestram rogamus, requirimus et hortamur attente, paterno vobis consilio suadentes, quatinus premissa in examen considerationis debite adducetes, ad ipsius ecclesie devotionem redeatis et fidem, sicque per debite satisfactionis opera vos reconciliare studeatis eidem, quod ipsa erga vos velut devotos filios et subditos favoribus gratie consuetis exuberet, et nos devotionem vestram debitis gratiarum actibus prosequamur. Datum Avinione 4. Nonas Aprilis, pontificatus nostri anno 6. Item. Quapropter anno eodem transmissis bullis ad partes celeri nuntio, prefatus abbas Grandis Prati mandatum apostolicum executurus, venit ad nos pernoctandi causa, et die sequenti porrexit rectoribus et scabinis opidi hujus Sancti Trudonis epistolas ad eos per Clementem papam directas, prout pridem ipsi duci et ejus filio Heinricho cum opidis Brabancie tradidit, et sic*

VARIE LECTIONES.

⁸¹⁴ letere 1'. ⁸¹⁶ magistri 1'. ⁸¹⁷ exsecurus 1'.

NOTÆ.

(814) Sextum.

(815) Grandpre prope Namurcum.

(816) Quintum.

(817) Sc. devotione.

absque indignatione ad sua rediit. Paschalibus vero diebus peractis, ipso anno (818) mensis Aprilis die 16. data sunt opido nova privilegia, et ad instantiam opidanorum 12 consules, qui secundum privilegia antiqua perpetui fuerunt, de dominorum episcopi et abbatis consensu de anno ad annum amodo constituuntur ^{***}, quatinus gubernatio regiminis totius opidi pluribus de cetero innotescat. *Incid.* Anno Domini 1349, in mense Julio, Karolus in Romanorum regem electus vice altera cum multitudine valida principum et armatorum ad sedem regalem Aquisgrani festinat, quod Leodiensis episcopus Engelbertus intelligens, cum electorum armatorum copia secum comitatur; cui Aquenses, ex mandato pape Clementis quarti ut creditur, 24. die prefati mensis portas aperiunt, ubi accepta corona. . . . ^{***} cum sua regia consorte (819) pacifice ad sua repedit. *Incid.* Eodem anno Alpinos montes transiens, apud Mediolanum coronam ^{***} recipit, et ulterius procedens, absque effusione sanguinis Rome per cardinalem ad hoc destinatum imperialem recepit (820). *Item unde supra.* Eodem anno, mensis Julii die 24, Karolus hujus nominis quartus anno 4. suorum regni Romani, ac 3. Bohemie regni, confirmavit privilegia pacis de nova curia et privilegia nuper opidanis nostris reconciliatis cum dominis suis concessa. *Incid.* Eodem anno, circa nativitatem sancti Johannis, intraverunt Hasbanie terminos ex partibus inferioris Alimanie egressi viri flagellatores, qui corpore usque ad umbilicum nudato, capite capitiis et pileis operto, pedibus nudis, vestes lineas rugatas ab umbilico deorsum usque ad talos portensas deferebant, et flagellis corrigiatis, in extremitatibus nodos aculeatos habentibus, propria dorsa percutientes, sanguinem eliciebant, asserentes quod per talem corporis afflictionem morbum epydimie forent evasuri. Qui bini et bini processionaliter incedentes, cantilenas lamentabiles proferebant. Quibus partim finitis genua flectentes, in terram projectis impetuose corporibus, bracia in modum crucis extendentes supini jacebant. Post hoc erectis corporibus geniculantes, sacerdotibus eis comitantibus et preconantibus confessionem generalem dixerunt, et continuo surgentes cantando leticie facta ceremonia, sindone penitentiali ut ita dicam exuta, consueta indumenta resumebant. Hujusmodi flagellationis operam bis in die per 30 continuos dies

A peregerunt et frequencius in ecclesiis, ubi si divina officia horarum canonicarum aut sermocinatione stationum persolverentur, illi dicebant suos actus preferendos. Ad istius igitur hereticam penitentiam multitudo hominum nobilium, militarium et plebeiorum, primo ex devotione magna in tantum confluit, quod non solum in episcopatu nostre dyocesis Leodiensis, sed etiam in diversis dyocesis cum laicis religiosi viri tam monachorum quam ut plurimum mendicantium et secularium sacerdotum de suis sedibus exirent, et sacramenta ecclesiastica ministrarent eisdem. Processu vero temporis cum ipsorum presumpta religio, quam execogitabant quidam apostate religionis hospitati occulto in domo unius mulieris trans Renum, a litteratis viris plena superstitionibus et heresibus diligenter considerata esset inventa, et in destructionem sancte ecclesie et tocus cleri progressiva, prout postea comparuit, per censuram ecclesiasticam hec superstitio cessavit. *Incid.* Anno eodem Judei per totam Alemariam comburuntur, eo quod fama laboravit ipsos intoxicare puteos et aquarum fluentia in destructionem totius christianitatis, et quod muneribus pauperes christiano corrumpere ad similia perpetrandum. Quorum bona villici circumquaque collegerunt ad opus suorum dominorum. Inter quos villicus civitatis Coloniensis occiditur a Judeis, qui ibidem stratam cum multis domibus hereditarie possidentes, nolentesque ad baptismum convolare, igne immisso sese cum uxoribus et liberis intra domos proprias comburunt. De qua Judeorum persecutione aliqui opinantur quod illi mendaciter criminati sunt.

8. Anno Domini 1350 domnus Amelius de Scouwen, abbas hujus loci, per annos fere 15 in lecto paraliticus decubans, jura tamen hujus monasterii strenue preservans, emit 12 modios siliginis hereditarie, de quibus contulit pro suo anniversario 6 modios ad pytanciam mensis, et 6 reliquos ad pytanciam refectorii pro comedentibus secundis feriis in refectorio, et acquisivit plures libros huic monasterio, et ampliavit bona nostra apud novam curiam. Qui anno prelationis ejus 21. mensis Februarii die 20. obiit; cujus corpus honorifice sepultum est in medio stallati chori nostri, post sepulcrum Christiani abbatis, et grandi lapide sculpto coopertum.

INCIPIUNT GESTA ROBERTI ABBATIS HUIUS LOCI.

1. Anno Domini eodem 1350, Clementis pape imperio vero anno 3, mensis Februarii die 21, que sexti anno 10. (821) et Karoli quarti in regno 6, in fuit 5. feria, et in die beati Mathie apostoli, Ro-

VARIAE LECTIONES.

^{***} constituentur 1'. ^{***} lacunam octo litterarum reliquit scriba.

NOTÆ.

818) 1349 quo anno Pascha celebratum est d. 12 April. : anno 1348, d. 20. April.
(819) Anna.

(820) Quod denum factum est anno 1355.
(821) Octavo.

bertus de Cranewie per viam scrutinii mixti in abbatem hujus loci eligitur, vir laudabilis vite et religionis zelator. Cujus consecratio retardata est hoc modo. Clemens apostolicus reservavit sibi omnes prelaturas et dignitates, quod inauditum fuit retroactis temporibus. Propter quod nunciis ad curiam Romanam destinatis pro electionis confirmatione, seu potius pro provisionis obtentu, causa hec ad consistorium deducta est et diu examinata, quia ambassiatores archiepiscopi Coloniensis Willelmi ad obtinendum hanc abbatiam ad opus fratris archiepiscopi prefati, alterius cenobii monachi, instanter insudabant. Sed tandem de consensu cardinalium papa eidem electo de ipsa providit abbatia bullis porrectis, mensis Junii die 3 (1551). Nunciis igitur nostris, cunctis patratris, prospere reversis, prefatus electus a nova curia, ubi a tempore electionis residebat, ad monasterium cum honesta commissa circa horam diei septimam deducitur. Et quia omnibus modis recipiendi abbatem non constat, ideo congruit nunc hunc describere.

2. *De modo recipiendi abbatem vel episcopum.* Primo igitur cum electi adventus appropriare ⁶⁰⁰ denunciatur priori et conventui, statim omnes albis induti, precedentibus scolaribus et sacerdotibus ac fratribus minoribus, processionaliter veniunt obviam ei, et dum fuerit processum usque citra eorum capelle clericorum, ubi fruges solent vendi, stationem faciunt, adventum ipsius prestolantes. Qui ad prefatam capellam perveniens, viso conventu ab equo descendit. Ad quem prior et unus de senioribus cum maturitate accedentes, unus ad dexteram et alter ad sinistram reverenter ipsum ad manus recipiunt, et precedente processione ad monasterium deducitur, cantore incipiente responsorium ⁶⁰¹ *Honor virtus* cum suo versu, interim priorissa Sancte Katerine de Milen et ejus conventu stationem cum maturitate facientibus in loco emunitatis nostre, sito inter porticum monasterii et conum (822) platee. Cum autem processum fuerit usque ad capellam sancti Trudonis, incepto ymno *Te Deum laudamus*, electus, si episcopus presens non est, super tapete scampno superstrato ⁶⁰² solus ad orationem procumbit, ymnoque expleto surgit. Tunc sequitur responsorium *Deum time* cum versu et repetitione; sequitur versiculus *Salvum fac servum tuum. Mitte ei auxilium desuper*, collecta *Pretende Domine s. t.* Quibus expletis, statim deducitur ad altare sancti Trudonis, et facta ibi oratione, congregatis ad hoc scabinis et opidanis, continuo prestat fidelitatis juramentum, ponens manum dexteram super crucem tabule altaris insculptam et verba unius ex circumstantibus scabinis eloquentis per singula replicat in hunc modum jurando: *Van desen daghe voert ende*

A *desen dagh algader, sat ich houd ende ghetruwe si n s'nte Marien, sente Lambrecht, den bysschop van Ludike, der capitelen van Sente Lambrechts, den gøde Sentrude, den contente van Sentruden, den greve van Læn als væcht, der stat van Sentruden; letteren, brieve ende privilegien, die die heren verleen hebben, houden der stat van Sentruden, vriheyt helpen houden von missen daen, en daen den als een abt van Sentruden, den armen gheliic den riken, ende den riken geliic den armen. Dat ensal ich laten om vrinschap, nocht om maesschap, noch om engheerre hande zaken, die mer mich daen mach. Zo mich God helpe ende die heyleghen.* Quo pacto deducitur ad majus altare, et facta oratione a scabinis deducitur ad campanam bannalem, quam ipse pulsat in signum temporalis domini.

3. *De modo consecrandi abbatem.* Expleto modo recipiendi solemniter electum hujus monasterii abbatem novum vel episcopum Leodiensem novum, videndum est de abbatis novi consecrationis officio. Ubi primo sciendum, si ipse electus et ab ecclesia Leodiensi confirmatus post presentationem foras, ante suum introitum ad monasterium, consecratus sit, completo modo recipiendi supradicto, si placet, potest missam solemniter celebrare vel ad prandium accedere; si vero nondum sit consecratus, tunc episcopo consecrationem hanc peracturo ad missale officium parato, electus consecrandus in melio superioris chori, ex opposito majoris altaris, inter duos consecratos abbates in sedili medius ponitur, et dicto offertorio, episcopus officio consecrationis completo, anulum illi tradit. Quem ad chorum psallentium deducens, in stallo abbatis mitratum cum baculo sistit, et cantato ymno *Te Deum laudamus*, iterato ante majus altare inter prefatos ambos abbates ipsum collocat. Qui continuo juramentum abbatibus ordinis nostri prestari consuetum facit in hunc modum.... ⁶⁰³. Prestito autem juramento, episcopus, sumpto sacramento calicis, amministrat ipsi consecrato sanctam eucharistiam, expletoque missarum officio, abbas abbacie domum intrat ⁶⁰⁴, et prout velit ⁶⁰⁵, praurosos invitat. Prefatus igitur Robertus die prefato consecratus est a Theoderico suffraganeo Leodiensis episcopi Engelberti, assistentibus abbatibus Sancti Laurentii et Sancti Jacobi. *De eodem.* Sequenti vero sexta feria proxima idem abbas Robertus hora capitulari venit ad capitulum, et presentibus priore et toto conventu, hec tria more solito se promisit servaturum: primo, quod distracta et alienata revocare deberet, et jura monasterii conservare; secundo, quod bonas et antiquas rationabiles et approbatas monasterii hujus consuetudines observaret; tercio, quod bona pytancie nostre ad usus alios non converteret. Post hec posita ei

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰⁰ appropriare 1°. ⁶⁰¹ responsum 1°. ⁶⁰² super-stratum 1°. ⁶⁰³ post hæc columna vacua relicta in codice plus quam dimidia. ⁶⁰⁴ inat 1°. ⁶⁰⁵ ult 1°.

NOTÆ.

(822) *Coix*, angu.us.

regula beati Benedicti in sinu suo per priorem, prior et totus conventus per singulos ad domnum abbatem prius genibus flexis accesserunt, et utrisque manibus super ipsam regulam, quam supra sinum suum tenuit, positis, eidem per singulos obedientiam promiserunt sub tali forma: *Domine, promitto vobis obedientiam secundum regulam beati Benedicti*, pacis osculo ipsi ore ad os continuo prestito. Quo completo obedientiarum seu officiarum per singulos claves officiorum suorum super matam capituli deposuerunt ad ipsius abbatis dispositionem, qui singulis continuo sua officia recommisit exsequenda. *Incid.* Anno Domini 1352 Clemens papa sextus obiit. Cui Innocentius sextus successit.

4. Anno Domini 1353 Robertus abbas, accedens ad Willelmum (823) comitem Hollandie in opido et monasterio de Middelborgh, gratanter ab eodem ad prandium susceptus est, et relevato feudo ab ipso persolataque pro relevatione una marcha argenti, qua tenetur nostrum monasterium de advocatia super bonis et hominibus nostris in Alburgh et in adjacentibus villis, ad suum monasterium rediit. *De eodem.* Eodem anno prefatus comes mendaciter informatus per quendam Godefridum de Dumella, surreptorem possessionum virorum honestorum sue fidei commissarum per eosdem, prenotificationibus et superstitionibus tam principes quam honestos homines pellicientem, elaboravit effective omnia bona nostra tam in Hoesden quam in Hollandia sibi usurpata tenere, pro eo quod eidem Godefrido decima de Bardewyc per sententiam vassallorum nostrorum amplius quam 50 sibi adjudicata, et domno Johanni de Bœchout adjudicata in aula abbatis, ad ipsum comitem appellasset. Sed quia *sevissima est injusticia ferens arma secundum philosophum, et durum est contra stimulum calcitrare*, ut dicit Lucas in Actis apostolorum (cap. ix, 5), prefatus abbas comparato favore domni de Iselsteine, comitis consilarii et ejus sigilli custodis, pacem cum comite inivit, et redemit bona nostra injuste adjudicata pro 1700⁶⁰⁰ scutatis Brugensibus, solvendis comiti infra mensem, et 300 pro mediatoribus solvendis ad diem post spacium temporis conducti. Quibus sic peractis, Robertus abbas obtinuit literas quitantiarias, nomine ipsius comitis scriptas et sigillatas, et sic ad possessionem bonorum nostrorum per comitis vassallos nobis adjudicatorum restitutus est. Omnibus ergo computatis tam pro literis restitutionis quam aliis pluribus incidentalibus, cum 500 florenis domno Florentio de Versele traditis, idem abbas occasione dicte appellationis sustinuit infra 4 annos dampna usque ad 4000 florenorum. *Incid.* Circa hec tempora domnus Arnoldus de Rummiens, nepos Ludovici comitis de Los ex legitima sorore,

A cum duxisset in uxorem relictam predivitis militis cujusdam, maximi usurarii, comitis Flandrie Ludovici materam, cepit fundare castrum in villa propria Rumiens (824). Qui licet alias non parceret expensis, cum protunc foret....⁶⁰⁷ Brabancie, gravissime angariavit una cum subditis sibi popularibus populos rurales per Brabanciam, compellens illos ut longo tempore lapides, calcem et quelibet alia pro structura ipsius castri necessaria, gratis sub ipsorum laboribus et expensis adveherent. Sicque post annos ferme 9 completo eleganter castro, et postea positus in ipso omnibus ad rebellandum opportunis, referebatur a multis quod nocturno tempore, dormientibus custodibus, fenestre hujus castri audiebantur horribili sono concuti, et turres cum sua ingenti aula videbantur repleri⁶⁰⁸ coruscantibus flammis per fenestras sese spargentibus, que poterant pronosticare congrue hujus castri subversionem, prout infra patebit, secuturam.

5. Anno Domini 1355 cum domnus Reinerus de Scœnvorst baro, frater Amelii pie memorie, predecessoris Roberti hujus loci abbatis, bona nostra de Halchtre et Dola, que a creatione Roberti prefati in abbatem injuste detinuit, restituere libere voluisset, post multos tractatus idem baro allegationibus suis veritati contrariis⁶⁰⁹ tandem ipsum abbatem compulit, quod dominium prefate ville et curiam cum redditibus 4 annis obtinere deberet tantummodo, quibus peractis, abbas eidem 1000 florenos solvere deberet. Sed anno sequenti (1356) guerra crescente inter eundem et domnum Walerannum de Borne, occasione terre de Valkenburgh, timens prefatus Reinerus baro bona de Halchtre predicta ab adversario suo favillari, prioribus conditionibus annullatis, exactis 1000 florenis et 120 scutatis ab ipso abbate, villam et curiam cum redditibus eidem libere restituit. Nosce hic, lector, quod prefatus domnus Reinerus, vivente fratre suo Amelio abbate prefato, seriose instabat ut sepedicta villa de Halchtre cum curia et bonis ibidem, quam ad placitum fratris sui Amelii abbatis cum dominio temporali super populum illum occupaverat, a conventu nostro sibi quoad viveret sub annuo pactu accensaretur. Super quo deliberatione habita, prior cum senioribus considerantes hujus viri et suorum animositatem et potentiam, congregato toto conventu rem propositam retulerunt, finaliterque de omnium consensu responsum est illi quod nulli monasterii bona vellent ad vitam tradere. Super quo responso ille in tantum indignatus est, ut profiteretur amo Jo conventui se in nullo subsidiari. Sed revera quod optime consulti erant claret, quia, licet nil juris in predictis bonis habuit, fuit tamen abbatia nostra tam in redemptione ville prenotate quam in aliis

VARIE LECTIONES.

⁶⁰⁰ XVII 1°. ⁶⁰⁷ lacuna decem litterarum. ⁶⁰⁸ repleri 1°. ⁶⁰⁹ v. c. postea erasa.

NOTÆ.

(823) Quintum.

(824) Rummen prope S. Trudonem.

expensis ex hujusmodi causa emergentibus 2150 florenos et amplius dampnificata. Preterea sciendum quod idem dominus de Schœnvorst — qui de permissione fratris sui abbatis Amelii pridem maxima emolumenta tam de bonis monasterii quam ¹¹⁰ de opidanorum et scabinorum pecuniarum penis illis inflictis perceperat, et qui homines nostros apud Halchter graviter angariabat et cruciabat in tantum, quod in mediis campestribus locis insudantes, voce lacrimabili clamabant: *Vindica, Domine, sanguinem precii nostri laboris, quod ebibit violenta exactio Reineri de Schœnvorst* — immemor tamen horum omnium, in lecto egritudinis positus, divitiarum plenus nullam restitutionem nobis fecit. Caveant ergo omnes hujus monasterii salvationem diligentes, ut grangias aut alias possessiones nunquam ad vitam cuiquam potenti seculari accensent, plus tamen precaveatur, ne fratribus aut propinquis abbatum talia concedantur, quia de talium manibus dampniosius quam ab alienis hujusmodi recuperantur, prout superius in gestis Ade abbatis comprobatur. *De eodem.* Eodem anno (1355) Robertus abbas occasione Gerardi de Steinvorde ipsum defidantis, et postea condignam emendam eidem Roberto ex compulsione exsolventis, sustinuit dampna usque ad 300 florenos.

6. Anno prenotato (1355) quidam mercatores fecerunt arestari et vinculis mancipari quendam ex eorum famulis, qui mercimonia ipsorum sue fidei commendata ad opidum nostrum Sancti Trudonis detulit, et ad se ea pertinere asseruit. Sed illis pluribus rationibus contrarium ostendentibus, is ad suspendium veritus condemnari, aliquorum, ut dicebatur, scabinorum oculos muneribus excecavit, quorum astu sententialiter definitum est non fore furtum, licet bona suorum dominorum ille ad loca sibi non jussa attulisset, sicque a vinculis est liberatus. Qui cum ¹¹¹ post aliquot temporis ad paupertatem, ut talibus evenire assolet, devenisset, apud Leodium coram episcopo Enghelberto querimoniam contra scabinos deposuit, quod minus juste ab eo munera accepissent. Quo percepto, ut dicebatur, scabini illi fecerunt prefatum famulum sub spe pacis ad opidum prefatum redire. Cujus adventum plures assisini scabinorum, ut postea patebit, cognoscentes, ipsum apud curiam Beginarum, ubi juxta avam sue uxoris clam ad cenandum venit, in noctis crepusculo latrocinialiter occiderunt. De quo facto rei illi tunc evaserunt, quia balivus episcopi et horum assisinorum amici et consanguinei quidam scabini impederunt nostrum scultetum, quod nequibat testes producere contra diffamatos illos. *Item.* Anno Domini 1356 quidam juvenis nocte

A quadam ante tempus campane per cimiterium sancte Marie transiens, a quibusdam adversarium domini sui insidiantibus, innocens et bone indolis reputatus, pro insidiato adversario clam occiditur. Et cum rumor ille ¹¹² sero de tali crimine in populo cresceret, unus reorum stans super cimiterii ingressum, unum servorum nostrorum cum aliis opidanis ad spectaculum accurrentem in faciem eum ferrea chyrotheca percussit, quem percussus optime novit. Propter quod cum violatum esset cimiterium, per biennium defunctorum corpora in nostro orto appellato Vriithof sunt de consensu conventus sepulta. *Item.* Talia et plura alia homicidia, furta, rapine et violentie in opido sunt diu perpetrata, ex quibus gravis tumultuatio inter opidanos surrexit contra aliquos ex primoribus et scabinis prefatis, quibus imputabant quod quisque eorum mutua vicissitudine defenderet suum et dissimularet delictum, ne criminosi punirentur. *Incid.* Anno supradicto 1355 (*Dec.* 5) Johannes dux Brabancie obiit, et ducatum Brabancie filie sue Johanne reliquit, quam pridem matrimonio copulavit cum Wincelao duce Lutseburgie (825). *Incid.* Anno Domini 1356 Ludovicus comes Flandrie, qui ex filia (826) prefati ducis Brabancie secunda natu adhuc superstite prolem legitimam habuit, cernens nullam portionem sibi ad presens assignatam esse ad et in ducatu prefato, collecta multitudine armatorum opidum Andwerpie obsedit et in deditiorem accepit. *Incid.* Eodem anno post festum Johannis Enghelbertus episcopus (827) per marissalcum (828) et balivum (829) Hasbanie expugnavit opidum Landen. Die vero sequenti multitudo Brabantinorum supervenit, et paucis Leodiensibus illis prevalens, pluribus captivatis, ceteros terga dare compulit. Sed cum paucis redeunte balivo prefato, qui ad conburendum vicinas villas operam dabat, Leodienses per ipsum reanimati, iterato opidum impetunt, contra quos Brabantinorum exercitus extra portas aggressus est. Sed commisso prelio victoria cessit Leodiensibus, ex Brabantinis plurim's occisis, et Leodiensibus qui captivi erant a vinculis ereptis. *Incid.* Eodem anno Wincelaus novus dux Brabancie, ut efficacius comiti predicto obsteret, famosum claustrum sancti Petri Hasligensis intravit, et expulso abbate et toto conventu officinisque eversis, monasterium cum dormitorio refectorioque et ambitu elevato fossato circumvallans, sacrilegium perpetrare non formidans, fortalicium castrum ad impetendum Flandriam exinde positus ibidem armatorum custodiis effecit. Contra quem comes ipse campestri bello congressus victoriam obtinuit, et illum terga dare compulit. Propter quod custodibus castrum lacrimandi fuga lapsis, Flandrenses continuo id ipsum occupan-

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁰ t. d. b. m. q. *crasa.* ¹¹¹ *deest l'.* ¹¹² *illo l'.*

NOTÆ.

(825) Filio Joannis regis Bohemiæ.
(826) Margaretha. Cf. Radulfus de Rivo in Gest. epp. Leodiens., c. 3, ap. Chapeville III.

(827) Socius erat comitis Flandriæ.
(828) Lambertum de Elpey, teste Radulfo.
(829) Jacobum de Chaboz, teste eodem.

tes, cum armatis custodibus munierunt. Post paucos dies comes prefatus intravit opida Brabancie Bruxellam, Lovanium cum aliis libertatibus, ibi accepta ab illis fidelitate, suos ibidem balivos constituit. Post cujus recessum Brabantini postposita fidelitate quam comiti probabant, mittentes pro duce et duxissa sese illis obtulerunt. Sed post duos menses concordia pacis intervenit, conditione tali, quod Wincelaus, quousque duxissa vixerit, ducatum obtineat, duntaxat exceptis opidis Maglinia et Andwerpia comiti addictis, secundum arbitrium Willelmi comitis Hollandie (830). Post aliquot temporis facta concordia pacis secundum arbitrium Willelmi comitis, prefati milites Flandrenses occupantes fortalicium proh dolor! ex Hassigensi monasterio immutatum, precauentes ne dux Brabancie in posterum inibi positus militaribus Flandriam infestaret, continuo suppodiantes ima fundamenta lignis, apposito igne abscesserunt. Cumque vi ardoris suppodia defluerent monasterii, cum fortissima turri rectorii ambitus et pulcerrime capelle beate Marie parietibus eversis, omnis illa structura corrui excepto dormitorio. Quod cum cuidam sagaci illius monasterii monacho innotuit, celeriter suppodiarum iussit, et postea novis fundamentis positus, sumptuosum hoc dormitorium est preservatum. *Incid.* Anno eodem Johannes rex Francie cum maximo suorum exercitu insequens regis Anglie filium (831) principem Gualie, qui cum parvo electorum Anglicorum cunco nuper intra Franciam pervenit, in medio regni sui juxta Pictavis (832) in prelio vincitur; et dare dextras dedignans, sed fortissime repugnans, tandem a militibus principis compressus et in terram prostratus, elevatur, et cum Philippo filio et multis Francie principibus dextras dantibus in Angliam navigio deducitur, et ibidem post plures menses moritur (833).

7. Anno Domini 1357 antiqui scabini et consules nuper destituti tempore Amelii abbatis ab obligatione, qua se obligaverant de non attemptando amodo officia fidelitatis in regimine hujus opidi, nisi de consensu dominorum et opidanorum, nunc ab illa obligatione quitantur mediante obligatione fidelitatis nostro monasterio prestanda, sub juramento suo lactis evangelii. *Item.* Anno sequenti (1358) Engelbertus episcopus Leodiensis modernos scabinos hujus opidi, coram eo diffamatos de multis excessibus et de latrocinio apud curiam sancte Agnetis facto, tanquam conscios intendens corrigere et destituere, venit ad monasterium nostrum, requirens consensum abbatis Roberti. Qui animadvertens quanta gravamina occasione destitutionis scabinorum antiquorum monasterio suo obvenerant, sic consensit, quod non per violenciam, sed per sententiam et legem hujus opidi procederetur. Propter quod ipse Leodiensis episcopus prima die

A Marcii per campane bannalis pulsum convocavit populum, et post plures tractatus, scabinis de objectis sibi sese excusantibus ibidem in presentia omnium, prefatus episcopus, qui ad illorum corporum detentionem huc accesserat, erubuit et eos liberos abire permisit. *Item.* Post hec quidam perpetravit homicidium juxta molendinum monasterii de Milen. Contra quem reum scabini Sancti Trudonis post testium depositiones per juris ordinem sententiam protulerunt, a qua sententia priorissa consilio et auxilio episcopi suffulta, ad scabinos Aquensis sedis appellavit. Processu vero temporis, quia homicidium illud infra libertatem nostre jurisdictionis contigit, scabini prefati sunt sub expensis monasterii nostri primo et secundo ducti et reducti pro recipienda doctrina et sententia a scabinis Aquensis sedis, ad quorum judicium sententia principalis, quam tulerant scabini Sancti Trudonis, inansit in suo robore non revocata; sed questio ejus compositione interveniente sopita est. Ex hujus liti occasione monasterium nostrum sustinuit dampna expensarum ultra 1600 florenos, et de quodam facto 400 florenos. *Item.* Eadem ebdomada qua scabini Sancti Trudonis ad Aquensem sedem sunt adducti, episcopus Leodiensis post plures tractatus, cum videret se prefatos scabinos in presentia scabinorum Aquensium non posse, prout putavit, corrigere et destituere, compositione pacifica interveniente, mediantibus 600 florenis per ipsos scabinos deliberandos, et inter episcopum et abbatem atque advocatum partiendos ab impetitione illorum cessatur.

8. Anno eodem, in mense Aprili, Robertus abbas ex certis causis transiens per comitatum Namurcensem, divertit iter ad monasterium sancti Gerardi Broniensis. Quod cum perciperet abbas ejusdem loci, misit celeriter equestres nuncios honestos, invitantes eum ad prandium domini sui, et eidem intimantes quod totus conventus processionaliter obviam sibi venire paratus esset, si sue paternitati gratum foret. Quo id fieri recusante et ad hospitium ipsi monasterio vicinum declinate, paululum repaustione facta, ad missam signa pulsantur. Qui cum ad ipsum claustrum ad audiendum officium missale intraret, prefati monasterii abbas et conventus simul congregati, cum omni humanitatis salutatione reverenter ipsum ad chorum psallentium deducunt, ad stallum sedis abbatis statuerunt. Qui cum ad hospitium suum extra monasterium misse officio peracto iter caperet, nequaquam exire de claustris permittitur, sed ad domum abbatis deducitur, et convocato conventu ibidem ad prandendum, eidem cum omni sua comitiva jocundum et lautum convivium ab abbate illius loci honestissime exhibetur. Ibi inter cetera dulcia colloquia abbas asseruit,

NOTÆ.

(830) Quæ pax demum anno 1357 constituta est; cf. Ernst V, 114.

(831) Eduardum.

(832) Poitiers.

(833) Anno 1364 Londini quidem, sed non captivus mortuus est.

quod cuilibet abbati Sancti Trudonis ibidem noviter A adveniēti tenetur abbas prefati monasterii cum toto suo conventu obviam ⁶¹³ extra claustrum monasterii ipsius sollemniter cum reliquiis et crucibus procedere, et ad ipsum monasterium honeste inducere, et oratione ibi facta, devote ad aulam abbatis deducere, et prandio peracto, ad ejus presenciam omnes officiali tam abbatis quam conventus officinarum ⁶¹⁴ suarum claves teneantur deponere et eidem tradere; et si forte quisquam ex domnis commonachis fuerit ibidem carceri mancipatus, vel in aliqua penitentia regulari detentus aut positus, ipse abbas Sancti Trudonis poterit illum aut illos libere absolutos facere. Quibus per ordinem sic enarratis, valefacto mutue ad peragendum ceptum iter processit. *Item.* Anno Domini 1359, Nonas B Maii, circa horam diei 11. cecidit turris hujus monasterii tertia, que versus meridiem respiciebat, ubi vix dimidia hora precedenti plures scabini et mansionarii, cum diu de inheredationibus intra porticum ipsius monasterii tractassent, discesserant illesi. Et puer quidam triennis cum juxta turris hujus parietem ludens sederet, a fratre suo vix sexenni vocatus abducitur, post cujus discessum continuo ruina turris subsequitur, *Item.* Anno revoluto abbas Robertus timens de majoris turris ruina, accito famoso lapicidarum magistro, fecit murum parietis majoris turris versus monasterium stantem conspissari, et arcum qui subter erat amplius artiozem construi. Uli dum opifices ultra medium altitudinis parietis structuram produxissent, quadem die hora misse dum ponderosos lapides, quos de turris pariete excusserant, ad continuandum novum opus veteri in nimia quantitate super apodiatas crates cumulassent, continuo apodiamina cum cratibus concussa ruerunt, et duos operarios in summo constitutos deorsum precipitaverunt. Quorum unus ruptus ab intra quarta die obiit, alter vero licet. Jesus, convaluit. *Incid.* Eodem tempore quidam mercenarius ad operandum super tabulatum in ecclesia beate Marie conscendit. Qui dum incaute super celaturam, que de tenuissimis asseribus fuit, calcaret, desuper cecidit super pulpitem in choro inferiori, quod fractum dissiliit, et ille in pavimento proruens, crepuit et exspiravit. *Incid.* Anno Domini 1360 Theodoricus comes de Los et dominus de Heinsberg 12. Kalendas februarii obiit (834). Cujus corpus cum delatum esset ad claustrum de Herkenrode, non recipitur ad sepeliendum (835); et sic devectum ad conventum Augustiniensium in Hasselt inhumatur. *Incid.* Post hujus obitum episcopus Leodiensis producens literas referentes quod condam comes quidam sponte fecit ipsum comitatum feodum Sancto Lamberto, et ad ejusdem sancti ecclesiam debere

devolvi, si comitem quemlibet contingeret absque prole decedere. Propter quod placuit majoribus ecclesie et civitatis Leodiensis, exceptis nobilibus milicie patrie, quod ipse episcopus comitatum, quia ad ecclesiam foret devolutum, attemptaret. Et sic non obstante quod dominus de Dalenbruech, nepos ex fratre (836) comiti, cui etiam comes ipse comitatum legaverat, et dominus Arnoldus de Rumeins, comitis consobrinus, per majores patrie sententialiter petebant definire cui ipsorum alteri comitatus cedere deberet, prefatus episcopus compulit incolas de Los, de Herka, de Hasselt et aliarum villarum, quod ipsum in comitem reciperent et eidem fidelitatem prestarent.

9. Anno Domini 1361, imperii Caroli quarti anno 13. et episcopatus Engelberti episcopi Leodiensis anno 18. cum Godefridus de Dalenbroech custodes armatos in castro de Stockem (837) ad ipsum obtinendum posuisset, episcopus et tota patria Leodiensis cum maximo exercitu castrum obsedit mense Junio. *De eodem.* Mense eodem opidani Sancti Trudonis ceperunt laborare pro obtinenda sibi communitate, maxime instigantibus eos hiis qui dudum de scabinatu et consulatu destituti erant, cum sibi faventibus, ponderantes, quod per assisinos scabinorum novorum multi excessus et violencie graves fierent. Quod cum Robertus abbas intellexit, congregato in orto nostro Vrythof toto opido, accessit ad eos cum toto suo conventu, et facto silentio, accito notario, fecit publice in Theutonica lingua privilegia de non elevanda communitate et de pena imperatoris contra transgressores privilegiorum inflictam per ordinem exponi subjungens se paratum semper esse ad corrigendum, si quid ostendere possent infra jurisdictionem suam incorrectum. Illis vero respondentibus quod ipsi suo domino nil imputarent, sed insolenciis scabinorum, tunc prefatus abbas cernens quod singula officia ministerialium consentirent de communitate elevanda, monuit universos sub testimonio astantium, ut a ceptis desisterent, alioquin contra eos ad penas expressas procederet. Die ergo eadem principales communitatis promotores festinanter venientes ad coopidanos suos, qui in obsidione castri predicti remanserant, assumptis D secum magistris communitatis Leodiensis, Hoyensis et aliarum villarum, mediantibus 4000 florenorum et amplius obcecant oculos domini Leodiensis, quod contra debitum promissum concedit eis erectionem communitatis, in quantum in ipso est, mensus Junii die 27. Qui acceptis sigillatis literis ad opidum redeunt, et constitutis duobus magistris et 12 consulis, paucis diebus transactis, opidi regimen ad placitum suum usurpant, contra amborum domino-

VARIÆ LECTIONES

⁶¹³ ei addit 1'. ⁶¹⁴ officiarum 1'.

NOTÆ.

(834) Obiit 1361; vid. Mantelium p. 279.

(835) Quia excommunicatus erat. cf. Radulfus de Rivo 5.

(836) Joanne præmortuo

(837) In Mosæ ripa sinistra prope Maseyck.

rum Jurisdictionem et oppidi libertatem. Persistente autem episcopo cum tota patria in obsidione, custodes compulsi sunt salvis corporibus tradere castrum mensis. . . . die. . . .⁶¹⁵ (838). Cum autem magistri prefati proponerent requirere domni abbatis consensum de erecta communitate, ipse convocato prius toto conventu in loco capitulari, omnium requirens consilium et finale consensum, invenit omnes in hoc concordēs, quod communitati nullo modo assentirent, sed in resistendo sibi totius viribus assisterent. Post paucos dies cum dominus abbas ad novam curiam divertisset, magistri communitatis cum suis fautoribus venerunt ad eum, instantes ut elevate communitati consentiret. Quibus respondit: *Communitati nullatenus consentio, sed ad corrigendum excessus, si quos proposueritis, in quantum teneor paratum me offero.* Exhinc ipse abbas metueus ne violenter niterentur eum ibidem residentem compellere ad consentiendum communitati et eorum voluntati, prout condam tempore abbatis Ade, ut supra narratur, temptatum fuerat licet frustra, de consilio amicorum Leodium petiit, et ibi veniens circa festum Dionisii subsequens, 5 annis, mensibus 3 minus, ibidem commoratus est. Qui ubi diligenter episcopum, capitulum Leodiense et civitatem et villas patrie sepe requisisset, ut Trudomenses, qui contra prestitum juramentum communitatem acceperant in prejudicium sui monasterii, ab illicito usurpatis resilire procurarent, nullum finale responsum obtinuit, capitulum tamen Leodiense semper pro sua parte fuit.

40. Eodem anno (1361) post festum penthecosten (Mai. 16) cum Robertus abbas ad iustanciam honestorum virorum testamentum domni Johannis de Halbeke militis de bonis feudalibus, sicut comes de Los et dominus de Lummene pridem fecerunt, ratificaret et confirmaret, secundum sententiam vassallorum suorum ad opus filiorum naturalium prefati domni Johannis, quibus certam pecunie summam assignavit ad prefata bona: Henricus de Halbeke, nepos ex fratre hujus domni Johannis, cum sibi adherentibus ex Ghelria et Julia armigeris, injuste ex occasione hujusmodi legati defidavit Robertum abbatem, suos et monasterii bona, per litteras ante solis occasum ad nostrum monasterium transmissas. Et in crastino proxime sequenti in solis crepusculo villani nostram Halchtre et curiam ibidem de Dola spoliavit et combussit, homines nostros captivos abducens. Qui cum per suos satellites nocturnos incendiarios similiter domno de Heere, exsecutori dicti domni Johannis, dampna intulisset, elaborante illo per 12 pacis Hasbanie conservatores proscribitur, et sui satellites

A incendiarii apud Heere capti tres rotantur. *Item.* Eodem anno cum superior mansio nostra apud Dolam cum fortalicio bene vallato adhuc ab incendio salva permansisset, abbas ex suorum consilio fecit straminea ipsius mansionis tecta deponi, ne ab adversariis possent comburi. Ecce aliud infortunium, quia cum famuli abbatis straminibus nocture ignem supponerent, ut latronibus combustionum materia auferretur, continuo venti impetus vim flammæ reflexit ad edificia nondum detecta, et omnia cum ipso fortalicio incineravit. *Item.* Eodem anno in die Bartholomei apostoli (Aug. 24) idem Henricus mansionem de Dola tunc straminibus detectam combussit per suos in crepusculo. *Item.* Postea in medio noctis vigilie conceptionis sancte Marie (Dec. 7) ab eodem orreum treccensuarium (839) nostri apud Engelbamd, segetibus et feni plenum, comburitur, et eadem nocte molendinum nostrum apud Merwile incendiatur, sed ignis sine magno dampno extinguitur. *Item.* Anno post hunc quarto (1362) in Marcio idem maledictus cum suorum 18 complicitibus occidit presbiterum de Halchtere ante cymiterium, et septem viros atrociter vulneravit, et captivos quinque abduxit. *Item.* Prenotato anno, mensis Aprilis die 8, in crepusculo diei captus est unus ex incendiariis nefandi Henrici per forestarium nove curie juxta pontem de Merwile, progrediens ad comburendum orreum unius coloni nostri. Qui cum traderetur forestario opidi nostri, sponte fassus est se incendiasse⁶¹⁶ nuper illud orreum prefatum apud Engelbamd, et jam, si captus non fuisset, in ipsa nocte plura commisisset incendia. In cujus pera invenerunt lignos ex sulfure et stuppa compositos, quibus in domorum tectis aut segetibus orreorum intrusis, vel eadem hora aut die sequenti aut subsequenti flamma efferbuit, secundum adinventiōnem nequitie talium. Qui cum plures consortes sui flagicii accusasset, sexto die sequenti (Apr. 14) ante molendinum de Mervile, quod nuperrima nocte incendiaverat, post equos ligatus, ad locum condemnatorum trahitur et rotatur. *Item.* Eodem anno, mense Junii die 3, Henricus de Halbeke cum suis complicitibus ecclesiam et 8 mansiones in villa de Halchtre combussit. Propter quod ad sonitum campane viri de Houthalen (840) et de aliis villis ad villam Halchtre concurrentibus, ereptis prediis predones terga dare compulerunt. Ibi ex parte Henrici tres armigeri cum 20 equis occisi sunt et plures vulnerati, ex parte altera unus de Halchtre et duo de Houthalen occubuerunt. Postea Robertus abbas constituit duos mamburnos, per quos multi complices prefati....⁶¹⁷ domino de Rumeins, pro certa summa pecunie traditis illi cartis et literis de comitatu ipso

VARIAE LECTIONES.

⁶¹⁵ ita 1°. ⁶¹⁶ incendiassie 1°. ⁶¹⁷ hic desinit quaternio; sequens pergīt in voce domino, eadem manu; nil abscissum; sed scribæ incuria quædam omīssa esse apparet.

NOTÆ.

(838) Mense Junio ineunte, ut apparet ex Radulfo de Rivo, qui obsidionem die 7 m. Maii cœptam esse c. 5 probat.

(839) Qui terræ censum dat.

(840) Haud procul ab Hasselt.

mentionem facientibus. Et cum Karolus imperator paulo post Aquisgranum circa festum omnium sanctorum advenisset, ipse dominus de Rummiens ad ejus presentiam comparens, prefatum comitatum dicitur ab eodem relevasse et investitus fuisse, et anno sequenti sententiam pro eodem et suis heredibus apud Pragam latam fuisse, antequam episcopus et idem dominus de Rummiens processu temporis ad presentiam imperatoris citati comparuissent.

41. Anno Domini 1363 duo assisini diffamati de nefando latrocinio super curiam sancte Agnetis patrato capiuntur et diu imprisonantur, quorum unus per sententiam scabinorum Sancti Trudonis decapitatur¹¹⁸, alter per scultetum de Montienaken detentus, et per scabinos de Veerte abjudicatus, apud Bruistemium rotatur. *Item.* Eodem anno ex quatuor scabinis diffamatis de prefato flagitio tanquam consciis tres apud Leodium causa presidii commorantes et ibidem egrotantes, moriuntur, de quorum decessu repentino, licet multi nutu divini examinis ipsos mulctatos fuisse dixissent, quis scit? Quorum quartus post aliquot temporis, scilicet anno Domini 1372 circa festum omnium sanctorum, per idoneos testes in presentia scabinorum Sancti Trudonis, in loco judiciali criminatur de eodem facto. Qui per campanam bannalem appellatus et per consuetas quindenae citatus, cum non compareret, ab honore et proprio jure proscribitur. *Item.* Anno prenato (1363) inchoatus est lapideus murus, qui circuit curiam monasterii, et completa est pars illa que a porta nostra extenditur usque ad molendinum nostrum. *Incid.* Ipso anno Enghelbertus episcopus relevavit tanquam comes Lossensis a duce Brabancie Wincelao feudum de advocatia Sancti Trudonis, et feuda de castro Durachii et de Kælmont. *Item.* Eodem anno duo ex quinque assisinis, reis de crimine super curiam sancte Agnetis prefatam patrato, naturalis mortis exicio preventi, talionem pro suis demeritis evaserunt. *Item.* Anno sequenti (1364) flagicii prefati particeps quintus, asserens se interfuisse huic flagitio et adductum sed manus non apposuisse, Maii mensis die 21, sero vivus sepelitur. *Incid.* Anno Domini 1364, in mense Maio, Enghelbertus Leodiensis episcopus per Clementem quintum (841) papam ad sedem Coloniensem (842), et Johannes de Erkle episcopus Trajectensis ad sedem Leodiensem sunt translati. *Incid.* Eodem anno Arnoldus de Rummiens mensis Maji die 8, collecto magno exercitu per Henricum, ad duellum Leodii sunt appellati et contumaces effecti. Ex quibus Johannes de Puteo miles cum duobus fratribus

suis pro emenda fecit homagium domno abbati, et tandem Henricus ille dyabolicus obligavit se stare ordinationi duorum honestorum militum.

42. Anno eodem, in vigilia purificationis (Febr. 1), cum Johannes de Trudonica, nepos Roberti abbatis, officium sui scabinatus resignasset, scabini quadragesimo die ad eligendum convenerunt. Et cum aliqui metu aut precio, ut dixerunt, inducti scultetum episcopi eligerent et alii dissentirent, magistri communitatis concitantes populum ad arma, accensis laternis et facibus in medio fori, quia tenebre incumbebant, accesserunt ad lobium, et in metus compulerunt scabinos ad eligendum scultetum prefatum. Propter quod Robertus abbas, contra hanc electionem appellavit scabinos ad caput sedis Aquensis. Qui per scabinos prefate sedis de ferenda sententia anno sequenti edocti, statuto die in omnium presentia pronunciaverunt electionem illam nullius esse momenti, tanquam per metum [et alias non rite celebratam, eundemque a scabinatu, gravibus articulis contra eum productis, amoverunt, condemnantes eum ad refusionem expensarum productu et reductu factarum ascendentium ad summam 347 florenorum. Fuit etiam abbas Robertus prosequendo hujusmodi negotium expendens 300 florenos. *Item.* Post aliquot temporis prefatus condamnatus de gravibus excessibus criminatus apud domnum Johannem episcopum, imprisonatus apud Musal, exactis ab ipso 2400 florenis, a prisone liberatur. Qui si, postquam ad fidelitatem scabinatus fuit admissus, domno abbati veniam de tali usurpatione scabinatus postulasset, et de cetero contra monasterium se adversari non debere promisisset, totum delictum abbas ad hoc informatum illi indulgisset, et scabinus permansisset, et de gravibus prefatis dampnis indemnis exstitisset. Sed ipse usus consilio quorundam scabinorum, humiliare se dedignans, omnia hec perpeusus est. *Incid.* Anno Domini 1362 Innocentius papa VI obiit, cui, cardinalibus ex suo gremio eligere discordantibus, succedit Urbanus¹¹⁹ V, qui fuit abbas Maasiliensis, ordinis Benedictini. Eodem anno magistri communitatis erexerunt peronem lapideam super forum, superposita cruce et aquila deaurata. *Incid.* Eodem anno dominus Godefridus de Dalenbruch, videns se non posse resistere episcopo Leodiensi, qui per totum comitatum tanquam comes receptus erat, vendidit omne jus (843) quod habuit ad comitatum de Los, suo consanguineo (844)...¹²⁰ auxilium principum sibi faventium, aggressus est ante opidum Herke cum explosis vexillis armature comitatus de

VARIE LECTIONES

¹¹⁸ decapitatur 1'. ¹¹⁹ correctum ex Clemens ¹²⁰ apparet iterum aliquid dresse; in codice nullum lacunæ vestigium.

NOTÆ.

(841) Urbanum quintum.

(842) Successor archiepiscopi Adolphi de Marca.

(843) Quod probante Radulfo de Rivo c. 6 factum

est anno 1363.

(844) Arnolde de Rummiens.

Los. Quem incole fuge consulentes pre timore post paululum receperunt et fidelitatem ei fecerunt, die vero sequenti post recessum exercitus incole illi iterato sese Leodiensibus obtulerunt. In crastina vero die, que fuit vigilia penthecostes (*Mai. 11*), fama rei pervolante, Leodienses et Hoienses cum tota patria indignatione permoti, usque super Jecoram fluvium armata manu procedentes, propter Engelberti episcopi absentiam, Johannem domnum de Rupeforti in mamburnum sibi elegerunt. In die penthecostes, que fuit mensis Maji die 12, Trudonenses circa horam vesperarum armata manu obviam patrie Leodiensi exeuntes, intraverunt grangiam Theutonicorum dominorum apud Obhere. Ibi pernoctantes, effregerunt violenter clausuras diversas, bona eorum dissipando et rapta ad opidum transmittendo et segetes agrorum immaturas sponte conculcando. Sequenti autem die quaito (*Mai. 16*) totius patrie equestres accedentes ad castrum Rumiens. villam cum appendiciis combusserunt, et sequenti die (*Mai. 17*) ad villam Hamale declinantes, castrum ipsum combusserunt.

13. Eodem anno in octava penthecostes, que fuit mensis Maii die 19, opidani nostri Trudonenses, videntes quod Robertus abbas ab anno precedenti traxisset eos coram officiali Leodiensi, in causam litis, occasione communitatis contra voluntatem ipsius per eosdem elevate, super quo quamvis coram tota patria nuper querimoniam deposuissent, sed non profecissent: nunc adhortantes sese magistri communitatis, adductis secum ex singulis officiis duobus opidanis, accedunt ad civitatem Leodiensem, ad provocandum communitatem Leodinensem contra ipsum abbatem. Ubi tertia feria sequente (*Mai. 22*) in capitulo Leodiensi prefato abbate cum amicis suis comparente, Trudonenses datis muneribus majorem partem ex ministerialibus officiorum Leodiensium sibi adherentium obtinuerunt, proponentes domno abbati optionem, quod vel sigillaret communitatem, vel a civitate aut patria expelleretur, tribus diebus ad deliberandum eidem oblatis. Die vero sequenti (*Mai. 23*), que fuit vigilia sacramenti, cum magistri Leodienses sibi intumassent quod sigillaret communitatem vel recederet, mane facto in die sacramenti (*Mai. 24*) a civitate recessit cum rebus et familia. Quod dum nostro conventui ante processionem denunciatum est, in anxietate positi, fecimus clenodia monasterii et abbacie infra processionis illius solemnitatis egressum et regressum festine ad mansionem nostram apud Lewis quadrigari. Necessaria etiam corporum indumenta reservantes, nisimus per singulos nostra jocalia et utensilia extra conventum secreta intra et extra opidum apud amicos secretos tutanda. Elapsis igitur diebus paucis, ille exul devotus Robertus abbas,

A rebus et bonis suis a Leodio ad opidum Lewis prefatum deductis, venit ante cenam ad novam curiam. Qui die sequenti que fuit dominica a secretariis amicis accepta premonitione ut precaveret, ne a capitaneis communitatis violentia opprimeretur, continue Lewis se transtulit et ibidem moratus est. Post hoc mensis Junii die 9. quidam garrulus et precipuus adversarius monasterii de ministerio serdonum (845) concitavit cum compliibus suis apud conventum fratrum Minorum communitatem contra scultetum nostrum et unum ex scabinis, impingens illis quod ipsorum instinctu ipse Robertus abbas a curia nova discessisset. Iterumque facto prandio, procaz ille cum suis et parva communitate procuravit invitit magistris scultetum ipsum ad decennium debanniri; qui diu extra opidum detentus est. *Item.* Anno eodem in crastino sancti Jacobi Minoris (*Jun. 22.*) Johannes de Erkle, prefatus pridem episcopus Tr.jectensis, auctoritate apostolica Leodiensis episcopus constitutus, receptis ab imperatore Karolo regalibus cum expressione comitatus de Los, venit ad episcopale fortalicium Francemont (846), et post aliquot dies intravit civitatem Leodiensem, ubi pacifice est receptus, et dictus est hujus nominis Johannes quintus. *Item.* Circa idem tempus opidani Sancti Trudonis multociens cum pecunarium promissione requirebant nunc de novo Johannem creatum episcopum, quod, prout predecessor ejus Engelbertus, communitatem eis concederet et sigillaret. Qui noluit, sed eis proposuit, si vellent in ipsum consentire, totis viribus laboraret inter abbatem et ipsos omnimodam pacem procurare. Propter quod prefati opidani in vigilia sancti Egidii (*Aug. 31*) apud Leodium in presentia magistrorum totius patrie gravem querimoniam contra ipsum episcopum deposuerunt, quibus omnes illi magistri prosigillanda communitate adheserunt. Sed assignata iterato die alia, que erat in crastino nativitatibus beate Marie (*Sept. 8*), prefatus Leodiensis episcopus consentire noluit. Quocirca cum in processu litis procurator opidi ab interlocutorio ad delegatum scilicet abbatem Sancti Jacobi appellasset, et ipsi opidani Sancti Trudonis pendente appellatione domnum abbatem ad procedendum in causa coram eodem delegato citari fecissent: ipse abbas Robertus causam ad sedem apostolicam remitti postulavit, pretendens quod apud Leodium secure nequiret litigare. Quare ipse delegatus partibus coram eo comparentibus, causam ad sedem apostolicam remisit, assignans post terminum dnorum mensium se presentandos sedi apostolice. Infra quod tempus de consensu ambarum partium prorogatum est tempus ad comparendum in curia Romana usque ad primam diem mensis Marcii subspe pacis. Anno sequenti (1365) ad instanciam Trudonensium communitas capitulum

NOTÆ.

(845) Cerdonum, i. e. sutorum.

846) Franchimont.

Leodiense et Robertum abbatem vocaverunt ad consentiendum communitati, sed non prevaluerunt. *Item.* Anno eodem Robertus abbas ab opido Lewis xiens, mensis Maii die 3. iter dirigit ad Romanam curiam, cumque causa litis contra erectionem communitatis opidanorum nostrorum relata esset in consistorio, commissa est auditori sacri palatii. Postea ipse abbas circa festum Dionysii ad partes rediit, dimisso ibidem uno fideli sollicitatore. Qui cum in reditu Trajecti venisset, Leodienses magistri requirebant novum episcopum Johannem, ut ipsum abbatem ab appellatione duelli, qua sex opidanos Trudonenses per mamburnum impetebat, et a lite contra opidum Sancti Trudonis cessare faceret. Qui in nullo illis consensit, quare prefatus abbas a Trajecto ad urbem Coloniam se transtulit. *Item.* Circa idem tempus opidani Sancti Trudonis egressi ad castrum de Rummiens invadendum, progressi ad ipsius antecastrale vestibulum, ubi sumptuosa edificia propugnaculorum et murorum cum circumfluenciis aquarum fortaliciis vallata minacem aspectum protendebant, animoso impetu transvadendo usque ad portam et muros, non formidantes balistarum et tonitruorum bustarum jacula, accesserunt, irrupentesque violenter omnem structuram, ipsam usque ad castrum crepidinem combusserunt. Et, ut ferebatur, si institissent castrum expugnantes, obtinuissent, quia custodes castrum, vix octo exceptis, ibant jocatum omnes ad sponsalia quedam in vicina villa celebranda. Combustis igitur hiis omnibus, Trudonenses ad sua redierunt. Post pauculum custodes, dum ad castrum redirent, invenerunt quinque juvenes Trudonenses in cerasis cerasa legentes, quos impetentes occiderunt. *Item.* Anno Domini 1365, mensis Augusti die 11, obsessum est castrum de Rummiens per Johannem episcopum cum tota patria et milicia. Ubi inter ceteras magonales seu machinas projecit machina opidanorum Sancti Trudonis tam ponderosos lapides, ut obsessi ad illius machine jactum precipue formidarent, quia castrum structura exinde concutebatur. Preterea cum in vigilia Dionysii episcopus fecisset machinam quandam quam vocant aprum aptare ad unam turrim castrum, statim ex continuatis impulsibus horribilibus parietibus ruptis, turris illa corruit. In crastino vero prefati Dionysii ad aliam turrim impulsu est cum secundo apro tam impetuose, quod structura parietum castrum rumpebatur. Tunc custodes ad planiciem in summitate castrum ordinatam accedentes, acerrime rebellabant, sulfureos globos super aprum machinam projicientes cum ardentibus tingnis et cum tonitruo globis plumbeis, plures ex oppugnantibus mutilantes et occidentes. Qui tandem vim passi, ad castrum deditionem sunt compulsi, salvis corporibus tantum, eorum numerus fuit 124 (847),

A sex mortuis exceptis. Quibus deductis ad prisonem castrum de Musal, abjectis turribus et parietibus ceterisque combustis, locus castrensis ille proscriptus et abjudicatus est a sui reconstructione ad centum annos. Sub hac obsidione licet plures ecclesiastici viri et femine gravia dampna suarum rerum perpessi sunt, et maxime domini et fratres Theutonici, nostri tamen monasterii bona tam in nova curia quam alibi remanserunt intacta, presidante nobis in propria persona domno Godefrido de Harduemont.

14. Anno Domini 1366⁴¹¹, mensis Februarii die 22 Johannes V. Leodiensis episcopus venit cum paucis suorum, insciis nobis et opidanis, circa horam summe misse, et intravit per portam curie nostre ad monasterium tanquam episcopus in suo jocondo introitu (848), sed absque omni solemnitate. Qui congregatis scabinis cum opidanis fidelitatis iuramentum, prout solent episcopi Leodienses, super altare beati Trudonis prestitit, ad pulsandam banalem campanam accessit, qua diu pulsata congregatum populum adhortatur ut respiscant a regimine communitatis, quam attemptaverant. Quo audivito capitanei communitatis quasi semimortui omnino obstupuerunt. Qui si animose dixisset: *Accedant ad me opidi salutem et amicitiam meam optantes! Ego dabo vobis regimen quo merito gaudere debeatis*, major pars accessisset ad eum; sed quia dixit: *Accedant singuli ad sua ministeria responsum mihi daturi!* statim⁴¹² animequiores effecti, mutuo se adhortantes, responderunt: *Attemptatam de consensu episcopi Engelherberti communitatem nolumus postponere, sed patrie Leodiensis ordinationi volumus acquiescere.* Quapropter tertia feria sequenti, quæ fuit dies sancti Mathie (Febr. 24), ad informationem magistrorum Leodiensium, Hogenium, 13 persone ex nostris opidanis sunt electi, qui pacem cum domnis firmare possent. Sed in mense Martio, cum tractaretur Leodii de pace, magistri patrie Leodiensis minati nuntios domni abbatis consilium prebentes eidem et omnes ipsi adherentes a patria et terra comitis de Los eosdem expellere, nisi consentiret ipse communitati. Sed die sequenti illis magistris, et juratis 13 offerentibus in scriptis puncta regiminis pro se ordinata, responsum est abbatem nequaquam hiis velle assentire. Quare post hec circa initium mensis Maii, elaborantibus decano Sancti Lamberti theologo et juris peritis pluribus super novo regimine opidi hujus concepto⁴¹³, moderatius annotantur, et prefato abbati Colonie residenti, quia de pacis concordia tractaretur, significatur. Qui cum crederet per surreptionem informatus⁴¹⁴, ipsam pacis formam potiore fore in sui favore, quam postea comparuit, a Colonia continuo ad sancti Servacii Trajectum rediit. Leodiensium nitebatur compellere episcopum capi-

VARIE LECTIONES.

⁴¹¹ 1367 falso 1'. ⁴¹² stanti 1'. ⁴¹³ concepte 1'. ⁴¹⁴ ifotus 1'.

NOTÆ.

(847) Tantum habet Radulfus de Rivo c. 8, qui in reliquis consentit.

(848) *Joyeuse entrée.*

15. Anno ipso 1366 cum sic Robertus abbas fuis-
set Trajecti, mensis Maii die 11, cepit febricitare, et
jam ingravescente languore mensis ejusdem die 18,
circa horam vesperarum communicatus et inunctus,
cum magna devotione et lacrimarum profusione
emisit spiritum. Cujus corpus post noctis crepuscu-
lum in falcato curru depositum, cum deferretur ad
nostrum monasterium, auriga deviante currus cor-
ruit in loco campestri ante noctis medium; et con-
fracto curru libitina exsilivit dissoluta. Per omnia
benedictus Deus, qui viventem pridem multiplicibus
tribulationibus, tam in dampnis rerum temporalium
a tyrannis principibus illatis et aliis infortuniis ac-
cidentibus, quam corporeis languoribus tunc in anima
cum corpore flagellavit, et nunc corporis truncum
emortuum, spiritu ad eternitatem salvato, tali con-
cussione elidi permisit. Comparato ergo alio curru
in villa que vocatur Herderen (849), funus devectum
est usque ad opidi introitum, et observante ibi con-
ventu cum sacerdotibus et clericis, circumstante
multitudine populi, funus ipsum de curru depositum
professionaliter ad monasterium deportatur, et ante
capellam sancti Trudonis collocatur honeste, can-
tata missa, corpus defunctum ante introitum cripte,
prout vivens ordinaverat, sepelitur, presentibus
ibidem episcopo Leodiensi cum decano Sancti Lam-
berti et aliis suis concanonicis, qui, ut electioni
celebrande interessent, convenerunt. *Item.* Iste ab-
bas Robertus infra annos 16 quibus presuit, susti-
nuit diversimode gravissima dampna, que ultra
summam 20,000 florenorum ascenderunt. Qui tamen
acquisivit monasterio nostro mansionem de Borchgat
cum fortalicio suo ac terris adjacentibus; item bona
de Myrhope, in quantum erant censualia. Attamen
ultra solutionem debitorum, quibus monasterium fuit

A obligatum, reliquit tam in debitis quam promptis
mille modios siliginis et amplius. In cujus anniver-
sario habet conventus pro pytancia in refectorio de
paternis ejus bonis quatuor modios spelte annuatim.
Et scias, lector, quod duo ex principibus et duo alii
ex plebeis, ex quorum tyrannide et injuriosa impu-
gnatione prefatus Robertus abbas tanta dampna
sustinuit, diu prius quam ipse obiit tam per gravia
summi principis et vesanie flagella, quam per terre-
norum principum inflicta gravamina, et quantum ad
unum ipsorum, per miseriarum extrema patenter
perculsi sunt, ut merito beato Trudoni imputanda
sit prefatorum injuriantium afflictio in hac vita, qui
priscis temporibus erant totiens invasores rerum
hujus monasterii; in corporibus et rebus multavit
B misericorditer, ut salvarentur in anima. *Item.* Anno
igitur Domini eodem 1366, regni Karoli quarti anno
21, imperii vero anno 18, Urbani ⁶²⁶ pape quinti
anno 5, et episcopatus Johannis V Leodiensis epi-
scopi anno 3, sepulto Roberto abbate hujus loci,
eodem die circa horam diei 14, indicto capitulo de-
canus Sancti Lamberti brevem collationem fecit de
modo rite eligendi abbatem. Qua finita episcopus et
decanus cum aliis exiverunt capitulum. Ibi in se-
creto capituli invocata Spiritus sancti gratia, Zazeus
sacrista unanimiter ab omnibus est electus in abba-
tem. Tunc accitus episcopus, electo inter priorem et
unum ex senioribus ad chorum cum ymno *Te Deum
laudamus* deducto, comitatur, cujus electionem po-
pulo in monasterio congresso tanquam ordinarius
C pronuntiavit, quem quinta feria sequenti Leodii
presentatum confirmavit. Hiis peractis, exequie
defuncti abbatis facte sunt solemniter et honeste,
mensis Junii die 16, abbate Helino Sancti Jacobi
missam celebrante.

Explicit secundus liber quartæ et ultime partis de gestis abbatum hujus monasterii S. Trudonis.

Ne ⁶²⁶ ea que fiunt tempore labantur tempore, dum
tempus edax est, res conscribere pro futuris memo-
ria dignas oportet. Anno mundi 6668 secundum
communem chronographorum usum, et secundum
Hebreos et translationem beati Jheronimi anno 5421,
anno siquidem a nativitate Christi 1469, 7 die Martii,
D Jacobo naturali Cipri regnum tenente, Christiano
(854) Danorum, Nortwegie et Suedie rege, Casimiro
(855) Polonie rege, Mathia, bellicoso milite, Hunga-
rie, Dalmatie, Croatie regnum optinente, Georgio
alienigena non regni herede, Bohemie regnum occupa-
pante, regnantibus, Karolo Dei gratia Burgundie,
Lotharingie, Brabantie, Limburgie, Luthzenburgi
duce, Flandrie etc. comite princioante, presentibus

gionis rege, Alfonso (851) Portugalie rege, Jacobo
sui nominis tertio Scotorum rege, Johanne (852)
Aragonum et Navarre rege, Fernando (853) naturali
Sicilie rege, Renato Andegavensi duce Sicilie etiam
Aragonum titulo utente, Ludovico de Sabaudia cum
D Jacobo naturali Cipri regnum tenente, Christiano
(854) Danorum, Nortwegie et Suedie rege, Casimiro
(855) Polonie rege, Mathia, bellicoso milite, Hunga-
rie, Dalmatie, Croatie regnum optinente, Georgio
alienigena non regni herede, Bohemie regnum occupa-
pante, regnantibus, Karolo Dei gratia Burgundie,
Lotharingie, Brabantie, Limburgie, Luthzenburgi
duce, Flandrie etc. comite princioante, presentibus

VARIE LECTIONES.

⁶²⁶ alius correxit Urbani; in textu Clementis. ⁶²⁷ hæc in ultimis paginis vost quartam partem Gestorum
Trudonensium manu coeva scripta leguntur. ⁶²⁷ decimo 1°.

NOTÆ.

(849) Herderen.
(850) Quarto.
(851) Quinto.
(852) Secundo.

(853) Primo.
(854) Primo, a Suecis erat expulsus jam anno
1464
(855) Quarto.

illustris progenici, reverendo patre in Christo dom-
pno Ludovico de Borbonio, Dei gratia episcopo
Leodiensi, duce Bullonensi, comite Lossensi, ac
Guidone de Brimeu, domno de Humbercourt, preside
ac tutore dicti domni ducis Burgundie auctoritate in
patria Leodiensi et comitatu Lossensi, Arnoldus de
Beringhen, resignatione domni Henrici de Coninx-
hem quondam abbatis et confirmatione apostolica,
divina providentia abbas, villam Sancti Trudonis de
Sancto Trudone solemniter intravit, ab omni clero
et senatu populoque cum jocunditate magna receptus,
a venerando domno Johanne Liberiensi episcopo,
domni Leodiensis suffraganeo, presentibus venera-
bilibus domnis Gerardo Floreffiensi et Sigero Hili-
sihemensi abbatibus, sacerdotalibus vestibus indutis,
consecratur a decessu sancti Trudonis gloriosissimi
confessoris anno 780. Cujus domini Arnoldi abbatis
consecrationi interfuerunt reverendus in Christo
Leodiensis episcops et domnus preses et tutor su-
pradicti, necnon et multi alii milites, nobiles, simi-
liter doctores, licenciati, magistri atque alii viri
docti et experti. Hunc ergo novum abbatem in tran-
quilla pace et salute longevum sancti Trudonis san-
ctorumque et sanctarum meritis Deus conservare
digneur, qui est benedictus in secula. Amen.

Dum juga montis aper; fluvios dum piscis amabit,
Dumque thimo pascentur apes et rore cicade,
In freta dum fluvii current, dum montibus umbre
Lustrabunt, convexa polus dum sidera pascet,
Semper honos nomenque suum laudesque mane-

[bunt (856);

ArnoLdVs *** de BerIngh Con VentVs pater abbas
HVVVs, nVnC sIt eI paX, leX ***, greX et deCVs
[oMne.]

Hii versus Christi dant annos (857), insuper hujus
Ortum cenobii, mutato nomine quando
Sarchinium cepit nomen Trudonis habere,
M simul L demptis, reliquis numeris duplicatis (858),
Presule Lamberto passo, cui sanctus Hubertus
Ultimus et primus Trajectensis Leodinus
Successit presul, cui successit Floribertus
Translata cathedra, meruit quam Legia sacra
Martello Karolo Francorum scepra regente,
Omnes vocales D conjuncte Leodini
Presulis exinii donant annos Ludovici (859),
VoX dat episcopos Ludovici presulis annos.
Annos abbatis per coma columque notamus,
In verbis cuncte signantur cathogorie.

A Hec ducis invicti cecini cronographus Hugo.
In propriis jacro, meus est Christus Deus heres,
Cur caveat templum quis violare meum.
Villa meum que nomen habet Trudonea fertur
Annectens comitis et ducis arva simul.
Gaudet messe mea non juste falx aliena,
Cenobii primus attamen humus eram.
Non mea Lamberti sancti bona sunt nec Huberti
Mettis et imperii, sed bona parta Deo.
Non omnes possunt omni esse in tempore priumi,
Res stabilis nulla est, nec violenta diu.
Dure cervicis mea gens me nosce patronum,
Dic genibus flexis: *Trudo patrone, roga!*
Qui michi conjuncti sunt intercedere norunt
Cum prece dulci ymno jugiter ante Deum.
Si precepta tui studeas servare patroni,
Deficient hostes aere, aqua, igne, solo.
Hostibus ergo tuis inimicus ero, sed amici
Leticie fructus cum pietate dabo.
Parcite sic cupidi sanctorum tangere fructus,
Ut sint pro vobis iudicis ante diem.
Res est magna Dei sanctos offendere summi,
Ex improvise nam venit ira malis.

Georgius *** cognomento Sarens, natione Mech-
liniensis, vir pius imprimis et mansuetus, ex abbate
Boneffiensi postea celeberrimi hujus monasterii divi
Trudonis declaratus abbas, ipso natali Virginis ma-
tris in Septembri a. sal. 1493 amictum monasticum
apud Boneffiam induit etatis sue anno 16. Natus est
ipso die sancto Vito sacro 15 Junii, die dominico a
feriis sacramenti, intra primam et secundam pome-
ridianam a. 1477

Ego *** Adelardus secundus (an. 1055-1082), sola
Dei gratia hujus loci abbas, post me futuris abba-
tibus et fratribus partem et societatem cum sanctis
omnibus. Audiens in quibusdam locis diligentiorum
curam esse pro pauperibus quam fuisset hactenus
apud nos, statuimus pro communi nostra salute se-
cundum consuetudinem illorum illam meliorare, et,
ut inviolabiliter conservaretur, litteris manus nostræ
confirmare ***. Dabatur tribus pauperibus cotidie ad
mandatum panis unus et offæ de reliquiis fratrum
cum stopo (860) uno cervisiæ, ad portam autem
tres siliginei panes, preter hæc dimidius modius de
cambagio (861) supervenientibus pauperibus. Adjeci-

VARÆ LECTIONES.

*** litteraræ inclinatæ rubro colore scriptæ sunt. *** ita legendum, non leX, ut exhibet 1'; desideratur
enim in numero annorum Christi 1469 L. *** hæc sub finem codicis leguntur recenti manu scripta. *** hæc
tabula legitur in ultimo folio codicis 1 eadem manu qua reliqua scripta, in codice 1' deest. *** deest 1.

NOTÆ.

(856) Virgil, eclog. V, 76—78. Æn. I, 607—609.
GROTEFEND.
(857) 1469.
(858) l. e. 369, qui numerus duplicatus indicat
annum fundationis monasterii S. Trudonis 758.
(859) 15 D sequente littera vocali occurrunt in

versibus 29—45; sunt igitur anni Ludovici episcopi
15. Eundem numerum indicat VoX in versu 42.
Hanc computationem debemus Grotefendio v. d.
(860) l. q. stauptus, poculum, liquidorum mensura
nostrum stof, stubchen.
(861) Idem quod cambia.

mus postea 7 panes, tres quidem puerorum ad mandatum, quatuor vero siligineos aliis pauperibus, et dimidium modium cervisiæ de gruta. Visum est etiam dominis ⁶³³ predecessoribus nostris abbatibus mihi etiam aliquid commemorationis impendere, et fecimus hiis duntaxat quos vel videre vel nosse potuimus. In anniversario domni abbatis Adelardi primi dabuntur 4 solidi fratribus, 12 vero denarii in cervisiam pauperibus. Item in anniversario abbatis domni Guntramni habebunt fratres 4 solidos, pauperes vero in cervisiam 12 denarios et dimidium panis modium, in meo autem 8 solidi dabuntur in servitium fratrum, duo autem in cervisiam ad usus pauperum cum uno modio panis. Hoc ita constituimus, ut quoad vixero in anniversario benedictionis nostræ detur, post discessum vero nostrum in anniversario defunctionis nostræ. Libra hæc denariorum solvetur de allodio Herken, quod emimus a comite G. de Musal, panis vero de Villario. Quoniam vero anniversaria fratrum nostrorum defunctorum nimis desidiose agimus, iudicavimus bonum esse, si negligentias totius anni semel in anno redimeremus, primo scilicet die post missam omnium sanctorum, in quo illis vigilia et missa et commendatio animæ propulsantibus signis celebraretur, eo etiam die fratribus caritas trium solidorum detur ⁶³⁴.

Hæc ⁶³⁵ sunt copie cartarum de iure grute seu scruti totius opidi ad nostrum monasterium pertinentis, ratione cuius habemus omni septimana de singulis cambis seu braxinis, quotiens braxant, unum pecarium cervisie. Quarum hæc est prima, de qua narratur in prima parte hujus compilationis de gestis abbatum, libro 1, capitulo 22, cuius tenor talis est: *In nomine sanctæ et individue Trinitatis, notum sit omnibus tam presentibus quam futuris, qualiter dominus Theodericus Mediomatricæ sedis episcopus, etc.* (862).

Item de eodem. Sequitur secunda, de qua narratur in tertia parte compilationis libro 1, capitulo 3, cuius tenor talis est: (1140) *In nomine sanctæ et individue Trinitatis, Stephanus Dei gratia sanctæ Metensis ecclesiæ episcopus, notum sit omnibus tam presentibus quam futuris, qualiter dominus Theodericus Mediomatricæ sedis episcopus in cænobio sancti Trudonis per aliquod tempus commoratus, et ibi in egritudinem incidens et ad extrema perveniens, cum consilio amicorum suorum donavit eidem ecclesiæ et fratribus inibi Deo servientibus scrutum ejusdem opidi, quod ad servitium suum et antecessorum suorum pertinebat. Hoc autem ad remedium animæ suæ et aliorum antecessorum suorum fecit, quatinus memoria illorum ibidem, non sicut ante, sed perfectius et stabilius permaneret. Quod dominus Adelbero successor ejus et*

A cognitione et ordine in loco supradicto constitutus advertens, simulque causam et necessitatem, pro qua predicti fratres hoc ab eodem domino suo episcopo ex postulabant, considerans, scilicet ut eorum potus, qui eatenus vilior habebatur, postea quodammodo melioraretur, decrevit manuscripti auctoritate notare suoque sigillo signare, domno abbate secundo Adelardo loci illius ceterisque fratribus hoc idem postulantis, quatinus hoc nullus successorum suorum infringere auderet, et quod ipse ad remedium animæ suæ predicto sancto sibi que famulantibus contulit, ille quoque causa animæ suæ et successorum suorum firmavit. Hoc ego quoque Stephanus ejusdem sanctæ Metensis ecclesiæ episcopus pro remedio animæ suæ et prædecessorum meorum in id ipsum renovavi et confirmavi, quatinus ratum et inconvulsum permaneat nec ulli amplius hoc infringere liceat. Et quia hoc de antecessorum nostrorum et nostro fuit servitio, statuimus et manu propria firmamus, ut census, qui de presato scruto ecclesiæ sancti Trudonis jure debetur de omnibus tabernis quæ vel infra villam Sancti Trudonis vel extra villam sitæ sunt, quæ ad ipsam villam pertinent, nulli contradicere aut retinere liceat. Hæc renovatio et confirmatio facta est publice, petente domno Folcardo abbate et fratribus ejus anno incarnationis verbi 1140, ind. 3, Romæ papa Innocentio, rege Conrado, sub testibus ydoneis qui subnotati sunt. Theodericus primicerius, Albero et Walnerus capellani, Henricus comes de Salmis, Gerardus de Rottei, Walterus, Otto mariscalcus, Gerardus, Ricardus. *C* Ego Albero secundus nomine, Dei gratia Leodiensis episcopus, petente domno Stephano Metensi episcopo, auctoritatis nostræ banno hæc confirmavi et subscribendo roboravi, et quia fratrum prebenda est, quam nulli distrahere vel quoquo modo imminuere licet. Si quis contra niti voluerit, vel aliquid ex hiis sibi retinuerit aut vendicaverit, juxta sanctorum patrum decreta sit danti et accipienti et possidenti anathema, donec satisfecerit et ecclesiæ bona restituerit.

Item de eodem. Sequitur tertia, cuius tenor est talis: *Stephanus Dei gratia Metensis episcopus fidelibus suis in villa Sancti Trudonis manentibus gratiam Dei et suam, si obedierint. Res ecclesiæ votæ sunt fidelium sustentationes pie viventium, quas si quis tulerit vel detraxerit, juxta patrum veridicam sententiam cum Juda proditore eternæ dampnationi subjacebit. Monemus ut ab hujusmodi caveatis, ne similem dampnationis pœnam incurrat. Notificamus autem vobis, quod causa fratrum ecclesiæ sancti Trudonis, ad consilium fidelium nostrorum relata et diligentius investigata, veritati manus dedimus et justiciæ satisfacimus. Elemosinam itaque quam eis priorum nostrorum contulit munificentia, census scilicet grutæ juxta manuscripti (863), quod eis de ea nostra reno-*

VARIÆ LECTIONES.

⁶³³ nobis 1. ⁶³⁴ reliqua desunt. ⁶³⁵ hæc tabulæ scriptæ sunt in 1^a eadem manu qua Gestorum pars ultima exarata est.

NOTÆ.

(862) Repetitur eadem tabula quam ex priori codicis parte sæculo XII scripta dedimus supra.

(863) Excidisse videtur auctoritatem.

vavit veritas, et petitione nostra venerabilis fratris nostri Leodiensis episcopi Alberonis reverenda firmavit auctoritas, firmum et insolubile iudicamus, contra illud venientes anathemati et eternæ dampnationi, nisi resipuerint, subjacere decrevimus. Hominibus nostris precipimus per fidem nobis debitam, ut ecclesiæ jus suum recognoscant, quod si neglexerint, nos ecclesiæ non deerimus, sed causam ejus pro officii nostri debito fideliter manutenebimus.

Sequitur quarta in qua determinatur de jure malæ grutæ, quantum ex ipsa ad grutarium pertineat, et de 6 cambis sive braxinis dominicalibus, que libere sunt et non solvunt censum cambarum, id est pecarium cervisie, unde etiam sit mentio in tertia parte prefate compilationis libro 1. capitulo 3, cujus tenor talis est: (1139) *In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, notum sit tam presentibus quam futuris, qualiter ego Folcardus, gratia Dei abbas Sancti Trudonis, pro dirimenda lite et contentione, quæ tempore antecessoris mei, domni Rodulphi abbatis, persepe graviter mota fuit de gruta hujus villæ, Renero et uxori ejus Engeltrudi et heredibus ipsorum pro veritate et justicia eorum, quæ omnibus hodie nota est, bannum et confirmationem impressione sigilli mei de eadem gruta facio, quam primum idem Renerus et uxor ejus Engeltrudis ab hiis qui ipsam grutam hereditatem suam esse perhibebant, scilicet Renero et Roberto et Hugone et filiis eorum in presentia domni Rodulphi abbatis in vadio pro 100 marcis acceperat, quibus et postea de suo tantum addidit quod ipsam grutam et omne jus hereditatis,*

A quod in ea videbantur habere, omnes effestucaverunt, et Renerus et uxor ejus Engeltrudis ad usus suos et filiorum suorum de manu Rodulphi abbatis coram fratribus, scabinis et paribus ecclesiæ hereditario jure eam suscepit. Hæc ut rata et inconversa permaneant, sicut ab antecessore meo facta sunt, sic et a nobis in id ipsum coram capitulo et scabinis et paribus ecclesiæ legitime et hereditario jure ipsi Renero et uxori ejus Engeltrudi et heredibus ipsorum renovata sunt. Anno dominice incarnationis 1139. ind. 2. epacta 18. Romæ papa Innocentio, rege Conrado, Metis presidente Stephano, Leodii Alberone secundo, prelationis nostræ anno 1.

B Debet autem grutarius ecclesiæ in anno 5 libras piperis, in natale Domini, in pascha, in pentecosten, in festo sancti Remigii et sancti Trudonis; in hiis quinque solemnitatibus cum solvit piper, accipit a cellerario duos panes seniorum duorum puerorum et duas portiones piscis, quales habent fratres, et sextarium vini. Dat etiam in anniversario Theoderici Metensis episcopi, scilicet 2. Kal. Maii, qui grutam ipsam fratribus dedit, 5 solidos, et item Idus Novembris in anniversario Adelberonis Metensis episcopi, qui grutam ipsam fratribus confirmavit, solidos 5, et hiis diebus habet prebendam sicut quilibet fratrum. Dominicalibus cambis dat grutam gratis, et de cambis ville hujus censum grute duas partes habet ecclesia, terciam grutarius. Huic confirmationi interfuerunt fratres, prior Egebertus, Balduinus, Henricus, Fulbertus, Elioldus, Conradus

DE JURE SOLVENDI CENSUM MALE GRUTE.

Sciendum quod census male grute, quem cum cambato pie memorie domnus Theodericus hujus nominis secundus Mentensium episcopus nostre ecclesie perpetuo jure ad suam prius ecclesiam pertinente solemniter contulerat, sequestratus fuit ante plures annos a censu cambati, qui vulgariter appellatur panthgiis et ad hereditariam possessionem quorundam opidanorum devolutus. Verum per quem modum aut quali aliarum hereditatum commutatione immutata fuerit prefate carte de mala gruta traditio, ita quod hujusmodi heredes nostre ecclesie preposito tantummodo solvant 15 solidos Lovanienses, in archivis cartarum nostri monasterii declaratum non reperitur.

Preterea sciendum quod hereditas de jure prefate male grute, per successum temporis ad quosdam de magnatibus opidi devoluta, in tres partes divisa est. Cujus una pars ab olim devoluta ad domnam Gertrudem dictam Ponderuel militissam, per eandem collata est circa annum Domini 1352 ad instituendum duo beneficia, quorum unum situm est in nostro monasterio ad altare beate Marie et sancte Anne, et aliud ad altare omnium sanctorum in ecclesia sancti sepulcri. Reliquæ vero due partes sic divise sunt, quod heredes Eustachii condam dicti

C Greve et pueri de Palude habent unam partem; terciam autem partem obtinent heredes domni Albertini condam militis et ejus fratruelis Ade de Sancta Katharina, scabini hujus opidi. Redditus vero hujus grute qui certi sunt capiuntur ad et supra domos, scilicet braxenam, que sita est in angulo ex opposito aule domini nostri abbatis, que appellatur domus grute, et ad reliquas contiguas mansiones usque ad conum super rivum, et consequenter a cono ipso ad reliquas mansiones citra rivum constructas, usque ad vicum pervium ibidem positum; que mansiones nullum alium censum fundi solvunt nostro proposito preterquam censum supradictum. Insuper habent prefati heredes de jure ipsius grute de quolibet cervisia, que braxatur infra districtum opidi, denarium Leodiensem cum dimidio, qui faciunt quartam partem unius grossi veteris, quociens braxant, exceptis 5 cambis id est braxenis, que dicuntur dominicales et libere sunt ab hac solutione de una cervisia; si vero pluries braxant in hebdomada una, tunc de reliqua solvunt ut alie. Hujusmodi vero braxene sunt tres, quarum una sita est in platea Planstrate ex opposito cymiterii nostri majoris dicti Vriethof, secunda sita est inter ecclesiam beate Marie et mansionem Theutonicorum

dominorum, altrinsecus pluribus domibus interpositis; tertia vero sita est in novis domibus supra conum vici versus ecclesiam. Item sunt adhuc due alie, quarum una vocatur braxena sancti Spiritus, et alia que sita in platea salis ultra rivum mansioni supra conum stanti contigua, in quibus quotiens braxatur nullam pecuniam solvunt. Item est adhuc una que est sexta, sita in opposito domus de Ever-

bodio, in qua quotiens braxatur, datur braxatori a grute heredibus pecunia illa gratis. Ad hanc braxenam habent prefati heredes, quotiens braxant, 18 quartas cervisie inter se dividendas. Insuper sciendum quod hee 6 braxene dominicales, quotiens braxant, libere sunt a censu pecarii cervisie, quem habemus ad reliquas braxenas infra libertatem opidi.

RODULFI EPISTOLÆ.

(Vide supra col. 94.)

VITA LIETBERTI EPISCOPI CAMERACENSIS.

(Vide Patrologiæ tom. CXLVI, col. 1450.)

ACTA TRANSLATIONIS S. GEREONIS

UNIUS MILITIS LEGIONIS THEBÆORUM.

(PERTZ, *Monum. Germ. hist.*, Script. t. X, p. 330.)

Rodulfus, Dei gratia id quod est, omnibus sanctorum martyrum memoriam pie amplectentibus martyrum consortiun. Anno ab incarnatione Domini 1121, turbatis jam ante per aliquod annos ecclesia et regno, sub imperatore Heynrico, cujus pater Heinricus Leodii obiit, multi episcoporum et abbatum et de omni ordine et gradu clerici et monachi expulsi a suis sedibus hac illacque ferebantur propter communionem imperatoris, quam vitabant, quia excommunicaverat eum dominus papa Calixtus secundus, secutus in eum sententias predecessorum suorum Gelasii et Paschalis. Hac tempestate, eademque de causa, eoque maxime quia Frederici Leodiensis episcopi electioni et consecrationi faveram, expulsus sum et ego de cœnobio beati Trudonis Idus Aprilis, quarta feria dominicæ resurrectionis, cum in eo indignus presedissem 12 jam annos et 2 menses et, ut puto, 14 dies. Susceptusque sum eodem anno misericorditer a domno archiepiscopo Coloniense Frederico, ejusdem ecclesiæ studio et fratrum electione positus sum abbas in cœnobio beati Pantaleonis extra muros civitatis, 8. Idus Septembris, cum jam vacasset a 4. Kalendas Januarii. Nec multis post subsequentibus diebus, petente quodam Dei servo et predicatore magno Norberto unum de corporibus martyrum Thebeorum, qui jacent in monasterio sancti Gereonis,

apertum est unius eorum sepulchrum in eodem monasterio, juxta medium pylarium ad meridianam plagam, presentibus tota nocte ad vigiliis et ad fodendum religiosis clericis et monachis atque abbatibus cum omni obsequio et reverentia atque devotione; inter quos et ego peccator mandatus affui. Elevato igitur superiore lapide de sarcophago post 800 et aliquot plures annos martyrii Thebeorum, inventum est in eo corpus magnum, per scapulas amplum, per pectus et brachia thorosum, indutum clamide militari coloris purpurei, quæ ampla utrimque vestis dependebat usque subter genua ejus quasi tribus digitis, genus pallæ non ignobilis. Super eam aliam habebat vestem non breviorum, ignotam quidem nobis nomine, sed cognitam filo serico et colore nobilioris purpuræ; subtus ad carnem nichilominus vestis serica albi maxime coloris, sed tamen subrubea. Corpus totum intactum adhuc videbatur a mento, quod tantum de capite supererat, usque ad pedes, indissoluta adhuc superficie vestium, caligarum atque calceorum. Nam ut conicere verius potuimus, sic casu pertransierat inter caput et mentum persecutoris gladius. Pars tantum illa ubi ventris mollities fuerat, aliquantulum modeste tamen subsederat, quam vestis subsecuta indissoluta permanserat. Tali suppressione pectus et ossa femorum videbantur magis turgere. Supra pectus illius